

**CONFERINȚA
ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ
„INFRAȚIUNEA – RĂSPUNDEREA PENALĂ –
PEDEAPSA. DREPT ȘI CRIMINOLOGIE”,
Ediția a II-a**

CULEGERE DE COMUNICĂRI

parteneri:

Inspectoratul Național de Probațiune al Republicii Moldova
Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității „Ovidius”
din Constanța (România)
Centrul de Cercetări în Științe penale al USM

**24-25 martie 2022
Chișinău, Republica Moldova**

CZU 343(082)=135.1=111=161.1

I - 52

Coordonatorii ediției:

STATI Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar

GUREV Dorina, doctor în drept, conferențiar universitar

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate și erorile tehnice aparține în exclusivitate autorilor

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

„Infrațiunea - Răspunderea penală - Pedeapsa. Drept și Criminologie”, conferință științifică internațională (2; 2022; Chișinău). Conferința științifică internațională „Infrațiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept și Criminologie”, Ediția a 2-a, 24-25 martie 2022, Chișinău: Culegere de comunicări / coordonatorii ediției: Stati Vitalie, Gurev Dorina. – Chișinău: CEP USM, 2022. – 492 p. : fig., fot., tab.

Antetit.: Univ. de Stat din Moldova, Facultatea de Drept. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 130 ex.

ISBN 978-9975-62-476-3.

343(082)=135.1=111=161.1

I - 52

ISBN 978-9975-62-476-3

CUVÂNT ÎNAINTE

BRÎNZA Serghei,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Decanul Facultății de Drept
a Universității de Stat din Moldova

Onorată asistență,

Vă urez tuturor un *Bun Venit* la *Conferința științifică internațională „Infrațiunea - Răspunderea penală - Pedepsa. Drept și Criminologie”*, organizată de Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova, prin aportul nemijlocit al Departamentului Drept penal, în parteneriat cu Inspectoratul Național de Probațiune, precum și în cooperare cu Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității „Ovidius” din Constanța.

Aflată la a doua ediție, această conferință nu ar fi putut avea loc într-un moment mai oportun decât acesta: atunci când la Ministerul Justiției al Republicii Moldova se află în plin proces de demarare procedura de elaborare a noilor amendamente în legislația penală și în cea procesual penală; necesitate ce derivă din executarea Hotărârilor Curții Constituționale, executarea unor acțiuni/măsuri din documente de politici, precum și soluționarea deficiențelor sau îmbunătățirea cadrului legal.

Procesul de elaborare a normelor juridice este, cu siguranță, unul continuu, prin raportare la metamorfozele ce marchează diverse segmente ale societății. Iar pentru a eficientiza acest proces se pretinde conjugarea eforturilor, confruntarea conștiințelor și diseminarea reciprocă a experiențelor teoreticienilor, practicienilor, experților, reprezentanților autorităților publice și societății civile.

Sunt, fără îndoială, actuale și întrebările ce țin despre reforma în justiție cu tot ceea ce înseamnă: administrarea justiției, desfășurarea acțiunilor de justiție, garanțiile adevărului, mecanismele de aplicare a legii etc.

Fără să detailez subiectele ce vor fi discutate în cadrul acestei conferințe, aș dori să reamintesc principalele orientări care au stat la baza organizării evenimentului: carențe ale cadrului incriminator; disensiuni teoretice; dificultăți de ordin practic în aplicarea legii penale; provocări în reformarea sectorului de justiție. Reafirmând aceste premise, îndemnul meu este să intervenim, în măsura cunoștințelor și competenței deținute, cu abordări constructive și recomandări inovatoare. Este

important să găsim soluții adaptate pentru problemele dezbătute, care să nu eludeze realitățile existente și pentru care legea să rămână busola diriguitoare. Într-adevăr, pentru ca justiția penală să nu devină un mecanism impersonal și, mai ales, pentru a crește eficiența acesteia, este necesară implicarea conjugată a specialiștilor din domeniu, a celor care sunt animați de spiritul dreptății.

Apreciez contextul evenimentului curent ce prilejuiește abordarea subiectelor din diverse perspective. Am convingerea că tocmai datorită diversității specialiștilor-resursă, participanți la această reuniune științifică, prin diseminarea reciprocă a cunoștințelor și experiențelor, dar și prin confruntarea sistemelor juridice din diferite state, evenimentul va conduce la concluzii, propuneri și soluții optime. Vă asigur, totodată, că Facultatea de Drept se angajează să examineze cu atenție concluziile și recomandările acestei conferințe și să se implice în promovarea lor.

In fine, nu pot încheia această sintetică alocuțiune fără a afirma și a aduce un cuvânt de recunoștință pentru partenerii acestui eveniment – Inspectoratul Național de Probațiune, pentru contribuția semnificativă adusă deja al doilea an consecutiv la organizarea conferinței, dar și pentru receptivitatea constantă pe care o demonstrează la inițiativele Facultății de Drept a USM.

Mulțumesc partenerilor – Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității Ovidius din Constanța pentru cooperare și sprijin în organizarea manifestării.

Țin să mulțumesc, deopotrivă, și invitaților speciali pentru deschiderea față de eveniment și să îmi exprim speranța că veți fi alături și în continuare de comunitatea academică în vederea implementării celor mai valoroase idei și propuneri ce vor fi promovate cu ocazia conferinței.

Este totodată apreciabilă receptivitatea practicienilor la inițiativele mediului academic, demonstrată prin prezența și chiar implicarea în organizarea manifestărilor de interes comun, astfel acceptând împărtășirea ideilor, experiențelor și rezultatelor privind subiectele puse în discuție.

Îmi exprim recunoștința și față de participanții din Republica Moldova și din alte state (România, Ucraina, Azerbaidjan, Kazahstan, Lituania) pentru deschiderea de a evolua în cadrul prezentei reuniuni științifice internaționale.

Apreciez înalt interesul manifestat de Dumneavoastră și sper că conferința curentă, cu o participare foarte reprezentativă, să devină o experiență utilă pentru toți.

Va așteptăm cu drag și la edițiile următoare a conferinței, dar și la alte întruniri științifice organizate de Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova.

HANGANU Aurelia,

*doctor habilitat, conferențiar universitar,
Prorector, Universitatea de Stat din Moldova*

Universitatea de Stat din Moldova, prin Facultatea sa de Drept, una dintre facultățile lider ale universității noastre, recunoscută prin înalta ei prestață academică, este deosebit de onorată să se producă în calitate de gazdă și organizator al acestui eveniment științific internațional, care aduce în mediul comunitar reprezentanții de vază ai structurilor statului, cele chemate să vegheze asupra garantării dreptului omului la libertate, la viață, la educație și la creștere în condiții de siguranță.

Contextul global actual, ne face să regândim sensurile cuvintelor rostite de obicei în virtutea tradițiilor, ne face să revedem valorile și să ne regândim existența.

Universitatea de Stat din Moldova este spațiul în care promovăm cunoașterea, dezvoltarea umană și spiritul liber, iar toleranța față de persoanele pe care le avem/întâlnim în jurul nostru, la fel ca libertatea de gândire, de expresie, de acțiune și de afirmare sunt principii pe care Universitatea le urmează în constituirea cadrului său academic general și în educarea virtuților umanismului la cei care cresc să devină, pe lângă cetățeni ai țării noastre, profesioniști de valoare și oameni prețioși.

Titlul ales pentru conferința științifică internațională de astăzi „*Infrațiunea - Răspunderea penală - Pedepsa. Drept și Criminologie*” relevă o problemă a lumii în general, iar pentru soluționarea ei se cer conjugate inclusiv eforturile sistemelor educaționale, de drept, de protecție socială, economic etc.

Facultatea noastră de Drept are tocmai avantajul de a constitui spațiul în care se realizează deopotrivă procesul educativ și cel instructiv în ale cunoașterii acestui fenomen din perspectiva gestiunii lui legale, de transmitere a acestei cunoașteri, de identificare a problemelor și breșelor pe care le demonstrează sistemul legal în general și de găsire și promovare a soluțiilor în stare să remedieze incertitudinile și dificultățile.

Promovând spiritul critic și al activismului civic, valorile democrației și ale respectului pentru lege, mediu academic, în colaborare cu instituțiile partenere din sistemul educațional și cel statal național și internațional, este în poziția a

demonstra deschiderea pentru nou, pentru respectul față de egal, pentru sprijinirea nemijlocită și oferirea de servicii comunității căreia îi aparține.

Așa cum demonstrează programul conferinței, varietatea și diversitatea temelor propuse pentru discuții în aceste două zile în care urmează să se desfășoare lucrările ei este una impresionantă, la fel ca și varietatea participanților în funcție de locul de unde vin la acest eveniment și instituția pe care o reprezintă.

În numele Universității de Stat din Moldova Vă spunem „*Bun Venit*”, vă felicitam cordial pentru reușita de a fi organizat evenimentul și vă urăm mult succes, multe zile senine, în care să ne bucurăm de pace, de sănătate și de bună înțelegere.

SECȚIUNEA I

DREPT PENAL. PARTEA GENERALĂ

CZU: 343.237:343(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.7352715

CONCEPTUL ȘI NATURA JURIDICĂ A PARTICIPAȚIEI PENALE

GLADCHI Gheorghe,

doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova
ORCID: 0000-0001-9786-1111

The issue of participation was always considered complicated, some aspects of it being debatable even today in the theory of criminal law. The concept and the legal nature of participation are in these conditions loaded with novelty and overwhelmed by multiple perspectives that their treatment can offer. There are many attempts to define the notion of participation both by the legislator and especially by the doctrine. To date, the doctrine evaluates differently the essence of participation, its own objective and subjective signs. The definition of the notion of participation is of particular importance in elucidating the given institution, as its volume and content depend on how various problems related to participation will be solved. The definition of the notion of participation proposed by our legislator, reflects in the fullest way the characteristics of participation and, at the same time, correctly reveals its essence. Participation as a special form of criminal activity is characterized by objective and subjective signs, by which it can be distinguished by a mere occasional coincidence of the actions of several persons in the commission of the same crime.

The paper analyzes the main points of view in the theory of criminal law regarding the legal nature of participation. Currently, the accessory character of the participation is analyzed by the doctrine from the perspective of the limited accessory accessibility of the participation, according to which the accessory accessibility of the participation is limited and the independent criminal liability of the participants is recognized. responsibility of the other participants.

Keywords: participation, participants, forms of participation, legal nature of participation, limited accessibility of participation, objective and subjective signs of participation.

Majoritatea normelor de incriminare din Partea specială a Codului penal nu fac referire expresă la numărul persoanelor care comit fapta respectivă, pornind de la premisa că, de regulă, infracțiunile pot fi săvârșite de o singură persoană. Astfel, în situația în care o singură persoană a realizat toate semnele constitutive ale infracțiunii, acționând fără implicarea altor persoane, nu există nici o dificultate în a califica respectiva persoană drept autor. „Dificultățile apar atunci când săvârșirea infracțiunii este rezultatul contribuției a două sau mai multor persoane, ipoteză în care se pune problema stabilirii corecte a calității fiecăreia”[1, p. 188].

În practică se cunosc foarte multe cazuri când infracțiunea este comisă de două sau mai multe persoane. Astfel de cazuri sunt apreciate, în anumite condiții, de legea penală și practica judiciară ca participație. Instituția

participației este una din cele mai importante și complicate în teoria dreptului penal. În cazul participației, infractorii își reunesc eforturile sale, frecvent, dinainte repartizează între ei rolurile, își coordonează acțiunile pentru comiterea unei singure infracțiuni și producerea unui rezultat infracțional comun. Toate acestea ușurează săvârșirea infracțiunii, urgentează producerea rezultatului urmărit, reduc riscul demascării infracțiunii, înlesnesc tănuirea urmelor acesteia. În acest sens, profesorul ucrainean Burciac F. Gl. menționează: „În cazul infracțiunilor violente însăși faptul reunirii eforturilor câtorva persoane în vederea producerii rezultatului infracțional urmărit, sporește esențial atât pericolulul faptei, cât și probabilitatea realizării scopurilor participanților” [2, p. 126]. Potrivit practicii judiciare, prin participație se comit circa o treime din numărul total al infracțiuni săvârșite. Precizăm că cele mai grave și complicate infracțiuni sunt comise prin participație [3, p.229]. Astfel, rezultatele studiilor sociologice confirmă că odată cu sporirea pericolului social al infracțiunilor săvârșite, crește și cota parte a faptelor infracționale comise prin participație [4, p. 232].

Tendința de a-și reuni eforturile în vederea săvârșirii infracțiunilor, în deosebi, se manifestă la infractorii minori. Potrivit specialiștilor, destul de frecvent, motivele comiterii infracțiunilor de către minori sunt determinate nu atât de necesitatea individuală sau dorința acestora, cât de opinia grupului, precum și a persoanelor adulte [2, p. 10].

Minorii frecvent se reunesc pentru săvârșirea în comun a infracțiunilor de furt, jaf, tâlhărie, adesea fiind dirijați de infractori adulți. Totodată, există infracțiuni care pot fi comise doar prin reunirea mai multor persoane. Spre exemplu, banditismul (art. 283 Cod penal), crearea sau conducerea unei organizații criminale (art. 284 Cod penal), uzurparea puterii de stat (art. 339 Cod penal), rebeliunea armată (art. 340 Cod penal) etc.

Dificultăți deosebite apar în cazul cercetării infracțiunilor săvârșite de asociațiile criminale sau grupurile criminale organizate. Activitatea criminală a unor astfel de asocieri este deghizată minuțios, frecvent fiind realizată de profesioniști, rezultatul dăunător produs este mai mare, modurile comiterii infracțiunilor au caracter mult mai subtil, rafinat și o influență psihologică sau fizică mai mare asupra victimelor. Mai mult, în activitatea infracțională a acestor comunități, se observă „tendințe de „metamorfozare”, care actualmente tind în mod constant spre politizare, disimulare, cibernetizare și internaționalizare. Aceste schimbări ale fenomenului influențează inclusiv tabloul statistic, fapt ce atrage o reflectare eronată a situației reale și tendințelor actuale de manifestare

a criminalității organizate” [5, p. 4].

Anume, de aceea, participarea mai multor persoane la comiterea unei infrațiuni sporește pericolul social al acestei infrațiuni, precum și al personalității infractorului.

Participația ca formă specială a activității infracționale nu trebuie confundată cu o simplă coincidență a acțiunilor infracționale a câtorva persoane, care, deși, sunt îndreptate spre același obiect, dar acționează separat una față de alta, în absența unei legături subiective între ele. Spre exemplu, într-o noapte, trei persoane intră într-o livadă și sustrag fructe, fără ca vreuna dintre ele să știe de prezența celorlalte în locul respectiv sau sustragerea mărfurilor dintr-un vagon nesigilat cu plumb, de către trecătorii ocazionali care nu s-au înțeles, în acest sens, unul cu altul. În această ordine de idei, cunoscutul profesor rus Nicolai Tagantsev a formulat esența participației astfel: „... participație constituie doar acele cazuri specifice de împreunare a infractorilor, în care există o solidaritate a răspunderii tuturor pentru fiecare și fiecăruia pentru toți; datorită acestei condiții teoria participației este privită ca instituție de sine stătătoare” [6, p. 329].

Importanța instituției participației constă în determinarea *temeiului și limitelor răspunderii* persoanelor care, împreună, săvârșesc nemijlocit aceeași faptă prevăzută de legea penală, fie nu participă nemijlocit la comiterea infrațiunii, dar își aduc contribuția în realizarea acesteia. „Sub aspect istoric, instituția respectivă era centrată, în primul rând, pe întemeierea răspunderii penale a persoanelor care nu au săvârșit nemijlocit infrațiunea, dar care, prin diverse forme au contribuit la realizarea acesteia. În legislația penală, această tendință s-a realizat prin stabilirea tipurilor de participanți și individualizarea răspunderii acestora” [7, p. 381].

Problema participației întotdeauna era considerată complicată, unele aspecte ale acesteia fiind discutabile și în prezent. În știința dreptului penal s-au exprimat două puncte principale de vedere cu privire la natura juridică a participației.

Potrivit primului punct de vedere, în caz de participație se comit atâtea infrațiuni câți participanți există [8, p. 807]. Cu alte cuvinte, urmează a fi considerați autori toți cei care au colaborat la comiterea infrațiunii. Astfel, toți participanții, indiferent de rolul acestora, sunt ca și executori ai faptei infracționale. „Pe baza teoriei echivalenței condițiilor - care diluează pînă la dispariție distincția între cauză și condiții -, toți cei a căror contribuție poate fi inclusă în sfera cauzelor infrațiunii, indiferent de importanța ei, vor fi

desemnați drept autori. Acest sistem este promovat și în prezent de Codul penal italian, dar, dincolo de câteva avantaje pe care le conferă, el a suscitat de-a lungul timpului serioase probleme din partea doctrinei” [1, p. 188].

Al doilea punct de vedere, unitatea de infrațiune, care este susținut de majoritatea autorilor și îmbrățișat astăzi de majoritatea codurilor penale, consideră că toți participanții răspund pentru aceeași infrațiune, întrucât participația nu este o infrațiune, ci un mod de săvârșire a acesteia. Există o singură infrațiune cu mai mulți făptuitori, iar nu atâtea infrațiuni câți participanți [9, p. 244; 10, p. 151].

Această opinie este întemeiată teoretic pe caracterul accesoriu al participației care exprimă dependența conduitei organizatorului, instigatorului sau complicelui de fapta principală a autorului căreia i se atașează. Astfel, figura centrală în participație este autorul, adică persoana care săvârșește în mod nemijlocit fapta prevăzută de legea penală. În jurul acestei acțiuni se încheagă contribuțiile celorlalți participanți. Totodată, activitatea celorlalți participanți și răspunderea acestora este auxiliară, lipsită de o importanță de sine stătătoare. Aprecierea acțiunilor participanților și răspunderea acestora întru totul depind de caracterul acțiunilor autorului și răspunderea sa: dacă sunt sancționate acțiunile făptuitorului, atunci sunt sancționate și acțiunile participanților, iar în cazul în care autorul nu este tras la răspundere penală, atunci nu va surveni răspunderea nici pentru alți participanți. În același timp, organizatorul, instigatorul sau complicelul va fi pedepsit potrivit aceluși articol, care prevede acțiunile autorului, fiindu-le aplicabilă pedeapsa în limitele prevăzute pentru autor. „Esența teoriei accesorie constă în recunoașterea unei situații evidente, că autorul este figura cheie, întrucât în lipsa acestuia nu există și nici nu poate fi participație, deși lipsa între participanți fie a organizatorului, fie a instigatorului sau a complicelui nu exclude participația. Totodată, condițiile și formele speciale ale răspunderii participanților sunt posibile doar în acele cazuri, când autorul a realizat integral componenta infrațiunii proiectate sau, cel puțin, a început executarea acesteia. Astfel, participația, prin esența sa, are caracter accesoriu, adică existența acesteia depinde de acțiunile autorului. Aceasta se confirmă și prin faptul că, „instigarea nereușită” ori „complicitatea nereușită” nu au nici o legătură cu participația, dar se califică după regulile privind etapele activității infracționale” [3, p. 231].

La ora actuală, caracterul accesoriu al participației este analizat de doctrină din perspectiva accesorieității limitate a participației, potrivit căreia este limitată accesorieitatea participației și recunoscută răspunderea penală de sine

stătătoare a participanților, fiind menținută, cu toate acestea, influența esențială a faptei, săvârșite de autor, asupra răspunderii celorlalți participanți.

Potrivit profesorului rus Anatolii Naumov, participația nu modifică temeiurile răspunderii penale. În acest sens, temeiul răspunderii penale a participanților nu depinde de rolul acestora în comiterea unei infracțiuni prin participație. Totodată, răspunderea fiecărui participant are caracter de sine stătător și strict individual. Deși, participanții răspund pentru aceeași infracțiune, dar, în limitele unei răspunderi personale, doar pentru cea ce au comis personal, adică în funcție de rolul acestora în participație - autor, organizator, instigator sau complice. Prin urmare, natura accesorie a participației nu presupune o dependență absolută a răspunderii celorlalți participanți de răspunderea autorului. Participantul va răspunde strict în limitele vinovăției sale. Drept confirmare a acestui fapt, servește norma privind excesul de autor din Codul penal” [11, p. 498-499].

În aceeași ordine de idei, profesorul Alexandru Borodac menționează: „Temeiul general al răspunderii penale a participanților este determinat de faptul că prin participație mai multe persoane săvârșesc acțiuni infracționale și fiecare își aduce contribuția sa la comiterea aceleiași infracțiuni. Fiecare participant este vinovat și se află în raport de cauzalitate față de infracțiunea săvârșită de autor și de aceea ei toți poartă răspundere penală în limitele sancțiunilor prevăzute de unul și același articol al Părții speciale a Codului penal. Temeiul unic al răspunderii penale nu exclude, însă, o strictă individualizare a răspunderii penale și a pedepsei penale” [12, p. 319].

Pe lângă aceasta, mai precizăm și faptul că, actualmente, dezvoltarea teoretică a instituției participației, de asemenea, vizează stabilirea temeiului răspunderii penale a participanților, determinarea limitelor incriminării acestora a infracțiunii săvârșite, delimitarea participației de implicarea în infracțiune, admisibilitatea participației în cazul infracțiunilor din imprudență [13, p. 149].

În legislația noastră, instituția participației a evoluat în direcția diferențierii între tipurile de participanți și formele participației. Astfel, Codul penal din 1961, în Partea generală, stabilește categoriile de participanți: autor (executor), organizator, instigator și complice; cuprinde reglementări privind determinarea limitelor răspunderii participanților; definește organizația criminală ca formă a participației și stabilește particularitățile răspunderii penale a persoanelor care au comis infracțiuni în cadrul unei organizații criminale; ca circumstanță agravantă la stabilirea pedepsei se consideră săvârșirea infracțiunii de un grup

organizat. În Partea specială sunt folosite ca semne calificative săvârșirea infrațiunii în urma înțelegerii prealabile, de către un grup de persoane, precum și de o organizație criminală; este prevăzută răspunderea penală pentru banditism și pentru înființarea sau conducerea unei organizații criminale și apartenența la ea.

Codul penal al Republicii Moldova în vigoare a extins esențial reglementarea instituției participației, cuprinzând norme noi în care sunt specificate și definite formele participației: participație simplă, participație complexă, grup criminal organizat și organizație (asociație) criminală (art. 43-47 Cod penal), sunt completate și precizate prevederile referitoare la participanți (art. 42 Cod penal), au fost formulate reguli ce țin de calificarea participației și aplicarea pedepsei pentru participație (art. 83 Cod penal), cuprinde norma privind excesul de autor (art. 48 Cod penal), iar săvârșirea infrațiunii prin orice formă de participație este considerată ca circumstanță agravantă la stabilirea pedepsei (art. 77 alin. (1) lit. c) Cod penal). Nedenunțarea unei infrațiuni a fost decriminalizată. Favorizarea dinainte nepromisă a infractorului este considerată o infrațiune concretă contra justiției (art. 49 Cod penal).

Cele mai multe modificări legislative care vizează participația au cuprins Partea specială a actualului cod penal. Astfel, numeroase componente ale infrațiunilor prevăzute de legea penală au ca semn calificativ fie săvârșirea infrațiunii de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală organizată (de pildă, art. 206 alin. (3) lit. d) Cod penal, art. 217¹ alin. (4) lit. b) Cod penal, art. 242² alin. (2) lit. a) Cod penal, art. 243 alin. (3) lit. a) Cod penal, art. 278 alin. (2) lit. b) și alin. (3) lit. a) Cod penal etc.), fie infrațiunea este săvârșită în interesul unui grup criminal organizat sau a unei organizații criminale (spre exemplu, art. 324 alin. (3) lit. c) Cod penal, art. 325 alin. (3) lit. b) Cod penal, art. 326 alin. (3) lit. b) Cod penal, art. 327 alin. (3) Cod penal, art. 328 alin. (3) lit. c) Cod penal, art. 332 alin. (2) lit. c) Cod penal etc.). Activitatea infracțională în grup poate servi și ca semn constitutiv al componentelor unor infrațiuni. De exemplu, art. 282, 283, 284 Cod penal prevăd răspunderea penală pentru organizarea sau conducerea unei formațiuni paramilitare neprevăzute de legislație, organizarea unor bande armate, fie pentru crearea sau conducerea unei organizații criminale.

După cum s-a menționat *supra*, participația este una din cele mai complicate și controversate instituții ale dreptului penal, întrucât, pînă la ora actuală, doctrina evaluează în mod diferit esența ei, semnele obiective și subiective

proprii acesteia. În acest sens, precizăm că, anume definiției noțiunii de participație revine o importanță deosebită în elucidarea instituției participației, întrucât de volumul și conținutul acesteia depinde cum vor fi soluționate diverse probleme ce țin de participație.

Potrivit art. 41 Cod penal se consideră participație cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate.

Considerăm că definiția noțiunii de participație propusă de legiuitorul nostru, reflectă în modul cel mai deplin trăsăturile proprii participației și, totodată, dezvăluie corect esența acesteia. Participația ca formă specială a activității criminale se caracterizează prin semne obiective și subiective, prin care aceasta poate fi distinsă de o simplă coincidență ocazională a acțiunilor câtorva persoane în comiterea aceleși infracțiuni. Mai mult, din prevederile art. 41 Cod penal rezultă că nu există participație în cazul în care ceilalți participanți acționează din imprudență, iar autorul comite fapta cu intenție, fie ceilalți participanți determină sau ajută cu intenție la comiterea unei infracțiuni din imprudență de către o altă persoană.

Spre deosebire de alte legislații, Codul penal român admite, de regulă, participația și în cazul infracțiunilor din imprudență. Potrivit art. 52 alin. (2) Cod penal român, participația improprie există în cazul determinării, înlesnirii sau ajutării în orice mod, cu intenție, la săvârșirea din culpă de către o altă persoană a unei fapte prevăzute de legea penală. Cu alte cuvinte, cel care instigă sau ajută cu intenție la comiterea unei infracțiuni din imprudență își păstrează calitatea de instigator sau complice. În același timp însă, „nu intră în sfera participației impropriei și nu devin, astfel, sancționabile actele de instigare sau complicitate comise din culpă, legiuitorul alegînd, în mod corect, să sancționeze aceste acte doar în cazul comiterii lor cu intenție” [1, p. 254]. Totodată, în literatura de specialitate română s-a exprimat opinia că, ar fi putut intra în sfera participației impropriei și ipotezele în care participantul acționează din culpă sau fără vinovăție, iar autorul comite fapta cu intenție [14, p. 380].

Participația, de regulă, nu este definită de codurile penale actuale ale altor state [7, p. 383]. Astfel, codurile penale ale Germaniei, Franței, SUA, Poloniei, României doar definesc participanții la săvârșirea unei infracțiuni (§ 25--27 Cod penal al Germaniei, art. 121-4--121-7 Cod penal al Franței, art. 18 Cod penal al Poloniei 1997, art. 46-48 Cod penal al României). Conform § 2 capitoulul 18 din Codul de legi al Statelor Unite ale Americii (prescurtat Codul SUA) - *United StatesCode*, autor este: „a) persoana care săvârșește un atentat împotriva SUA sau ajută la comiterea acestuia, instigă, contribuie prin svaturi, dirijază,

îndeamnă, asigură realizarea faptei respective, se sancționează ca autor al acestui atentat; b) persoana care, cu intenție, contribuie la săvârșirea unei fapte, considerată ca atentat împotriva SUA, comisă nemijlocit de aceasta ori de o altă persoană, se sancționează ca autor al acesteia”. Totodată, în § 3 și 4 sunt evidențiate complicele după comiterea unui atentat și nedenunțarea, iar la descrierea infrațiunilor concrete este numit și tăinuitorul. Potrivit art. 29 Cod penal al Spaniei 1995 „participanți sunt persoanele, care, nu sunt indicate în articolul precedent (în acest articol este definit autorul), săvârșind anumite acțiuni, înainte sau în timpul comiterii faptei, participă, astfel, la săvârșirea acesteia”.

Instituția participației reprezintă o parte indispensabilă a sistemului de norme și instituții ale legislației penale. Prin urmare, scopurile și sarcinile instituției respective sunt determinate de scopurile și sarcinile legislației penale. Cu toate acestea, participația are o importanță juridică penală specială, care se exprimă prin următoarele.

În primul rând, participația permite de a întemeia răspunderea persoanelor, care nemijlocit nu au săvârșit infrațiunea, dar au contribuit în anumit mod la executarea acesteia. Astfel, instituția participației stabilește acele fapte care, nu sunt direct prevăzute în normele Părții speciale a Codului penal, dar, care prezintă pericol social și, ca urmare cer o reacție juridico-penală. *În al doilea rând*, instituția participației stabilește regulile calificării acțiunilor participanților. *În al treilea rând*, participația determină criteriile care permit individualizarea răspunderii și pedepsei persoanelor care au contribuit la săvârșirea unei infrațiuni, în conformitate cu principiile legalității, vinovăției și echității urmăririi penale.

Referințe:

1. STRETEANU, F., NIȚU, D. Drept penal. Partea generală, vol. II. București: Universul Juridic, 2018. 615 p.
2. БУРЧАК, Ф. Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы. Киев: Вища школа, 1986. 208 p.
3. Уголовное право. Общая часть. Отв. ред. И. Я. Козаченко и З. А. Незнамова. Москва: Издательская группа ИНФРА*М-НОРМА, 1998. 516 p.
4. Уголовное право России. Общая часть. Учебник. 2-е изд. Под редакцией В. П. Ревина. Москва: ЮСТИЦИНФОРМ, 2010. 496 p.
5. CAZACICOV, A. Răspunderea penală pentru crearea sau conducerea unei organizații criminale. Rezumatul tezei de doctor în drept. Academia „Ștefan cel

- Mare” a MAI al Republicii Moldova, Școala doctorală Științe penale și Drept public. Chișinău, 2022. 38 p.
6. ТАГАНЦЕВ, Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Т. 1. Москва: Наука, 1994. 380 p.
 7. Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1: Учение о преступлении. Под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. Москва: Изд-во ЗЕРЦАЛО, 1999. 592 p.
 8. POP, T. Drept penal comparat. Partea generală, vol. II. Cluj: Institutul de Arte Grafice Ardealul, 1923. 913 p.
 9. OANCEA, I. Tratat de drept penal: partea generală. București: Editura ALL, 1994. 352 p.
 10. BASARAB, M., PAȘCA, V., MATEUȚ, Gh., BUTIUC, C., Codul penal comentat. Partea generală, vol. I. București: Ed. Hamangiu, 2007. 744 p.
 11. НАУМОВ, А. В. Российское уголовное право. Общая часть. Курс лекций. 6-е издание. Москва: Проспект, 2020. 784 p.
 12. BORODAC, Al-dru, în colab. Manual de drept penal. Partea generală. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2005. 516 p.
 13. Российское уголовное право. Общая часть. Учебник. Под ред. проф. Г. А. Есакова. Москва: Проспект, 2021. 400 p.
 14. MITRACHE, C., MITRACHE, Cr. Drept penal. Partea generală. Ediția a 3-a. București: Universul Juridic, 2019. 560 p.

CZU: 343.265:343.281

DOI: 10.5281/zenodo.7358645

CONTROLUL ASUPRA COMPORTĂRII CELOR LIBERAȚI CONDIȚIONAT ÎNAINTE DE TERMEN

GROIAN Elena,

doctorandă, Școala Doctorală „Științe Juridice”,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-2439-8255

In order for the conditional release of punishment before the deadline becomes effective, the person who benefits from this institution has the obligation to show a new crime in the respective period. If until the actual passing of the respective period did not commit any offense, he is considered to have fully executed his punishment, freedom becomes full, not provisional, and he can enjoy full exercise capacity and All rights, ceasing the action on it the effects of accessory punishments. Until the fulfillment of the duration of the punishment, however, another legal effect can act on the respective person, namely that of revoking the conditional release before the deadline.

Thus, the probation body has a very important role not only on the execution and control of the conditioned person conditionally but also to intervene, in case of non -observance of the conditions imposed, to apply the principle of reversibility of the criminal pedestrian, in order to send the convict to execute his punishment until the end.

Keywords: conditional release, punishment, probation body, conditions imposed, principle of reversibility, criminal pedestrian.

Liberarea condiționată înainte de termen este cea mai frecventă formă de individualizare postcondamnatorie a pedepsei închisorii, justificată de conduita bună a condamnatului în timpul executării pedepsei. Astfel, condamnatul, care stăruie în muncă, este disciplinat și dă dovezi temeinice de îndreptare, ținându-se seama și de antecedentele sale penale, poate fi liberată condiționat înainte de executarea în întregime a pedepsei stabilite conform sentinței de condamnare [1]. Această măsură poate fi dispusă de instanța de judecată, ea presupunând punerea în libertate a persoanei condamnate, înainte de executarea în întregime a pedepsei închisorii sau a detențiunii pe viață, dacă sunt îndeplinite condițiile strict și limitativ prevăzute de lege.

Liberarea condiționată prezintă o importanță majoră atât pentru persoana condamnată cât și pentru societate și este definită ca o modalitate de individualizare a executării pedepsei cu închisoarea ce se poate aplica persoanelor condamnate dacă sunt întrunite o serie de condiții.

La etapa actuală, se întâlnesc frecvent critici la adresa modului de judecare a liberării condiționate. Cele mai multe critici au venit din partea deținuților,

evident. În mare parte aceștia se plâneau de faptul că acordarea liberării condiționate a devenit un fel de loterie. La condiții și situații aproximativ identice, soluțiile instanțelor au fost diametral opuse. În acest sens se rezidă un eșec al administrației penitenciarelor și mai exact al colaboratorilor care nemijlocit au tangențe cu masa de deținuți dar care de cele mai deseori fiind preocupați de atribuții formale, evită a lucra cu persoana condamnată intru o luminare a acestuia privind procedura legală de liberare condiționată. Evident că, în aceste condiții, influența motivatoare a liberării condiționate își pierde din forță. Deținuții nu mai știu ce comportament anume este recompensat prin liberare condiționată, de ce să mai participe la programe au să presteze activități lucrative. Cu atât mai mult că în urma adoptării legii nr.163 in 2017 [2] s-au introdus modificări la prevederile art.92 CP, în urma cărora a scăzut considerabil numărul cererilor de aplicare a liberării condiționate, cu referire la persoanele condamnate pentru infracțiuni grave, aceștea preferând aplicarea înlocuirii unei pedepse mai blânde cu muncă neremunerată în folosul comunității sau, și mai simplu, cu o amendă, decât să fie suspuși unei supravegheri statale. Și aici, ar fi cazul de menționat condițiile și importanța controlului statal al persoanei liberate condiționat înainte de termen, care este supus unor restricții limitative prin hotărîrea instanței care a pus în libertate condamnatul sau de organul statal care pune în executare această măsură alternativă a detenției.

Astfel, organului de probațiune îi revine rolul de a supraveghea și monitoriza conduita persoanei liberate condiționat de pedeapsă înainte de termen, ca într-un final acesta să demonstreze că scopul pedepsei penale a fost atins și a produs efectele scontate, iar în caz contrar acesta va fi reîntors în penitenciar pentru executarea integral a pedepsei cu privarea de libertate.

Acestea sunt câteva din întrebările importante pe marginea instituției liberării condiționate. Cred că deținuții au dreptul să știe încă din prima zi de detenție care sunt pașii concreți pe care trebuie să îi parcurgă pentru a beneficia de liberare condiționată, dar și de condițiile și conduit ace trebuie să o manifeste ulterior aplicării acestei instituții. Nevoia de certitudine este o nevoie umană extrem de importantă mai ales în context carceral, iar liberarea are o semnificație aproape mistică pentru persoanele aflate în detenție. Liberarea condiționată reglează ieșirile din sistem, iar o practică restrictivă în acest sens contribuie semnificativ și la supra-aglomerare. Este adevărat ca majoritatea detinutilor în Republica Moldova se libereaza conditionat, dar ar fi util de stiut câți se libereaza imediat după îndeplinirea fracției și câți se libereaza mult mai

târziu și foarte important câți dintre ei se reîntorc înapoi, avînd în vedere că conform practicii și statisticii mai multe persoane se reîntorc la săvârșirea de infracțiuni în urma aplicării art.90 Cod Penal comparativ cu cei eliberați condiționat după ispășirea unei părți din pedeapsă conform art. 91 Cod Penal, [3] fapt ce atestă că totuși ispășirea unei părți din pedeapsa închisorii își face efectul și prin urmare scopul legii penale este relativ atins efectiv.

În această ordine de idei, un rol, plasat la finele executării pedepsei privative de libertate, dar nu mai puțin important la înlăturarea justiției, prin punerea în aplicare a instituției liberării condiționate înainte de termen, îi revine organului de probațiune.

Astfel, reieșind din prevederile art.91 alin.7), 8) Cod penal al RM, controlul asupra comportării celor eliberați condiționat de pedeapsă înainte de termen îl exercită organele de probațiune, iar asupra comportării militarilor – comandamentul militar respectiv, iar dacă, în termenul de pedeapsă rămas neexecutat:

a) condamnatul se eschivează cu premeditare de la îndeplinirea obligațiilor stabilite de instanța de judecată la aplicarea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, instanța de judecată, la propunerea organului indicat la alin.(7), poate pronunța o încheiere cu privire la anularea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen și la trimiterea condamnatului pentru a executa termenul de pedeapsă neexecutat;

b) condamnatul săvârșește din imprudență o nouă infracțiune, anularea sau menținerea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen se decide de instanța de judecată;

c) condamnatul săvârșește cu intenție o nouă infracțiune, instanța de judecată îi stabilește pedeapsa în condițiile art.85. În același mod se aplică pedeapsa și în cazul săvârșirii unei noi infracțiuni din imprudență dacă instanța de judecată anulează liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen.

După cum observăm, din prevederile legale rezultă că, pentru a beneficia de liberare condiționată de pedeapsă înainte de termen, un condamnat pedepsit cu închisoarea trebuie să execute o anumită fracțiune din pedeapsă, precum și să îndeplinească condiții prevăzute de lege. Iar când instanța de judecată i-a acordat liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, aceasta devenind o certitudine, persoana respectivă capătă statutul de condamnat în stare de liberare condiționată. Deși sunt liberi, în această perioadă cei eliberați condiționat au un statut aparte față de cei care sunt eliberați definitiv, deosebindu-i în mod evident de această din urmă categorie.

Codul Penal nu prevede în mod expres drepturile și îndatoririle pe care le are un liberat condiționat, ele deducându-se din principiile generale care rezultă din aplicarea instituției liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen. [4]

Totuși, drepturile persoanei eliberate condiționat se împart în două categorii: drepturi generale și drepturi specifice. Din categoria drepturilor generale ce i se recunosc unui liberat condiționat sunt toate drepturile pe care le are un cetățean liber, cu excepția: dreptului de a-și stabili domiciliul unde dorește; dreptului de a nu fi sub controlul vreunei autorități în perioada de liberare condiționată de pedeapsă înainte de termen; dreptului de a beneficia în continuare de liberare condiționată de pedeapsă înainte de termen, chiar dacă în timpul ei a avut o comportare necorespunzătoare, până la limita săvârșirii unei infracțiuni. Drepturile specifice sunt cele care decurg indirect din reglementarea și condițiile de aplicare a liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, care se referă în principal la: dreptul ca munca prestată în timpul detenției să îi fie considerată ca perioadă executată din durata pedepsei; dreptul minorilor, al persoanelor în vârstă, al celor nefolosiți la muncă și al celor condamnați pentru infracțiuni săvârșite din culpă de a se putea libera condiționat înainte de termen după executarea unor fracții din pedeapsă mai mici decât cele normale; dreptul de a se adresa instanței de judecată direct cu cerere pentru a solicita liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen; dreptul de a practica meseria avută anterior sau de a ocupa funcția pe care a avut-o înainte de executarea pedepsei dacă, prin hotărâre judecătorească, nu s-a dispus altfel; perioada de timp cât este liberat condiționat de pedeapsă înainte de termen să îi fie considerată ca parte din durata pedepsei; dreptul celui liberat condiționat înainte de termen de pedeapsă penală să i se considere pedeapsa executată în întregime, dacă în perioada cât a fost în libertate nu a mai comis o nouă infracțiune.

În perioada de libertate condiționată, condamnatul are, pe lângă celelalte obligații specifice unei persoane în stare de libertate, o obligație specială, și anume aceea de a nu săvârși o nouă infracțiune, pentru ca la expirarea duratei respective să i se poată considera pedeapsa executată. Nerespectarea acestei îndatoriri poate duce, în mod inevitabil, la revocarea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen și atrage după sine rearestarea.

Efectele liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen sunt de două feluri: imediate și definitive. Efectul imediat al măsurii este punerea în libertate a celui condamnat, care este provizorie și condiționată, în sensul că este dată pe

un anumit termen, până la îndeplinirea duratei pronunțate de instanță, iar menținerea ei este condiționată de obligația celui liberat de a nu săvârși o nouă infracțiune în tot acest interval de timp. Pedepsa nu se consideră stinsă la data liberării, ci își continuă cursul pînă la expirarea intervalului ce a mai rămas din durata ei. În cazul săvârșirii unei noi infracțiuni și a revocării liberării, condamnatul va fi obligat la executarea restului de pedeapsă, fără a se deduce partea petrecută în stare de libertate. Continuându-se pedeapsa principală, își continuă cursul și pedepsele complementare ce decurg din pedeapsa principală [5] Efectele definitive se produc la expirarea intervalului de timp ce a mai rămas de executat, dacă se îndeplinește condiția de a nu se săvârși o nouă infracțiune, starea de libertate condiționată se transformă în liberare definitivă. Din acest moment începe executarea pedepsei complementare în cazul pronunțării sale.

Rămînerea definitivă a hotărîrii de punere în liberare condiționată de pedeapsă înainte de termen a unei persoane condamnate coincide cu punerea efectivă în libertate a acesteia. Perioada de timp pe care persoana o mai are de parcurs pînă la expirarea efectivă a duratei pedepsei la care a fost condamnată se consideră ca fiind o libertate provizorie sau, așa cum stipulează textul de lege, condiționată. Pentru ca liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen să devină efectivă, persoana care beneficiază de aceasta instituție are obligația ca în perioada respectivă să dea dovadă de o comportare corespunzătoare și să nu mai comită o nouă infracțiune. În cazul în care pînă la trecerea efectivă a perioadei respective nu a mai comis nici o infracțiune, el este considerat că și-a executat în întregime pedeapsa, libertatea devine deplină, nemaifiind provizorie, și el se poate bucura de capacitate deplină de exercițiu și de toate drepturile, încetînd acțiunea asupra sa a efectelor pedepselor accesorii. Pînă la împlinirea însă a duratei pedepsei, asupra persoanei respective mai poate acționa un alt efect juridic, și anume acela al revocării liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen.

Astfel, legea penală prevede unele cazuri cînd instanța de judecată, prin hotărîrea sa, poate să anuleze liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen a condamnatului și să-l trimită în instituția penitenciară pentru a executa termenul de pedeapsă rămas neexecutat. Aici își face apariția activă organul de probațiune pe arena justiției prin efectul reversibil al pedepsei și anume de înaintarea demersului instanței de judecată pentru a trimite condamnatul spre executarea integrală a pedepsei, adică a termenului rămas neexecutat din pedeapsă penală stabilită anterior în baza sentinței.

La alin. (8) art. 91 CP RM se prevede că dacă, în termenul de pedeapsă

rămas neexecutat: condamnatul încalcă ordinea publică, pentru care fapt i-a fost aplicată o sancțiune administrativă, sau se eschivează cu premeditare de la îndeplinirea obligațiilor stabilite de instanța de judecată la aplicarea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, instanța de judecată, la propunerea organului care exercită controlul asupra comportării celor liberați condiționat de pedeapsă înainte de termen, poate pronunța o încheiere cu privire la anularea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen și la trimiterea condamnatului pentru a executa termenul de pedeapsă neexecutat. [6]

În continuare, la alin. (8) art. 91 CP RM e stipulat că dacă în termenul de pedeapsă rămas neexecutat condamnatul săvârșește din imprudență o nouă infracțiune, anularea sau menținerea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen se decide de către instanța de judecată. Iar [7] dacă condamnatul săvârșește cu intenție o nouă infracțiune, instanța de judecată îi stabilește pedeapsa conform regulilor unui cumul de sentințe (în condițiile art. 85 CP RM).

După aceleași reguli se aplică pedeapsa și în cazul săvârșirii unei noi infracțiuni din imprudență, dacă instanța de judecată anulează liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen. [8]

Dacă instanța de judecată anulează liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, atunci, potrivit regulii generale, condamnatul trebuie să execute toată partea neexecutată din pedeapsă. Deci, dacă în perioada liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, persoana care a beneficiat de această instituție săvârșește o nouă infracțiune, instanța de judecată, în funcție de gravitatea faptei comise și ținând cont de considerentele de individualizare a faptei, avînd în vedere pericolul social pe care aceasta îl prezintă, poate dispune menținerea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen sau revocarea acesteia. Cu alte cuvinte, facultatea ce se acordă instanței în cele prezentate mai sus constă fie în revocarea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, fie în menținerea acesteia. Pentru a se putea revoca liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, se cer a fi întrunite următoarele condiții: a) infracțiunea săvârșită să prezinte un pericol special ridicat; b) momentul săvârșirii infracțiunii să fie cuprins în perioada de la data punerii în libertate și până la împlinirea duratei pedepsei. Dacă în perioada respectivă cel care a beneficiat de instituția liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen a săvârșit o contravenție, indiferent de ce natură ar fi aceasta și cum este ea sancționată (amendă sau închisoare), nu se poate dispune revocarea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen.

În conformitate cu prevederile art.16 al Legii nr.8 din 14.02.2008 cu privire

la probațiune [9], organul de probațiune are următoarele funcții:d) *exercitarea controlului asupra persoanelor condamnate cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, a persoanelor eliberate condiționat de pedeapsă penală înainte de termen, a persoanelor condamnate cu amânarea executării pedepsei, a persoanelor eliberate de răspundere penală;*

Iar în prevederile capitolului V al [10] Ordinului MJ nr.347 din 30.12.2019 cu privire la aprobarea regulamentului de planificare a probațiunii, secțiunea 6-a, În privința persoanelor condamnate cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, persoanelor condamnate cu suspendarea parțială a executării pedepsei cu închisoare, persoanelor eliberate condiționat de pedeapsă înainte de termen, persoanelor ce le-au fost înlocuită partea neexecută din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă, femeile gravide și persoanele care au copii în vârstă de pînă la 8 ani cărora le-a fost amînată executarea pedepsei, consilierul de probațiune efectuează o permanentă evaluare a cazului, urmărește modul în care subiectul probațiunii respectă obligațiile ce îi sunt impuse, modificările apărute în situația lui și apreciază în ce măsură aceste schimbări influențează riscul de a comite noi infracțiuni. În cazul în care instanța de judecată i-a stabilit subiectului probațiunii obligații, consilierul de probațiune întreprinde măsuri de control asupra executării acestor obligații. În cazul în care subiectul probațiunii încalcă condițiile probațiunii sau obligațiile stabilite de instanța de judecată, consilierul de probațiune îl avertizează în scris. Dacă în perioada de probațiune, subiectul probațiunii comite o nouă infracțiune intenționată, atunci pînă la emiterea hotărîrii judecătorești, biroul de probațiune înștiințează în scris organul care examinează cauza penală (procuratura sau instanța de judecată) despre necesitatea aplicării pedepsei pentru cumul de sentințe, iar la expirarea perioadei de probațiune, subiectul probațiunii se exclude din evidență.

Reglementarea în legislația R. Moldova a controlului persoanelor eliberate condiționat de pedeapsă înainte de termen, trezește discuții în partea ce ține de numărul de condamnați reîntorși în încarcerare după acordarea posibilității de a fi eliberat, și bucură, în acelaș timp în partea ce ține de modalitățile de supraveghere a ex-condamnaților și diversificarea continuă a programelor probaționale la care aceștia sunt supuși. Totodată, termenul care trebuie să fie executat de către acești condamnați este unul exagerat în comparație cu prevederile legislației penale ale altor state. Prevederile legale privind situațiile în care se poate anula liberarea de pedeapsa penală în cazul condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen necesită o modificare cât mai strict interpretabilă, reieșind din neclaritatea coroborativă cu

instituția recidivei și cu prevederile legale ce prevăd aplicarea cumulului de sentințe intru a nu admite crearea practicii neuniforme de care statul nu duce lipsă.

Referințe:

1. PAȘCA, V. Curs de drept penal. Partea generală, Ed. Universul Juridic, București, 2012, 552 p.
2. Legea RM nr.163 din 20.07.2017 privind modificarea unor acte legislative.
3. Codul penal al Republicii Moldova, Legea nr. 985 din 18.04.2002.
4. OANCEA, I. Curs de drept penal general. Vol. I-III. București, 1998.
5. OANCEA, I. Drept execuțional penal. București: All Educațional, 1998, 351 p.
6. MACARI, I. Dreptul penal al RM. Partea generală. Chișinău: USM, 2002, 398 p.
7. OANCEA, I. Probleme de criminologie. București: All, 1994, 239 p.
8. MACARI, I. Dreptul penal al RM. Partea generală. Chișinău: USM, 2002.
9. Legea nr.8 din 14.02.2008 cu privire la probațiune.
10. Ordinul MJ nr.347 din 30.12.2019 cu privire la aprobarea regulamentului de planificare a probațiunii.

CZU: 343.238:340.5

DOI: 10.5281/zenodo.7362889

CONCURSUL DE INFRAȚIUNI: CONCEPT, TRĂSĂTURI

PRISACARI Vadim,

lector universitar, Academia de Studii Economice din Moldova,
doctorand, Doctorale în Drept, Științe Politice și Administrative al Consorțiului
instituțiilor de învățământ ASEM-USPEE „Constantin Stere”
ORCID: 0000-0001-5414-6943

In the present study is analyzed multiple offences – form of the plurality of offences. The multiple offences is defined, including from a comparative perspective. The features inherent of such form of criminal plurality are identified. It is concluded that, according to the criminal regulations in force, multiple offences may consist of heterogeneous, homogeneous or even identical crimes. It is pointed out that the absence of a final criminal conviction for at least two of the offenses committed is the essence of the multiple offences. Also, another feature of the multiple offences is highlighted – the possibility of prosecuting for at least two of the crimes committed.

Keywords: multiple offences, characteristics, concept, final conviction, prescription, foreign legislation.

Definiția concursului de infracțiuni este dată la alin.(1) art.33 CP RM: „Se consideră concurs de infracțiuni săvârșirea de către o persoană a două sau mai multor infracțiuni dacă persoana nu a fost condamnată definitiv pentru vreuna din ele și dacă nu a expirat termenul de prescripție de tragere la răspundere penală, cu excepția cazurilor când săvârșirea a două sau mai multor infracțiuni este prevăzută în articolele părții speciale a codului penal în calitate de circumstanță care agravează pedeapsa [1]”.

În plan comparat întâlnim următoarele definiții ale concursului de infracțiuni: „există concurs de infracțiuni atunci când o infracțiune este comisă de o persoană înainte ca aceasta să fi fost condamnată definitiv pentru o altă infracțiune [2]” (art.132-2 din Codul penal al Franței); „concursul de infracțiuni este constituit dintr-o faptă sau mai multe fapte comise de o singură persoană, care corespunde elementelor constitutive a două sau mai multor infracțiuni, dacă persoana respectivă nu a fost urmărită penal pentru oricare dintre aceste fapte și dacă nu s-a împlinit termenul de prescripție în ceea ce privește angajarea răspunderii penale [3]” (secțiunea 26 din Codul penal al Letoniei); „mai multe infracțiuni săvârșite de una și aceeași persoană față de care nu au fost emise sentințe definitive, formează concurs de infracțiuni [4]” (art.45 din Codul penal al Japoniei); „concurs de infracțiuni presupune săvârșirea a două

sau mai multor infrațiuni prevăzute de articole diferite sau de alineate diferite ale unuia și aceluiași articol, făptuitorul nefiind condamnat nici pentru una din ele [5]” (art.16 din Codul penal al Georgiei); „concurș de infrațiuni este recunoscut faptul săvârșirii de către o persoană a două sau mai multor infrațiuni [6]” (art.21 din Codul penal al Kîrgîzstanului).

Doctrina definește astfel concursul de infrațiuni: „săvârșirea a două sau mai multor infrațiuni pentru nici una dintre care făptuitorul nu a fost condamnat [7, p.144]”; „săvârșirea de către o persoană, prin intermediul unei fapte sau mai multor fapte, a cel puțin două infrațiuni, făptuitorul nefiind condamnat definitiv nici pentru una din ele [8, p.51]”; „formă a pluralității de infrațiuni, constând în două sau mai multe infrațiuni, săvârșite de aceeași persoană, însă înainte de a fi condamnată definitiv pentru vreuna dintre ele [9, p.521]”.

Din definițiile propuse pot fi desprinse mai multe trăsături caracteristice concursului de infrațiuni.

Iu.E. Tarasova relevă două caracteristici de bază ale concursului de infrațiuni: „săvârșirea a două sau mai multor infrațiuni (trăsătura cantitativă) și, pentru cel puțin două infrațiuni comise lipsesc piedici procesuale întru intentarea procesului penal (trăsătura calitativă) [10, p.183]”. Autorii români C.Bulai și B.N. Bulai menționează: „O pluralitate de infrațiuni, caracterizată prin conexitate *in personam* și inexistența unei condamnări definitive pentru vreuna dintre infrațiunile care o compun, aceasta caracterizează, în esență, concursul de infrațiuni [9, p.521]”. N.Giurgiu stabilește următoarele condiții (particularități) ale concursului de infrațiuni: „a) săvârșirea a două sau mai multor infrațiuni, oricare ar fi natura sau gravitatea lor; b) infrațiunile să fie săvârșite de una și aceeași persoană; c) infrațiunile să fi fost săvârșite înainte de condamnarea definitivă a făptuitorului pentru vreuna din ele; d) infrațiunile săvârșite sau cel puțin două dintre ele să poată fi supuse judecării [11, p.327-329]”. I.Agaev evidențiază extrem de detaliat trăsăturile concursului de infrațiuni: a) săvârșirea a două sau mai multor infrațiuni; b) fiecare dintre infrațiunile săvârșite, ce intră în concurs, conțin semnele unei componente de infrațiune diferite; c) infrațiunile sunt săvârșite până la condamnarea persoanei pentru aceste fapte; d) în concurs pot intra atât infrațiunile săvârșite în timp diferit, cât și cele săvârșite în același timp; e) în concurs pot intra doar infrațiuni eterogene; f) pentru calificarea concursului de infrațiuni este necesar ca una dintre faptele penale comise, potrivit legii, să nu formeze semnul unei alte infrațiuni; f) concursul de infrațiuni lipsește dacă în privința uneia dintre cele două infrațiuni

săvârșite există o împrejurare ce exclude consecințele juridico-penale [12, p.6].

După autorul rus V.P. Malkov concursului de infrațiuni îi sunt caracteristice următoarele: „1) săvârșirea de către o persoană a două infrațiuni; 2) aceste infrațiuni, din perspectiva semnelor constitutive, formează componente de infrațiune diferite (*i.e.* sunt prevăzute de articole diferite sau de alineate diferite ale articolelor Codului penal, fiecare având o sancțiune distinctă); 3) lipsește faptul condamnării persoanei pentru săvârșirea acestor infrațiuni; 4) pentru fiecare dintre infrațiunile săvârșite sunt păstrate consecințe juridice [13, p.42]”.

Remarcăm că, în concepția lui I.Agaev concurs pot forma doar infrațiunile eterogene. O.V. Us [14, p.263] sugerează că în concurs pot intra atât infrațiunile eterogene, cât și cele omogene.

Un punct diferit are autoarea L.F. Enikeeva, în opinia căreia „în cazul concursului infrațiunile pot fi eterogene, omogene sau identice [15, p.91-96]”. Și L.Iu. Larina susține că „în concurs pot intra nu doar infrațiuni eterogene și omogene, ci și cele identice [8, p.48]”.

Cea din urmă accepțiune este fezabilă cadrului legislativ moldav. Legiuitorul nu face distincție între infrațiunile ce pot forma un concurs. Până la modificarea Codului penal prin Legea Republicii pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr.277 din 18.12.2008 [16] în concurs intrau doar infrațiunile prevăzute la diferite articole sau la diferite alineate ale aceluiași articol (*i.e.* doar infrațiunile eterogene și cele omogene).

Odată cu abrogarea art.31 CP RM (ce definea infrațiunea repetată) a fost modificată și dispoziția alin.(1) art.33 CP RM. Actuala redacție a acestei norme nu exclude concursul între infrațiuni identice. De aceea, este desuetă (neconformă cadrului legal actual) accepțiunea lui A.Borodac: „Pentru concursul de infrațiuni este necesar ca infrațiunile comise să fie specificate, de regulă, în diferite articole din Partea specială, iar în anumite cazuri, în diverse alineate ale unui singur articol [17, p.223]”. Pe aceeași poziție se află V.Grosu susținând că una dintre condițiile concursului de infrațiuni constă în „săvârșirea de către o persoană a două sau a mai multor infrațiuni omogene sau eterogene [18, p.316]”. Un punct de vedere similar este enunțat de I.Macari [19, p.194] și C.Gurschi [20, p.65]. Nu negăm importanța acestor aserțiuni doctrinare. Observăm însă, că acestea sunt conforme vechiului cadru legal.

În condițiile renunțării de către legiuitorul leton la instituția repetării infrațiunii A.Persidskis afirmă, într-un mod extrem de tranșant: „După excluderea infrațiunii unice repetate din dreptul penal, concursul real se

constituie și din infracțiuni identice, săvârșite de persoane în mod repetat, pentru care este prevăzută răspunderea penală în aceeași secțiune a legii penale (*a se citi* – aceeași normă – *n.a.*), cu condiția ca acestea să nu fie unite de intenția comună a făptuitorului [21, p.26]”.

Practica judiciară susține teza concursului (real) între infracțiuni identice. Ilustrativă este următoarea speță: *„M.S., la 16 ianuarie 2021, ora 13 și 00 min, acționând cu intenție directă, urmărind scopul sustragerii pe ascuns a bunurilor altei persoane, prezentându-se ca angajat al SA „MoldovaGaz”, prin acces liber a pătruns în ap.54 de pe adresa V. de unde pe ascuns, a sustras mijloace bănești în sumă de 6.554 lei, cauzându-i părții vătămate G.A. un prejudiciu material considerabil. Tot el, la 09 februarie 2021, ora 13 și 30 min, acționând cu intenție directă, urmărind scopul sustragerii pe ascuns a bunurilor altei persoane, prezentându-se ca angajat al SA „MoldovaGaz”, prin acces liber a pătruns în ap.54 de pe adresa V. de unde pe ascuns, a sustras mijloace bănești în sumă de 5.200 lei, cauzându-i părții vătămate un prejudiciu material în proporții considerabile [22]”*. Menționăm că acțiunile inculpatului au fost încadrate potrivit regulilor concursului de infracțiuni.

Accentuăm că concursul compus din infracțiuni identice trebuie deosebit de infracțiunea unică prelungită. Amintim că numărul intențiilor manifestate de făptuitor este criteriul determinant în disocierea infracțiunii prelungite de concursul de infracțiuni. Are dreptate S.Brînza când menționează: *„Nu poate exista un concurs de infracțiuni, când infracțiunea are la bază o singură intenție [23, p.3]”*; *„determinantă este stabilirea lipsei sau existenței intenției infracționale unice, pentru a se stabili dacă cele săvârșite formează infracțiunea unică prelungită sau concursul de infracțiuni [24, p.98]”*. La rândul său, T.I. Sozanskii susține: *„La delimitarea infracțiunii prelungite de concursul real de infracțiuni este necesar de stabilit dacă făptuitorul a avut o singură intenție sau mai multe [25, p.10]”*.

Corespunzător, atunci când sunt mai multe intenții cele comise formează un concurs de infracțiuni. În speța reprodusă mai sus, pornind de la numărul intențiilor manifestate de inculpat, instanța a apreciat cele comise ca fiind un concurs de infracțiuni, dar nu o singură infracțiune (în formă prelungită).

De asemenea concursul de infracțiuni urmează a fi deosebit de infracțiunea unică repetată. Autorul uzbek B.B. Matliubov remarcă că *„după formula de calificare, repetarea infracțiunilor identice amintește de concursul real de infracțiuni [26, p.12]”*. Așadar, din perspectivă obiectivă și subiectivă concursul de infracțiuni se aseamănă cu infracțiunea repetată. În ambele situații, sunt

comise mai multe infracțiuni. În ambele situații, făptuitorul acționează cu intenții diferite. Totuși, infracțiunea repetată urmează a fi încadrată în conformitate cu o singură normă incriminatorie, întrucât constituie o varietate a infracțiunii unice legale. Concursul de infracțiuni însă, necesită încadrare în conformitate cu mai multe norme.

Supra am notat că o infracțiune devine repetată doar atunci când legiuitorul indică acest fapt în textul normei. În acest sens, R.Cojocaru susține: „Nu va putea fi reținut concursul omogen de infracțiuni cu calificări identice, constituit din infracțiuni ce cad sub incidența aceleiași norme penale, dacă săvârșirea a două sau mai multor infracțiuni este prevăzută în articolele părții speciale a codului penal în calitate de circumstanță care agravează pedeapsa [27, p.19]”. Analogic I.Cotorobai menționează: „Nu constituie un concurs real de infracțiuni două sau mai multe componente de infracțiuni identice, chiar săvârșite prin acțiuni de sine stătătoare, succesiv la un interval de timp. Dacă pentru comiterea acestora legiuitorul prevede repetarea lor într-o singură agravantă, atunci așa acțiuni se califică numai în baza ei [28, p.40]”.

Forma repetată a infracțiunii este prezentă ori de câte ori sunt respectate condițiile cerute de dispoziția normei în care este cuprinsă infracțiunea repetată. În caz contrar, cele săvârșite vor forma un concurs de infracțiuni. De exemplu, va exista un concurs, ci nu o infracțiune unică repetată atunci când sunt comise două infracțiuni de viol în formă agravată. În opoziție, vom fi în fața unei infracțiuni unice repetate dacă cele două fapte de viol sunt prevăzute la alin.(1) art.171 CP RM. Mai mult, așa cum susține V.Stati și Gh.Reniță: „Nu putem vorbi despre concurs de infracțiuni nici măcar în cazul în care un viol neagravat (alin.(1) art.171 CP RM) este succedat de două sau mai multe violuri neagravate. O astfel de interpretare extensivă defavorabilă nu rezultă din alin.(1) art. 33 CP RM. Or, în această normă se vorbește despre „săvârșirea de către o persoană a două sau mai multor infracțiuni”. *Per a contrario*, despre „săvârșirea de către o persoană a două sau mai multor infracțiuni” trebuie să vorbim și în cazul excepției de la regula stabilită în alin.(1) art.33 CP RM [29, p.104]”.

În același context, în teoria dreptului penal se arată că pentru a fi în fața unui concurs de infracțiuni nu contează gravitatea infracțiunilor săvârșite [9, p.521]. V.I. Pinciuc relevă că „concursul poate fi format din infracțiuni comise cu aceeași formă de vinovăție (doar intenționat sau doar din imprudență) ori din infracțiuni săvârșite cu forme de vinovăție diferită [30, p.13]”.

Se mai menționează în doctrină: „Infracțiunile ce alcătuiesc concursul pot fi materializate atât prin forme tipice ale activității infracționale (infracțiune

consumată), cât și atipice (pregătire sau tentativă de infracțiune). Sub acest aspect nu are relevanță dacă la săvârșirea infracțiunilor făptuitorul a avut aceeași calitate sau a avut calități diferite (autor, organizator, instigator sau complice) [27, p.16]”.

Este adevărat că una și aceeași persoană poate avea roluri diferite în cazul infracțiunilor ce formează un concurs. În unele cazuri, o infracțiune poate fi comisă în participație, iar în altele – în lipsa unei participații penale. Relevant este ca una și aceeași persoană să comită (nemijlocit sau mijlocit, de sine stătător sau împreună cu alte persoane) cel puțin două infracțiuni. Pe bună dreptate O.V. Rastoropova susține: „Infracțiunile ce formează un concurs au un element comun – subiectul infracțiunii, fiind unul și același [7, p.143]”.

În altă privință, remarcăm că în definiția legală a concursului de infracțiuni, specificată la alin.(1) art.33 CP RM, sunt consfințite alte două particularități: a) inexistența unei condamnări pentru vreuna dintre infracțiunile săvârșite; b) neexpirarea termenului de prescripție de tragere la răspundere penală pentru vreuna dintre infracțiunile săvârșite.

Trăsătura privind inexistența unei condamnări pentru vreuna dintre infracțiunile săvârșite o regăsim consacrată și în legislația penală a altor state (de exemplu, în Codul penal al Federației Ruse [31], al Republicii Belarus [32], al Georgiei [5], al Armeniei [33], al Ucrainei [34], al Republicii Azerbaidjan [35], al Turkmenistanului [36], al Kazahstanului [37] etc.). În contextul acestei condiții N.Giurgiu menționează: „nu se pot constitui în forma concursului de infracțiuni decât acele fapte penale săvârșite de aceeași persoană, care au fost realizate mai înainte de intervenirea condamnării definitive a făptuitorului pentru vreuna din ele. În cazul în care făptuitorul a comis mai multe fapte penale, fiind descoperit, judecat și condamnat definitiv numai pentru una sau unele din acele fapte, vor rămâne în perimetrul concursului de infracțiuni numai acelea pentru care nu a survenit încă vreo condamnare definitivă [11, p.328]”.

Considerăm inerentă această trăsătură pentru instituția concursului de infracțiuni. În baza acesteia concursul de infracțiuni este deosebit de recidiva infracțională (cealaltă formă a pluralității de infracțiuni). De aceea este imperios ca această trăsătură să fie menționată expres în definiția legală a concursului de infracțiuni.

R.Cojocarul menționează: „Pentru existența concursului de infracțiuni este necesar ca faptele concurente să fie săvârșite până la momentul rămânerii definitive a hotărârii de condamnare pentru vreuna din ele, chiar dacă descoperirea lor ar fi ulterioară acestei date (sublinierea ne aparține – n.a.) [27,

p.17]”. Într-adevăr, așa cum reiese din conținutul prevederii de la alin.(4) art.84 CP RM condiția sus-indicată este prezentă și atunci când făptuitorul comite două infracțiuni una dintre care este descoperită ulterior condamnării pentru săvârșirea celeilalte.

În ceea ce privește condiția/trăsătura privind neexpirarea termenului de prescripție de tragere la răspundere penală pentru vreuna dintre infracțiunile săvârșite constatăm că întrunirea sau lipsa acesteia trebuie determinată pornind de la prevederile art.60 CP RM. De exemplu, concursul de infracțiuni lipsește în situația în care făptuitorul săvârșește o infracțiune ușoară și una gravă dacă din momentul săvârșirii primei infracțiuni până la condamnarea definitivă pentru aceasta au expirat cel puțin doi ani.

În alt registru, L.F. Enikeeva relevă o altă trăsătură a concursului de infracțiuni: „lipsa unor împrejurări ce ar exclude consecințe juridico-penale pentru infracțiunile săvârșite [15, p.91-96]”. În același făgaș, R.Cojocaru susține: „Infracțiunile sau cel puțin două dintre ele să fie susceptibile de condamnare. În legătură cu condiția examinată, existența concursului de infracțiuni este condiționată de susceptibilitatea infracțiunilor concurente de a-și păstra caracterul infracțional și posibilitatea tragerii la răspundere penală a făptuitorului [27, p.17]”. După alți autori, „în cazul concursului, infracțiunile săvârșite sau cel puțin două dintre ele trebuie să poată fi supuse judecății, adică să aibă și să-și păstreze caracterul infracțional și să poată atrage răspunderea penală a făptuitorului [9, p.522]”. Trăsătura enunțată este evidențiată și de alți autori [14, p.264].

Constatăm că trăsătura constând în lipsa unor împrejurări ce ar exclude consecințe juridico-penale (*i.e.* posibilitatea de a trage la răspundere penală pentru infracțiunile comise) nu este prevăzută expres în dispoziția alin.(1) art.33 CP RM (cu excepția situației privind neexpirarea termenului de prescripție de tragere la răspundere penală). Totuși, această particularitate decurge, implicit, din dispoziția altor norme (atât de drept material, cât și de drept procesual). De exemplu, lipsește concursul de infracțiuni în situația în care pentru una dintre infracțiunile comise este înlăturată răspunderea penală în rezultatul intervenirii unui act de amnistie. Același lucru îl putem afirma în cazul în care pentru una dintre cele două infracțiuni comise lipsește plângerea părții vătămate – element necesar în vederea pornirii urmăririi penale.

În concluzie, concursul de infracțiuni nu este incident în ipotezele în care apar diverse împrejurări ce fac imposibilă tragerea la răspundere penală a făptuitorului pentru cel puțin una dintre cele două infracțiuni săvârșite.

În legislația unor state străine trăsătură sus-numită este reglementată expres în definiția concursului de infracțiuni. De exemplu, conform alin.(1) art.33 din Codul penal al Ucrainei „la aprecierea existenței unui concurs nu se va ține cont de infracțiunile pentru săvârșirea cărora făptuitorul a fost liberat de răspundere penală, în baza temeiurilor stabilite de lege [34]”. Conform art.33 din Codul penal al Uzbekistanului „este considerat concurs de infracțiuni săvârșirea mai multor infracțiuni [...], pentru nici una din care făptuitorul nu a fost condamnat, și pentru care acesta poate fi condamnat (sublinierea ne aparține – n.a.) [38]”. Potrivit art.17 din Codul penal al Azerbaidjanului „Concurs de infracțiuni formează săvârșirea a două sau mai multor infracțiuni [...] pentru nici una din care făptuitorul nu a fost condamnat sau liberat de răspundere penală în baza temeiurilor legale (sublinierea ne aparține – n.a.) [...] [35]”. Un model identic cu cel azer este specificat la art.13 din Codul penal al Kazahstanului [37]. La fel, conform alin.(4) secțiunea 26 din Codul penal al Letoniei „concursul de infracțiuni nu este constituit dintr-o infracțiune pentru comiterea căreia o persoană a fost scutită de răspundere penală [3]”.

Considerăm oportună inserarea acestei trăsături fundamentale în definiția concursului de infracțiuni, consemnată la alin.(1) art.33 CP RM. Aceasta va permite practicienilor dreptului penal (în special, judecătorilor) să aprecieze corect prezența sau lipsa unui concurs de infracțiuni și, în consecință, să aplice corect prevederile art.84 CP RM. Or, nu este exclus ca un concurs de infracțiuni să fie apreciat eronat în calitate de concurs de infracțiuni veritabil (de exemplu, săvârșirea a două infracțiuni unde, pentru una dintre ele este înlăturată răspunderea penală în baza actului de amnistie). Pentru a înlătura eventualele neînțelegeri în procesul aprecierii celor comise drept concurs de infracțiuni considerăm binevenit un asemenea amendament. Pe cale de consecință, urmează a fi exclusă particularitatea vizând neexpirarea termenului de prescripție de tragere la răspundere penală pentru infracțiunile comise. Aceasta deoarece, *in globo*, respectiva particularitate se cuprinde în trăsătura ce privește „posibilitatea de a trage la răspundere penală făptuitorul pentru infracțiunile comise”. În final, având în vedere aceste argumente, și ținând cont de bunele practici legislative (evocate mai sus), dar și luând în calcul criticile din doctrină [39, p.291; 40, p.60-72; 41, p.23-28; 29, p.97-105; 42, p.161; 27, p.16; 43, p.33; 44, p.45; 45, p.50] aduse instituției repetării infracțiunii, propunem următoarea definiție a concursului de infracțiuni: „*Se consideră concurs de infracțiuni săvârșirea de către o persoană a două sau mai multor infracțiuni dacă persoana nu a fost condamnată definitiv pentru vreuna dintre ele și există*

posibilitatea de a trage la răspundere penală pentru cel puțin două din infracțiunile comise”.

În rezultatul investigației efectuate în prezenta secțiune, avându-se în vedere cele supuse analizei, și ținând cont de tezele doctrinare și legislative studiate formulăm următoarele caracteristici inerente instituției concursului de infracțiuni:

a) este format din mai multe infracțiuni (care pot fi comise printr-o singură acțiune (inacțiune) sau prin intermediul mai multor acțiuni (inacțiuni));

b) infracțiunile ce formează concursul de infracțiuni pot fi eterogene, omogene sau chiar identice;

c) infracțiunile sunt comise de una și aceeași persoană (nemijlocit sau mijlocit, în prezența sau în lipsa unei participării penale);

d) lipsa unei condamnări penale definitive pentru cel puțin două dintre infracțiunile comise;

e) posibilitatea de a trage la răspundere penală pentru cel puțin două dintre infracțiunile săvârșite.

Referințe:

1. Codul penal, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74.
2. Codul penal al Republicii Franceze. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Franta-RO.html>
3. Codul penal al Republicii Letonia. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Letonia-RO.html>
4. Уголовный кодекс Японии. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: <https://constitutions.ru/?p=407>
5. Уголовный кодекс Грузии. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=229>
6. Уголовный кодекс Кыргызской Республики. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: https://shailoo.gov.kg/media/anarbek/2018/01/27/22_jP7011J.pdf
7. РАСТОРОПОВА, О.В. И вновь о множественности преступлений. În: Пробелы в российском законодательстве. 2017, №4, с. 143-145.
8. ЛАРИНА, Л.Ю. К вопросу о понятии совокупности преступлений и ее видах. În: Юридическая наука. 2011, №1, с. 48-51.
9. BULAI, C., BULAI, B.N. Manual de drept penal. Partea Generală. București:

- Universul Juridic, 2007. 678 p.
10. ТАРАСОВА, Ю.Е. Эволюция взглядов на понятие множественности преступлений в российской уголовно-правовой науке. În: Актуальные проблемы российского права. 2018, №7(92), с. 178-185.
 11. GIURGIU, N. Legea penală și infrațiunea (doctrină, legislație, practică judiciară). Iași: Gama, 1996. 448 p.
 12. АГАЕВ, И.Б. Понятие совокупности преступлений. În: Уголовное право. 2003, №3, с. 4-6.
 13. МАЛКОВ, В.П. Множественность преступлений: сущность, виды, правовое значение. Казань: Таглитат, 2006. 140 с.
 14. УС, О.В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації. Харків: Право, 2018. 368 с.
 15. ЕНИКЕЕВА, Л.Ф. Дифференциация и индивидуализация наказания по совокупности преступлений / Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 2006. 186 с.
 16. Legea Republicii pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr.277 din 18.12.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.41-44.
 17. BORODAC, A., GHERMAN, M. Calificarea infrațiunilor. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006. 264 p.
 18. GRAMA M., BOTNARU S., ȘAVGA, A. et al. Drept penal. Partea generală. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 328 p.
 19. MACARI, I. Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea Generală. Chișinău: CE USM, 2002. 398 p.
 20. BARBĂNEAGRĂ, A., BERLIBA, V., GURSCHI, C. et al. Codul penal comentat și adnotat. Chișinău: Cartier, 2005. 656 p.
 21. PERSIDSKIS, A. Noziedzīgu nodarījumu kopība aggregation of criminal offences / Promocijas darba kopsavilkums synopsis of the doctoral thesis. Riga, 2018. 37 p.
 22. Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani din 05 ianuarie 2022. Dosarul nr.1-1526/2021. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a582a1db-4617-4963-a91a-ae2d8cdd1cc6
 23. BRÎNZA, S. Unele observații referitoare la Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.1 din 23.02.2015. În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, Științe juridice și economice, (Chișinău, 10-11 noiembrie 2015), p. 3-5.
 24. BRÎNZA, S. Unele aspecte ale aplicării în practică a răspunderii pentru sustragere. În: Revista științifică a USM „Studia Universitatis”, Seria „Științe

- sociale”. 2008, nr.4(14), p. 96-107.
25. СОЗАНСЬКИЙ, Т.І. Кваліфікація сукупності злочинів / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Львів, 2009. 23 с.
 26. МАТЛЮБОВ, Б.Б. Совокупность преступлений: квалификация. Ташкент, 2008. 72 с.
 27. COJOCARU, R. Trăsăturile definitorii și formele concursului de infracțiuni potrivit Codului penal al Republicii Moldova. În: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare”, Științe juridice. 2011, nr.XI(2), p. 15-20.
 28. COTOROBAI, I. Modalitățile concursului de infracțiuni și problematica aplicării pedepsei penale. În: Revista Procuraturii Republicii Moldova. 2020, nr.7, p. 35-47.
 29. STATI, V., RENIȚĂ, GH. Dilema (ne)constituționalității dispoziției cu privire la repetarea violului. În: «Polish Science Journal». 2021, Issue 6(39), p. 97-105.
 30. ПИНЧУК, В.И. Множественность преступлений. Учебное пособие. Санкт-Петербург, 1999. 33 с.
 31. Уголовный кодекс Российской Федерации. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/
 32. Уголовный кодекс Республики Беларусь. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: https://kodeksy-by.com/ugolovnyj_kodeks_rb.htm
 33. Уголовный кодекс Республики Армении. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show>
 34. Уголовный кодекс Украины. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: <https://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/razdel-7/>
 35. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353
 36. Уголовный кодекс Туркменистана. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: http://continent-online.com/Document/?doc_id=31295286
 37. Уголовный кодекс Республики Казахстан. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: HTTPS://ONLINE.ZAKON.KZ/DOCUMENT/?DOC_ID=31575252
 38. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. [Accesat: 04.03.2022] Disponibil: <https://lex.uz/docs/111457>
 39. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GRAMA, M. et. al. Drept penal. Partea generală. Chișinău: Cartier, 2005. 624 p.
 40. BRÎNZĂ, S., STATI, V. Considerente de natură politico-penală în vederea abolirii instituției de repetare a infracțiunii. În: Revista științifică a USM „Studia Universitatis”. 2007, nr.6, p. 60-72.
 41. MARTIN, D., COPETȚCHI, S. Calificarea concursului de infracțiuni. Partea I. În: Revista Națională de Drept. 2015, nr.1, p. 25, pp. 23-28.

42. BRÎNZA, S., STATI, V., COPEȚCHI, S. Infrațiunile privind viața sexuală din perspectiva legii penale a Republicii Moldova: aspecte de lege ferenda. În: Polish Science Journal, 2020, Issue 3(24), p. 151-170.
43. BRÎNZA, S. Comentariul unor prevederi ale Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție, nr.17 din 07.11.2005, „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infrațiunilor privind viața sexuală”: circumstanțele agravante ale infrațiunilor prevăzute la art.171 și la art.172 CP RM. În: Revista Institutului Național al Justiției. 2008, nr.3, p. 32-41.
44. BRÎNZA, S. Despre necesitatea adoptării unei noi hotărâri explicative a Plenului Curții Supreme de Justiție dedicate practicii judiciare în cauzele referitoare la infrațiunile privind viața sexuală (Partea I). În: Revista Institutului Național al Justiției. 2009, nr.4, p. 36-49.
45. MOSCALCIUC, I. Problema stabilirii elementelor circumstanțiale agravante ale infrațiunilor săvârșite în sfera consumului de produse și servicii. În: Revista Națională de Drept. 2007, nr.8, p. 49-54.

CZU: 343.121.4:347.995(498)

DOI: 10.5281/zenodo.7366820

ASPECTE TEORETICE ȘI JURISPRUDENȚIALE PRIVIND LEGITIMA APĂRARE

ZAFER Sadâc,

doctor în drept, lector universitar, Facultatea de Drept și Științe Administrative,
Universitatea „Ovidius” din Constanța

The article deals with one of the justifying or non-imputability cases in the Romanian criminal law system, both from the perspective of the legal regulatory framework in force, after the major changes in 2014 to the Criminal Code, and from the criminal judicial practice in Romania, and in Finally, brief conclusions are expressed regarding the quality of legislation in the field and proposals for lege ferenda.

Keywords: self-defense, justifiable causes, non-imputability cases, typicality of the crime.

1. CONCEPTUL DE LEGITIMĂ APĂRARE

Una dintre instituțiile de drept penal care a suferit modificări recente, din punctul de vedere al reglementării în România, o constituie cea a legitimei apărări.

Noua paradigmă a fost determinată de viziunea legiuitorului asupra definiției și trăsăturilor esențiale ale infracțiunii. Potrivit art. 15 alin. (1) din noul Cod penal [*Codul penal în vigoare de la data de 1 februarie 2014*], *infracțiunea este fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă persoanei care a săvârșit-o*, din textul normativ rezultând cele patru trăsături esențiale ale infracțiunii: tipicitatea (prevederea în legea penală a faptei), vinovăția, anti-juridicitatea (faptă nejustificată, anti-juridică, ilicită) și imputabilitatea.

Legitima apărare reprezintă o cauză care exclude caracterul penal al unei fapte, datorită lipsei caracterului nejustificat al acesteia, ca trăsătură esențială a infracțiunii [*C. Mitrache, Cr. Mitrache, Drept penal român; partea generală, p. 174*] sau datorită neimputabilității, în cazul în care excesul de apărare se întemeiază pe tulburarea sau temerea făptuitorului. Fapta comisă în stare de legitimă apărare, deși tipică, adică prevăzută de legea penală, nu este anti-juridică, fiind permisă de ordinea juridică [*M. Udroi, Drept penal. Partea generală. Noul Cod penal, pp. 58-59*] sau nu este imputabilă celui care ripostează prin depășirea limitelor unei apărări proporționale cu pericolul

generat de atac, din cauza șocului psihic sau al fricii.

Fiind în prezent una dintre cele patru cauze justificative (de liceitate) din sistemul de drept penal românesc, alături de starea de necesitate, exercitarea unui drept sau îndeplinirea unei obligații și consimțământul persoanei vătămate, legitima apărare operează *in rem*, în sensul că, potrivit dispozițiilor art. 18 alin. (2) din Codul penal, *efectele cauzelor justificative se extind și asupra participanților* (complici sau instigatori).

Existența legitimei apărări are ca efect înlăturarea caracterului penal ale faptei, apărarea fiind justificată (licită), așa încât făptuitorului care se apără nu îi pot fi aplicate pedepse, măsuri educative ori măsuri de siguranță, întrucât infrațiunea este singurul temei al răspunderii penale. Totodată, este înlăturată și răspunderea civilă delictuală, întrucât, conform art. 1360 din Codul civil, *nu datorează despăgubire cel care, fiind în legitimă apărare, a cauzat agresorului un prejudiciu*.

2. ISTORICUL REGLEMENTĂRII ÎN ROMÂNIA

Instituția legitimei apărări a fost cunoscută în toate legislațiile lumii, încă din antichitate, perioadă ancestrală în care era limitată doar la infrațiunile contra persoanei fizice și care mai târziu a fost extinsă pentru apărarea proprietății și a pudorii [V. Dongoroz ș.a., *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală, vol.1, p. 361*].

În legislația românească legitima apărare a fost reglementată inițial în Codul penal de la 1864 (Codul Cuza), la articolele 58 (*Nu este nici crimă, nici delict când fapta va fi săvârșită din cauză de legitimă apărare*), 256 (*Nu este nici crimă, nici delict, când cel ce a săvârșit omuciderea, rănirile și loviturile, a fost silit la acesta prin necesitatea actuală a unei legitime apărări, conform art. 58*) și 257 (*Sunt cuprinse în cazurile de necesitate actuale de legitimă apărare și următoarele trei cazuri: 1. Dacă omuciderea, rănirile sau loviturile s'au săvârșit respingându-se noaptea escaladarea sau efracțiunea îngrădirilor, zidurilor sau intrărilor unei case locuite sau a unui apartament locuit sau a dependențelor acestora; 2. Dacă fapta s'a săvârșit aperiându-se cine-va în contra autorilor de furtisaguri sau de jefuire, executate cu violență; 3. Dacă omuciderea, rănirile sau loviturile comise de o femeie vor fi fost provocate imediat de o siluire exercitată asupra persoanei sale*).

În Codul penal de la 1936 (Codul Carol al II-lea), la art. 132 se prevedea că: *Nu se socotește infrațiune faptul aceluia care comite un act necesar pentru a apăra viața, integritatea corporală, sănătatea, libertatea, onoarea sau averea, fie ale sale fie ale altora, în contra unui atac material direct, imediat și injust. Se*

consideră ca legitimă apărare și cazul când agentul, sub imperiul turburării, temerii sau terorii, a trecut peste marginele apărării.

În Codul penal de la 1969, la art. 44 se prevedea că: *Nu constituie infrațiune fapta prevăzută de legea penală, săvârșită în stare de legitimă apărare. Este în stare de legitimă apărare acela care săvârșește fapta pentru a înlătura un atac material, direct, imediat și injust, îndreptat împotriva sa, a altuia sau împotriva unui interes obștesc, și care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul obștesc. Se prezumă că este în legitimă apărare, și acela care săvârșește fapta pentru a respinge pătrunderea fără drept a unei persoane prin violență, viclenie, efracție sau prin alte asemenea mijloace, într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ori delimitat prin semne de marcare. Este de asemenea în legitimă apărare și acela care din cauza tulburării sau temerii a depășit limitele unei apărări proporționale cu gravitatea pericolului și cu împrejurările în care s-a produs atacul.*

În reglementarea anterioară codului penal actual legitima apărare era fundamentată pe lipsa vinovăției celui care se apără, ca trăsătură esențială a infrațiunii, adică riposta la atac era consecința existenței unei constrângeri, a unui proces psihic distorsionant, care îl împiedica pe cel atacat să își manifeste liber voința, așa încât ea producea efecte doar *in personam* [V. Dongoroz ș.a., *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală, vol.1, p. 360*].

3. CADRUL LEGAL ÎN VIGOARE

În actuala reglementare a instituției infrațiunii din Codul penal, în titlul II, capitolul al II-lea, intitulat *Cauzele justificative*, la articolul 18 sunt expuse dispozițiile generale aplicabile tuturor cauzelor justificative. În primul alineat se stipulează că *nu constituie infrațiune fapta prevăzută de legea penală, dacă există vreuna dintre cauzele justificative prevăzute de lege*, iar în al doilea alineat se face referire la împrejurarea că *efectul cauzelor justificative se extinde și asupra participanților*, consacrandu-se caracterul real al acestei circumstanțe de înlăturare a caracterului penal al faptei.

La articolul 19, în primul alineat se prevede că *este justificată fapta prevăzută de legea penală săvârșită în legitimă apărare*, iar în alineatul secund sunt evidențiate condițiile care trebuie îndeplinite de atac pentru a putea fi aplicabilă legitima apărare drept cauză justificativă, în sensul că *este în legitimă apărare persoana care săvârșește fapta pentru a înlătura un atac material, direct, imediat și injust, care pune în pericol persoana sa, a altuia, drepturile acestora sau un interes general, dacă apărarea este proporțională cu gravitatea atacului.*

În al treilea alineat este instituită o prezumție legală de legitimă apărare, în

sensul că se prezumă a fi în legitimă apărare, în condițiile alin. (2), acela care comite fapta pentru a respinge pătrunderea unei persoane într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ținând de aceasta, fără drept, prin violență, viclenie, efracție sau alte asemenea modalități nelegale ori în timpul nopții.

Totodată, în capitolul al III-lea al titlului II din Codul penal, la art. 26 alin. (1) este reglementat excesul neimputabil de apărare, drept una dintre cauzele de neimputabilitate, cu efecte *in personam*, în sensul că: *nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală săvârșită de persoana aflată în stare de legitimă apărare, care a depășit, din cauza tulburării sau temerii, limitele unei apărări proporționale cu gravitatea atacului.*

4. CONDIȚIILE LEGITIMEI APĂRĂRI – cauză justificativă

În consonanță cu dispozițiile legale și cu linia doctrinară, instanțele judecătorești din România au reușit să stabilească repere generale pentru o aplicabilitate judicioasă a legitimei apărări, statuând în mod constant cadrul de evidențiere a criteriilor referitoare atât la condițiile atacului, cât și ale apărării.

4.1. Condițiile atacului

Pentru a lipsi anti-juridicitatea faptei de natură penală săvârșită în apărare, atacul la care este expus cel care se apără trebuie să fie material, direct, imediat, injust și să pună în pericol persoana ori drepturile celui care se apără sau ale altei persoane ori un interes general.

Jurisprudența românească a punctat aceste condiții ale atacului în hotărârile definitive, după cum urmează:

a) material

Jurisprudență: nu este legitimă apărarea când faptele inculpatului nu au fost săvârșite pentru a înlătura un atac **material**, direct, imediat și injust, care pune în pericol persoana sa, a altuia, drepturile acestora sau un interes general, dacă inculpatul se afla în propria casă, iar victima era deja în curtea lui și profera amenințări cu moartea, în condițiile în care simplele amenințări nu constituie un atac material, iar victima nu pătrunsese în curtea inculpatului prin violență, viclenie, efracție sau alte asemenea modalități nelegale ori în timpul nopții [*Curtea de Apel Suceava, decizia nr. 435 din 22.04.2019, publicată pe www.jurisprudenta.com*].

b) direct

Jurisprudență: s-a reținut că existența unei distanțe și a unui obstacol care, chiar dacă nu era insurmontabil, era dificil de depășit (un postament din beton înalt de 90 cm pe sol și o spărtură în gardul de deasupra postamentului, lată de

circa 40 cm), date fiind particularitățile acestuia, precum și statura fizică masivă a persoanei vătămate, care ar fi avut nevoie de un anumit timp pentru a reuși să depășească obstacolul și de a se apropia de inculpat, învederează o distanță relativ mare între cei doi adversari și exclude îndeplinirea condiției ca atacul să fie **direct** și, în consecință, nu este aplicabilă cauza justificativă a legitimei apărări dacă inculpatul a înjunghiat-o pe persoana vătămată cu lama unui briceag scos din buzunar și desfăcut în acest scop [*Curtea de Apel Târgu Mureș, decizia nr. 497/A din 12.11.2019, publicată pe www.jurisprudenta.com*].

c) imediat

Jurisprudență: În practică s-a decis că inculpatul a acționat, printr-o faptă prevăzută de legea penală, în urma atacului victimei și a doi alți făptuitori (rămași în cauză ca martori) asupra sa, ripostând pentru a-și apăra integritatea corporală, dar și pentru a înlătura un atac material, direct, imediat și injust, îndreptat împotriva sa, concretizat prin lovirea sa de către victimă și cei doi martori, însă a depășit proporționalitatea apărării cu gravitatea atacului, în condițiile în care a continuat să-l lovească pe atacatorul său, după momentul în care acesta a căzut la sol și nu a mai reacționat. Instanța de judecată a apreciat că reacția exagerată a inculpatului este justificată de puternica tulburare și teama evidentă în fața agresorului său, dar și a amicilor lui, cei trei fiind loviți fără nici o justificare, așa încât inculpatul a reacționat, în mod exagerat, deși se găsea în legitimă apărare [*Curtea de Apel Constanța, decizia nr. 1067 din 28.11.2019, publicată pe www.rolii.ro*].

d) injust

Jurisprudență: s-a apreciat că fapta inculpatului care, în timp ce un individ se afla căzut la pământ împreună cu persoana vătămată, a început să mânuiască un nuceag, cu care a lovit-o pe persoana vătămată în zona pieptului și a spatelui și i-a provocat leziuni care au necesitat pentru vindecare un număr de 7-8 zile de îngrijiri medicale, a fost săvârșită în contextul cauzei justificative a legitimei apărări. Nu se consideră că fapta a fost săvârșită în stare de legitimă apărare atunci când cel care acționează dorește înlăturarea unor acțiuni care sunt ele însele acoperite de legitimă apărare, lipsind caracterul injust. Astfel, terțul care intervine în sprijinul atacatorului nu poate beneficia de legitimă apărare, căci acțiunea celui care se apără nu avea caracter injust. Însă dacă apărarea depășește limitele proporționalității, ea devine injustă și poate, la rândul său, genera o legitimă apărare [*Curtea de Apel București, decizia nr. 985 din 10.07.2019, publicată pe www.rolii.ro*].

e) să pună în pericol persoana ori drepturile celui care se apără sau

ale altei persoane ori un interes general

Jurisprudență: s-a reținut într-o cauză neîndeplinirea condițiilor legitimei apărări, întrucât, pe lângă împrejurarea că nu s-a dovedit că persoanele vătămate au tras focuri de armă spre inculpați, la momentul agresării acestora condiția atacului din partea persoanelor vătămate nu mai era îndeplinită, **nu mai exista pericolul** care să justifice riposta, atâta timp cât, deși inculpații au susținut că persoanele vătămate dețineau arme de foc, ei au fost cei care au coborât înarmați cu arme albe din mașină și au urmărit persoanele vătămate pentru a le agresa, iar acestea au fugit spre câmp pentru a scăpa din calea atacului inculpaților [*Curtea de Apel București, decizia nr. 217 din 09.03.2022, publicată pe <https://rejust.ro/juris/6299g4d48>, site accesat la data de 23.03.2022*].

a. Condițiile apărării:

Pentru a fi aplicabilă norma generală a legitimei apărări, drept cauză justificativă, **apărarea** celui care exercită acțiunea sau inacțiunea de ripostă împotriva atacului trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

a) să se materializeze într-o faptă prevăzută de legea penală, adică atunci când o persoană este atacată, aceasta va riposta, la rândul ei, săvârșind o faptă care corespunde tipicității obiective și subiective a unei infrațiuni, neputând fi invocată în cazul faptelor de natură administrativă, disciplinară sau civilă.

Jurisprudență: s-a reținut că lovirea reciprocă cu pumnii în zona feței și a corpului, după ce persoana vătămată a declanșat atacul inițial, indică o ripostă reactivă, în apărare, având în vedere actele materiale în care aceasta s-a concretizat, omogene în raport cu actele agresive ale atacatorului: astfel intimatul a ripostat prin lovituri cu pumnul aplicate în zona facială a persoanei vătămate împotriva unor lovituri de aceeași natură, orientate împotriva aceleași zone corporale a intimatului; rezultatul vătămător produs de acte de violență de natura celor exercitate între părți comportă o doză semnificativă de hazard, depinzând de elemente aleatorii, în mod simetric violențele comise de petent fiind susceptibile să producă același rezultat pernicios și asupra persoanei intimatului [*Judecătoria Arad, încheierea F.N. din 15.06.2015, publicată pe www.rolii.ro*].

b) să fie precedată de atac: simpla presupunere a celui care se apără că va urma un atac nu se circumscrie acestei condiții.

Jurisprudență: s-a reținut că pentru existența unei legitime apărări se impune ca acțiunea de apărare să fie precedată de comiterea de către agresor a unei fapte prevăzute de legea penală, care să facă necesară înlăturarea

presupusului atac [Curtea de Apel Brașov, decizia nr. 283 din 09.05.2018, publicată pe www.rolii.ro].

Jurisprudență: instanța a înlăturat apărarea inculpatului, în sensul că a acționat în stare de legitimă apărare, în condițiile în care probele administrate au relevat că inculpatul a fost cel care a exercitat prima acțiune de lovire, îndreptată înspre persoana vătămată, aceasta din urmă ripostând la rândul său doar pentru a se apăra de agresiunile inculpatului și pentru a-l împiedica pe acesta din urmă să o mai lovească [Judecătoria Oradea, sentința penală nr. 1428 din 02.12.2021, publicată pe www.rolii.ro].

c) să fie îndreptată contra agresorului și nu a altei persoane, pentru a înceta atacul declanșat

Jurisprudență: s-a reținut că apărarea nu trebuie să fie concomitentă cu atacul, ci poate fi efectuată, sub protecția instituției legitimei apărări, cât timp există riscul ca atacatorul să aplice o altă lovitură, după ce a încercat fără succes aplicarea unei lovituri cu pumnul, atacul fiind considerat în desfășurare chiar dacă atacatorul nu aplică în acel moment o lovitură; din postura adoptată de către persoana vătămată rezultă că, după ce a încercat să îi aplice o lovitură cu pumnul în față inculpatului, aceasta nu a abandonat atacul și apărarea a avut drept scop împiedicarea persoanei vătămate de la a aplica alte lovituri [Judecătoria Sectorului 6 București, sentința penală nr. 361 din 27.05.2019, publicată pe www.rolii.ro].

d) să fie necesară pentru înlăturarea atacului, în sensul că acela care răspunde unui atac se va apăra din momentul în care atacul a început și până când acesta a încetat (a fost epuizat).

Jurisprudență: Înalta Curte de Casație și Justiție a decis încă din anul 2009 că legitima apărare presupune ca atacul să fie imediat - iminent sau actual și că nu se află în stare de legitimă apărare persoana care săvârșește fapta prevăzută de legea penală după scurgerea unui interval de timp de la consumarea atacului, atunci când victima se retrăgea în fugă, întrucât atacul nu era nici iminent și nici actual [I.C.C.J., secția penală, decizia nr. 945 din 17 martie 2009, publicată pe www.scj.ro].

e) să fie proporțională cu atacul: riposta să fie aproximativ egală cu pericolul creat, să existe o oarecare echivalență între fapta săvârșită în legitimă apărare și atacul care a impus reacția de apărare, adică mijloacele folosite să fie similare, să existe un echilibru relativ la împrejurările concrete în care sunt exercitate atacul și apărarea, forța fizică a agresorului să fie sensibil egală cu cea a celui care se apără.

Jurisprudență: s-a reținut că nu sunt îndeplinite condițiile legitimei apărări, sub aspectul proporționalității acțiunii exercitate în apărare față de atacul invocat de inculpat, în sensul că recepționarea unei palme peste obraz de la una dintre persoanele vătămate, în timpul altercației și a schimbului de insulte și defăimări, nu justifică reacția inculpatului de a le aplica mai multe lovituri cu pumnii în figură celor două persoane vătămate și de a le provoca în acest mod leziuni corporale pentru vindecarea cărora acestea au necesitat câte 2-3, respectiv 6-7 zile de îngrijiri medicale, instanța subliniind că în evaluarea proporționalității se ține seama de natura atacului, mijloacele folosite de agresor, scopul urmărit, starea fizică a combatanților și de împrejurările concrete în care s-a produs atacul [*Î.C.C.J., secția penală, decizia nr. 99/A din 08.04.2020, publicată în Buletinul Jurisprudenței Înaltei Curți de Casație și Justiție. Culegere de decizii pe anul 2020, vol.1, p. 827*].

b. Condițiile legitimei apărări prezumate: atac și apărare

Pentru a ne afla în prezența unei legitime apărări prezumate relativ de legiuitor, apărarea și atacul îmbracă forme sui-generis, particularizate de locul, timpul și modalitatea în care au loc atacul și apărarea:

a) atacul să conștie într-o acțiune de pătrundere într-o locuință, încăpere, dependință sau loc împrejmuit ori delimitat prin semne de marcă, prin violență, viclenie, efracție, sau alte asemenea modalități nelegale pe timp de zi sau pe timp de noapte, când nu mai sunt necesare modalitățile respective

b) pătrunderea să aparțină unei persoane fizice responsabile și să fie un act de voință al acesteia

c) pătrunderea să fi început, să fie în curs de executare sau realizată în întregime

d) pătrunderea să se realizeze fără drept, fără a exista un temei legal

e) obiectul atacului prezumat poate fi orice valoare socială, pentru că prezumția se referă la apărarea persoanei și a drepturilor celui care se apără

f) apărarea să fie realizată printr-o faptă prevăzută de legea penală, necesară pentru respingerea atacului și proporțională cu acesta.

Jurisprudență: fapta inculpatului de a trage mai multe focuri cu o armă de foc letală - pușcă de vânătoare, în direcția unde se afla persoana vătămată, lucrător de poliție care punea în executare un mandat de arestare în lipsă a unei persoane găzduite în locuința inculpatului nu a fost comisă în stare de legitimă apărare, întrucât practica judiciară a reținut în mod constant că escaladarea unui gard și pătrunderea victimei pe proprietatea inculpatului nu este de natură să atragă incidența dispozițiilor legitimei apărări speciale, dacă victima nu a

desfășurat un atac de natura celui la care se referă textul de lege, iar agresiunea săvârșită de inculpat asupra victimei nu a fost determinată de pătrunderea, fără drept a acesteia pe proprietatea inculpatului [*Curtea de Apel București, decizia nr. 858A din 19.05.2018, publicată pe www.jurisprudenta.com*].

5.CONDIȚIILE LEGITIMEI APĂRĂRI – cauză de neimputabilitate

Excesul neimputabil de legitimă apărare, cunoscut ca exces justificat sau depășirea limitelor legitimei apărări în codificarea anterioară anului 2014, la fel ca excesul de stare de necesitate (exces în acțiunea de salvare), nu mai este considerat cauză justificativă a faptei persoanei care se apără, ci cauză de neimputabilitate, care produc efecte *in personam*. Pe cale de consecință, poate fi invocat exclusiv de persoana care exercită apărarea în fața atacului material, direct, imediat și injust.

Excesul de legitimă apărare presupune îndeplinirea tuturor condițiilor generale ale legitimei apărări – cauză justificativă, cu excepția proporționalității.

Făptuitorul se apără de un atac, însă, datorită tulburării sau a temerii produse în psihicul său de acțiunea agresorului, depășește limitele unei apărări proporționale cu atacul la care este expus.

Dacă depășește limitele proporționale ale unei apărări fără a exista tulburarea sau temerea, celui care se apără îi sunt aplicabile dispozițiile legale referitoare la excesul scuzabil, ce reprezintă doar o circumstanță atenuantă legală.

Jurisprudență: instanța a reținut că atâta timp cât trei bărbați înarmați cu bâte și o secure se deplasau înspre inculpat, cu intenția vădită de a-l agresa, pentru că acesta pășuna pe terenul unuia dintre ei, agresarea celor trei bărbați de către inculpat apare ca fiind justificată de starea de temere provocată de pericolul la care inculpatul era expus atunci când a acționat pentru a se apăra, întrucât nimănui nu i se poate pretinde să fie bătut de către trei bărbați înarmați, fără a riposta și, chiar dacă s-ar proba că inculpatul a lovit primul, tot în stare de legitimă apărare ar acționa, deoarece orice persoană diligentă și obiectivă ar interpreta apropierea a trei bărbați înarmați cu o bâtă și o secure, cu intenția evidentă de a agresa, ca un atac și o stare de pericol iminentă. Pe de altă parte, orice persoană diligentă și obiectivă nu se înarmează cu o secure, fiind însoțită de alți doi bărbați înarmați cu bâte, pentru a solicita cuiva în mod amabil să nu mai pășuneze pe terenul său, fără a avea intenția cel puțin a de provoca o stare de temere, or când ai intenția de a provoca frică, temere, își asumi și potențialul răspuns de apărare.

6.CONCLUZII ȘI PROPUNERI DE LEGE FERENDA

Deși este, indiscutabil, o instituție de drept penal care a evoluat prin ajustările realizate de legiuitorul român la reglementările anterioare, legitima apărare a suscitât permanent interesul atât al doctrinei, cât și al practicii judiciare, în vederea abordării cât mai corecte a textelor normative și aplicării echitabile.

Din punct de vedere normativ, apreciem că legiuitorul român a dat dovadă de larghețe în creionarea cadrului de reglementare a legitimei apărări, aliniindu-se la legislația altor state europene, prin includerea în rândul valorilor ce pot face obiectul atacului și apărării atât a persoanei, cu atributele sale existențiale fundamentale, cât și a drepturilor sale, dar și a interesului general. Considerăm că apărarea interesului general putea să lipsească din această enumerare, întrucât o astfel de valoare socială este prevăzută în cazul cauzei justificative a stării de necesitate, iar situațiile din cotidianul concret pot genera confuzie în rândul practicienilor.

De lege ferenda, s-ar impune excluderea interesului general din categoria valorilor ce pot face obiectul legitimei apărări, precum și o regândire a excesului neimputabil de legitimă apărare și trecerea acestuia din rândul cauzelor de neimputabilitate în cel al circumstanțelor atenuante legale, întrucât există o delimitare mult prea sensibilă a cauzei de neimputabilitate față de circumstanța atenuantă a provocării, ambele presupunând comiterea faptei de natură penală într-o stare de surescitare nervoasă. De multe ori, practicienii dreptului sunt chemați să interpreteze împrejurările în care sunt comise acte de agresiune în condițiile existenței unui atac, iar riscul inerent al subiectivismului fiecărui organ judiciar implicat poate genera inechități în administrarea actului de justiție.

Referințe:

1. Codul penal, adoptat prin Legea nr. 286/2009 din 17 iulie 2009 privind Codul penal, publicată în Monitorul Oficial, nr. 510 din data de 24 iulie 2009, intrat în vigoare la data de 1 februarie 2014, în temeiul art. 246 al Legii nr. 187/2012, publicată în Monitorul Oficial, nr.757 din data de 12 noiembrie 2012.
2. MITRACHE, C., MITRACHE, Cr. Drept penal român. Partea generală, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Universul Juridic, București, 2016.
3. UDROIU, M. Drept penal. Partea generală. Noul Cod penal, Editura C.H. Beck, București, 2014.
4. DONGOROZ, V., KAHANE, S., OANCEA, I. et al. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală, vol.1, Editura Academiei Române, București,

1969.

5. Site-ul <https://www.scj.ro>, privind jurisprudența Secției penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție din România, accesat la 18.03.2022.
6. Site-ul <https://www.rolii.ro> privind jurisprudența instanțelor de judecată din România, accesat la 20.03.2022.
7. Site-ul <https://www.jurisprudenta.com>, accesat la 22.03.2022.
8. Site-ul <https://rejust.ro/juris/6299g4d48>, accesat la data de 23.03.2022.
9. Î.C.C.J., secția penală, decizia nr. 99/A din 08.04.2020, publicată în Buletinul Jurisprudenței Înaltei Curți de Casație și Justiție. Culegere de decizii pe anul 2020, vol.1.

CZU: 343.121.4:343(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.7348670

**UNELE PRECIZĂRI PRIVIND PROPORȚIONALITATEA
APĂRĂRII CU GRAVITATEA ATACULUI ÎN CAZ DE LEGITIMĂ APĂRARE**

BOTNARENCO Mihaela,

doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept penal,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0003-3243-4834

The object of the present scientific research refers to the problem of the proportionality of the defense with the seriousness of the attack in the case of self-defense. It is shown that limiting the right to defense based on the criterion of proportionality excludes, in certain cases, the possibility of invoking self-defense. Likewise, it is shown that in the context of evaluating the proportionality of the defense with the seriousness of the attack, the interpreter will not have to limit himself to balancing the social values confronted, making them detached from any other type of element, but will be obliged to take into account both the defensive and offensives means used, the circumstances and conditions of the production of the attack and defense, the physical and mental characteristics of the attacker and the defender, as well as other elements that can help to clarify that question.

Key words: self-defense; proportionality; unfair character; excess of defense; crime; criminal liability.

Potrivit alin. (1) art. 36 Cod penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) [1], nu constituie infracțiune fapta, prevăzută de legea penală, săvârșită în stare de legitimă apărare. La alin.(2) al aceluiași articol sunt specificate condițiile legitimei apărări: „Este în stare de legitimă apărare persoana care săvârșește fapta pentru a respinge un atac direct, imediat, material și real, îndreptat împotriva sa, a altei persoane sau împotriva unui interes public și care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public. Concomitent, la alin.(3) art.36 CP RM este stabilită o formă particulară de legitimă apărare. Astfel, în sensul normei nominalizate, este în legitimă apărare și persoana care săvârșește fapta, prevăzută la alin.(2), pentru a împiedica pătrunderea, însoțită de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe, într-un spațiu de locuit sau într-o altă încăpere.

Așa cum se desprinde din cuprinsul art.36 alin.(2) CP RM, condițiile legitimei apărări vizează cele două laturi pe care este această structurată, anume atacul și apărarea. Atât în legătură cu atacul, cât și cu apărarea, legiuitorul și oamenii de știință au identificat o serie de condiții menite să le caracterizeze din punct de vedere penal. *In concreto*, condițiile privind atacul sunt: a) să fie material, direct, imediat și real; b) să fie îndreptat împotriva

persoanei (propriu sau a altei persoane) sau împotriva unui interes public; c) să prezinte un pericol grav pentru persoană, drepturile celui atacat ori interesul public. Concomitent, apărarea trebuie să îndeplinească următoarele condiții: a) să se realizeze pentru a respinge un atac împotriva unei persoane sau a unui interes public; b) să se concretizeze printr-o faptă prevăzută de legea penală; c) să fie îndreptată numai împotriva atacantului; d) să fie concomitentă cu atacul; e) să fie proporțională cu gravitatea atacului.

Una dintre cele mai spinoase probleme *juris* ține de aprecierea proporționalității apărării cu gravitatea atacului. Bunăoară, în cazul în care cel care se apără folosește forța excesivă sau disproporționată, dintr-o manifestare pur defensivă, răspunsul victimei poate deveni unul strict ofensiv.

Atragem atenția că legea nu stabilește criteriile de apreciere a proporționalității dintre gravitatea atacului și cea a apărării. Această operațiune revine organelor îndrituite cu aplicarea legii. Pe acest fundal, în literatura de specialitate, examenul proporționalității dintre apărare și gravitatea atacului a condus la elaborarea mai multor teze.

Potrivit unei teze, actualmente – apreciată a fi depășită [2, p.300], examenul proporționalității trebuie să urmărească mijloacele de apărare și soluțiile defensive care pot fi avute în vedere în cazul specific. Din această perspectivă, proporționalitatea exprimă o potrivire între mijloacele defensive disponibile celui ce ripostează atacului și cele utilizate efectiv, astfel încât să fie susceptibile să cauzeze o daună minimă agresorului. De exemplu: „A” are posibilitatea de a-l împiedica pe „B” să sustragă o bijuterie care îi aparține lovindu-l cu o umbrelă pe care o are la îndemână, dar totuși trage cu o armă de foc pe care o poartă. În acest caz, proporționalitatea apărării cu gravitatea atacului va fi pusă la îndoială. De asemenea, nu va putea invoca legitima apărare persoana care răspunde unui atac, realizat cu mâinile goale (atunci când persoanele sunt de forță egală), utilizând arma împotriva atacatorului. Și într-un astfel de caz, aprecierea corectă ar trebui să fie „disproporționalitatea apărării cu gravitatea atacului”.

Bineînțeles, nu se pretinde o identitate absolută a instrumentelor utilizate. În acest sens, în doctrina juridică se afirmă, cu drept cuvânt, că „dacă cel care se apără nu are răgazul să reflecteze și să aleagă mijloacele de apărare, el va folosi în mod legitim pe acelea care îi vin imediat la îndemână, indiferent dacă vor produce agresorului un rău mai mare decât alte mijloace pe care, teoretic, le putea folosi. Este, de asemenea, de înțeles că nu s-ar putea pretinde celui care se apără să folosească mijloace mai puțin periculoase, dacă le apreciază ca fiind ineficiente sau nesigure” [3, p.186]. Se pretinde așadar o abordare realistă, dar și tolerantă a

gradului de forță folosit. Elocventă în acest sens este și următoarea aserțiune: „Persoana atacată acționează în interesul salvării sale ori a interesului public, în condiții improvizate, în grabă și într-o stare sufletească de constrângere. În consecință, persoana care se apără nu poate, de regulă, să aprecieze cu calm și luciditate nici mijloacele pe care le are la îndemână, pentru a anihila pericolul, nici să calculeze intensitatea reacției sale în apărare perfect proporțională cu cerința curmării agresiunii” [4, p.13]. Cu alte cuvinte, în fața unui atac, aproape oricine ar fi gata să facă uz de orice mijloc pentru a se apăra. Nu putem pretinde unei persoane atacate să măsoare „cu rigla și busola” dacă gesturile sale defensive sunt proporționale cu gesturile agresive ale atacatorului. Este regretabil că Codul penal al Republicii Moldova nu conține nicio prevedere cu privire la ipoteza depășirii proporționalității apărării cu gravitatea atacului din cauza fricii sau tulburării resimțite de victimă în timpul atacului, lăsând la discreția instanțelor de judecată o asemenea apreciere. Pentru comparație, consemnăm că Codul penal al României [5] stabilește la art.26 „Excesul neimputabil” că: (1) *Nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală săvârșită de persoana aflată în stare de legitimă apărare, care a depășit, din cauza tulburării sau temerii, limitele unei apărări proporționale cu gravitatea atacului.*

Dincolo de aceste precizări, teza proporționalității referitoare la mijloacele de apărare a făcut constant obiectul unor obiecții greu de contestat. Cea mai pertinentă obiecție, pornește de la ideea că, printr-o abordare exclusivă a acestei teze, ar rezulta că legitima apărare ar putea fi invocată și în cazuri în care valorile sociale apărate sunt net inferioare celor ce privesc atacul, cu condiția că cel care se apără utilizează unicul instrument disponibil pentru a realiza actul defensiv [2, p.300]. De pildă, atunci când nu există alte mijloace disponibile, cel care se apără ar putea să utilizeze o armă și să lipsească de viață o altă persoană care încearcă să sustragă anumite bunuri.

Respectiva ipoteză este combătută de o altă teză, în acord cu care, în caz de legitimă apărare, aprecierea proporționalității apărării cu gravitatea atacului trebuie făcută în raport cu valorile sau interesele ce intră în conflict. În acest sens, trebuie să existe un echilibru între valoarea amenințată și valoarea lezată. Pe această undă de idei, consemnăm că persoana umană reprezintă valoarea socială supremă. Concomitent, dreptul la viață constituie un atribut inalienabil al persoanei și o valoare supremă în cadrul drepturilor omului. Această concluzie derivă din contextul unor norme de rang constituțional (de exemplu, art. 24 din Constituție)

[6], precum și din rândul normelor penale¹. În plus, la art.2 din Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale [7] se stabilește că „moartea nu este considerată ilicită, doar atunci când este impusă în mod absolut de nevoia de a se apăra de violența nelegitimă”. Din respectiva prevedere se deduc două idei: 1) necesitatea de a respinge violența asupra persoanei este un temei pentru a recunoaște ca fiind legitimă suprimarea vieții celui care atacă; 2) nu este autorizată suprimarea vieții atacatorului doar pentru a apăra drepturile și interesele ierarhic inferioare vieții și integrității fizice a persoanei.

În lumina celor arătate, menționăm că legitimizarea săvârșirii unei infracțiuni grave contra persoanei, cum ar fi, de pildă, omorul sau vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății atacantului, în condițiile legitimei apărări, trebuie limitată la situațiile în care atacul privește valori sociale similare, fiind implicit exclusă săvârșirea unor astfel de fapte pentru apărarea patrimoniului. În acest sens, la un atac îndreptat împotriva integrității corporale se poate riposta cu o faptă de apărare ce privește integritatea corporală a agresorului. *Per a contrario*, la un atac asupra patrimoniului, săvârșirea unei fapte de apărare prin atentarea gravă asupra integrității corporale a agresorului, va face îndoielnică reținerea legitimei apărări.

În context, trebuie de arătat că nici această regulă nu este una exclusivă. Bunăoară, viața persoanei nu neapărat va fi considerată prioritară altor valori sociale legate intim de persoana umană. Astfel, dacă cel care se apără împotriva unui viol utilizează singurul instrument din apropiere cu care reușește să omoare agresorul său, el poate invoca legitima apărare (fără a se încerca a face echilibrarea libertății sau inviolabilității sexuale cu dreptul la viață).

Pe această cale, menționăm că, în ipoteza în care valorile sociale care se ciocnesc sunt omogene, concluzia ar fi că viața celui care se apără (și alte valori sociale legate intim de persoana umană) este prioritară vieții (și altor valori sociale legate intim de persoana umană) celui care o atacă. Totuși, în acest caz, nu trebuie făcută abstracție de mijloacele utilizate și de modul de folosire a acestora. De pildă, chiar dacă atacatorul se îndreaptă spre victimă în intenția de a o lipsi de viață, ar fi discutabilă reținerea legitimei apărări în cazul în care cel atacat, dispunând de o armă de foc, țintește capul atacatorului și astfel îl lipsește

¹Această concluzie se desprinde din ordinea în care sunt înscrise valorile sociale la alin.(1) art.2 CP RM: Legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept. De asemenea, ierarhia valorilor ocrotite de normele legii penale reflectă consecutivitatea capitolelor din Partea Specială a Codului penal.

de viață. Este evident că, în acest caz, vătămarea agresorului printr-un foc executat la picioare era suficientă pentru respingerea atacului.

În situații de altă natură, în cazul valorilor sociale eterogene, în mod firesc vor avea prioritate valorile sociale ce țin de persoană, în detrimentul altor valori sociale. Totuși, și în acest caz, comparația dintre valorile aflate în conflict nu trebuie făcută prin considerarea valorilor ca entități abstracte și statice, ci trebuie efectuată în mod dinamic ținându-se cont de gradul de vătămare la care sunt expuse [2, p.301]. Din acest punct de vedere, consemnăm că nu poate fi justificat omorul unei persoane pentru a proteja un bun, însă, în condițiile legii, ar putea fi legitimată provocarea unei vătămări corporale ușoare pentru a asigura protecția unui bun.

În literatura de specialitate, s-a pus întrebarea dacă legitima apărare poate fi invocată, în ipoteza în care persoana atacată ar fi reușit să se salveze prin fugă. În privința posibilității de a evita atacul prin fugă, doctrina veche admitea că fuga este recomandată dacă reprezintă o ieșire onorabilă (*commodus discensus*), nu și atunci când ar reprezenta o evitare neonorabilă (*incommodus*) din situația creată de agresor. Uneori, fuga nici nu este posibilă (de pildă, într-o cameră închisă, pe malul unei ape, ori când cel care se apără este infirm, cardiac, orb, femeie însărcinată sau în cazul unui atac desfășurat subit); ca atare cel care se apără trebuie să-l înfrunte pe agresor [3, p.190]. Doctrina modernă admite că fuga, în acest caz, nu este o dovadă de lașitate, ci de înțelepciune, o dovadă de cooperare pentru stingerea conflictului [8, p.152]. În legătură cu aceasta, G. Findaca și E. Musco arată argumentat că „nodul relației dintre reacție și fugă trebuie să țină cont de principiul fundamental al echilibrării valorilor. Prin urmare, trebuie considerat că subiectul nu este obligat să fugă în toate acele cazuri, în care fuga i-ar pune în pericol valori ce țin de persoana proprie (de exemplu, ar fi susceptibilă să determine un pericol de infarct sau avort) sau a unor terți (riscul de a accidenta pietonii cu o autoturismul), într-o măsură mai mare decât persoana celui care atacă. De asemenea, în conformitate cu acest criteriu, protecția demnității celui atacat poate, de exemplu, justifica o reacție defensivă concretizată în imobilizarea sau cel mult, lovirea atacatorului, dar nici într-un caz lipsirea de viață a agresorului sau vătămarea lui de către cel care ar putea foarte ușor să fugă din fața agresiunii”.

Sintetizând cele relatate anterior, consemnăm că aprecierea proporționalității dintre apărare și gravitatea atacului pretinde, de regulă, un echilibru între valorile sociale confruntate, precum și o abordare relativistă, dar calitativă a mijloacelor mijloacele folosite de ambele părți (agresor și atacat). În

plus, interpretul urmează să țină cont și de împrejurările în care s-a produs agresiunea, nivelul nedreptății săvârșite, inevitabilitatea efectivă a reacției, timpul și locul realizării infrațiunii, forța și posibilitățile atacantului și apărătorului, particularitățile psihice ale celui atacat etc. În verificarea acestor împrejurări, interpretul va face uz de legitățile științifice existente la momentul evaluării lor și de experiența maximă deținută.

Rezultă așadar că, în condițiile alin.(2) art.36 CP RM, apărarea poate fi apreciată legitimă în cazuri în care prejudiciul cauzat de persoana atacată este mai mic, egal sau superior, în mod tolerabil, celui suferit.

În altă ordine de idei, se impun unele precizări pe marginea prevederii înscrise la alin.(3) art.36 CP RM. În temeiul respectivei norme, se recunoaște prezumția de apărare legitimă în timpul unei intruziuni însoțite de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe, într-un spațiu de locuit sau într-o altă încăpere. Altfel spus, respectiva prevedere sugerează că anumite condiții generează, *a fortiori*, o situație de legitimă apărare. În același timp, norma în cauză apare ca un mecanism susceptibil să ajute interpretul de a evita discrepanțele interpretative, eliminând, *inter alia*, spinosul momentului exegetic de evaluare a proporționalității apărării cu gravitatea atacului.

În context, avându-se în vedere trimiterea făcută de legiuitor în conținutul alin.(3) art.36 CP RM la alin.(2) al aceluiași articol, apreciem a fi îndoielnică conceperea respectivei forme de legitimă apărare în logica ipotezei generale [descrise la alin.(2) de la art.36 CP RM]. Mai degrabă, avându-se în vedere modalitatea lui de configurare, textul specificat la alin.(3) art.36 CP RM apare a fi unul propriu și autonom, în raport cu cel înscris la alin.(2) art.36 CP RM. Așadar, dacă în formă de bază este imperios să se dovedească caracterul direct, imediat, material și real al unui atac, îndreptat împotriva persoanei sau împotriva unui interes public și care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public, în condițiile alin.(3) art.36 CP RM, nu mai trebuie demonstrată existența acestor condiții.

În situația în care pătrunderea într-un spațiu de locuit sau într-o altă încăpere este însoțită de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe, fapta de împiedicare sau respingere a agresiunii, de regulă, se realizează prin acte de violență fizică, putând duce la comiterea unor fapte contra sănătății sau integrității corporale, ori chiar contra vieții – ipoteze în care poate fi invocată prevederea de la alin.(3) art.36 CP RM.

Totuși, este indispensabil de reținut, că, în condițiile alin.(3) art.36 CP RM, nu orice intruziune nelegitimă într-un spațiu de locuit sau într-o altă încăpăre, legitimează săvârșirea unei fapte penale contra vieții sau integrității corporale pentru respingerea acesteia, ci numai acea pătrundere care este însoțită de violență periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei ori de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe. Această interpretare este susținută de criteriul hermeneutic al compatibilității cu prevederile constituționale, precum și cu Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, în acord cu care, un pericol ce se referă numai la patrimoniu și nu implică o amenințare pentru persoanele aflate în încăpărea atacată, de regulă, nu este susceptibil, să justifice o reacție defensivă concretizată în lipsirea de viață a atacantului și nici chiar în vătămarea gravă a integrității corporale a acestuia. Concomitent, cauzarea de daune din imprudență a atacantului în contextul apărării, nu poate antrena răspunderea penală a celui care se apără.

In fine, consemnăm că, în corespundere cu prevederile legii penale, o apărare disproporționată cu gravitatea atacului, nu înlătură caracterul penal al faptei. Totuși, în contextul individualizării pedepsei, instanța de judecată, poate aplica circumstanța atenuantă specificată la lit.j) art.76 CP RM – săvârșirea infracțiunii cu depășirea limitelor legale ale legitimei apărări.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985/2002. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2009, nr. 72-74.
2. FIANDACA, G., MUSCO, E. Diritto penale. Parte generale. Bologna: Zanichelli editore, 2014.
3. ANTONIU, G., BULAI, C., DUVAC, C. ș.a. Explicații preliminare ale Noului Cod penal vol. I: articolele 1-52. București: Universul Juridic, 2010. 550 p.
4. GRAMA, M., BOTNARU, S., ȘAVGA, A. Drept penal: Partea Generală: volumul II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016. 336 p.
5. Codul penal al României nr. 286/2009. Publicat în: Monitorul Oficial al României 2009, nr. 510.
6. Constituția Republicii Moldova. Republicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 78.
7. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, ratificată de Parlamentul Republicii Moldova conform Hotărârii nr.1298 din 24.07.1997, în vigoare pentru Republica Moldova din 12.09.1997.
8. PAȘCU, I., DOBRINOIU, V., HOTCA, M-A. Noul Cod penal comentat: partea generală, vol. I. București: Universul Juridic, 2014. 842 p.

CZU: 343.24(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.7358603

INDIVIDUALIZAREA JUDICIARĂ PRIN APLICAREA PEDEPSELOR COMPLEMENTARE

GRAMA Mariana,

doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept penal, Facultatea
de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-1671-1221

TĂBÎRȚĂ Adrian,

doctor în drept, Universitatea de Studii Europene din Moldova
ORCID: 0000-0002-2633-5381

Regarding the order of application of the complementary punishments, according to our criminal provisions on which we intend to make a generalization, we mention that the complementary punishments are those punishments that come to complete the main punishment. They cannot be applied independently, so they will always accompany a main punishment. Complementary punishments are regulated punishments in order to supplement the effects of the main punishments. Given the fact that the complementary punishments are applied by the courts only in addition to the main punishments, then the latter come to fulfill, together with the main punishments, the functions of the punishment stipulated in paragraph 2 art.61 CP of the Republic of Moldova.

Keywords: means of individualisation, the main punishment, the complementary punishment, the court.

Individualizarea judiciară a pedepselor nu este realizată arbitrar, dar ținându-se cont de un șir de date și împrejurări caracteristice faptei și făptuitorului și care permit instanței de judecată să stabilească cea mai adecvată și eficientă pedeapsă celui ce a comis infrațiunea.

Printre mijloacele de individualizare judiciară a pedepselor regăsim și aplicarea pe lângă pedeapsa principală a pedepsei complementare care fiind expres prevăzută de lege sau fiind lăsată la discreția instanței de judecată vine să asigure realizarea scopurilor pedepsei penale declarate în art.61 CP al RM.

După cum este bine cunoscut în literatura de specialitate, pedepsele penale sunt clasificate în funcție de mai multe criterii. Unul dintre criteriile legale, ce reiese nemijlocit din prevederile art. 62 și 63 din Codul penal al Republicii Moldova este ordinea aplicării pedepselor [1, p.356] (ori, autonomia aplicării și executării pedepselor [2, p.25], ori rolul și importanța atribuită pedepsei [3,p.105]), potrivit căruia pedepsele penale se clasifică în *pedepse principale, pedepse complementare și pedepse mixte* (ce pot fi aplicate atât ca principale, cât

și ca complementare).

Profesorul V. Dongoroz [4, p.546-547] deosebea pedepsele după specii. În așa mod, după felul în care pedepsele pot fi aplicate, le împărțea în: 1. *pedepse principale*, care pot fi pronunțate și aplicate singure; 2. *pedepse secundare sau alăturate*, care pot fi aplicate sau pronunțate, decât alipite pe lângă o pedeapsă principală. Pedepsele secundare le împărțea în:

1. *pedepse complimentare*, pe care judecătorii le pot alătura la o pedeapsă principală când vor crede de cuviință;

2. *pedepse accesorii* pe care chiar legea le alătură la o pedeapsă principală. Aceste pedepse decurg din pedeapsa principală, fără a mai fi nevoie ca judecătorii să le pronunțe.

V. Dongoroz menționa că pedepsele complimentare se aplică de judecători (*ope judicis*), pe când cele accesorii decurg din voința legii (*ope legis*) [4; p.547].

Actualmente, în România pedepsele, în funcție de rolul și de importanța atribuită sunt clasificate în pedepse *principale, complementare și accesorii*. [8; p.236-237].

Pedepsele principale sunt pedepsele prevăzute în norma de incriminare a faptei, fiind sancțiunile penale ce se pot dispune fără a fi condiționate de aplicarea altor sancțiuni.

Pedepsele complementare au rolul de a completa rolul funcției de constrângere a pedepsei principale. Pedepsele complementare se aplică pe lângă pedeapsa principală.

Pedepsele accesorii sunt destinate, de asemenea, să accentueze funcția de constrângere a pedepsei principale, fiind un accesoriu al pedepsei complementare.

Divesre țări în mod diferit tratează acest subiect. De exemplu, în Franța, Olanda pedepsele sunt la fel ca și la noi clasificate în principale și complementare, Italia, Ungaria, Slovenia deosebesc pedepse principale și accesorii, Germania ca și România distinge pedepsele principale, complementare și accesorii, Belgia le clasifică în pedepse și interdicții, Polonia-sancțiuni și măsuri penale, Slovacia, Cehia, Austria și Polonia nu clasifică pedepsele nici într-un mod. După cum vedem, abordările sunt diferite, însă în fiecare lege penală sunt enumerate pedepsele penale, la fel și modul în care ele sunt aplicate. Majoritatea codurilor penale conțin norme în care sunt specificate prevederi despre posibilitatea sau imposibilitatea combinării pedepselor între ele.

Privind ordinea aplicării pedepselor complementare, potrivit prevederilor noastre penale asupra căreia ne propunem să facem o generalizare, reiterăm că

pedepsele complementare sunt acele pedepse care vin să completeze pedeapsa principală. Ele nu pot fi aplicate de sine stătător, astfel încât întotdeauna vor însoți o pedeapsă principală. Pedepsele complementare sunt pedepse reglementate în scopul de a întregi efectele pedepselor principale. Dat fiind faptul că pedepsele complementare se aplică de către instanțele judecătorești numai pe lângă pedepsele principale, atunci acestea din urmă vin să îndeplinească, alături de pedepsele principale funcțiile pedepsei stipulate în alin.2 art.61 CP al RM.

Legislația în vigoare prevede șapte categorii de de pedepse penale ce pot fi aplicate persoanelor fizice, dintre care două pot fi aplicate în calitate doar de pedepse complementare (1. *privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport sau anularea acestui drept și 2. retragerea gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat*), iar două - în calitate de pedepse mixte (*amenda și privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate*) și trei categorii de pedepse ce pot fi aplicate persoanelor juridice, dintre care două se aplică în calitate de pedepse mixte (*privarea persoanei juridice de dreptul de a exercita o anumită activitate și lichidarea persoanei juridice*).

După cum vedem, pot exercita rolul de pedepse complementare doar patru categorii de pedepse (sau două - în cazul persoanelor juridice), rolul lor, însă la diferențierea și individualizarea răspunderii penale nu trebuie subestimat.

Clasificarea dată prevăzută în legea penală determină un șir de cerințe:

1. pedepsele principale nu pot fi combinate între ele;
2. pedepsele, care pot fi aplicate doar ca complementare, nu pot fi aplicate de sine stătător, adică fără aplicarea pedepsei principale;
3. pedepsele mixte pot fi aplicate și în calitate de pedepse principale și complementare.

Dacă pedeapsa complementară este stabilită pe lângă ce principală, atunci influența penal-juridică asupra condamnatului se face prin intermediul pedepsei principale, iar pedeapsa complementară este aplicată ca un mijloc auxiliar de influență.

Evident că în literatura de specialitate s-a discutat întrebarea: de ce legiuitorul a decis să stabilească în lege și pedepse principale, dar și complementare. Opiniile sunt diverse. Galiperin I. și Melnicova Iu. [7; p.91] menționează, că practica clasificării pedepselor în principale și complementare are drept temei extinderea limitelor individualizării pedepsei.

S-a expus și opinia potrivit căreia rolul auxiliar al pedepsei complementare

constă în faptul că ea împreună cu pedeapsa principală contribuie la atingerea scopurilor pedepsei. În primul rând ea intensifică/amplifică aspectul preventiv al pedepsei principale. După părerea lui Duiunov V. și Țvetinovi A. [9; p.28-34], contribuția specifică a pedepselor complementare constă în faptul că în funcție de circumstanțele cazului și scopul cu care ele sunt aplicate, pot fi folosite:

1. pentru asigurarea individualizării pedepsei;
2. amplificarea conținutului represiv al categoriei de pedeapsă aplicată făptuitorului;
3. atenuarea pedepsei principale;
4. readaptarea la condițiile vieții normale a persoanelor eliberate din locurile de detenție.

Dacă cu primele două aspecte putem fi de acord, atunci ultimele două, nu reflectă menirea social-juridică a pedepselor complementare. Rațiunea de bază a existenței pedepselor complementare constă în individualizarea răspunderii penale în scopul sporirii garanțiilor atingerii scopului prevenirii speciale a infracțiunilor. Aplicând pedeapsa complementară pe lângă cea principală, instanța de judecată nu doar că tinde să „mărească” volumul pedepsei, dar individualizând răspunderea penală, sporește garanțiile atingerii unor scopuri determinate ale pedepsei

Deci, legiuitorul diferențiază răspunderea penală prin stabilirea sancțiunilor în care pe lângă pedepsele principale sunt prevăzute și pedepse complementare, dar și prin posibilitatea legală acordată instanței de judecată de a stabili pedepse complementare în cazul în care acestea nu sunt prevăzute în sancțiunea articolului concret.

Pedepsele complementare, indiferent dacă aplicarea lor este obligatorie sau facultativă, sunt aplicate întotdeauna alături de o pedeapsă principală pe care au menirea de a o completa. Atunci când sunt pronunțate, ele funcționează cumulativ cu pedeapsa principală.

Construcția pedepselor principale și celor complementare în cadrul sancțiunii, precum și ordinea aplicării lor nu este identică. Pedepsele principale întotdeauna sunt prevăzute în sancțiuni, cele complementare - nu întotdeauna. Unele dintre ele, pot fi stabilite de instanța de judecată doar dacă sunt prevăzute în sancțiune (amenda, privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport sau anularea acestui drept), celelate pedepse complementare pot fi aplicate și la discreția instanței de judecată. Pedepsele principale sunt stabilite în sancțiunea articolului de sine stătător sau alternativ cu alte pedepse principale. Pedepse

complementare pot fi stabilite de către instanță și două sau mai multe. În sumă însă ele nu trebuie să depășească pedeapsa principală.

Reieșind din legea penală a Republicii Moldova rolul pedepselor complementare la individualizarea pedepsei este reflectat de efectele individualizării judiciare și anume:

1. în cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa complementară, prevăzută de lege pentru infracțiune săvârșită, poate fi înlăturată (art.78 alin.2 CP);

2. una din posibilitățile aplicării unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege este de a nu aplica pedeapsa complementară obligatorie (art.79 alin.1 CP);

3. aplicarea pedepsei complementare definitive în cazul unul concurs de infracțiuni (art.84 alin.2 CP);

4. aplicarea pedepsei complementare definitive în cazul unui cumul de sentințe (art.85 alin.2 CP);

5. limitele executării pedepsei complementare pronunțate printr-o hotărâre străină în cazul executării acesteea de către Republica Moldova (art.110 alin. 3 din Legea nr. 371 din 01 decembrie 2006 cu privire la asistența juridică internațională în materie penală);

6. posibilitatea aplicării pedepsei complementare în caz de condamnare cu suspendarea condiționată a executării pedepsei (art. 90 alin.5 CP);

7. imposibilitatea aplicării prevederilor art.90 alin.8 CP în cazul neexecutării integrale a pedepsei complementare (art. 90 alin. 8¹ CP);

8. posibilitatea de a fi liberat, în întregime sau parțial, și de pedeapsa complementară în cazul liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen (art. 91 alin. 1 CP);

9. posibilitatea de a fi liberat, în întregime sau parțial, de la pedeapsa complementară în cazul înlocuirii părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă (art. 92 alin.1 CP);

10. absolvirea de pedeapsa complementară în cazul amnistiei sau grațierii;

11. stingerea antecedentelor penale ținând cont, inclusiv de pedeapsa complementară (art. 111 alin. 2 CP; art.90 alin.8 CP al RM).

Referitor la practica aplicării pedepselor complementare apar un șir întrebări, cum ar fi de exemplu:

1. cum se cumulează amenda aplicată în calitate de pedeapsă principală cu amenda aplicată în calitate de pedeapsă complementară, ori;

2. prin ce metode se vor cumula pedepsele complementare dacă la aplicarea

pedepsei pentru concurs de infracțiuni s-a aplicat metoda absorbirii pedepsei mai ușoare de pedeapsa mai aspră; 3. dacă pentru cumularea pedepselor principale s-a utilizat metoda cumulului total, atunci pentru cumularea pedepselor complementare trebuie utilizată aceeași metodă sau pedepsele complementare pot fi cumulate parțial;

4. cum trebuie să se procedeze în cazul în care nici pentru una din infracțiunile din concurs instanța nu stabilește pedepse complementare, iar pedeapsa definitivă pentru concurs de infracțiuni conține și pedeapsă complementară;

5. este interesant și modul în care pedepsele complementare influențează stingerea antecedentelor penale, de exemplu, în cazul condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei ș.a.

Deși în Republica Moldova există o hotărâre a Plenului Curții Supreme de Justiție *Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale nr.8 din 1 noiembrie 2013* care ar trebui să stabilească reguli de aplicare a pedepselor complementare, aceasta de fapt reprezintă nu altceva decât un *copy-paste* a doctrinei existente la tema dată și are un conținut foarte general. Instanța care ar trebui să interpreteze normele legale în scopul aplicării lor uniforme, de-facto, lasă această sarcină pe umerii doctrinarilor. Din acest motiv cercetătorii din domeniul dreptului penal se pot raporta doar la normele Codului penal în vigoare.

De exemplu, Plenul Judecătorei Supreme a Federației Ruse a adoptat la 22 decembrie 2015 hotărârea nr.58 Despre practica aplicării pedepsei penale de către instanțele de judecată a Federației Ruse[5], care, în esență constituie un ghid cu privire la aplicarea pedepsei.

În Republica Moldova putem găsi mai multe răspunsuri referitoare la ordinea aplicării pedepselor complementare în lucrarea Ghid cu privire la aplicarea pedepsei [6].

Dacă facem o generalizare a normelor din Codul penal al Republicii Moldova putem deduce că cele mai multe dificultăți la aplicarea pedepselor complementare pot să apară în cazul concursului de infracțiuni și cumulului de sentințe. Astfel, dacă sancțiunea articolului corespunzător din Partea Specială a CP, care stabilește răspunderea pentru infracțiunea aflată în concurs prevede și o pedeapsă complementară sau pedepse complementare de diferite categorii, la pedeapsa principală se adaugă fiecare din ele când ele sunt obligatorii, iar când pedepsele complementare nu sunt obligatorii, adăugarea lor se face la discreția instanței conform criteriilor generale de individualizare a pedepsei.

În cazul în care sancțiunea articolului nu prevede pedepse complementare, instanța de judecată poate adăuga la pedeapsa principală și o pedeapsă complementară numai în cazurile și în condițiile expres prevăzute în art. 65 alin. 3 și art. 66 CP.

Pedeapsa complementară retragerea gradului militar sau special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat în general nu este prevăzută ca pedeapsă complementară în vreuna din sancțiunile articolelor din Partea Specială a CP. Însă, ținând cont de circumstanțele săvârșirii infracțiunii, în baza art. 66 CP, ea poate fi aplicată pentru orice infracțiune gravă, deosebit de gravă și excepțional de gravă, chiar și în cazul când sancțiunea articolului respectiv din Partea Specială a CP prevede, pe lângă pedeapsa principală, una sau mai multe pedepse complementare de diferite categorii.

Astfel, pentru o infracțiune aflată în concurs se poate stabili doar o pedeapsă principală, însă la ea se pot adăuga una sau mai multe pedepse complementare de diferite categorii.

În dispozițiile art. 84 CP, nu este reglementat modul de stabilire a pedepsei complementare definitive pentru concurs de infracțiuni. Unica indicație în acest sens se conține în art. 84 alin. 2 CP conform căruia pedeapsa complementară definitivă stabilită prin cumul parțial sau total al pedepselor complementare aplicate nu poate depăși termenul sau mărimea maximă prevăzută de Partea Generală a CP pentru această categorie de pedepși.

Revenind la întrebările expuse mai sus, pornim de la primacum se cumulează amenda aplicată în calitate de pedeapsă principală cu amenda aplicată în calitate de pedeapsă complementară?

Cum se va proceda în cazul când pentru o infracțiune din concurs instanța stabilește amenda ca pedeapsă principală, iar pentru alta – amenda ca pedeapsă complementară? Răspunsul nu-l găsim în legea penală și nici în Hotărârea explicativă nr. 8 din 1 noiembrie 2013.

Dacă pentru infracțiunile aflate în concurs s-au stabilit pedepse complementare de diferite categorii, legea penală nu conține nicio reglementare privind modul de stabilire a pedepsei complementare definitive.

În acest caz, la stabilirea pedepsei complementare definitive instanța de judecată va adăuga la pedeapsa principală definitivă toate pedepsele complementare stabilite pentru infracțiunile aflate în concurs și va dispune executarea lor de sine stătător.

Pedepsele complementare nu pot fi adăugate la pedeapsa principală definitivă dacă ele nu au fost stabilite cel puțin pentru una din infracțiunile aflate în concurs.

Astfel, ca pedeapsă definitivă pentru concurs de infracțiuni, se pot stabili una sau mai multe pedepse principale, iar la ea sau la ele se pot adăuga una sau mai multe pedepse complementare de categorii diferite care se execută de sine stătător.

Deducem, că ipotetic, este posibilă aplicarea pedepsei amenzii în calitate de pedeapsă principală pentru o infracțiune și ca pedeapsă complementară pentru altă infracțiune.

Cel puțin, ar fi fost utilă o specificare în hotărârea explicativă a Plenului CSJ după exemplul Federației Ruse [5] unde expres în pct. 59 este prevăzut că în calitate de pedeapsă complementară nu poate fi aplicată aceeași pedeapsă care a fost stabilită ca și pedeapsă principală pentru aceeași infracțiune.

2. Prin ce metode se vor cumula pedepsele complementare dacă la aplicarea pedepsei pentru concurs de infracțiuni s-a aplicat metoda absorbirii pedepsei mai ușoare de pedeapsa mai aspră?

Cu referire la metoda stabilirii pedepsei complementare definitive dacă la aplicarea pedepsei pentru concurs de infracțiuni s-a aplicat metoda absorbirii pedepsei mai ușoare de pedeapsa mai aspră se expune art. 84 alin. 2 CP în care legiuitorul admite doar aplicarea cumulului total sau parțial al pedepselor complementare. De aici reiese, că este posibil ca în cadrul stabilirii unei pedepse definitive pentru concurs de infracțiuni, pedepsa principală definitivă să fie calculată printr-o metodă, iar cea complementară – prin alta. De aici și răspunsul la întrebarea 3 dacă pentru cumularea pedepselor principale s-a utilizat metoda cumulului total, atunci pentru cumularea pedepselor complementare trebuie utilizată aceeași metodă sau pedepsele complementare pot fi cumulate parțial.

4. Cum trebuie să se procedeze în cazul în care nici pentru una din infracțiunile din concurs instanța nu stabilește pedepse complementare, iar pedeapsa definitivă pentru concurs de infracțiuni conține și pedeapsă complementară?

În acest caz cel mai probabil este vorba despre o aplicare greșită a pedepsei de către instanță pentru că pedepsele complementare nu pot fi adăugate la pedeapsa principală definitivă dacă ele nu au fost stabilite cel puțin pentru una din infracțiunile aflate în concurs.

5. Este interesant și modul în care pedepsele complementare influențează stingerea antecedentelor penale, de exemplu, în cazul condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei.

Stingerea antecedentelor penale se calculează, de regulă, din ziua executării pedepsei principale, iar dacă a fost stabilită și pedeapsă complementară-din ziua executării ei. Legea nu prevede extinderea în mod expres a termenului antecedentului penal în legătură cu pedeapsa complementară, dar prezența acesteea influențează la calcularea termenului antecedentului. Dacă persoana este condamnată, de exemplu, la închisoare cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții, atunci termenul antecedentului penal se prelungește pentru toată perioada executării pedepsei complementare.

În cazul condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, potrivit art. 90 alin.8 CP al RM dacă, după expirarea a cel puțin jumătate din perioadei de probațiune sau, după caz, termenul de probă, condamnatul cu suspendarea condiționată a executării pedepsei a avut o comportare corectă și exemplară, a reparat integral dauna, instanța de judecată, la demersul organului care exercită controlul asupra comportării celui condamnat cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, poate pronunța o încheiere cu privire la anularea condamnării și stingerea antecedentelor penale.

Potrivit alin. 8¹ din același articol prevederile enunțate mai sus nu se aplică în cazul în care persoana condamnată cu suspendarea condiționată a executării pedepsei are stabilită și pedeapsă complementară, până la executarea integrală a pedepsei complementare.

În cazul cumulului de sentințe cumulara pedepselor complementare se efectuează în condițiile art. 84 alin. 2 CP prevăzute pentru cumulara pedepselor complementare în cazul unui concurs de infracțiuni (art. 85 alin. 2 CP). Potrivit acestor dispoziții, pedeapsa complementară neexecutată conform sentinței anterioare se adaugă în întregime sau parțial în această calitate la pedeapsa definitivă principală sau se cumulează în întregime sau parțial cu pedeapsa complementară de aceeași categorie, aplicată prin noua sentință în limitele termenului stabilit pentru categoria pedepsei complementare de Partea Generală a CP. Pedepsele complementare de diferite categorii se adaugă toate la pedeapsa principală și se dispune executarea lor de sine stătător.

Deci, la aplicarea pedepsei complementare instanța de judecată **trebuie să respecte următoarele reguli:**

1. Pedepsele, care pot fi aplicate doar ca complementare, nu pot fi aplicate de sine stătător, fără aplicarea pedepsei principale;
2. Neaplicarea pedepsei complementare obligatorii poate avea loc doar în circumstanțe excepționale în condițiile art.79 CP al RM cu motivarea obligatorie;

3. Pedepșa complementară nu poate fi de aceeași categorie cu pedepșa principală și nici mai aspră decât cea principală;
4. Pedepse complementare pot fi stabilite de către instanță și două sau mai multe. În sumă însă ele nu trebuie să depășească pedepșa principală.

Referințe:

1. Уголовное право России. Общая часть. Под ред. О. С. Капинус. Москва: Юрайт, 2016. 539 с.
2. КУЗНЕЦОВА, Н.Ф., ТЯЖКОВА, И. Н. Курс уголовного права. Общая часть. Том 2. Москва: Зерцало, 1999. 387 с.
3. ȘTEFĂNOAIA, M. Drept penal. Partea generală. Vol.II. București: Universul Juridic, 2020. 360 p.
4. DONGOROZ, V. Curs de drept penal. București: Editura Cursurilor Litografiate, 1942. 734 p.
5. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 22 декабря 2015 N 58 “О практике назначения наказания судами Российской Федерации уголовного наказания”[Accesat la 26.02.2022] Disponibil: www.rg.ru/2015/12/29/ugolov-doc.html
6. ULIANOVȘCHI, Gh., POPESCU, D., PUICA, V., BOTEZATU, R., ȘTERBEȚ, V., DOLEA, I. *Ghid cu privire la aplicarea pedepselor*. Chișinău: S.n., 2015. 104 p.
7. ГАЛЬПЕРИН, И. М., МЕЛЬНИКОВА, Ю. Б. Дополнительные наказания. Москва, 1981. 120 с.
8. LEFTERACHE, L.V. Drept penal. Partea generală. București: NAMANGIU, 2018. 534 p.
9. ДУЮНОВ, В. К., ЦВЕТИНОВИЧ, А. Л. Дополнительные наказания. Теория и практика. Фрунзе, 1986. 204 с.

CZU: 343.24:343.346.2(478)

DOI: 10.5281/zenodo.7352556

**PUNEREA ÎN EXECUTARE A HOTĂRÂRILOR JUDECĂTOREȘTI CU
APLICAREA PEDEPSEI COMPLEMENTARE SUB FORMĂ DE PRIVARE A
DREPTULUI DE A CONDUCE MIJLOACE DE TRANSPORT SAU ANULARE A
ACESTUI DREPT**

CIOBANU Angela,

Inspectoratul Național de Probațiune, Biroul de probațiune Chișinău,

Șef al Secției Supraveghere

ORCID: 0000-0001-5060-7239

TERPAN Iulia,

doctorandă, Școala Doctorală „Științe Juridice”,

Universitatea de Stat din Moldova,

Inspectoratul Național de Probațiune, Biroul de probațiune Chișinău,

Șef al Direcției Supraveghere și Pedepse Complementare

ORCID: 0000-0002-4573-082X

This article demonstrates the order of enforcement of judgment statements with the application of complementary punishments such as deprivation of the right to drive vehicles or annulment of this right in the light of the latest legislative and digital trends. This process proves the necessity of close cooperation between state institutions competent in the assurance of security in road traffic. In the research of legal norms performed, the conditions for reinstating the right to drive and regaining this right were analyzed and structured for professional use and for the convenience of a wide range of readers. In addition, being a compulsory condition in Moldovan legislation, participation in the Drink and Drive program remains one of the most efficient remedies addressed to delinquent drivers in order to put them to reflect on their harmful behavior and realize the possible consequences of their deeds. This program is directed to prevent recidivism and has a pronounced educative effect.

Keywords: complementary punishments, deprivation of the right to drive a vehicle, annulment of the right to drive a vehicle, driving license, compulsory condition for regaining the right to drive.

Emiterea hotărârilor judecătorești cu caracter penal cu aplicarea pedepsei complementare sub formă de privarea dreptului de a conduce mijloace de transport sau anularea acestui drept constituie una din intervențiile statale menite să asigure securitatea circulației rutiere, excluzând din trafic șoferii indisciplinați prin restrângerea posibilităților și mijloacelor, care au făcut posibilă săvârșirea infrațiunii. Siguranța traficului rutier este condiționată de un complex de factori interconectați de ordin juridico-social, cum ar fi: reglementările coerente ale legislației în vigoare și aplicarea lor eficientă, exercitarea corespunzătoare a atribuțiilor de serviciu de către organe de resort,

pregătirea calificativă a conducătorilor auto, cultura și disciplina șoferilor, exprimată prin conștientizarea gradului de pericol potențial sporit, care poartă în sine o unitate de transport și a consecințelor grave și ireversibile, care pot surveni în urma accidentelor rutiere. Extrem de sensibilă, discutabilă și cu rezonanță publică în comunitatea Republicii Moldova rămâne problema conducerii sub influența alcoolului sau substanțelor narcotice, iar măsurile, care întreprind organele de stat pentru a combate acest flagel, precum și normele legale în acest domeniu sunt supuse criticii și scepticismului și, ca urmare, se află în continuă perfecționare.

În pofida multiplelor modificări operate în legislația din acest domeniu prin Legea nr. 138 din 19.07.2018 [1], cunoscută sub denumirea publică "pachet de legi antialcool", și introducerea normei prevăzute de art. 65¹ Cod penal RM "privarea dreptului de a conduce mijloace de transport și anularea acestui drept", Codul de executare al RM nu a suportat schimbări în acest sens și în continuare ajustează în mod generalizat executarea acestei pedepse prin art. art. 184, 185, calificând-o ca pedeapsă restrictivă de drepturi și îi atribuie prerogativa de punerea în executare a acesteea organului de probațiune. [2] Primordial, temeiul inițierii activităților de probațiune servește hotărârea definitivă a instanței de judecată cu dispoziția de executare, în baza căreia o persoană a fost privată de dreptul de a conduce mijloace de transport sau în privința căreia s-a anulat acest drept. Pachetul de acte judecătorești se expediază în condițiile art. 468 Cod de Procedură Penală al RM de către instanța de judecată organului de probațiune în a cărui raza teritorială își are domiciliul condamnatul. [3] După înregistrarea actului, în timp de 3 zile lucrătoare, se întocmește dosarul personal de probațiune al subiectului probațiunii în care se acumulează documentele și materialele ce se întocmesc pe parcursul perioadei stabilite. [4] Organul de probațiune informează instanța de judecată în termen de 5 zile despre primirea hotărârii judecătorești, expediază avizul Secției Monitorizare și Documentare trafic rutier al Direcției Poliție de Patrulare, atașând la avizul dat copia hotărârii judecătorești. Secția monitorizare și Documentare Trafic Rutier al Direcției Poliție de Patrulare stochează informația transmisă în Sistemul informațional automatizat de evidență a contravențiilor și a persoanelor care le-au săvârșit. *Acest sistem, conform Legii nr.185 din 11.09.2020, reprezintă totalitatea resurselor și tehnologiilor informaționale, a mijloacelor tehnice de program, a metodologiilor aflate în interconexiune și destinate păstrării, prelucrării și utilizării informațiilor cu caracter contravențio-nal în cadrul Sistemului, precum și evidenței unice a contravențiilor.* [5]

Permisele de conducere ale persoanelor condamnate printr-o hotărâre judecătorească rămasă definitivă cu pedepse penale de anulare sau privare de dreptul de a conduce vehicule, precum și ale persoanelor sancționate contravențional cu privare de dreptul de a conduce vehicule, însoțite de hotărârile judecătorești pe caz, se remit, în termen de 10 zile, de către organele care asigură executarea pedepsei penale sau sancțiunii contravenționale Instituției publice „Agenția Servicii Publice”, pentru anularea în Sistemul informațional automatizat „Registrul de stat al conducătorilor de vehicule”, în ordinea stabilită de către această autoritate.

În conformitate cu Hotărârea Guvernului nr. 1058 din 06.08.2002, Registrul de stat al conducătorilor auto reprezintă un sistem informațional automatizat unic de evidență a conducătorilor mijloacelor de transport, persoanelor, care obțin acte de conducere, a agenților economici, care se ocupă de pregătirea și instruirea conducătorilor, eliberarea documentelor acestora, precum și alți factori, care favorizează securitatea circulației rutiere și sancționarea pentru încălcările regulilor de circulație. [6] La anularea dreptului de a conduce vehicule din categoria/subcategoria respectivă și/sau a permisului de conducere, în Sistemul informațional automatizat „Registrul de stat al conducătorilor de vehicule” se înscriu mențiunile respective. În normele analizate apare tautologia, adică repetarea cuvântului “anulare”, care în primul caz are semnificația denumirii pedepsei – “anularea dreptului de a conduce”, iar în al doilea caz exprimă “anularea permisului de conducere”, ca actualizarea statutului valabilității lui în urma introducerii înscrisurilor de către operatorii sistemului informațional în baza hotărârii judecătorești furnizate. Instituția Publică Agenția Servicii Publice a RM informează organul de probațiune despre aplicarea persoanei condamnate în Registrul de stat al conducătorilor de vehicule restricției complementare privind “privarea sau anularea dreptului de a conduce mijloace de transport”. În cazul în care persoanele condamnate printr-o hotărâre judecătorească rămasă definitivă cu pedeapsă penală de anulare sau privare de dreptul de a conduce vehicule nu au predat permisul de conducere deținut, organul de probațiune în termen de 10 zile din momentul refuzului cetățeanului sau din alte motive (declarația privind pierderea permisului de conducere, etc.), remite Instituției Publice Agenția Servicii Publice avizul despre acest fapt și copia hotărârii judecătorești pe caz. Permisele de conducere emise de alte state la fel se transmit către Agenția pentru expedierea lor ulterioară consulatelor în vederea predării autorităților competente străine. Instituția Publică Agenția Servicii Publice remite un exemplar al hotărârilor judecătorești

pe caz serviciului specializat al Ministerului Afacerilor Interne pentru evidența restricțiilor respective aplicate asupra dreptului de a conduce vehicule în Sistemul informațional automatizat „Registrul informației criminalistice și criminologice”. [7] Acest Registru reprezintă resursa informațională specializată, care include totalitatea informației sistematizate cu caracter criminal și care este format în baza Sistemului informațional integrat automatizat de evidență a infracțiunilor, a cauzelor penale și a persoanelor care au săvârșit infracțiuni. Registrul întrunește câteva baze de date și este destinat pentru formarea, acumularea, stocarea, actualizarea și analiza datelor despre starea criminalității și activitatea de combatere a acesteia, fiind o parte componentă a resurselor informaționale integrate ale organelor de drept, care, la rândul său, intră în componența resurselor informaționale de stat ale Republicii Moldova. [8]

Conexiunea informațională între organele de drept descrisă supra facilitează supravegherea eficientă, garantează interoperativitatea informațională în țară și reacționarea oportună la tendințele și manifestările negative în cazul în care persoana privată de dreptul de a conduce vehicule nu se conformează cerințelor imperative. Spre exemplu, în cazul stopării de către agenții de patrulare la volanul unui vehicul a persoanei, introduse anterior în sistemele informaționale menționate supra, ca fiind privată de dreptul de a conduce vehicule sau în privința căreia s-a anulat acest drept, poate fi atrasă la răspunderea contravențională în baza art. 318 Cod Contravențional al RM “Neexecutarea hotărârii instanței de judecată”. Totodată, art. 421¹ al Codului Contravențional stabilește competența și a subdiviziunilor teritoriale ale Inspectoratului Național de Probațiune de a constata contravențiile prevăzute la art. 318. [9] În condițiile neexecutării repetate organul de probațiune va sesiza organul de urmărire penală privind examinarea actelor de constatare a infracțiunii prevăzute de art. 320 Cod Penal al RM “Neexecutarea intenționată sau eschivarea de la executare a hotărârii instanței de judecată, dacă aceasta a fost comisă după aplicarea sancțiunii contravenționale”, în ordinea art. 274 Cod de procedură penală al RM. În afara stabilirii procesului de schimb informațional între instituții, organul de probațiune întreprinde acțiuni în vederea citării legale a persoanei aflate în conflict cu legea penală, aducerii la cunoștință a prevederilor sentinței, drepturilor și obligațiilor condamnatului, garantate de art. 169 CE RM, asigurării cooperării și conformării ei condițiilor stabilite prin hotărârea judecătorească. Totodată, urmărind scopul prevenirii recidivei de infracțiune, activitatea consilierului de probațiune prevede și

oferirea consultării privind condițiile obligatorii de redobândirea dreptului de a conduce, precum și referirea la parcurgerea programului probațional antialcool/antidrog "Drink & Drive", care se desfășoară sub auspiciul Inspectoratului Național de Probațiune.

Articolul 19 al Legii nr. 131 din 07.06.2007 privind siguranța traficului rutier cu următoarele modificări, definește dreptul de a conduce ca un drept special de a conduce vehicule din anumite categorii și/sau subcategorii, obținut în conformitate cu legislația Republicii Moldova și înregistrat în Registrul de stat al conducătorilor de vehicule. Dreptul de a conduce vehicule se confirmă prin deținerea permisului de conducere, în care este indicată categoria sau subcategoria de vehicul pentru care se deține acest drept sau prin înregistrarea lui în Registrul de stat al conducătorilor de vehicule, cu condiția că persoana, care conduce vehiculul, deține asupra sa un act de identitate valabil pe numele său. Este evident, că după natura sa dreptul de a conduce este un drept special, dar nu natural, inerent omului, iar pentru a fi dobândit, trebuie să fie respectate anumite condiții impuse de lege.

Prin specificarea dreptului special (de a conduce mijloace de transport) și instituirea unui nou concept de pedeapsă complementară (anularea dreptului de a conduce mijloace de transport) legiuitorul a creat în art. 65¹ CP RM o norma penală nouă, care combină în sine două pedepse cu diferite caracteristici. Or, în redacția prezentă a Codului penal, între cele două categorii de pedepse penale nu există delimitare clară, iar diferențele vizibile sunt doar în funcție de limitele temporare. Privarea de dreptul de a conduce mijlocul de transport constă în interzicerea conducerii oricărui tip de transport și se aplică de instanța de judecată pe un anumit termen (de la 1 până la 5 ani). Anularea dreptului de a conduce mijloace de transport este o pedeapsă mai aspră și poate consta în interzicerea conducerii oricărui mijloc de transport din momentul săvârșirii infracțiunii pentru viitor, fără necesitatea stabilirii unui anumit termen pe parcursul căruia dreptul de a conduce mijloace de transport va fi anulat. Acest tip de pedeapsă se aplică doar în calitate de adaos la o pedeapsă principală: amendă, muncă neremunerată în folosul comunității, închisoare ori anumite forme de liberare de pedeapsa penală, pe care le completează în vederea atingerii scopului pedepsei și individualizării ei maxime. Termenul calculării acestei pedepsei nu este expres prevăzut de articolul analizat, însă îl putem deduce din prevederile al. (4) art. 65 Cod Penal RM, recunoscând-o în aceste circumstanțe o normă generală în coraport cu norma specială a art. 65¹ CP RM. Astfel termenul se calculează de la data rămânerii definitive a hotărârii,

iar la aplicarea ei în calitate de pedeapsă complementară la închisoare, termenul ei se calculează din momentul executării pedepsei principale. În conformitate cu art. 296, al. (2) Cod de Executare al RM "Termenul executării efective și integrale a pedepsei", pedeapsa privativă de drepturi se consideră executată în ultima zi a termenului de pedeapsă stabilit. Despre expirarea perioadei privării de drept în termen de 5 zile consilierul de probațiune informează în scris organul care a emis actul. Alte caracteristici și particularități ale acestor două pedepse complementare se evidențiază în actele normative care reglementează siguranța traficului rutier, precum și etapa obținerii dreptului de a conduce, repunerea în acest drept ori redobândirea lui. Legea nr. 131 din 07.06.2007 privind siguranța traficului rutier, stipulează termenul de 4 ani, după survenirea scadenței căruia poate fi inițiată procedura de redobândire a dreptului de a conduce vehiculul, susținerea de către solicitant la autoritatea competentă a examenului de calificare pentru obținerea dreptului de a conduce vehicule pe categorii și subcategorii de vehicule solicitate. Legea nr. 713 din 06.12.2001 privind controlul și prevenirea consumului abuziv de alcool, consumul ilicit de droguri și alte substanțe psihotrope, în art. 7 al. (5), obligă conducătorii mijloacelor de transport depistați în stare de ebrietate la volan și care au fost privați de dreptul de a conduce mijloace de transport prin hotărârea instanței de judecată să frecventeze programul probațional antialcoolic și antidrog stabilit de către consilierul de probațiune. [10]

Cu cele mai exacte noțiuni și condiții exhaustive în materia conducerii vehiculelor vine Hotărârea Guvernului nr. 181 din 23.03.2022 pentru aprobarea Regulamentului privind procedura de examinare pentru obținerea dreptului de a conduce vehicule, emiterea și valabilitatea permisului de conducere, care a abrogat Hotărârea Guvernului nr. 1452 din 24.12.2007 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la permisul de conducere, organizarea și desfășurarea examenului pentru obținerea permisului de conducere și condițiile de admitere la traficul rutier. Acest Regulament și alte acte normative în care s-au operat amendamente recente prin Legea nr. 237 din 24.12.2021 pentru modificarea unor acte normative [11], a fost elaborat în concordanță cu ultimele cerințe europene și în spiritul proiectelor de reinginerie și digitalizarea serviciului public. Legea menționată a implementat conceptul și noțiunea de "drept de a conduce vehicule" prin divizarea acesteia de noțiunea de "permis de conducere". Necesitatea a fost argumentată în "Notă informativă la proiectul hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea proiectului de Lege pentru modificarea unor acte normative" prin facilitarea preluării unor practici

internaționale privind implementarea permiselor de conducere electronice, cu asigurarea evidenței centralizate a acestora în Registrul de stat al conducătorilor de vehicule, precum și utilizarea posibilităților acestui sistem informațional de stat deținut de către Instituția Publică "Agenția Servicii Publice", în procesul de supraveghere a traficului rutier. [12] Considerăm această delimitare binevenită din motivul că, permisului de conducere este doar un act care autentifică și confirmă existența dreptului de a conduce. Pentru a asigura claritatea și uniformitatea cerințelor legale acest Regulament nou a conferit un capitol aparte (Capitolul IV) procedurii de redobândirea dreptului de a conduce vehicule după un termen de privare sau ca urmare a anulării dreptului. În prezenta analiză vom aborda două cazuri conexe: modalitatea de redobândirea dreptului de a conduce pentru persoanele cu pedeapsă penală de anulare a dreptului de a conduce și modalitatea de repunere în dreptul de a conduce vehicule pentru persoanele private de acest drept.

În primul caz, persoanele cu pedeapsă penală de anulare a dreptului de a conduce vehicule pot redobândi acest drept la decăderea temeiurilor prevăzute de lege, în condiții generale, ca urmare a susținerii probelor teoretică și practică ale examenului pentru obținerea dreptului de a conduce vehicule la fiecare dintre categoriile/subcategoriile solicitate pentru redobândire.

Al doilea caz, persoanele condamnate printr-o hotărâre judecătorească cu pedeapsă penală sau sancțiune contravențională cu privarea de dreptul de a conduce vehicule pe un termen de un an și mai mare, pot fi repuse în dreptul de a conduce vehicule la expirarea termenului de privare, cu condiția susținerii probei teoretice a examenului pentru obținerea dreptului de a conduce vehicule la categoriile/subcategoriile de vehicule solicitate pentru repunere.

Pentru admiterea la examen a persoanei care solicită examinarea în vederea repunerii în dreptul de a conduce vehicule după un termen de privare, precum și a persoanei care solicită redobândirea dreptului de a conduce vehicule după scurgerea termenului de 4 ani în cazul anulării acestui drept este prezentarea, după caz, a dovezii frecventării programului probațional antialcool/ antidrog, eliberată de către Inspectoratul Național de Probațiune, ca urmare a conducerii vehiculului în stare de ebrietate produsă de alcool sau de alte substanțe. Ținem să evidențiem sintagme "*după caz*" și "*ca urmare a conducerii vehiculului în stare de ebrietate produsă de alcool sau de alte substanțe*", care indică la faptul că, nu toate persoanele condamnate cărora li s-a aplicat privarea ori anularea dreptului de a conduce au comis fapte ilicite pe fond de consum de alcool la volan, respectiv ele nu necesită parcurgerea acestui

program. De exemplu, componentele de infrațiuni ale articolelor 264 al. (1); (3); (5); 264¹ al. (2) Codul penal al RM nu prevăd starea de ebrietate a făptuitorului. În aceasta ordine de idei, apreciem o consecutivitate mai reușită și clară în structurarea normelor și formularea conceptelor noului Regulament, care nu va permite interpretarea eronată și confundarea lor, precum și va oferi suportul necesar profesioniștilor și va permite simplificarea accesului cetățenilor la informația solicitată.

Momentul potrivit pentru a purcede la parcurgerea programul probațional antoalcool/antidrog "Drink&Drive" nu este stabilit de lege. Acest lucru rămâne la discreția persoanei și poate fi efectuat din timp, când termenul privării dreptului de a conduce încă nu a expirat ori înainte de scurgerea termenului de 4 ani, în cazul anulării acestui drept, ori după survenirea scadenței a termenelor legale. Totuși, dreptul de a conduce este un drept, nu îndătorire, respectiv se obține ori se recapătă binevol, la dorința persoanei. Programul este structurat în 12 sesiuni și se efectuează contra plată, în modul stabilit de Guvern.

Acest program este un program de corecție comportamentală destinat tuturor șoferilor, care au fost sancționați/condamnați pe fondul conducerii vehiculelor sub influența băuturilor alcoolice ori substanțelor narcotice și care vor lua decizia de a redobândi dreptul de a conduce în condițiile legale. Programul „Drink&Drive” produce o serie de schimbări la nivel cognitiv și comportamental, care susțin îmbunătățirea abilităților persoanelor care au condus în stare de ebrietate, astfel reducând riscul de apariție a comportamentului periculos. Programul "Drink&Drive" are ca scop sprijinirea beneficiarilor în separarea conducerii de autovehicule de consumul de alcool, contribuind la scăderea recidivei, reducerea numărului de victime și a prejudiciilor cauzate de accidente rutiere, creșterea gradului de siguranță rutieră. În special, programul se concentrează pe majorarea gradului de conștientizare și înțelegere a comportamentului lipsit de siguranță în trafic, consolidarea cunoștințelor, elaborarea strategiilor și dezvoltarea abilităților pentru prevenirea conducerii sub influența alcoolului. [13, p. 51] Scopul fiecărei sesiuni în parte este de a sensibiliza beneficiarii acestuia asupra riscurilor condusului în stare de ebrietate, efectele nocive ale alcoolului asupra corpului uman, abilității de a conduce și calității vieții în ansamblu. Scopul final al programului constă în stabilirea unei schimbări a comportamentului beneficiarilor, prin care aceștia nu vor mai conduce în viitor sub influența alcoolului. [14, p. 16]

În cazul parcurgerii cu succes a acestui program, adică frecventării tuturor sesiunilor, participantului i se înmânează un certificat, care confirmă acest fapt

și va servi drept dovadă în procesul redobândirii dreptului de a conduce mijloacele de transport. Conform datelor statistice ale Inspectoratului Național de Probațiune din momentul pilotării programului probațional antialcool/antidrog până în prezent, acest program a finisat 764 de participanții (în anul 2019 – 91; în anul 2020 – 177; în anul 2021 – 410, în perioada raportată a anului 2022 – 86 persoane).

Putem concluziona că, în Republica Moldova este legiferată o varietate largă și complexă de măsuri moderne menite să asigure siguranța traficului rutier, care se află în proces continuu de implementare și perfecționare, eficacitatea cărora se va demonstra cu timpul, fiind premature orice concluzii de acest sens în situația actuală. Ansamblu normelor juridice actuale practic nu permit evitarea răspunderii pentru manifestările sfidătoare ale comportamentului participanților circulației rutiere. Adicional, executarea hotărârilor judecătorești cu caracter penal restrictive de drepturi, fiind indispensabil legată de evidență, control și supraveghere, va fortifica calitatea și potențialul acestor funcții, datorită noilor tendințe de digitalizare, care se dezvoltă în toate domeniile sectorului public. Cu toate acestea, programul "Drink&Drive", având un efect educativ pronunțat, rămâne unul dintre cele mai eficiente remedii actuale, adresate șoferilor delincvenți pentru a-i pune să reflecteze asupra propriei lor comportări și contribuie la formarea unei atitudini de respect față de legea, precum și față de valorile sociale și interesele protejate de aceasta.

Referințe:

1. Legea nr. 138 din 19.07.2018 privind modificarea unor acte legislative. Publicat: 14.09.2018 în Monitorul Oficial Nr. 347-357 art. 584.
2. Codul de Executare al RM. Publicat: 05.11.2020 în Monitorul Oficial Nr. 214-220 art. 704.
3. Codul de procedură penală al RM. Publicat: 05.11.2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699.
4. Ordinul Ministerului Justiției Nr. 347 din 30.12.2019 cu privire la aprobarea Regulamentului de planificare a probațiunii. Publicat: 17.01.2020 în Monitorul Oficial Nr. 7-13, art. 27.
5. Legea nr. 185 din 11.09.2020 cu privire la Sistemul informațional automatizat de evidență a contravențiilor, a cauzelor contravenționale și a persoanelor care au săvârșit contravenții. Publicat: 09.10.2020 în Monitorul Oficial Nr. 259-266 art. 553.
6. Hotărârea Guvernului nr. 1058 din 06.08.2002 cu privire la crearea

sistemului informațional automatizat ”Registrul de stat al conducătorilor de vehicule”. Disponibil:

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110668&lang=ro

7. Hotărârea nr. 181 din 23.03.2022 pentru aprobarea Regulamentului privind procedura de examinare pentru obținerea dreptului de a conduce vehicule, emiterea și valabilitatea permisului de conducere. Publicat: 08.04.2022 în Monitorul Oficial Nr. 98-105 art. 277.
8. Hotărârea Nr. 633 din 06.06.2007 cu privire la aprobarea Concepției Sistemului informațional automatizat ”Registrul informației criminalistice și criminologice”. Publicat: 22.06.2007 în Monitorul Oficial Nr. 86-89 art. 679.
9. Codul Contravențional al RM. Publicat: 17.03.2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84, art. 100.
10. Legea nr. 713 din 06.12.2001 privind controlul și prevenirea consumului abuziv de alcool. Publicat: 14.03.2002 în Monitorul Oficial Nr. 36-38 art. 208.
11. Legea nr. 237 din 24.12.2021 pentru modificarea unor acte normative. Publicat: 14.01.2022 în Monitorul Oficial Nr. 6-16 art. 11.
12. Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (Legea nr.131/2007 privind siguranța traficului rutier – art.10, 14, 18, ș.a.; Codul contravențional nr.218/2008 – art.36, 231, 232, ș.a.). Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/5765/language/ro-RO/Default.aspx>
13. Manualul operațional de formare al consilierului de probațiune. Chișinău, 2018, p. 51. Disponibil: <http://probațiune.gov.md/files/getfile/358>
14. Manualul formatorului pentru realizarea programului de reabilitare ”Drink&Drive”. Institutul de Reforme Penale. Cartea Juridică. Chișinău, 2017, p.16.

CZU: 343.282:341.231.14

DOI: 10.5281/zenodo.7362935

REMEDIILE COMPENSATORII ÎN CAZUL EXECUTĂRII PEDEPSEI DETENȚIEI PE VIAȚĂ ÎN CONDIȚII PRECARE

RENIȚĂ Gheorghe,

doctor în drept, lector universitar, Departamentul Drept penal, Facultatea de
Drept, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-2722-009X

The detention of a person in precarious conditions is contrary to art. 3 of the European Convention on Human Rights. This fact was found in a number of cases against the Republic of Moldova. In this respect, it was necessary to take general measures to remedy the situation. Thus, in 2017, the Republic of Moldova regulated compensatory remedies in case of detention in precarious conditions. The remedies in question were assessed by the European Court of Human Rights as, in principle, prospects for an adequate recovery of violations of the Convention caused by precarious conditions of detention. This study argues that compensatory remedies for precarious detention are also applicable to life imprisonment.

Keywords: detention, imprisonment, life imprisonment, precarious conditions, inhuman and degraded treatment.

Privarea de libertate a unei persoane trebuie să se facă, între altele, cu respectarea art. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și, respectiv, a art. 24 din Constituția Republicii Moldova. Aceste articole interzic tortura, pedepsele sau tratamentele inumane ori degradante.

În acest context, prin „privare de libertate” a unei persoane trebuie de avut în vedere timpul în care aceasta:

- 1) a fost reținută și s-a aflat în arest preventiv;
- 2) a fost sub arest la domiciliu;
- 3) s-a aflat într-o instituție medicală, la decizia instanței de judecată, pentru expertiză în condiții de staționar, precum și la tratament, în urma aplicării în privința ei a măsurilor de constrângere cu caracter medical [1];
- 4) execută pedeapsa închisorii;
- 5) execută pedeapsa detenției pe viață.

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat că art. 3 din Convenție obligă statul să se asigure că orice persoană să fie deținută în condiții care sunt compatibile cu respectarea demnității umane, care să n-o supună suferinței sau durerilor de o intensitate care să depășească nivelul de suferință inerent detenției și că, având în vedere cerințele practice ale închisorii, sănătatea și bunăstarea deținutului să fie asigurate în mod adecvat. La evaluarea condițiilor de detenție, este necesar să se ia în considerare efectele cumulative [2].

Aceste constatări sunt valabile, *mutatis mutandis*, și în raport cu art. 24 alin.(2) din Constituția Republicii Moldova.

Astfel, statul are obligația pozitivă de a asigura privarea de libertate a unei persoane în condiții/standarde adecvate. Care sunt condițiile/standardele referitoare la privarea de libertate aflăm, spre exemplu, din mai multe documente adoptate sub auspiciul Consiliului Europei [3]. Nu vom insista aici asupra acestora.

În orice caz, dacă se încalcă aceste condiții/standarde, atunci este posibil ca detenția să fie considerată contrară art. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor și art. 24 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova.

În acest studiu, îmi propun să analizez remediile compensatorii în cazul executării pedepsei detenției pe viață în condiții precare.

Cu titlu preliminar, condițiile precare de detenție au constituit obiectul examinării de către într-o serie de cauze împotriva Republicii Moldova.

În acest sens, o generalizare a jurisprudenței relevante găsim în cazul *Shishanov v. Republica Moldova*, în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reamintit că prima constatare a unei încălcări a art. 3 al Convenției de către Republica Moldova din cauza condițiilor precare de detenție din închisorile sale a fost făcută în hotărârea *Ostrovar* [4] și de atunci a reținut în mod constant aceeași încălcare în peste treizeci de cauze din Moldova. Ea a putut astfel observa o serie de probleme legate de închisorile din această țară, inclusiv supraaglomerarea, lipsa de igienă și a condițiilor materiale adecvate, de proastă calitate și cantitate insuficientă de alimente, precum și de lipsa de îngrijiri medicale adecvate [5].

Constatările Curții se referă la izoloarele de detenție provizorie din cadrul Ministerului Afacerilor Interne și la penitenciarele nr. 13 din Chișinău, nr. 6 din Soroca și nr. 15 din Cricova. Mai mult, caracterul repetitiv al problemelor identificate în cazul de față (*i.e.* *Shishanov*) a fost confirmat de faptul că mai mult de șaptezeci de cereri împotriva Republicii Moldova cu privire la condițiile în locurile de detenție și care ridică, la prima vedere, o problemă de compatibilitate cu art. 3 din Convenție erau pendinte în fața sa [6], *i.e.* a Curții Europene a Drepturilor Omului.

În aceste condiții, Curtea a considerat că statul trebuie să pună la dispoziția justițiabililor un mecanism adecvat și efectiv, care să permită autorităților competente să examineze în fond temeinicia plângerii legate de condițiile precare de detenție și să acorde despăgubiri adecvate și suficiente [7].

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reamintit că, în ceea ce privește condițiile de detenție, remediile „preventive” și cele de natură „compensatorie” trebuie să coexiste în mod complementar. Astfel, atunci când o persoană este deținută în condiții contrare art. 3 al Convenției, cel mai bun mod de recuperare posibil este încetarea rapidă a încălcării dreptului de a nu fi supus unui tratament inuman și degradant. În plus, orice persoană care a suferit o detenție care îi încalcă demnitatea trebuie să poată obține despăgubiri pentru încălcările suferite [8].

Ca urmare a hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului din 15 septembrie 2015, pronunțate în cazul *Shishanov v. Republica Moldova*, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat, între altele, Legea nr. 163 din 20 iulie 2017 [9] și Legea nr. 272 din 29 noiembrie 2018 [10] prin care au fost modificate și completate unele acte legislative. În particular, ne interesează amendamentele la Codul de procedură penală ce vizează remediile pentru privarea de libertate în condiții precare.

Astfel, potrivit art. 385 (articol care stabilește chestiunile pe care trebuie să le soluționeze instanța de judecată la adoptarea sentinței) alin. (5) și (6) din Codul de procedură penală:

„(5) În cazul constatării încălcării drepturilor privind condițiile de detenție, garantate de art. 3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, reducerea pedepsei se va calcula în felul următor: două zile de închisoare pentru o zi de arest preventiv.

(6) În cazul în care condamnatul s-a aflat în arest preventiv, în condițiile specificate la alin. (5), nu mai puțin de 3 luni până la numirea cauzei spre judecare, la stabilirea, în calitate de pedeapsă principală, a muncii neremunerate în folosul comunității, a amenzii sau a privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, acesta este liberat de executarea pedepsei de către instanța de judecată.”

Aceste prevederi sunt aplicabile atunci când instanța de judecată a examinat o cauză penală de învinuire (fondul cauzei) a unei persoane și trebuie să pronunțe sentința.

Totodată, art. 473² alin. (1) din Codul de procedură penală stabilește că plângerea împotriva administrației instituției penitenciare referitoare la condițiile de detenție care, conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, afectează drepturile condamnatului sau ale prevenitului, garantate de art. 3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a

libertăților fundamentale, poate fi înaintată de către condamnat sau prevenit, personal sau prin intermediul unui avocat, la instanța de judecată în a cărei rază teritorială se află instituția penitenciară în care se deține condamnatul sau prevenitul ori, după caz, din care a fost eliberat.

Această normă este incidentă după ce a fost pronunțată sentința de condamnare. Plângerile depuse în baza normei picate sunt examinate de judecătorii de instrucție. După evaluarea condițiilor de detenție, judecătorul de instrucție va pronunța o încheiere executorie, însă care poate fi atacată cu recurs la curtea de apel de către părți, în termen de 10 zile de la data pronunțării.

Cu privire la soluțiile pe care le poate pronunța judecătorul de instrucție, conform art. 473⁴ alin. (3) și (4) din Codul de procedură penală:

„(3) În urma constatării faptului că condamnatul sau prevenitul a fost deținut în condiții contrare prevederilor art. 3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, instanța de judecată obligă administrația instituției penitenciare să înlătore condițiile precare de detenție, stabilindu-i un termen concret, care nu va depăși 15 zile, după expirarea căruia instituția penitenciară informează instanța de judecată despre executarea încheierii.

(4) În cazul constatării circumstanțelor prevăzute la art. 473² alin. (3), instanța de judecată dispune reducerea pedepsei condamnatului, calculându-se de la 1 la 3 zile de reduceri pentru 10 zile de detenție în condiții precare calculate cumulativ.”

Așadar, potrivit Codului de procedură penală, administrația instituției penitenciare trebuie să înlătore condițiile precare de detenție într-un termen care nu va depăși 15 zile. Acesta este un remediu preventiv.

În subsecvent, detenția în condiții precare poate fi compensată prin reducerea: i) cu două zile pentru fiecare zi de detenție preventivă (*i.e.* arest preventiv) în condiții precare – în cazul persoanelor aflate în detenție preventivă [art. 385 alin. (5) în coroborare cu art. 473⁴ alin. (6)]; și ii) pe baza unei scutiri de la o zi la trei pentru zece zile de detenție în condiții precare – în cazul persoanelor care își execută pedeapsa închisorii [art. 473⁴ alin. (4)] [11].

Totodată, conform alin. (5) al art. 473⁴ din Codul de procedură penală, în cazul constatării circumstanțelor prevăzute la art. 473² alin. (3), instanța de judecată dispune reducerea pedepsei în condițiile alin. (4) din prezentul articol, iar în privința perioadei rămase, dispune, cu titlu de despăgubire, încasarea în favoarea condamnatului a sumei bănești în mărime de până la 2 unități

convenționale pentru fiecare zi în care condamnatul a suferit încălcarea condițiilor de detenție, precum și a costurilor și cheltuielilor aferente.

În așa mod s-a dat eficiență constatării Curții Europene a Drepturilor Omului din hotărârea *Campbell și Fell v. Regatul Unit* din 28 iunie 1984 [12], conform căreia „justiția nu se poate opri la poarta închisorii” (*justice cannot stop at the prison gate*).

Ulterior, în cazul *Draniceru v. Republica Moldova*, Curtea Europeană a apreciat că noul remediu instituit în Republica Moldova reprezintă, în principiu, perspective de redresare adecvată a încălcărilor Convenției provocate de condițiile precare de detenție [13].

După această clarificare, trebuie de remarcat că un judecător de instrucție a ridicat din oficiu o excepție de neconstituționalitate și a invocat că „jurisprudența în materie nu a reușit să dezvolte un înțeles care să constituie un reper obiectiv de aplicabilitate a remediilor compensatorii pentru constatarea condițiilor inumane de detenție [reglementate la art. 473⁴ alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală] în privința persoanelor condamnate la detenție pe viață. Aici există, în opinia autorului excepției, o incertitudine și o neclaritate. Persoana condamnată la detenție pe viață nu poate prevedea, în mod rezonabil, dacă poate beneficia de vreun remediu compensatoriu pentru constatarea condițiilor inumane de detenție” [14].

În opinia autorului excepției de neconstituționalitate, remediile compensatorii pentru constatarea condițiilor inumane de detenție nu sunt aplicabile în privința persoanelor condamnate la detenție pe viață. Aceasta ar rezulta dintr-o interpretare sistemică și textuală a prevederilor art. 473⁴ alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală. Omisiunea legislativă ar contraveni principiului egalității [15].

Cauza în care a fost ridicată excepția de neconstituționalitate avea ca obiect o cerere de la un deținut condamnat la detențiunea pe viață privind constatarea condițiilor de detenție care afectează grav drepturile sale, garantate de art. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

La rândul său, Curtea Constituțională dacă, într-adevăr, remediile compensatorii pentru constatarea condițiilor inumane de detenție nu ar fi aplicabile în privința persoanelor condamnate la detenție pe viață.

Sub acest aspect, Curtea a constatat că prevederile art. 473⁴ alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală utilizează termenul general de „condamnați”, fără a face vreo distincție între condamnații care execută detenția pe viață sau cei care ispășesc pedeapsa închisorii [16].

De asemenea, Curtea Constituțională a făcut apel la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. În particular, s-a reținut cazul *Dimitar Angelov v. Bulgaria*, în care Curtea Europeană a notat că atât remedii preventive, cât și cele compensatorii instituite în Bulgaria nu se limitează la unele categorii de deținuți, ci au o aplicare generală pentru toți condamnații aflați în condiții inumane de detenție și pot fi folosite de oricine se află în detenție, inclusiv de deținuții care execută detenția pe viață [17].

Astfel, Curtea Constituțională a reținut că normele contestate „nu prevăd vreo interdicție de aplicare în cazul pedepsei detenției pe viață a remediilor compensatorii în cazul executării pedepsei în condiții contrare art. 24 din Constituție, interpretat prin prisma art. 3 din Convenția Europeană, fiind incidentă regula *Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus* (unde legea nu distinge, nici interpretul nu trebuie să distingă). Cu alte cuvinte, caracterul general al formulării unui text legal conduce la caracterul general al aplicării lui, fără să fie necesare distincții pe care textul respectiv nu le conține și nu le urmărește (...). Prin urmare, remediile în discuție pot fi aplicate inclusiv persoanelor care execută o pedeapsă cu detenția pe viață” [18].

Totuși, Curtea nu s-a oprit aici și a explicat cum anume pot fi aplicate remediile compensatorii în privința persoanelor care execută pedeapsa detenției pe viață în condiții precare.

În acest sens, s-a reținut că în conformitate cu art. 91 alin. (5) din Codul penal, persoana care execută pedeapsa detenției pe viață poate fi liberată condiționat de pedeapsă înainte de termen dacă instanța de judecată va considera că nu mai există necesitatea executării continuate a pedepsei și dacă această persoană a executat efectiv cel puțin 30 de ani de închisoare, fără a se lua în calcul compensarea privilegiată a zilelor de muncă [19].

Așadar, potrivit Curții Constituționale, „remediile compensatorii reglementate de art. 473⁴ alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală ar putea fi incidente și în cazul persoanelor care execută pedeapsa detenției pe viață în contextul constatării de către instanță dacă persoana a executat efectiv cel puțin 30 de ani de închisoare și întrunește condițiile legale pentru ca să fie eliberată condiționat în baza art. 91 alin. (5) din Codul penal” [20].

La o concluzie similară a ajuns și Curtea Constituțională a României în Decizia sa nr. 620 din 22 septembrie 2020 [21]. De asemenea, în Decizia nr. 242 din 8 aprilie 2021, Curtea Constituțională a României a subliniat că „dispozițiile referitoare la compensarea în cazul cazării (a se citit – deținerii – n.a.) în condiții necorespunzătoare se circumscriu primei etape a liberării condiționate, acestea

reprezentând, în fapt, o altă modalitate de calcul ce trebuie avută în vedere la verificarea îndeplinirii condiției ce privește fracțiile de pedeapsă ce trebuie obligatoriu executate. Această modalitate de calcul se aplică (...) și persoanelor condamnate la detențiunea pe viață” [22].

Revenind la cazul în care judecătorul de instrucție a ridicat excepția de constituționalitate, mai trebuie de precizat că Curtea Constituțională a Republicii Moldova a considerat că problema abordată de autorul excepției de neconstituționalitate vizează interpretarea și aplicarea legii, care ține de competența instanțelor de judecată în fiecare caz particular [23].

În vederea consolidării acestei afirmații, Curtea a constatat că există cazuri în care instanța de recurs a stabilit că și în privința persoanelor condamnate la detenție pe viață sunt incidente remediile prevăzute la art. 473⁴ din Codul de procedură penală (e.g. Decizia Curții de Apel Chișinău din 24 mai 2021, dosarul nr. 21r-1056/21) [24]. În consecință, Curtea nu a reținut vreo omisiune legislativă cu relevanță constituțională. Această constatare a scutit Curtea să verifice incidența articolelor din Constituție invocate de autorul excepției de neconstituționalitate [25].

Din aceste considerente, prin Decizia nr. 19 din 15 februarie 2022, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a declarat inadmisibilă sesizarea privind excepția de neconstituționalitate a art. 473⁴ alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală.

Așadar, Curtea nu a constatat vreo problemă de constituționalitate prin faptul că nu este specificat expres că remediile compensatorii pentru detenția precară sunt aplicabile și în cazul executării pedepsei detenției pe viață. Cert este faptul că și în cazul pedepsei detențiunii pe viață sunt incidente dispozițiile relevante referitoare la remediile compensatorii pentru detenția în condiții precare. La data redactării acestui articol, judecătorul care a ridicat excepția de neconstituționalitate încă nu pronunța-se încheierea pe marginea cazului. Vom vedea ce soluția va adopta.

Referințe:

1. A se vedea pct. 2 din dispozitivul Hotărârii Curții Constituționale nr. 3 din 23 februarie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (termenul arestului preventiv) (Sesizarea nr.7g/2016). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 49-54.

2. *Shishanov v. Republica Moldova*, hotărârea din 15 septembrie 2015, § 83.
3. A se vedea, spre exemplu: *Basic Principles for the Treatment of Prisoners. General Assembly resolution 45/111*. Disponibil: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/basicprinciples.pdf>; Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Disponibil: <https://bit.ly/3y2CGI8>; *Închisoarea. Extras din cel de-al 2-lea Raport general, publicat în 1992*. Disponibil: <https://rm.coe.int/16806ce964>; *Evoluția standardelor CPT cu privire la închisoare. Extras din cel de-al 11-lea Raport general, publicat în 2001*. Disponibil: <https://rm.coe.int/16806cd244>
4. *Ostrovar v. Republica Moldova*, hotărârea din 13 Septembrie 2005, §§ 80-90.
5. *Becciev v. Republica Moldova*, hotărârea din 4 octombrie 2005, §§ 41-48; *Holomiov v. Republica Moldova*, hotărârea din 7 noiembrie 2006, §§ 113-122; *Istratii și alții v. Republica Moldova*, hotărârea din 27 martie 2007, §§ 48-59 et 68-72; *Modarca v. Republica Moldova*, hotărârea din 10 mai 2007, §§ 63-69; *Ciorap v. Republica Moldova*, hotărârea din 19 iunie 2007, §§ 65-71; *Popovic v. Republica Moldova*, hotărârea din 27 noiembrie 2007, §§ 56-57; *Țurcan v. Republica Moldova*, hotărârea din 27 noiembrie 2007, §§ 35-39; *Malai v. Republica Moldova*, hotărârea din 13 noiembrie 2008, §§ 33-35; *Valeriu și Nicolae Roșcav. Republica Moldova*, hotărârea din 20 octombrie 2009, §§ 78-79; *Gavrilovici v. Republica Moldova*, hotărârea din 15 decembrie 2009, §§ 42-44; *I.D. v. Republica Moldova*, hotărârea din 30 noiembrie 2010, §§ 44-46; *Oprea v. Republica Moldova*, hotărârea din 21 decembrie 2010, §§ 39-42; *Rotaru v. Republica Moldova*, hotărârea din 15 februarie 2011, §§ 33-42; *Feraru v. Republica Moldova*, hotărârea din 24 ianuarie 2012, §§ 41-46; *Hadji v. Republica Moldova*, hotărârea din 14 februarie 2012, §§ 19-20; *Constantin Modarcav. Republica Moldova*, hotărârea din 13 noiembrie 2012, §§ 25-27; *Ciorap v. Republica Moldova* (nr. 3), hotărârea din 4 decembrie 2012, §§ 35-37; *Mitrofan v. Republica Moldova*, hotărârea din 15 ianuarie 2013, §§ 37-41; *Ipati v. Republica Moldova*, hotărârea din 5 februarie 2013, §§ 64-65; și *Segheti v. Republica Moldova*, hotărârea din 15 octombrie 2013, §§ 30-33.
6. *Shishanov v. Republica Moldova*, hotărârea din 15 septembrie 2015, § 127.
7. *Ibidem*, § 130.
8. *Ibidem*, § 131.
9. Legea nr. 163 din 20 iulie 2017 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 364-370.
10. Legea nr. 272 din 29 noiembrie 2018 pentru modificarea unor acte

- legislative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 462-466.
11. A se vedea § 37 din Decizia Curții Constituționale nr. 105 din 1 iulie 2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 68g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolele 385 alin. (5) și 473⁴ alin. (4) și (6) din Codul de procedură penală (reducerea pedepsei pentru detenție în condiții precare). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 175-179.
 12. *Campbell și Fell v. Regatul Unit*, hotărârea din 28 iunie 1984, § 69.
 13. *Draniceru v. Republica Moldova*, decizia de inadmisibilitate din 12 februarie 2019, § 41.
 14. A se vedea § 8 din Decizia Curții Constituționale nr. 19 din 15 februarie 2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 211g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 473⁴ alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală (remediile compensatorii în cazul executării pedepsei detenției pe viață în condiții precare). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 73-77.
 15. *Ibidem*, § 9.
 16. *Ibidem*, § 27.
 17. A se vedea *Dimitar Angelov v. Bulgaria*, hotărârea din 21 iulie 2020, § 54 și § 64, precum și jurisprudența citată acolo.
 18. A se vedea § 29 din Decizia Curții Constituționale nr. 19 din 15 februarie 2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 211g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 473⁴ alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală (remediile compensatorii în cazul executării pedepsei detenției pe viață în condiții precare).
 19. *Ibidem*, § 30.
 20. *Ibidem*, § 31.
 21. A se vedea § 14-18 din Decizia Curții Constituționale a României nr. 620 din 22 septembrie 2020 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 55¹ din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal. În: *Monitorul Oficial al României*, 2021, nr. 82.
 22. A se vedea § 46 din Decizia Curții Constituționale a României nr. 242 din 8 aprilie 2021 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 55¹ din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, în interpretarea dată prin Decizia nr. 7 din 26 aprilie 2018,

pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală. În: *Monitorul Oficial al României*, 2021, nr. 677.

23. A se vedea § 32 din Decizia Curții Constituționale nr. 19 din 15 februarie 2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 211g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 473⁴ alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală (remediile compensatorii în cazul executării pedepsei detenției pe viață în condiții precare).
24. A se vedea Decizia Curții de Apel Chișinău din 24 mai 2021, dosarul nr. 21r-1056/21. Disponibilă: <https://bit.ly/3IdVsRu>
25. A se vedea § 32 din Decizia Curții Constituționale nr. 19 din 15 februarie 2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 211g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 473⁴ alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală (remediile compensatorii în cazul executării pedepsei detenției pe viață în condiții precare).

SECȚIUNEA II

DREPT PENAL. PARTEA SPECIALĂ

CZU: 347.77:343.12

DOI: 10.5281/zenodo.7348520

APĂRAREA DREPTULUI DE PROPRIETATE INDUSTRIALĂ PRIN MIJLOACE DE DREPT PENAL

ANECHITOAIE Constantin,

profesor universitar, doctor, Facultatea de Drept și Științe Administrative din
cadrul Universității „Ovidius” din Constanța, membru în Consiliul
departamentului de drept

In my research, I have considered only one sub-domain of Intellectual Property, namely that of "Industrial Property", given the serious consequences that may result from the violation of legal rules in the field of protection of industrial property rights, with major effects on economic life, risks to human health and life by creating and distributing counterfeit goods but also by reducing the capacity for innovation and creativity with effects on job loss.

Keywords: Intellectual property law (IPR), intellectual property (IP), industrial property (IndP), defense by criminal law.

1. Introducere.

Cu nouă ani în urmă, domnul Gurry Francis [1], director WIPO [2], cu ocazia „Zilei Mondiale a Proprietății Intelectuale (PI) din data de 26/04/2013”, a spus: „Creativitatea este o trăsătură comună pentru întreaga umanitate” [3].

Apărarea DPI prin mijloace de drept penal este un subiect cu un interes mediu în rândul societății, în comparație cu celelalte domenii ale dreptului. Importanța proprietății intelectuale nu a atras atenția suficient de mult pe doctrinari iar jurisprudența nu abundă cu lămuriri în domeniul PI, în comparații cu alte domenii ale dreptului. Din acest motiv, există și multe confuzii din partea mare a populației dar și confuzii din partea mass-media care transmit subiecte de presă, unele dintre ele însăși, subiecte al unor infracțiuni de defăimare, denunțuri calomnioase, etc.

Chiar de la început pot spune că apar confuzii uneori chiar din definiția, rolul, subiectul și obiectul dreptului de protecție intelectuală. Dreptul proprietății intelectuale a primit o consacrare definitivă și oficială o dată cu încheierea Convenției care a condus la înființarea Organizației Mondiale din domeniul Proprietății Intelectuale (OMPI), din data de: 14/07/1967 la Stockholm [4].

PI în înțelesul legiuitorului [5], cuprinde drepturile creatorilor de: opere artistice, literare, ori științifice, spectacole din domeniul artelor, ori expoziții ale artiștilor din toate domeniile artelor, din domeniul artelor fotografice ori din

domeniul televiziunilor sau invenții produse de către centrele de cercetări ori invenții descoperite în mod individual, descoperirile cu caracter științifice, semnele industriale - PInd, emblemele, mărcile înregistrate, numele comercial, protecția împotriva concurenței neleale și toate drepturile având ca rezultat o activitate intelectuală din domeniile industriale și tehnice, literare sau artistice [6].

Apărarea DPI prin mijloace de drept penal, este stabilită în mod expres în legislația din domeniul dreptului proprietății intelectuale din România, este analizată (în mod insuficient) în doctrină iar practica judiciară încă face eforturi mari ca să lămurească la modul cât mai apropiat, voința legiuitorului.

Dacă în domeniul drepturilor și obligațiilor izvorâte din domeniul protecției drepturilor de autor și drepturile conexe drepturilor de autor, operele ca izvor al creație intelectuală ale autorilor, se nasc considerabil ca număr, din culegerea și adaptarea creațiilor tradiționale, folclorice, al tradițiilor culturale ori științifice, adaptate realităților economice, culturale și științifice, pentru satisfacerea cerințelor societății noastre în continuă schimbare.

Încălcarea drepturilor din domeniul proprietății industriale (PInd), au efecte juridice de o gravitate sensibil mai mare în viața socială.

Urmările încălcării ale drepturilor din domeniul proprietății industriale pot fi categorisite de o gravitate majoră pentru efectele asupra vieții economice, a riscurilor asupra vieții oamenilor prin crearea și distribuirea de mărfuri contrafăcute dar și prin diminuarea capacității de inovare și creativitate cu aplicare pe piața liberă, cu efecte asupra pierderii de locuri de muncă.

2. Apărarea drepturilor din domeniul proprietate industrială (DPInd) prin mijloace de drept penal

Interesul protecției și apărării DPInd, nu este adresat exclusiv publicului larg de consumatori, ci și al titularilor de invenții, agenții comerciale și de servicii, al căror interese sunt îndreptate pentru a promova talentul, iscusința, spiritul de inițiativă [4].

Sanționarea din punct de vedere penal a faptelor de încălcarea a drepturilor celor care aparțin subdomeniului de proprietate industrială și-au găsit consacrarea în legislația națională prin acte normative, conform legislației europene și a convențiilor internaționale în domeniu.

2.1. Însușirea fără drept ori invocarea calității de inventator [4]

Potrivit art. 55 alin. (1) din Legea nr. 64/1991 (r3) privind brevetele din domeniul invențiilor, însușirea în orice mod și fără nici un drept, acalității ori a calității de inventator constituie infrațiune [7]. De asemenea art. 50 alin. (1)

din Legea 129/1992, încriminează „însușirea, fără nici un drept”, „în orice mod, a calității de autor al desenului respectiv al modelului industrial se aplică pedeapsa cu închisoare între 1- 3 ani sau cu pedeapsa - zile-amendă”.

(2) Reproducerea, căruia lipsește acordul autorului desenului sau a modelului industrial pentru a introduce în fabricații de produse identic este interzisă.

2.2. Protecția împotriva acțiunii în contrafacere[4]

Acțiunea în concurență neloială nu este subsidiară acțiunii în contrafacere pentru că sunt diferențe de aplicare.

Acțiunea în *contrafacere* constituie un alt important mijloc pentru a proteja drepturile ce decurg din PI. Dar, în timp ce acțiunea în concurență neloială urmărește să asigure buna funcționare a pieței, după principiile concurenței sănătoase, acțiunea în contrafacere sancționează violarea unui drept exclusiv de proprietate intelectuală, drept care interzice sau limitează legal concurența [8].

Contrafacerea are loc atunci când se încălcă un drept pe când concurența neloială înseamnă încălcarea normelor de conduită comercială, etică etc. Așadar, acțiunea pentru concurență neloială trebuie să fie introdusă o dată cu acțiunea în contrafacere, acestea fiind două acțiuni de natură distinctă, astfel încât pot fi puse în acțiune atât separat cât și simultan. Chiar pot fi luate împreună, în situația când încălcarea unui drept exclusiv, poate fi consecința unor tehnici neloiale, cu intenții de contrafacere.

2.2.1. Infrațiunea de contrafacere [4]

O statistică din 2012, ne arată că, produsele piratate ori contrafăcute aduc prejudicii imense companiile din Europa, „însumate la mai mult de 260 de miliarde/euro pe an [9]. De asemenea, la nivel mondial se comercializau produse contrafăcute în valoare de 338 miliarde EUR în 2013” [10]. Doar „valoarea a software-ului care sunt piratate, printr-un alt exemplu din anul 2018,, depășește cu mult nouăsprezece miliarde \$/an în America de Nord la un loc cu Europa de Vest, iar 27 miliarde \$/an, în celelalte țări ale lumii [11]. Comisia Europeană are în vedere modificarea regulamentului prezent, care să investească vama să oprească mărfurile cu aspect fals

În plan național, prin prevederile alin. 1 al art. 56 din Legea nr. 64/1991 sunt incriminate acțiunile de contrafacere ori fabricarea sau punerea în circulație fără a deține un drept, a unui obiect provenit protejat printr-un brevet de invenție etc.

Contrafacerea, aduce atingere majoră vieții economice actuale, suprapusă cu o concurență nelegală sistematică [12].

2.3. Producerea și punerea în circulație de mărfuri și dispozitive pirat[4]

Punctul 12 din art. 3, alin (1) din Legea nr. 344/2005 *privind măsuri din domeniul DPI, în cadrul activității de vămuire*, definește mărfuri pirat: orice imitație, ori copiere făcute fără acordul titularului dreptului de PI sau al persoanei autorizate de către acesta, de a produce în scop personal sau în scop comercial a oricărui produs care este purtător de DPI, în condițiile când se încalcă un drept al PI [14].

2.4. Divulgarea înscrisurilor ori date conținute de brevet de către personalul OSIM [4]

Conform art. 59 alin. (1), din Legea nr. 64/1991, divulgarea, înscrisuri, ori date de către personalul – angajați ai OSIM, de asemenea, se pedepsește cu privare de libertate între 3 luni până la 2 ani, iar prejudiciile create inventatorului, sunt suportate de către OSIM

2.5. Apărarea drepturilor de PI de către Ministerul Public[4]

Ministerului Public, în contextul integrării României în structurile euroatlantice, la propunerea Procurorului General, a înființat prin Ordinul ministrului justiției nr. Ordinul nr. 2632/2014 pentru aprobarea Regulamentului de ordine interioară al parchetelor [15], o secția de urmărire penală și criminalistică care are în structură: *Serviciul pentru coordonarea activității Ministerului Public din domeniul DPI* cu atribuții de combatere a infrațiunilor în domeniul drepturilor de proprietate intelectuală . Ord. nr. 2632/ 2014 a funcționat până la 31 decembrie 2019, fiind înlocuit prin Hotărâre 947/2019.

2.6. Apărarea drepturilor de PI de către Ministerul Afacerilor Interne M.A.I. [4]

Poliția Română, are atribuții generale în lupta împotriva criminalității, inclusiv în lupta împotriva criminalității din Domeniul DPI [16].

M.A.I are atribuții în combaterea criminalității din domeniul PI [17], având în vedere că, potrivit structurilor actuale, ele țin de zona economică, așadar, prevenirea, investigarea și combaterea acestora, țin de zona ce are competență - investigarea criminalității economice.

2.7. Apărarea DPI de către autoritatea vamală[4]

În domeniul DPI, autoritatea vamală are ca bază de reglementare, Regulamentului (CE) nr. 1383/2003 al Consiliului din 22/07/ 2003 privind intervenția autorităților vamale împotriva mărfurilor suspectate de a aduce

atingere anumitor drepturi de proprietate intelectuală, precum și măsurile care trebuie aplicate mărfurilor care aduc atingere anumitor drepturi de proprietate intelectuală a Regulamentului (CE) nr. 1891/2004 al Comisiei, din 21 octombrie 2004, de stabilire a dispozițiilor de aplicare a Regulamentului (CE) nr. 1383/2003 și a Legii nr. 344/2005 privind unele măsuri pentru asigurarea respectării drepturilor de proprietate intelectuală în cadrul operațiunilor de vămuire [18].

Într-un fel sau altul, toate bunurile care trec prin vamă, sunt purtătoare de drepturi PI, dar avem în vedere doar mărfurile sau bunurile din categoria a) bunurilor contrafăcute bunurile considerate mărfuri pirat și bunurile care încalcă drepturile inventatorilor ori a proprietarilor de certificate de brevet de soi, indicații geografice ori a vreunui certificat suplimentar de protecție.

2.7.1. Drepturi de proprietate intelectuală și categorii de produse protejate prin Regulamentul nr. 608/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 iunie 2013 [4]

Regulamentul nr. 608/2013 al Parlamentului European și al Consiliului (12/06/2013) privind măsurile necesare respectării DPI de către autoritățile [19].

Regulamentul prevede, de asemenea, măsuri noi de acțiune și proceduri simplificate împotriva mărfurilor susceptibile în ceea ce privește încălcarea DPI.

Drepturi de proprietate intelectuală și categorii de produse protejate

Pe lângă protecția oferită anterior (brevete, drepturi de autor sau orice drepturi conexe, mărci, desene și modele, indicații și denumiri geografice, soiuri de plante, certificate suplimentare de protecție pentru medicamente și produse fitosanitare), Regulamentul oferă protecție și denumirilor comerciale, topografiilor produselor semiconductoare și modelelor de utilitate.

Regulamentul vizează nu numai bunurile care încalcă efectiv drepturile de proprietate intelectuală, ci și orice tipare sau matrice, dispozitive, produse sau componente concepute special sau adaptate pentru fabricarea de mărfuri și care încalcă în orice mod un drept de proprietate intelectuală.

3. Concluzii

Apărarea dreptului de proprietate intelectuală prin mijloace de drept penal, încă suferă printr-o slabă reglementare internațională și o cooperare internațională insuficientă. Măsurile curente de protecție, nu sunt suficiente pentru o maximă protecție în interesul public, ci mai degrabă sunt măsurii

accesoriu pentru valorificarea unor interese din domeniul privat, cu măsuri sancționatorii punctuale cu măsuri insuficiente pentru prevenirea încălcărilor normelor juridice din domeniul DPI, pentru viitor.

Nevoia de protecție penală în acest domeniu a venit ca urmare a presiunii unor interese din partea beneficiarilor al acestor obiecte de proprietate intelectuale, fie că este vorba de utilizatori al brevetelor de invenții, mărci, etc. și nu atât cât ar fi trebuit pentru o protecție reală a creatorilor de obiecte al dreptului de autor și drepturilor conexe de autor și al obiectelor de proprietate industrială.

Drepturile de proprietate intelectuală cu cele două sub domenii, sunt în general, construcții din domeniul social, al căror obiective au ca interes general, promovarea bunăstării în rândul membrilor societății, iar încălcarea lor atrag răspunderea civilă, administrativă și cea penală.

Respectarea drepturilor proprietății intelectuale, au rezonanță în viața de zi cu zi, a întregii societăți, cu efecte în domeniul comerțului, a negocierilor comerciale dar și în strategiile de susținere a Produsului intern brut al fiecărei țări prin valorile de piață al produselor intelectuale, reflectate prin tot ce se oferă pe piață: mărfuri și servicii oferite consumatorului final, al căror „plus valoarea” conduce la dezvoltarea tuturor țărilor lumii

Un aspect este cert. Toate țările lumii își dezvoltă capacitatea de dezvoltare prin susținerea cercetării și aplicarea ei în practică prin măsuri coercitive de apărare. Rămâne de dorit ca măsurile coercitive de apărare să fie cât mai aspre în cazurile de încălcarea a drepturilor de proprietate intelectuală.

Este de bun augur găsierea celor mai bune măsuri de implementare a „KNOW-ULUI, în toate statele lume. O diferență majoră dintre statele lumii, dintre cele în curs de dezvoltare și cele dezvoltate, este lipsa de cunoaștere și accesul restrictiv la ultimele cunoștințe din domeniile de interes.

Referințe:

1. ANECHITOAE, C. Dreptul proprietății intelectuale. București: Ed. Universul Juridic, 2013, p. 9. Francis Gurry este Director-general al WIPO (OIMPI). OIMPI, Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale [conform denumirii originale din engleză, The World Intellectual Property Organization (WIPO)] este una din agențiile specializate ale Națiunilor Unite. WIPO a fost creată în 1967 cu scopul declarat de a încuraja activitatea creatoare și promovarea proprietății intelectuale oriunde în lume.

2. WIPO are la data de 30 aprilie 2022, un număr de 193 de state membre (<https://www.wipo.int/members/en/>) și administrează la data de 30 aprilie 2022, un număr de 26 de tratate internaționale, (<https://www.wipo.int/treaties/en/>), având sediul mondial în Geneva, Elveția.
3. „Oricine am fi, oriunde am trăi și în orice condiții, toți avem capacitatea de a crea” <http://www.enterprise-europe-erbsn.ro/stiri/26-aprilie-este-Ziua-Mondiala-a-Proprietatii-Intelectuale-599.html>.
4. ANECHITOAE, C. Dreptul proprietății intelectuale. Craiova: Ed. Sitech, 2019, [p. 75], [565]; [574-575]; [576]; [578]; [579]; [580]; [581]; [582-583].
5. Art. 2 alin. (viii) al Convenției privind Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (WIPO Convention — 1967).
6. OLTEANU, G. Dreptul proprietății intelectuale. București: Editura C.H. Beck, 2007, pp. 6-11.
7. Alin. (1): Însușirea fără drept, în orice mod, a calității de inventator constituie infrațiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă. Alin. (2) Împăcarea înlătură răspunderea penală
8. ROȘ, V., SPINEANU-MATEI, O., BOGDAN, D., Dreptul proprietății intelectuale. Dreptul proprietății industriale. Mărcile și indicațiile geografice, Ed. All Beck, București, 2003, p. 3.
9. AMIAN, S., DAMIAN, S.E. <http://www.juridice.ro/208403/produsele-pirate-si-contrafacute-afecteaza-companiile-europene-cu-250-de-miliarde-de-euro-pe-an.html>
10. https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/Mapping_the_Economic_Impact_study/press_release_ro.pdf
11. <https://www.programegratuitepc.com/despre-pirateria-software/>
12. Specialiștii estimează ca în România peste jumătate din produsele din anumite sectoare de pe piață sunt contrafăcute, țara noastră fiind în unele clasamente pe locul 2 după Ucraina din acest punct de vedere. <http://www.anticontrafaceri>.
13. Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 1093 din 05/12/2005. Actul a intrat în vigoare la 03 februarie 2006.
14. TURCU, G.N. Influențele mediului comercial asupra mărcii. În: Revista Română de Dreptul Proprietății Intelectuale, nr. 1 (6), anul III, 2006, p. 63.
15. Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 623 din 26 august 2014 și include

- modificările aduse prin următoarele acte: Ordin 1650/2015; Ordin 3624/2016; Ordin 2337/2018. Ultimul amendament în 11 iunie 2018.
16. Politia Română a adoptate un mod de a lucra „task-force” – care înseamnă „cumul de competențe prin lucrul în echipe mixte, procurori - polițiști - inspectori din cadrul Gărzii Financiare, Autorității Naționale Vamale, ORDA, OSIM, reprezentanți ai industriilor, titularii de mărci, asociații antipiraterie și anticontrafacere etc.
 17. Politia Română în procesul continuu de modernizare și dezvoltare structurală, au obținut rezultate confirmate prin reacțiile și aprecierile formulate de către experții europeni.
 18. http://www.osim.ro/publicatii/editura/TOATE%20MATERIALELE/BULETIN%20DE%20JURISPRUDENTA%20ONLINE/06_DIVERSE/Protejarea%20drepturilor%20de%20proprietate%20intelectuala.pdf
 19. Publicat în: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L181/15-34 din 29/06/2013 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:181:0015:0034:RO:PDF>

CZU: 343.621:341.231.14

DOI: 10.5281/zenodo.7348609

PROVOCAREA ILEGALĂ A AVORTULUI – O AGRESIUNE ASUPRA VIEȚII INTRAUTERINE

BALCAN Silvia,

doctorandă, Școala Doctorală „Științe Juridice”,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0002-8755-705X

This article analyzes the pros and cons of abortion, which is considered a derogation from the right to life and has been the subject of discussion by researchers over time. The issue of legalization of abortions, including the permissible period of their performance, conditions a multitude of controversies regarding the fact if it is or not an absolute right of women, or an aggression against the human being during intrauterine development. The aim of this study is to identify legislative solutions both for ensuring the women right to reproductive health, and also for the protection of intrauterine life.

Keywords: abortion, right to life, product of conception, intrauterine life, illegal provocation of abortion.

Femeia este cea care dă continuitate vieții, însă nu toate femeile, din diverse motive, doresc să dea viață altei ființe umane, apelând la diverse metode de întrerupere a unei sarcini. În literatura de specialitate, întreruperea cursului sarcinii poartă denumirea de „avort”. Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române prin avort se înțelege „Întreruperea accidentală sau provocată a gravidității înainte ca fătul să poată trăi în afara organismului matern” [1, p.78]. În practica medico-legală, avortul se definește însă ca „întreruperea cursului normal al sarcinii în primele 28 de săptămâni (după acest timp se consideră naștere prematură)” [2, p.251].

Avorturile sunt una din problemele de bază ale societății contemporane, un dezechilibru al evoluției, care a existat în toate timpurile și culturile lumii fiind condiționată de ambiguitatea momentului când produsul concepției poate fi considerat o ființă umană. De-a lungul timpului avorturile au fost percepute ca un păcat, pruncucidere, inclusiv ca o încălcare flagrantă a eticii medicale. Cea mai timpurie interzicere a avortului datează din secolul XI în codul din Assura și impunea pedeapsa cu moartea femeilor căsătorite care fac avort fără consimțământul soților, iar legile lui Manu din India antică, asimilau avortul cu omuciderea. În Grecia și Roma antică, atitudinea față de avorturi era mai democratică, fiind o metodă obișnuită de planificare familială, în comparație cu

Europa din Evul Mediu sau statele arabe, fapt ce în mod direct era condiționat de influența religiei în acea perioadă, care percepea avorturile ca o crimă.

Totodată, urmează să enunțăm că și Hipocrat, care se consideră tatăl medicinei, avea o atitudine negativă privitor la întreruperea sarcinii. Or, în cadrul cunoscutului jurământ al acestuia se enunță că, „...nu voi da unei femei un remediu abortiv”. De aceea, pe parcursul unei perioade îndelungate din istorie avorturile au fost interzise, iar secolul XX a cunoscut deja o altă abordare a acestei instituții în contextul emancipării femeilor, fiind deja tratat ca un drept al acestora.

La fel, secolul al XX-lea a fost marcat și de conștientizarea faptului că, femeia-mama și copilul sunt subiecte ce necesită protecție și ocrotire specială, generând în acest sens o revoluție aferent cumulului de drepturi acordate lor, atât la nivel de legislații naționale, cât și pe plan internațional, venind în acest mod cu soluții la abuzurile asupra acestora, recunoscând atât copilul, cât și femeia ca subiecți de drept.

La moment, afirmă Alina Mirabela Gentimir, „dreptul la avort este recunoscut în majoritatea legislațiilor statelor membre ale Consiliului European și Uniunii Europene prezentând un subiect asupra căruia Curtea de la Strasbourg s-a pronunțat doar în mod fortuit și deosebit de prudent”. Vom remarca că, autorul concretizează însă faptul că, „dacă inițial s-a evitat total pronunțarea asupra altui drept decât dreptul la informație privind posibilitatea femeilor însărcinate de a face avort, ulterior a fost recunoscută existența conflictelor între dreptul mamei de a întrerupe sarcina și dreptul de protecție a fătului” [3, p.241]. Acest fenomen, în opinia noastră a fost condiționat și de multiplele cereri în adresa Curții, care identifică o varietate de probleme complexe aferent avortului și deși Curtea evită să se expună expres asupra acestei chestiuni, jurisprudența acestea denotă dificultățile și lacunele legislative ale statelor membre, care sunt lăsate să determine desinestătător statutul juridic al avortului.

Sergiu Brînză și Vitalie Stati, profesori autohtoni, sunt de părerea că „a da naștere unei ființe umane este un act personal, nu unul social. Urmările acestui act le suportă mai mult ca oricine femeia și, când ea nu dorește să le suporte, societatea, care nu contribuie în mod eficient la ușurarea acestor greutăți, nu are dreptul să-i impună contrar voinței ei obligația de a avea copii” [4, p. 392].

Ne achiesăm parțial acestei viziuni a coautorilor care în opinia noastră nu corespunde principiului potrivit căruia viața este și un interes public și nu doar

unul privat. Statul având obligații față de persoană, considerăm că, dispune și de dreptul de a condiționa prin argumente juridice efectuarea avorturilor.

Prin urmare, din lipsa existenței unui echilibru între drepturile și interesele femeii și cele a unei viitoare vieți, au apărut și o mulțime de disensiuni privitor la legalizarea avorturilor, la moment fiind stabilite o serie de argumente pro și contra vizavi de această intervenție. În plus, merită separată problema justificării morale a avorturilor „la cerere”, din motive sociale și medicale, deoarece în fiecare caz există diferite premise etice, filozofice, sociale, economice, etc. O analiză a justificării morale a avortului în fiecare dintre aceste etape relevă diversele atitudini culturale, sociale și ideologice ale societății moderne. În ciuda pozițiilor diametral opuse cu privire la problema avortului, atât susținătorii, cât și oponenții legalizării și justificării morale a acestei intervenții recunosc crima ca fiind inacceptabilă din punct de vedere etic.

Principalul argument al susținătorilor avortului este autonomia unei femei de a-și exercita opțiunea reproductivă. Dacă avortul este interzis, atunci o femeie este în acest mod lipsită de plenitudinea drepturilor sale ca persoană și cetățean, ea fiind privată de libertatea de a alege dacă să fie mamă sau nu.

În timp ce activiștii anti-avort cred însă că, dreptul embrionului la viață depășește dreptul femeii de a-și controla corpul, adică, permițând avortul, admitem crima. Oponenții își argumentează poziția la nivelul drepturilor fundamentale ale omului: libertatea de conștiință împotriva dreptului la viață. Or, în acest context, cele două tabere nu sunt de acord între ele în ceea ce privește autonomia morală a embrionilor și a feteșilor, dreptul lor la viață.

Susținătorii avortului cred că, embrionii și feteșii nu pot avea plenitudinea drepturilor omului, deoarece fătul nu este încă o persoană. Prin urmare, drepturile unei femei se suprapun cu drepturile unui embrion sau ale unui făt. Oponenții lor, insistă că, embrionii și feteșii au deja dreptul la viață. Aceste controverse vizavi de dreptul femeii și drepturile embrionilor și feteșilor (o potențială viață) apare pentru prima dată în secolul al XX-lea, când bioetica se forma încă. Unul dintre primele argumente ale susținătorilor avorturilor „la cerere” de la mijlocul secolului al XX-lea este că embrionul, ca și fătul, nu este o persoană, deoarece nu are conștiință, iar aceasta apare doar din momentul nașterii. Doar în acest caz putem spune cu certitudine că, în fața noastră este o persoană, iar deoarece embrionii și feteșii nu sunt conștienți, prin urmare, ar trebui să fie atribuiți stării de sarcină a unei femei și nu ființelor umane independente. Potrivit acestei concepții, o femeie are dreptul de a avorta în

orice stadiu al sarcinii, la cererea ei. Această viziune asupra problemei avortului aparține lui Michael Tooley și Mary Anne Warren [5] fiind numită liberală și a rezonat la mijlocul secolului al XX-lea, de atunci fiind criticată constant.

Opozanții lui Tooley și Warren au criticat în primul rând argumentul conștiinței, pe care se bazează poziția liberală. Incertitudinea conceptului de conștiință, criteriile sale, în principiu, ne oferă posibilitatea de a concluziona că, nou-născuții care, imediat după naștere manifestă doar reflexe, și nu sunt capabili să realizeze lumea și chiar să vadă și să audă, empiric și să perceapă lumea ca un adult sau cel puțin un copil minor nu este încă o persoană și respectiv nu are drepturi proprii omului, ceea ce face permisibilă, conform raționamentului liberalilor, uciderii nou-născuților. Această concluzie îngrozitoare face ca argumentul personalității susținut de liberali în susținerea avorturilor volitive sau ”la cerere” să fie oarecum absurd.

Partea opusă a poziției liberale este luată de conservatorii care neagă dreptul la avort „la cerere”. Ei cred că, o ființă umană este persoană din momentul concepției, cu toate elementele aferente acesteia, inclusiv cu dreptul fundamental la viață. Această poziție este preluată inclusiv de la Biserica Creștină, ca și multe religii din lume care interzic avortul „la cerere”, însă doar în acest sens, opinia conservatorilor nu are nici o valoare pentru atei.

Dreptul modern nu mai este dependent de religie și respectiv, legislațiile țărilor unde avorturile „la cerere” sunt permise nu se bazează pe norme religioase postulând libertatea de conștiință. Provocările sunt legate de conflictul materno-fetal, devenind o problemă de etică și morală, iar pentru unele state și juridică.

Medicina contemporană, constată că deja la 18 zile de sarcină se pot percepe bătăile inimii fătului, la 6 săptămâni funcționale sunt deja sistemul nervos, stomacul rinichii și ficatul fătului, iar la 10 săptămâni sau 70 zile de sarcină, copilul nenăscut are toate caracteristicile clar vizibile ca la un copil după nașterea sa.

Considerăm că, întrebarea când embrionul sau fătul începe să experimenteze durere este de o importanță cheie în rezolvarea problemei avortului în lumea globalizată de astăzi. Avortul, la părerea noastră pare de neconceput dacă embrionul experimentează dureri similare cu durerea pe care o poate experimenta un nou-născut. Momentan, oamenii de știință nu au un consens cu privire la senzațiile fătului în timpul unui avort: adică dacă acesta suferă de dureri similare unei persoane și în ce săptămână de sarcină a femeii.

În urma studiului efectuat, în teza sa de doctorat, realizată sub conducerea profesorului român Vasile Dobrinoiu, Mihaela Moise (Rotaru) afirmă că, „viața intrauterină apare la momentul concepției, dar aceasta beneficiază de protecția dreptului penal din momentul în care embrionul devine făt, adică din cea de-a opta săptămână de sarcină”.

Analizând inclusiv cercetările recente în domeniul medical, cercetătorul vine cu propunerea de lege ferenda reducerea la opt săptămâni a vârstei sarcinii până la care să se admită din punctul de vedere al dreptului penal producerea avortului la cerere în mod legal, fără ca acesta să fie necesar din punct de vedere terapeutic [6, p.16]. Suntem unanimi cu această propunere și considerăm importante afirmațiile expuse de Mihaela Moise (Rotaru), deoarece acestea sunt axate pe constatări din domeniul medical. Mai mult ca atât, alegațiile autorului aferent justificării încriminării faptei de vătămare a fătului în legislația penală a României le considerăm oportun a fi preluate ca raționamente recerînței unei norme similare și în legislația națională.

Importante considerăm și viziunile autorului rus Serghei Proțenco, care propune chiar ca statul nu doar să asigure dreptul de a se naște copilului începând cu săptămâna a 20-a, dar urmează și să asigure protecția prin norme penale al acestuia în această perioadă de dezvoltare intrauterină, inclusiv să interzică avorturile începând cu săptămâna a 19-a de sarcină. Mai mult ca atât, susținem afirmația doctrinarului că, perioada de dezvoltare intrauterină este o etapă primară de dezvoltare biologică a vieții. Aflându-se în uterul matern în stadiu de embrion, ființa umană este desinestătătoare și se află în proces de dezvoltare continuă și respectiv nu prezintă o parte a organismului matern, care doar îi oferă condiții optime de dezvoltare, inclusiv asigurându-l cu hrană și protecție. Odată cu nașterea, începe a doua etapă a existenței biologice a unei persoane, sau mai bine zis, etapa de aflare a organismului său într-un mediu social. Doctrinarul consideră o eroare opinia dominantă că viața umană începe cu nașterea sa, de fapt atunci consideră el, începe viața socială a acesteia [7]. Sub acest ultim aspect, venim și cu un alt argument și anume: ființa umană este în continuă dezvoltare pe parcursul întregii vieți, iar perioada de dezvoltare intrauterină este doar un stadiu primar de dezvoltare și unica diferență față de etapa extrauterină (atunci când intervine viața socială), fiind doar elementul de diferențiere a gradului de evoluție.

Se va reține că, în sensul legii penale naționale, momentul de început al vieții persoanei nu este cel al concepției, ci cel al declanșării procesului nașterii,

atunci când are loc apariția unei părți a corpului copilului din cavitatea uterină. Avorturile sau întreruperea artificială a sarcinii în Moldova nu sunt interzise, deși termenul sarcinii este limitat – cel mult 12 săptămâni, excepții fiind posibile în cazul unor prescripții medicale sau în cazul existenței indicatorilor sociali ai avortului (de exemplu, fătul conceput în urma violului), care extind acest termen până la 21 săptămâni. După această perioadă, avortul este și el mult mai dăunător sănătății femeii, iar acest fapt fortifică indirect criteriul de recunoaștere a fătului ca ființă umană.

Doctrinarii Irina Batin și Alexandru Arseni, afirmă că, deși dreptul la viață este declarat a fi unul suprem, natural și cel mai important, fără de care celelalte nu au nici un sens, totuși, legislația națională, și nu numai, contrazice această realitate prin faptul că legalizează avortul. La prima vedere este o contradicție evidentă în legislația Republicii Moldova, dar se pare că, există un argument juridic, precizează autorii, care anulează această contradicție. Acest argument constă în faptul că, copilul conceput nenăscut nu este considerat persoană (în sens juridic), adică nu are capacitatea, aptitudinea de a avea drepturi [8, p.19]. Or, legislația penală a Republicii Moldova apără dreptul la viață a copilului numai la naștere sau după naștere, iar eliminarea fătului prin orice mijloace nu constituie un omor, ci o efectuare ilegală a avortului, normă prevăzută de art. 159 din Codul penal [9].

Remarcăm că, legislația Republicii Moldova în acest domeniu este una permisivă, adică dreptul femeilor la avort este garantat prin orice întrerupere a sarcinii solicitată în primele 12 săptămâni, inclusiv în rândul minorelor, care au nevoie însă de acordul părinților sau reprezentanților legali. Norma legală care prevede acest termen limită este prevăzută la alin. (2) art. 32 al Legii ocrotirii sănătății nr. 411 din 28.03.1995 [10], potrivit căreia operația de întrerupere a cursului sarcinii poate fi efectuată până la sfârșitul primelor 12 săptămâni de sarcină în instituții medico-sanitare publice și private. La anumite indicații medicale, expres prevăzute de Ministerul Sănătății, și sociale este permis chiar și avortul tardiv, adică după perioada de 12 săptămâni și până la 21 săptămâni (Anexele nr. 1 și 2 la Standardul privind întreruperea sarcinii în condiții de siguranță) [11], iar în cazuri de malformații incompatibile cu viața/incurabile, pe tot parcursul sarcinii, după examinarea cazului în cadrul IMSP Institutul Mamei și Copilului, de către un Consiliu Medical reprezentativ, aprobat anual prin ordinul conducătorului instituției.

Avortul legal până la termenul de 12 săptămâni, la cererea femeii, a fost legalizat în anul 1955 în fosta Uniune Sovietică, până atunci fiind considerat doar ca o metodă de contracepție, iar în timp observăm că această normă nu a suferit modificări substanțiale.

Așadar, legea penală a Republicii Moldova nu protejează viața intrauterină și pe cale de consecință, doctrinarul Aliona Plop, statuează că „produsul de concepție nu poate constitui obiectul material al nici uneia dintre infrațiuni care cuprind în conținutul său varianta agravantă „(cu bună-știință) asupra unei femei gravide””. Cu atât mai mult, afirmă autorul că, nu poate produsul concepției să constituie obiect material al infrațiunii de provocare ilegală a avortului.[12, p. 40]. Argumentul Alionei Plop este că, produsul concepției este lipsit de personalitate, nu dispune de drepturi specifice unei persoane obținute la naștere și în acest sens, nu există temei de a proteja desinestăților viața intrauterină. Această afirmație vine să confirme faptul că, legislația națională a lăsat fără protecție juridico-penală ființa umană în perioada sa de dezvoltare intrauterină, adică până la naștere, însă vom nega opinia autorului că „nu există temei de a proteja desinestăților viața intrauterină”, considerând că problema statutului fătului ar urma să dețină prioritate față de voința femeii care la moment în Republica Moldova deține rangul de drept asupra vieții copilului ei nenăscut și prin urmare, în mod imperios urmează a fi supusă revizuirii legislația penală națională în sensul instituirii noțiunii de „făt” și „vătămare a fătului”.

Suntem solidari cu Gregor Puppink atunci când afirmă că: „Dacă fătul sau embrionul ar fi nimic, sau nimic mai mult decât un element nesemnificativ produs de corpul femeii, cum ar fi părul, nu ar mai fi nevoie de o lege pentru a permite avortul” [13, p.22].

În acest sens, venim și cu un alt argument juridic aferent valorii protecției vieții intrauterine, or prin Legea privind transplantul de organe, țesuturi și celule umane nr. 42-XVI din 06 martie 2008 [14], a fost abrogat actul normativ (Legea nr. 473-XIV din 25 iunie 1999) care prevedea că, embrionul este parte a organismului matern. Deși acest fapt nu reprezintă în sine o recunoaștere a dreptului la viață a produsului concepției, este totuși un remediu de protecție al acestuia.

Ne aliniem afirmației doctrinarului Igor Soroceanu că, nici o lege nu poate împiedica o femeie să nască sau să păstreze copilul, dar o încercare – o schimbare a mentalității – trebuie să existe! Mai mult ca atât, cercetătorul

conchide că „Legile care interzic și pedepsesc avortul nu pun în discuție drepturile femeii, ci dreptul la viață al copilului conceput. Ele afirmă că nimeni nu poate să dispună de viața unui nevinovat, apărând egalitatea dreptului la viață a tuturor ființelor umane. Avortul nu poate fi considerat un drept al femeii. Legea trebuie să pedepsească toate delictele, în caz contrar, cei slabi și nevinovați ar fi victime lipsite de apărare ale delincvenților mai puternici decât ei” [15, p.169].

Prin urmare, norma legală prevăzută la art. 159 Cod penal, nu restricționează întreruperea cursului sarcinii, ci stabilește mai degrabă consecințe juridice pentru încălcarea regulilor de realizare a acestei intervenții, iar esența infrațiunii de provocare ilegală a avortului, constă în crearea pericolului pentru viața și sănătatea femeii însărcinate și respectiv, nu putem vorbi despre o protecție legală sub aspect penal al embrionului (fătului), ci despre o agresiune asupra acestuia, care se prezintă ca o consecință.

În aceeași ordine de idei, ar urma să menționăm că, nu suntem împotriva avortului terapeutic, adică în cazul descoperirii unor afecțiuni fetale, de obicei malformative care nu permit supraviețuirea după naștere, sau în cazul unor afecțiuni care pun viața mamei în pericol în prezența sarcinii, datorită suprasolicității suplimentare a organismului (cardiace, renale, respiratorii, tumori maligne, etc). Cu certitudine, indicațiile medicale sunt obiectivate de o motivație plauzibilă, orientată spre salvarea unei vieți reale (a femeii însărcinate) în detrimentul unei vieți potențiale.

Conchidem că, avortul volitiv este o agresiune asupra vieții intrauterine, și ar urma să existe temeiuri puternic proporționale cu dauna adusă fătului ca să se recurgă la acesta, iar o simplă dorință a femeii sau prezența unor indicații sociale (spre exemplu: lipsa surselor financiare, femei gravide aflate în procesul de migrație, divorț în timpul sarcinii, etc) nu sunt un argument juridic în favoarea acestei intervenții. Deși, am constat că, la nivel național dreptul femeii la sănătatea reproducerii aferent accesului la realizarea întreruperii voluntare a cursului sarcinii în condiții de siguranță este protejat prin lege, considerăm că limitele discreției cu privire la produsul concepției imperativ ar urma a fi diminuate, până la vârsta gestațională de 8 săptămâni, inclusiv începând cu acest termen să-i fie recunoscut fătului statutul juridic, similar altor legislații, prin instituirea noțiunii de „făt”. O altă propunere de lege ferenda s-ar referi la noțiunea de ”vătămare a fătului”, ce ar fi cu un sens diferit în cazul agresiunilor în privința fătului decât cel în privința persoanei, inclusiv cu specificarea

expresă a consecințelor survenite în rezultatul vătămarilor produse.

Important considerăm și excluderea sintagmei „și sociale” din pct. 3 al Standardului privind întreruperea sarcinii în condiții de siguranță, și respectiv abrogarea Anexei 2 care enumeră indicațiile sociale pentru întreruperea voluntară a cursului sarcinii până la sfârșitul săptămânii 21-a de sarcină. Aceste intervenții legislative nu ar condiționa în nici un mod un conflict de legislație la nivel național cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care a lăsat la marja de apreciere a fiecărui stat acest domeniu de reglementare, deoarece nici Convenția și nici alte instrumente internaționale ale dreptului omului nu exclud din aria lor de protecție viața prenatală.

Referințe:

1. Dicționar Explicativ al Limbii Române / coordonatori Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche. ediția II. București, 1998, 1159 p.
2. BACIU, Gh. Curs de medicină legală (pentru facultățile de drept), Chișinău, 2013, 303 p.
3. GENTIMIR, A., Valențe controversate actuale ale bioeticii reflectate în jurisprudența Curții Europene a drepturilor omului. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, nr. 2(12), 2017, p. 229-244.
4. BRÎNZA, S., STATI, V. Tratat de drept penal, Partea specială, vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015.
5. MAVRICHI, I. Personalitatea – concept cheie în dezbateră etică despre avort. [Accesat 25.04.2020] Disponibil: <https://www.culturavietii.ro/2013/05/30/personalitatea-concept-cheie-in-dezbateră-etica-despre-avort>
6. MOISE (ROTARU), M. Protecția vieții intrauterine, Rezumat al tezei de doctorat, București 2014.
7. ПРОЦЕНКО, С. Об охране права внутриутробного ребенка на жизнь в российском уголовном законодательстве. [Accesat: 08.03.2022]. Disponibil: https://zakon.ru/blog/2016/5/8/ob_ohrane_prava_vnutriutrobnogo_rebenka_na_zhizn_v_rossijskom_ugolovnom_zakonodatelstve
8. BATIN, I., ARSENI, A. Contradicția dintre dreptul la viață și avort. În: Revista națională de drept, 2011, nr. 6-7.
9. Codul penal al Republicii Moldova Nr. 985 din 18-04-2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 72-74.

10. Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 28-03-1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.34.
11. Standardul privind întreruperea cursului sarcinii în condiții de siguranță. Aprobata prin ordinul Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova nr.766 din 18.08.2020. Disponibil:
<https://msmps.gov.md/legislatie/ghiduri-protocoale-standarde/>
12. PLOP, A. Aspecte polemizate privind obiectul material al infracțiunii de provocare ilegală a avortului. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 9.
13. PUPPINCK, G. Avortul și Convenția Europeană a Drepturilor omului [accesat 28.04.2020] Disponibil:
https://www.academia.edu/26620962/Avortul_%C8%99i_Conven%C8%9Bia_European%C4%83_a_Drepturilor_Omului
14. Legea privind transplantul de organe, țesuturi și celule umane nr. 42-XVI din 06-03-2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 81/273.
15. SOROCEANU, I. Considerații democratice privind avortul: repere moral-spirituale, consecințele și încadrarea juridico-penală. În: Științe juridice, 2020, nr. 11.

CZU: 349.6:343.211.3

DOI: 10.5281/zenodo.7348703

CONSIDERAȚII PRIVIND REALIZAREA OBIECTIVULUI PROTECȚIEI MEDIULUI PRIN CONTRIBUȚIA DREPTULUI PENAL

BRAȘOVEANU Florica,

profesor universitar, doctor, Facultatea de Drept și Științe
Administrative, Universitatea „Ovidius” din Constanța

The contribution of criminal law to the attainment of the objective of protecting and preserving the environment cannot be overlooked, particularly from the perspective of adapting it to the needs of reality and increasing the danger of destructive actions for the natural heritage.

As early as 1977, resolution no. 5 of the European Environment Law Council stressed that fundamental value such as life or private and public property, the environment must be protected on the same basis by criminal law: together with murder or theft, each criminal code must contain one or more criminalisations of pollution, injury, destruction, degradation or other encroachment on nature.

The process of adapting criminal legal means to the requirements of environmental protection has two main sides. The first starts from the insufficiency of the adherence of classical criminal legal regulations and institutions to the specifics of ecological problems, explained especially from the historical perspective and which required an obvious effort to adapt.

Keywords: environment, legal protection, legal means, criminal law.

Deoarece realitatea socială și juridică a recunoscut importanța și totodată valoarea mediului, protecția acestuia prin intermediul mijloacelor dreptului penal pentru a avea eficiență trebuie să se bucure de recunoaștere și considerație având în vedere valoarea inestimabilă protejată.

Folosirea instrumentelor dreptului penal pentru atingerea obiectivului protecției mediului s-a impus cu dificultate având în vedere specificul domeniului, de cele mai multe ori daunele ecologice nu pot fi estimate pecuniar, efectele negative ale acestora se resimt atât în timp cât și în spațiu. Astfel, pe lângă valorile protejate în mod tradițional de dreptul penal au fost alăturate alte valori, cum ar fi mediul, sănătatea publică.

La nivel internațional regimul juridic al combaterii fenomenului poluării este asigurat prin instrumentele dreptului penal, infrațiunile raportându-se la sursa poluării sau mediul protejat. Ca atare, alterarea calității mediului a încetat să mai fie doar o preocupare națională și se regăsește tot mai des în obiectul unei guvernante mondiale.

În domeniul răspunderii pentru prejudiciile cauzate mediului, rolul principal este atribuit mijloacelor civile sau administrative cu caracter preventiv, iar mijloacele de drept penal, cu caracter represiv jucând un rol subsidiar.

Pentru a depăși aceste neajunsuri legislația penală a trebuit să cunoască modificări la nivelul condițiilor de incriminare, al sancțiunilor (pedepselor) aplicabile, dar și al mijloacelor procesuale de realizare a răspunderii penale.

Pericolul social, ca trăsătură esențială a infrațiunii și expresie a atingerii valorilor de maximă importanță pentru societate, a trebuit să-și asimileze și valorile de ordin ecologic, în frunte cu *protecția mediului*, clasificată ca *obiectiv de interes public major*, cu consecința directă a incriminării drept infrațiunii a unor fapte de încălcare a regimului legal de protecție a mediului. Astfel, au apărut infrațiuni noi, de la simpla poluare intenționată a apelor până la terorismul ecologic.

De asemenea, în domeniul pedepselor, au fost introduse dimensiuni noi, cum ar fi, răspunderea juridică a persoanelor juridice, suspendarea sau închiderea definitivă a activităților ce alterează calitatea mediului, etc., pe lângă cele tradiționale, respectiv amenda și închisoarea. Tot astfel, și în plan procedural, s-au dezvoltat: expertiza tehnică ecologică, cazierul judiciar ecologic, etc. Cheia acestei probleme o reprezintă, delimitarea infrațiunilor specifice acestui domeniu, infrațiuni ecologice, iar în viitor, formarea dreptului penal al mediului. Obiectivul principal este reprezentat de protecția valorilor naturale importante pentru societate, incriminând fapte și aplicând sancțiuni caracteristice. [1, p. 329]

În condițiile reglementărilor penale actuale, răspunderea penală pentru încălcarea normelor juridice privind protecția mediului manifestă unele particularități în raport cu natura obiectului ocrotit, dar și cu specificitatea efectelor faptelor incriminate. În vederea angajării răspunderii penale, faptele incriminate ca infrațiuni trebuie săvârșite cu vinovăție.

Consacrarea protecției mediului ca o problemă de interes major, dar și recunoașterea dreptului fundamental la un mediu sănătos în Constituțiile unor state au impus totodată și consolidarea capacității instrumentelor juridice de atingere a obiectivului stabilit.

Intervenția penală are rolul de a conduce la formularea unei incriminări generale care să sancționeze atingerile importante aduse regulilor de protecție a valorilor mediului.

Din punct de vedere evolutiv pot fi identificate unele reperi importante care conduc spre realizarea acestui obiectiv. Astfel, necesitatea incriminării generale este găsită în prevederile *Directivei 2008/99/CE din 19 noiembrie 2008 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal*. [7]. Asigurarea prevederilor cuprinse în legislația de mediu se poate îmbunătăți prin intermediul sancțiunilor penale, reflectând dezaprobarea socială clară. Scopul său declarat este de a dezvolta măsuri de drept penal pentru a proteja mai eficient mediul și de a asigura armonizarea legislației statelor membre UE privind infrațiunile și sancțiunile aplicabile mediului, pentru a evita ca autorii acestor infrațiuni să profite de orice diferență. Directiva solicită instituirea de sancțiuni (penale) „eficiente, proporționale și disuasive”, care să conducă la ideea că condamnările penale pot fi mai preventive. [5, p. 253].

În ciuda deficiențelor intervenției penale în acțiunile de protecție a mediului până în prezent, manifestate în caracterul unilateral, relativ inadecvat al acuzațiilor sau eficacitatea redusă a sancțiunilor, abordarea eco-criminalității prezintă o virtute incontestabilă care nu există în alte forme de responsabilitate. Este în primul rând o funcție de intimidare a potențialilor autori de infrațiuni împotriva mediului prin pedepse și, prin urmare, efectul ei preventiv.

Caracterul notoriu al procedurilor penale, în special cu privire la prejudiciul valorilor ecologice și propaganda lor specială, este amplificat de mass-media, adăugând efectul descurajant al măsurilor penale. Astfel, dreptul penal pare a fi mai bine adaptat stimulentele preventive care domină acțiunea de mediu. Desigur, păstrarea taxelor de mediu regăsite în art. 98 O.U.G. nr. 195/2005 privind protecția mediului modificată și completată și prin numeroase reglementări sectoriale privind problemele de mediu, dependența acestora de cerințele administrative și lipsa de adaptare la specificul domeniului au afectat în mare măsură eficacitatea intervențiilor penale de protecție a mediului. [5, p. 253].

Atingerea specificului de tip acuzator, autonomie, comprehensiune și adaptare completă la problemele de mediu este încă scopul absolut al legislației relevante și al metodelor teoretice.

Nevoia delimitării unei construcții teoretice, cu obiectiv principal protecția mediului prin mijloacele de drept penal devine astfel imperios necesară având obiective proprii, concepte și principii specifice.

Este, așadar, din această perspectivă, un drept sancționator, la care se recurge pentru a găsi sancțiuni suficiente în vederea asigurării respectării obligațiilor edictate în diverse domenii și aceasta cu atât mai mult cu cât ramura de drept respectivă este una tânără, în plin proces de delimitare a autonomiei și caracteristicilor sale și care, nu dispune încă de sancțiuni proprii, suficient de eficiente și instituie măsuri noi, greu de realizat și pe deplin acceptate.

Amestecându-se tot mai mult cu prevederile a numeroase disciplinele, în primul rând juridice, dreptul penal se evidențiază ca un drept pozitiv de „gradul al doilea”, receptând indirect și mediat influențele generale ale noilor orientări manifestate în plan social [6, p. 2].

Raportul Consiliului Europei prezentat în organului decizional al Consiliului Europei - Comitetului miniștrilor la data 5 iunie 1990 [5, p. 124] arăta că: „Pentru a para amenințările grave împotriva mediului, țările membre ale Consiliului trebuie să folosească toate mijloacele avute la îndemână pentru a asigura o protecție ecologică maximală prin intermediul unei concertări cât mai intense”. Ca atare, nivelul de protecție a mediului asigurat cu ajutorul dreptului penal indică importanța acordată de state domeniului protecției și conservării mediului.

Semnificativă rămâne, astfel, conștientizarea realității că mediul impune protecție în ansamblu, nu doar pentru a servi utilizării componentelor sale de către oameni sub o formă ce este adecvată din punctul de vedere funcțional. Astfel, poate fi utilizat și efectul semnificativ al dreptului penal în ceea ce privește protecția anumitor valori.

Pentru asigurarea unei protecții eficiente a mediului în totalitatea sa împotriva factorilor nocivi este necesară delimitarea unei categorii de infrațiuni specifice la adresa mediului.

Pentru asigurarea unei protecții cât mai eficiente a mediului este necesară, de asemenea și stimularea infractorului – chiar după ce acesta a săvârșit infrațiunea – de a căuta impunitate prin împiedicarea apariției unui pericol, sau chiar a unui prejudiciu.[5, p. 2 - 3]

În lumina efectului de protecție al normei orice infrațiune contra mediului trebuie să fie examinată pentru a vedea dacă este posibil să se ofere făptuitorului un „bilet de întoarcere” spre impunitate. [5, p. 253 - 254].

De asemenea, se propune recunoașterea principiului dependenței dreptului penal în raport cu dreptul mediului; aceasta nu ar trebui să fie

delimitată decât în situații deosebit de grave. O altă consecință a acestuia este faptul că jurisdicțiile penale sunt legate, de obicei, de deciziile autorităților administrative, și nu pot exercita controlul asupra acestora decât în cazul constatării unor neregularități majore.

Legătura dintre dreptul penal și dreptul mediului a generat o formă specifică, marcată de caracterul tradițional și puternic individualizat al dreptului penal și de noutatea, actualitatea, dar și complexitatea dreptului mediului. „Acumularea exigențelor și particularităților imperativului protecției mediului a presupus modificări, dar și dezvoltări remarcabile în câmpul penal.

Intervenția penală în domeniul protecției mediului nu a fost un fenomen unic, ci, putem afirma că a cunoscut o reacție de „ecologizare” a mai multor instituții, dar și norme tradiționale.” [5, p. 253 - 254].

Ca atare, în domeniul dreptului penal general, nevoia protecției și conservării mediului a necesitat acceptarea totală și stabilirea unui regim al răspunderii penale a persoanei juridice și consacrarea unor sancțiuni adecvate în sfera combaterii criminalității de mediu. În sfera dreptului penal special s-a conturat un grup aflat în dezvoltare de infrațiuni la regimul protecției mediului, cu evidente tendințe de autonomizare și transformare în infrațiuni de mediu.

În domeniul procedurii penale, problematica ecologică a condus la apariția unor aspecte noi, de la crearea unor jurisdicții specializate în materie de mediu, sporirea, diversificarea și individualizarea rolului expertizei tehnico- științifice în sistemul probator și până la adăugarea de noi dimensiuni în măsurile de siguranță sau de executare. [5, p. 254 - 255]

De asemenea, tehnicile și metodele de investigare a infraționalității de mediu, necesită abordări noi în domeniul criminalisticii și aspecte inedite în știința criminalistică.

Amploarea, particularitățile și importanța intervenției penale în materia protecției mediului, deopotrivă în planul dreptului pozitiv, implicând sistemic dreptul național, dreptul Uniunii Europene și dreptul internațional determină, tranziția de la reglementările privind protecția mediului cu ajutorul dreptului penal, la un adevărat drept penal al mediului, ca disciplină distinctă, de intersecție între dreptul penal și dreptul mediului, dar cu obiective și totodată cu caracteristici aparte, negăsite la celelalte ramuri de drept și discipline științifice contribuții.[7, p. 26]

În prezent dreptul penal al mediului se află într-o etapă de pionierat și astfel, nu mai poate fi analizat teoretic și conceptualizat în mod distinct, împărțit pe calea punților apărute între cele două discipline de drept, ci, fără a se desprinde total de ele, impune recunoașterea specificității și, totodată, a autonomiei acestuia.[5, p. 267]

Desigur, aceste transformări survenite în privința intervenției administrative în domeniul mediului nu pot rămâne fără rezultate și în planul dreptului penal, astfel că, menținându-se fenomenul accesorialității, considerarea caracterului admis sau nu al riscului impune cel mai frecvent, prescripțiile normei tehnice.[6, p. 4]

Concluzii

Transformarea regimului protecției mediului prin intermediul dreptului penal, în sensul transformării sale într-un adevărat „drept penal al mediului”, rămâne încă un obiectiv de realizat în România.

Deoarece actualitatea socială o impune, iar documentele externe, dar și prevederile *Directivei nr. 2008/99/CE privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal*, recunosc valoarea mediului, protejarea acestuia prin sprijinul dreptului penal, pentru a avea eficiență maximă, este nevoie de transparență, și, de aceea, dreptul penal al mediului este o ramură al cărui statut trebuie să se afle la cel mai înalt nivel de recunoaștere oficială și considerare publică, pe măsura obiectivelor impuse.

Prin urmare, în cazul în care conținutul noului cod penal care înlocuiește în mod firesc infrațiunea împotriva mediului este ignorat, atunci cel puțin prevederile relevante vor trebui modificate în mod general pentru a incrimina și sistematiza.

Până la elaborarea și adoptarea unui cod de mediu care să acorde locul potrivit pentru a-și ajusta ferm imaginea pentru a acoperi deficitul pe termen lung, considerăm că trebuie luate cu prioritate cel puțin două măsuri prioritare. Prin urmare, domeniul cercetării științifice este deschis mai întâi către acest domeniu pentru a clarifica principiile, conceptele și caracteristicile actuale și cele de perspectivă ale dreptului penal al mediului și a deveni o nouă disciplină științifică.

A doua abordare este o alternativă, dar absolut necesară, și se poate referi la o primă evaluare, cuprinzătoare, aprofundată a reglementărilor existente în ceea ce privește conținutul și metoda fiind absolut necesară. Cu astfel de concluzii relevante, se poate vedea și se îndreaptă către reforme adecvate,

sistematizarea și raționalizarea dreptului penal al mediului, până la reglementări legale, globalizate în cadrul codului de mediu și raportare corespunzătoare a prevederilor codului penal.

Referințe:

1. BRAȘOVEANU, F. Unele considerații privind protecția mediului prin mijloace de drept penal. In: *Infrațiunea – Răspunderea penală – Pedepsa. Drept și Criminologie*. 25-26 martie 2021. Chișinău, Republica Moldova: CEP USM, 2021, pp. 329-337. ISBN 978-9975-158-12-1
2. BRAȘOVEANU, F. 14 prelegeri de dreptul mediului, Ed. Sitech, Craiova, 2019.
3. BRAȘOVEANU, F. Conceptul de protecție a mediului, în *Revista de studii și cercetări sociale și juridice Ars Aequi*, Ed. Bren, București, vară 2006, vol. I, nr. 5, pag. 164., ISSN 1842 – 1059.
4. DUȚU, M. *Tratat de dreptul mediului*, Ediția 3, București, Ed. CH Beck, anul 2007, 1109 pag.
5. DUȚU, M., DUȚU, A. *Răspunderea în dreptul mediului*, Ed. Academiei Române, București, 2015, 480 p.
6. DUȚU, M. *Introducere în dreptul penal al mediului*, București, Ed. Hamangiu, 2013, 254 p.
7. Directiva 2008/99/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal [Accesat: 29.04.2022] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1257>
8. CĂZĂNEL, M., “The Structure, Characters and Effects of Legal Rights Potestative,” *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, Ovidius University of Constantza, Faculty of Economic Sciences, 2015, vol. 0(2), pages 22-25, May.
9. ANECHITOAE, C., BUZARNA-TIHENEA (GALBEAZA), A. Associate. profesor PhD., Ovidius University of Constanta, University of Constanta “Mircea cel Batran” Naval Academy Scientific Bulletin, Volume XVI – 2013 – Issue 1 Published by “Mircea cel Batran” Naval Academy Press, Constanta, Romania Harmonizing the legislation on the law of the sea CONSIDERATIONS REGARDING MANAGEMENT OPTIMIZATION (anmb.ro) [Accesat: 28.04.2021]
10. BOTINĂ, M., MARIN, M. Application of Legal Instruments of Protection in the Field of Personal Data–Human Rights between Challenges and Limits

- (Aplicarea instrumentelor juridice de protecție în domeniul datelor cu caracter personal - Drepturile omului între provocări și limite), ConScienS Conference Proceedings, January 17-18, 2021, pp. 57-66
11. MARIN, M. Comparative analysis regarding the immovable goods publicity and the land book of the states of the European Union, Law Review - International Journal of Law and Jurisprudence Open Source Online Publication, Edited by the Union of Jurists of Romania and Universul Juridic Publishing House, e-ISSN 2246-9435, volumul: upplement of Law Review - Year 2019, pp. 229-236, 2019.
 12. MARIN, M. The cadastral and judicial record, as well as the approval of cadastral works in romanian law, 16th International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM 2016, SGEM2016 Conference Proceedings, ISBN 978-619-7105-60-5 / ISSN 1314-2704, June 28 - July 6, 2016, Book2 Vol. 3, pp. 479-486.
 13. ERIMIA, C.-E., CARACOSTEA, L.M. The limitation of the free movement of goods on the internal market of the European Union justified by environmental protection, 15th International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM 2015, 16-25 June, 2015, Bulgaria, Vol. II, ISBN 978-619-7105-40-7, pp. 811-816.
 14. ERIMIA, C.-E. EU legislative solutions regarding environmental risk of pharmaceutical products, 17th International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM 2017, SGEM2017 Conference Proceedings, ISBN 978-619-7408-11-9 / ISSN 1314-2704, 29 June - 5 July, 2017, Vol. 17, Issue 54, pp. 291-298.
 15. DURĂ, N., MITITELU, C. Human rights and their universality. From the rights of the „individual” and of the „citizen” to „human” rights, în vol. International Conference, “Exploration, Education and Progress in the third Millennium”, Proceedings vol. I, no. 4, Galați University Press, Galați, 2012, p. 103-127.
 16. DURĂ, N., MITITELU, C. The human fundamental rights and liberties in the Text of some Declarations of the Council of Europe, în vol. „Exploration, Education and Progress in the Third Millennium”, vol. I, no. 5, Ed. ProUniversitaria, București, 2015, p. 7-22.
 17. MITITELU, C. The Right to Life. From the Prevention of Torture and Inhuman Punishment to the Abolition of the Death Penalty, in “Ovidius” University Annals, Economic Sciences Series Volume XIII, Issue 2, 2013, p. 128-133.

18. MITITELU, C. The European Convention on Human Rights, in 10th Edition of International Conference The European Integration – Realities and Perspectives (EIRP Proceedings Vol. 10), Danubius University Press, Galați, 2015, p. 243-252.
19. TRANDAFIRESCU, B.C. Teoria generală a dreptului. Caiet de seminar, Ed. Muntenia, Constanța, 2010, p. 60-62.

CZU: 343.23:343(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.7348731

MOMENTUL DE CONSUMARE A INFRAȚIUNILOR CU MODALITĂȚI NORMATIVE ALTERNATIVE

BRÎNZA Serghei,

doctor habilitat în drept, profesor universitar, Departamentul Drept penal,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0001-5937-3926

STATI Vitalie,

doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept penal,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-1371-4961

Common to offenses with alternative normative modalities of the prejudicial act is that they can be committed in any of the normative modalities of the prejudicial act. Any of the normative modalities of the prejudicial act expresses the typicality of the corresponding offense. Regardless of the number of normative modalities that the committed act records, the offense will be a single one. The prolonged offense cannot be considered consumed from the moment of committing the first criminal act that constitutes the prejudicial act. To state the contrary means to confuse (in terms of the moment of consumption) the prolonged offense with the offense with alternative normative modalities of the prejudicial act. Participation is possible at any stage of committing the offense with alternative normative modalities of the prejudicial act, but until its consumption. It is important that the intention of the intervention of a new co-author, who is to carry out another normative modality of the prejudicial act, to be formed either until the realization by another co-author, of the previous normative modality of the prejudicial act, or in the process of realization by a another co-author of the previous normative modality of the prejudicial act.

Keywords: offenses with alternative normative modalities of the prejudicial act; prolonged offense; the moment of consumption of an offense; the moment of exhaustion of an offense; participation.

În doctrina penală din România este utilizată noțiunea „infrațiunea cu conținut alternativ”. De exemplu, M.A. Hotca opinează: „Infrațiunile cu conținut alternativ sunt acelea care pot fi comise în mai multe modalități sau variante”. [1, p. 250] La rândul lor, F. Streteanu și D. Nițu consideră că norma de incriminare cu conținut alternativ este cea pentru care legea prevede variante alternative ale principalelor elemente constitutive, echivalente sub semnul semnificației lor penale. [2, p. 262] În Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție a României nr. 16 din 08.06.2016 privind pronunțarea unei hotărâri prelabile referitoare la cuprinsul acțiunilor enumerate în art. 29 alin. (1) lit. a), b) și c) din Legea nr. 656/2002, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept

în materie penală se referă la un exemplu de infrațiune cu conținut alternativ: „Infrațiunea de spălare de bani are trei variante: cea prevăzută la lit. a), cea prevăzută la lit. b) și cea prevăzută la lit. c) ale alin. 1 din art. 29 din Legea nr. 656/2002, republicată, cu modificările ulterioare. Acțiunile enumerate în cuprinsul art. 29 alin. (1) lit. a), b) și c) din Legea nr. 656/2002, republicată, cu modificările ulterioare, reprezintă modalități ale elementului material. Spălarea de bani este o infrațiune la care elementul material constă într-o acțiune ce se poate realiza în șapte modalități alternative (schimbarea, transferul, ascunderea, disimularea, dobândirea, deținerea sau folosirea). [...] Dacă infrațiunea de spălare de bani s-a produs prin realizarea mai multor modalități ale elementului material, aparținând unor variante distincte, acest aspect va fi valorificat în încadrarea juridică, prin reținerea tuturor acestor variante. Ca atare, realizarea mai multor acțiuni ce reprezintă elementul material al infrațiunii de spălare de bani, în realizarea aceleiași rezoluții infracționale, nu afectează unitatea infracțională”. [3]

În doctrina penală din Republica Moldova, S. Copețchi și I. Hadîrcă utilizează noțiunea „infrațiunea cu semne alternative” [4, p. 204-206], care este similară ca semnificație cu noțiunea „infrațiunea cu conținut alternativ”, la care se recurge în doctrina penală română. Pentru studiul de față prezintă interes unul dintre tipurile infrațiunii cu semne alternative, pe care unii doctrinari din Republica Moldova îl desemnează prin sintagma „infrațiunea cu acțiuni alternative”. [5, p. 69; 6, p. 285; 7, p. 313] Totuși, așa cum rezultă din analiza Codului penal al Republicii Moldova, infracțiunile de acest gen pot fi comise nu doar pe calea acțiunii, ci și pe calea inacțiunii. Cu toate acestea, nici sintagma „infrațiunea cu acțiuni / inacțiuni alternative” nu ar exprima la justa valoare ipoteza la care se referă. Or, o singură infrațiune presupune prezența unei singure acțiuni sau inacțiuni prejudiciabile. Două sau mai multe acțiuni ori inacțiuni prejudiciabile denotă, de regulă, prezența a două sau a mai multor infracțiuni. Excepție constituie doar următoarele tipuri de infracțiuni unice: 1) infracțiunea complexă; 2) infracțiunea în care acțiunile (inacțiunile) componente ale faptei prejudiciabile sunt săvârșite în paralel (de exemplu, infracțiunea prevăzută la art. 241¹ CP RM); 3) infracțiunea în care acțiunile (inacțiunile) componente ale faptei prejudiciabile sunt săvârșite în mod succesiv (de exemplu, infracțiunile prevăzute la art. 238 CP RM).

În acest context, consemnăm că, în doctrina penală rusă, V. Șcepelkov utilizează sintagma „infrațiunea cu componente (conținuturi) alternative” [8]

pentru a caracteriza ceea ce unii doctrinari din Republica Moldova numesc „infrațiune cu acțiuni alternative”. Considerăm că V. Șcepelkov admite o confuzie. Deducem aceasta din explicația enunțată în Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție a României nr. 25 din 03.10.2017 referitoare la pronunțarea unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea de principiu a problemei de drept „dacă acțiunile enumerate în art. 9 lit. b și c din Legea nr. 241/2005 reprezintă modalități normative distincte de săvârșire a infrațiunii de evaziune fiscală sau variante alternative ale elementului material al infrațiunii unice de evaziune fiscală”. Astfel, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală a stabilit: „În cazul infrațiunilor cu conținut alternativ, modalitățile diferite, prevăzute în norma de incriminare, nu generează un concurs de infrațiuni, nu afectează unitatea infrațiunii. Dimpotrivă, în cazul infrațiunilor cu conținuturi alternative, dacă se realizează mai multe dintre aceste conținuturi, ne vom afla în prezența unui concurs de infrațiuni”. [9]

Despre aceeași distincție vorbesc unii doctrinari români. Astfel, M.A. Hotca menționează: „Infrațiunile cu conținuturi alternative sunt cele care reunesc sub același *nomen iuris* mai multe infrațiuni autonome”. [1, p. 250] F. Streteanu și D. Nițu sunt de părerea că infrațiunea cu conținuturi alternative este aceea în care sunt reunite sub aceeași denumire două sau mai multe infrațiuni de sine stătătoare. [2, p. 262-263]

În opinia noastră, o singură infrațiune are o singură componentă (un singur conținut). Din prevederile Codului penal al Republicii Moldova nu reiese că o singură infrațiune ar putea avea mai multe componente (conținuturi). De aceea, din perspectiva dreptului penal al Republicii Moldova, corect este să afirmăm că – în același articol sau chiar în același alineat al legii penale – poate fi prevăzută răspunderea pentru mai multe infrațiuni. Astfel, de exemplu, în alin. (1) art. 135¹ CP RM sunt reunite unsprezece variante-tip de infrațiuni. În alin. (1) art. 137 CP RM sunt reunite patru variante-tip de infrațiuni. În alin. (2) art. 137 CP RM sunt reunite trei variante-tip de infrațiuni. În alin. (3) art. 137 CP RM sunt reunite cinci variante-tip de infrațiuni. În alin. (1) art. 137¹ CP RM sunt reunite două variante-tip de infrațiuni. În art. 137² CP RM sunt reunite patru variante-tip de infrațiuni. În alin. (3) art. 137³ CP RM sunt reunite cinci variante-tip de infrațiuni. În alin. (1) art. 289¹ CP RM sunt reunite șapte variante-tip de infrațiuni. În alin. (1) art. 289² CP RM sunt reunite cinci variante-tip de infrațiuni. În alin. (1) art. 289³ CP RM sunt reunite patru variante-tip de infrațiuni. Și astfel de exemple pot continua.

Luând în considerare toate cele mai menționate mai sus, suntem de părerea că, în locul sintagmei „infrațiunea cu acțiuni / inacțiuni alternative” ar fi mai potrivit să se recurgă la sintagma „infrațiunea cu modalități normative² alternative ale faptei prejudiciabile”. Astfel de infrațiuni sunt prevăzute la art. 135, 136, 150, 165, 172, 175¹, 176¹, 179, 197, 199 etc. CP RM. Comun pentru toate aceste infrațiuni este că ele pot fi săvârșite în oricare dintre modalitățile normative ale faptei prejudiciabile. Conform alin. (1) art. 52 CP RM, „se consideră componentă a infrațiunii totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept infrațiune concretă”. Din perspectiva acestei norme, oricare dintre modalitățile normative ale faptei prejudiciabile exprimă tipicitatea infrațiunii de acest gen. Indiferent de numărul de modalități normative pe care le înregistrează fapta săvârșită, infrațiunea va fi una singură.

De exemplu, în cazul infrațiunilor prevăzute la art. 150 CP RM, fapta prejudiciabilă se înfățișează prin intermediul celor două modalități normative cu caracter alternativ: 1) determinarea sinuciderii; 2) înlesnirea sinuciderii.

Folosirea în art. 150 CP RM a conjuncției „sau” între cuvintele „determinarea” și „înlesnirea” nu lasă loc pentru alte interpretări. Această conjuncție denotă că, pentru aplicarea art. 150 CP RM, este suficientă prezența în cele săvârșite a oricăreia dintre cele două modalități normative ale acțiunii prejudiciabile prevăzute de articolul în cauză. Ca urmare, persoana are calitatea de subiect al infrațiunii prevăzute la art. 150 CP RM în oricare dintre următoarele trei ipoteze: 1) persoana doar a determinat sinuciderea; 2) persoana doar a înlesnit sinuciderea; 3) persoana a determinat și a înlesnit sinuciderea.

Nici infrațiunea prevăzută la art. 150 CP RM, nici alte infrațiuni cu

²Modalitățile normative ale unei fapte prejudiciabile trebuie deosebite de modalitățile faptice ale acesteia. Astfel, modalitățile normative sunt specificate de către legiuitor în dispoziția de incriminare. În opoziție, modalitățile faptice ale unei infrațiuni nu sunt specificate de către legiuitor în dispoziția de incriminare, iar prezența acestora este dedusă pe calea interpretării doctrinare.

Spre exemplu, în cazul infrațiunilor prevăzute la art. 237 CP RM, modalitățile normative ale faptei prejudiciabile sunt: 1) fabricarea; 2) punerea în circulație. La rândul său, modalitatea normativă de fabricare se prezintă sub două modalități faptice: a) contrafacere; b) alterare. Modalitatea normativă de punere în circulație presupune, de asemenea, două modalități faptice: a) înstrăinare/desfacere; b) folosire.

Modalități faptice pot fi atestate nu doar în ipoteza infrațiunilor cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile. De exemplu, în cazul infrațiunilor prevăzute la alin. (1) și (2) art. 252 CP RM, deducem prezența a două modalități faptice ale faptei prejudiciabile: 1) crearea insolvabilității; 2) agravarea insolvabilității.

modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile nu sunt infrațiuni complexe. Într-o infrațiune complexă, una dintre componente (și anume – acțiunea sau inacțiunea adiacentă) se află în dependență față de cealaltă componentă (și anume – față de acțiunea sau inacțiunea principală). În contrast, în cazul infrațiunilor cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile, fiecare dintre modalitățile normative este de nivel egal cu celelalte modalități normative. Nu se poate susține că, de exemplu în ipoteza infrațiunii prevăzute la art. 150 CP RM, determinarea sinuciderii reprezintă componenta principală, iar înlesnirea sinuciderii constituie componenta secundară.

Totodată, nu este exclus ca unele infrațiuni să îmbine trăsăturile infrațiunii complexe și cele ale infrațiunii cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile. De exemplu, în cazul infrațiunilor prevăzute la art. 165 CP RM, fapta prejudiciabilă este alcătuită din: 1) acțiunea principală, care presupune câteva modalități normative alternative, și 2) acțiunea sau inacțiunea adiacentă care, la rândul său, presupune mai multe modalități normative alternative.

Infrațiunile cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile trebuie deosebite, de asemenea, de infrațiunile în care acțiunile (inacțiunile) componente ale faptei prejudiciabile sunt săvârșite în paralel. Putem, desigur, presupune că, de exemplu, în cazul infrațiunilor prevăzute la art. 165 CP RM, aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei este săvârșită în paralel cu ținerea în servitute. Totuși, un asemenea paralelism nu are un caracter obligatoriu, spre deosebire de cel atestat, de exemplu, în cazul infrațiunii prevăzute la art. 241¹ CP RM. În acest ultim caz, acțiunea de practicare a activității financiare trebuie să fie însoțită necesarmente de inacțiunea de omisiune a înregistrării și/sau obținerii autorizării (licenței) în modul prevăzut de legislație. Altminteri, art. 241¹ CP RM nu va putea fi aplicat.

Infrațiunile cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile trebuie deosebite, de asemenea, de infrațiunile în care acțiunile (inacțiunile) componente ale faptei prejudiciabile sunt săvârșite în mod succesiv. De exemplu, în cazul infrațiunilor prevăzute la art. 238 CP RM, acțiunea de prezentare a unor informații false este urmată de acțiunea fie de obținere a unui credit, a unui împrumut sau a unei despăgubiri/indemnizații de asigurare, fie de majorare a sumei acestora, fie de obținere a unui credit sau împrumut în condiții avantajoase. În ipoteza infrațiunilor cu modalități normative

alternative ale faptei prejudiciabile, nu este obligatoriu ca fapta săvârșită să presupună succesiunea modalităților normative alternative. Așa cum am afirmat *supra*, prezența oricăreia dintre aceste modalități este suficientă pentru ca infrațiunea să se consume. În contrast, în ipoteza infrațiunilor în care acțiunile (inațiunile) componente ale faptei prejudiciabile sunt săvârșite în mod succesiv, dacă lipsește una dintre aceste componente, vom vorbi fie despre tentativa de infrațiune, fie despre lipsa în genere a infrațiunii.

Unii doctrinari încearcă să găsească tangențe între infrațiunea cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile și infrațiunea prelungită (continuată). De exemplu, M. Pocora susține: „În cazul infrațiunii continuate, fiecare act ce formează elementul material poate atrage răspunderea penală a subiectului activ”. [10] De asemenea, poate genera interpretări contradictorii următoarea afirmație a lui C. Bulai și B.N. Bulai cu privire la infrațiunea continuată: „Infrațiunea, în forma ei tipică, se consumă în momentul consumării primei acțiuni sau inacțiuni, iar săvârșirea celorlalte reprezintă o amplificare atât a activității infracționale, cât și a rezultatului infracțional”. [11, p. 440-441] În același context, poate fi menționată afirmația lui M. Basarab: „În ce privește momentul consumării infrațiunii continuate, doctrina majoritară este în sensul că infrațiunea se consumă de la prima acțiune care întrunește trăsăturile unei inacțiuni, însă, prin repetarea faptei, momentul consumării se prelungește în timp până la momentul epuizării”. [12, p. 580]

Totuși, alin. (2) art. 30 CP RM prevede: „Infrațiunea prelungită se consumă din momentul săvârșirii ultimei acțiuni sau inacțiuni infracționale”. O abordare similară decurge din alin. (2) art. 154 al Codului penal al României, potrivit căruia „termenele prevăzute în prezentul articol (se au în vedere termenele de prescripție a răspunderii penale – *n.a.*) încep să curgă de la data săvârșirii infrațiunii. În cazul infrațiunilor [...] continuate [termenul curge] de la data săvârșirii ultimei acțiuni sau inacțiuni [...]”.³

Infrațiunea prelungită (continuată) nu poate fi considerată consumată din momentul săvârșirii primului act infracțional care alcătuiește fapta

³În literatura de specialitate, s-a menționat cu drept cuvânt că, pentru a distinge infrațiunea unică în formă continuată de pluralitatea de infrațiuni în formă de concurs, este necesar să se facă distincția între act ca parte componentă a acțiunii (inațiunii), pe de o parte, și acțiune (inațiune) ca element al infrațiunii, pe de altă parte.* Nici în alin. (2) art. 30 CP RM, nici în alin. (2) art. 154 al Codului penal al României, această axiomă nu este respectată.

* A se vedea în acest sens, de exemplu: Bulai C. Unitatea simplă ca formă a unității naturale de infrațiune. În: Studii și Cercetări Juridice, 1985, nr. 1, p. 65-70.

prejudiciabilă. A afirma contrariul înseamnă a confunda (sub aspectul momentului de consumare) infrațiunea prelungită (continuată) cu infrațiunea cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile.

În cazul infrațiunii prelungite (continuate), actele alcătuitoare au nu un caracter alternativ, ci cumulativ. Pentru ca infrațiunea prelungită să se consume, este necesar ca toate aceste acte să fie săvârșite. Doar în acest mod poate fi realizată integral intenția infracțională. Doar astfel poate fi respectată prevederea de la alin. (1) art. 25 CP RM: „Infrațiunea se consideră consumată dacă fapta săvârșită întrunește toate semnele constitutive ale componenței de infrațiune”.

Cât privește infrațiunea cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile, tocmai datorită caracterului alternativ al acestor modalități, infrațiunea se consideră consumată în prezența oricăreia dintre aceste modalități. De exemplu, dacă este săvârșită fabricarea și punerea în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false (art. 236 CP RM), infrațiunea se consumă din momentul săvârșirii faptei în prima dintre modalitățile normative – fabricarea, nu din momentul săvârșirii faptei în a doua dintre modalitățile normative – punerea în circulație.

Nu putem fi de acord cu I.A. Zincenko care este de părerea că, atunci când infrațiunea cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile presupune realizarea câtorva dintre aceste modalități, vom fi în prezența unei infrațiuni prelungite (continuate). [13, p. 307] A face o astfel de afirmație înseamnă a confunda momentul de consumare a infrațiuni cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile cu momentul de epuizare a acesteia. T.M. Daniliuk afirmă: „Moment de consumare juridică a infrațiuni cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile trebuie considerat momentul realizării primei dintre aceste modalități. Moment de consumare faptică a unei astfel de infrațiuni îl constituie momentul realizării ultimei dintre aceste modalități”. [14, p. 14] Ideea, exprimată de către T.M. Daniliuk, este, fără doar și poate, corectă. Or, consumarea faptică a unei infrațiuni nu poate avea relevanță în planul calificării acesteia. Chiar și așa, nu este necesar să folosim sintagme ca „momentul de consumare juridică a infrațiuni” și „momentul de consumare faptică a infrațiuni” în locul sintagmelor deja consacrate în terminologia dreptului penal – „momentul de consumare a infrațiuni” și „momentul de epuizare a infrațiuni”.

După E.-G. Simionescu, „momentul epuizării este important, întrucât în raport cu acesta sunt incidente unele instituții de drept penal cum ar fi:

aplicarea legii penale în timp, incidența actelor de clemență, calcularea termenelor de prescripție”. [15] O asemenea interpretare este în disonanță cu alin. (1) art. 25 CP RM, dar și cu concluzia formulată în Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție a României nr. 16 din 08.06.2016 privind pronunțarea unei hotărâri prealabile referitoare la cuprinsul acțiunilor enumerate în art. 29 alin. (1) lit. a), b) și c) din Legea nr. 656/2002. În această decizie, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală face următoarea observație cu privire la infrațiunea cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile: „Realizarea oricărei modalități a elementului material va conduce la consumarea infrațiunii. Odată consumată infrațiunea, realizarea altei modalități a elementului material în baza aceleiași rezoluții infraționale va fi lipsită de consecințe juridice”. [3] Așadar, nu momentul de epuizare a infrațiunii, ci momentul de consumare a infrațiunii este relevant sub aspectul aplicării legii penale în timp, al incidenței actelor de clemență și al calculării termenelor de prescripție.

În cazul infrațiunii cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile, epuizarea este posibilă datorită amplificării activității infraționale, adică a realizării celei de-a doua, a treia, a patra etc. modalități normative.

Însă, în acest context, trebuie să facem o precizare. Astfel, în primul rând, vorbim despre epuizarea infrațiunii atunci când aceeași persoană realizează cel puțin două modalități normative ale faptei prejudiciabile. În acest caz, momentul consumării nu poate coincide cu momentul epuizării.

În al doilea rând, epuizarea infrațiunii cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile este posibilă în ipoteza coautoratului.⁴ În acest caz, este posibil ca fiecare coautor să realizeze o singură modalitate normativă a faptei prejudiciabile. În ipoteza coautorului care realizează ultima modalitate normativă a faptei prejudiciabile, momentul consumării va coincide cu momentul epuizării.

Apare întrebarea: care este momentul de consumare în cazul în care infrațiunea cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile presupune prezența câtorva asemenea modalități, fiecare dintre acestea fiind realizate de către persoane diferite? A. Tănase răspunde la această întrebare, prezentând ca exemplu infrațiunile prevăzute la art. 165 CP RM: „Este posibil

⁴Precizăm cu această ocazie că persoanele, care realizează cea de-a doua, a treia, a patra etc. modalitate normativă, nu pot fi considerate complici ai celui care realizează prima dintre modalitățile normative. Asemenea persoane sunt considerate coautori, ca și persoana care realizează prima dintre modalitățile normative.

ca la fiecare etapă a traficului de ființe umane să intervină un alt făptuitor. Atunci, momentul de consumare a infracțiunii trebuie stabilit pentru fiecare din acești făptuitori: 1) pentru recruta: din momentul recrutării victimei, dacă este prezentă una din modalitățile acțiunii adiacente; 2) pentru transportator: din momentul transportării victimei, dacă este prezentă una din modalitățile acțiunii adiacente; 3) pentru cel care realizează transferul: din momentul transferării victimei, dacă este prezentă una din modalitățile acțiunii adiacente; 4) pentru cel care realizează adăpostirea: din momentul adăpostirii victimei, dacă este prezentă una din modalitățile acțiunii adiacente; 5) pentru cel care realizează primirea: din momentul primirii victimei, dacă este prezentă una din modalitățile acțiunii adiacente. [...] În cazul în care realizarea fiecărei modalități a acțiunii principale este marcată de intervenția unui nou făptuitor, momentul de consumare a infracțiunii trebuie stabilit individualizat pentru cele săvârșite de fiecare din acești făptuitori, așa cum am punctat mai sus”. [16]

Sprijinim acest punct de vedere. Orice altă abordare ar presupune un nonsens, și anume că intervenția unui nou coautor are loc după consumarea infracțiunii. Din interpretarea sistemică a alin. (1) art. 25, art. 41, 51 și 52 CP RM, rezultă că participația este posibilă la orice etapă de săvârșire a infracțiunii, însă până la consumarea acesteia. Important este ca intenția de intervenție a unui nou coautor, care urmează să realizeze o altă modalitate normativă a faptei prejudiciabile, să se formeze fie până la realizarea de către un alt coautor a modalității normative anterioare a faptei prejudiciabile, fie în procesul realizării de către un alt coautor a modalității normative anterioare a faptei prejudiciabile. Însă, nicidecum după aceasta. Altfel, intenția infracțională își pierde caracterul unitar, iar fiecare dintre făptuitori va trebui să răspundă nu pentru infracțiunea comună, ci pentru o infracțiune distinctă.

Supra am afirmat că momentul de consumare a infracțiunii este relevant sub aspectul aplicării legii penale în timp. Astfel, având în vedere prevederile art. 9 CP RM, deducem că – în ipoteza în care infracțiunea cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile presupune prezența câtorva asemenea modalități, fiecare dintre acestea fiind realizate de către persoane diferite – timpul săvârșirii faptei se consideră timpul realizării de către fiecare coautor a respectivei modalități. Dezvoltând ideea și luând în considerare prevederile alin. (1) art. 12 CP RM, deducem că, în aceeași ipoteză, locul săvârșirii faptei se consideră locul realizării de către fiecare coautor a modalității normative corespunzătoare.

Infrațiunea cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile poate avea un caracter transnațional (de exemplu, recrutarea victimei traficului de ființe umane este săvârșită în Republica Moldova, iar adăpostirea sau primirea acesteia este săvârșită în Republica Turcia). În conformitate cu alin. (2) art. 12 CP RM, „locul săvârșirii infrațiunii transnaționale se consideră atare dacă: a) infrațiunea a fost săvârșită pe teritoriul Republicii Moldova și pe teritoriul a încă, cel puțin, unui alt stat; b) infrațiunea a fost săvârșită pe teritoriul Republicii Moldova, dar o parte substanțială a organizării și controlului acesteia a avut loc într-un alt stat, și invers; c) infrațiunea a fost săvârșită pe teritoriul Republicii Moldova, cu implicarea unui grup criminal organizat sau a unei organizații (asociații) criminale care desfășoară activitate infracțională în mai mult de un stat, și invers; d) infrațiunea a fost săvârșită pe teritoriul Republicii Moldova, dar are consecințe grave într-un alt stat, și invers”.

Interpretând alin. (2) art. 12 CP RM, Gh. Ulianoschi și I. Ulianoschi susțin: „Regulile menționate dau temei de a concluziona că în cazul infrațiunii transnaționale toate activitățile infracționale săvârșite în Republica Moldova și în alte state în ansamblul lor constituie o singură infrațiune unică conform legii penale atât a Republicii Moldova, cât și a fiecărui stat unde ea s-a manifestat spațial. De aceea, considerăm că, în cazul infrațiunii transnaționale, pentru a respecta principiul *non bis in idem*, garantat de art. 7 C.pen. și de art. 22 C.proc.pen., Republica Moldova poate aplica legea sa penală numai cu condiția că persoanele participante la ea, în momentul descoperirii ei nu au fost trase la răspundere penală în alt stat pentru activitățile săvârșite în vederea realizării infrațiunii”. [17]

În ipoteza în care infrațiunea transnațională cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile implică prezența câtorva asemenea modalități, fiecare dintre acestea fiind realizate de către persoane diferite în state diferite, locul săvârșirii faptei ar trebui identificat în mod individualizat. Deci, locul în cauză ar trebui considerat acel stat în care fiecare coautor a realizat modalitatea normativă corespunzătoare. Totodată, aderând la opinia exprimată de Gh. Ulianoschi și I. Ulianoschi, menționăm că nu este admisibil ca, în ipoteza analizată, coautorul să fie tras la răspundere pentru aceeași faptă în conformitate cu legislația penală a două sau a mai multor state.

Referințe:

1. HOTCA, M.A. Codul penal. Comentarii și explicații. București: C.H. Beck, 2007. 1593 p.
2. STRETEANU, F., NIȚU, D. Drept penal. Partea generală, Vol. 1. București: Universul Juridic, 2014. 520 p.
3. Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție din România nr. 16 din 08.06.2016 privind pronunțarea unei hotărâri prealabile referitoare la cuprinsul acțiunilor enumerate în art. 29 alin. (1) lit. a), b) și c) din Legea nr. 656/2002. În: Monitorul Oficial al României, 2016, nr. 654.
4. COPEȚCHI, S., HADÎRCĂ, I. Calificarea infracțiunilor. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 352 p.
5. BARBĂNEAGRĂ, A., ALECU, GH., BERLIBA, V. et al. Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu (Legea nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74/195 din 14.04.2009. Annotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale.). Chișinău: Sarmis, 2009. 860 p.
6. GRAMA, M., BOTNARU, S., ȘAVGA, A. et al. Drept penal. Partea generală. Chișinău: Cartier, 2005. 624 p.
7. GRAMA, M., BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, V. Drept penal. Partea generală. Vol. 1. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 328 p.
8. ЩЕПЕЛЬКОВ, В. Квалификация преступлений с альтернативными составами. În: Российская юстиция, 2001, № 10, p. 32-34.
9. Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție din România nr. 25 din 03.10.2017 referitoare la pronunțarea unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea de principiu a problemei de drept „dacă acțiunile enumerate în art. 9 lit. b și c din Legea nr. 241/2005 reprezintă modalități normative distincte de săvârșire a infracțiunii de evaziune fiscală sau variante alternative ale elementului material al infracțiunii unice de evaziune fiscală”. În: Monitorul Oficial al României, 2017, nr. 936.
10. POCORA, M. Aspecte comparative privind infrațiunea continuată, infrațiunea de obicei și concursul real omogen. În: Conferința internațională „Integrarea europeană, realități și perspective” (Galați, 16-17 mai 2008). București: Editura Didactică și Pedagogică, 2008, p. 190-194.
11. BULAI, C., BULAI, B.N. Manual de drept penal. Partea generală. București: Universul Juridic, 2007. 678 p.
12. MITRACHE, C., STĂNOIU, R.M., MOLNAR, I. et al. Noul Cod penal comentat.

- Vol. I (art. 1-56). București: C.H. Beck, 2006. 600 p.
13. Энциклопедия уголовного права. Т. 3. Понятие преступления. Санкт-Петербург: Издание профессора Малинина, 2005. 514 p.
 14. ДАНИЛЮК, Т.М. Теоретико-прикладні проблеми встановлення моменту закінчення злочину / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Львів 2009. 24 p.
 15. SIMIONESCU, E.-G. Infrațiunea consumată – formă a infrațiunii intenționate. În: Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, 2013, nr. 4, p. 25-32.
 16. TĂNASE, A. Latura obiectivă a infrațiunii de trafic de ființe umane (art. 165 C.Pen. RM). În: Revista Națională de Drept, 2010, nr. 11, p. 18-33.
 17. ULIANOVSKI, Gh., ULIANOVSKI, I. Locul săvârșirii infrațiunii. Importanța și criteriile de stabilire a lui. În: Revista Națională de Drept, 2009, nr. 7, p. 16-19.

CZU: 343.211:343.37

DOI: 10.5281/zenodo.7352513

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU CREAREA SCHEMELOR PONZI

CHIHAI Cristina,

doctorandă, Școala Doctorală „Științe Juridice”,

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0000-0003-2830-3014

Throughout this scientific article we aim to analyse the prodigious and large-scale evolution of the financial crime in the Ponzi schemes, especially, the concept of the Ponzi scheme and its fundamental features. Moreover, we reflect the damage caused to people who invest their financial means in these schemes, but also on the economy of the states. A fortiori, the proper functioning of the system and the fight against crime in this area depend on the effective adoption and application of the legal-criminal norms.

Keywords: Ponzi scheme, financial fraud, rate of return, exorbitant rate, investors, deposits.

1. Introducere

Ab initio, remarcăm că practicarea legală a activității financiare reprezintă garanția și securitatea activității economice. Totuși, activitatea financiară reprezintă un domeniu favorabil pentru fraude și infrațiuni. Așadar, în plan mondial, s-a înregistrat o ascensiune colosală a nivelului de criminalitate în domeniul financiar, inclusiv și organizarea schemei Ponzi pe scară largă în mai multe state. Totodată, reținem consecințele dezastruoase și de anvergură cauzate persoanelor care investesc mijloacele financiare proprii în aceste scheme, dar și asupra economiei statelor.

În acest sens, considerăm oportun să cercetăm conceptul și elementele definitorii ale schemelor Ponzi. De asemenea, vor fi analizate aspectele mai puțin conturate privind identificarea trăsăturilor unei scheme Ponzi și stabilirea mijloacelor de atragere și manipulare a investitorilor.

Prin urmare, ne propunem ca scop aprofundarea concepțiilor de calificare a fraudelor financiare ca fiind scheme Ponzi și soluționarea dilemelor privind antrenarea răspunderii pentru organizarea și desfășurarea acestor scheme.

Importanța și relevanța temei cercetate reiese din caracterul și gradul de prejudiciabilitate a schemelor Ponzi, precum și de complexitatea identificării acestora.

2. Scheme Ponzi de rezonanță

În primul rând, vom analiza una dintre primele și cele mai renumite scheme financiare ilegale din istorie. Această schemă a fost creată de către

Charles Ponzi. Schema lui Charles Ponzi a avut o rezonanță impunătoare și a devenit temelia pentru apariția și dezvoltare altor scheme de acest gen. Ulterior, Charles Ponzi a devenit „părintele” oficial al acestor scheme infracționale.

Așadar, în anul 1919, Charles Ponzi a creat compania „The Securities Exchange Company”, pe care a înregistrat-o la Camera de Comerț din Boston. El a indus în eroare persoanele privind cumpărarea din contul investițiilor acumulate a mărcilor poștale internaționale din țările străine pentru a fi vândute în alte țări, obținând 100% profit. În acea perioadă, dobânda anuală la conturile bancare era de 5%. Din contră, Charles Ponzi a promis că poate oferi un profit de 50% în numai 90 de zile. Mai mult, el a atras alți investitori prin achitarea randamentelor, în mod integral, la sfârșitul celor 45 de zile și prin difuzarea avizului că va plăti orice mărci nevândute prezentate în mai puțin de 45 de zile la 100% din suma investită. Ca urmare a acestei scheme, 40.000 de investitori au depus mijloace financiare și, doar în termen de opt luni, Charles Ponzi a obținut 9.582.000 de dolari SUA.

De asemenea, Charles Ponzi nu a cumpărat niciodată mărci poștale și nu a investit banii acumulați într-o afacere legitimă. Ascensiunea acestei scheme s-a datorat faptului că el a achitat dividende investitorilor primari din mijloacele financiare obținute de la investitori ulteriori. Ulterior, investitorii au intentat un proces de insolvență a companiei create de Charles Ponzi.

Succesul schemei creată de către Charles Ponzi a determinat apariția a multor scheme financiare de acest gen care au preluat numele primului fondator. Acestea scheme s-au dezvoltat în multe state și au înregistrat prejudicii colosale.

În continuare, vom analiza o schemă Ponzi care a avut o dezvoltare globală și a cauzat un prejudiciu devorant investitorilor. Această schemă a fost desfășurată de banca creată de Robert Allen Stanford, formată din 130 de entități din 14 țări. Prin intermediul băncii denumite „Stanford International Bank Limited”, R. Allen Stanford a vândut „certIFICATE de depozit” (denumite „CDs”). Banca a promis investitorilor rate de rentabilitate extraordinar de mari. R. Allen Stanford și angajații săi explicau potențialilor investitori că fondurile lor vor fi reinvestite în valori mobiliare de înaltă calitate, astfel încât investitorii să obțină mai înalte rate de rentabilitate. De facto, R. Allen Stanford a folosit banii depuși de investitori noi pentru a achita veniturile promise investitorilor anteriori. Plătind investitorilor anteriori, R. Allen Stanford a dezvoltat

credibilitate și o pistă record de succes din considerentul că le-a permis să recruteze investitorii noi. Timp de aproape 15 ani, banca a declarat că a câștigat, în mod constant, profituri mari din vânzări de CD-uri, variind de la 12,7% în 2007 la 13,93% în 1994.

Pe 27 februarie 2009, Comisia pentru Valori Mobiliare (SEC) a declarat că, timp de cel puțin un deceniu, R. Allen Stanford și complicii săi au operat o schemă masivă Ponzi, deturnând miliarde de dolari din banii investitorilor și falsificând profiturile băncii, pentru a ascunde fraudă. Până la sfârșitul anului 2008, banca a vândut „certIFICATE de depozite” în sumă de aproximativ 8 miliarde de dolari prin evidențierea: (i) siguranței și securității băncii; (ii) consecvent, randamente de două cifre din portofoliul de investiții al băncii; și (iii) rate de rentabilitate ridicate care au depășit cu mult cele oferite de băncile comerciale din Statele Unite ale Americii. Astfel, până în februarie 2009, Stanford și Davis au deturnat cel puțin 1,6 miliarde de dolari din banii investitorilor prin împrumuturi personale false către Stanford [1].

Pe 19 iunie 2009, Curtea Districtuală pentru Districtul de Sud al Texasului a primit un rechizitoriu de 21 capete de acuzare comise de către Robert Allen Stanford, Laura Pendergest-Holt, Gilbert Lopez, Mark Kuhrt și Leroy King. Potrivit rechizitoriului, R. Allen Stanford și ceilalți învinuiți au creat o schemă de fraudare a investitorilor. Datorită acestei scheme, ei au acumulat aproximativ 7 miliarde de dolari din certificate de depozit administrate de Stanford International Bank Ltd. (SIBL), o bancă off-shore controlată de R. Allen Stanford și situată pe insula Antigua. Învinuiții au dus în eroare investitorii precum că activele băncii au crescut de la aproximativ 1,2 miliarde de dolari în 2001 la aproximativ 8,5 miliarde de dolari în decembrie 2008. Totodată, ei au înșelat investitorii precum că strategia băncii a fost „minimizarea riscului și obținerea lichidității”. Mai mult, ei au promis rate de rentabilitate care erau prea avantajoase pentru a fi adevărate în lumina investițiilor reale ale băncii care activau legitim. Pe 14 iunie 2012, Robert Allen Stanford a fost condamnat la 110 ani de închisoare pentru desfășurarea unui sistem de fraudă investițională de 20 de ani, în care a deturnat 7 miliarde de dolari pentru a-și achita afacerile personale [2].

În cele ce succed, vom analiza un alt caz ilustrativ pentru prezenta cercetare – schema desfășurată de compania „Rust Rare Coin Inc.” (RRC), fondată de către Gaylen Dean Rust. În cazul acesteia, acuzarea susține că, din anul 1996 și până pe 15 noiembrie 2018, Gaylen Rust, Joshua Rust și Denise

Gunderson Rust au desfășurat o schemă Ponzi de metale prețioase, prin care au obținut, în mod ilegal, peste 200 de milioane de dolari de la 700 investitori. Potrivit rechizitoriului, inculpații au înșelat victimele, determinându-i să investească într-un program de tranzacționare a argintului. Totodată, ei nu au dezvăluit investitorilor că fondurile lor vor fi utilizate în alte scopuri decât investirea în argint. De fapt, ei au folosit banii de la investitori ulteriori pentru a plăti rentabilitățile promise investitorilor anteriori. Datorită acestei modalități, inculpații au creat impresia că programul de tranzacționare a argintului a fost profitabil și că au fost obținute rentabilitățile promise. De asemenea, acuzarea susține că inculpații nu au dezvăluit investitorilor că Gaylen Rust nu a fost autorizat să vândă valori mobiliare sau să comercializeze mărfuri. De asemenea, nu a fost comunicat investitorilor că fondurile lor erau transferate în conturile personale ale inculpaților. Mai mult, extrasele de cont furnizate investitorilor erau false și nu se bazau pe tranzacții reale de argint. Potrivit rechizitoriului, Gaylen Rust și Joshua Rust sunt acuzați de fraudă bancară și spălare de bani, iar Denise Gunderson Rust doar de spălare de bani [3].

Sub acest aspect, se observă că, din 2008 și până în prezent, Gaylen Dean Rust și compania Rust Rare Coin Inc. au desfășurat o masivă schemă de fraudare a cel puțin 200 de persoane din Utah și din alte 16 state. Ei au solicitat, în mod fraudulos, peste 170 de milioane de dolari de la investitori în perioada 2013 – 2018 [4]. În primele opt luni ale anului 2018, ei au primit cel puțin 42 de milioane de dolari de la investitorii și au plătit aproximativ 26 milioane dolari SUA investitorilor anteriori, urmărind atragerea persoanelor în această schemă [5]. În acest sens, Paul Haertel, agent special la biroul din Salt Lake City al Biroului Federal de Investigații, a susținut că „în loc să facă ceea ce trebuie, Denise Rust a contribuit la perpetuarea unui sistem Ponzi de milioane de dolari, care a înșelat investitorii timp de mai bine de 20 de ani” [2].

3. Definiția și esența schemei Ponzi

În cele ce succed, vom face o incursiune, în plan comparativ, în privința definiției schemelor Ponzi pentru elucidarea esenței acesteia.

Așadar, una dintre primele definiții și trăsăturile fundamentale ale schemei Ponzi a fost formulată în cadrul examinării cauzelor privind returnarea mijloacelor financiare investite de către victimele schemei fondate de Charles Ponzi.

Așadar, Curtea a reținut că un sistem Ponzi este o fraudă financiară care atrage investiții prin promiterea de randamente extrem de ridicate, fără riscuri,

dintr-o afacere presupusă legitimă, de obicei într-o perioadă scurtă de timp. Frauda constă în direcționarea încasărilor primite de la noi investitori către investitori anteriori sub forma unor profituri din presupusa afacere, creând iluzia că este o afacere legitimă și profitabilă, care atrage investiții suplimentare [6].

Acest concept și-a găsit detalieri și în alte cauze privind identificarea elementelor unei scheme Ponzi. Astfel, schema Ponzi a fost definită ca o schemă de investiții frauduloasă în care contribuția investitorilor ulteriori generează dividende sau randamente artificiale ridicate pentru investitorii inițiali, al căror exemplu atrage investiții și mai mari [7]. Așadar, investitorii inițiali obțin o sumă mai mare de bani din schema Ponzi decât cei care se alătură schemei mai târziu. Ca urmare a absenței unor active suficiente sau a oricăror active capabile să genereze fonduri necesare pentru a plăti rentabilitățile promise. Succesul unui astfel de sistem garantează dispariția acestuia, deoarece organizatorul schemei trebuie să atragă din ce în ce mai multe fonduri pentru a plăti investitorii anteriori. Iar, neatragerea de noi investitori provoacă în cele din urmă prăbușirea schemei [8]. Într-o schemă Ponzi, transferurile efectuate se fac cu intenția de a frauda, deoarece o schemă Ponzi este insolvabilă de la început [9].

O altă definiție din jurisprudență descrie esența schemei Ponzi. *In concreto*, se elucidează că semnul distinctiv al schemei Ponzi este distribuirea de fonduri către investitorii anteriori din banii primiți de la investitori ulteriori [10]. Aceasta urmărește crearea aparenței profitabilității și atragerea de noi investitori, astfel încât schema să se desfășoare o perioadă îndelungată [11].

În majoritatea schemelor Ponzi, organizatorii nu investesc banii, mai degrabă decât să se angajeze în orice activitate de investiții legitime, acestea se concentrează pe atragerea de noi mijloace financiare pentru a efectua plăți promise către investitorii anteriori, precum și pentru a redirecționa unele dintre aceste fonduri investite pentru uz personal. Cu câștiguri legitime mici sau deloc, schemele Ponzi necesită un flux constant de bani de la investitori noi pentru a supraviețui. Atunci când devine dificilă recrutarea de noi investitori sau când un număr mare de investitori existenți solicită achitarea randamentelor promise, aceste scheme se prăbușesc [12]. Altfel spus, schema se desfășoară după principiul „să-l jefuim pe Peter pentru a-i plăti lui Paul” [13].

Având ca repere schemele Ponzi detaliate *supra*, se rețin următoarele trăsături definitorii ale acestora:

- (i) neînregistrarea investițiilor la autorități statale competente și/sau

desfășurarea activităților financiare fără autorizație/licență. În majoritatea statelor, legile prevăd obligația companiilor de se înregistra și/sau de a obține autorizație în materia investițiilor de capital. De asemenea, companiile au strategii secrete și complexe, prezintă documente și extrase de cont false. Aceasta este un alt semn că fondurile nu sunt investite într-o activitate legală și profitabilă.

(ii) garantarea unor randamente ridicate, cu risc redus sau deloc. De altfel, fiecare investiție prezintă un anumit grad de risc, iar investițiile care produc randamente mai mari implică de obicei mai mult risc. Așadar, acestea investiții cu randamente înalte și risc redus denotă o eventuală schemă Ponzi. Mai mult, returnările excesiv de consistente este o altă trăsătură, deoarece investițiile tind să crească și să scadă în timp. Însă, în cazul unei scheme Ponzi sunt promise achitarea, în mod regulat, a randamentelor pozitive, indiferent de condițiile generale ale pieței bursiere.

(iii) returnarea complicată și imposibilă a plăților inițiale. Organizatorii schemei Ponzi încearcă să împiedice participanții să încaseze sumele promise, oferind profituri și mai mari pentru ca investitori să rămâne în schemă și să depune alte mijloace financiare [14].

Așadar, evidențiem că, în cele mai multe cazuri, schemele Ponzi sunt camuflate ca companii de investiții pe piața bursieră, variind de la acțiuni, obligațiuni, investiții bancare prime, instrumente fictive de plată, tranzacții de argint sau petrol/gaze, etc.

Totodată, remarcăm că organizatorii schemei Ponzi promet obținerea unor rate de rentabilitate mai mari decât cele existente pe piața bursieră, dar uneori rate exorbitante, într-un termen scurt. De asemenea, organizatorii garantează rate lunare constante, indiferent de condițiile pieței bursiere. Acest fapt determină cât mai multe persoane să investească mijloacele financiare proprii în această presupusă afacere profitabilă. Totuși, investitorii nu analizează că ratele lunare constante și mai mari decât cele de piață trebuie să ridice suspiciuni privind legitimitatea acestora.

La momentul actual, se observă că ratele de rentabilitate promise de către organizatorii schemei sunt suficient de mare față de cele existente pe piața bursieră, însă nu sunt exorbitante, încât să fie nerealiste și suspecte, precum în cazul primelor scheme Ponzi (schema lui Charles Ponzi).

În continuare, reținem că, în cadrul unor scheme Ponzi, organizatorii oferă explicație relativ plauzibilă a modului în care investiția poate atinge

aceste rate de rentabilitate peste valorile normale. Ei menționează că sunt calificați în domeniul dat, dețin informații privilegiate și secrete în acest domeniu sau au acces la o oportunitate de investiție care nu este disponibilă în alt mod publicului larg.

Mai mult, reținem că prima și cea mai importantă caracteristică care reflectă însăși esența schemei Ponzi este achitarea unor randamente/dobânzi investitorilor anteriori din mijloacele financiare depuse de investitorii mai recentți. Acest fapt creează o iluzie de profitabilitate a presupusei afaceri și, astfel, sunt atrași investitori noi și membrii schemei să investească mai mulți bani. Totuși, de facto, afacerea pretinsă a fi desfășurată este ilegală, nefiind înregistrată și autorizată de către organele competente în modul prevăzut de lege.

În aceste condiții, pentru a continua această schemă se resimte necesitatea atragerii de noi investitori. Amploarea schemei Ponzi este direct proporțională cu fluxul de numerar investit de membri noi. De altfel, schema se va dizolva din cauza lipsei de noi investitori, însă, nu neapărat ca rezultat al descoperirii fraudei de către organele de drept.

Un alt element important al unei scheme Ponzi este inducerea în eroare a investitorilor privind profitabilitatea afacerii. Organizatorii schemei prezintă documente false, inclusiv extrasele din conturi bancare, rapoarte de audit, rapoarte financiare care probează situația financiară profitabilă a companiei și tranzacțiile rentabile pe piața bursieră. Prin intermediul acestor acte neveridice, organizatorii creează o aură a unei afaceri legitime, bine întemeiate și oportună, fiind mascat ca este o schemă Ponzi.

În temeiul concluziilor și generalizărilor *supra* prezentate, particularitățile și elementele constitutive ale schemei Ponzi vor fi luate în considerare de organele de drept în vederea calificării corecte a faptelor socialmente prejudiciabile ca fiind scheme Ponzi.

Referințe:

1. Securities and Exchange commission v. Stanford International Bank, LTD., Stanford Group Company, Stanford Capital Management, LLC, r. Allen Stanford, James M. Davis, Laura Pendergest-Holt, defendants, and Stanford Financial Group, Stanford Financial Group BLDG INC, relief defenants, nr. 3:09-cv-0298-N, 27 februarie 2009, United States District Court, Northern District of Texas Dallas Division. [Accesat 24.12.2022] Disponibil:

- <https://www.sec.gov/litigation/complaints/2009/stanford-first-amended-022709.pdf>
2. The United States, Department of Justice, United States v. Robert Allen Stanford et al. Court Docket Number: H-09-342. [Accesat 24.12.2022] Disponibil: <https://www.justice.gov/criminal-vns/case/stanfordr>
 3. The United States, District of Utah, Defendant Charged In Connection With Fraudulent Silver Trading Program Pleads Guilty To Money Laundering. [Accesat 24.12.2022] Disponibil: <https://www.justice.gov/usao-ut/pr/defendant-charged-connection-fraudulent-silver-trading-program-pleads-guilty-money>
 4. Commodity Futures Trading Commission and State of Utah Charge Salt Lake City Precious Metals Dealer and His Company with Engaging in \$170 Million Precious Metals Ponzi Scheme. [Accesat 24.12.2022] Disponibil: <https://www.cftc.gov/PressRoom/PressReleases/7842-18>
 5. Commodity Futures Trading Commission and State of Utah Division Of Securities, through Attorney General, Sean D. Reyes, v. Rust Rare Coin Inc., a Utah Corporation, Gaylen Dean Rust, nr. 2:18cv00892, 13 noiembrie 2018, United States District Court, District of Utah, Central Division. [Accesat 24.12.2022] Disponibil: <https://www.cftc.gov/sites/default/files/2018-11/enfrrarecoincomplaint111318.pdf>
 6. Donell v. Kowell, nr. 06-55544, 1 iulie 2008, United States Court of Appeals, Ninth Circuit. [Accesat 21.12.2022] Disponibil: <https://casetext.com/case/donell-v-kowell>
 7. The American Cancer Society v. Karen L. Cook, nr. 10-10989, 20 martie 2012, United States Court of Appeals, Fifth Circuit. [Accesat 19.12.2022] Disponibil: <http://www.ca5.uscourts.gov/opinions/pub/10/10-10989-CV0.wpd.pdf>
 8. In re John C. ROSE, Roberta A. Deangelis, Acting United States Trustee, v. John C. Rose, nr. 1-08-bk-00317 RNO, 22 martie 2012, United States Bankruptcy Court, M.D. Pennsylvania, [Accesat 21.12.2022] Disponibil: <https://www.courtlistener.com/opinion/1883356/in-re-rose/>
 9. Ralph S. Janvey v. James R. Alguire; Victoria Anctil; Tiffany Angelle; Sylvia Aquino; Jonathan Barrack; et al. 1; Teral Bennett, Susana Cisneros; Ron Clayton; James Fontenot; Mark Groesbeck; et al. 2; and Jason Green, nr. 10-10617, 22 iulie 2011, United States Court of Appeals, Fifth Circuit.

[Accesat 21.12.2022]Disponibil:

<https://www.courtlistener.com/opinion/221659/janvey-v-alguire/>

10. In re Evergreen Security, Ltd., nr. 01-00533-6B1, 6 iunie 2003, United States Bankruptcy Court, M.D. Florida, Orlando Division. [Accesat 23.12.2022] Disponibil: <https://casetext.com/case/in-re-evergreen-security-13#p249>
11. In Re Manhattan Investment fund LTD., Bear, Stearns Securities Corp., v. Helen Gredd, Chapter 11 Trustee for Manhattan Investment Fund Ltd., nr. 00-10922 (BRL), 00-10921(BRL), 07 Civ. 2511(NRB), 17 decembrie 2007, United States District Court, S.D. New York. [Accesat: 23.12.2022] Disponibil: <https://www.courtlistener.com/opinion/1927542/in-re-manhattan-inv-fund-ltd/>
12. U.S. Securities and Exchange Commission. Ponzi scheme. [Accesat 21.12.2022] Disponibil: <https://www.investor.gov/protect-your-investments/fraud/types-fraud/ponzi-scheme>
13. History’s Infamous Swindler. [Accesat 21.12.2022] Disponibil: <https://internationalfinance.com/historys-infamous-swindler/>
14. U.S. Securities and Exchange Commission. Ponzi scheme. [Accesat 21.12.2022]. Disponibil: <https://www.investor.gov/protect-your-investments/fraud/types-fraud/ponzi-scheme>

CZU: 343.23(478):340.5

DOI: 10.5281/zenodo.7352618

NEDENUNȚAREA INFRAȚIUNII: CONCEPT, FORME, STUDIU COMPARAT

COPEȚCHI Stanislav,

doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept penal,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-1822-4953

In the present study is analyzed failure to report a crime as a form of involvement in the crime. The features of failure to report a crime are identified. The similarities and differences between failure to report a crime and criminal participation are established. It is noted that the national legal framework does not contain regulations on failure to report a crime. At the same time, it is noted that in the legislation of some foreign states (much more civilized) the failure to report a certain category of crimes constitutes an offence. It is concluded that the Moldovan legislator should also criminalize such conduct. In this regard, is proposed an incriminating way to penalize a failure to report offenses of a certain gravity.

Keywords: failure to report a crime, participation, involvement in the crime, comparative study.

Nedenunțarea infracțiunii constituie una dintre formele tradiționale ale implicării la infracțiune. M.Grama relevă: „Prin implicare la infracțiune se înțelege activitatea nepromisă din timp de către subiectul ce nu participă la săvârșirea infracțiunii, al cărei pericol social constă în faptul că se află în legătură cu acțiunea infracțională a altei persoane [1, p. 163]”.

Din teza doctinară evocată se desprinde că nedenunțarea la infracțiune nu este participație penală. Pe de o parte, nedenunțarea se aseamănă cu participația penală prin faptul existenței *mai multor persoane* implicate în săvârșirea unor infracțiuni. Deci, trăsătura cantitativă apropie cele două instituții. Pe de altă parte, în conduita acestor persoane nu identificăm o cooperare. Dar, tocmai cooperarea mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni ține de esența participației penale. Plus la aceasta, din perspectivă subiectivă, lipsește o unitate a intenției infracționale. Făptuitorul primar nu cunoaște de omisiunea nedenunțătorului de a aduce la cunoștința organelor abilitate a faptului pregătirii sau a săvârșirii unei infracțiuni. Corespunzător, nedenunțătorul cunoaște acest fapt.

Totuși, ceea ce deosebește cel mai mult cele două instituții este particularitatea privind lipsa vreunei legături între conduita nedenunțătorului și fapta penală comisă de făptuitorul primar. Nedenunțătorul nu participă nicicum la săvârșirea infracțiunii primare. Între omisiunea acestuia și fapta

penală comisă de făptuitorul primar nu se atestă vreo legătură cauzală. Conduita celui din urmă nu a fost influențată cumva de omisiunea nedenunțatorului.

Actualul Cod penal al Republicii Moldova (cel în redacția anului 2002, în vigoare din 2003 [2]) nu conține prevederi care să reglementeze răspunderea pentru nedenunțarea infrațiunii. Codul penal al RSSM în redacția anului 1961 [3] conținea asemenea reglementări. Astfel, art.19 din Codul penal în redacția anului 1961 stabilea: „Nedenunțarea unei infrațiuni în curs de pregătire sau săvârșite, despre care se știe cu certitudine, atrage răspunderea penală numai în cazurile, prevăzute de articolele 86 și 203 ale prezentului Cod [3]”.

La art.86 din Codul penal era incriminată nedenunțarea infrațiunilor contra statului (*e.g.* a trădării de patrie, a spionajului, a diversiunii), iar la art.203 din Codul penal era incriminată simpla nedenunțare. Cea din urmă normă sancționa nedenunțarea în organele de stat corespunzătoare a pregătirii sau a săvârșirii unor infrațiuni de gravitate înaltă (*e.g.* a omorului intenționat, a violului, a luării de ostatici, a tâlhăriei, a șantajului etc.).

Subliniem că, în plan comparat, atestăm extrem de multe modele legislative care să incrimineze nedenunțarea infrațiunii. *Ab initio*, consemnăm că, legiuitorii europeni denumesc în mod diferit această infrațiune („Neraportarea infrațiunii” – în Codul penal al Lituaniei [4]; „Omisiunea informării cu privire la comiterea infrațiunilor” – în Codul penal al Letoniei [5]; „Tăinuirea infrațiunilor” – în Codul penal al Greciei [6]; „Omisiunea denunțării” – în Codul penal al Portugaliei [7]; „Omisiunea dezvăluirii” – în Codul penal al Maltei [8]).

De asemenea, diferă pozițiile legislative de redare a întinderii conținutului incriminării, fapt întemeiat, oarecum, pe regula oportunității adoptării actului legislativ. Bunăoară, o primă tehnică constă în cea a incriminării în cadrul unei *nomen juris* a nedenunțării unui grup de infrațiuni (similară tehnicii învederate în cazul Codului penal al Republicii Moldova în redacția anului 1961). De exemplu, art.410 din Codul penal al României stabilește răspunderea pentru nedenunțarea unor infrațiuni contra securității naționale. *In concreto*, norma menționată are următorul conținut: „Fapta persoanei care, luând cunoștință despre pregătirea sau comiterea vreuna dintre infrațiunile prevăzute în art.394-397, art.399-403 și art.406-409, nu înștiințează de îndată autoritățile, se pedepsește [...] [9]”. Constatăm că această normă interzice, sub sancțiunea unei pedepse penale, nedenunțarea unor infrațiuni extrem de periculoase, capabile să lezeze securitatea națională (*e.g.* trădarea de patrie, spionajul, diversiunea).

Asemănător, secțiunea 10 din Capitolul XV „Infrațiuni contra administrării justiției” din Partea Specială a Codului penal al Finlandei incriminează nedenunțarea unei infrațiuni grave. La concret, norma enunțată are următorul conținut: „O persoană care are cunoștință de un genocid iminent, pregătirea unui genocid, o crimă împotriva umanității, o crimă agravată împotriva umanității, crime de război, crime de război în formă agravată, tortură, violarea interdicției cu privire la armele chimice, violarea interdicției cu privire la armele biologice, compromiterea suveranității Finlandei, trădare, trădare în formă agravată, spionaj, spionaj în formă agravată, înaltă trădare, viol, viol în formă agravată, omor [...] și nu o raportează autorităților sau persoanei amenințate, atunci când există încă timp pentru a preveni infrațiunea [10]”.

În contextul aceleiași poziții, sesizăm și tehnica nominalizării tipurilor de infrațiuni nedenunțate prin redarea (i) valorilor sociale lezate/puse în pericol sau (ii) a urmării prejudiciabile cauzate/pasibile de cauzare. Pentru exemplificare prezentăm art.266 din Codul penal al României (întitulat „Nedenunțarea”) care, la alin.(1) stabilește răspunderea pentru „fapta persoanei care, luând cunoștință de comiterea unei fapte prevăzute de legea penală contra vieții sau care a avut ca urmare moartea unei persoane, nu înștiințează de îndată autoritățile [9]”. În același timp, la alin.(1¹) al aceluiași articol este prevăzută răspunderea pentru „nedenunțarea infrațiunilor de trafic și exploatare a persoanelor vulnerabile ori contra libertății și integrității sexuale, săvârșite față de un minor [9]”.

Potrivit unei alte poziții, surprindem modele legislative care, în articole diferite, prevăd răspunderea pentru nedenunțarea unei infrațiuni concrete. De pildă, secțiunea 297 din Codul penal al Ungariei [11] reglementează răspunderea pentru nedeclararea infrațiunii de dare sau luare de mită. Secțiunea 317 din același cod prevede fapta de neraportare a unui act de terorism, iar în secțiunea 401 din Codul penal este incriminată fapta de nerespectare a obligațiilor de denunțare în legătură cu spălarea banilor. Analogic, art.248 din Codul penal al Bulgariei prevede următoarele: „Persoana care are cunoștință despre săvârșirea unei infrațiuni prevăzute de art.243 și 244 [infrațiuni privind fabricarea și punerea în circulație a semnelor bănești false] și nu comunică acest lucru autorităților, se pedepsește [...] [12]”.

În fine, conform unei alte poziții legislative, este considerată faptă penală nedenunțarea oricărei infrațiuni de o anumită gravitate. Spre deosebire de primele două poziții legislative, cea din urmă nu se limitează la incriminarea

nedenunțării doar a unor categorii concrete de fapte penale, ci a tuturor infrațiunilor (evident, ce comportă un grad de pericol social sporit; or, este inoportună incriminarea nedenunțării pregătirii sau săvârșirii unei infrațiuni ușoare). Cu titlu exemplificativ prezentăm modelul lituanian și cel leton. Astfel, conform art.238 din Codul penal al Lituaniei intitulat „Neraportarea infrațiunii” este considerată infrațiune „fapta persoanei care, fără un motiv întemeiat, nu raportează unei agenții de aplicare a legii sau unei instanțe o *infrațiune gravă* [evid. ns.] cunoscută, fie în curs de săvârșire, fie deja săvârșită [4]”. Secțiunea 315 din Codul penal al Letoniei prevede „omisiunea persoanei de a informa autoritățile, știind cu certitudine că are loc pregătirea sau comiterea unei *crime grave sau deosebit de grave* [evid. ns.] [5]”.

Sesizăm că, în cazul celor din urmă modele incriminatorii este consacrată condiția privind gravitatea infrațiunii nedenunțate. De fapt, această situație-premisă este prezentă în cazul tuturor normelor menite să incrimineze fapte de nedenunțare. Condiția privind gravitatea infrațiunii nedenunțate, implicit, se resimte chiar și în cazul primelor două modele incriminatorii (ce reglementează răspunderea pentru fapte de nedenunțare a anumitor categorii de infrațiuni (din perspectiva obiectului atentării)).

Constatăm că, pe de o parte, prezintă grad de pericol social sporit (caracteristic unei fapte penale) nedenunțarea unor infrațiuni suficient de grave. Pe de altă parte, nu este exclusă incriminarea nedenunțării unor infrațiuni de o gravitate mai redusă. O atare posibilitate, de regulă, își găsește fundamentarea în necesitatea promovării, inclusiv pe cale legislativă, a unei lupte acerbe cu un fenomen social-negativ sau altul. De exemplu, norma de la alin.(1) parag.340 din Codul penal al Slovaciei [13] stabilește următoarele două categorii de infrațiuni, a căror nedenunțare permite angajarea răspunderii penale: a) infrațiunile pasibile de sancționare cu o pedeapsă de minim zece ani închisoare; b) infrațiunile de corupție. Evident, nu toate infrațiunile de corupție sunt pasibile de sancționare cu minim zece ani de închisoare. Totuși, avându-se în vedere interesul extrem de sporit al statului în lupta cu fenomenul corupției legiuitorul slovac a decis să incrimineze nedenunțarea oricărei infrațiuni de corupție, indiferent de gradul de gravitate al infrațiunii nedenunțate.

În altă privință, notăm că, unii legiuitori străini fac distincție între (i) nedenunțarea unei infrațiuni aflate la faza actelor preparatorii sau executorii și (ii) nedenunțarea unei infrațiuni consumate. Respectivele comportamente

sunt incriminate în articole distincte. Este ilustrativ exemplul Sloveniei. Așadar, art.280 din Codul penal [14] prevede fapta de neinformare a autorităților cu privire la pregătirea unei infrațiuni, în timp ce art.281 din Codul penal stabilește răspunderea pentru nefurnizarea informațiilor cu privire la infrațiunea comisă sau făptuitor.

În contrast, alți legiuitori, deși fac distincție între aceste forme ale nedenunțării, țin să le incrimineze în conținutul aceleiași norme. De exemplu, norma de la paragr.1 art.240 din Codul penal al Poloniei prevede următoarele: „Persoana care, având o informație credibilă despre pregătirea, tentativa sau săvârșirea faptei interzise [...] nu notifică de îndată organismul responsabil, este sancționată [...] [15]”. Aceeași poziție este împărtășită de către legiuitorul leton și cel lituanian.

În alt registru, unii legiuitori se rezumă la incriminarea nedenunțării unei infrațiuni aflate în curs de pregătire sau de executare, nu și a unei infrațiuni consumate. Este exemplificativ art.232 din Codul penal al Greciei, care stabilește răspunderea pentru „fapta persoanei care, aflând într-un mod credibil că se are în vedere comiterea unei crime sau că a început deja comiterea acesteia, și, într-un termen care ar permite împiedicarea comiterii acesteia sau a rezultatului acesteia, omite să o denunțe [...] [6]”. La fel, și paragr.286 din Codul penal al Austriei reglementează răspunderea, în exclusivitate, pentru „fapta persoanei care omite cu intenție să împiedice săvârșirea iminentă sau deja începută a unei fapte penale [16]”.

În opoziție, legiuitorul român, la art.266 din Codul penal reglementează răspunderea pentru nedenunțarea unei infrațiuni consumate sau aflate la faza executării, nu și a unei infrațiuni aflate în curs de pregătire. Catalogând această omisiune drept o carență legislativă autoarea M.Oprea consideră oportun „suplinirea prin introducerea unei modalități alternative a faptei de nedenunțare care să incrimineze și omisiunea înștiințării organelor judiciare cu privire la pregătirea unei infrațiuni de omor, lipsire de libertate, viol sau agresiune sexuală [17, p. 11]”. În comparație, norma de la art.410 din Codul penal al României (cel ce incriminează nedenunțarea unor infrațiuni contra securității naționale) nu exclude din sfera ilicitului penal nedenunțarea unor infrațiuni aflate la faza actelor preparatorii.

Nedenunțarea pregătirii săvârșirii unei infrațiuni ori a unei infrațiuni aflate în curs de executare trebuie deosebită de fapta de neîmpiedicare în săvârșirea unei infrațiuni. Cea din urmă faptă, este sancționată penal, de

exemplu, în legislația Spaniei. Astfel, conform art.450 din Codul penal al Spaniei este pasibilă de pedeapsă „persoana care, putând să intervină imediat și fără risc propriu sau al altora, nu împiedică săvârșirea unei infrațiuni care afectează viața persoanelor, integritatea sau sănătatea, libertatea sau libertatea sexuală a acestora [18]”.

Observăm că conținutul acestei norme este mult mai larg, comparativ cu o fapta clasică de nedenunțare. Aceasta pedepsește penal orice persoană care nu împiedică săvârșirea unor infrațiuni de gravitate înaltă, îndreptate împotriva persoanei. Norma în cauză nu cere ca persoana să denunțe organului corespunzător activitatea infracțională aflată în curs de pregătire sau de executare, ci obligă la o intervenție promptă în vederea curmării acesteia. În principiu, nu este exclus ca intervenție persoanei să se exprime în anunțarea imediată a organelor corespunzătoare (e.g. a poliției). Interesează ca prin intervenția persoanei să se fi preîntâmpinat săvârșirea infracțiunii. Până la urmă, remarcăm că acest model incriminator are un conținut mai larg. Nu se rezumă la anunțarea organelor de drept corespunzătoare, dar obligă persoana, în orice caz (evident, în lipsa unor riscuri pentru sine sau persoane apropiate), să împiedice faptul săvârșirii infracțiunii.

O normă analogică regăsim în cadrul secțiunii 367 din Codul penal al Cehiei [19], sugestiv intitulată „Neprevenirea unei infrațiuni”. Infrațiunea în varianta-tip, prevăzută la alin.(1) din secțiunea enunțată, prevede răspunderea pentru simplul fapt al neîncercării prevenirii săvârșirii unei infrațiuni atunci când persoană deține informații credibile despre pregătirea sau săvârșirea unei infrațiuni. Constatăm că dispoziția normei nu prevede modalitatea de încercare în prevenirea săvârșirii infracțiunii. În același timp, norma de la alin.(3) din aceeași secțiune stabilește că „o infrațiune poate fi prevenită și prin sesizarea în timp util a procurorului sau a poliției; militarul poate raporta fapta ofițerilor săi superiori [19]”.

Codul penal al Republicii Moldova nu incriminează un asemenea comportament omisiv. De fapt, așa cum am punctat *supra*, legiuitorul moldav nu pedepsește penal nici nedenunțarea infracțiunii, sub nicio formă. Nu susținem un asemenea punct de vedere. În opinia noastră, nedenunțarea infracțiunii prezintă pericol social, chiar dacă nu constituie participație penală. Pericolul social al nedenunțării reiese din conexiunea acesteia cu fapta penală primară (i.e. cu infracțiunea săvârșită de o altă persoană). Astfel, în loc să anunțe organele de drept corespunzătoare despre faptul pregătirii, începerii

săvârșirii sau al săvârșirii unei infrațiuni, persoana alege să se abțină de la acest lucru, demonstrând lipsă de solidaritate în raport cu victimele infrațiunii sau potențialele victime. De asemenea, o atare conduită pasivă (socialmente periculoasă) desconsideră obligația morală a persoanei de a ajuta organele corespunzătoare la constatarea infrațiunilor și la depistarea infractorilor. Tocmai de aceea, în marea majoritate a legislațiilor statelor civilizate nedenunțarea infrațiunii este considerată infrațiune. În aceste condiții, este neclară omisiunea legiuitorului de a incrimina nedenunțarea infrațiunii. Din moment ce statele europene (mult mai civilizate) incriminează un atare comportament, se impune ca această bună practică să fie implementată și în textul Codului penal moldav. Reiterăm că vechiul Cod penal (cel în redacția anului 1961) pedepsea nedenunțarea unor infrațiuni concrete. Considerăm că legiuitorul moldav ar trebui să re-incrimineze nedenunțarea unor anumite infrațiuni.

Ca și localizare, recomandăm amplasarea nedenunțării infrațiunii în cadrul Capitolului XIV din Partea Specială a Codului penal „Infrațiuni contra justiției”, imediat după art.323 CP RM „Favorizarea infrațiunii”.

Primo – prin nedenunțarea unei infrațiuni (indiferent de forma acesteia raportat la etapele de desfășurare a activității infracționale) sunt lezate relații sociale aflate în derivație organică cu relațiile sociale cu privire la înfăptuirea justiției sau la contribuirea înfăptuirii justiției.

Secundo – nedenunțarea, ca și favorizarea infrațiunii, constituie forme ale implicării la infrațiune. Din aceste motive, nedenunțarea infrațiunii trebuie localizată alături de favorizarea infrațiunii. Aceeași abordare o sesizăm în cazul legislațiilor penale ale unor state străine (e.g. în legislația Finlandei, României, Sloveniei, Lituaniei, Letoniei, Greciei, Spaniei, Poloniei, Luxemburgului etc.).

Propunem următorul model al noului articol (323¹) din Codul penal, intitulat „Nedenunțarea infrațiunii”:

(1) Nedenunțarea, fără un motiv întemeiat, organului corespunzător, cu bună știință, a unei infrațiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave, în curs de pregătire, săvârșire sau săvârșite,

se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 850 unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani.

(2) Fapta prevăzută la alin.(1) săvârșită de către o persoană publică sau de către o persoană cu funcție de demnitate publică, atunci când a luat cunoștință de

pregătirea sau săvârșirea infrațiunii în timpul îndeplinirii obligațiilor de serviciu,

se pedepsește cu amendă în mărime de la 800 la 1200 unități convenționale sau cu închisoare de la 6 luni la 3 ani, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani.

(3) Nu sunt pasibili de răspundere penală pentru nedenunțarea infrațiunii:

a) soțul (soția) sau rudele apropiate ale persoanei care a săvârșit infrațiunea nedenunțată;

b) persoanele care, prin denunțare, ar încălca secretul confesiunii sau obligația de nedivulgare prevăzută de lege.

Considerăm că legiuitorul moldav ar trebui să reacționeze la omisiunea de denunțare a oricărei infrațiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave, ci nu doar a celor îndreptate contra securității statului sau contra unor valori sociale inerente persoanei. *Supra*, am arătat că acest model este întâlnit în practica legislativă a unor state străine (*e.g.* în practica Letoniei sau a Lituaniei). Mai mult, acesta este în unison cu conținutul art.323 CP RM, care, la fel, reglementează răspunderea pentru favorizarea unor infrațiuni de gravitate similară. În final, o asemenea abordare (*lato sensu*) nu are decât să contribuie la stârpirea fenomenului tăinuirii infrațiunilor și a infractorilor. În același timp, avându-se în vedere caracterul și gradul prejudiciabil similar al nedenunțării infrațiunii și al favorizării infrațiunii, am decis asupra oportunității includerii în sancțiunea normei de la alin.(1) art.323¹ CP RM a unor pedepse comparabile (din perspectiva tipului și mărimii acestora) cu cele inserate în sancțiunea normei ce incriminează favorizarea infrațiunii.

Bineînțeles, nu orice nedenunțare a unei infrațiuni ar trebui tratată drept faptă penală. Accentuăm că nedenunțarea infrațiunii reprezintă o faptă omisivă (*i.e.* făptuitorul nu realizează acțiunea de sesizare a organului corespunzător, în condițiile în care este obligat să o facă). Potrivit regulii generale, la calificarea unei infrațiuni omisive se impune de stabilit dacă făptuitorul a avut posibilitatea de a face denunțul. În lipsa unei asemenea posibilități este exclusă răspunderea penală pentru fapta de nedenunțare. Pentru a cimenta această condiție se impune să fie prevăzută în dispoziția normei incriminatorie cu titlu de împrejurare – semn obiectiv al componenței de infrațiune. În legislația Republicii Moldova regăsim un asemenea model incriminator (*e.g.* este cazul art.162 CP RM, care prevede răspunderea pentru

neacordarea de ajutor, *fără motive întemeiate*, unui bolnav).

Din perspectivă subiectivă, considerăm că nedenunțatorul trebuie să manifeste certitudine privind caracterul penal al faptei nedenunțate. Nu e suficient ca acesta să presupună un asemenea caracter. Cu atât mai mult, răspunderea penală trebuie exclusă atunci când nedenunțatorul nu cunoaște, în genere, că fapta primară comisă constituie infrațiune. Din aceste motive, am decis să inserăm sintagma „bună știință” în dispoziția normei incriminatoare. Or, „buna știință suplimentează conținutul atitudinii psihice a făptuitorului față de cele comise, subliniind cunoașterea certă pe care trebuie să o manifeste făptuitorul în raport cu unele semne constitutive obiective [20, p. 20]”.

La alin.(2) art.323¹ CP RM este propusă o nouă variantă-tip de infrațiune, și anume: nedenunțarea infrațiunii comisă de o persoană publică sau de către o persoană cu funcție de demnitate publică. Subiectul acestei infrațiuni este unul special. Model de inspirație a servit art.267 din Codul penal al României și alin.(2) art.281 din Codul penal al Sloveniei. De pildă, în acord cu prevederile art.267 din Codul penal al României este pasibilă de pedeapsă penală „funcționarul public care, luând cunoștință de săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală în legătură cu serviciul în cadrul căruia își îndeplinește sarcinile, omite sesizarea de îndată a organelor de urmărire penală [9]”. Un caz special al nedenunțării comise de un subiect special întâlnim la art.245 din Codul penal al Portugaliei: „Superiorul ierarhic care, având cunoștință de comiterea de către subordonat, a faptei descrisă la articolele 243 și 244 [tortura și alte tratamente crude, degradante sau inumane grave], nu-l denunță în termen de maxim trei zile de la data luării la cunoștință, se pedepsește [...] [7]”.

În fine, la alin.(3) art.323¹ CP RM este consemnată o clauză de impunitate aplicabilă în oricare dintre următoarele două ipoteze: a) atunci când nedenunțarea infrațiunii este comisă de către soț (soție) sau de către rudele apropiate ale persoanei care a săvârșit infrațiunea (*i.e.* infrațiunea primară); b) atunci când nedenunțarea infrațiunii este săvârșită de către o persoană obligată să respecte secretul confesiunii sau de către o persoană obligată prin lege să nu divulge anumite informații.

Prima ipoteză nu este străină cadrului normativ moldav. De exemplu, o clauză de impunitate cu conținut similar surprindem la alin.(2) art.323 CP RM. În cea mai mare parte, o clauză de impunitate asemănătoare regăsim în legislațiile penale ale unor state străine (*e.g.* în art.6 din Capitolul XXIII din Codul penal al Suediei [21], alin.(2) art.266 din Codul penal al României, alin.(3)

art.280 din Codul penal al Sloveniei, alin.(2) art.238 din Codul penal al Lituaniei, alin.(2) art.232 din Codul penal al Greciei, parag.3 art.240 din Codul penal al Poloniei etc.).

Cea de-a doua ipoteză își are suportul în unele bune practici legislative în materie. Bunăoară, în corespundere cu alin.(3) parag.340 din Codul penal al Slovaciei „Nicio persoană care săvârșește infrațiunea prevăzută la alin.(1) nu răspunde penal dacă, prin sesizarea infrațiunii, ar încălca: a) secretul confesiunii sau confidențialitatea informațiilor pe care le-a primit verbal sau în scris sub ștampila confidențialității în calitate de persoană căreia i s-a încredințat activitatea pastorală sau b) obligația de nedivulgare prevăzută de lege [13]”. De asemenea, conform alin.(2) art.140 din Codul penal al Luxemburgului „sunt exceptate de la dispozițiile precedente, [...] persoanele constrânse să păstreze secretul profesional și prevăzute la articolul 458 din Codul penal [medicii, chirurgii, medicii fără diplomă, farmaciștii, moașele și toate celelalte persoane care dețin, prin prisma situației sau în virtutea profesiei, secretele ce li se încredințează] [22]”.

Considerăm că nedenunțarea infrațiunii de către aceste persoane nu prezintă pericol social. De fapt, tocmai divulgarea unor atare informații de către atare subiecți trebuie considerată faptă ilicită, nu însă nedivulgarea acestei informații (chiar dacă are drept obiect faptul săvârșirii unei infrațiuni). În concluzie, pare a fi mai mult ca o oportunitate, specificarea unei asemenea clauze de impunitate, în textul articolului propus.

Referințe:

1. GRAMA, M. Participanții la infrațiune și particularitățile răspunderii lor. Chișinău: CE USM, 2003. 202 p.
2. Codul penal, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74.
3. Codul penal al RSSM în redacția anului 1961.
4. Codul penal al Lituaniei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalLituania-RO.html
5. Codul penal al Letoniei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil: <https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalLetonia-RO.html>
6. Codul penal al Greciei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil: <https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalGrecia-RO.html>
7. Codul penal al Portugaliei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:

- <https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalPortugalia-RO.html>
8. Codul penal al Maltei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalMalta-RO.html>
 9. Codul penal al României. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Romania-RO.html>
 10. Codul penal al Finlandei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalFinlanda-RO.html>
 11. Codul penal al Ungariei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalUngaria-RO.html>
 12. Codul penal al Bulgariei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalBulgaria-RO.html>
 13. Codul penal al Slovaciei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalSlovakia-RO.html>
 14. Codul penal al Sloveniei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalSlovenia-RO.html>
 15. Codul penal al Poloniei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalPolonia-RO.html>
 16. Codul penal al Austriei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalAustria-RO.html>
 17. OPREA, M. Infrațiuni contra înfăptuirii justiției. Rezumat al tezei de doctorat în drept. București, 2014. 53 p.
 18. Codul penal al Spaniei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalSpania-RO.html>
 19. Codul penal al Cehiei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalCehia-RO.html>
 20. COPEȚCHI, S. Coraportul dintre buna știință și modalitatea normativă a intenției infracționale. În: Materialele Conferinței naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, Științe juridice și economice. Vol.I (7-8 noiembrie 2020). Chișinău: CEP USM, 2020, p. 17-21.
 21. Codul penal al Suediei. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalSuedia-RO.html>
 22. Codul penal al Luxemburgului. [Accesat: 15.03.2022] Disponibil:
<https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-PenalLuxemburg-RO.html>

CZU: 343.18

DOI: 10.5281/zenodo.7352665

LEGALITATEA PRIVIND COMPETENȚA AUTORITĂȚILOR DELEGATE DE LEGIUITOR DE A MODIFICA ȘI COMPLETA LISTELE DE DROGURI

DUMNEANU-SPÎNU Ludmila,

doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept penal, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0002-0195-8267

The local judicial community, along with the international one, is pretty reserved in regard to the legality of the competences provided to the authorities by the legislator with the purpose of modifying and fill the list of drugs. The explanations given in this matter sound like this: any document issued by the authorities would not have the proper features of a source of criminal law. Therefore, even in the event of some documents being issued by the authorities with reference to the list of drugs, these would undoubtedly be considered null from the point of view of their aplicability in the field of the criminal law. The status of these legal documents which the criminal law makes reference to, either about a constitutional law, organic or ordinary, a decision made by the Parliament, a decision made by the government, an order of the ministry etc., do not affect in any way the exclusive prerogative of the criminal law to regulate the crimes and punishments.

Keywords: the list of drugs, high proportions, extremely high, the competence of the government.

Am sesizat că comunitatea juridică autohtonă, dar și cea din afară, este destul de reticentă privind legalitatea competențelor oferite autorităților de către legiuitor pentru a modifica și completa listele de droguri. Explicațiile cel puțin pe interior stau cam așa: orice act emis de autorități nu ar avea o calitate de izvor al dreptului penal. Astfel, chiar și în conjunctura unor acte emise de autorități cu privire la lista drogurilor ar urma să fie din start considerate nule din punct de vedere al aplicării pe domeniul dreptului penal.

Potrivit autorului autohton, M. Strulea, care exprimă următoarea poziție: „Dată fiind diferența dintre droguri, numărul impunător al acestora, concentrarea diferită a substanțelor active și datorită necesității de a le descrie utilizând formulele chimice, se pare că este imposibil sau, cel puțin, inadecvat, de a stabili cantitățile specifice nemijlocit în lege” [1 p.188].

Un alt punct de vedere, mai puțin agreat de juriști, enunțat de Gh. Malic și I. Oancea: „Listele substanțelor narcotice și ale substanțelor psihotrope trebuie să fie aprobate nu de CPCD, nici de Guvern, dar de autoritatea legislativă printr-o lege organică” [2 p.76].

Într-o altă manieră, dar apropiată celei din urmă, A. Pareniuc și I. Jecicov

afirmă: „[A]lin. (3) art. 126 din Codul penal era contrar dispozițiilor art. 66, lit. n) alin. (3) art. 72 din Constituție, în care se menționează că prin lege organică se reglementează infrațiunile, pedepsele și regimul de executare a acestora. Potrivit alin. (3) art. 126 al Codului penal, daunele cauzate de sustragerea sau circulația ilegală a substanțelor narcotice și psihotrope se determină reieșind din cantitățile mici sau mari ale acestora aprobate de CPCD” [3 p.58].

Cu adevărat, până la momentul intrării în vigoare a Legii Republicii Moldova nr. 277 din 04.11.2005 pentru modificarea și completarea Codului cu privire la contravențiile administrative, a Codului penal al Republicii Moldova și a Codului de procedură penală al Republicii Moldova[4], alin. (3) art. 126 a avut un asemenea conținut. Vom menționa că prin aceeași lege, art. 134¹ CP RM a fost completat cu alineatele: „(4) Listele substanțelor narcotice, psihotrope și precursorilor se aprobă de Guvern”; „(5) În cazul sustragerii, însușirii, extorcării sau altor acțiuni ilegale cu substanțe narcotice, psihotrope, cu analoage ale acestora și cu plantele care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, proporțiile mici, mari sau deosebit de mari se determină conform cantităților mici, mari sau deosebit de mari ale substanțelor narcotice, psihotrope și ale plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope”.

Ripostă asupra celor afirmate de Gh. Malic, I. Oancea, A. Pareniuc și I. Jecicov, urmează să-l cităm pe V. Stati: „Statutul actelor normative la care face referire legea penală, fie că este vorba despre o lege constituțională, organică sau ordinară, o hotărâre a Parlamentului, o hotărâre a guvernului, un ordin ministerial etc., nu afectează în niciun fel prerogativa exclusivă a legii penale de a reglementa infrațiunile și pedepsele. Chiar dacă actele normative ale CPCD vor fi abrogate și vor fi adoptate în schimb legi organice cu același obiect de reglementare, aceasta nu va însemna deloc că legile în cauză vor incrimina faptele prevăzute la art. 217, 217¹-217⁶, 218 și 219 CP RM” [5, p.378].

Adecvat, în Decizia Curții Constituționale a României nr. 326 din 29.03.2012 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 1 lit. a) teza a doua din Legea nr. 143/2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri, se statuează: „[...] Legiuitorul delegat, în acord cu dispozițiile constituționale referitoare la delegarea legislativă, a emis Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 6/2010 potrivit căreia substanțele din tabelele-anexă la Legea nr. 143/2000 pot fi înscrise, radiate sau transferate dintr-un tabel în altul prin hotărâre a Guvernului, la propunerea ministrului sănătății.

O astfel de soluție s-a impus exprompt ca o necesitate naturală de

prevenire a pericolului pe care îl prezintă pentru sănătatea publică consumul anumitor plante și substanțe, din cauza intoxicărilor pe care le produc și riscului de abuz, cu atât mai mult cu cât realitatea socială a dovedit o creștere a numărului de persoane care se prezintă la spital în urma consumului unor asemenea plante și substanțe.

În așa mod, Curtea constată că interesul public avut în vedere este mai mult decât evident, constituind prin el însuși o situație extraordinară a cărei reglementare nu putea fi amânată. [...] Rațiunea acestei soluții constă, pe lângă situația de față, și în existența unor împrejurări ce impun introducerea în legislația națională a interdicției unor substanțe ce sunt prevăzute în listele publicate la nivel internațional [...]”[6].

Prezintă interes și concluziile la care s-a ajuns în Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova (în continuare – CC RM) nr. 25 din 13.10.2015 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale Hotărârii Guvernului nr. 79 din 23 ianuarie 2006 privind aprobarea Listei substanțelor narcotice, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe depistate în trafic ilicit, precum și cantitățile acestora (Sesizarea nr. 30a/2015): „[...] 65. Curtea menționează că, având în vedere faptul că domeniul supus examinării se află în permanentă evoluție și vizează nu doar reglementările în materia dreptului penal, dar și cele privind ocrotirea sănătății publice, legislativul poate delega executivului competența de a reglementa, prin acte subordonate legii, lista substanțelor narcotice, psihotrope și cantitatea acestora. 66. Totodată, ținând cont de faptul că procesul legislativ implică mai multe etape de durată, rațiunea stabilirii competenței Guvernului rezultă și din necesitatea intervenției prompte în cadrul normativ în vederea reglementării acestui domeniu în cazul apariției de noi substanțe cu efecte similare. [...]”[7].

Ceea ce ne sugerează instanțele de contencios constituțional din România și din Republica Moldova este că, pentru a-i conferi unei substanțe statutul normativ de drog, un act normativ al Guvernului poate fi aprobat cu mai multă celeritate decât o lege adoptată de forul legislativ. În acest sens, în preambulul Ordonanței de urgență a Guvernului României nr. 6 din 10.02.2010 pentru modificarea și completarea Legii nr. 143/2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri și pentru completarea Legii nr. 339/2005 privind regimul juridic al plantelor, substanțelor și preparatelor stupefiante și psihotrope, se invocă, printre altele: „[...] orice întârziere determinată de parcurgerea procedurii legislative obișnuite ar putea

afecta sănătatea sau viața unui mare număr de persoane, în special tineri, [...] aceste elemente vizează interesul general public și constituie o situație de urgență și extraordinară a cărei reglementare nu poate fi amânată [...]” [8]. În consonanță, la lit. a) art. 1 din Legea României nr. 143/2000 este definită noțiunea „substanțe aflate sub control național”: „drogurile și precursorii înscrisi în tabelele-anexă nr. I-IV, care fac parte integrantă din prezenta lege; tabelele pot fi modificate prin înscrierea unei noi plante sau substanțe, prin radierea unei plante sau substanțe ori prin transferarea acestora dintr-un tabel în altul, la propunerea ministrului sănătății sau a ministrului afacerilor interne (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”.

Este adevărat că, în asemenea cazuri, celeritatea este cumva prioritizată în detrimentul controlului adecvat asupra procesului de elaborare și adoptare a unui act normativ. În atare condiții, este important a se asigura un relativ echilibru între: celeritatea procesului de elaborare și adoptare a unui act normativ și controlul adecvat asupra acestui proces.

Dezvoltând prevederile alin. (2) și (3) art. 134¹ CP RM, dispoziția de la alin. (7) art. 134¹ CP RM stabilește: „Listele de substanțe stupefiante, psihotrope și de precursori se aprobă, se modifică și se completează de către Guvern”. Similar, în alin. (4) art. 11 din Legea Republicii Moldova nr. 382/1999 se prevede: „Tabelele și listele substanțelor stupefiante și psihotrope și ale precursorilor supuși controlului se aprobă de Guvern”. De asemenea, alin. (2) art. 8 din Legea Republicii Moldova nr. 382/1999 stabilește: „Tabelele nr. I-IV, listele de substanțe stupefiante și psihotrope și de precursori, expuse în anexă, se aprobă și se modifică prin hotărâre a Guvernului, la propunerea CPCD”. O astfel de concepție se apropie ca esență de cea promovată, de exemplu, în alin. 1 art. 269 din Codul penal al Republicii Lituania: „Substanțele stupefiante și psihotrope indicate în prezentul capitol sunt substanțele înscrise pe listele substanțelor narcotice și psihotrope aprobate de Ministerul Sănătății al Republicii Lituania” [9]. Astfel, legiuitorul lituanian, ca și legiuitorul moldovean și cel român, a delegat unei autorități a administrației publice centrale competența de a întocmi listele de droguri.

La moment, Lista substanțelor stupefiante, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe, depistate în trafic ilicit, precum șicantitățile acestora, aprobată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 79/2006, include: 202 denumiri de substanțe stupefiante; 170 denumiri de substanțe psihotrope; 9 denumiri de plante care conțin substanțe stupefiante sau psihotrope.

În paralel cu acest act normativ se aplică Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1088/2004. Acest act normativ cuprinde, printre altele:

– Tabelul I „Substanțele stupefiante și substanțele psihotrope neutilizate în scopuri medicale”: Lista nr. 1 „Substanțele stupefiante”; Lista nr. 2 „Substanțele psihotrope”;

– Tabelul II „Substanțele stupefiante (narcotice) și substanțele psihotrope utilizate în scopuri medicale”: Lista nr. 1 „Substanțele stupefiante (narcotice) incluse în listele 2 și 4 ale Convenției unice a ONU asupra stupefiantelor, 1961”; Lista nr. 2 „Substanțele psihotrope incluse în Lista 2 a Convenției ONU asupra substanțelor psihotrope, 1971”;

– Tabelul III „Substanțele stupefiante (narcotice), substanțele psihotrope, utilizate în scopuri medicale”: Lista nr. 1 „Substanțele stupefiante (narcotice) incluse în Lista 3 a Convenției unice a ONU asupra stupefiantelor, 1961”; Lista nr. 2 „Substanțele psihotrope incluse în Lista 3 a Convenției ONU asupra substanțelor psihotrope, 1971”; Lista nr. 3 „Substanțele psihotrope incluse în Lista 4 a Convenției ONU asupra substanțelor psihotrope, 1971”.

Apropiată este modalitatea de diferențiere consacrată în anexa la Legea României nr. 339/2005:

– Tabelul I „Plante, substanțe și preparate cu substanțe psihotrope și stupefiante interzise, lipsite de interes recunoscut în medicină”: stupefiante; psihotrope; plante și substanțe aflate sub control național;

– Tabelul II „Plante, substanțe și preparate ce conțin substanțe stupefiante și psihotrope care prezintă interes în medicina, supuse unui control strict”: stupefiante; psihotrope; plante și substanțe aflate sub control național;

– Tabelul III „Plante, substanțe și preparate ce conțin substanțe stupefiante și psihotrope care prezintă interes în medicină, supuse controlului”: preparate cu substanțe stupefiante.

Referințe:

1. STRULEA, M. Respectarea principiului legalității la incriminarea cantității drogurilor în legea penală. În: Integrare prin cercetare și inovare. Conferință științifică națională cu participare internațională: Științe juridice: Rezumate ale comunicărilor. Vol. I. Chișinău: CEP USM, 2016, p. 187-190.
2. MALIC, Gh., OANCEA, I. Combaterea drogurilor: cadru juridic și probleme de interpretare. În: Revista Națională de Drept, 2005, nr. 11, p. 74-77.

3. PARENIUC, A., JECICOV, I. Aspecte legislative ale Republicii Moldova ce reglementează circulația substanțelor narcotice, psihotrope și/sau a precursorilor. În: *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM: științesocio-umane*, 2009, nr. IX, p. 56-61.
4. Legea Republicii Moldova nr. 277 din 04.11.2005 pentru modificarea și completarea Codului cu privire la contravențiile administrative, a Codului penal al Republicii Moldova și a Codului de procedură penală al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 161-163.
5. СТАТИ, В. Роль подзаконных актов в регулировании уголовной ответственности за незаконный оборот наркотиков по законодательству Молдовы. În: *Системность в уголовном праве. Материалы II Российского Конгресса уголовного права (31 мая-1 июня 2007 г.)*. Москва: Проспект, 2007, p. 377-380.
6. Decizia CCR nr. 326 din 29.03.2012 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 1 lit. a) teza a doua din Legea nr. 143/2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri. În: *Monitorul Oficial al României*, 2012, nr. 419.
7. Hotărârea CC RM nr. 25 din 13.10.2015 pentru controlul constituționalității unor prevederi ale Hotărârii Guvernului nr. 79 din 23 ianuarie 2006 privind aprobarea Listei substanțelor narcotice, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe depistate în trafic ilicit, precum și cantitățile acestora (Sesizarea nr. 30a/2015). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 13-19.
8. Ordonanța de urgență a Guvernului României nr. 6 din 10.02.2010 pentru modificarea și completarea Legii nr. 143/2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri și pentru completarea Legii nr. 339/2005 privind regimul juridic al plantelor, substanțelor și preparatelor stupefiante și psihotrope. În: *Monitorul Oficial al României*, 2010, nr. 100.
9. Codul penal al Republicii Lituania / coord.: T. Toader. Disponibil: codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Lituania-RO.html

CZU: 343.322:343(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.7352703

SUBIECTUL INFRAȚIUNII DE DIVULGARE A SECRETULUI DE STAT

GAINA Alexandru,

doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI,
Șeful Secției nr. 1 din cadrul Serviciului protecție internă și anticorupție al MAI
ORCID: 0000-0003-3990-4683

In the present article, the subject of the crime of disclosure of state secret, provided in art. 344 Criminal Code of the Republic of Moldova, as well as studied its specific features.

At the same time, arguments were revealed in order to review the minimum age of the subject of the studied crime, required by the legislator in the criminal norm, established in art. 21 Criminal Code, for the disclosure of state secret, by increasing it to 18 years.

Keywords: state secret, disclosure of state secret, special subject, responsibility.

Rezultate obținute și discuții. Pentru a fi în prezența unei fapte prevăzute de legea penală este necesar ca comportamentul infracțional exteriorizat să derive din partea unei persoane. Alături de semnele obiective ale componenței de infrațiune exprimate prin obiectul ocrotirii penale și actul de conduită îndreptat spre obiect, subiectul infracțiunii (din lat. *subjectus*) apare și el drept element indispensabil [2, p. 142].

Subiect al infracțiunii este recunoscută persoana care a comis o faptă prevăzută de legea penală și care, grație faptului că posedă toate semnele prevăzute de lege pentru această categorie de subiect, este pasibilă de răspundere penală. Într-o accepțiune mai simplă, subiect al infracțiunii este cel ce a comis infrațiunea.

Toți subiecții infracțiunii sunt subiecți de drept penal, dar nu toți subiecți de drept penal sunt și subiecți ai infracțiunii.

În literatura de specialitate subiectul infracțiunii este clasificat în:

- *subiect activ*: este considerat persoana care săvârșește infrațiunea și trebuie să dispună de anumite calități cerute de lege în momentul săvârșirii faptei;

- *subiect pasiv*: persoana care suferă o vătămare sau daună de pe urma unei infracțiuni, care, la rândul său poate fi: *subiect pasiv general* (statul ca reprezentant al societății); *subiect pasiv special*, persoana fizică sau juridică vătămată nemijlocit prin infrațiune [3, p. 72].

Potrivit legislației penale autohtone, *subiectul infracțiunii* specificate la

art. 344, constituie persoana fizică responsabilă, căreia, în legătură cu serviciul sau munca sa, i-au fost încredințate informațiile ce constituie secret de stat și, în concordanță cu prevederile art. 21 alin. (1) din CP al RM, acesta, în momentul săvârșirii infrațiunii, a împlinit vârsta de 16 ani [1].

Caracterul fizic al subiectului infrațiunii rezidă în capacitatea acestuia de a fi persoană fizică. Potrivit art. 17 al Codului Civil al Republicii Moldova, persoana fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi și de obligații civile [4].

În accepțiunea literaturii de specialitate autohtone, subiect special al infrațiunii este persoana care pe lângă condițiile subiectului general – responsabilitate și vârsta minimă cerută de lege – trebuie să mai întrunească cumulativ și o condiție specială, o anumită calitate prevăzută în norma de drept sau nemijlocit să rezulte din ea, condiție ce restrânge cercul persoane, ele putând fi trase la răspundere penală în conformitate cu legea dată [3, p. 79].

Potrivit autorului Popov R. [5, p. 42] se disting unele categorii de calități speciale ale subiectului infrațiunii, calități ce au menirea de a supune subiectul infrațiunii transformării în unul special, și anume:

1) calități ce caracterizează statutul juridic al persoanei evoluând în postura de subiect al infrațiunii sau funcția pe care aceasta o exercită;

2) calități ce caracterizează particularitățile demografice ale persoanei (apartenența sexuală, vârsta etc.) sau starea ei de sănătate;

3) calități ce caracterizează poziția subiectului infrațiunii în raport cu victima infrațiunii [2, p. 149].

Autorii Rarog A., Stepașin V. și Șimov O. consideră că calitatea specială a subiectului infrațiunii de divulgare a secretului de stat, este condiționată de faptul că, acestuia i-au fost încredințate sau i-au devenit cunoscute informațiile ce constituie secret de stat, în legătură cu serviciul sau munca sa [6, p. 244].

Reieșind din cele afirmate supra, relevăm că, subiectul infrațiunii prevăzute la art. 344 CP RM, trebuie să dispună de calitatea specială, fiind reprezentat de cetățeanul, numit (angajat) într-o funcție care implică lucrul cu informații atribuite la secret de stat. Prin urmare, poate fi vorba de un funcționar care are drept sarcină de serviciu deținerea unor documente sau date ce constituie secret de stat ori de un funcționar care, în virtutea atribuțiilor de serviciu deținute, vine numai în contact cu ele.

Regulile și modul de acces al persoanelor fizice și juridice la documentele sau informațiile ce constituie secret de stat sunt prevăzute de Legea cu privire la secretul de stat [7].

Totodată, persoana, căreia i-au devenit cunoscute asemenea informații în activitatea sa, poate fi considerat și un funcționar căruia documentele sau informațiile ce constituie secret de stat nu erau oferite pentru utilizare, dar cu care a făcut cunoștință exercitând sarcinile sale de muncă (de ex. un dactilograf, copiator, criptograf, lăcătuș, care assemblează un modul al unui dispozitiv secret, etc.) [8, p. 461].

Referitor la *vârsta răspunderii penale* în calitate de semn constitutiv obligatoriu al subiectului infrațiunii, legiutorul moldav a mers pe calea instituirii unei limite minime bazate pe capacitatea persoanei care comite o faptă prevăzută de legea penală de a discerne în acțiunile sale între ce e bine și ce e rău, de a conștientiza caracterul prejudiciabil al celor comise; cu alte cuvinte, persoana care comite o faptă penală trebuie să dispună de discernământ [2, p. 143].

Legea penală nu conține vre-o normă care să defină vârsta, indicând doar la limitele acesteia de la care urmează a fi angajată răspunderea penală atunci când o persoană comite infrațiune [2, p. 144]. Potrivit autorului Baibarin A. [9, p. 18-19], vârsta răspunderii penale reprezintă o categorie juridico-penală, care presupune în sine stabilirea de către legea penală a numărului de ani trăiți și are un conținut destul de calitativ, ce mărturisește despre capacitatea persoanei de a conștientiza pericolul social al acțiunilor sale și de a le dirija.

Reiterăm că, potrivit legislației penale, subiect al infrațiunii prevăzute la art. 344 CP, constituie persoana fizică responsabilă, care la momentul săvârșirii infrațiunii a atins vârsta de 16 ani și, potrivit prevederilor art. 6 pct. 47) Cod de procedură penală constituie persoană minoră, care nu a împlinit vârsta de 18 ani [10].

Relevant este faptul că, potrivit normativului penal adoptat în România, minoritatea, este percepută drept o cauză de neimputabilitate, indicând astfel la un sistem nou de valorificare a relațiilor sociale de drept penal, al căror subiect activ incident este minorul, spre deosebire de persoana care a atins vârsta majoratului [11, p. 10].

Este de menționat că, potrivit prevederilor legale în domeniul secretului de stat, dreptul de acces la secretul de stat se acordă cetățenilor Republicii Moldova cu capacitatea de exercițiu deplină, începând cu 18 ani, care solicită acest drept în legătură cu activitatea lor de serviciu, de producere, științifico-teoretică sau în legătură cu studiile, printr-un ordin sau dispoziție scrisă a

conducătorului autorității publice sau altei persoane juridice în care acest cetățean lucrează, își îndeplinește serviciul sau studiază [7].

Așadar, având în vedere capacitatea redusă a minorului sau, posibil lipsa acesteia, de a diferenția gradul de pericolul social al faptei [11, p. 13], de a înțelege corect circumstanțele care au importanță pentru cauza penală, ținând cont de experiența redusă în domeniul de activitate și nu în ultimul rând, dezvoltarea fizică, fiziologică și psihică a acestuia, precum și având în vedere prevederile legii cu privire la secretul de stat, ar fi justificată revizuirea vârstei minime cerute de legiutor în norma penală, prevăzută de art. 344 CP RM, prin majorarea acesteia la 18 ani.

Pe lângă vârsta subiectului infrațiunii, o altă trăsătură, nu mai puțin importantă este *responsabilitatea* acestuia.

În accepțiunea prevederilor art. 22 al CP RM *responsabilitatea* este starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile și este opusă iresponsabilității prevăzute la art. 23 CP RM [1].

Reponsabilitatea, care mai este denumită și capacitatea penală sau imputabilitate, presupune doi factori: un factor intelectual și unul volitiv.

La rândul său, *factorul intelectual* constă în reprezentarea conținutului obiectiv al infrațiunii.

Pe când, *factorul volitiv* reprezintă capacitatea subiectului care are reprezentarea faptei sale de a-și dirija în mod liber voința, de a fi stăpân pe acțiunile sale.

Acești doi factori există în mod cumulativ, iar lipsa unuia dintre aceștia presupune și lipsa responsabilității [3, p. 74].

După cum s-a menționat mai sus, prevederile art. 23 al CP RM, stipulează starea opusă responsabilității și anume, iresponsabilitatea.

Potrivit legislației penale autohtone, nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârșirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de *iresponsabilitate*, adică nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări patologice. Față de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanței de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, prevăzute de prezentul cod.

Totodată, nu este pasibilă de pedeapsă persoana care, deși a săvârșit infrațiunea în stare de responsabilitate, înainte de pronunțarea sentinței de

către instanța de judecată s-a îmbolnăvit de o boală psihică care a lipsit-o de posibilitatea de a-și da seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau de a le dirija. Față de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanței de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, iar după însănătoșire – ea poate fi supusă pedepsei [1].

Perfectarea dreptului de acces al cetățenilor Republicii Moldova la secretul de stat se realizează în mod benevol, în conformitate cu rigorile stabilite în *Regulamentul cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice*, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1176 din 22.12.2010, și anume:

- a) stabilirea necesității de a lucra cu informații atribuite la secretul de stat;
- b) consimțământul scris al cetățeanului pentru aplicarea măsurilor de verificare din partea organelor competente;
- c) verificarea cetățeanului în legătură cu perfectarea (reperfectarea) dreptului de acces la secretul de stat;
- d) asumarea în scris de către cetățean a obligației privind păstrarea secretului de stat care îi va fi încredințat;
- e) acordul scris al cetățeanului pentru limitarea drepturilor sale în legătură cu accesul la secretul de stat, prevăzută de prezenta lege;
- f) familiarizarea cetățeanului, contra semnătură, cu normele ce prevăd răspunderea pentru încălcarea legislației privind secretul de stat;
- g) determinarea tipurilor, mărimii și a modului de acordare a compensațiilor în legătură cu efectuarea lucrărilor legate de accesul la secretul de stat;
- h) luarea deciziei de către conducătorul autorității publice sau al altei persoane juridice privind acordarea dreptului de acces la secretul de stat [12].

Cetățeanul căruia i s-a perfectat dreptul de acces la secretul de stat este obligat să nu admită divulgarea, prin orice metodă, a secretului de stat care i-a fost încredințat sau i-a devenit cunoscut în legătură cu îndeplinirea obligațiilor funcționale [7].

Totodată, dreptul de acces la secretul de stat i se acordă conducătorului autorității publice sau al altei persoane juridice printr-un ordin sau dispoziție scrisă a persoanei cu funcție de răspundere care îl numește în funcție, iar în cazul în care autoritatea publică sau persoana juridică nu este subordonată altei autorități publice sau altei persoane juridice ori nu intră în domeniul lor de administrare, dreptul de acces la secretul de stat se acordă prin ordinul sau

dispoziția scrisă a conducătorului autorității publice sau al altei persoane juridice care este beneficiară a lucrărilor legate de secretul de stat.

Lista nominală a autorităților publice sau altor persoane juridice cu atribuții de atribuire a informațiilor la secret de stat, este redată în *Nomenclatorul persoanelor cu funcții de răspundere cu împuterniciri de atribuire a informațiilor la secret de stat*, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 449 din 16.06.2011 [13].

Dacă solicitarea cetățeanului de a dispune de informații atribuite la secret de stat nu este legată de locul său de muncă, de serviciu sau de studii, dreptul de acces la secretul de stat poate fi acordat la locul desfășurării activității legate de secretul de stat.

În prevederile art. 28 al Legii cu privire la secretul de stat, este prevăzut modul special de acces la secretul de stat și sunt descriși titularii funcțiilor, care au dreptul de acces la secretul de stat de forma 1 și 2 de la numirea (alegerea) lor în funcție [7].

Accesul acestor persoane la secretul de stat de toate gradele de secretizare li se acordă în virtutea funcției deținute și după întocmirea obligației scrise privind nedivulgarea secretului de stat.

Accesul cetățenilor străini și al apatrizilor la secretul de stat se acordă în cazuri excepționale în temeiul tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte sau în temeiul dispoziției scrise a Prim-ministrului, adoptată în baza propunerilor Comisiei interdepartamentale pentru protecția secretului de stat, ținându-se cont de necesitatea asigurării intereselor și/sau securității Republicii Moldova [12].

De menționat este că, potrivit prevederilor art. 27 din legea cu privire la secretul de stat, legiutorul a stipulat situațiile în care dreptul de acces la secretul de stat a cetățeanului poate fi suspendat și încetat, după cum urmează:

Dreptul de acces la secretul de stat este suspendat în cazurile:

a) punerii sub învinuire a cetățeanului pentru săvârșirea unei infracțiuni incompatibile cu activitatea ce presupune utilizarea informațiilor atribuite la secret de stat, până la pronunțarea unei hotărâri judecătorești definitive și irevocabile;

b) inițierii unei investigații de serviciu în legătură cu încălcarea obligației de nedivulgare a secretului de stat, până la terminarea investigației și adoptarea unei decizii definitive, dar nu pentru mai mult de 30 de zile.

(2) Dreptul de acces la secretul de stat poate fi suspendat în cazul

necesității efectuării unei verificări suplimentare în legătură cu posibila apariție a circumstanțelor prevăzute la art. 25, pînă la terminarea verificării, dar nu mai mult de 30 de zile [7].

Dreptul de acces la secretul de stat încetează în cazurile:

a) apariției sau descoperirii circumstanțelor prevăzute la art. 25 din legea cu privire la secretul de stat, și anume:

- în care acesta nu expune o necesitate motivată de a lucra cu informații atribuite la secret de stat;

- sprijinirii de către acesta a activității unui stat străin, a unei organizații străine sau a reprezentanților acestora, precum și a unor cetățeni străini sau apatrizi ce cauzează prejudicii intereselor și/sau securității Republicii Moldova sau în cazul participării cetățeanului la activitatea unor partide sau asociații obștești a căror activitate este suspendată, limitată sau interzisă în modul stabilit de lege;

- descoperirii, în urma măsurilor de verificare, a altor acțiuni ale acestuia care prezintă pericol pentru securitatea Republicii Moldova;

- refuzului acestuia de a-și da consimțământul scris pentru aplicarea măsurilor de verificare din partea organelor competente, pentru limitarea drepturilor sale în legătură cu accesul la secretul de stat, prevăzută de prezenta lege, sau refuzului de a-și asuma obligația scrisă privind păstrarea secretului de stat ce îi va fi încredințat;

- prezenței la acesta a antecedentelor penale pentru infracțiuni săvârșite cu intenție, aflării acestuia sub urmărire penală sau al limitării de către instanța de judecată a capacității sale de exercițiu;

- depunerii la autoritatea publică competentă a cererii de renunțare la cetățenia Republicii Moldova;

- prezenței la acesta a unor contraindicații medicale pentru lucrul cu informațiile atribuite la secret de stat, conform nomenclatorului aprobat de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale;

- comunicării de către cetățean a unor date incomplete sau neautentice la perfectarea dreptului de acces la secretul de stat;

- domicilierei permanente a cetățeanului peste hotare sau al perfectării documentelor pentru plecarea cu traiul permanent într-o altă țară;

- neexecutării de către cetățean a obligațiilor privind păstrarea secretului de stat care i-a fost încredințat.

b) eliberării din funcția (încetării contractului individual de muncă) care

implică lucrul cu informații atribuite la secret de stat;

c) încălcării, chiar și o singură dată, a obligațiilor prevăzute în contractul individual de muncă ce țin de protecția secretului de stat;

d) pierderii cetățeniei Republicii Moldova.

Decizia privind suspendarea sau încetarea dreptului de acces la secretul de stat se adoptă de către persoana cu funcție de răspundere împuternicită să adopte decizia privind acordarea acestui drept și poate fi atacată în organul ierarhic superior sau în instanța de contencios administrativ.

De menționat că, cetățeanul al cărui drept de acces la secretul de stat a încetat, dacă îndeplinirea obligațiilor lui funcționale necesită acest drept, în modul prevăzut de legislația muncii, urmează să fie transferat la un alt loc de muncă (la o altă funcție), care nu are nici o legătură cu informațiile atribuite la secret de stat, iar în cazul imposibilității transferului, urmează a fi concediat (eliberat din funcție) conform legislației în vigoare.

Totodată, suspendarea sau încetarea dreptului de acces la secretul de stat nu eliberează cetățeanul de obligațiile asumate privind nedivulgarea secretului de stat [7].

De menționat este, că persoana, care a intrat în posesia informațiilor ce constituie secret de stat, fără nici-o intenție (*de ex. a găsit din întâmplare unele documente cu parafa de secretizare sau i-au fost comunicate informații secrete în timpul discuțiilor private cu colegul de serviciu etc.*) nu poartă răspundere penală pentru divulgarea secretului de stat [14, p. 73].

Concluzii. Generalizând cele menționate supra, constatăm că *subiectul infrațiunii* prevăzute la art. 344 CP al RM, dispune de o calitate specială, constituind persoana fizică responsabilă, ce posedă capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile, căreia, în legătura cu serviciul sau munca sa, i-au fost încredințate informațiile ce constituie secret de stat, în condițiile Legii nr. 245/2008 *cu privire la secret de stat* și, în concordanță cu prevederile art. 21 alin. (1) CP al RM, acesta, la momentul săvârșirii infrațiunii, a împlinit vârsta de 16 ani, situație care este momentan în contradicție cu prevederile legii cu privire la secretul de stat, potrivit căreia dreptul de acces la secret de stat, se acordă cetățenilor cu capacitatea de exercițiu deplină, începând cu 18 ani.

Clasificând subiecții infrațiunii, prevăzute la art. 344 CP al RM, relevăm următoarele:

1) pe de o parte, în calitate de *subiect activ* este considerată persoana, care

săvârșește nemijlocit infrațiunea de divulgare a secretului de stat;

2) pe de altă parte, subiect pasiv general, este reprezentat de statul RM, ca parte ce a fost prejudiciată drept urmare a divulgării informațiilor secrete sau subiect pasiv special, poate fi reprezentat de o persoană fizică sau juridică, ce a suportat consecințe negative, drept urmare a divulgării unor asemenea informații.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova Nr. 985 din 18.04.2002 (Monitorul Oficial Nr. 72-74 din 14.04.2009),
2. COPEȚCHI, S., HADÎRCĂ, I. Calificarea infrațiunilor: Note de curs. Chișinău, 2015, p. 142,
3. VASILOI, D., BUJOR, V. Drept penal. Partea generală: Teoria infrațiunii: Note de curs. Institutul de Științe Penale Și Criminologie Aplicată. Chișinău, 2019, p. 72,
4. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002 (publicat la 22.06.2002 în MO Nr. 82-86, art Nr. 661),
5. POPOV, R., Subiectul infrațiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 42,
6. РАРОГ, А., СТЕПАШИН, В., ШИМОВ, О. Уголовное право. Особенная часть в вопросах и ответах. Москва: Юристъ, 2000, p. 244,
7. Legea nr. 245 din 27.11.2008 cu privire la secretul de stat (publicată la 27.02.2009 în MO Nr. 45-46, art Nr. 123, data intrării în vigoare: 27.05.2009),
8. РАРОГ, А. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: Учебник / Под редакцией доктора юридических наук. Москва: Юристъ, 2001, p. 461.
9. БАЙБАРИН, А. Уголовно-правовая дифференциация возраста. Москва: Высшая школа, 2009, p. 18-19,
10. Cod de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003 (Monitorul Oficial Nr. 104-110, art Nr. 447, data intrării în vigoare: 12.06.2003),
11. CASANDRA, I. Pedepse penale aplicate minorilor, teză de doctor în drept, Chișinău, 2018, p. 10.
12. Hotărîrea Guvernului nr. 1176 din 22.12.2010 „Pentru aprobarea Regulamentului cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul

- autorităților publice și al altor persoane juridice” (publicată la 26.08.2011 în MO Nr. 139-145, art Nr. 686),
13. Hotărîrea Guvernului nr. 449 din 16.06.2011 cu privire la aprobarea Nomenclatorului persoanelor cu funcții de răspundere cu împuterniciri de atribuire a informațiilor la secret de stat (publicată la 24.06.2011 în MO Nr. 103-106, art Nr. 513),
 14. ШУМИЛОВ, А. Преступления против основ конституционного строя государства: Комментарий к главе 29 УК РФ. С постатейным приложением нормативных актов и документов. Москва, 2001, р. 73.

CZU: 343.346.8(479.24):343.85

DOI: 10.5281/zenodo.7358911

INTERNATIONAL ACTIONS IN THE FIELD OF CYBERCRIME IN MODERN TIMES AND THEIR EFFECTS ON AZERBAIJAN LAW SYSTEM. LEGISLATION AND PRACTICE OF INDIVIDUAL STATES IN COMBATING CYBERCRIME

MUSAYEV Erkin,

full-time phd student, Baku State University, Faculty of Law

ORCID: 0000-0003-4428-0668

Devenind cel mai grav flagel al actualei „epoci a calculatoarelor”, infrațiunile informatice s-au extins în întreaga țară, dobândind noi forme. În prezent, ținând cont că infrațiunile informatice sunt larg răspândite și se dezvoltă rapid, combaterea acestora a devenit una dintre sarcinile principale ale Republicii Azerbaidjan în contextul luptei împotriva criminalității. Cu toate acestea, o serie de probleme legate de investigarea criminalității informatice, inclusiv implementarea măsurilor preventive, fac dificilă identificarea acestora. Problema principală este caracterul anonim al infrațiunilor informatice. Această caracteristică se atribuie doar infrațiunilor informatice, care reprezintă o problemă a criminalității prin internet, deoarece există atât de multe modalități de a masca identitatea. Această caracteristică face imposibilă investigarea infrațiunilor cibernetice, în special a celor desfășurate pe internet. Acest aspect face mai dificilă identificarea infractorilor. În cele din urmă, trebuie menționat faptul că infrațiunile informatice au început să se extindă sub aspect geografic în ultimii ani. Infractorii cibernetici pot deja accesa cu ușurință conturi bancare din alte țări, sisteme informatice guvernamentale și pot efectua tranzacții asociate pe teritoriul unui stat. În acest context, cooperarea internațională în lupta împotriva criminalității informatice, semnarea acordurilor bilaterale și multilaterale cu alte țări, precum și dezvoltarea unor metode și tehnici comune de combatere a acestor infrațiuni va facilita lupta împotriva acestor infrațiuni și va genera rezultate pozitive.

Key words: *cyber crime, information technology, computer system, information security*

International agreements to which the Republic of Azerbaijan is a party constitute an inherent element of Azerbaijan's legislative system, according to the Constitution of the Republic of Azerbaijan.

According to Article 151 of the Azerbaijan Republic's Constitution, in the event of a dispute between the Republic of Azerbaijan's normative legal actions (except the Republic of Azerbaijan's Constitution and those established by referendum) and the interstate agreements to which the Republic of Azerbaijan is a party, the international accords should be enforced. [1]

The Republic of Azerbaijan's criminal law is founded on the basis of legality. The contents of the "Universal Declaration of the Rights of Belief" are closely related to the instruction of paragraph 8 of Article 71 of the Constitution of the Azerbaijan Republic. "No one can be held liable for an act that was not

regarded illegal at the time it was committed," declares Article 71, paragraph 8. The stance of this article is likewise confirmed by Article 3 of the Criminal Code.[2]

Although the Republic of Azerbaijan's criminal law is founded on the basis of legality and does not accept similarities, it is critical to identify the Azerbaijani government's international policy in the fight against cybercrime and to further develop cybercrime combat tactics.

It is impossible to discuss cybercrime without mentioning the European Convention, to which the Republic of Azerbaijan is a signatory.

Infringement of information content violations are addressed in Chapter 3 of the Covenant. The Convention covers a number of substantive and procedural laws, as well as a number of material crimes (child pornography distribution, copyright and related rights violations) and procedural aspects (legal persons subject to these crimes, scope of procedural norms) that are not covered by the Azerbaijani Criminal Code.

In addition to the offences outlined in the sphere of cybercrime, the European Convention, to which the Republic of Azerbaijan is a party, contains a number of other criminal acts. The following are examples of such elements: Counterfeiting using computer technology; Fraud using computer technology, Offenses related to child pornography, Offenses related to copyright and related rights.

The contract's objective and the parties' obligations are represented in the Preamble. According to the Preamble, member states agree to cooperate in this area, including through legislative changes.

The benefits of this deal in the battle against cybercrime for the Republic of Azerbaijan are undeniable. As a result of the Convention's acceptance, some revisions to the Criminal Code in the area of cybercrime were made.

This Agreement considers copyright infringement, which is still important in today's world, to be a criminal act. Member States' obligations under the Paris Law of July 24, 1971, amending the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, the Agreement on Commercial Aspects of Intellectual Property Rights, and the World Intellectual Property Organization Copyright Convention are being carried out.

In addition, the Convention reflects procedural issues related to crimes in this area, including additional types of liability and sanctions, jurisdiction, general principles and a number of other specific provisions.

In addition, the Republic of Azerbaijan adopted a number of Declarations arising from the Convention. These include:

In line with article 24, paragraph 7, subparagraph (a) of the Convention, the Republic of Azerbaijan appoints the Ministry of Justice as the competent authority to consider petitions for extradition and interim detention in the absence of an extradition treaty.

1. In accordance with subparagraph (c) of paragraph 2 of Article 27 of the Convention, the Republic of Azerbaijan appoints the Ministry of National Security as the competent authority responsible for the sending, execution, and execution of requests for mutual assistance.

2. The Secretary General of the Azerbaijan Republic proclaims that investigations under this paragraph should be sent to the central authority for effectiveness, in accordance with subparagraph (e) of paragraph 9 of article 27 of the Convention.

3. The Republic of Azerbaijan, in accordance with Article 35, paragraph 1 of the Convention, may appoint the Ministry of National Security as a coordinating body, working twenty-four hours a day, seven days a week, to provide emergency assistance in the collection of electronic evidence for the purpose of investigating or otherwise prosecuting crimes involving computer systems and data.

4. In line with Article 38 of the Convention, the Republic of Azerbaijan declares that it cannot ensure the implementation of the Convention's provisions in the territories occupied by the Azerbaijan Republic until the lands are liberated.

5. In connection to subparagraph (b) of paragraph 1 of article 6 of the Convention, the Republic of Azerbaijan announces that activities that are not considered imminent danger due to their insignificance are considered a penal offence, not a crime. If committing a socially risky behavior (action or omission) that is prohibited under the prospect of penalty causes serious harm, it is a crime.

6. Unless the actions of the Republic of Azerbaijan referred to in Article 6 (1) of the Convention in accordance with Article 6 (3) of the Convention are considered a socially dangerous crime because of their insignificance, accepts it as punishable, not a criminal offence, and states that criminal liability will only arise if the acts in question cause significant harm.

7. Criminal culpability arises only if the conduct referred to in article 4 of

the Convention cause severe harm, according to the Republic of Azerbaijan's interpretation of article 42 and paragraph 2 of article 4 of the Convention.

8. The Republic of Azerbaijan, in accordance with article 42 and article 29, paragraph 4 of the Convention, when a crime on which the data protection request is based, it has the right to refuse to fulfill the data protection request, unless the crime is considered a crime according to the legislation of the Azerbaijan Republic.

Because it was the Ministry of National Security at the time, the authorities in this sector were transferred to that institution, as can be seen from the explanations. The State Security Service currently has the listed powers.

Furthermore, our country's initial statement concerns the question of return. Extradition, or the transfer of a person to another country, is governed under Article 13 of the Criminal Code. In addition, the subject of cyber offenders' extradition is handled in accordance with the statement.

It should also be noted that, R (85) 10, Common opinion on the practical application of the section of the Committee of Ministers of the European Convention on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters on court orders to intercept telecommunications information in accordance with the obligation arising from the above-mentioned reasoning; R (88) 2 on the fight against piracy in the field of copyright and related rights; R (87) 15 on police use of personal data; telecommunications services, R (95) 4 on the protection of personal data, particularly in the field of telephone services; as well as defining the concepts of some computer crimes should take into account Recommendation R (89) 9 on computer crime and R (95) 13 on information technology issues of criminal procedure law, which provides guidance for national legislatures.

Let's take a look at some of the suggestions in this Advice.

The state is responsible for copyright protection, according to Recommendation 88. As we all know, the Internet is the primary conduit for copyright infringement, which links these infractions to cybercrime. As a result, authorities must ensure that the rights of writers, artists, producers, and publishers are appropriately protected in the battle against cybercrime.[3]

States must comply with Recommendation R (95) 4 on the protection of personal data in the sphere of telecommunications services, particularly telephone services. According to this judgement, the government may only interfere with natural or legal people' telephone calls and other kinds of

communication when required by law and when necessary for a democratic society:

1. to protect relevant information or the rights and freedoms of others;
2. to defend state security, public safety, the state's monetary interests, or the prevention of other crimes.

It is apparent that the state's rights have been strengthened in this area in order to combat cybercrime. This circumstance makes it easier for the government to detect criminal activity in this area.

(89) Recommendation 9 lays out principles for national legislatures to use in defining the terms "particular computer offenses."

In addition, it is more appropriate to examine the above-mentioned decision together with the Council of Europe's Recommendation R (95) 13 on criminal procedure law issues related to information technologies and to conduct an investigation within the scope of the following criminal acts:

1. cybercrime, especially those conducted through the use of telecommunications networks, such as the Internet, for example, unlawful money transactions;
2. in the sphere of cyberspace, definitions, penalties, and obligations of organizations, as well as substantive criminal law difficulties in other domains;
3. Taking into account the issues that encryption, access codes, and other unique information security measures might cause;
4. Forensic concerns relating to computer crimes, such as locating the crime (*locus delicti*) and determining which law applies. As a result, in most circumstances, the problem that is not *bis idem* should also contain the topic of how to settle authority disputes and positive authority conflicts, as well as how to avoid negative authority conflicts;
5. problems of international collaboration in cybercrime investigations;
6. international cooperation in cybercrime investigations.

The Republic of Azerbaijan's efforts for international collaboration in the fight against cybercrime present themselves in a variety of ways, in addition to international measures.

On October 6, 2011, the OSCE Office in Baku hosted an international conference aimed at identifying and expanding measures to combat cybercrime. One of the most important problems raised was the expansion of international collaboration in this sector.

It is beneficial to examine international laws of other countries in order to

have a thorough understanding of the Republic of Azerbaijan's cybercrime policy, as well as the efficiency of the measures and procedures employed.

It's worth noting that the French Criminal Code (1992) included a separate section on "attempts against the automated data processing system" to address cybercrime for the first time in history.

Because the nature and dynamics of crime change by country, and crime is tied to time and geography, various countries have varied methods and protective systems when it comes to cybercrime. Let's have a look at the differences in three different scenarios.

The Republic of Turkey.

When we look at the legal legislation of the Republic of Turkey, we can notice that the Turkish Penal Code has a specific section on cyber offences.

243-246 of the Turkish Penal Code, Chapter 10. These offences are governed by articles.[4, p. 66]

Access to the information system is covered under Article 243. A person who joins or remains in an information system partially or entirely illegally and stays there is penalized with up to one year in prison or a judicial fine, according to the article's order. As a result of this conduct, destroying or modifying the information in the system is classified as an aggravating circumstance, with penalties ranging from six months to two years in jail.[4, p. 66]

"Blocking, damaging, deleting, or modifying the system" is the title of Article 244.[4, p.66]

(1) Anyone who interferes with or disrupts the operation of an information system faces a sentence of one to five years in jail.

(2) Anyone who breaches, destroys, modifies, or renders inaccessible information in an information system, places information in the system, or sends existing information to another location faces a six-month to three-year jail sentence.

(3) The punishment is doubled if these crimes are committed on a bank or credit institution's information system, including a public institution or institution.

(4) The conduct of an act listed in the preceding subsections is punishable by imprisonment for two to six years or a fine, unless the person's unfair gain for his or another's advantage produces a different punishment.

Article 245.– Fraudulent use of a bank or credit card[4, p. 66]

(1) A person who seizes or keeps, uses or gives to someone else a bank or credit card belonging to another person in any way without the consent of the card holder or the person to whom the card is to be issued, in cases where benefit is provided to himself or to someone else in this case that person punishes with imprisonment from three to six years and a court fine of up to five thousand days.

(2) Producing, selling, delivering, buying, or accepting fraudulent bank or credit cards in connection with other people's bank accounts is punishable by three to seven years in jail and a court punishment of up to ten thousand days.

(3) A person who gives herself or another person with a benefit with the intent of using a phony or fake bank or credit card is sentenced to four to eight years in jail or a fine, unless the conduct results in another offense requiring a harsher penalty.

(4) In the first paragraph,

a) One of the people against whom a divorce decree has not been issued,

b) a descendant or parent, or one of their close relatives, or an adoptive or adoptive parent, or a descendant or parent, or one of their close relatives, or an adopted or adoptive parent,

c) One of the brothers living in the same place,

In case of damage, close relatives will not be punished.

Article 246.- (1)Special security measures are applied to Legal persons who are given unfair advantage due to the crimes specified in this article.[4, p. 67]

In addition, the Istanbul Cyber Crimes Branch (Istanbul Cyber Crimes Branch) works in Turkey to combat cybercrime.

United States of America.

The United States is the country most afflicted by cybercrime, according to data. According to a study conducted by the US Federal Bureau of Investigation in early 2004, 90% of the Fortune 500 corporations examined reported security breaches, with 80% of them suffering financial losses.[5, p 98] To combat internet crime, the Federal Bureau of Investigation has set up an online employer registration program.

In this sense, US law prioritizes the fight against cybercrime and provides extensive coverage in its legislation. In this category, the US Penal Code includes the following criminal elements:[6]

18 USC. § 1028 - Identity card, identity fraud and related activity features and information

18 USC. § 1028A - Theft of personal data

18 USC. § 1029 - Fraud and related activities related to access devices

18 USC. § 1030 - Computer fraud and related actions

18 USC. § 1037 - Email fraud and related actions

18 USC. § 1343 - Fraud on the telephone, radio, and television

18 USC. § 1362 - Fraud involving communication lines, stations or systems

18 USC. § 1462 - Pornographic videos can be imported or moved.

18 USC. § 1465 - Pornographic products are transported for the purpose of sale or distribution.

18 USC. § 1466A - Visually stunning depiction of child sexual abuse.

18 USC. § 2251 - children's sexual exploitation

18 USC. § 2252 - Minors are sexually exploited in activities using specific narcotics.

18 USC. § 2252A - Certain activities with a substance that is or contains child pornography are prohibited.

18 USC. § 2252B - On the internet, do not alter(change) domain names.

18 USC. § 2252C - İnternetdə yalnız sözlər və ya rəqəmsal şəkillərdən istifadə etmə

18 USC. § 2425 - Interstate facilities are being used to send information on a youngster.

18 USC. § 2319 - copyright infringement

17 USC. § 506 - Other infringements of copyright

47 USC. 605 - Use of unlicensed transmission or communication

18 USC. §§ 2510-2522 - Telephone, verbal, or technological communication is disrupted.

18 USC. §§ 2701-2712 - Recorded telephone and electronic communications: protection and disclosure

18 USC. §§ 3121-3127 - Pen and paper notes, as well as capturing and tracking gadgets

The United States' Information Technology Act of 2000 has proven to be one of the most successful instruments in the battle against cybercrime. This law made it possible for anyone to send money using entirely safe and secure credit cards. All papers are required by law to be digitized.

Russian Federation

The Russian Federation's Criminal Code features a specific section on cybercrime.

Chapter 28. Computer data crimes

Article 272. Unauthorized access to computer data[7, p.135]

1. Unauthorized access, deletion, blocking or copying of computer data protected by law relating to electronic computers, their systems and networks or their carriers, two hundred thousand five hundred minimum wage, convict salary or other income between two and five months that disrupts the functioning of electronic computers, systems and networks, Refineries operate for six months to a year or jail terms of up to two years.

2. The same acts committed with the prior consent of a group of persons or by an organized group or by abuse of official duties are punishable by a fine of at least five hundred manats to eight hundred manats, Refineries may be sentenced to imprisonment from one year to two years, from three to six months or to imprisonment for up to five years.

Article 273: Dangerous electronic computer programs: creation, use, and distribution[7, p.136]

1. Production of electronic computer programs or changes to existing programs, deleting, blocking, changing, or copying information that disrupts the operation of electronic computers, systems, or networks and causes these programs to be used or distributed, at least two workers 500, for a period of two to five months shall be punished with a fine of up to three years, plus salary or other income.

2. A similar crime with significant effects carries a sentence of three to seven years in jail.

Article 274. Violation of an electronic computer's, system's, or network's operating regulations[7, p 137]

1. A person who has access to electronic computers, systems, or networks, in particular if a violation of the operating rules of an electronic computer, system, or network results in the deletion, blocking, or alteration of information in violation of the law, resulting in imprisonment for up to five years and serious harm, from 180 to 200 hours of forced labor or up to two years of freedom restriction.

2. A similar crime with significant effects is penalized by up to four years in jail.

According to the information shown above, the structure and dynamics of cybercrime vary by nation. However, there are major general tendencies in the growth of crime for different countries throughout the world, in addition to the aforementioned.

References:

1. The Constitution of the Republic of Azerbaijan: <http://www.e-qanun.az/framework/897>
2. The Criminal Code of the Republic of Azerbaijan: <http://e-qanun.az/framework/46947>
3. Recommendation No. 2 R (88) on combating piracy in the field of copyright and related rights
4. The Turkish Penal Code:
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>
5. Moore, R. (2005) “Cyber crime: Investigating High-Technology Computer Crime”, Cleveland, Mississippi: Anderson Publishing.
6. U.S. Code: Title 18- Crimes and Criminal Procedure OLC:
<https://uscode.house.gov/browse/prelim@title18&edition=prelim>
7. The Criminal Code of The Russian Federation:
https://www.legislationline.org/download/id/4247/file/RF_CC_1996_am03.2012_en.pdf

CZU: 343.23:343(478)(094.5)

DOI: 10.5281/zenodo.7362826

PLURALITATEA DE INFRAȚIUNI ÎN LEGEA PENALĂ A REPUBLICII MOLDOVA ȘI A ALTOR STATE: CONSIDERAȚII GENERALE

PAPANAGA Cristina,

doctorandă, Școala Doctorală „Științe Juridice”,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0002-9516-1207

The article analyzes the position of institution's plurality of crimes in the Criminal Code of the Republic of Moldova and of the foreign states. These authors' works explain in comparative plan the legislative formulation of the plurality of crimes, as well as to solve some collisions that appeared in practice, regarding the qualification of different forms of plurality of crimes: the concurrence of crimes, recidivism or intermediate plurality, so, using the deductive analysis in this sense. The purpose of this study is to improve the legislative framework of the institution of the plurality of crimes, together with the punishments, applicable to each form of plurality of crimes.

Keywords: plurality of crimes, concurrence of crimes, recidivism, intermediate plurality, criminal offence, punishment, individualization of punishment.

Problema pluralității de infracțiuni ocupă un loc central în cadrul discuțiilor științei penale. Or, neclaritățile și lipsa părerilor unanime ale analiștilor se observă, în această materie, în contextul reglementărilor Codului penal al Republicii Moldova. Putem fi în prezența cazurilor când, săvârșirea a două sau mai multor infracțiuni generează încadrarea și calificarea lor conform mai multor norme ale Codului Penal al Republicii Moldova, totodată însă, atestăm cazurile când comiterea mai multor fapte infracționale atrag calificarea exclusiv a unei norme din Codul penal al Republicii Moldova. Observăm că, uneori, gradul prejudiciabil sporit al acțiunilor infracționale săvârșite de o persoană poate atrage pedepse mai blânde comparativ cu pedepsele aplicabile în cazul infracțiunilor comise de altă persoană cu un pericol social mai scăzut.

În practica judiciară întâlnim și numeroase situații când de către o persoană se comit două sau mai multe infracțiuni, înainte de a fi condamnată definitiv pentru vreuna dintre ele, ori de către aceeași persoană se săvârșește o nouă infracțiune după o condamnare definitivă pentru o altă infracțiune (cu antecedente penale). Astfel de cazuri sunt reglementate în Capitolul II, denumit “Infrațiunea”, la art. 32 din Codul penal al Republicii Moldova, sub numele de “Pluralitate de infracțiuni”, care cunoaște două forme: concursul de infracțiuni și recidiva (art. 33 și 34 din Codul penal al Republicii Moldova) [1].

La rândul lor, normele privind cadrul sancționar al pluralității de infrațiuni sunt dislocate în Capitolul VIII, denumit „Individualizarea pedepselor”, datorită căruia se stabilește regimul special de sancționare a persoanelor, care au săvârșit două sau mai multe infrațiuni sub forma unei pluralități - art. 82 – 84 din Cod.

După cum am menționat, nu există o opinie unanimă privind noțiunea pluralității de infrațiuni. Nici în prevederile art. 32 ale Codului penal al Republicii Moldova, care identifică cele două forme ale pluralității de infrațiuni (concurusul de infrațiuni și recidiva), nu regăsim definiția pluralității.

De aceea, în contextul examinărilor efectuate, suntem de părerea că, norma incriminată la art. 32 din Codul penal al Republicii Moldova urmează a fi supusă unei revizuirii legislative în sensul instituirii noțiunii legale a pluralității infracționale, cu următoarea formulă legislativă: „pluralitatea de infrațiuni reprezintă comiterea de către aceeași persoană a două sau mai multor infrațiuni până la pronunțarea unei sentințe definitive de condamnare sau după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare”.

În viziunea autorilor S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu și M. Grama [2, p. 278], „noțiunea juridico-penală de pluralitate de infrațiuni nu cuprinde toate cazurile comiterii de către o persoană a două sau mai multe infrațiuni. Această noțiune nu include, în particular, cazul săvârșirii unei noi infrațiuni de către o persoană dacă a expirat termenul de prescripție de tragere la răspundere penală pentru infrațiunea anterioară, fie termenul de prescripție de executare a sentinței de condamnare, în cazul când persoana a fost amnistiată sau grațiată, fie când există piedici procesuale pentru intentarea cauzei penale în privința uneia sau mai multor fapte săvârșite de persoană (lipsa plângerii prealabile a victimei în cazul când urmărirea penală poate fi pornită doar în această bază – art. 276 din CPP al RM).”

Conform opiniei autorului I. Șevcenco [3, p. 286], “în conținutul oricărei infrațiuni intră elementul material, adică acțiunea sau inacțiunea, rezultatul ce decurge din această acțiune sau inacțiune, precum și vinovăția, toate acestea aflându-se într-o strânsă interdependență,...]. Dacă infractorul realizează conținutul aceleiași infrațiuni, cu toate cele trei elemente ale sale, de două sau mai multe ori, ne găsim în față unei pluralități de infrațiuni.”

Opinie la care ne achiesăm și pe care nu o putem nega susține că [...] “dacă acțiunii sau setului de acțiuni îi sunt incidente două sau mai multe norme de incriminare, va putea fi identificată o pluralitate de infrațiuni [4, p. 67]”.

În accepțiunea doctrinarului Sima [5, p. 11], pe care o împărtășim, “pluralitatea de infrațiuni este relevantă dacă între cele două sau mai multe infrațiuni există o legătură din care decurg consecințe juridice. Legătura dintre cele două sau mai multe infrațiuni care formează o pluralitate poate fi personală (in personam), când infrațiunile au fost săvârșite de aceeași persoană, sau reală (in rem), când între infrațiuni există o legătură obiectivă de loc, de timp, de cauzalitate.”

Continuând ideea lui Sima, doctoranda A.I. Stoian [6, p. 208] precizează că “pluralitatea de infrațiuni, pe lângă unitatea infrațională, face parte din categoria instituțiilor dreptului penal ce necesită o abordare corelativă, în vederea trasării unor criterii fixe și certe delimitative, astfel încât legea penală să fie aplicată în strictă consonanță cu principiul legalității și cu raportare strictă la voința legiuitorului materializată în cadrul normativ. În același timp, examinarea comparativă a instituțiilor amintite permite soluționarea diferitelor probleme cu nuanțe teoretico-practice, oferind soluții vizavi de stabilirea consecințelor răspunderii penale a făptuitorului, în funcție de identificarea în acțiunile acestuia a unei pluralități sau a unei unități infraționale.”

Importante le considerăm următoarele condiții obligatorii pentru existența/inexistența pluralității de infrațiuni, oferite de către coautorii A. Barbăneagră, Gh. Alecu, V. Berliba și alții [7, p. 74]: două sau mai multe fapte să fie infrațiuni cu componente distincte; pot constitui pluralitate de infrațiuni atât infrațiunile consumate cât și cele neconsumate (pregătirea și tentativa de infrațiune); aceeași persoană să săvârșească toate infrațiunile (în orice calitate a participației: autor, coautor, organizator, instigator sau complice).

Dimpotrivă, nu există pluralitate când pentru una din două infrațiuni săvârșite au intervenit cir-cumstanțe care exclud urmărirea penală pentru ea: termenul de prescripție sau amnistia; lipsește plângerea victimei în cazurile în care urmărirea penală începe numai în baza plângerii acesteia; există o hotărâre neanulată de neîncepere a urmăririi penale pe aceeași acuzație; fapta a fost decriminalizată; sentința de condamnare a fost executată și s-au stins antecedentele penale; există una dintre cauzele care înlătură caracterul penal al faptei, etc.

Raportând condițiile obligatorii menționate *supra* de către coautori, putem deduce unele infrațiuni ce pot fi comise doar în forma pluralității infraționale. Ca exemplu evidențiem: uzurparea de calități oficiale reprezintă infrațiune, dacă e însoțită de săvârșirea pe această bază a altei infrațiuni (art. 351 din

Codul penal al Republicii Moldova); evadarea din locurile de detenție este o infrațiune doar după comiterea unei alte infrațiuni pentru care persoana execută pedeapsa cu închisoarea, sau se află sub arest preventiv (art. 317 al Codului penal al Republicii Moldova).

În legătură cu cadrul normativ român, ce este consacrat reglementării pluralității infrațiunii, putem identifica că Noul Cod penal al României [8] reglementează instituția analizată în Capitolul V, denumit “Unitatea și pluralitatea de infrațiuni”, de sub Titlul II al Părții generale, în art. 35-45, în cadrul cărora sunt definite formele pluralității de infrațiuni: concursul de infrațiuni (art. 38) și recidiva (art. 41), condițiile de existență ale acestora, precum și tratamentul lor juridic.

Este de menționat că, atât în Codul penal al Republicii Moldova, cât și în Noul Cod penal al României, legiuitorul nu definește conceptul de pluralitate de infrațiuni, limitându-se exclusiv la numirea și caracterizarea succintă a formelor acestei instituții juridice. Această soluție legislativă o întâlnim și în majoritatea legislațiilor penale, cum ar fi cea germană [9] – par. 53 din Titlul III, denumit “Individualizarea pedepsei în cazul mai multor încălcări ale legii”, Secțiunea III “Consecințele juridice ale faptei”, letonă [10] – secțiunea 24 din Capitolul II “Infrațiuni”, și austriacă [11] – par. 23, 28 al Titlului III “Pedepșele, confiscarea specială și măsurile de siguranță”.

Sediul normativ de reglementare a pluralității de infrațiuni, atât în Codul penal al Republicii Moldova, cât și în Noul Cod penal al României și al Republicii Letonia, este situat în cadrul reglementărilor ce vizează infrațiunea, pe când în Codul penal al Republicii Federale Germane și Codul penal al Republicii Austria - instituția analizată o regăsim la stipulările privind pedeapsa.

Nu susținem opinia unor doctrinari, care consideră că trebuie recunoscut faptul că, deși problemele ale căror reglementare trebuie regăsite în cadrul instituțiilor menționate *supra*, într-o măsură mai mare, țin de instituția pedepsei, totuși, reglementarea o regăsim în cadrul instituției infrațiunii. Considerăm că, incluzând pluralitatea de infrațiuni instituției infrațiunii, legiuitorul oferă prioritate aspectelor ce țin de infrațiune, ca un element al pluralității de infrațiuni și, astfel, ca temei al răspunderii și al pedepsei penale, indiferent de modul de stabilire și aplicare a acesteia.

În favoarea situării pluralității de infrațiuni în cadrul stipulărilor vizând infrațiunea, o catalogăm drept calificare superioară celei adoptate de către alte legislații penale care situează instituția pluralității de infrațiuni în cadrul

circumstanțelor agravante, mai cu seamă la instituția pedepsei. Aceasta deoarece, analiza juridico-științifică a pluralității de infracțiuni în cadrul instituției infracțiunii este una firească, pluralitatea de infracțiuni aflându-se într-o legătură indisolubilă de problema infracțiunii în totalitatea ei.

În viziunea autoarei române B.-C. Vrabie [12], formele pluralității de infracțiuni care își găsesc reglementare expresă în Codul penal sunt: concursul de infracțiuni, recidiva și pluralitatea intermediară. Acestea sunt completate de alte două forme nereglementate expres de Codul penal: pluralitatea *sui-generis* infracțională și pluralitatea nenumită de infracțiuni, forme ale pluralității infracționale pe care nu le-am mai întâlnit menționate în lucrările altor autori români.

De *lege ferenda* considerăm că, legiuitorul român ar trebui să implementeze un model de reglementare a pluralității infracționale similar Codului penal al Republicii Moldova. Drept consecință, propunem ca Capitolul V, denumit “Unitatea și pluralitatea de infracțiuni”, de sub Titlul II al Părții generale, în art. 35-45, în cadrul cărora sunt definite formele pluralității de infracțiuni: concursul de infracțiuni (art. 38) și recidiva (art. 41), să fie dispersat în capitole diferite, obținând astfel o claritate în ceea ce ține de deosebirea unității infracționale de pluralitatea de infracțiuni, o problemă majoră întâlnită de mult timp în practica judiciară.

Totodată, trecerea bruscă și inexplicabilă de la unitatea infracțională, și anume: art. 37 din Cod “Recalcularea pedepsei pentru infracțiunea continuată sau complexă” la una din formele pluralității de infracțiuni: art. 38 al Codului “Concursul de infracțiuni” se pare a fi una confuză și incorectă. De aceea, propunem cu titlu imperativ introducerea adăugătoare a unei norme, ce va include definiția conceptului de pluralitate de infracțiuni, enumerând în cadrul aceleiași norme, formele pluralității infracționale.

Nu în ultimul rând, propunem ca în Capitolul V, denumit “Individualizarea pedepselor” al Titlului II al Părții Generale “Pedepsele” din Noul Cod penal al României să fie menținute normele ce țin de stipularea formelor pluralității de infracțiuni și a condițiilor de existență ale acestora (art. 38 și 41), iar cele care țin de sancționarea formelor pluralității de infracțiuni (art. 39 și 43) să fie amplasate în Capitolul V din Titlul III, intitulat „Individualizarea pedepselor” (similar Codului penal al Republicii Moldova).

Ce ține de pluralitatea intermediară, ce cuprinde următorul text de lege: *“Există pluralitate intermediară de infracțiuni când, după rămânerea definitivă a*

unei hotărâri de condamnare și până la data la care pedeapsa este executată sau considerată ca executată, condamnatul săvârșește din nou o infracțiune și nu sunt întrunite condițiile prevăzute de lege pentru starea de recidivă.”, reglementată la art. 44 din Noul Cod penal al României, urmează a fi interpretată drept o formă intermediară a pluralității de infracțiuni, și nu ca o recidivă de fapt postcondamnatorie. Din acest motiv, conținutul articolului propus, mai sus, va fi introdus adăugător, ce va include definiția conceptului de pluralitate de infracțiuni, enumerând în cadrul aceleiași norme, formele pluralității infracționale, ar avea următorul conținut normativ: „Pluralitatea de infracțiuni reprezintă, după caz, concurs de infracțiuni, recidivă sau pluralitate intermediară”.

Referitor la subiectul sancționării pluralității intermediare, ne raliem la opinia [13, p. 52] conform căreia, de lege ferenda, este necesară în mod categoric instituirea unui regim sancționator propriu pluralității intermediare, apt să asigure un just echilibru între tratamentul sancționator al concursului de infracțiuni și cel al recidivei.

Or, afirmația tangențială a analistului român I. Ristea susține propunerea noastră de lege ferenda, opinând că “Pluralitatea intermediară este reglementată în art. 44 din Noul Cod penal și este considerată o formă a pluralității de infracțiuni, alături de concursul de infracțiuni și recidivă [14, p. 22]”. Astfel, pluralitatea intermediară generează situația care s-ar afla, aparent, între cele două forme ale pluralității de infracțiuni: concursul de infracțiuni și recidivă.

Adăugător, intervine și Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție nr. 7 din 17.02.2020 a completului pentru soluționarea recursului în interesul legii [15], prin care a fost admis recursul în interesul legii, promovat de Colegiul de conducere al Curții de Apel București, stabilind că: “În aplicarea unitară a dispozițiilor art. 44 alin. (2) din Codul penal, în cazul pluralității intermediare de infracțiuni, în ipoteza în care primul și/sau al doilea termen al pluralității intermediare este format dintr-un concurs de infracțiuni, contopirea pedepselor stabilite se realizează, în cadrul unei operațiuni unice, potrivit dispozițiilor referitoare la concursul de infracțiuni.”

Dacă ne referim la normele legislative ale Codului penal al Ucrainei, enunțăm ideea analistului M. I. Bajanov, conform căruia pluralitatea apare atunci când două sau mai multe fapte penale sunt săvârșite de către o persoană sau complici, fiecare dintre acestea formând semne ale unei componente independente de infracțiune.

Autorul distinge două tipuri de pluralitate de infracțiuni – repetiția (art. 93 al Codului penal ucrainean) și concursul ideal. În același timp, acesta subîmparte repetiția în diferite tipuri, în special, recidiva (art. 26 din Codul penal al Ucrainei) și repetarea propriu-zisă. În art. 42 al Codului penal al Ucrainei, care prevede procedura de pronunțare a sentinței pentru mai multe infracțiuni, se formulează în esență noțiunea de pluralitate de infracțiuni. Potrivit acestui articol, concursul de infracțiuni intervine în cazul în care inculpatul este găsit vinovat de săvârșirea a două sau mai multor infracțiuni prevăzute de articole diferite din Codul penal, cu condiția să nu fi fost încă condamnat pentru niciuna dintre ele [16, p. 5, 26].

Într-o altă opinie, autoarea rusă Kalinina [17, p. 57, 61-62, 65] oferă definiția pluralității infracțiunilor drept o combinație a mai multor infracțiuni prevăzute de legea penală în comportamentul aceleiași persoane, stabilind o serie de semne care caracterizează multiplicitatea infracțiunilor: 1. Principiul unificator al pluralității infracțiunilor face obiectul unei fapte penale. O persoană comite două sau mai multe infracțiuni (cantitate); 2. Elementele structurale ale pluralității infracțiunilor sunt infracțiuni independente, unice; 3. Nu există pluralitate de infracțiuni dacă una dintre cele două infracțiuni săvârșite are împrejurări care exclud consecințe de drept penal.; 4. Săvârșirea de către o persoană a mai multor infracțiuni constituie un risc crescut comparativ cu comiterea unei singure crime.

Kalinina susține că, “Prin pluralitate de infracțiuni a fost înțeleasă săvârșirea de o persoană a două sau mai multe infracțiuni prevăzute de diferite articole sau părți ale unui articol din Codul penal, și pentru niciuna dintre acestea persoana nu a fost condamnată (art. 17 din Codul penal al Federației Ruse). Recidiva, la rândul ei, este săvârșirea unei infracțiuni intenționate de o persoană, care are antecedente penale pentru o infracțiune anterioară intenționată (art. 18 din Cod).”

O altă definiție a conceptului pluralității infracționale oferă autorul Pinciuc [18, p. 4] și anume “Săvârșirea de către o persoană a două sau mai multor infracțiuni, fiecare dintre acestea alcătuind independent o componentă de infracțiune, cu condiția ca cel care le-a săvârșit să nu fi fost eliberat de răspunderea penală în modul prevăzut de lege (de exemplu: termenul de prescripție). În același timp, nu contează dacă aceste infracțiuni au fost finalizate sau oprite în stadiul unei infracțiuni neterminată, dacă făptuitorul a acționat ca autor sau alt participant.”

Importantă este reglementarea normativă a pluralității infracțiunilor în Capitolul III din Codul penal al Federației Ruse „Conceptul de infracțiune și tipurile de infracțiuni”. Este logic, întrucât pentru orice fel de pluralitate de infracțiuni, temeiurile răspunderii sunt cuprinse în conceptul de infracțiune, care în art. 14 din Codul penal al Federației Ruse este definit ca un act vinovat și periculos din punct de vedere social, interzis de Codul penal, sub amenințarea pedepsei.

O ipoteză relevantă este oferită de către doctrinarul Gorodnov [19, p. 123-124], care susține că “Pluralitatea este o circumstanță care agravează responsabilitatea.”

Autorul evidențiază legislația Federației Ruse, care, în cadrul unei multitudini de infracțiuni, pedeapsa este aplicată separat pentru fiecare în parte, după care se determină o singură măsură, recunoscându-se ca pluralitatea: repetarea infracțiunii, recidiva și concursul de infracțiuni.

Cu titlu de exemplu, autorul menționează legislația penală a mai multor state, cum ar fi Statele Unite ale Americii, în care “se aplică pedeapsă separată pentru fiecare infracțiune prin metoda adăugirii acestora; termenul însumat al pedepsei în acest caz poate fi de sute de ani. Însumarea pedepselor, deși poate părea absurdă, reflectă întregul pericol al personalității infractorului și principiul răspunderii depline pentru fiecare infracțiune”.

Considerăm cu certitudine că, metoda însumării aplicabilă pluralității acțiunilor infracționale, utilizată în Codul penal al SUA, nu este tocmai cea mai reușită în procesul reeducării infractorilor. Or, în condițiile neexistenței unui plafon maxim al pedepselor aplicabile făptuitorilor, lipsește indubitabil logica juridică în cadrul instituției pluralității infracționale, neidentificându-se nici criteriile de individualizare ale pedepselor penale, care sunt extrem de importante pentru o justă soluție la pronunțarea sentințelor penale.

La rândul său, Codul penal al Republicii Letonia, la art. 25, prevede săvârșirea a două și (sau) a mai multor infracțiuni de către o persoană, prevăzută de articole diferite, care este recunoscută ca fiind o repetare a faptelor penale. Potrivit art. 26, 27 din Codul penal al aceluiași Cod, „săvârșirea uneia sau mai multor fapte penale de către o persoană, corespunzătoare elementelor a două sau mai multor fapte penale diferite, dacă această persoană nu a fost condamnată pentru niciuna dintre aceste fapte penale și termenul de prescripție nu a expirat, este recunoscut ca un concurs de infracțiuni; pe când recidiva este comiterea de către o persoană a primei infracțiuni după

condamnare, dacă condamnarea nu este radiată, nu se stinge.”

Nu în ultimul rând, conform legii penale a Regatului Spaniei, o persoană vinovată de mai multe infracțiuni (delicte) este pedepsită conform diferitelor articole din Codul penal al Regatului Spaniei pentru executarea lor cumulativă (art. 73 din Codul penal al Regatului Spaniei). În textul legislativ este stipulat că, termenul maxim al totalității pedepselor nu poate depăși de trei ori termenul celei mai severe pedepse, care poate fi aplicată persoanei condamnate. În cazuri excepționale, limita maximă este: a) douăzeci și cinci de ani închisoare, dacă persoana a fost condamnată pentru două sau mai multe infracțiuni și oricare dintre ele se pedepsește cu închisoare de până la douăzeci de ani; b) treizeci de ani, dacă oricare dintre infracțiunile imputate unei persoane se pedepsește cu închisoare mai mare de douăzeci de ani (art. 76 din Codul penal al Regatului Spaniei) [20].

Cu părere de rău, conștientizăm și noi concluziile afirmate de către autoarea rusă I. E. Tarasova [21], p. 43, care susține că „termenul pluralității de infracțiune, astăzi, poate fi găsit într-un număr mic de legi penale ale țărilor străine.”

De aceea, este meritoriu a exemplifica dreptul american, în acest sens, mai cu seamă Codul penal al statului Texas [22], în care, spre deosebire de Codul penal al altor state, se fixează direct un capitol întreg privind pluralitatea infracțiunilor, precum și, de asemenea, în fapt, se dă definiția instituției luate în considerare. În special, este vorba despre Secțiunea 3.01, care se află în Capitolul III, cu denumirea „Urmărirea multiplă” din Codul penal din Texas, recunoaște acest tip de episoade penale multiple săvârșirea a două sau mai multe infracțiuni, indiferent dacă vătămarea este cauzată uneia sau mai multor persoane în următoarele circumstanțe: a) infracțiunile sunt săvârșite prin aceeași faptă sau prin două sau mai multe fapte, ce au legătură sau au o intenție sau un plan comun; sau b) infracțiunile sunt săvârșiri repetate ale aceleiași infracțiuni sau a unor infracțiuni similare.

În teza de doctorat, savanta D. M. Semionova [23, p. 24-25] pune accent pe reglementările Codului penal al Republicii Franceze, și anume în Capitolul II, denumit „Regimul pedepselor”, în Secțiunea a III-a „Despre pedepse”, conținând regulile de condamnare în cazul unui concurs de infracțiuni. Art. 132² din Codul penal al Republicii Franceze stabilește că, concursul de infracțiuni are loc atunci când o infracțiune este săvârșită de o persoană înainte ca aceasta din urmă să fi fost condamnată definitiv pentru o altă infracțiune, iar art. 132³- 132⁵ dezvăluie

regulile de aplicare a pedepsei în cazul unui concurs de infracțiuni, făcând distincție între luarea în considerare a faptelor săvârșite de o persoană în cadrul unui proces sau al unor procese separate [24].

Considerăm imperativ a menționa Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în Cauza Rohlena împotriva Republicii Cehe din 27 ianuarie 2015 [25], în care s-a stabilit că, în speță, “reclamantul ar fi fost judecat pentru mai multe infracțiuni și s-ar fi produs o absorbție a unei pedepse mai puțin severe de către una mai severă, care ar fi stabilită pe baza normei legale de stabilire a răspunderii pentru cea mai gravă infracțiune, adică art. 215 lit. (a) din Codul penal al Republicii Cehe. În plus, multiplicitatea infracțiunilor și prelungirea în timp a faptelor penale ar fi circumstanțe agravante în acest caz.”

În urma analizelor efectuate pe marginea subiectului dat, se poate deci concluziona că, singurul factor unificator al instituției pluralității de infracțiuni în legea penală a Republicii Moldova și a altor state reprezintă legătura “in personam” dintre infracțiuni, însemnând că ele sunt atribuite aceluiași subiect, această aspect căpătând o intensitate unică în cazul comiterii unei pluralități de infracțiuni, în raport cu situația săvârșirii unei infracțiuni unice.

Totodată, sperăm că propunerile de lege ferenda formulate mai sus vor îmbunătăți esențial cadrul legislativ al statelor străine exemplificate privind instituția pluralității de infracțiune, împreună cu pedepsele aplicabile fiecărei forme ale pluralității infracționale. Or, la aplicarea răspunderii penale pentru săvârșirea a două sau mai multor acțiuni infracționale este extrem de utilă capacitatea juridico-penală de a putea deosebi cazurile încadrării infracțiunilor săvârșite de către făptuitor drept pluralitate sau unitate de infracțiune.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129474&lang=ro
2. BOTNARU S., ȘAVGA A., GROSU V., GRAMA M., Drept Penal. Partea Generală, Volumul I, Ediția a II-a, Editura: Cartier juridic, septembrie 2005, 624 p.
3. ȘEVCENCO I., Aspecte comparative între pluralitatea de infracțiuni și infracțiunea unică. În: Totalizarea activității de cercetare a cadrelor didactice Vol.1, 2010, Conferința "Totalizarea activității de cercetare a cadrelor didactice", Cahul, Moldova, 6-7 mai 2010, p. 283-303.
4. MUZÎCANT R., Problemele corelației dintre formele unității legale și

- pluralitatea de infracțiuni. În: Jurnalul juridic național: teorie și practică Nr. 5(2)(39) / 2019 / ISSN 2345-1130, p. 65-67.
5. SIMA C., Pluralitatea de infracțiuni. În: Revista Pro Lege Nr. 1-2/2015, p. 11-28.
 6. STOIAN A. Problemele corelației dintre formele unității legale și pluralitatea de infracțiuni. În: Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAIRM: științe juridice Nr. X / 2010 / ISSN 1857-0976, p. 208-211.
 7. BARBĂNEAGRĂ A., ALECU GH., BERLIBA V. și alții. Codul Penal al Republicii Moldova. Comentariu, CZU 343.2(478)(0.072), C60, Chișinău, 2009, 859 p.
 8. Codul penal al României. Publicat în Monitorul Oficial nr. 510 din 24 iulie 2009. Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Romania-RO.html>
 9. Codul penal al Republicii Federale Germane. Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Germania-RO.html>
 10. Codul penal al Republicii Letonia. Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Letonia-RO.html>
 11. Codul penal al Republicii Austria. Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Austria-RO.html>
 12. VRABIE B.- C. Concursul între cauzele de agravare a răspunderii penale reprezentate de formele pluralității de infracțiuni în cazul persoanei fizice majore. Efecte asupra pedepsei, 09.03.2022. Disponibil: <https://www.juridice.ro/773593/concursul-intre-cauzele-de-agravare-a-raspunderii-penale-reprezentate-de-formele-pluralitatii-de-infracțiuni-in-cazul-persoanei-fizice-majore-efecte-asupra-pedepsei.html>
 12. PELICAN G., Reflecții privind tratamentul sancționar al pluralității intermediare aplicabil persoanei fizice. Decizia nr. 7/2020 – Rațiune, implicații și perspective. În: Penalmente Relevant Nr. 1/2020, p. 45-53.
 13. RISTEA I., Pluralitatea intermediară de infracțiuni în Noul Cod penal, Editura: Universul Juridic, București, 2013, p. 22-26.
 14. Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție – Completul pentru soluționarea recursului în interesul legii – nr. 7 din 17.02.2020 referitoare la interpretarea și aplicarea unitară a dispozițiilor art. 44 alin. (2) din Codul penal. Publicat în Monitorul Oficial nr. 486 din 9 iunie 2020. Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/226638>
 15. БАЖАНОВ М. И., Множественность преступлений по уголовному праву Украины. Харьков, “Право”, 2000, 88 с.

16. КАЛИНИНА Т. А., *Формы и виды единого преступления и отграничение их от множественности преступлений*, Москва, 2006, 162 с.
17. ПИНЧУК В. И., *Множественность преступлений*, Санкт-Петербург, 1999, 35 с.
18. ГОРОДНОВА О. Н., *Множественность преступлений и ответственность за них: Российский и зарубежный опыт*, УДК 343.211, В: *Юриспруденция*, с. 123-129.
19. *Codul penal al Regatului Spaniei*. Disponibil:
<http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Spania-RO.html>
20. ТАРАСОВА Ю. Е., *Формы множественности преступлений и конструкции множественного совершения деяний в российском уголовном праве. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук*, Москва, 2019, 239 с.
21. *Codul penal al statului Texas*. Disponibil:
<https://statutes.capitol.texas.gov/?link=PE>
22. СЕМЁНОВА Д. М. *Основание и пределы дифференциации уголовной ответственности в условиях множественности преступлений. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук*, Самара, 2019, 260 с.
23. *Codul penal al Republicii Franceze*. Disponibil:
<http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Franta-RO.html>
24. *Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în Cauza Rohlena împotriva Republicii Cehe din 27 ianuarie 2015*. Disponibil:
<http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Rohlena-impotriva-Republicii-Cehe.pdf>

CZU: 343.352(091):343.85:341.123

DOI: 10.5281/zenodo.7362862

REPERE EVOLUȚIONISTE ALE TRAFICULUI DE INFLUENȚĂ

PAVLENCU Mariana,

doctor în drept, conferențiar universitar,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova
ORCID: 0000-0003-0074-5267

Corruption is a serious social phenomenon, with a large scale, with varied and complex forms, manifested up to the highest levels of society. The mechanism of legal treatment of corruption in the public sector, established in the national laws of several countries, was formed on the basis of international experience, accumulated in this field both globally and in Europe, and was reflected in the adoption of normative acts with major significance. The evolution of corruption over time has demonstrated its complex and almost universal character, penetrating not only in the sphere of state and public administration, but also in the economic, commercial sector, in credit-banking relations, capital market, etc.

Keywords: phenomenon, corruption, evolution, legislation, regulations, economic sector, legal treatment.

Introducere. Cu o istorie de mii de ani în urmă, începând încă din antichitate, corupția reprezintă unul dintre modelele comportamentale dintre cele mai rele dar, în același timp, extrem de răspândite în cadrul funcționarilor oficiali sau reprezentanților aleși. În ultimul secol, ea privește și comportamentul celor din domeniul privat.

Corupția, fiind legată nemijlocit de putere și de guvernare, o putem considera tot atât de veche ca și organizările politice, însă care constituie o amenințare pentru democrație, pentru supremația dreptului, echității sociale și a justiției deoarece, erodează principiile unei administrații eficiente, subminează economia de piață și pune în pericol stabilitatea instituțiilor statale.

Metode și materiale aplicate. Pentru elaborarea studiului au fost aplicate diferite metode de cercetare științifică: metode de analiză, deductive și inductive, statistică, de sinteză, comparație etc.

Prima mențiune despre corupție în sistemul serviciului de stat, care și-a găsit oglindire în unul din cele mai vechi monumente ale stăruității – arhivele Babilonului Antic – se referă la a doua jumătate a sec. al XXIV-lea î.Hr. În epoca sumerienilor și a semiților Regele Urukaghina (Uruinimghina) din Lagaș (oraș-stat antic în Sumer) a reorganizat administrația de stat în scopul de a pune

capăt abuzurilor funcționarilor și judecătorilor săi, de asemenea, de a reduce solicitările nelegitime de obținere a recompenselor de la personalul templului de către administrația regală, micșorarea și reglementarea plăților pentru ceremonii [1, p. 59].

În India, Kautilya, ministrul principal al împăratului Ciandrapurta Mauria, în sec. V î.Hr., a enumerat în tratatul „Arthasăstra” 40 de tipuri de însușire a venitului de către funcționarii de stat, dar, făcând, totuși concluzia: „Este imposibil să nu încerci gustul mierii sau al otrăvii, dacă ea se află pe vârful limbii tale, tot așa și pentru funcționarul de stat este cu neputință să nu rupă măcar puțin din veniturile regale”. În tratatul său Kautilya a făcut o concluzie pesimistă: „Avea împăratului nu poate să nu fie, cât de puțin, însușită de către acei care administrează această proprietate” [2, p. 90].

Frecvența îngrijorătoare a corupției în Grecia Antică l-a determinat pe Platon să propună pedeapsa cu moartea pentru funcționarii care primeau daruri pentru a-și face datoria. El spunea: „Nu trebuie să primești daruri nici pentru lucrurile bune, nici pentru lucrurile cele rele”. La rândul său, Aristotel, scrie următoarele: „Persoanele ce întrunesc funcții de gerant (membrii sfatului celor bătrâni) pot fi supuse mituirii și, adesea, aduc funcțiile lor statale jertfă intereselor personale. De aceea, acestea ar trebui să-și schimbe atitudinea în această ordine de idei”. În același context, în lucrările cercetătorilor antici greci Dinarh, Hiperide și Demostene, luarea și darea de mită este considerată una dintre cele mai grave infrațiuni, determinând ca sancțiune pedeapsa capitală sau amenda în mărime decernată din suma mitei primite.

O îngrijorare deosebită a trezit coruperea judecătorului, deoarece ea conducea la redistribuirea nelegitimă a proprietății și dorința de a soluționa litigiul contrar legii.

Nu întâmplător religiile de frunte, dintre toate tipurile de corupție, acuză, în primul rând, coruperea judecătorilor: „Să nu primești daruri, căci darurile orbesc pe cei ce au ochii deschiși și sulesc hotărârile celor drepți” (Exodul 23:8, Deuteronomul 16:19); „Nu vă însușiți nelegitim averea unuia la altul și nu cumpărați judecătoria, ca să vă însușiți intenționat proprietatea altor oameni” (Koran 2:188) ș.a.m.d. [3, p. 12].

În statul Roman se interzicea acceptarea compensațiilor, darurilor pentru cele mai importante îndatoriri civice. În legile romane adoptate – Lex Cinciiade donis muneribus (204 î.Ch.); Calpurnia (149 î.Ch.); Acilia (123 î.Ch.); Servilia (110 î.Ch.); Cornelia (81 î.Ch.); Iulia (51 î.Ch.) – corupția, fiind răspândită

alarmant în societate, a fost sancționată ca delict prin care se înțelegea orice îmbogățire injustă a persoanelor ce aveau o funcție publică sau semipublică. Sancțiunile aplicate funcționarilor corupți erau diferite. După Legea Calpurnia, de exemplu, funcționarul vinovat era obligat să restituie mita. Legea Acilia prevedea aplicarea pedepsei pecuniare, stabilind restituirea dublei valori a folosului primit. Legea Servilia a prevăzut și pierderea de către funcționarii vinovați a drepturilor politice. În Imperiul Roman delictele funcționarilor corupți erau pedepsite și mai sever, fiind aplicate, de rând cu celelalte pedepse principale, exilul și confiscarea averii [3, p. 14].

În Evul Mediu nivelul corupției nu era mai mic, deși încercările de a o limita erau. În această perioadă noțiunea „corupție” capătă doar însemnătate exclusiv bisericească, canonică – ademenire, seducere de către diavol.

Circa 500 de ani în urmă părinții inchiziției, cu metodele lor specifice, au contribuit la terminarea rapidă a luptei limbii latine cu rădăcinile sale grecești, care continua de peste două mii de ani, una din cauzele căreia a fost și schimbarea termenului *katalysis* (de la gr. *katalysis* – distrugere, descompunere) cu latinescul *corupția*. *Corruptibilitas* însemna trecerea omului, predispoziția la distrugere și nicidecum capacitatea lui de a lua și a da mită. Corupția în teologia catolică a devenit manifestarea păcatului. După căderea în păcat a primului născut, coruptă, adică bună și păcătoasă, s-a dovedit a fi natura în care se nasc și mor oamenii. Păcatul moștenit adesea era examinat drept cauză inițială a tuturor păcatelor (Augustin cel Blajin, Thoma De Aquino) [4, p. 117].

În sec. VI imperatorul Bizanțului Anastasie, pentru a lupta cu corupția, practica darea de seamă a funcționarilor, mărirea numărului de pretexte pentru a fi pedepsiți, înăsprirea controlului asupra îndeplinirii funcțiilor încredințate, înfăptuirea schimbării cadrelor. La punctele de primire erau utilizate etaloane de măsură și de cântărire, pentru ca funcționarii și vameșii să nu poată micșora (sau mări) greutatea. Pentru unele categorii de funcționari erau fixate lefuri, ca ei să nu poată să se îmbogățească peste măsură din vistieria statului sau pe baza petiționarilor din popor. Treptat, în Imperiu au fost ridicate cerințele față de dările de seamă pe marginea activității demnitarilor de toate rangurile și cinurile. Activitatea anticorupție a imperatorului Anastasie urmărea scopul de protecție de furt a câtor mai multe resurse ale imperiului. Controlul era aproape unica metodă de a micșora abuzurile funcționarilor în teritoriu. Ceva mai târziu, în actele legislative ale lui Iustinian I, se observă tendința de a reduce numărul funcționarilor în provincie, a răsunat cererea „de a micșora

numărul funcționarilor neprevăzuți în statele de personal.” Luptei cu corupția i se atribuia și interzicerea de atunci de a cumula mai multe funcții [5, p. 14].

Metodele de combatere a corupției din acea epocă erau destul de primitive – ele, în principiu, erau limitate de interziceri și amenințări, eficacitatea lor era foarte mică. Imperatorul Iustinian practica, în sec. VI, recompensa pentru denunțarea delapidatorilor de fonduri publice și a celor care luau mită. Se considera că denunțurile aveau un caracter voluntar și aducea folos societății, de aceea în morala acelor secole ele nu erau acuzate.

A devenit foarte cunoscută reforma de combatere a corupției imperatorului Andronic. Leafa multor funcționari din Imperiu a fost majorată, pentru a-i face mai puțin accesibili mituirii. Judecătorii erau numiți din oamenii onești și incoruptibili. Povara dărilor a fost ușurată și colectorii de impozite lacomi erau supuși pedepselor aspre. Au fost aplicate măsuri dure împotriva marilor proprietari de pământ și mulți reprezentanți ai aristocrației bizantine au fost pedepsiți cu moartea.

În 1337, în Bizanț, a avut loc procesul judiciar împotriva soborului judecătoresc corupt, ca rezultat, parte din colegiul judecătoresc bizantin a fost acuzată de luare de mită, ea fiind condamnată la exilare cu confiscarea averii.

În Evul Mediu nivelul corupției era înalt și în alte țări. În Anglia, în 1601, spicherul Camerei Comunelor a subliniat că judecătorii de pace „pentru o jumătate de duzină de pui sunt gata să scuipe pe o duzină întreagă de legi penale” [6, p. 132].

În Rusia, prima mențiune despre mită ca recompensă nelegitimă pentru efectuarea unor atribuții oficiale de stat a fost fixată în Gramota regulamentară Dvinsk din 1397–1398.

În sistemul judiciar reducerea corupției în Rusia se manifestă în anii de guvernare a țarului Ivan III. Pentru prima dată condamnarea la moarte ca pedeapsă pentru luarea de mită deosebit de mare a fost introdusă de către nepotul lui, Ivan IV (Ivan cel Groaznic). Pravila sinodală din 1649 a mărit considerabil cercul faptelor ilicite și a subiecților corupți, iar pe timpul cârmuirii lui Petru I, legislația, pe lângă personalitățile oficiale, a plasat la subiecții corupți și mijlocitorii, părtașii, inițiatorii și tănuitorii [7, p. 5].

În vechiul drept francez, pentru actele de corupție erau pedepsiți guvernatorii și intendenții, care luau bani pentru ai salva pe unii de corvoadă ori pentru a-și procura alte avantaje; seniorii – pentru scutirea unor supuși de impozite; ofițerii de justiție, grefierii, judecătorii – pentru abuz de funcție.

„Judecătorii sunt corupți – scria Jousse – nu numai atunci când convin să facă un lucru pentru bani, dar și atunci când fără nici o convenție ei primesc ceva sub pretext de cadouri...”. În Codul penal francez (Codul Napoleon) din anul 1810, pentru prima dată au fost introduse sancțiuni foarte aspre pentru comiterea actelor de corupție. Aceste norme au fost urmate, în esență, de majoritatea statelor europene.

În Moldova medievală exista o regulă: „Dacă boierii își însușeau ceva din vistieria statului în favoarea lor ori comiteau vreo fărădelege împotriva domnitorului, ce se întâmpla nu chiar atât de rar, atunci el, nesfātuindu-se cu boierii, putea să le ia viața sau averea”. Dimitrie Cantemir nota că „regula simplă nu se baza pe o lege scrisă și de aceea judecătorii necinstiți se abăteau de la sensul ei adevărat, creând prin aceasta condiții pentru hotărâri nedrepte”. În una din Pravilele lui Matei Basarab (sec.XVI) se spunea: „Cade-se judecătorului... să fie tuturor miloserd, nefățarnic, neluător de mită...”. Orice abatere de la aceste reguli era pedepsită. Miron Costin în Letopisețul Țării Moldave spunea că Domnitorul era sever nu numai față de popor, dar și față de judecătorii care se lăsau corupți, aceștia fiind pedepsiți după vechile legi [8, p. 1].

În Moldova se practica responsabilitatea pentru corupția judiciară: „Dacă se va dovedi că boierul a luat o hotărâre nedreaptă, influențat de mită ori părtinire ori neștiind legea, el este supus pedepsei aspre”.

Esența actuală a corupției se afirmă la răscrucea Epocii Noi, odată cu constituirea statelor centralizate și a sistemelor de drept existente și azi. Un impuls important pentru sesizarea corupției în sensul ei de azi ne dau lucrările lui Niccolo Machiavelli. Corupția a fost comparată de el, de exemplu, cu oftica. La început este dificil s-o descoperi, dar e mai ușor s-o tratezi, dacă însă a fost delăsată, este simplu s-o descoperi, dar e greu s-o tratezi. Așa e și cu corupția în cadrul statului, dacă observi la timp apariția bolii, ceea ce-i dat doar cârmuitorilor înțelepți, nu este greu să te debarasezi de ea, dacă ea a fost neglijată, atunci fiecare vede că nu mai ajută nici un leac [9, p. 44].

Ulterior, accentul în înțelesul corupției a fost pus pe partea ei criminologică și a dreptului penal. Thomas Hobbes menționa în „Leviathan”: „Oamenii care se laudă cu averea lor, comit cu îndrăzneală crime în speranța că vor putea evita pedeapsa, corupând justiția de stat ori vor fi iertați pentru bani ori pentru alte forme de recompensă”. La aceștia el îi raporta și pe acei care „aveau multe rude influente ori oameni „populari” care îndrăznesc să încalce legea în speranța că vor reuși să exercite presiune asupra puterii care execută legea”. Corupția, după

Hobbes „este rădăcina din care derivă, în toate timpurile și grație diferitelor ispite, sfidarea tuturor legilor”.

Doar în sec. XX treptat se produc schimbări în atitudinea față de corupție. Punctul de vedere actual, care spune că corupția afectează dezvoltarea, cu câteva decenii în urmă era considerat îndoielnic. În anii 1960–1970 tema corupției era pe larg discutată în țările slab dezvoltate, dar nu s-a ajuns la o părere comună despre faptul cum afectează ea dezvoltarea. O parte din savanți considerau că corupția poate fi chiar utilă dezvoltării societății. Astfel, Hantington menționa că corupția poate avea efect pozitiv, așa cum ea micșorează nivelul violenței și, pe lângă altele, reprezintă unul din mecanismele adaptării la epoca contemporană și are un caracter antirevoluționar. „Acel care dă mită polițistului care deservește sistemul – este mai predispus să se identifice cu sistemul, decât acela care ia cu asalt sectorul de poliție”, afirma Hantington.

Robert Merton, în baza analizei funcționale a mecanismului politic al SUA, a demonstrat că este imposibil să examinezi corupția în afara unui context concret, în care ea există; în multe cazuri corupția este funcțională pentru dezvoltarea societății [10, p. 11].

La sfârșitul anului 1964, Nataniel Leff de la Universitatea din Columbia susținea următoarele: „Corupția poate introduce elementul concurenței în industria monopolistă arhiânstărită și, astfel, în sistem va fi introdusă tendința spre eficacitate”.

În anii '90 ai sec. XX atitudinea față de corupție a început să se schimbe. În 1993, Piter Aidjen a creat organizația Transparency International (Transparența Internațională) care, în 1995, a editat primul catalog de percepere a corupției. Anchetând pe cei mai învârstă și mai cu experiență conducători ai companiilor transnaționale și coordonând răspunsurile lor cu informații din alte izvoare, Transparency International a alcătuit un rating a 53 de țări ale lumii. În urma publicării indicelui corupției efectul a fost colosal. Majoritatea celor mai mari ziare ale lumii le-au retipărit cu comentariile lor, la el au început să facă trimiteri partidele de opoziție, el a fost supus criticii de către guverne. Dar cea mai importantă consecință a constituit-o convingerea societății că a apărut posibilitatea comparării corupției unei sau altei țări și urmării creșterii corupției într-o țară concretă [9, p. 49].

În așa fel, s-a impus cu strictețe necesitatea protejării societății civile de efectele distrugătoare ale corupției în relațiile întreprinderilor, instituțiilor,

societăților comerciale, pe piața de desfacere și de achiziționare, în relațiile dintre public și patronat.

Pentru prima dată practicile corupției, în ceea ce privește tranzacțiile comerciale internaționale, sunt analizate la nivel mondial de Adunarea Generală a ONU, care a luat atitudine în această privință prin Rezoluția nr.3514 din 15 decembrie 1975. Urmează: șase conferințe internaționale împotriva corupției, între 1983-1994; Conferința Națiunilor Unite din 1989; Congresul Națiunilor Unite (1990) și Rezoluția specială adoptată în cadrul lui; seminarul din 1994 privind corupția pe piețele de tranziție; Conferința de la Freiburg din 1994; Conferința miniștrilor europeni ai justiției din 1994; ședința specială asupra corupției la Congresul IX al ONU pentru prevenirea crimei, Egipt, 1995; Declarația ONU cu privire la corupție și mită în activitățile comerciale transnaționale, 1996; Codul internațional cu privire la conduita funcționarilor publici adoptat de Adunarea Generală a ONU, 1996 [11, p. 37].

Din aceste considerente, documentele adoptate de către organismele internaționale, fiind ratificate de către statele membre ale acestora, îmbracă forma de norme de drept internațional, care reprezintă reguli de conduită cu caracter obligatoriu stabilite prin acordul de voință a subiectelor sale și îndeplinite de către acestea în mod benevol sau, în caz de necesitate, cu aplicarea unor măsuri de constrângere [12, p. 25].

Normele dreptului internațional, fiind acceptate prin ratificare de către statele membre, obțin un statut de normă de drept intern sau servesc ca bază pentru adoptarea unor acte normative specifice. Și în primul și în al doilea caz, normele au un caracter obligatoriu, se aplică benevol sau prin constrângere. Cât privește normele dreptului intern, vom menționa că constrângerea este executată de un sistem de organe executive și judecătorești ale statului, iar în normele dreptului internațional, constrângerea este exercitată de înseși subiectele ordinii juridice internaționale, de regulă de către state, în baza normelor de drept internațional în vigoare și în limitele admise de tratatele internaționale respective. După numărul de participanți și sfera de aplicare în spațiu, normele dreptului internațional se clasifică în norme universale care reglementează relațiile dintre subiectele de drept internațional, al căror obiect reprezintă un interes general și norme cu caracter local care reglementează relații din cadrul unui cerc determinat de subiecte, iar obiectul relațiilor reglementate prezintă un interes preponderent pentru un număr limitat de state [11, p. 38].

Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției [13]. Ca structură generală Convenția este compusă din opt capitole, divizate în 71 de articole: dispoziții generale, măsuri preventive, incriminarea și aplicarea legii, cooperarea internațională, recuperarea bunurilor infrațiunii, asistență tehnică și schimbul de informații, mecanisme de implementare, dispoziții finale. Sectoarele vizate de convenție sunt corupția în sectorul public și privat.

În Convenție nu se dă o definiție a corupției, considerând ca acest concept este în continuă evoluție și natura sa comportă multiple abordări însă Convenția definește noțiunile de agent public prin care se înțelege:

(1) orice persoană care deține un mandat legislativ, executiv, administrativ sau judiciar al unui stat parte, care a fost numită ori aleasă, cu titlu permanent sau temporar, care este remunerată ori neremunerată, și oricare ar fi nivelul său ierarhic;

(2) orice persoană care exercită o funcție publică, inclusiv pentru un organism public sau o întreprindere publică, ori care prestează un serviciu public, așa cum acești termeni sunt definiți în dreptul intern al statului parte și aplicați în domeniul pertinent al dreptului acestui stat:

(3) orice persoană definită ca “agent public” în dreptul intern al unui stat parte.

Totuși, în scopurile anumitor măsuri specifice prevăzute în Convenție, prin agent public se poate înțelege orice persoană care exercită o funcție publică sau care prestează un serviciu public, așa cum acești termeni sunt definiți în dreptul intern al statului parte și aplicați în domeniul pertinent al dreptului acestui stat.

Convenția stabilește anumite acțiuni care trebuie întreprinse de statele membre în scopul combaterii corupției, cum ar fi [13]:

- *Politici și practici de prevenire a corupției* prin care fiecare stat parte elaborează și aplică sau are în vedere, conform principiilor fundamentale ale sistemului său juridic, politici de prevenire a corupției eficiente și coordonate care favorizează participarea societății și care reflectă principiile de stat de drept, buna gestiune a problemelor politice și bunurile publice, de integritate, transparență și responsabilitate. Fiecare stat parte se străduiește să evalueze periodic instrumentele juridice și măsurile administrative pertinente pentru a determina dacă acestea sunt corespunzătoare pentru a preveni și combate corupția.

- *Organismul sau organismele de prevenire a corupției* prin care se înțelege că fiecare stat parte face astfel încât, conform principiilor

fundamentale ale sistemului său juridic, să existe unul sau mai multe organisme, după cum convine, însărcinate să prevină corupția prin mijloace legale. Fiecare stat parte acordă organismului sau organismelor menționate independența necesară, conform principiilor fundamentale ale sistemului său juridic, pentru a permite exercitarea eficientă a funcțiilor lor la adăpost de orice influență nedorită. Resursele materiale și personalul specializat necesar, precum și formarea de care acest personal poate avea nevoie pentru a-și exercita funcțiile ce trebuie să le fie furnizate.

- *Sectorul public* prin care se are în vedere că fiecare stat parte se străduiește, dacă este cazul și conform principiilor fundamentale ale sistemului său juridic, să adopte, să mențină și să consolideze sisteme de recrutare, de angajare, de încurajare a fidelității, de promovare și de pensionare a funcționarilor și, dacă este cazul, a altor agenți publici nenumiți. Fiecare stat parte are în vedere, de asemenea, să adopte măsuri legislative și administrative corespunzătoare, compatibile cu obiectivele prezentei convenții și conforme cu principiile fundamentale ale dreptului său intern, cu scopul de a determina criteriile pentru candidatura și alegerea la un mandat public; Fiecare stat parte are în vedere, de asemenea, să adopte măsuri legislative și administrative corespunzătoare, compatibile cu obiectivele prezentei convenții și conforme cu principiile fundamentale ale dreptului său intern, cu scopul de a spori transparența finanțării candidaturilor la un mandat public electiv și, eventual, a finanțării partidelor politice; Fiecare stat parte se străduiește, conform principiilor fundamentale ale dreptului său intern, să adopte, să mențină și să consolideze sisteme care să favorizeze transparența și să prevină conflictele de interese [11, p. 38].

- *Codurile de conduită ale agenților publici* ceea ce înseamnă că:

Pentru a lupta împotriva corupției, fiecare stat parte încurajează în mod special integritatea, cinstea și răspunderea agenților publici, conform principiilor fundamentale ale sistemului său juridic;

În particular, fiecare stat parte se străduiește să aplice, în cadrul propriilor sisteme instituționale și juridice, coduri sau norme de conduită pentru exercitarea corectă, onorabilă și corespunzătoare a funcțiilor publice;

Pentru aplicarea dispozițiilor prezentului articol, fiecare stat parte ia act, dacă este cazul și conform principiilor fundamentale ale sistemului său juridic, de inițiativele pertinente ale organizațiilor regionale, interregionale și multilaterale, precum Codul internațional de conduită al agenților funcției

publice, anexă la Rezoluția nr.51/59 a Adunării generale din 12 decembrie 1996;

Fiecare stat parte are în vedere, de asemenea, conform principiilor fundamentale ale dreptului său intern, să aplice măsuri și sisteme de natură să înlesnească semnalarea prin agenții publici ai autorităților competente a actelor de corupție despre care au luat cunoștință în exercițiul funcțiilor lor;

Fiecare stat parte se străduiește, dacă este cazul și conform principiilor fundamentale ale dreptului său intern, să aplice măsuri și sisteme care să-i oblige pe agenții publici să declare autorităților competente toate activitățile exterioare, orice ocupație, orice plasamente, orice bunuri și orice dar sau avantaj substanțial din care ar putea rezulta un conflict de interese cu funcțiile lor de agent public;

Fiecare stat parte are în vedere să ia, conform principiilor fundamentale ale dreptului său intern, măsuri disciplinare sau alte măsuri care se dovedesc a fi necesare împotriva agenților publici care încalcă codurile ori normele instituite în baza prezentului articol [11, p. 38].

- *Achizițiile publice și gestiunea finanțelor publice* se înțelege că fiecare stat parte ia, conform principiilor fundamentale ale sistemului său juridic, măsurile necesare pentru a stabili un sistem corespunzător de achiziții publice care să se bazeze pe transparență, concurență și criterii obiective pentru luarea de decizii și care, între altele, să fie eficiente pentru prevenirea corupției. Fiecare stat parte ia, conform principiilor fundamentale ale sistemului său juridic, măsurile corespunzătoare pentru a promova transparența și responsabilitatea în gestiunea finanțelor publice [11, p. 38].

Aceste sisteme, pentru aplicarea cărora se poate ține seama de valori-cadru, prevăd mai ales următoarele acțiuni:

a) difuzarea publică a informațiilor privind procedurile de achiziții publice și contracte, aici fiind cuprinse informațiile despre apelurile de oferte și de informare corespunzătoare asupra atribuirii de contracte, fiind lăsat suficient timp potențialilor ofertanți pentru a stabili și înscrie oferta lor;

b) stabilirea anterioară a condițiilor de participare, inclusiv criteriile de selecție și de atribuire, și regulile apelurilor de oferte și publicarea lor;

c) folosirea criteriilor obiective și predeterminate pentru luarea de decizii privind achizițiile publice, cu scopul de a facilita verificarea ulterioară a aplicării corecte a regulilor sau procedurilor;

d) un sistem de recurs intern eficient, inclusiv un sistem de apel eficient,

care să garanteze exercițiul căilor de atac în cazul încălcării regulilor sau procedurilor stabilite conform prezentului paragraf;

- *Informarea publicului* obligă fiecare stat parte să ia, conform principiilor fundamentale ale dreptului său intern, măsurile necesare pentru a spori transparența administrației sale publice, inclusiv în ceea ce privește organizarea, funcționarea și procesele decizionale, dacă este cazul. Aceste măsuri pot include, în special:

- a) adoptarea de proceduri sau de reglementări care să permită publicului obținerea, dacă este cazul, a informațiilor asupra organizării, funcționării și proceselor decizionale de administrație publică, precum și, ținând seama de protecția vieții private și a datelor personale, asupra deciziilor și actelor juridice care îi privesc;

- b) simplificarea, dacă este cazul, a procedurilor administrative, cu scopul de a facilita accesul publicului la autoritățile de decizie competente;

- c) publicarea informațiilor, inclusiv a eventualelor rapoarte periodice, despre riscurile de corupție în cadrul administrației publice [11, p. 38].

Convenția adoptă o manieră descriptivă ce acoperă forme variate de corupție care există în prezent, dar oferă cadrul și pentru forme ce pot apărea în viitor.

În așa fel, Convenția obligă statele membre să prevadă ca infrațiuni: corupția, traficul de influență, abuzul de funcție, îmbogățirea ilicită (*inclusiv din sectorul privat*), spălarea produsului infrațiunii, tănuirea, obstrucționarea bunei funcționari a justiției.

Convenția mai obligă la incriminarea faptelor de corupție comise de persoanele juridice și a faptelor de participație și pregătire ori tentativa a unor asemenea infrațiuni.

Programul Global împotriva Corupției [14]. Nici Programul Global nu dă o definiție a corupției însă, se declară că: „esența fenomenului corupției constă în abuzul de putere săvârșit în scopul obținerii unui profit personal, direct sau indirect, pentru sine sau pentru altul, în sectorul public sau în sectorul privat”.

În art.15 al acestui document, denumit „Mituirea funcționarilor publici naționali” se stabilește că fiecare stat poate să adopte măsurile legislative și altele care ar putea fi necesare pentru a stabili cazurile de infrațiuni penale, atunci când sunt săvârșite cu intenție, cum ar fi:

- (a) promisiunea, oferirea sau darea, unui funcționar public, direct sau indirect, a unui nejustificat avantaj, pentru el personal, ori pentru altă persoană

sau entitate, pentru ca acesta să se abțină de la exercitarea funcțiilor sale oficiale;

(b) solicitarea sau acceptarea de către un funcționar public, direct sau indirect, a unui avantaj nejustificat, pentru el personal ori pentru altă persoană sau entitate, pentru ca acesta să se abțină de la exercitarea funcțiilor sale oficiale [14].

Programul conține unele explicații asupra unor elemente caracteristice actelor de corupție, printre acestea vom nominaliza:

- Abuzul de putere discreționară. În unele cazuri, corupția poate implica abuzul de putere discreționară care îmbrăca forma unui câștig personal. De exemplu, un oficial responsabil din Guvern poate exercita libertatea de achiziționa bunuri sau servicii de la o societate în care el deține un interes personal sau propune dezvoltări imobiliare, care vor duce la creșterea valorii acestora. Un astfel de abuz este adesea asociat cu birocrății în cazul în care nu există structuri de supraveghere sau de responsabilitate sau în cazul în care normele de luare a deciziilor sunt atât de complexe încât acestea neutralizează eficiența responsabilității.

- Favoritismul, nepotismul și clientelismul. În general, favoritismul, nepotismul și clientelismul implică abuzuri de putere discreționară. Astfel de abuzuri, nu sunt guvernate de interesul propriu al unui funcționar, dar reprezintă interesele cuiva legate de el sau de un membru dintr-o familie, partid politic, grup religios sau de altă natură. Aceasta se realizează prin darea de mită de către cineva unui funcționar ca sa-l angajeze într-un anumit serviciu sau dacă un funcționar corupt angajează o rudă de a sa acționând în schimbul beneficiului de a avansa interesele familiei [14].

- Exploatarea conflictului de interese. Cele mai multe forme de corupție implică crearea sau exploatarea unor conflicte între responsabilitățile profesionale ale unui individ corupt și interesele sale personale.

Acceptarea de mită creează un astfel de conflict de interese. Cele mai multe cazuri de delapidare, furt sau fraudă implică un individ care cedează ispitei luând un avantaj necuvenit în urma unui conflict de interese.

Atât în sectorul public, cât și în cel privat, angajații și funcționarii se confruntă de obicei cu circumstanțe în care interesele lor personale intră în conflict cu cele din responsabilitatea lor de a acționa în interesul superior al statului sau al angajatorului lor.

Programul Global împotriva Corupției conține în sine un set detaliat de

instrumente specifice, destinate utilizării de către funcționarii care sunt chemați să elaboreze strategii anti-corupție, precum și să dezvolte și să pună în aplicare fiecare element specific din strategii. Programul conține la fel și diferite studii de caz, demonstrând exemple menite să ilustreze utilizarea unor instrumente individuale și combinații de instrumente în practică, care oferă informații despre condițiile în care un anumit program va fi sau nu va fi funcțional și modul în care diferite instrumente pot fi adaptate sau modificate pentru a se potrivi circumstanțelor în care acestea sunt susceptibile de a fi utilizate [14].

Rezoluția Conferinței Globale GOPAC de la Arusha, Tanzania, Septembrie 2006 [15]. Rezoluția a subliniat angajamentul de a forma un grup de lucru pentru a promova punerea efectivă în aplicare a Convenției ONU împotriva corupției (UNCAC). Dintre domeniile de acțiune prevăzute de UNCAC, GOPAC s-a axat în principal pe cele referitoare la prevenire și mecanismele de evaluare, fiind probabil mai strâns legate de forța de acțiune a GOPAC, și în acest sens a instituit grupuri operative globale care să abordeze aceste chestiuni.

Grupul Operativ Global privind UNCAC a fost creat în vederea punerii în aplicare a prevederilor politicilor de prevenire a corupției și pentru sprijinirea mecanismelor de implementare.

Grupul Operativ Global privind Controlul parlamentar a fost creat în vederea asigurării implementării prevederilor din Convenție, referitoare la organismele de prevenire a corupției, sectorul public, achizițiile publice și gestionarea finanțelor publice, raportarea publică.

Grupul Operativ Global pentru etică, conduită și imunitate parlamentară a fost creat în vederea punerii în aplicare a prevederilor UNCAC legate de codurile de conduită pentru funcționarii publici.

Grupul Operativ Global împotriva spălării banilor a fost creat în vederea punerii în aplicare a prevederilor referitoare la spălarea banilor, spălarea produselor infrațiunii, prevenirea și depistarea transferurilor produselor infrațiunii, unități de informații financiare.

În cadrul Conferinței Globale GOPAC din 2008 s-a propus crearea unui nou *Grup Operativ Global în vederea sprijinirii implementării prevederilor privind participarea societății civile la lupta împotriva corupției*.

Activități ale diviziilor naționale GOPAC au inclus:

- obținerea vizibilității publice și politice;
- introducerea unui număr de proiecte de lege legate de lupta împotriva

corupției și a spălării banilor în legislative, inclusiv asigurarea adoptării și punerii lor în aplicare de către guverne;

- sprijin pentru dezvoltarea profesională pentru unii dintre membrii săi și angajarea societății civile în eforturile anticorupție [15].

Convenția cu privire la combaterea corupției persoanelor oficiale străine în cadrul tranzacțiilor internaționale [16]. La 21 noiembrie 1997, 28 de țări membre ale OCDE s-au angajat să ia toate măsurile necesare privind combaterea și prevenirea corupției, să declare în calitate de infrațiune mituirea funcționarilor publici străini în tranzacțiile comerciale internaționale. Convenția prevede o definiție largă și clară a luării de mită, stabilește standarde și criterii de performanță a legislației relevante și oferă, de asemenea, mecanisme de asistență judiciară reciprocă.

Convenția încurajează, de asemenea, cooperarea între țări prin intermediul întrunirilor regulate ale membrilor Grupului de lucru privind combaterea corupției și invită toate țările semnatare să participe la follow - up la punerea în aplicare de monitorizare a Convenției.

Obiectivele Convenției sunt confirmate și în cele trei Recomandări directe ale OCDE. Recomandările din 1997 sunt destinate pentru a lupta contra mituirii funcționarilor publici străini în operațiuni de afaceri internaționale, să identifice măsurile care trebuie luate de către semnatarii Convenției în domeniul contabilității, achizițiilor publice, precum și criminalizarea mituirii funcționarilor publici străini.

Inițiativele Consiliului Europei în lupta împotriva corupției. În anul 1994, Consiliul Europei a lansat inițiativa împotriva corupției în cadrul Conferinței de la Malta a miniștrilor europeni ai justiției. S-a recomandat înființarea unui Grup multidisciplinar privind corupția, care trebuia să aibă un rol important în determinarea măsurilor ce ar putea face parte dintr-un program de acțiune la nivel internațional. În anul 1995, Grupul multidisciplinar privind corupția a elaborat Programul de acțiune împotriva corupției, iar 1996 a fost adoptat de către Comitetul Miniștrilor. Acesta, a fost un document provocator, care încearcă să acopere toate aspectele luptei naționale împotriva corupției [11, p. 39].

Grupul multidisciplinar a definit corupția ca orice comportament al persoanelor în sarcina anumitor obligații în sectorul public sau privat, care condiționează încălcarea acestora în calitate de persoană de stat cu funcție de răspundere, lucrător privat, agent independent, având drept scop obținerea unui profit ilegal pentru sine și alte persoane [17, p. 35].

Deci, este lărgit cercul subiecților actelor de corupție. Aceștia fiind atât funcționari din sectorul public, cât și din sectorul privat. În așa fel, prin corupție se înțelege faptul de a solicita, de a oferi, de a da sau de a accepta, direct sau indirect, un comision ilicit sau un alt avantaj necuvenit [17, p. 35].

Convenția Penală privind Corupția [18]. Convenția reprezintă un instrument juridic regional în care se prevede incriminarea coordonată a infracțiunilor de corupție, o cooperare consolidată în cercetarea unor asemenea infracțiuni și un mecanism eficace de urmărire a aplicării acesteia.

Convenția conține prevederi privind dezvoltarea unor structuri anticorupție specializate, protecția persoanelor care colaborează cu autoritățile care investighează sau instrumentează cazul, adună probe sau confiscă bunurile rezultate din comiterea infracțiunii. Convenția asigură cadrul necesar pentru întărirea cooperării internaționale (asistență mutuală, extrădare și furnizarea de informații) în investigarea și instrumentarea infracțiunilor de corupție.

În cadrul convenției ținta principală o reprezintă crearea normelor comune referitoare la anumite infracțiuni de corupție, nefiind definit în mod uniform termenul de corupție și vizează, totodată, ameliorarea cooperării internaționale. Convenția penală privind corupția este un instrument care vizează incriminarea coordonată tuturor practicilor corupte existente (mituirea activă și pasivă, traficul de influență activ și pasiv, spălarea banilor și a veniturilor provenite din corupție, etc.).

Convenția prevede, de asemenea cooperarea consolidată internațională (asistența reciprocă, extrădarea și furnizarea de informații), în cadrul anchetei și a urmăririi penale a infracțiunilor de corupție. În legătură cu asistența reciprocă, aceasta prevede că părțile vor crea autorități centrale speciale desemnate pentru a face față cererilor într-un mod prompt [18].

În ceea ce privește evaluarea Convenției Penale privind corupția considerăm că principalele avantaje pe care le aduce Convenția sunt următoarele:

- reprezintă un acord regional privind importanța abordării corupției, stabilind standarde comune pentru incriminarea acesteia;

- prevede gamă largă de infracțiuni penale, care cuprinde nu numai mituirea funcționarilor interni, externi și internaționali, acoperind și mituirea în sectorul privat;

- oferă un cadru regional de cooperare îmbunătățit care prevede asistența reciprocă în materie de aplicare a legii, inclusiv în extrădare, investigații,

precum și confiscarea sumelor provenite din corupție;

- include restricții în ceea ce privește posibilitatea utilizării secretului bancar pentru a bloca cooperarea;
- asigură răspunderea corporativă;
- solicită sancțiuni eficiente, proporționale și disuasive, iar pentru persoanele juridice cel puțin sancțiuni non-penale eficiente;
- cerințe de creare a autorităților anticorupție specializate;
- dispoziții privind protecția avertizorilor de integritate și a martorilor;
- proces de monitorizare funcțional [18].

Convenția Civilă privind Corupția [19]. Convenția a fost elaborată de Grupul de State împotriva Corupției (GRECO), ca urmare a mandatului primit de acesta din partea Comitetului Miniștrilor din cadrul Consiliului Europei. Convenția are scopul ca fiecare parte la convenție să prevadă în dreptul său intern căile de atac eficiente pentru persoanele care au suferit un prejudiciu ca urmare a corupției, pentru a le permite acestora să-și apere drepturile și interesele lor, inclusiv posibilitatea de a obține repararea prejudiciului.

Convenția conține o definiție a corupției și prevede obligația Statelor părți de a prevedea în dreptul lor intern mijloace eficiente în favoarea persoanelor care au suferit o pagubă rezultând dintr-un act de corupție, pentru a obține reparația integrală a prejudiciului – indiferent de natura acestuia - patrimonială sau nepatrimonială – inclusiv reparații pentru câștigul nerealizat. În ceea ce privește evaluarea Convenției Civile privind corupția putem considera că principalele beneficii sunt următoarele:

- prevede despăgubiri civile pentru persoanele care au suferit prejudicii ca urmare a unor acte de corupție, inclusiv de compensare pentru o gamă largă de daune.

- impune, de asemenea, că statul membru sau autoritatea este răspunzătoare pentru a compensa actul corupt de un funcționar public.

- prevede că acele contracte care au fost încheiate în urma unei fapte de corupție să fie declarate nule.

- prevede protecția avertizorilor de integritate din rândurile salariaților.

- solicită măsuri care să asigure prezentarea unei imagini fidele a conturilor și a poziției financiare a societății și existența unor auditori independenți pentru a confirma acest lucru.

- prevede cooperarea internațională între membri în cazurile de corupție, inclusiv în obținerea de probe în străinătate, competența, recunoașterea și

executarea hotărârilor străine.

- prevede un sistem de monitorizare.

- cu privire la orice prevedere din Convenție, nu există posibilitatea semnării acesteia cu rezerve [19].

Prin urmare, cum deja s-a mai menționat, un pas important în combaterea infrațiunii de *trafic de influență* îl constituie adoptarea la 27 ianuarie 1999 la Strasbourg a *Convenției penale privind corupția* [18].

Astfel, potrivit art.12 al respectivei convenții: „Fiecare parte adoptă măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc necesare pentru a stabili drept infrațiune penală în conformitate cu dreptul său intern, atunci când actul a fost comis intenționat, faptul de a propune, de a oferi sau de a da, direct sau indirect, orice avantaj necuvenit ca remunerare oricui afirmă sau confirmă că este capabil să exercite o influență asupra luării deciziei de către oricare persoană vizată în articolele 2, de la 4 la 6 și de la 9 la 11, fie că avantajul necuvenit este pentru el însuși sau pentru altcineva, cât și faptul de a solicita, de a primi sau de a accepta oferta sau promisiunea sub formă de remunerare pentru așa-numita influență, indiferent că influența este sau nu exercitată sau că influența presupusă produce sau nu rezultatul scontat” [18].

De asemenea, reglementări asemănătoare privind traficul de influență se regăsesc și în textul *Convenției ONU împotriva corupției din 2003* [13]. Conform lit. a) art.18 al acesteia: „Traficul de influență”, fiecare Stat parte adoptă măsurile legislative și alte măsuri care se dovedesc a fi necesare pentru a i se atribui caracter de infrațiune, în cazul în care actele au fost săvârșite cu intenție:

a) faptei de a promite, de a oferi ori de a da unui agent public sau oricărei alte persoane, direct ori indirect, un folos necuvenit, cu scopul ca respectivul agent sau respectiva persoană să abuzeze de influența sa reală ori presupusă, în vederea obținerii de la o autoritate publică a Statului parte a unui folos necuvenit pentru instigatorul inițial al actului sau pentru oricare altă persoană;

b) faptei unui agent public sau a unei alte persoane de a solicita ori de a accepta, direct sau indirect, un folos necuvenit pentru sine sau pentru o altă persoană, cu scopul de a abuza de influența sa reală ori presupusă, în vederea obținerii unui folos necuvenit de la o autoritate administrativă sau de la o autoritate publică a Statului parte [13].

În scopul realizării angajamentelor de implementare a acestor recomandări, asumate pe plan internațional de către Republica Moldova, la art.326 CP RM sunt

incriminate faptele reunite sub denumirea marginală de trafic de influență.

Concluzii. Corupția, protecționismul, conflictele de interese au fost mereu un fenomen permanent și inevitabil în existența societăților, prezentatu din toate timpurile un pericol substanțial al exigențelor statului de drept, al exercitării rolului și funcțiilor inerente ale statului, o amenințare majoră pentru democrație, constituind o negare a drepturilor omului și o încălcare a principiilor democratice, pentru echitatea socială și pentru justiție, erodând principiile unei administrații eficiente, punând în pericol stabilitatea și credibilitatea instituțiilor statului și a reprezentanților acestora, cât și pentru dezvoltarea economică și socială.

Referințe:

1. BOUHRIS, RY., LEYNES, Ph. Stereotipuri, discriminare și relații între grupuri. Iași, Ed. Polirom, 1977.
2. LUPAȘCU, Z. Corupția – istoricul, evoluția și consecințele ei la etapa actuală. Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova: aspecte teoretice și practice. În: Materialele conferinței internaționale. Chișinău, 19-20.11.2004.
3. БАЙБОЛОВ, К., СЫДЫКОВА, Л., СЫДЫКОВ, А. Коррупция, взяточничество, ответственность (вопросы теории и практики). Бишкек, 1999.
4. VIDAICU, M. Infrațiunile de corupție în lumina legislației naționale și convențiilor internaționale. Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova: aspecte teoretice și practice. În: Materialele conferinței internaționale. Chișinău, 19-20 noiembrie 2004.
5. ГУРОВ, А.И. Профессиональная преступность: прошлое и современность. Москва, 1991.
6. BARAC, L. Constantele și variabilele dreptului penal. Partea Generală. Partea Specială. Jurisprudență penală. București: ALL Beck, 2002.
7. ГОЛОВАНОВА, Е.И. Правовые основы борьбы с коррупцией в России в XVI–XIX вв. Историко-правовое исследование: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2002.
8. CUȘNIR, V. Corupția: reglementări de drept, activități de prevenire și combatere. Partea I, Monografie. Chișinău, 1999.
9. IACHIMOV, S., STOIANOV, S. Corupția în Moldova și lupta cu ea. Comrat, 2007.

10. ВЕРБОВА, О.В. Проблема борьбы с коррупцией в США в XIX в. În: Право Беларуси. Часть 1. Новополоцк, 2004.
11. MAHMOUD, S. Reglementări internaționale privind combaterea și prevenirea corupției și protecționismului. În: Jurnalul Juridic Național, nr.6, Chișinău, 2017.
12. BURUIAN, A., BALAN, O., SERBENCO, E. Drept internațional public, Ediția a II-a. Chișinău, 2005.
13. Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției, adoptată la New York la 31 octombrie 2003.
14. Programul Global împotriva Corupției. Adoptat de către ONU în 1999.
15. Rezoluția Conferinței Globale GOPAC de la Arusha, Tanzania, Septembrie 2006
http://gopacnetwork.org/Docs/FinalReport_GlobalConference2006_EN.pdf (accesat la 22.03.2022)
16. Convenția cu privire la combaterea corupției persoanelor oficiale străine în cadrul tranzacțiilor internaționale, adoptată de către Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică la 21 noiembrie 1997
<https://www.ani.md/sites/default/files/Conventia%20ONU.pdf> (accesat la 19.03.2022)
17. ROTARI, M. Corupția în Moldova și impactul ei asupra economiei. În: Legea și Viața, noiembrie, 2006.
18. Convenția penală privind corupția, adoptată la Strasbourg la 27 ianuarie 1999
https://www.cna.md/public/files/legislatie/conventia_penala_privind_coruptia_.pdf (accesat la 19.03.2022)
19. Convenția civilă privind corupția, adoptată la Strasbourg la 4 noiembrie 1999
<http://www.procuratura.md/file/Conventia%20europena%20civila%20privind%20coruptia.pdf> (accesat la 19.03.2022)

CZU: 343.37:343.53:004

DOI: 10.5281/zenodo.7366583

APLICAREA TEHNOLOGIEI CONTRAR LEGII PENALE – FRAUDE BANCARE

SÎRBU Uliana,

lector universitar, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată
ORCID: 0000-0003-4159-3714

Tehnology used outside the law is a threat to the modern world. Bank fraud intersects with other types of crime: digital, financial, economic, etc. The law must not allow any evasion of punishment, but necessary ensure the personal and financial safety, security of persons. In these circumstances is needed europeanian community cooperation to ensure information, financial, banking and economical security.

Keywords: tehnology, credit card, bank fraud, digital crime, financial crimes, safety, security.

Fenomenul fraudelor bancare și a celor legate de aplicarea ilegală a tehnologiei, apărut în vizorul subiecților cercetării, a vloggerilor, internauților din lume de zeci de ani în urmă.

Aceste ilegalități pot fi observate și cunoscute epistemologic prin următoarele fapte și acțiuni:

1. Furtul banilor din conturile bancare, sustragerea datelor personale;
2. Dobândirea banilor prin scheme de escrocherie de la deținătorii conturilor bancare;
3. Estorcarea datelor bancare, a banilor prin înșelăciune sau amenințări, cu forța;
4. Folosirea ilegală a datelor personale biometrice;
5. Sustragerea datelor bancare, a cardului bancar;
6. Furtul datelor de pe banda magnetică a cardului sau a codului PIN;
7. Furtul banilor din conturile bancare a persoanelor fizice sau juridice;
8. Falsificarea cardurilor bancare;
9. Jaful băncii, a bancomatelor;
10. Acordarea creditelor neperformante, dobândite prin înșelăciune;
11. Efectuarea operațiunilor bancare, care permit spălarea de bani sau finanțarea terorismului;
12. Prin unele operațiuni bancare se produce gestionarea irațională a resurselor materiale sau a celor financiare cu scopul de a fi ulterior sustrate;
13. Utilizarea banilor neconformă de către instituțiile financiare: bănci, organizațiile de microfinanțare;
14. Scheme criminale, frauduloase, care se realizează prin intermediul băncii;

15. Transferuri sau achitări bănești, ce mimează și ascunde activitate antreprenorială, prin care se poate face spălarea de bani sau evaziune fiscală;
16. Extragerea portofoliului activelor băncii pe timp de asediu, război, stare excepțională stabilită.

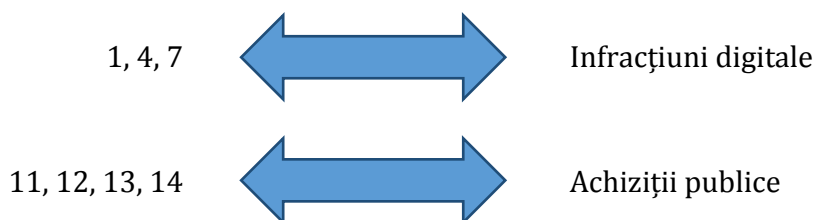
În mare parte aceste ilegalități se realizează cu ajutorul tehnologiei, adică a telefoniei IP, internetului. În unele cazuri, fiind inițiate și dirijate de criminalii dintr-o țară, faptic înfăptuite pe teritoriul altei țări.

La multe din ele detectăm caracterul cumulativ, corelativ sau competitiv. De aici putem deduce și delimita tipurile acestor fără de legi.

Primele, din acele încălcări enumerate se atribuie infrațiunilor digitale.

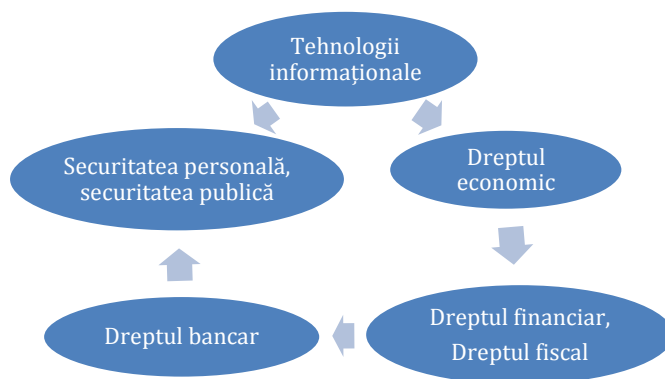
Cele din șirul de ordine cu numărele unsprezece, doisprezece, treisprezece, paisprezece, fac parte din achiziții publice, adică domeniul dreptului financiar.

Figura 1. Corelare segmentară interpătrunzătoare

Dar nu putem trece cu vederea faptul că, această corelare vizează mai multe domenii, în special cel informațional, economic, financiar, bancar. Putem analiza acest circuit reprezentat grafic în figura următoare.

Figura 2. Circuitul sectorial

Actualmente comunicațiile radio cu o cheie cifrată sunt folosite în diverse sisteme, precum și pentru a proteja banii de pe cardurile bancare. Cardul bancar instrument multifuncțional care nu deține bani în sine, cheia de acces pentru banii din bancă, dând permisiunea de a diminua aceste fonduri din cont. Banii electronici sunt mai greu de furat. Dar totuși, e posibil, de exemplu, atunci când se fac cumpărături într-un magazin online, de unde se pot fura datele personale, iar apoi pot fi folosite pentru a sustrage banii. Sau alt exemplu, când victima însuși îi dă date bancare, personale, criminalului care s-a prezentat drept angajat al băncii sau al rețelei de comerț, de telecomunicații. Cea mai frecventă modalitate, cea de citire a datelor de pe banda magnetică. Introdus într-un bancomat, cu ajutorul unui glisor, care se instalează de infractori, acesta citește datele. Astfel, o copiere a cardului se face chiar și în momentul în care acesta a fost introdus sau expus la finalizarea operațiunii de către bancomat.

Altă modalitate criminală, poate fi realizată cu ajutorul camerei video, plasata de-a supra tastei care fotografiază codul PIN introdus de utilizator. Protecția acestui sistem se află în continuă îmbunătățire și, în consecință, și gradul de siguranță. Cipul disponibil de pe card bancar, obiect foarte mic care conține toate datele necesare și cel care este responsabil de asigurarea securității personale și financiare. Această tehnologie permite protejarea mai bună a datelor personale a deținătorului cardului. Robotul de producție pregătește carduri și microcipuri, care sunt plasate deasupra orificiului tăiat în card. Datele strict secretizate sunt aplicate cipului într-o mașină automatizat închisă, folosind computerul. Informații secrete, sunt criptate cu algoritm complex. Codificarea cipului cea mai dificilă etapă de producție, dar și cea mai fiabilă din punct de vedere al securității, adică disponibilitatea cheilor electronice ale băncii, cheile ale cardului și sistemele de plată. Cardurile protejează direct împotriva pirateriei, de furtul datelor. Dar permite și face posibil în cazul furnizării personale acestor date sau prin atacul conturilor pe cale electronică, ca înșelătorii sau hoții să-și îndeplinească intențiile și faptele criminale. Datele acestor carduri, tip, culoare, intră în producție separat, fiind necunoscute pe foi laminate și apoi suprapuse pe foi de plastic alb, iar abia apoi robotul le decupează în cartonașe de plastic separate. Cunoscând tehnologia de producție, infractorii pot falsifica sau introduce în ele cititor de date, care, după extragea cardului real dintr-un bancomat, acest dispozitiv colectează instantaneu date și golește contul proprietarului. Secretul principal al portmoneului electronic reprezintă tehnologia comunicațiilor radio la distanță scurtă.

Cardul din plastic rezistă la temperaturi ridicate, la soluții chimice, anumitor lovituri puternice sau presiunii, dar e neputincios în fața lăcomiei, vicleniei și ticăloșiei umane. Tehnologia bancară modernă deține nivel ridicat de securitate și se îmbunătățește odată cu cerințele crescânde a schimbărilor lumii moderne.

Securitatea în mediul online în permanență supusă pericolului, uneori nu mai poate fi asigurată. Aceste încălcări de lege ne fiind bine contracarate, periclitează nu doar securitatea informațională, dar și cea statală, economică, securitatea și siguranța financiară a persoanelor.

În dependență de elementul prejudiciabil, gravitatea faptei săvârșite putem rezuma nu doar tipul acestor ilegalități, dar și de a face divizarea acestora ramurală și calificarea, în cele contravenționale sau penale. Evident, și pentru stabilirea formei de *răspundere juridică* în urma acestor încălcări de lege comise. Însă mai multe întrebări apar la răspunderea penală și cea din dreptul internațional penal și pentru faptul că, convențiile, tratatele, alte acte internaționale, la care țara noastră face parte, au o mai mare importanță și aplicabilitate asupra oricărui act normativ moldav.

Cadrul normativ moldav are necorespunderi, lipsa în mare parte a încălcărilor de lege prezentate în respectiva cercetare, dar și unele neconformități, erori, precum și absența răspunderii juridice în acest sens. Susțin părerea lui Bujor Valeriu, rector al Institutului de Științe Penale și Criminologie Aplicată, profesor universitar, în ceea ce privește necesitatea stringentă de modificare, actualizare a Codului penal, care trebuie modificat din mai multe considerente. Însă modificarea se cere și la Codul contravențional, alte acte normative adiacente.

Astfel, deficiențele Codului penal al Republicii Moldova le vedem în Capitolul X Infrațiuni economice și în Capitolul XI Infrațiuni informatice și infrațiuni în domeniul telecomunicațiilor. Infrațiunile economice, financiare, bancare, fiscale se regăsesc într-un capitol, dar nu și cele existente, specificate mai sus. Este extrem de important de a face modificările necesare, actualizare, de a face divizarea, dispersarea infrațiunilor financiare, fiscale, de cele bancare și economice, chiar și de cele comerciale, vamale. Deoarece natura juridică a acestora fiind total diferită, dar și din considerentul apariției unor noi tipuri de infrațiuni, și care necesită să-și găsească locul în compartimentul potrivit, ca de exemplu a celor informaționale/digitale.

Potrivit art. 8, alin. (1) din Legea nr.75/2020, Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor ”notifică entitatea raportoare despre intenția sa de

a efectua controlul planificat cu cel puțin 10 zile înainte de începerea controlului”, art. 15, alin. (1) prevede că, înaintea efectuării controlului, inspectorii Serviciului sunt obligați să informeze reprezentantul entității raportoare despre înfăptuirea controlului care va avea loc, în alin. (2) al acestui articol ”accesul în spațiile și în sediile entității raportoare supuse controlului se execută cu permisiunea persoanei cu funcție de răspundere sau a unui alt reprezentant al entității”[3]. Ceea ce vădit denotă faptul că, în urma anunțării entității despre controlul care urmează a fi efectuat, cele mai valoroase dovezi și probe pot fi nimicite, de exemplu acte cu înscrisuri, hard discul, diferite date electronice, etc. Iar lipsa accesului poate duce la tergeversarea depistării, documentării, examinării cauzei, sancționării.

Aceste interpretări de lege nu trebuie să permită delapidări, tănuire, adică nici o formă de încălcare sau de ocolire, scăpare de răspundere.

În concluzie subliniez faptul că, tehnologiile se îmbunătățesc considerabil, la fel ca atacatorii, care au modalități de piratare a sistemelor de securitate bancară, noi modalități de sustragere sau de înșelare a deținătorilor conturilor de bani. Prin urmare, tehnologiile științifice caută nu doar să asigure protecție, securitate, ci și să înainteze asupra sferei de activitate criminală.

Știința dă răspuns fundamental și principal la aceasta, deoarece lupta împotriva fraudei e felul de confruntare între tehnologii. În lume, furtul, jaful, atacul electronic și escrocheria sunt cele mai comune și răspândite crime acestui secol. Iar știința dreptului evoluează în felul său, corespunzător.

Propuneri:

1. Modificarea Codului penal, Codului contravențional, altor acte normative subordonate din motivul invocat mai sus;
2. Realizarea educației financiare, digitale în instituțiile de învățământ, precum și publicului larg;
3. Elaborarea de softuri, care să permită depistarea, aplicarea metodei cantitative de cercetare și efectuare a analizei criminologice, criminalistice, geolocal și a măsurilor operativ-investigative la moment;
4. Consolidare europeană la securitatea informațională, economică și financiară;
5. Crearea sistemului informațional național de evidență a infracțiunilor digitale, economice, financiare;
6. Conlucrarea internațională la combaterea, evidența electronică a acestor tipuri de infracțiuni.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 72 – 74;
2. Codul contravențional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 78 – 84;
3. Legea nr. 75 din 21.05.2020 privind procedura de constatare a încălcărilor în domeniul prevenirii spălării banilor și finanțării terorismului și modul de aplicare a sancțiunilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2020, nr. 142 – 146;
4. Here`s How Hackers Are Trying To Seal Your Credit Card At The Gas Pump. [Accesat 20.03.2022] Disponibil: <https://youtu.be/hKPpxF8SBjk>

CZU: 343.337.5:343.211:340.5

DOI: 10.5281/zenodo.7366635

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU INFRAȚIUNEA DE ACTIVITATE A MERCENARILOR

SOROCEANU Igor,

doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova

ORCID: 0000-0002-8719-0454

Illegal actions in the field of mercenaries, in the last period of time, have started to become more and more publicized. These wrongdoings are a violation of the rules of good coexistence – which in the end are liable to criminal liability. Therefore, we propose as a desideratum, to carry out a detailed analysis of this criminal phenomenon.

Thus, in the continuity of the scientific approach, we will highlight the essential landmarks of criminal liability for the activity of mercenaries. At the same time, the comparative aspect of the targeted crime with other similar regulations of other states will be analyzed, including the delimitation of the activity of mercenaries from other related illicit acts.

Keywords: mercenary, normative method, criminal liability, sanction, delimitation, comparison, etc.

Introducere. Conceptul de mercenar, a cunoscut o iluminare normativă în legislația Republicii Moldova la începutul deceniului trecut, odată cu adoptarea Codului penal nr.985 din 18.04.2002 și ulterior fiind publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.128-129 din 13.09.2002.

Astfel, la articolul 130 cu denumirea marginală *Mercenar* din limitele normative ale capitolului XIII cu titulatura *Înțelesul unor termeni sau expresii* al Legii penale menționate mai sus, legiuitorul oferă o explicație generică a subiectului supus analizei.

În condițiile date, „prin mercenar se înțelege persoana care activează pe teritoriul unui stat implicat într-un conflict armat sau în acțiuni militare, în scopul primirii unei recompense materiale, nefiind cetățean al acestui stat, neavând domiciliu permanent pe teritoriul acestuia și nefiind împuternicită cu executarea unor obligații oficiale” [2, art.130].

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării. La momentul actual, importanța și scopul de elaborare a prezentului demers științific, apare din intenția autorului de a releva în prim-plan aspectul

referitor la răspunderea penală pentru infrațiunea de activitate a mercenarilor. Totodată este și necesitatea stringentă de efectuare a unei analize ample referitor la esenței și rolul mercenarilor, în special la calitățile acestora

pe care trebuie să le întrunească în vederea obținerii acestui statut.

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul elaborării articolului științific ne-am ghidat de mai multe și diverse metode de cercetare științifică care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului titlului, dintre care putem enumera: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda istorică, precum și metoda comparativă.

Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde materialul definitoriu precum ar fi cadrul juridic autohton și în mod prioritar cele internaționale, inclusiv și unele studii ale literaturii de specialitate – care direct sau indirect, abordează esența și conținutul subiectului supus cercetării.

Rezultatele obținute în baza analizelor științifice efectuate. În Codul penal al Republicii Moldova, la etapa incipientă a Părții speciale a fost dislocat capitolul I cu denumirea generică *Infrațiuni contra păcii și securității omenirii, infrațiuni de război*, în limitele căruia este instituită răspunderea penală pentru subiectul infrațiunii de mercenar, care este parte nemijlocit la asemenea activități, indiferent de gradul său de implicare.

Așadar, articolul 141 din CPRM conține două variante-tipice de atragere la răspundere penală a subiectului faptei de mercenariat, acestea fiind următoarele:

1) participarea mercenarului într-un conflict armat sau la acțiuni militare – în condiționalitățile art.141 alin.(1) – Cod penal al Republicii Moldova din 2002. O asemenea faptă, se sancționează cu o pedeapsă de tipul închisorii, pe o perioadă de la 5 până la 15 ani;

2) angajarea, instruirea, finanțarea sau altă asigurare a mercenarilor, precum și folosirea lor într-un conflict armat sau în acțiuni militare – potrivit art.141 alin.(2) – Cod penal al Republicii Moldova din 2002. Pedepsa pentru o asemenea fărădelege, în perioada începutului deceniului trecut fiind identică cu cea prevăzută la art.141 alin.(1), adică subiectul respectivei variante-tipice, la fel fiind pasibil pedepsei închisorii pe o perioadă de la 5 până la 15 ani [2, art.141].

Ulterior, în anul 2005, atât art.130 cât și art.141 din CPRM au fost supuse unor modificări și ajustări prin intermediul Legii organice nr.282 *privind modificarea Codului penal al Republicii Moldova*.

În lumina noilor reglementări normative, articolul 130 din Legea penală a Republicii Moldova a căpătat următoarea structură: „prin mercenar se înțelege persoana care activează pe teritoriul unui stat implicat într-un conflict armat în

acțiuni militare sau în alte acțiuni violente orientate spre răsturnarea sau subminarea orânduirii constituționale a acestuia ori violarea integrității lui teritoriale, în scopul primirii unei recompense materiale, nefiind cetățean al acestui stat, neavând domiciliu permanent pe teritoriul acestuia și nefiind împuternicită cu executarea unor obligații oficiale”. Iar variatele-tipice ale răspunderi penale pentru personalitatea mercenarului în calitate de subiect al infrațiunii fiind „participarea mercenarului într-un conflict armat la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente orientate spre răsturnarea sau subminarea orânduirii constituționale ori violarea integrității teritoriale a statului” și respectiv „angajarea, instruirea, finanțarea sau altă asigurare a mercenarilor, precum și folosirea lor într-un conflict armat în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente orientate spre răsturnarea sau subminarea orânduirii constituționale ori violarea integrității teritoriale a statului” [4, pct.1-2]. La această etapă a armonizării Codului penal al Republicii Moldova, sistemul sancționator la acest aspect – nu a fost modificat. Adică, subiectul infrațiunii de la art.141, în ambele sale variante-tipice, va fi pasibil răspunderii penale cu pedeapsa închisorii pe o perioadă de la 5 până la 15 ani.

La 24 februarie 2009, a intrat în vigoare Legea organică nr.277 *pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova*. Prin intermediul acesteia, perioada de sancționare cu pedeapsa închisorii în cazul infrațiunii instituite la art.141 CPRM a fost redusă. Astfel, în sancțiunea alineatului (1), cuvintele „de la 5 la 15 ani” s-au înlocuit cu cuvintele „de la 3 la 7 ani”, iar în alineatului (2), cuvintele „de la 5 la 15 ani” s-au înlocuit cu cuvintele „de la 5 la 10 ani” [5, pct.26].

Actualmente, terminologia conceptului *mercenar* instituită în Legea penală a Republicii Moldova, cunoaște o nouă abordare.

Conform art.130 CPRM, „prin mercenar se înțelege persoana special recrutată, în țară sau în străinătate, pentru a lupta într-un conflict armat, care ia parte la operațiunile militare în vederea obținerii unui avantaj personal sau a unei remunerări promise de către o parte la conflict sau în numele acesteia, care nu este nici cetățean al părții la conflict, nici rezident pe teritoriul controlat de o parte la conflict, nu este membru al forțelor armate ale unei părți la conflict și nu a fost trimisă de către un stat, altul decât partea la conflict, în misiune oficială ca membru al forțelor armate ale statului respectiv” [3, art.130].

Cu toate că, în Legea penală a Republicii Moldova, conceptul de *mercenar* a cunoscut o tălmăcire și o primă-definire în anul 2002, odată cu adoptarea

Codului penal nr.985 din 18 martie, acest termen mult mai devreme a fost analizat și menționat în vizor de către popoarele europene, și nu numai.

Este notabil faptul că, la 10 iunie 1977 și-a intrat în drepturi ca o forță juridică, protocolul adițional nr.1 la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale.

În preambulul acestui act internațional, Înaltele părți contractante, proclamă dorința lor arzătoare de a vedea dominând pacea între popoare și consecvent reamintesc că orice stat are datoria de a se abține, în relațiile sale internaționale, de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea forței. La fel, Înaltele părți contractante, exprimă convingerea lor ca nici o dispoziție a protocol prenotat sau a convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 nu poate fi interpretată ca legitimând sau autorizând vreun act de agresiune sau oricare altă folosire a forței. Totodată, aceste prevederi trebuie să fie pe deplin aplicate, în toate împrejurările, fără nici o diferențiere defavorabilă fondată pe natura sau originea conflictului armat sau pe cauzele susținute de părțile la conflict sau atribuite acestora [1].

Mai mult ca atât, în limitele acestui act internațional, Înaltele părți contractante au prevăzut expres și definirea terminologică a conceptului de *mercenar*.

Astfel, prin termenul *mercenar* se înțelege orice persoană:

a) care este special recrutată în țară sau în străinătate pentru a lupta într-un conflict armat;

b) care, în fapt, ia parte la ostilități;

c) care ia parte la ostilități în special în vederea obținerii unui avantaj personal și căreia îi este efectiv promisă, de către o parte la conflict sau în numele ei, o remunerație superioară aceleia promise sau plătite combatanților având un grad și o funcție analoage în forțele armate ale acestei părți;

d) care nu este nici resortisant al unei părți la conflict și nici rezident al teritoriului controlat de o parte la conflict;

e) care nu este membru al forțelor armate ale unei părți la conflict;

f) care nu a fost trimisă de către un stat, altul decât o parte la conflict, în misiune oficială ca membru al forțelor armate ale statului respectiv. Totodată, Înaltele părți contractante ale protocolul adițional nr.1 la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, au prevăzut și faptul că un mercenar nu are dreptul la statutul de combatant sau de prizonier de război [1, art.47].

Prin urmare, după cum am observat până la această etapă a analizei, răspunderea penală pentru infrațiunea de activitate a mercenarilor, conform legislației Republicii Moldova, are loc în temeiul prevederilor art.141 Cod penal.

Elementele descriptive comune cu modalitatea normativă a art.141 CPRM, o au și alte state, în special cele din Comunitatea Statelor Independente, deoarece toate la rândul lor, până a deveni independente au fost republici unionale a URSS-ului.

Așadar, în Codul penal al Federației Ruse, fapta de activitatea mercenarilor este incriminată la art.359 cu denumirea marginală *activitatea mercenarilor*. Duma de Stat a Federației Ruse, a prevăzut la art.359 răspunderea penală pentru două fapte care implică activități de mercenar, asemănătoare celor din Codul penal al Republicii Moldova [6, art.359].

Totodată, un regim și un model asemănător de incriminare a infrațiunii de activitatea mercenarilor cu cel al Republicii Moldova și cel al Federației Ruse este consacrat și în legislațiile penale al altor state din spațiul ex-sovietic, spre exemplu:

- 1) Republica Tadjichistan, articolul 401 [7, art.401];
- 2) Republica Turcmenistan, articolul 169 [8, art.169];
- 3) Republica Cazahstan, articolul 170 [9, art.170];
- 4) Republica Armenia, articolul 395 [10, art.395];
- 5) Georgia, articolul 410 [11, art.410].

Urmare a mențiunilor precitate, este meritoriul de menționat faptul că, obiectul juridic special al infrațiunii instituite la art.141 Cod penal al Republicii Moldova, îl reprezintă relațiile sociale privind securitatea comunității internaționale și pacea internațională. Având în vedere că mercenarii sunt recrutați deseori pentru destabilizarea situației într-un stat aparte, prin această infrațiune mai sunt puse în pericol și relațiile sociale privitoare la suveranitatea și integritatea teritorială a statului, securitatea lui, valori și relații care apar în calitate de obiect juridic secundar.

Latura obiectivă a infrațiunii se manifestă prin fapta prejudiciabilă exprimată în acțiune, și anume participarea mercenarului într-un conflict armat sau la acțiuni militare. Se are în vedere participarea nemijlocită a mercenarului la ostilități. Termenul de „conflict armat” în cadrul articolului 141 are același sens ca și în cazul celorlalte infrațiuni de război. Prin acțiuni militare înțelegem recurgerea părților aflate în conflict la forța armată. Alin.(2) al art.141 din CP al RM prevede răspunderea penală pentru angajarea, instruirea,

finanțarea sau altă asigurare a mercenarilor, precum și folosirea lor într-un conflict armat sau în acțiuni militare. Latura obiectivă în acest caz vizează acțiunile alternative, infrațiunea putând fi realizată prin săvârșirea oricărei acțiuni din cele indicate.

Faptele infracționale prevăzute la alin.(1) și (2) ale art.141 din CP al RM sunt formale și se consumă din momentul săvârșirii faptei de participare a mercenarului la conflict armat, fie de finanțare, instruire, angajare a mercenarilor.

Latura subiectivă a infrațiunii se exprimă prin intenție directă. Persoana conștientizează fie că participă într-un conflict armat contra unei recompense materiale, fie că angajează, instruește sau finanțează mercenarii, și dorește să comită aceste acțiuni. În cazul faptei prevăzute la alin.(1) al art.141 din CP al RM, latura subiectivă mai include și scopul obligatoriu – primirea unei recompense materiale.

Subiectul infrațiunii la alin.(1) al art.141 din CP al RM este un subiect special: persoana fizică responsabilă, care – la momentul comiterii faptei – a atins vârsta de 16 ani și care este mercenar.

În cazul faptei prevăzute la alin.(2) al art.141 din CP al RM, avem un subiect general, deoarece orice persoană poate angaja, instrui, finanța sau folosi mercenari într-un conflict armat [12, p.41-42].

La prima vedere, cunoscând deja mai în detaliu și elementele componente ale infrațiunii de activitatea mercenarilor, am putea presupune că ar fi identică cu fapta ilicită instituită la art.137 CPRM, cu titulatura *Infrațiuni de război împotriva persoanelor*, deoarece obiectul juridic secundar al acestor infracțiuni – este identic.

Dar, necăutând la acest fapt, variantele tipice ale modalităților normative instituite la art.141 și art.137 din Legea penală a Republicii Moldova, sunt diferite.

În lumina incriminatorie a art.137 din Codul penal al Republicii Moldova, întâlnim următoarele fapte tipice socialmente periculoase:

(1) Săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu caracter internațional, a uneia dintre următoarele fapte:

a) constrângerea, prin violență sau amenințare, a uneia sau mai multor persoane protejate în sensul Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor de război și al Protocolului adițional I din 8 iunie 1977 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, în special

bolnavii, răniții, naufragații, prizonierii de război și persoanele civile, la înrolare în forțele armate inamice;

b) constrângerea cetățenilor părții inamice să ia parte la operațiunile militare îndreptate împotriva țării lor, chiar dacă ei erau înrolați în forțele armate ale acestei părți inamice înainte de începerea conflictului armat;

c) menținerea ilegală în detenție sau întârzierea nejustificată a repatrierii uneia sau mai multor persoane protejate în sensul Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor de război și al Protocolului adițional I din 8 iunie 1977 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, în special bolnavii, răniții, naufragații, prizonierii de război și persoanele civile;

d) transferarea, în mod direct sau indirect, de către un agent al părții ocupante, a unei părți a populației civile căreia el îi aparține, în teritoriul ocupat, deportarea sau transferarea de către acesta în interiorul sau în afara teritoriului ocupat a întregii populații civile din acest teritoriu sau a unei părți a acesteia. Asemenea ilegalități se sancționează cu pedeapsa închisorii pe un termen de la 3 la 10 ani.

(2) Expunerea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a unei persoane protejate de dreptul internațional umanitar la un pericol de moarte sau de vătămare gravă a sănătății prin:

a) efectuarea experiențelor de orice fel, care nu sunt determinate de un tratament medical, terapeutic, spitalicesc, cu privire la care persoana nu a consimțit în mod voluntar, expres și prealabil și care nu sunt efectuate în interesul acesteia;

b) prelevarea de țesuturi sau organe în scopul transplantului, cu excepția prelevării de sânge sau piele efectuate în scop terapeutic în conformitate cu principiile medicale general recunoscute și cu consimțământul voluntar, expres și prealabil al persoanei;

c) supunerea la metode de tratament nerecunoscute medical, fără ca acestea să fie necesare pentru sănătatea persoanei și fără ca ea să fi consimțit în mod voluntar, expres și prealabil. Pedepsa pentru asemenea fărădelegi, este una de tipul închisorii de la 8 la 12 ani, cu privarea de dreptul de-a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 5 ani.

(3) Săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, împotriva uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul

internațional umanitar a uneia dintre următoarele fapte:

a) cauzarea cu intenție de suferințe fizice sau psihice grave ori vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății;

b) aplicarea torturii sau supunerea la tratamente inumane ori degradante, precum și mutilarea;

c) violul, exploatarea sexuală, constrângerea la prostituție, detenția ilegală a unei femei rămasă gravidă în mod forțat, în scopul modificării compoziției etnice a unei populații, sterilizarea forțată sau orice altă acțiune violentă cu caracter sexual;

d) luarea de ostatici;

e) deportarea sau transferarea forțată, cu încălcarea regulilor generale de drept internațional, a unor persoane aflate în mod legal pe teritoriul unde are loc conflictul armat;

f) recrutarea și încorporarea copiilor care nu au împlinit vârsta de 18 ani în forțele armate naționale, precum și determinarea acestora, prin orice mijloace, să participe activ la operațiuni militare;

g) privarea de dreptul de a fi judecată de către o instanță legal constituită și imparțială, pronunțarea condamnării sau executarea acesteia fără respectarea unei proceduri legale și imparțiale, care să ofere garanțiile impuse de dreptul internațional. Răspunderea penală pentru aceste genuri tipice ale infrațiunii de război împotriva persoanelor este cu închisoare pe o perioadă de la 10 la 20 de ani.

(4) Săvârșirea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a omorului uneia sau mai multor persoane protejate de dreptul internațional umanitar se pedepsește cu închisoare de la 15 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață [3, art.137].

În conformitate cu prevederile art.52 alin.(1) CPRM, se consideră componentă a infrațiunii totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept infrațiune concretă [3, art.52 alin.(1)]. Ceea ce ne determină să concluzionăm că, componenta de infrațiune – reprezintă în sine condiție esențială a răspunderii penale. Iar în baza răspunderii penale, apare și mecanismul juridic de aplicare a pedepsei față de subiectul infrațiunii.

Profesorul X. Ulianovschi menționează ideea că „pedepsa penală formează, sub aspect instituțional, cea de-a treia instituție fundamentală a dreptului penal, celelalte două fiind infrațiunea și răspunderea penală” [13, p.2].

La articolul 61 alin.(1) cu denumirea generică *Noțiunea și scopul pedepsei penale* din Codul penal al Republicii Moldova, pedeapsa penală este definită ca o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare a condamnatului ce se aplică de instanțele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârșit infracțiuni, cauzând anumite lipsuri și restricții drepturilor lor [3, art.61 alin.(1)].

Prin urmare, pedeapsa penală pentru activitatea mercenarilor în postura de participare nemijlocită a subiectului de drept într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente – este una de tipul închisorii de la 5 la 10 ani. Iar în situația de săvârșire a altor acțiuni ca părți componente a activității de mercenariat, precum ar fi angajarea, instruirea, finanțarea sau altă asigurare a mercenarilor, precum și folosirea lor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente – se aplică o pedeapsă penală la fel sub forma închisorii pe o perioadă de la 10 la 15 ani.

Concluzie. În rezultatul analizei efectuate aferent subiectului supus cercetării, concluzionăm ferm că, în Legea penală a Republicii Moldova este prevăzut expres răspunderea penală pentru activitatea mercenarilor. Prin termenul de mercenar, înțelegem acea persoană care se încadrează conform prevederilor art.47 din Protocolul adițional nr.1 din 10 iunie 1977 la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale și evident, potrivit limitelor normative instituite la art.130 Cod penal al Republicii Moldova.

Totodată, este meritoriu de notat și faptul că, răspunderea pentru activitatea mercenarilor este incriminată și în legile altor state, precum ar fi: art.359 Cod penal al Federației Ruse, art.401 Cod penal al Republicii Tadjichistan, art.169 Cod penal al Republicii Turcmenistan, art.170 Cod penal al Republicii Cazahstan, art.395 Cod penal al Republicii Armenia, art.410 Cod penal al Georgiei, ș.a.

Consecvent cu aceasta, menționăm că, variantele-tipice ale infracțiunii de activitate a mercenarilor din art.141 CPRM sunt formale și pot fi considerate consumate din momentul săvârșirii acestei fărădelegi în realitatea obiectivă, atât alin.(1) cât și alin.(2) ale articolului precitat.

Referințe:

1. Protocol adițional nr.1 din 10 iunie 1977 la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale.

2. Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.128-129 din 13.09.2002.
3. Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74 din 14.04.2009. Cod penal în vigoare cu ultimele modificări și completări din 21.12.2021, în baza Hotărârii Curții Constituționale nr.39 din 21.12.2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 335 alin.(1) din Codul penal (imprevizibilitatea expresiei „intereselor publice”), (sesizarea nr.172g/2021). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.325-333 din 31.12.2021.
4. Legea nr.282 din 10.11.2005 privind modificarea Codului penal al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.161-163 din 02.12.2005.
5. Legea nr.277 din 18.12.2008 pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.41-44 din 24.02.2009.
6. Codul penal al Federației Ruse, adoptat de către Duma de Stat la 24.05.1996, cu ultimele modificări și completări din 27.12.2009.
7. Codul penal al Republicii Tadjichistan din 21.05.1998, cu ultimele modificări și completări din 03.07.2014.
8. Codul penal al Republicii Turcmenistan din 12.06.1997, cu ultimele modificări și completări din 09.11.2013.
9. Codul penal al Republicii Kazahstan din 21.05.1998, cu ultimele modificări și completări din 03.07.2014.
10. Codul penal al Republicii Armeniei din 29.04.2003.
11. Codul penal al Georgiei din 22.07.1999.
12. BRÎNZA, S., ULIANOVSKI, X., STATI, V. et al. Drept penal. Partea specială, Volumul II, Ediția a II-a, Chișinău, Editura Cartier, 2005. 804 p.
13. ULIANOVSKI, X. Reglementări în legislația penală a Republicii Moldova cu privire la pedeapsa penală, condițiile și modul de aplicare a ei în practica judiciară. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 9, p. 2-8.

CZU: 343.343.6(498):341.4

DOI: 10.5281/zenodo.7366691

ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE REFERITOARE LA INFRAȚIUNEA DE TRECERE FRAUDULOASĂ A FRONTIEREI DE STAT

STANCIU Mihai-Alexandru,

lector universitar, doctor, Facultatea de Drept și Științe
Administrative, Universitatea „Ovidius” din Constanța,
Prim-procuror la Parchetul de pe lângă Judecătoria Constanța

State border offenses affect the social relations on the existence of which the defense of the state authority and the territory of the country depends, by ensuring the inviolability of the Romanian state border which must ensure compliance with the rules on entry and exit of persons in order to carry out effective surveillance of the movement of persons. Any breach of the relevant rules must be effectively detected and sanctioned, including by prosecuting those guilty of illegally crossing the state border, vulnerabilities and risks to public order and national security not to be neglected. From this perspective, it is necessary to analyze the constitutive elements of the crime of fraudulent crossing of the state border and the aspects that could raise problems in the practical application of the rule of incrimination.

Keywords: illegal crossing of the border, foreigner, declaration as undesirable, no entry or stay in the country, international travel ships, stopover, disembarkation.

I. Prezentare generală a infrațiunilor privind frontiera de stat a României

Titlul III din Partea Specială a Codului penal [1] reglementează infrațiunile care aduc atingere relațiilor sociale privind autoritatea și frontiera de stat, fiind împărțit în două capitole, unul destinat *infrațiunilor contra autorității* [2] unde regăsim infrațiunile de ultraj, uzurparea de calități oficiale, sustragerea sau distrugerea de înscrisuri, ruperea de sigilii și sustragerea de sub sechestru, iar cel de-al doilea destinat *infrațiunilor contra frontierei de stat* [3], unde regăsim infrațiunile de trecere frauduloasă a frontierei de stat, traficul de migranți, facilitarea șederii ilegale în România și sustragerea de la măsurile de îndepărtare de pe teritoriul României.

Dispoziții privind regimul frontierei de stat a României regăsim într-o serie de acte normative, precum Legea nr. 17/1990 privind regimul juridic al apelor maritime interioare, al mării teritoriale, al zonei contigue și al zonei economice exclusive ale României [4], OUG nr. 105/2001 privind frontiera de stat a României [5], OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România [6], Legea nr. 86/2006 privind Codul vamal al României [7], Convenția privind facilitarea traficului maritim internațional (FAL) adoptată la Londra la 9 aprilie

1965 de Conferința internațională privind facilitarea voiajului și transportului maritim, modificată și completată prin amendamentele din 1984, 1986, 1989, 1991, 1993 și 1994 [8], Regulamentul (UE) 2016/399 al Parlamentului European și al Consiliului din 09 martie 2016 cu privire la Codul Uniunii privind regimul de trecere a frontierelor de către persoane (Codul Frontierelor Schengen) [9], precum și în normele de punere în aplicare a dispozițiilor acestora.

Frontiera de stat a României delimitează teritoriul statului român de teritoriul fiecăruia dintre statele vecine și marea teritorială a României de zona contiguă. În plan vertical frontiera de stat delimitează spațiul aerian și subsolul statului român de spațiul aerian și subsolul fiecăruia dintre statele vecine. Frontiera de stat se stabilește prin lege, în conformitate cu prevederile tratatelor internaționale, convențiilor sau înțelegerilor încheiate de statul român cu statele vecine. Frontiera de stat a României este marcată de regulă în teren prin semne de frontieră, ale căror date topogeodezice sunt prevăzute în documentele de demarcare bilaterale, încheiate de statul român cu statele vecine [10].

Prin infrațiune de frontieră se înțelege fapta prevăzută de lege ca infrațiune, săvârșită în scopul trecerii ilegale peste frontiera de stat a persoanelor, mijloacelor de transport, mărfurilor sau altor bunuri, iar trecerea ilegală a frontierei de stat este definită ca trecerea peste frontiera de stat în alte condiții decât cele prevăzute de legea română.

Anterior adoptării Codului penal actual, infrațiunile privind frontiera de stat erau reglementate de OUG nr. 105/2001 privind frontiera de stat a României și de OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România.

Astfel, infrațiunea de trecere frauduloasă a frontierei de stat, în forma actuală, reunește două norme de incriminare prevăzute anterior în art. 70 din OUG nr. 105/2001 privind frontiera de stat a României și în art. 139 din OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, fiind dezincriminată varianta agravată constând în intrarea în mod repetat pe teritoriul României, ce ar putea fi în prezent valorificată în contextul pluralității de infracțiuni sau al unității legale de infracțiune. De asemenea, infrațiunea de trafic de migranți are corespondent în art. 71 din OUG nr. 105/2001 privind frontiera de stat a României, forma actuală aducând o serie de modificări în legătură cu unele variante agravante. În ceea ce privește infrațiunea de facilitarea șederii ilegale în România, aceasta are corespondent în art. 141 din OUG nr. 194/2002 privind

regimul străinilor în România, însă textul a suferit modificări de substanță. Nu în ultimul rând, infrațiunea de sustragerea de la măsurile de îndepărtare de pe teritoriul României are corespondent în art. 138 din OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, norma actuală fiind adaptată noilor pedepse complementare și măsuri administrative.

Pe fondul contextului internațional al ultimilor ani, caracterizat de conflicte armate ce au generat migrarea în masă a persoanelor, mai întâi dinspre Orientul Mijlociu, iar mai recent dinspre Ucraina către Uniunea Europeană, aveam de a face cu tensiuni majore la frontierele statelor, astfel că infrațiunile la regimul frontierei de stat sunt mai actuale ca oricând, motiv pentru care se impune analiza cu precădere a infrațiunii de trecere ilegală a frontierei de stat, astfel cum este reglementată de Codul penal actual, cu accent pe aspectele practice ale incriminării.

II. Infrațiunea de trecere frauduloasă a frontierei de stat

Frontiera de stat a României se delimitează prin linia reală sau imaginară care trece, în linie dreaptă, de la un semn de frontieră la altul ori, acolo unde frontiera nu este marcată în teren cu semne de frontieră, de la un punct de coordonate la altul. La fluviul Dunărea și celelalte ape curgătoare frontiera de stat este cea stabilită prin acordurile, convețiile și înțelegerile dintre România și statele vecine, cu luarea în considerare a faptului că principiul general acceptat de dreptul internațional fluvial este acela că frontiera trece pe mijlocul șenalului navigabil principal, iar la apele curgătoare nenavigabile, pe la mijlocul pânzei de apă. La Marea Neagră frontiera trece pe la limita exterioară și limitele laterale ale mării teritoriale a României [11].

Pentru corecta înțelegere a infrațiunii este important de subliniat faptul că frontiera de stat a României poate avea regim de frontieră internă sau frontieră externă. Trecerea în mod legal a acesteia este strict reglementată de normele în materie.

Astfel, trecerea frontierei de stat de către persoane, mijloace de transport, mărfuri și alte bunuri se poate face exclusiv prin punctele de trecere a frontierei sau prin punctele de mic trafic, iar în cazuri excepționale și prin alte locuri. Deschiderea de noi puncte de trecere sau închiderea temporară ori definitivă a celor existente se face prin hotărâre a Guvernului.

Pentru autoturismele, autobuzele, autocarele, automărfare și celelalte mijloace de transport rutiere care intră sau ies din țară controlul pentru trecerea frontierei se efectuează în punctele de trecere rutiere. Pentru trenuri,

controlul pentru trecerea frontierei se efectuează în stația de frontieră sau, pe parcurs, între stația de frontieră și o stație interioară. La navele care intră sau ies din porturile românești în/din curse externe, controlul pentru trecerea frontierei se efectuează în punctele de trecere portuare. În aeroporturi controlul pentru trecerea frontierei se face la plecarea și la sosirea aeronavelor în/din curse internaționale [12].

În punctele de trecere se organizează și efectuează controlul de frontieră, atât la intrarea, cât și la ieșirea din țară și are ca scop verificarea și constatarea îndeplinirii condițiilor prevăzute de lege pentru aceste activități.

Străinii pot intra pe teritoriul României doar cu îndeplinirea condițiilor prevăzute la art. 6 din OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, aceștia având obligația de a face dovada, printre altele, a deținerii unor documente care justifică scopul și condițiile șederii lor și a existenței unor mijloace corespunzătoare atât pentru întreținere pe perioada șederii, cât și pentru întoarcerea în țara de origine sau pentru tranzitul către alt stat în care există siguranța că li se va permite intrarea [13].

Rezultă că pentru a trece în mod legal frontiera de stat a României și pentru a intra pe teritoriul țării sau pentru a ieși de pe acesta, trebuie ca activitatea să se realizeze prin punctele de trecere special desemnate și cu îndeplinirea tuturor condițiilor cerute de lege. În caz contrar, trecerea frontierei poate cădea sub incidența incriminării de la art. 262 din Codul penal.⁵

III. Elementele constitutive ale infrațiunii

Obiectul juridic al infrațiunii este reprezentat de relațiile sociale de a căror existență depinde apărarea autorității de stat și a teritoriului țării⁶ prin asigurarea inviolabilității frontierei statului român care, prin organele sale, trebuie să asigure respectarea regulilor privind intrarea și ieșirea în/din țară a persoanelor.

⁵ Art. 262. Trecerea frauduloasă a frontierei de stat. (1) Intrarea sau ieșirea din țară prin trecerea ilegală a frontierei de stat a României se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă. (2) Dacă fapta prevăzută în alin. (1) a fost săvârșită: a) în scopul sustragerii de la tragerea la răspundere penală sau de la executarea unei pedepse ori a unei măsuri educative, privative de libertate; b) de către un străin declarat indezirabil ori căruia i-a fost interzis în orice mod dreptul de intrare sau de ședere în țară, pedeapsa este închisoarea de la unu la 5 ani. (3) Tentativa se pedepsește. (4) Fapta prevăzută în alin. (1), săvârșită de o victimă a traficului de persoane sau de minori, nu se pedepsește.

⁶ Art. 3 din Constituția României: (1) Teritoriul României este inalienabil; (2) Frontierele țării sunt consfințite prin lege organică, cu respectarea principiilor și a celorlalte norme general admise ale dreptului internațional.

Infrațiunea de trecere frauduloasă a frontierei de stat nu este susceptibilă de un *obiect material*. În situația în care infrațiunea se săvârșește prin acte de amenințare sau violență asupra agenților care au în atribuții efectuarea controlului la frontieră, se va reține concursul de infrațiuni între infrațiunea de trecere frauduloasă a frontierei de stat și infrațiunea de ultraj [14].

Subiect activ al infrațiunii poate fi orice persoană fizică care îndeplinește condițiile legale pentru a răspunde penal, indiferent de subiectul activ are cetățenie română, străină sau este apatrid. La formele agravante ale infrațiunii, subiectul activ este calificat și trebuie să fie o persoană care este cercetată pentru comiterea unei infrațiuni sau care a fost condamnată definitiv la o pedeapsă privativă de libertate sau la o măsură educativă, privativă de libertate, în cazul în care era minor la data comiterii infrațiunii. Totodată, acesta poate fi un străin căruia i-a fost interzis în orice mod dreptul de intrare [15] sau de ședere în țară [16], după cum poate fi un străin declarat ca indezirabil [17].

Subiectul pasiv al infrațiunii este statul român.

În ceea ce privește *conținutul constitutiv* al infrațiunii, elementul material al *laturii obiective* este reprezentat de acțiunea de intrare sau ieșire din țară prin trecerea frauduloasă a frontierei de stat, de unde rezultă că se impun a fi întrunite cumulativ mai multe condiții: în primul rând să avem de a face cu o intrare sau ieșire din țară, în al doilea rând aceasta să se facă prin trecerea frontierei de stat, iar în al treilea rând ca trecerea să fie frauduloasă. Trecerea frauduloasă este în fapt o trecere ilegală a frontierei de stat și presupune că aceasta s-a realizat în alte condiții decât cele prevăzute de legea română.

Trecerea frontierei se face doar prin punctele de trecere anume stabilite și doar după controlul documentelor de către organele competente care au obligația de a verifica îndeplinirea condițiilor de intrare sau ieșire din țară. Ori de câte ori o persoană trece frontiera de stat și se sustrage de la îndeplinirea formalităților legale de intrare sau ieșire în/din țară, va realiza o trecere ilegală a frontierei de stat.

În concret, putem identifica două ipoteze de trecere ilegală a frontierei: pe de o parte situațiile în care persoana trece frontieră prin alte locuri decât punctele de control destinate trecerii peste frontieră, indiferent dacă deține documente legale sau dacă îndeplinește condițiile necesare, iar pe de altă parte situațiile în care aceasta trece prin punctele de control destinate trecerii peste frontieră, dar o face în mod clandestin, pe ascuns, fie prin ascunderea fizică, fie

prin folosirea de date, documente sau identități false, caz în care infrațiunea de trecere frauduloasă a frontierei va intra în concurs, în funcție de situația concretă, cu infrațiunile de fals material în înscrisuri oficiale, uz de fals, fals în declarații, fals privind identitatea, etc.

Urmarea imediată constă în starea de pericol creată pentru ordinea publică și siguranța națională, prin aceea că organele statului nu vor putea realiza o activitate efectivă de supraveghere și control al persoanelor care intră pe teritoriul țării sau ies de pe acesta, generând astfel o stare de vulnerabilitate.

Legătura de cauzalitate este prezumată de lege și rezultă din însăși activitatea de sustragere de la control cu ocazia trecerii frontierei de stat.

În ceea ce privește *latura subiectivă* și forma de vinovăție, infrațiunea se comite doar cu intenție directă sau indirectă, cât timp norma de incriminare nu pedepsește și fapta comisă din culpă, astfel cum prevăd dispozițiile art. 16 alin. 6 teza II din Codul penal. Scopul urmărit de făptuitor nu prezintă relevanță pentru existența infrațiunii în forma de bază, dar poate atrage reținerea variante agravante, în timp ce mobilul infrațiunii poate prezenta relevanță din perspectiva individualizării pedepsei.

După cum am arătat, infrațiunea cunoaște două *variante agravante* ce privesc situațiile în care intrarea sau ieșirea din țară prin trecerea ilegală a frontierei de stat a României este comisă: a) în scopul sustragerii de la tragerea la răspundere penală sau de la executarea unei pedepse ori a unei măsuri educative, privative de libertate; b) de către un străin declarat indezirabil ori căruia i-a fost interzis în orice mod dreptul de intrare sau de ședere în țară.

Prima variantă agravantă este caracterizată pe de o parte de scopul pentru care este comisă trecerea frauduloasă a frontierei de stat a României, iar pe de altă parte de existența unor situații premise. Reținerea acestei variante impune, printre altele, dovedirea elementului subiectiv al scopului, ce poate ridica anumite dificultăți în practică din punct de vedere al probațiunii.

Prima situație premisă presupune comiterea unei infrațiuni și declanșarea cercetărilor în vederea tragerii la răspundere penală a celor vinovați, după cum poate viza și situația în care făptuitorul a fost pus oficial sub acuzare pentru comiterea unei infrațiuni, prin dobândirea cel puțin a calității de suspect, sau chiar este în curs de judecată în primă instanță sau în apel pentru comiterea respectivei infrațiuni. Organele judiciare trebuie să dovedească împrejurarea că făptuitorul a comis infrațiunea de trecere frauduloasă a frontierei cu scopul sustragerii de la cercetări sau de la judecată, nefiind suficient să se constate

existența situației premise și comiterea trecerii frauduloase a frontierei.

A doua situație premisă vizează cazurile în care făptuitorul este pe cale să execute o pedeapsă sau o măsură educativă, privative de libertate sau chiar se află în cursul executării și evadează. Din această perspectivă sunt posibile mai multe ipoteze, respectiv situația în care făptuitorul a fost condamnat definitiv la pedeapsa închisorii, cea în care a fost condamnat definitiv la pedeapsa închisorii cu suspendarea sub supraveghere a executării pedepsei, dar care a fost ulterior anulată sau revocată și s-a dispus executarea în regim de detenție a pedepsei, cea în care s-a dispus în mod definitiv amânarea aplicării pedepsei, dar care a fost ulterior anulată sau revocată și s-a dispus aplicarea și executarea în regim de detenție a pedepsei, precum și situația în care a fost condamnat definitiv la pedeapsa amenzii și care a fost ulterior înlocuită cu pedeapsa închisorii. Dacă minorului i-a fost aplicată o măsură educativă, pentru reținerea variantei agravante trebuie ca aceasta să fie una dintre cele privative de libertate și anume internarea într-un centru educativ și internarea într-un centru de detenție. În toate cazurile trebuie dovedit că făptuitorul urmărește să se sustragă de la executarea pedepsei sau măsurii educative prin trecerea ilegală a frontierei.

A doua variantă agravanță vizează situația străinului căruia i-a fost interzis dreptul de a se afla pe teritoriul României, fie prin declararea sa ca indezirabil, fie prin interzicerea în orice mod a dreptului de intrare sau ședere în țară.

Prin „străin” se înțelege persoana care nu are cetățenia română, acesta putând fi atât o persoană cu o altă cetățenie, cât și o persoană care nu are cetățenia niciunui stat⁷.

Potrivit art. 86 din OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, *declararea ca indezirabil* este măsura ce se dispune împotriva unui străin care a desfășurat ori există indicii temeinice că intenționează să desfășoare activități de natură să pună în pericol securitatea națională sau ordinea publică. Aceasta se dispune de către Curtea de Apel București, la sesizarea procurorului anume desemnat din cadrul Parchetului de pe lângă Curtea de Apel București, la propunerea instituțiilor cu atribuții în domeniul

⁷OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, art. 2 (Definiții): Pentru scopurile prezentei ordonanțe de urgență, termenii și expresiile de mai jos au următorul înțeles: a) străin – persoana care nu are cetățenia română, cetățenia unui alt stat membru al Uniunii Europene sau al Spațiului Economic European ori cetățenia Confederației Elvețiene; b) apatrid – străinul care nu are cetățenia niciunui stat;

ordinii publice și securității naționale care dețin date sau indicii temeinice de natura motivelor care pot conduce la declararea ca indezirabil. Perioada pentru care un străin poate fi declarat indezirabil este de la 5 la 15 ani, cu posibilitatea prelungirii termenului pentru o nouă perioadă cuprinsă între aceste limite.

Potrivit art. 8 din OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, străinilor *nu li se permite intrarea* pe teritoriul statului român dacă se află în una sau mai multe dintre următoarele situații: „a) nu îndeplinesc condițiile prevăzute la art. 6 alin. 1; b) sunt semnalati de organizații internaționale la care România este parte, precum și de instituții specializate în combaterea terorismului că finanțează, pregătesc, sprijină în orice mod sau comit acte de terorism; c) există indicii că fac parte din grupuri infracționale organizate cu caracter transnațional sau că sprijină în orice mod activitatea acestor grupuri; d) există motive serioase să se considere că au săvârșit sau au participat la săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii ori a unor crime de război sau crime contra umanității, prevăzute în convențiile internaționale la care România este parte.” Totodată, organele poliției de frontieră pot să nu permită intrarea străinilor pe teritoriul statului român și în următoarele situații: „a) au săvârșit, cu intenție, pe teritoriul României sau în străinătate, infracțiuni pentru care li s-a aplicat o pedeapsă privativă de libertate mai mare de 3 ani; b) au introdus sau au încercat să introducă ilegal în România alți străini; b¹) au încălcat anterior, în mod nejustificat, scopul declarat la obținerea vizei sau, după caz, la intrarea pe teritoriul României, au încălcat regimul vamal ori au trecut sau au încercat să treacă ilegal frontiera de stat a României; c) suferă de maladii care pot pune în pericol grav sănătatea publică, stabilite prin ordin al ministrului sănătății.”

În cazurile menționate, organele de poliție dispun măsura nepermitterii a intrării în România, ce se motivează și se comunică imediat persoanei în cauză.

În referire la situația străinului căruia i s-a *interzis dreptul de ședere în țară*, acesta a avut dreptul legal de a intrare și ședere în țară, dar care i-a fost ulterior anulat sau revocat în condițiile dispozițiilor art. 77 din OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, măsura fiind dispusă de către Inspectoratul General pentru Imigrări.

În ceea ce privește formele infracțiunii, actele preparatorii nu sunt incriminate, cât timp nu îmbracă forma tentativei care este incriminată și se pedepsește.

Consumarea infracțiunii are loc în momentul trecerii frontierei *prin alt loc*

decât punctele special desemnate pentru trecerea frontierei sau în momentul trecerii *prin aceste puncte, dar în mod fraudulos*, prin ascunderea fizică a persoanei sau prin prezentarea acesteia la control, însă cu ascunderea identității ori prin prezentarea unor documente falsificate prin care se urmărește dovedirea anumitor împrejurări fără de care condițiile de intrare/ieșire în/din țară nu ar fi fost îndeplinite.

Apreciez că față de reglementarea existentă în domeniul trecerii frontierei de stat a României, nu se poate considera că simpla depășire a liniei de demarcație a graniței dintre România și statele vecine, reală sau imaginară, constituie o trecere a frontierei în sensul incriminării prev. de art. 262 din C.pen., deoarece trecerea frontierei capătă caracter ilegal și intră pe tărâmul infracțional doar atunci când făptuitorul cu intenție încalcă dispozițiile legale în materie și se sustrage controlului organelor statului, realizând o trecere "ilegală". Astfel, apreciez că norma de incriminare nu are în vedere situația trecerii fizice a graniței dintre state, ci sustragerea de la controlul de specialitate, organizat la punctele special amenajate pentru trecerea frontierei. A interpreta în sens contrar ar însemna să se restrângă excesiv câmpul de aplicare al normei de incriminare, mai ales în situațiile ce implică trecerea frontierelor interne a statului.

Din această perspectivă, este de menționat, cu titlu de exemplu, situația particulară a navelor care execută voiaje internaționale și care sosesc în porturile martime românești, cum sunt navele comerciale sau de pasageri. Potrivit Convenției FAL, în scopul facilitării traficului maritim internațional și pentru alinierea formalităților cerute străinilor pentru toate statele semnatare ale convenției, potrivit anexei 3.44., străinii, membri ai echipajului, sunt autorizați de către autoritățile publice să coboare la uscat pe perioada cât nava face escală în port⁸, cu posibilitatea să meargă la țărm în zona portului unde face escală navă sau în localitățile limitrofe, fără să se prezinte la un punct de trecere a frontierei, cu condiția să figureze pe lista echipajului navei de care aparțin, care a fost în prealabil transmisă pentru verificare de către autoritățile competente [18].

Membrii echipajului nu trebuie să obțină viză⁹ în scopul de a fi autorizați să

⁸Cu condiția ca formalitățile de sosire a navei să fie îndeplinite și ca autoritățile publice să nu aibă motive să refuze permișiunea de coborâre pe uscat din motive de sănătate publică, siguranță publică sau de ordine publică.

⁹În alte situații, străinii sunt obligați să îndeplinească toate condițiile prevăzute de lege pentru obținerea vizei;

se deplaseze pe uscat, dar li se va elibera un permis special de coborâre la țărm, de către Inspectoratul General al Poliției de Frontieră. Pe perioada deplasării la țărm, aceștia trebuie să dețină asupra lor documentele de identitate. Practic, aceștia pot pătrunde pe teritoriul țării strict pentru motivul generat de esca la navei în port, dar în limitele teritoriale și temporale menționate, iar în cazul depășirii acestor limite, se află în situația comiterii infrațiunii de trecere frauduloasă a frontierei.

Astfel, constat că nu este aplicabilă decizia nr. 3/27 ianuarie 2022 a Completului pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală din cadrul Înaltei Curți de Casație și Justiție [19], prin care s-a admis sesizarea formulată de Curtea de Apel Cluj, Secția penală și s-a stabilit că: *“În interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 3 din Legea nr. 143/2000, în situația în care o persoană călătorește în România cu avionul având asupra sa droguri, acestea se consideră introduse în țară (cu consecința consumării infrațiunii) în momentul în care persoana aflată la bordul aeronavei trece frontiera, intrând astfel în spațiul aerian cuprins între frontierele de stat, fără ca efectuarea controlului vamal să prezinte relevanță în privința consumării infrațiunii.”*

În motivarea deciziei și cu relevanță pentru aspectele care interesează prezentei analize, s-a arătat că în definirea elementului material al infrațiunii prevăzute de art. 3 din Legea nr. 143/2000 privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri, legiuitorul nu a făcut nicio distincție între caracterul licit și cel ilicit al “intrării în țară”, astfel că acțiunea este echivalentă cu trecerea frontierei de stat a României, controlul vamal fiind o operațiune ulterioară intrării pe teritoriul României, cu caracter administrativ, având ca scop realizarea controlului vamal al mărfurilor introduse sau scoase din țară, ce poate avea relevanță doar în privința eventualei constatări a infrațiunii.

S-a arătat că în norma de incriminare avută în vedere nu există o dispoziție care să facă referire explicit sau implicit la aspecte care țin de regimul vamal și reglementarea aferentă acestui domeniu de activitate, ci se referă strict și exclusiv la aspectul introducerii (fără drept) în țară a anumitor substanțe, calificate drept “droguri de risc” sau “droguri de mare risc”, ori din moment ce legea penală nu definește în mod expres și într-un sens aparte conceptul de introducere în țară a unor bunuri/substanțe, reiese că se aplică regula generală potrivit căreia *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*.

Rezultă că între cele două infrațiuni analizate există diferențe de

reglementare și prin urmare acestea trebuie interpretate și aplicate diferențiat, chiar dacă ambele vizează situația trecerii frontierei de stat.

Sanctiunea prevăzută de lege pentru comiterea infrațiunii de trecere frauduloasă a frontierei de stat este închisoarea de la 6 luni la 3 ani sau amenda în cazul formei de bază și închisoarea de la unu la 5 ani în cazul formelor agravante.

În contextul adoptării Legii nr. 678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane, a fost introdusă o *cauză de nepedepsire* pentru persoanele care trec fraudulos frontiera de stat în cazul în care acestea sunt victime ale traficului de persoane sau de minori, împrejurare ce va trebui desigur să fie dovedită.

Referințe:

1. Legea nr. 286/2009 privind Codul penal, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 510 din 24 iulie 2009.
2. Codul Penal. Partea specială, Titlul III, Capitolul I, articolele 257-261.
3. Codul Penal. Partea specială, Titlul III, Capitolul II, articolele 262-265.
4. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 252 din 8 aprilie 2014.
5. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 359 din 28 mai 2009.
6. Republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 846 din 20 noiembrie 2014.
7. Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 350 din 19 aprilie 2006.
8. Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 413 din 30 august 1999.
9. Publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, JO L 77, 23.03.2016, p. 1.
10. Art. 2 din OUG nr. 105/2001 privind frontiera de stat a României.
11. Definiția este dată de art. 1 lit a din OUG nr. 105/2001 privind frontiera de stat a României.
12. Art. 25, 26 și 27 din OUG nr. 105/2001 privind frontiera de stat a României.
13. Art. 6 alin. 1 lit. c din OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România.
14. Art. 257 din Codul penal.
15. Art. 8 din OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România

(Nepermiterea intrării în România).

16. Art. 77 din OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România (Cazuri de anulare și revocare a dreptului de ședere în România).
17. Art. 86 din OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România (Măsura declarării ca indezirabil).
18. Regulamentul (UE) 2016/399 al Parlamentului European și al Consiliului din 09 martie 2016 cu privire la Codul Uniunii privind regimul de trecere a frontierelor de către persoane (Codul Frontierelor Schengen), JO L 77, 23.3.2016, p. 1, cu completările și modificările ulterioare.
19. Publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 375 din 15 aprilie 2022.

CZU: 343.213:343(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.7366711

**ANUMITE ASPECTE ALE OBIECTULUI MATERIAL (IMATERIAL) AL
INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 259 CP RM**

STRÎMBEANU Alexandru,

doctorand, Școala Doctorală „Științe Juridice”,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID: 0000-0002-7746-6541

The purpose of this study is to establish whether the social values and relations, defended by art. 259 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, are harmed by means of the entities: with an exclusively material character; with an exclusively immaterial character; with a material or immaterial character. As a result of the analysis performed, it is concluded that the computerized information (like other such immaterial entities) cannot represent the material object of the crime. The offenses, provided in art. 259 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, have: main immaterial object (illegally accessed computerized information); secondary immaterial object (destroyed, damaged, altered, blocked or copied computerized information); secondary material object (computers, computer system or computer network, which has been malfunctioned).

Keywords: material object of an offense; immaterial object of an offense; computerized information; computers; computer system; computer network.

În unele cazuri, valorile și relațiile sociale, apărute de legea penală, sunt lezate nu direct, ci prin intermediul unor entități – cu caracter material sau imaterial – care reprezintă obiectul material sau imaterial al infracțiunii. În ipoteza unor infracțiuni (de exemplu, a celor prevăzute la art. 145-150, 151, 152 etc. din Codul penal), este obligatorie prezența obiectului material. În cazul altor infracțiuni (de exemplu, a celor prevăzute la art. 177, 180, 204, 208², 219 etc. din Codul penal), este obligatorie prezența obiectului imaterial. În fine, în situația infracțiunilor prevăzute la art. 136, 165, 165¹, 189, 194, 213¹ etc. din Codul penal, atestăm prezența fie a obiectului material, fie a obiectului imaterial. În studiul de față este necesar să stabilim dacă valorile și relațiile sociale, apărute de art. 259 CP RM, sunt lezate prin intermediul unor entități: cu caracter exclusiv material; cu caracter exclusiv imaterial; cu caracter material sau imaterial.

În legătură cu infracțiunile prevăzute la art. 259 CP RM, M. Gheorghită menționează: „Pentru calificarea infracțiunii menționate este necesar de a determina corect obiectul acesteia. În limitele componentei analizate, în calitate de obiect nemijlocit al infracțiunii se prezintă tehnica electronică de calcul

drept complex de mijloace informaționale, purtător de informații. Informația pură nu prezintă o particularitate fizică și, prin urmare, nu poate să figureze în calitate de obiect al infrațiunii”. [1, p. 568] În continuare, în legătură cu aceleași infrațiuni, M. Gheorghită afirmă: „În calitate de obiect al săvârșirii infrațiunii examinate se prezintă tehnica computerizată, adică diferite tipuri de mașini electronice de calcul, aparatura de calcul (imprimante, scanere, analizatoare, exploratoare etc.), precum și diferite mijloace de telecomunicații, cu ajutorul cărora tehnica de calcul se conectează la rețelele informaționale (adaptoare de rețea, modeme etc.)”. [1, p. 569] Folosind formulări ca „obiectul infrațiunii”, „obiectul nemijlocit al infrațiunii” și „obiect al săvârșirii infrațiunii”, autorul precitat are în vedere, de fapt, entitatea prin intermediul căreia se aduce atingere obiectului juridic special al infrațiunilor prevăzute la art. 259 CP RM. Totodată, putem observa că, în opinia lui M. Gheorghită, informația nu este privită ca obiect material al infrațiunilor respective.

Pe de altă parte, N. Lazareva consideră că obiectul material al infrațiunilor, prevăzute la art. 259 CP RM, îl reprezintă „informația computerizată”. [2] L. Gîrla și Iu. Tabarcea stabilesc un conținut mai larg pentru acest obiect: „Obiectul material al infrațiunii prevăzute la art. 259 CP RM îl reprezintă: informația computerizată; calculatorul; sistemul informatic; rețeaua informatică”. [3, p. 14] Trebuie să precizăm că N. Lazareva, L. Gîrla și Iu. Tabarcea utilizează sintagma «предмет преступления» atunci când se referă la entitatea prin intermediul căreia se aduce atingere obiectului juridic special al infrațiunilor prevăzute la art. 259 CP RM. În mod obișnuit, această sintagmă desemnează entitatea materială prin intermediul căreia se aduce atingere obiectului juridic special al unei infrațiuni. În limba rusă nu există un echivalent al sintagmei „obiectul imaterial al infrațiunii”. Drept urmare, nu excludem ca sintagma «предмет преступления» să se refere în anumite cazuri la entitatea imaterială prin intermediul căreia se aduce atingere obiectului juridic special al unei infrațiuni. De exemplu, V.V. Vorobiov consideră că „obiectul material al infrațiunii («предмет преступления») include obiecte atât din lumea materială, cât și din lumea imaterială (de exemplu, informația)”. [4] De asemenea, unii doctrinari români folosesc sintagma „obiectul material al infrațiunii” pentru a se referi, printre altele, la entitatea imaterială prin intermediul căreia se aduce atingere obiectului juridic special al unei infrațiuni. Astfel, M. Dobrinou consideră că „obiectul material al infrațiunilor, prevăzute la art. 42 al Legii României nr. 161/2003, îl reprezintă „entitățile

materiale care compun sistemele informatice (calculatoare, rețele de calculatoare, elemente hardware – echipamente periferice, cabluri, plăci, servere etc. și software – programe, aplicații, baze de date etc.) și [...] datele informatice spre care se îndreaptă atenția făptuitorului”. [5, p. 148] O părere apropiată este enunțată de C. Manea, care consideră că obiectul material al infracțiunilor, prevăzute de art. 42 din Legea României nr. 161/200, îl constituie „entitățile materiale care reprezintă sistemele sau rețelele informatice (hardware – cabluri, plăci, servere etc. și software – programe, aplicații, baze de date etc.) asupra cărora se îndreaptă acțiunea ilicită”. [6] De asemenea, L.C. Kövesi, referitor la obiectul material al infracțiunilor prevăzute de art. 42 din Legea României nr. 161/2003, enunță că acesta constă în „anumite entități, cum ar fi sistemele sau rețelele informatice (hardware-cabluri, servere, plăci, programe etc.) asupra cărora se îndreaptă fapta de a accesa, fără drept, la un sistem informatic”. [7, p. 389] Nu în ultimul rând, C. Duvac, în ceea ce privește obiectul material sau imaterial al infracțiunilor prevăzute de art. 360 din Codul penal al României, opinează că acesta constă în „entitățile materiale care reprezintă sistemele sau rețelele informatice (hardware – cabluri, plăci, servere etc. și software – programe, aplicații, baze de date etc.) asupra cărora se îndreaptă acțiunea ilicită”. [8]

La baza unor asemenea puncte de vedere este pusă concepția, conform căreia, indiferent de caracterul – material sau imaterial – al entității prin intermediul căreia se aduce atingere obiectului juridic special al infracțiunii, această entitate trebuie denumită „obiect material al infracțiunii”. De exemplu, D. Vasiloiu susține: „Nimic nu împiedică analizarea obiectului material prin prisma unor elemente corporale/intangibile. Astfel, chiar dacă însuși numele de obiect material ar arăta la prima vedere că în conținutul acestuia nu pot intra elemente corporale, considerăm că acest fapt nu prezintă un real impediment în vederea acceptării tezei menționate anterior”. [9] În mod similar, P.P. Andrușko și M.P. Bikmurzin propun ca noțiunea „obiectul material al infracțiunii” să fie extinsă asupra unor entități de natură imaterială. [10, p. 35; 11, p. 160]

Pe marginea acestor păreri este util să fie reprodus punctul de vedere al lui A. Reșetnicov: „Trebuie de menționat că în doctrina penală există o tendință de a opera cu un concept eclectic, care desemnează generic atât obiectul material al infracțiunii, cât și obiectul imaterial al infracțiunii. În principiu, concepția dată ar putea fi susținută, dacă nu ar fi existat un impediment major: promotorii

concepției date desemnează conceptul eclectic respectiv prin sintagma „obiectul material al infrațiunii”. Cu alte cuvinte, ei identifică partea cu întregul. Ceea ce este inacceptabil sub aspect logic”. [12] Totuși, același autor caracterizează deopotrivă obiectul material al infrațiunii și obiectul imaterial al infrațiunii, fără a le distinge: „Este entitatea capabilă să satisfacă necesitățile subiectelor relației sociale. Însă, aceste subiecte sunt împiedicate să-și satisfacă necesitățile, deoarece intervine subiectul infrațiunii. Ca și cum substituindu-se subiectelor relației sociale, el intenționează să-și satisfacă, pe seama lor, necesitățile pe care le implică entitatea materială (imaterială) corespunzătoare. Săvârșind infrațiunea, subiectul infrațiunii face să nu-și găsească valorificare facultățile subiectelor relației sociale de a avea conduita pe care și-o doresc cu privire la entitatea materială (imaterială), ce trebuia să le satisfacă necesitățile”. [12] Conceptul eclectic, despre care vorbește A. Reșetnicov, nu poate să reflecte pe deplin adevărul. Or, acest concept cuprinde nu numai entitățile din lumea materială, ci și informația, energia, obiectele de proprietate intelectuală, serviciile, avantajele, alte foloase de natură imaterială etc. O astfel de abordare nu ia în considerare clasificarea bunurilor în cele corporale („res corporales”) și cele incorporale („res incorporales”), cunoscută încă din timpul dreptului privat roman. În context, G.-I. Lunčan susține că „spre deosebire de categoria bunurilor corporale, [...] bunurile incorporale [...] nu au o existență materială, palpabilă, regăsindu-se în exclusivitate în ordinea juridică, nu și în ordinea naturală”. [13]

Despre bunurile incorporale se vorbește în art. 132¹ CP RM. Mențiuni despre bunurile incorporale găsim în Codul civil (art. 476, 605, 676, 744, 1384, 2611)¹⁰. În Hotărârea Guvernului nr. 857 din 31.10.2013 cu privire la Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale „Moldova Digitală 2020”, este utilizată sintagma „patrimoniu imaterial”. [14] Sintagmele „active imateriale” și „obiecte imateriale” sunt folosite în Hotărârea Guvernului nr. 880 din 22.11.2012 cu privire la Strategia națională în domeniul proprietății intelectuale până în anul 2020. [15] Aceasta demonstrează că legislația

¹⁰De asemenea, în art. 477 din Codul civil prezintă interes noțiunile „conținut digital” și „bun digital: „(1) Conținut digital se consideră datele produse și livrate în formă digitală, cum sunt programele de calculator, aplicațiile, jocurile, muzica, înregistrările video sau textele, indiferent dacă sunt accesate prin descărcare sau prin flux continuu, de pe un suport material sau prin orice alte mijloace. [...] (3) Bun digital al unei persoane se consideră: a) conținutul digital la care ea are dreptul; b) contul la o poștă electronică, la o rețea sau alt cont online, la care ea are dreptul”.

Republicii Moldova conține toate premisele necesare pentru a face distincția dintre obiectul material al infracțiunii și obiectul imaterial al infracțiunii. Sintagma „obiectul imaterial al infracțiunii este utilizată în actele instanței de contencios constituțional, și anume în: pct. 31 din Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 109 din 07.11.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 138g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 243 alineatul (1) literele a) și c) din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (spălarea banilor) [16]; pct. 37 din Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 36 din 19.04.2018 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 173g/2017 și nr. 37g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 220 din Codul penal și a articolului 89 din Codul contravențional (proxenetismul și practicarea prostituției). [17]

Nu putem ignora nici faptul că noțiunea „obiectul imaterial al infracțiunii” este utilizată pe larg în doctrina penală a Republicii Moldova.¹¹ Gh. Reniță exemplifică, fără a defini noțiunea „obiectul imaterial al infracțiunii”: „entități corporale – informația, bunuri intelectuale, energia etc.”. [18] V. Stati formulează definiția acestei noțiuni: „Prin „obiect imaterial al infracțiunii” trebuie să se înțeleagă entitatea incorporală asupra căreia se îndreaptă nemijlocit acțiunea infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii”. [19] Cu referire la entitățile imateriale, prin al căror intermediu se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii, G. Zlati folosește noțiunea „bun virtual”. [20] Este nelipsită de interes și constatarea făcută de N.D. Popa: „Utilizarea conceptului de obiect material pentru a desemna entitățile imateriale nu este cea mai bună soluție, deoarece

¹¹A se vedea, de exemplu: STATI, V. Luarea de mită de către un participant la un eveniment sportiv sau la un eveniment de pariat. Darea de mită unui participant la un eveniment sportiv sau la un eveniment de pariat. Analiză de drept penal. În: Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Științe Sociale”, 2013, nr. 8, p. 96-106; BRÎNZA, S., MARDARI, D. Infrațiuni de încălcare a obligațiilor ce revin reprezentanților autorităților, persoanelor fizice sau juridice în legătură cu activitățile economice și sociale cu impact asupra mediului: analiza de drept penal. În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe Sociale”, 2013, nr. 8, p. 68-78; TIMOFEL, C. Obiectul material sau imaterial și victima în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 326 CP RM. În: Revista Națională de Drept, 2013, nr. 8, p. 82-88; STATI, V. Infrațiunea de corupere a alegătorilor (art. 181¹ CP RM): studiu de drept penal (Partea I). În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 3, p. 2-7; BRÎNZA, S. Infrațiunea de utilizare a rezultatelor muncii sau serviciilor unei persoane care este victimă a traficului de ființe umane (art. 165¹ CP RM): principalele repere conceptuale. În: Conferință științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”. Științe sociale. Rezumate ale comunicărilor. Chișinău: CEP USM, 2014, p. 94-96.

respectivale entități redau o realitate de altă natură decât cea materială, tangibilă”. [21]

În contextul infrațiunilor prevăzute la art. 259 CP RM, S. Brînza și V. Stati afirmă: „Obiectul material sau, după caz, imaterial al infrațiunii în cauză este constituit din: informația computerizată; calculatoare; sistemul informatic; rețeaua informatică”. [22, p. 495; 23, p. 259] Un punct de vedere similar este exprimat de către L. Dumneanu și D. Gurev. [24, p. 89] O astfel de poziție este exprimată nu doar de teoreticienii din Republica Moldova. În legătură cu infrațiunea de acces ilegal la un sistem informatic, prevăzută de art. 360 din Codul penal al României, A.T. Drăgan enunță următoarea opinie: „Obiectul material sau imaterial îl constituie sistemul informatic care este accesat fraudulos și care este reprezentat de entitățile materiale ce alcătuiesc un astfel de sistem (computere, rețele de computere, hardware – echipamente periferice, cabluri, carduri, servere etc., și software – programe, aplicații, baze de date etc.), precum și datele computerizate către care este îndreptată atenția făptuitorului”. [25] În legătură cu infrațiunea prevăzută la art. 361 din Codul penal al Ucrainei [26] (care prezintă similitudini cu art. 259 CP RM), F.-V. Onofrei menționează: „Această infrațiune conține atât obiect material, cât și obiect imaterial. În special, în calitate de obiect material este recunoscut suportul material în care se conține informația electronică, cum ar fi: mașină automatizată de calcul electronic (calculatorul), sistemul de calculatoare, rețeaua computațională, dispozitive speciale ce îndeplinesc rolul suporturilor materiale ale informației (obiecte fizice, acumulate de date în sistemele informaționale etc.), mijloace tehnice și de programare destinate pentru pătrunderea ilegală în sistemele automatizate. Totodată, informația electronică reprezintă un obiect imaterial, fiind destinată pentru utilizarea ei în calculatoare, care este stocată în calculator sau alte dispozitive tehnice, precum și informația care se transmite prin intermediul rețelelor de telecomunicații, dar care poate fi prelucrată de calculator”. [27]

Asemenea abordări sunt mai reușite decât cea propusă de A.A. Grebenkov: „În cazul accesului ilegal la informațiile computerizate, aceste informații sunt într-adevăr apropiate, ca esență, de obiectul material al infrațiunii. Exercițând accesul ilegal, făptuitorul obține posibilitatea de a cunoaște conținutul informațiilor accesate și de a întreprinde anumite acțiuni asupra acestora. [...] Este însă oare cu adevărat necesară o astfel de „obiectivizare” a informațiilor în acest articol (se are în vedere art. 272 din Codul penal al Federației Ruse [28])?”

[...] Ar fi mai simplu să se recurgă la modificarea dispoziției art. 272 din Codul penal al Federației Ruse, după cum urmează: „Accesul ilegal la sistemul informatic, care are ca rezultat distrugerea, blocarea, modificarea sau copierea informațiilor computerizate”. Într-o asemenea formulare, informațiile computerizate ar fi incluse în sistemul de referință al urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii, iar obiectul material al infracțiunii va fi reprezentat de sistemul informatic (adică, de echipamentul informatic specific, cu ajutorul căruia sunt prelucrate informațiile computerizate)”. [29] O astfel de concepție poate prezenta interes din perspectiva *de lege ferenda*, însă nu este compatibilă cu varianta *de lege lata* a art. 259 CP RM. Sintagma „accesul ilegal la informația computerizată” din dispoziția acestui articol indică o încălcare a ordinii stabilite de acces la informațiile din calculatoare, de pe suporturile materiale de informație, din sistemul informatic sau din rețeaua informatică. O astfel de încălcare face dificilă sau chiar imposibilă derularea relațiilor sociale dintre subiecții care folosesc, administrează sau controlează un sistem informatic, care desfășoară cercetări științifice sau care efectuează orice altă operațiune într-un sistem informatic. Având în vedere acest aspect, ar reieși că infracțiunile, prevăzute la art. 259 CP RM, au obiect imaterial (care constă în informația computerizată), nu și obiect material. Însă, nu putem ignora o altă sintagmă din dispoziția art. 259 CP RM – „dacă este însoțit de distrugerea, deteriorarea, modificarea, blocarea sau copierea informației, de dereglarea funcționării calculatoarelor, a sistemului sau a rețelei informatice”. Această sintagmă se referă la acțiunea adicentă și este relevantă (ca și sintagma „accesul ilegal la informația computerizată”) în vederea stabilirii entităților prin intermediul cărora este lezat obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 259 CP RM. Din sintagma „dacă este însoțit de distrugerea, deteriorarea, modificarea, blocarea sau copierea informației, de dereglarea funcționării calculatoarelor, a sistemului sau a rețelei informatice” rezultă că – în afară de informația computerizată accesată ilegal (care constituie obiectul imaterial principal al infracțiunilor examinate) – entitățile, prin intermediul cărora este lezat obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 259 CP RM, sunt reprezentate de: informația computerizată distrusă, deteriorată, modificată, blocată sau copiată (care formează obiectul imaterial secundar al infracțiunilor prevăzute la art. 259 CP RM); calculatoarele, sistemul informatic sau rețeaua informatică, a căror funcționare a fost dereglată (care formează obiectul material secundar al acestor infracțiuni).

Informația computerizată (ca și alte asemenea entități imateriale), nu poate să reprezinte obiectul material al infracțiunii. De aceea, nu putem fi de acord cu următoarele opinii. Astfel, L. Demidova afirmă: „Bunul incorporeal este capabil de materializare și poate fi perceput de om. Un astfel de bun intangibil, capabil de materializare, dobândește „corporalitate” prin dobândirea unei anumite forme materiale. În consecință, un bun incorporeal, privit ca obiect material al infracțiunii, se caracterizează prin combinarea esenței sale imateriale, care are o semnificație socială, cu manifestarea sa materială în lumea obiectivă”. [30] La rândul său, N.F. Ahramenka susține: „Din punct de vedere fizic, informațiile computerizate sunt inseparabile de suportul lor, și anume de un obiect material. Dischetele, unitățile de hard disk (HDD), CD-ROM-urile, unitățile flash USB și alte medii de stocare, folosite frecvent în prezent, sunt componente ale calculatoarelor, ale sistemelor și rețelelor informatice”. [31] În replică, M.V. Karcevski și D.S. Azarov observă întemeiat că „noțiunile „informație” și „suport de informație” nu sunt identice, deoarece informația este un obiect imaterial care, la rândul său, se conține și poate fi transmis în timp și în spațiu prin intermediul suporturilor materiale”. [32, p. 14; 33, p. 12] La rândul său, A.V. Susloparov afirmă că „informația, ca obiect material al infracțiunilor informatice, are o formă intangibilă, este stocată pe un suport material, dar nu are nicio legătură rigid determinată cu acest suport”. [34, p. 8]

L. Demidova și N.F. Ahramenka confundă obiectul imaterial al infracțiunii cu suportul material al acestuia. Faptul, că informația computerizată și suportul acesteia reprezintă entități distincte, rezultă chiar din dispoziția art. 259 CP RM: „Accesul ilegal la informația computerizată, adică la informația din calculatoare, *de pe suportii materiali* (a se citi – suporturile materiale – *n.a.*) *de informație* (evid. ns.), din sistemul sau rețeaua informatică [...]”. Inadmisibilitatea confundării obiectului imaterial al infracțiunii cu suportul material al acestuia rezultă și din art. 320 al Codului civil: „(1) Dacă legea prevede forma textuală pentru transmiterea unei informații, ea trebuie să fie [...] făcută pe un suport durabil. (2) Suport durabil înseamnă orice instrument care: a) permite destinatarului să stocheze informațiile care îi sunt adresate personal, într-un mod accesibil pentru referințe ulterioare pentru o perioadă de timp adecvată, în vederea informării; și b) permite reproducerea neschimbată a informațiilor stocate. (3) Constituie suport durabil hârtia, stickurile de memorie USB, CD-ROM-urile, DVD-urile, cardurile de memorie sau discurile dure ale computerelor, mesajele transmise prin poșta electronică, precum și

alte care corespund alin. (2)”. Atât L. Demidova, cât și N.F. Ahramenka scapă din vedere că, săvârșind accesul ilegal la informația computerizată, făptuitorul accesează anume o astfel de informație, fiind interesat de calitățile ei utile și intenționând să valorifice ilegal aceste calități. Suporturile, pe care se află informația computerizată, nu sunt neapărat influențate în mod nemijlocit în contextul săvârșirii acțiunii principale de acces ilegal la informația computerizată. Asemenea suporturi nu sunt neapărat influențate nici în cazul distrugerii, deteriorării, modificării, blocării sau copierii informației computerizate care formează obiectul imaterial secundar al infrațiunilor prevăzute la art. 259 CP RM.

Calculatoarele, sistemul informatic sau rețeaua informatică, a căror funcționare a fost dereglată (care formează obiectul material secundar al infrațiunilor prevăzute la art. 259 CP RM), sunt influențate nemijlocit în contextul săvârșirii doar a acțiunii adiacente prevăzute la art. 259 CP RM. Însă, chiar și în acest ultim caz, calculatoarele, sistemul informatic sau rețeaua informatică formează obiectul material secundar al infrațiunilor, prevăzute la art. 259 CP RM, nu pentru că au calitatea de suporturi de informație computerizată, ci pentru că făptuitorul le-a dereglat funcționarea. În acest mod, posesorul calculatoarelor, al sistemului informatic sau al rețelei informatice este lipsit de posibilitatea de a valorifica calitățile utile ale acestor entități și de a participa la relațiile sociale care implică buna funcționare a calculatoarelor, a sistemului informatic sau a rețelei informatice.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu / Sub red. lui A. Barbăneagră. Chișinău: Arc, 2003. 836 p.
2. ЛАЗАРЕВА, Н. Уголовно-правовая характеристика преступлений в области информатики и электросвязи. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, Seria „Științe Sociale”, 2007, nr. 6, p. 133-141.
3. ГЫРЛА, Л.Г., ТАБАРЧА, Ю.М. Уголовное право Республики Молдова. Часть Особенная. Том 2. Кишинэу: Cartdidact, 2010. 592 p.
4. ВОРОБЬЁВ, В.В. О предмете преступления, его месте в составе преступления и особенностях в компьютерных преступлениях. În: *Символ науки*, 2015, № 6, p. 221-223.
5. DOBRINOIU, M. Infrațiuni în domeniul informatic. București: C.H. Beck, 2006. 401 p.

6. MANEA, C. Accesul ilegal la un sistem informatic. În: Revista Pro Lege, 2009, nr. 1, p. 40-48.
7. KÖVESI, L.C. Combaterea crimei organizate prin dispoziții de drept penal / teză de doctorat. Timișoara, 2011. 479 p.
8. DUVAC, C. Accesul ilegal la un sistem informatic în reglementarea noului cod penal. În: Revista română de dreptul proprietății intelectuale, 2012, nr. 1, p. 88-109.
9. VASILOI, D. Unele raționamente ale noțiunii de „obiect imaterial” al infrațiunii. În: Legea și viața, 2020, nr. 8-9, p. 39-41.
10. АНДРУШКО, П.П. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні. Київ: Форум, 2004. 160 p.
11. БИКМУРЗИН, М.П. Предмет преступления: теоретико-правовой анализ. Москва: Юрлитинформ, 2006. 184 p.
12. REȘETNICOV, A. Obiectul material al infrațiunii și obiectul imaterial al infrațiunii: necesitatea delimitării. În: Revista Națională de Drept, 2007, nr. 9, p. 25-30.
13. LUNCAN, G.-I. Corporalitatea bunurilor și calitatea de bun a unui lucru. [Accesat: 06.03.2022] Disponibil: <https://www.juridice.ro/701050/corporalitatea-bunurilor-si-calitatea-de-bun-a-unui-lucru.html>
14. Hotărârea Guvernului nr. 857 din 31.10.2013 cu privire la Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale „Moldova Digitală 2020”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 252-257.
15. Hotărârea Guvernului nr. 880 din 22.11.2012 cu privire la Strategia națională în domeniul proprietății intelectuale până în anul 2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 245-247.
16. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 109 din 07.11.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 138g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 243 alineatul (1) literele a) și c) din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (spălarea banilor). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 58-66.
17. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 36 din 19.04.2018 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 173g/2017 și nr. 37g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 220 din Codul penal și a articolului 89 din Codul contravențional (proxenetismul și practicarea prostituției). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 195-209.

18. RENIȚĂ, GH. Obiectul material/imaterial al infracțiunii de manipulare a unui eveniment. În: Conferință științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”. Științe juridice. Rezumate ale comunicărilor. Chișinău: CEP USM, 2018, p. 273-277.
19. STATI, V. Problema obiectului material în cazul infracțiunii de încălcare a dreptului de autor și drepturilor conexe. În: Probleme teoretice și practice ale economiei proprietății intelectuale. Chișinău: AGEPI, 2007, p. 228- 230.
20. ZLATI, G. Dematerializarea obiectului material al infracțiunii în contextul evoluției tehnologice și consecințele acesteia. În: Dreptul, 2013, nr. 9, p. 163-180.
21. POPA, N.D. The concept of material object of the crime in the romanian criminal doctrine. In: The Juridical Current Journal, 2010, no. 3, p. 118-130.
22. BRÎNZA, S., ULIANOVSCHI, X., STATI, V. et al. Drept penal. Partea specială. Chișinău: Cartier, 2005. 804 p.
23. BRÎNZA, S., STATI, V. Drept penal. Partea specială. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1324 p.
24. DUMNEANU, L., GUREV, D. Infrațiuni în domeniul informatic: Note de curs. Chișinău: CEP USM, 2021. 261 p.
25. DRĂGAN, A.T. Illegal access to a computer system from the standpoint of the current Criminal Code. În: Journal of Legal Studies “Vasile Goldiș”, 2019, nr. 23, p. 33-43.
26. Кримінальний кодекс України. [Accesat: 06.03.2022] Disponibil: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4>
27. ONOFREI, F.-V. Statutul juridic al informației electronice în dreptul penal comparat. În: Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Științe Sociale”, 2009, nr. 8, p. 152-157.
28. Уголовный кодекс Российской Федерации. [Accesat: 06.03.2022] Disponibil: <https://www.uk-rf.com>
29. ГРЕБЕНЬКОВ, А.А. Понятие информационных преступлений, место в уголовном законодательстве России и место признаков информации в структуре их состава. În: Lex russica, 2018, № 4, p. 108-120.
30. ДЕМИДОВА, Л. Безтілесна річ як предмет злочину. În: Вісник Національної академії правових наук України, 2015, № 2, p. 101-108.
31. АХРАМЕНКА, Н.Ф. Компьютерная информация как предмет преступлений против информационной безопасности. În: Правовые средства и механизмы противодействия преступности в современном

- обществе: материалы междунар. науч.- практ. конф. Минск, 16 окт. 2009 г. Минск: БГУ, 2010, р. 88-90.
32. КАРЧЕВСЬКИЙ, М.В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (аналіз складу злочину) / автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, 2003. 19 р.
33. АЗАРОВ, Д.С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації / автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2003. 18 р.
34. СУСЛОПАРОВ, А.В. Информационные преступления / автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Красноярск, 2008. 24 р.

CZU: 343.352:35.08(477)

DOI: 10.5281/zenodo.7366887

**РЕЛЕВАНТНОСТЬ МЕР ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ НА НАРУШЕНИЯ
«АНТИКОРРУПЦИОННЫХ СТАНДАРТОВ» ПУБЛИЧНЫМИ
СЛУЖАЩИМИ: ОПЫТ УКРАИНЫ**

КОЛОМОЕЦ Татьяна,

доктор юридических наук, профессор, Заслуженный юрист Украины, член-корреспондент Национальной академии правовых наук Украины
Запорожский национальный университет,
декан юридического факультета

The experience of normative-legal fixation of violations of «anticorruption standards» and response measures to them in Ukraine is analyzed. Attention is paid, on the example of violations of «gift» prohibitions and restrictions, restrictions concerning «external» activity, joint service of close persons, abuse of official position and public authority, «ex-service» restrictions and prohibitions, peculiarities of using two models of consolidation of legal response measures for their violations (monomodel, polymodel). The use of the resource of each model allows ensuring the formation of a variety of measures of both mono-branch response (measures of criminal-law response) and poly-branch response (measures of criminal-law and administrative-law response), with different variants of their ratio. «Dominant» in the conditions of modern law-making processes in the field of «anti-corruption standardization» is a poly-branch model. This allows to ensure the adequacy of the state response to all variety of violations of «anti-corruption standards» by public servants and «ex-officials», a variety of measures of such response (fines, confiscation, special confiscation, deprivation of a special right - the right to hold positions of public service, etc.), effectiveness of prevention of corruption deeds. The alternativeness of sanctions allows responding to the entire diversity of offences of public servants, misdemeanours with qualified and privileged compositions, taking into account all the conditions, causes, etc. Interdependence of the nature of an unlawful deed of a public servant and measure (measures) of legal response ensures the relevance of state response to relevant manifestations of «corrosion» of public authority. Problem phenomena in law enforcement in this area of public relations are due to the «quality» of fixing «anti-corruption standards», «external factors» in the very process of determining the type and amount of measure of legal response to violations of «anti-corruption standards» by public servants

Keywords: anti-corruption standards, legislation, response, experience, law enforcement.

В условиях активного обновления правового фундамента публично-служебных отношений в Украине, в т.ч. с заимствованием позитивного, апробированного временем и практикой зарубежного опыта регулирования вышеупомянутых отношений, особое внимание законодателя уделено внедрению «антикоррупционных стандартов», в перечень которых включены: 1) «подарочные» запреты и ограничения; 2)

запреты и ограничения относительно «внешней» деятельности или т. н. запреты и ограничения относительно совместительства и совмещения; 3) ограничения относительно злоупотребления служебным положением и публичной властью; 4) запреты и ограничения относительно совместной работы (службы) близких лиц; 5) «пост-служебные» запреты и ограничения (т.н. запреты и ограничения после прекращения лицом публично-служебной деятельности).

Все вышеперечисленные модели поведения закреплены в «базовом» законодательном антикоррупционном акте – Законе Украины от 14.10.2014 года «О предотвращении коррупции» (ст. ст. 22-27) и детализированы в отдельных подзаконных нормативно-правовых актах и интерпретационных актах Национального агентства по предотвращению коррупции. С учетом их субъектной направленности, а именно – лиц, уполномоченных на выполнение публично-властных функций, функций органов местного самоуправления, их внедрение ориентированно на установление «фильтров» для злоупотребления соответствующими лицами своим особым правовым статусом – статусом лиц, уполномоченных «служить» публичным интересам, «фильтров» для устранения «коррозии» публичной власти. Внедрение соответствующих стандартов предполагает «полную отдачу» лица «служению» публичным интересам, превалирование последних над интересами частного лица, а соответственно и гарантированность соблюдения соответствующих правовых стандартов метами правового реагирования в случае их нарушения публичным служащим. Предоставляя лицу особый правовой статус – статус публичного служащего с перечнем преимуществ, льгот, привилегий, одновременно законодатель внедрил «фильтры» для устранения предпосылок для сращивания публичной службы и бизнеса, использования публичными служащими своей профессиональной деятельности в органах публичной власти для реализации и защиты своих частных интересов и интересов своих близких лиц. Внедряя соответствующие стандарты поведения, законодатель фактически «миксовал» правовые и морально-этические основы публичной службы, пытаясь «устранить» какое-либо «внешнее» влияние на «чистоту» публично-служебной деятельности лица. Немаловажную роль в обеспечении эффективности использования ресурса вышеуказанных «антикоррупционных стандартов» выполняют и меры правового

реагирования за их нарушения – прежде всего меры административно-правового и уголовно-правового реагирования. И при этом важным является не только закрепление в законодательстве таких мер и возможности их применения в случае нарушения лицом соответствующих стандартов, но и их видовое разнообразие, а также «количественные и качественные» их характеристики для обеспечения адекватного реагирования на все многообразие противоправных деяний, с учетом специфики каждого из них.

За нарушение соответствующих стандартов в законодательство Украины внедрено две модели мер правового реагирования – мономодель, которая предусматривает возможность применения за нарушение стандартов к лицу мер отраслевого реагирования (например, за нарушение ограничений относительно злоупотребления служебным положением и публичной властью предусмотрены меры уголовно-правового реагирования), и полимодель, которая предусматривает возможность использования ресурса мер реагирования нескольких отраслей права в различном варианте их соотношения (характерна для преимущественного большинства «антикоррупционных стандартов»). Закрепляя сами стандарты в «базовом» антикоррупционном законодательстве, меры реагирования за их нарушение фиксируются в кодифицированных деликтных актах – Уголовном кодексе Украины и Кодексе Украины об административных правонарушениях. Если для мономодели характерным является соотношение «базовый антикоррупционный акт – кодифицированный акт», что существенно упрощает правоприменение в аспекте определения вида, размера мер правового регулирования за нарушение стандарта. В то же время для полимодели характерна определенная усложненность и унормирования и правоприменения, ибо доминирует соотношение «базовый антикоррупционный акт – несколько кодифицированных деликтных актов – акты детализирующие соотношение противоправных деяний и разноотраслевых мер правового реагирования; акты, содержащие обобщение практики правоприменения, в т.ч. с разграничением противоправных деяний и мер реагирования».

При всей уникальности каждой из указанных моделей, для реагирования на нарушения «антикоррупционных стандартов» доминирует все же полимодель. Закрепляя, например, «подарочные

запреты и ограничения», законодатель предусмотрел меры уголовно-правового реагирования за нарушение «подарочных запретов», а именно: получение лицом, которое выполняет функции, непосредственно связанные с реализацией и защитой публичных интересов, подарков (предметов материального мира, денежной массы, услуг, льгот, преимуществ и др.) в связи с выполнением им профессиональной публично-служебной деятельности, уточняя также, что запрет распространяется и на получение публичным служащим, который выполняет руководящие функции, подарков от своих подчиненных. А за нарушение «подарочных ограничений», с уточнением «количественных и качественных» их характеристик (подарки не связаны со служебной деятельностью лица, согласовываются с «общепринятыми представлениями о гостеприимстве» (такое оценочное словосочетание закрепил законодатель и тем самым сформировал предпосылки для субъективного усмотрения при его толковании и, как следствие, разновекторность практики правоприменения), не превышают по своей стоимости размера одного прожиточного минимума для трудоспособного лица, если имеет место разовое получение подарка в течении года, а если повторное получение в течении года – двухкратного размера соответствующего минимума, с уточнением источника получения такого подарка – от одного и того же лица или группы лиц, предусмотрены меры административно-правового реагирования.

Фактически административно-наказуемыми являются нарушения «подарочных ограничений» в аспекте: а) правомерности получения подарка; б) стоимостного признака; в) источника поступления подарка (одно лицо, группа лиц); г) периодичности получения (одноразово в течении года или же несколько раз в году с «привязкой» к одному и тому же источнику получения и совокупной стоимости полученных подарков); д) соответствии «общепринятым представлениям о гостеприимстве». При этом законодатель не забыл и о «разрешенных» подарках для публичных служащих (от близких лиц, общедоступные лотереи, скидки, призы, бонусы, выигрыши и др.), за получение которых меры правового реагирования не предусмотрены. Учитывая смежный характер в едином тематическом понятийном ряду «подарка» и «неправомерной выгоды» и необходимость их разграничения для квалификации противоправных деяний публичных служащих и выбора релевантных мер правового

реагирования, вполне логичным является закрепление в ст. 1 «базового» антикоррупционного законодательного акта определений «подарок», «неправомерная выгода», с демонстрацией четкой позиции законодателя относительно их разграничения. Если «подарком» является «денежные средства, другое имущество, преимущества, льготы. Услуги, нематериальные активы, которые предоставляют (получают бесплатно или по цене ниже минимальной рыночной)» (ст. 1 Закона Украины «О предотвращении коррупции»), тогда как «неправомерной выгодой» считаются те же внешние формы проявления, но «которые обещают, предполагают, предоставляют или получают без законных на то оснований» (ст. 1 того же Закона). За получение неправомерной выгоды публичным служащим предусмотрена уголовная ответственность, а нарушение «подарочных» правовых предписаний – уголовная ответственность за нарушение «подарочных запретов» и административная ответственность – за нарушение «подарочных ограничений».

Меры реагирования имущественного характера – штраф (с увеличением размера при наличии обстоятельств, отягчающих ответственность – повторность, соучастие и др.), конфискация подарка и лишение права занимать определенные должности или заниматься деятельностью, связанной с «служением публичным интересам». При этом штраф для обеспечения адекватности реагирования на противоправные деяния лица, «служащего публичным интересам», предусмотрен в достаточно крупном размере, но вполне коррелируется с характером противоправного деяния и его общественной вредностью (от 100 до 200, от 200 до 400 необлагаемых минимумов доходов граждан). Наличие в деяниях лица квалифицирующих признаков обуславливает возможность «изъятия его из системы публичной службы благодаря применению взыскания в виде лишения специального права – права занимать должности в органах публичной власти и заниматься публично-служебной деятельностью сроком до одного года.

Имущественный (материальный) характер мер правового реагирования предусмотрен за нарушение публичными служащими и других «антикоррупционных стандартов» - ограничений относительно совместительства и совмещения публично-служебной деятельности с другими видами деятельности лица (при полном запрете совместительства с предпринимательской деятельностью как в

активной, так и в пассивной форме; при «смешанной» модели ограничения с «иной оплачиваемой деятельностью» лица, которая предполагает разные варианты исключения для научной, педагогической, творческой деятельности, медицинской практики, судейской (инструкторской) практики в области спорта), что является вполне логичным в контексте использования ресурса этого ограничения для устранения «внешнего отвращения» лица от «публичного служения» как основной его профессиональной постоянной деятельности.

Публичный служащий не должен «отвлекаться» от основного предназначения и «внешняя» (по отношению к его публично-служебной деятельности) деятельность может либо коррелироваться с последним (например, участие в учебном процессе в качестве внешнего стейкхолдера, влияющего на качество подготовки будущих специалистов для государства) либо способствовать реализации публичного служащего в его личностном становлении (например, творческая или научная деятельность публичного служащего, результатом которой вполне могут быть тематические научные исследования, подготовка и защита диссертационных исследований и др.) Используя ресурс приоритетности специального нормативно-правового регулирования при определении «исключений из ограничений относительно совместительства и совмещения», законодатель для различных видов публичных служащих закрепил разные перечни «разрешенных» видов «внешней деятельности». Так, если «базовая модель» таких видов деятельности охватывает творческую, научную, педагогическую деятельность, медицинскую практику, судейскую (арбитражную) практику в области спорта (ст. 25 Закона Украины «О предотвращении коррупции»), тогда как для сотрудников Национальной полиции этот перечень значительно сужен и охватывает только три вида – творческую, научную и педагогическую деятельность (ст. 66 Закона Украины «О Национальной полиции»), как и, например, народных депутатов Украины (ст. 3 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины»). А еще для определенных видов публичных служащих такие виды «внешней» деятельности разрешены только в определенное время – «... во внерабочее время», «в свободное время от выполнения основных обязанностей время» (например, для членов Кабинета Министров Украины (ч. 2 ст. 7 Закона Украины «О Кабинете Министров Украины»). В

условиях введения в Украине правового режима военного положения (Указ Президента Украины № 64/2022 от 24.02.2022 года) и модификации модели правового регулирования отношений публичной службы на период военных действий (законопроект № 7251 от 05.04.2022 года) соответствующее ограничение для публичных служащих будет «ослаблено» в части возможности их «внешне» деятельности, если они находятся на простое, получили статус внутренне перемещенного лица, находятся в отпуске без содержания, отпуске по уходу за ребенком до достижения 3-летнего возраста при условии исключения любых их контактов с «частным сектором», в отношении которого они осуществляют контрольные, надзорные функции или принимают акты администрирования как публичные служащие.

При общей определенности правовой модели регулирования соответствующего стандарта (в т.ч. и в современных условиях развития государства), проблемными остаются ограничения относительно членства публичных служащих в руководящих органах предприятий, учреждений, организаций с целью получения прибыли как в частности определения таких субъектов, так и разнообразия форм такого участия, что на практике обуславливает вариативность толкования нормативных положений и многообразия форм правоприменения, усложняя унификацию последнего. Тем не менее, за нарушение соответствующего ограничения также предусмотрены штраф (от 300 до 500, 500 – 800 необлагаемых минимумов доходов граждан), конфискация полученного дохода от такой деятельности, что вполне логично, лишение специального права – права занимать должности или заниматься публично-служебной деятельностью сроком на один год (при наличии квалифицирующих признаков противоправного деяния).

Имущественные (материальные) меры правового регулирования предусмотрены и за нарушение всех других «антикоррупционных стандартов» с акцентом на то, что нарушая соответствующие стандарты, публичный служащий преследует прежде всего корыстный мотив, соответственно и реакция со стороны государства должна сосредотачиваться прежде всего на имущественных ущемлениях правонарушителя. Ограничение относительно совместной работы (службы) близких лиц ориентировано на устранение предпосылок для каких-либо сомнений в объективности, непредвзятости профессиональной

деятельности публичного служащего. Такое ограничение предусмотрено для публично-служебных отношений, предлагающих непосредственное подчинение близких лиц, что вполне логично может вызвать вышеупомянутое сомнение в «чистоте» профессиональной публично-служебной деятельности как руководителя-близкого лица.

Определяя круг потенциальных субъектов соответствующих правоотношений, законодатель выбрал «смешанную» модель, а именно: а) перечисление тех лиц, кто является близким лицом (супруг, дети, родители и т.д., при этом предложены варианты достаточно большой в количественном аспекте, но «дефектный» в «качественном» аспекте, что и обуславливает проблемы в правоприменении); б) определение признаков, при наличии которых лиц можно признать «близкими лицами» (совместное проживание, совместное ведение хозяйства, взаимные права и обязанности) и уточняя, что ограничения относительно совместной работы (службы) распространяется на «близких лиц», находящихся в непосредственном подчинении (за исключением лиц, занимающих должности в связи с избранием, а также публичных служащих в органах власти и соблюдение отдельных местностей государства, правовой статус которых регулируется специальным законодательством (например, в сельских, горных местностях). Нарушая соответствующее ограничение, лицо одновременно нарушает и предписания, ориентированные на предотвращение и прекращение конфликта интересов публичного служащего (его интересов как частного лица) и публичных интересов (интересов, «служению» которым и предназначена профессиональная деятельность этого лица), что обуславливает возможность применения «мер внешнего реагирования» для устранения подчиненности и дальнейшего «совместного служения» близких лиц (организационные меры с различной степенью ограничений возможностей публичного служащего для совместных (с близким лицом) действий вплоть до прекращения публично-служебных отношений), с одновременным применением имущественных (материальных) мер административно-правового регулирования за нарушение «антикоррупционного стандарта».

«Сложным» в применении является реагирование на нарушение «пост-служебных» ограничений (ограничений после прекращения лицом публично-служебной деятельности), ограничений для «экс-чиновников»

(экс-служащих), поскольку имеет место «развернутый вариант» постмодели унормирования реакции государства на соответствующие противоправные деяния лиц. Ограничения предполагают отсутствие: а) каких-либо трудовых, гражданско-правовых отношений экс-служащего с сегментом, в отношении которого он осуществлял контрольные, надзорные функции и издавал акты администрирования; б) отсутствие отношений правительства, в т.ч. в судебном процессе, если их участником является орган, в котором экс-служащий осуществляя свою профессиональную деятельность; в) запрет распространять информацию, которая стала известна экс-служащему в связи с выполнением им своей профессиональной публично-служебной деятельности (ст. 26 Закона Украины «О предотвращении коррупции»). Если первые два являются срочными (действуют в течении одного года с момента прекращения публично-служебной деятельности независимо от оснований), третье – бессрочным. С учетом многообразия возможных внешних форм проявления нарушений соответствующих ограничений (и прежде всего первого из них), меры реагирования также разнообразны (прекращение трудовых отношений, признание недействительности заключенных сделок, возмещение причиненных государству убытков, отмена актов администрирования, конфискация или спецконфискация незаконно полученного имущества, а также меры уголовно-правового или административно-правового реагирования в зависимости от совершенного лицом противоправного деяния). Разнообразие мер позволяет реагировать на различные внешние проявления нарушений соответствующего ограничения, но в то же время нормативная «рассредоточенность» их в разных статьях кодифицированных деликтных и других актов существенно усложняет правоприменение, акцентируя внимание на разграничении противоправных деяний, их специфике для выбора мер адекватного реагирования, обеспечения эффективного использования ресурса гарантированности соблюдения «антикоррупционных стандартов».

Несмотря на сложности правоприменения, обусловленные как «качеством» нормативно-правового закрепления «антикоррупционных стандартов» и мер реагирования на их нарушение, так и «внешними» факторами, влияющими на сам процесс такого правоприменения, в целом разнообразие мер правового реагирования, их «качественные» и

«количественные» показатели коррелируют с характером противоправных деяний и позволяют на сегодняшний день обеспечить релевантность реагирования на них со стороны государства.

CZU: 343.353:343.211(477+1-87)

DOI: 10.5281/zenodo.7366906

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРИСЯГИ ПУБЛИЧНЫМИ СЛУЖАЩИМИ: ОПЫТ УКРАИНЫ И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

КРЕМОВА Дарья,

phd student, Запорожский национальный университет,
преподаватель кафедры административного и хозяйственного права

Responsibility for violation of oath by public servants in Ukraine with subsequent comparison with the responsibility for violation of the oath in foreign countries has been analyzed. It was determined that taking the oath is an integral part of the procedure for holding public office both in Ukraine and in foreign countries. The promises proclaimed in the text of the oath are important because oaths from time immemorial have been considered something sacred, which for those who take them have a special meaning, a special moral duty to the person and to themselves. The «general» model of the tort aspect of the institute of oath in the official law of Ukraine was analyzed. It is legally established that a person who has violated the oath will be held accountable. Violation of the oath in Ukraine is a disciplinary offense for which a person is brought to disciplinary responsibility, and the type of disciplinary punishment for such misconduct is defined - dismissal.

Keywords: oath, public servants, responsibility, civil service.

Институт присяги в служебном праве Украины занимает важное место. Лицо, принявшее присягу, считается таким, которое принято на должность публичного служащего, и таким, которое обязуется выполнять обязанности, возложенные на него принятием присяги (текст присяги имеет обязательные элементы, которые могут дополняться иными фразами, в зависимости от разновидности публичной службы и должности, на которую лицо претендует). Так или иначе принятие присяги необходимо рассматривать как важный, переломный этап в процедуре занятия должности публичной службы, после прохождения которого лицо считается таким, которое приобрело правовой статус публичного служащего. Лицо, принявшее присягу, считается таким, которое отныне имеет особый нравственный долг перед государством и самим собой, и за нарушение такой присяги, лицо будет привлечено к ответственности.

Деликтные нормы института присяги в служебном праве Украины рассеяны в нескольких нормативно-правовых актах, включая «базовый акт», а именно Закон Украины «О государственной службе» и нормативно-правовые акты, закрепляющие особенности тех или иных

разновидностей публичной службы. Анализ действующего законодательства позволяет утверждать, что нарушение присяги является дисциплинарным проступком, если иное не предусмотрено специальным актом служебного законодательства, и, как следствие, определяет за нарушение вид дисциплинарного взыскания, подтверждением такого мнения служит Закон Украины «О государственной службе», Порядок проведения служебного расследования в отношении лиц, уполномоченных на выполнение функций государства или местного самоуправления, утвержденный Постановлением Кабинета Министров Украины от 13.06.2000 года № 950. Следует отметить, что в нормативной базе института присяги, к сожалению, не существует определения понятия «нарушение присяги», отсутствует и объяснение, чем «нарушение присяги» отличается от других, смежных понятий, которыми могут быть, например, «превышение власти или служебных полномочий», или же «нарушение этических правил поведения», или «злоупотребление служебным положением» и т.д.

В правовой науке дисциплинарный проступок, которым является нарушение присяги, если иное не предусмотрено специальным актом служебного законодательства, связывают с нарушением лицом служебной дисциплины, в т.ч. служебных обязанностей, правил служебной дисциплины, общих прав поведения, вне службы, этических требований» [1, с. 63-64], или же «неисполнением или ненадлежащим исполнением лицом своих служебных обязанностей, превышением своих полномочий, нарушением ограничений, связанных с прохождением службы, а также совершением проступка, дискредитирующего его как служащего или орган, в котором она работает» [2, с. 63-64].

Если же нарушение присяги является дисциплинарным проступком, то следует определить понятие «служебная дисциплина» и подпадает ли «нарушение присяги» под признаки дисциплинарного проступка. «Базовый» акт служебного законодательства закрепляет закрепляющее упомянутое понятие (п. 10 ч. 1 ст. 2), а именно определяет «служебную дисциплину» как «неукоснительное соблюдение Присяги государственного служащего, добросовестное исполнение служебных обязанностей и правил внутреннего служебного распорядка» [3]. Таким образом, согласно Закону Украины «О государственной службе», если

служебная дисциплина включает соблюдение Присяги государственным служащим, то нарушение такой дисциплины является нарушением Присяги, и, как следствие, привлечение нарушившего такую Присягу к дисциплинарной ответственности, ведь такие деяния ведут к подрыву престижа публичной службы, подрывают авторитет публичных служащих, как носителей власти, такое поведение недостойно и лицо, совершающее такое деяние обязательно будет привлечено к ответственности. Именно с этой позиции законодатель определяет «строжайшее наказание» - увольнение лица с занимаемой должности, то есть лицо, нарушившее Присягу, подрывает таким образом авторитет государственного органа и не имея больше права занимать должность публичного служащего, лицо будет уволено, публично-служебные отношения с этим лицом разрываются, такое лицо теряет особый статус – статус государственного служащего.

Для дисциплинарного проступка характерны следующие признаки: противоправный характер; виновность личности (субъект и субъективная сторона); наличие вредных последствий, дисциплинарная наказанность. Противоправный характер присущ нарушению Присяги, ведь оно напрямую связано с нарушением стандартов служения публичным интересам, нарушением правовых и моральных предписаний и является таким деянием, которое делает невозможным пребывание лица на службе. Что касается виновности лица, то только лицо, принявшее присягу, и, как следствие, приобрело особый правовой статус – правовой статус публичного служащего, может быть привлечено к ответственности за нарушение такой присяги. Что касается внутреннего отношения к совершению деяния и его последствий, составляющих признаки, то анализ имеющихся источников и материалов судебной практики позволяет утверждать, что нарушение присяги может быть только умышленным (с особенностями, связанными с прямым и косвенным умыслом). Касательно наличия вредных последствий – нарушение присяги влечет за собой подрыв доверия к публичной службе, авторитету публичных служащих, государственных органов, на должностях которых они находятся, нарушение присяги как подрыв «базы», «фундамента» служения публичным интересам. Законодательством предусмотрено, что за нарушение присяги предусмотрено дисциплинарное взыскание – увольнение. Следует обратить внимание на то, что лицо не только уволено за совершение такого дисциплинарного проступка, но этот

юридический факт влечет прекращение с таким публично-служебных отношений, лицо теряет правовой статус публичного служащего и получает дополнительную санкцию, а именно – ограничение права лица на доступ к публичной службе в будущем. Следует отметить, что объектом в таком проступке являются общественные отношения публичной службы (ее престиж), объективная сторона – нарушение обязательств, формирующих содержание присяги, следствием чего является подрыв общественных отношений публичной службы, подрыв престижа публичной службы, авторитета государственного органа, должность в котором лицо занимало и т.д. и причинно-следственная связь между нарушением присяги и соответствующими вредными последствиями. Субъект – лицо, впервые принятое на публичную службу и принявшее присягу, следствием чего было появление публично-служебных отношений. Анализ субъективной стороны производился выше.

Какое же место занимает дисциплинарное взыскание, предусмотренное за нарушение присяги, в иерархии дисциплинарных взысканий? В правовой науке выделяют четыре вида дисциплинарных взысканий: а) морально-правовые; б) временно ограничивающие пребывание (передвижение) лица или лишаящие личность определенных благ; в) касающиеся должности или звания лица; г) прекращающие пребывание лица на службе [4, с. 121]. За нарушение присяги законодатель определил самый строгий вид дисциплинарных взысканий – увольнение, т.е. служебные отношения разрываются, лицо лишается особого правового статуса.

Процедура привлечения лица к дисциплинарной ответственности за нарушение присяги также законодательно закреплена и имеет несколько обязательных этапов: 1) нарушение процедуры (по инициативе субъекта публичной администрации); способ – издание приказа или распоряжения; источник информации – информация, полученная либо от других субъектов, либо по собственной инициативе. 2) дисциплинарное расследование; характерный признак – привлечение дополнительных субъектов (Комиссии, дисциплинарные комиссии) (представление дисциплинарной комиссии является обязательным для рассмотрения субъектами назначения). 3) рассмотрение дисциплинарного дела, является основной стадией 4) исполнения решения по делу.

Следует отметить, что «базовый» акт служебного законодательства также закрепляет срок давности привлечения лица к дисциплинарной

ответственности, а именно: «не позднее шести месяцев для выявления дисциплинарного проступка, без учета времени временной нетрудоспособности или пребывания лица в отпуске, а также не позднее одного года после совершения проступка» [3].

Похожа ли «общая» модель деликтного аспекта института присяги в служебном праве Украины с моделями, существующими в зарубежных странах?

Похожую модель деликтного аспекта можно проследить в Чехии. В «Законе о службе» отмечается, что государственный служащий несет дисциплинарную ответственность за совершение дисциплинарного проступка, в свою очередь дисциплинарным проступком является виновное нарушение служебной дисциплины, а понятие «служебной дисциплины» определено как «... надлежащее исполнение всех обязанностей государственного служащего, ..., особых правовых положений, касающихся службы в сфере службы государственного служащего, служебных правил и приказов, включая соблюдение служебной присяги» [5, с. 306]. Следует отметить, что в таких условиях также происходит служебное расследование с привлечением Комиссии.

Федеральный закон о статусе чиновников Федеративной Республики Германия закрепляет текст присяги, в котором на лицо, его составляющее возлагаются обязательства между прочим добросовестно исполнять свои обязанности, а нарушение служебных обязанностей является служебным проступком, за который лицо привлекается к дисциплинарной ответственности, и Закон содержит прямую ссылку на Федеральный Закон о дисциплинарной ответственности [5, с. 253–254].

Похожие положения содержит и Закон о гражданской службе Польши, где также за нарушение обязанностей, обещание выполнять провозглашенное в Присяге, служащий гражданской службы привлекается к дисциплинарной ответственности, а к рассмотрению дисциплинарных дел приобщается Дисциплинарная комиссия [5, с. 417–418].

Таким образом, проанализирована ответственность за нарушение присяги публичными служащими, выделены признаки «общей» модели деликтного аспекта института присяги в служебном праве Украины, с сравнением их с похожими законодательно закрепленными особенностями привлечения к ответственности публичных служащих за нарушение присяги в зарубежных странах, в частности, Польши, Чехии,

Федеративной Республике Германия (в перечисленных странах нарушение присяги является дисциплинарным проступком и предусматривает привлечение лица к дисциплинарной ответственности), определено, что за нарушение присяги публичными служащими в Украине предусмотрена дисциплинарная ответственность (если другое не предусмотрено специальными актами служебного законодательства) и установлено, что за нарушение присяги определен строжайший вид дисциплинарного взыскания – увольнение с ограничением права лица на доступ к публичной службе в будущем.

Ссылки:

1. Адміністративне право: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти. [Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, В.В. Зуй та ін.]; Вид. 2-ге допов. і перероб. Харків : Право, 2017. 184 с.
2. Дисциплінарно-деліктне право України: навчальний посібник. / Т.С. Аніщенко, Ю.А. Берлач, Д.С. Бондаренко та ін; за заг. ред. Т.О. Коломoeць, В.К. Колпакова. Запорізький національний університет; Київ : Ін Юре, 2016. 464 с.
3. Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 року № 3723-ХІІ. [Доступ: 20.03.2022]
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3723-12#Text>
4. КАРТУЗОВА, І.О., ОСАДЧИЙ, А.Ю. Адміністративно-процедурне право: навчально-методичний посібник. Одеса: Юридична література, 2008. 288с.
5. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. В.П. Тимошука, А.М. Школика. Київ : Конус-Ю, 2007. 735 с.

CZU: 343.575:341.123

DOI: 10.5281/zenodo.7366848

**РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В БОРЬБЕ
ПРОТИВ НАРКОМАНИИ И НЕЗАКОННОГО ОБОРОТА
НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ**

ГУЛИЕВ Васиф,

Докторант, Центр Судебной Экспертизы Министерства Юстиции
Республики Азербайджан

The Republic of Azerbaijan has all the opportunities and potential to combat drug trafficking and the spread of drug addiction. Political, socio-economic stability achieved as a result of the selfless efforts of the President of the country, institutional reforms carried out in various fields, the legal framework built on the basis of international standards, ancient history, national customs and traditions, the rich culture of the Azerbaijani people are one of such foundations.

Keywords: drug addiction, prevention, drugs, negative process, psychotropic substance, international convention, uncontrolled zone, illegal traffic in precursors, United Nations Organization

Одним из острых проблем современности является наркомания и наркобизнес, наносящие серьезный удар не только по здоровью, моральному состоянию людей, но и по социально-политической, экономической стабильности государств. Наркобизнес играет роль важного фактора в создании очагов войн и конфликтов, оккупированных и неконтролируемых зон, террористических центров, организованных транснациональных преступных группировок, более широком распространении незаконной торговли оружием [5, с.13].

Существующее состояние незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ показывает, что в глобализированном мире наркомания и наркобизнес приобрел масштабы социальной катастрофы, стал одной из основных причин организованной и транснациональной преступности, основным источником финансирования терроризма, стал большим источником опасности для государств и народов, независимо от государственного устройства, политического режима, религиозной и этнической принадлежности, уровня развития, географического положения [3, с.74].

Согласно информации, предоставленным Управлением ООН по наркотикам и преступности и международными исследовательскими центрами, мировой оборот наркотиков оценивается в сумму от 400 до 500

миллиардов долларов в год. По данным Всемирного Банка эта цифра составляет около 2-3% годового мирового товарооборота, и 0,5-0,6% мирового ВВП. На основе данных Европола, годовой объем запрещенного рынка наркотиков в Европе составляет не менее 30 миллиардов долларов. А это, в свою очередь, составляет около 0,2-0,3% годового ВВП для Европейского Союза. Согласно Всемирного доклада о наркотиках за 2021 год, подготовленный Управлением ООН по наркотикам и преступности, существенных изменений в производстве опиума в 2020 году по сравнению с предыдущим годом не наблюдалось и составило 7 410 тонн. Этот показатель примерно на 28% ниже самой высокой статистики (10 270 тонн в 2017 году), зафиксированной за последние десятилетия. Крупнейшими производителями опиума, как и в предыдущие годы, являются такие страны, как Афганистан, Мексика и Мьянма. Только на Афганистан к 2020 году приходится 85% мирового производства опиума. Этот показатель составляет 11% для Мьянмы и Мексики вместе. Крупнейшими производителями кокаина в мире продолжают оставаться страны Латинской Америки, особенно Колумбия. Выращивание и производства каннабиса продолжает иметь самую широкую географию среди выращиваемых наркотических средств. В период с 2010 по 2018 год более 150 стран сообщили в ООН о нелегальном производстве каннабиса в их странах, что составляет 96% населения мира [1]. В последние годы, в результате развития информационно-компьютерных, телекоммуникационных технологий определенная часть сбыта наркотических средств и психотропных веществ приходится на интернет-площадки, известные как «darknet».

В целом, по оценкам экспертов ООН, в 2019-м году, 275 миллионов человек в возрасте 15-64 лет на планете употребляли наркотики за последний год, что составляет около 5,5% населения мира этого возраста. Из вышеуказанных 275 миллионов, 200 миллионов являются потребителями каннабиса. Около 36,3 миллиона человек в мире являются наркозависимыми и страдают от употребления наркотиков [1].

По данным Министерства Здравоохранения Азербайджанской Республики, по состоянию на 31 декабря 2021 года в стране число лиц, состоящих на учете с диагнозом наркомания, составило 34 602 человека. Из них 27106 находились в диспансерном, 7496 в профилактическом учете.

В Азербайджанской Республике правовые основы борьбы с

наркотизмом и наркобизнесом впервые были заложены Указом № 485 Общенационального лидера Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева «О мерах против наркомании и незаконного оборота наркотических средств» от 26 августа 1996 года. В Указе отразились стратегические направления государственной политики в сфере борьбы с наркоманией и незаконным оборотом наркотических средств. Создана необходимая законодательная база борьбы с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ, проведены институциональные реформы.

Общенациональный лидер Гейдар Алиев, в своей речи в открытии 32-ой сессии Вспомогательной Комиссии ООН, по контролю на Ближнем и Среднем Востоке незаконного оборота наркотических средств и связанных с этим проблем, проводимый в 1997-м году в Баку, отметил, что « контроль наркотиков, борьба с наркоманией и наркобизнесом в последние годы нашего века стала общечеловеческой проблемой в мире. Это – борьба за физическое и духовное здоровье каждой страны, народа, нации» [2, с.6-7].

Достойный преемник Общенационального лидера, Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев также демонстрируя решительную позицию в борьбе против наркомании и незаконного оборота наркотических веществ, неоднократно отмечал необходимость принятия и реализация комплекс мер, направленных на защиту нашего генофонда, воспитания молодого поколения в здоровом духе и в духе высоких идеалов. Эти и другие концептуальные положения нашли своего отражения в указах и распоряжениях Президента Азербайджана, в том числе и в государственных Программах.

Так, в Азербайджане приняты и успешно реализованы 3 Государственные Программы (2000-2006, 2007-2012, 2013-2018), направленные на повышения эффективности борьбы с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ и распространением наркомании. В настоящее время продолжается работа по реализации «Государственной программы по борьбе с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров и наркомании на 2019-2024 годы».

Выгодное географическое расположение Азербайджана с точки зрения транзита с Востока на Запад и нахождение на международных

транзитных маршрутах, обладание современной транспортной инфраструктурой превратило ее в важное транзитное государство в международных грузоперевозках между Европой и Азией. Наркодилеры, учитывающие именно этот фактор, прилагают серьезные усилия в перевозке путем контрабанды наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров через границы Азербайджана с территории южного соседа -Исламской Республики Иран. Отмечая данное обстоятельство, 5 июля 2000 года во время встречи с заместителем Генерального секретаря ООН Пино Ариакки Общенациональный лидер сказал: «Азербайджан по своему географическому положению находится на пути перевозок наркотиков из Афганистана, Средней Азии на Запад и из Ирана в Север и Запад. Мы это знаем, учитываем и принимаем нужные меры... Но мы не расслабляемся, мы всегда будем принимать необходимые меры для предотвращения этих каналов».[4, с.41].

Учитывая данное обстоятельство, сотрудники правоохранительных органов активизировали борьбу с незаконным оборотом наркотиков, используя возможности современных телекоммуникационно-информационных технологий, проводили оперативно-розыскные мероприятия по выявлению контрабанды наркотиков по различным маршрутам, изъяли у преступников наркотики в больших количествах. В качестве примера хотел бы отметить, что только Государственным таможенным комитетом за последние 4 года обнаружено и изъято из незаконного оборота более 7 тонн различных наркотиков, из которых 90% составлял героин, являющийся наиболее опасным наркотиком. Исследования показывают, что 98% выявленных наркотиков попытались ввезти на территорию страны через южные границы.

В 2021 году, в результате комплексных оперативно-розыскных мероприятий, проведенных правоохранительными органами в сфере борьбы с наркоманией и незаконным оборотом наркотиков, выявлено 8535 наркопреступлений. Из них 3267 были связаны с незаконным сбытом наркотиков, 4780 – с незаконным приобретением и хранением наркотиков, 379 – с незаконным культивированием наркотических растений, 109 – с другими преступлениями данной категории.

Следует отметить особую роль и большое значение деятельности международных организаций в деле борьбы с наркоманией и незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и

их прекурсоров. Так, при ООН 1997-м году в результате слияния Программы ООН по контролю за наркотиками и Центра по предотвращению международной преступности был основан Управление по наркотикам и преступности (УНП). Данное структурное подразделение ООН является мировым лидером в борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ. УНП действует по всему миру через сеть региональных отделений. Так, по всему миру функционирует 21 региональное отделение, охватывая около 150 стран. Сотрудниками Управления ООН по наркотикам и преступности ежегодно подготавливается Всемирный доклад, где оценивается состояние в сфере незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ в отдельных регионах и странах мира. УНП предоставляет поддержку государствам-членам в борьбе против незаконных наркотиков.

В Декларации тысячелетия ООН, принятый 8 сентября 2000 года, государства-члены, наряду с усилением борьбы с транснациональной преступностью и международным терроризмом, обязались совместно противостоять мировым проблемам наркотиков по всем направлениям.

По эгидой ООН и других международных и региональных организаций организуется и проводится конференции, семинары, круглые столы, разрабатываются и реализуются различные программы по борьбе с незаконным оборотом наркотиков и профилактики наркомании.

Азербайджан является одной из стран, активно участвующих в процессе сотрудничества на международном уровне, направленной на борьбу с незаконным оборотом наркотических средств. Азербайджанская Республика присоединилась к Конвенции ООН «О борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ 1988 года», «Единой Конвенции о Наркотических средствах» от 1961 года, к Конвенции «О Психотропных веществах» от 1971 года. Азербайджан активно включился в совместную борьбу государств и международных организаций против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ, наладило тесное сотрудничество в борьбе с наркотиками с международными и региональными организациями, в том числе с соседними и другими странами. Азербайджанская Республика заключила межправительственные

и межведомственные соглашения и договоры со многими странами в целях развития международного сотрудничества в борьбе с незаконным оборотом наркотиков и психотропных веществ и профилактике наркомании.

Стремительное развитие Азербайджанской Республики, обновление инфраструктуры, широкое использование информационно-телекоммуникационных технологий обусловили повышение ее престижа и сделали ее более привлекательной, и организация на высоком уровне надежных форумов и конференций стало традицией. Именно по этой причине в разные годы в Баку проводились международные конференции посвященные борьбе с наркоманией и наркобизнесом. Так, в 2019 году в Баку прошла 36-я Международная конференция по борьбе со наркотиками с участием 432 делегатов из 115 стран, организованная совместно Государственной комиссией по борьбе со с наркоманией и их незаконным оборотом и Департаментом Борьбы с наркотиками и Министерства Юстиции США.

Как было отмечено, общее количество зарегистрированных наркоманов в стране приближается к 34 000 человек. Вместе с тем, как известно, официальная статистика не полностью отражает действительности. По этому, одним из первоочередных задач в деле борьбы с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ, является уточнение степени и масштабов распространения наркомании. Необходим всесторонний анализ реального положения наркомании и наркотизма, порождающие это социальные, кономические, психологические и другие причины и условия, а также анализ и оценка имеющихся возможностей, сил и средств государства и общества в борьбе с наркоманией. Нужен переход от тревоги, волнения и паники к анализируванию реальной ситуации, качественному и количественному выражению показателей, характеризующих наркоманию и наркотизм. Должны быть мобилизованы все возможности государства и общества, точно рассчитаны основные направления, стратегии и тактика контрудара, чтобы не допустить попадания подростков и молодежи в «паутину» наркомании и наркобизнеса. Должны быть найдены наиболее эффективные методы борьбы с наркоманией, исходя как из традициям прошлого, так и из мирового опыта. В связи с этим хотел бы дать ряд предложений.

- Привлечение старшеклассников средних школ к обязательным медицинским осмотрам для раннего выявления употребления наркотических средств и психотропных веществ подростками и несовершеннолетними;

- В соответствии с «Государственной программой обязательного диспансерического осмотра детей на 2018-2022 годы», утвержденной Распоряжением Президента Азербайджанской Республики № 393 от 9 августа 2018 года, указанные медицинские осмотры предусмотрены при проведении обязательного медицинского осмотра учащихся средних школ;

- учитывая опасность наркомании и наркомагии, ее направленность в основном на подростков и молодежь, включение тем, связанных с негативным влиянием наркотиков на здоровье человека, в учебные программы общеобразовательных школ;

- Организация регулярных информационно-просветительских мероприятий (круглые столы, лекции и семинары) для учащихся и родителей общеобразовательных школ о вредном воздействии наркотиков на моральное состояние и здоровье человека со стороны органов здравоохранения и специалистов;

- Разработка и реализация комплекса мероприятий по эффективной организации досуга подростков и молодежи, а также мероприятий, направленных на профилактику вредных привычек среди них;

- разработка новых методов и приемов решения этой социальной, медицинской, правовой и в некоторой степени экономической проблемы, комплексные стратегии и тактики, единая концепция борьбы и предотвращение;

- Разработка и осуществление сотрудничества в особенности с Всемирной Организацией Здравоохранения и с программной ООН по созданию системы лечения наркомании как болезни самыми эффективными и действующими методиками, методами и программами.

В заключение хотел бы особо отметить, что в борьбе с незаконным оборотом наркотиков мы должны повысить эффективность профилактики наркомании, создать сеть реабилитационных центров по лечению и ресоциализации наркозависимых, повысить материально-технической базы этих центров, научиться лечить больных наркоманией

и возвращать к нормальной жизни. Одним словом, впереди стоит очень трудная и сложная задача, требующая много времени, сил и умения, выдержки и терпения. Каждый из нас должен быть готов к этому, необходимо быть последовательным и решительным в борьбе с незаконным оборотом наркотиков и профилактике наркомании.

В Азербайджанской Республики есть все возможности и потенциал для борьбы с незаконным оборотом наркотиков и распространением наркомании. Политическая, социально-экономическая стабильность, достигнутая в результате самоотверженных усилий Президента страны, институциональные реформы, проводимые в различных сферах, правовая база, построенная на основе международных стандартов, древняя история, национальные обычаи и традиции, богатая культура азербайджанского народа являются одними из таких основ.

Ссылки:

1. Всемирный доклад о наркотиках 2020 года//<http://wdr.unodc.org/wdr2020/>
2. ДЖАВАДОВ, Ф.М., АБДУЛЛАЕВ, Я.С. Наркомания и наркотизм. Баку, 2004, 324с.
3. ЗАХИДОВ, Б.С. Актуальные проблемы борьбы с наркотизмом и наркобизнесом. Баку, 2004, 603 с.
4. ЗАХИДОВ, Б.С. Наркотизм и наркобизнес: вопросы профилактики. Баку. 2004, 151 с.
5. ТАБАКОВ, А.В. Современное состояние и основные тенденции развития транснациональное организованной наркопреступности. Монография. СПб., 2018.

CZU: 343.222:343.351(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.7352682

DESPRE RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTU SPĂLAREA DE BANI SĂVÂRȘITĂ CU INTENȚIE INDIRECTĂ ȘI IMPRUDENTĂ

FLOREA Eugen,

doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra Drept Public, Universitatea de Stat din Comrat

Under Moldovan Criminal law the only possible form of guilt for the crime of money laundering is direct intent (purposefulness). The author of the article argues that this approach is not adequate because of the complexity of the crime in issue. The highly complicated, multistage and multidimensional mechanism of money laundering crime frequently involves third party participation whose knowing of the act as well as recklessness and negligence also present the level of social danger, which is enough to declare these forms of guilt as criminal. Thus, the author's proposal consists of amending Moldovan Criminal Code by including in it the article 243¹ titled "Breach of anti-money laundering rules". It will create a more coherent and robust system of legal protection against acts of legalizing criminal proceeds in the Republic of Moldova.

Key words: money laundering, intent, guilt, Criminal Code, Constitutional court, body of crime, negligence, obliged entity

Pentru penaliștii moldoveni nu este un secret că norma privind răspunderea pentru spălarea de bani din Codul Penal actual reproduce aproape textual prevederile convențiilor internaționale din acest domeniu, la care statul nostru face parte. Trecerea mecanică în legislația națională a prevederilor elaborate în sistemul de drept anglo-saxon a cauzat anumite dificultăți în interpretări teoretice, inclusiv în înțelegerea semnelor subiective ale spălării banilor. Potrivit lui V. Stati, sintagma „*trebuie să știe*” din dispoziția art. 243 CP al RM este „o grefă eșuată în corpul normei” privind răspunderea pentru spălarea de bani [1, p. 120-133]. Autorul consideră că această prevedere caracterizează atitudinea psihică imprudentă a făptuitorului, în timp ce fapta penală prevăzută de articolul în cauză, datorită scopului special și construcției legale sub formă de componentă formală, poate fi comisă numai cu intenție directă. Incompatibilitatea imprudenței cu indicarea scopului infracțiunii, cel puțin în cadrul aceleiași infracțiuni, a fost remarcată și de specialiștii români D. Lupascu și M. Mareș [2].

Fiind totalmente de acord cu argumentele exprimate de specialiștii din Moldova și România, credem că în opiniile exprimate este omis un moment extrem de important din punct de vedere criminologic. Considerarea spălării

banilor drept infrațiune săvârșită exclusiv cu intenție directă va reprezenta o simplificare deliberată a înțelegerii mecanismului complex și sofisticat al acestui tip de activitate ilegală, astfel afectând în mod direct eficacitatea măsurilor luate pentru contracararea unor astfel de manifestări socialmente periculoase. Uriașa schemă a „Landromatului” moldovenesc [3], larg acoperită în literatura occidentală[4], a lovit puternic reputația internațională a statului nostru, prezentându-l drept unul dintre cele mai mari centre internaționale de spălare de bani. Acest caz ar trebui să oblige autoritățile moldovenești să ia măsuri necesare pentru înăsprirea politicii penale cu privire la astfel de forme de activitate infracțională. În opinia noastră, în ceea ce privește legalizarea fondurilor dobândite de alte persoane pe cale penală, este nu doar admisibilă, ci și necesară aplicarea măsurilor de răspundere penală, atât pentru formele de comportament intenționat, cât și în caz de imprudență. Nu există nicio îndoială că în căutarea profiturilor multe instituții financiare și alte entități raportare îșînchid uneori ochii cu privire la posibile spălări de bani, fiind pe deplin conștiente sau cel puțin suspectând că există o posibilitate reală că ele se folosesc ca „spălătorii” pentru legalizarea fondurilor ilicite. Totodată, în momentul de față, invocarea imprudenței este un motiv suficient pentru a scăpa cu amendă în conformitate cu Legea Republicii Moldova „Cu privire la procedura de constatare a încălcărilor în domeniul prevenirii spălării banilor și finanțării terorismului și modul de aplicare a sancțiunilor” [5]. Tragerea la răspundere penală numai a celor făptuitori, care acționează cu intenție directă, exclude în mod deliberat din sfera de aplicare a legii penale un întreg strat de subiecți, care constituie o verigă importantă în realizarea intenției penale de a legaliza veniturile ilicite, fără a căror acțiuni legalizarea ar fi practic imposibilă sau cel puțin extrem de dificilă [6].

În acest sens propunem excluderea din lit. a) și c) alin. (1) al art. 243 CP al RM sintagmei „trebuia să știe” și completarea Codului penal al Republicii Moldova cu un articol nou, cu următorul cuprins:

Art. 243¹ CP al RM „Încălcarea obligațiilor în domeniul prevenirii legalizării (spălării) de bani”

Neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către o entitate raportoare, persoană publică, persoană cu funcție de răspundere a entității raportoare, persoană cu funcție de conducere de rang superior, precum și de către un angajat al unei entități raportoare a obligațiilor sale de prevenire a legalizării (spălării) de fonduri obținute pe cale criminală, care s-a soldat cu

*legalizarea (spălarea) acestor fonduri,
se pedepsește ...*

Această dispoziție, fără a încălca principiile fundamentale ale sistemului juridic național, completează art. 243 din Codul penal al Republicii Moldova, care prevede fapte săvârșite exclusiv cu intenție directă, creând astfel în legislația națională un element suplimentar al mecanismului național de prevenire și combatere a legalizării (spălării) de bani.

Spre deosebire de cazurile în care persoana legalizează bunurile pe care ea însăși le-a obținut pe cale criminală, (care pot fi săvârșite exclusiv cu intenție directă, ceea ce nemijocit reiese din indicarea scopului), sau în cazul aceluiași faptete comise prin complicitate, în cazul spălării neintenționate, scopul iese din afara dispoziției normei și, respectiv, nu este cerut pentru calificarea faptei. E necesar de menționat că absolut orice activitate umană conștientă implică stabilirea scopului. În caz de spălare imprudentă, scopul subiectului, de regulă, este dorința de a face profit cu orice scop, sau de a economisi fondurile, timpul și personalul necesar pentru a efectua acțiunile și verificările necesare.

Dispoziția normei propuse este formulată ca una de blanchetă și se bazează în întregime pe constatarea încălcărilor de către organele cu funcții de supraveghere prevăzute de Legea Republicii Moldova nr. 75/2020 „Cu privire la procedura de constatare a încălcărilor în domeniul prevenirii spălării banilor și finanțării terorismului și modul de aplicare a sancțiunilor”. La astfel de organe, conform alin 2) art. 3 din Legea indicată se atribuie:

- a) Serviciul de Prevenire și Combatere a Spălării Banilor ;
- b) Banca Națională a Moldovei;
- c) Comisia Națională a Pieței Financiare.

Obiectul acestei infrațiuni îl constituie ordinea stabilită de respectare a normelor în domeniul prevenirii spălării (legalizării) de bani.

Latura obiectivă a infrațiunii prevăzute de art. 243¹ din Codul penal al Republicii Moldova poate avea forma atât acțiunilor active, cât și omisiunii și constă în fapte care constituie o încălcare a prevederilor Legii nr. 75/2020. Lista încălcărilor enumerată în Lege este completă și exhaustivă. Faptele juridice constatate de către organele cu funcții de supraveghere, cu condiția respectării normelor materiale și procesuale relevante, nu necesită probare suplimentară în cadrul examinării cauzei în judecată. Funcția instanței va fi doar stabilirea existenței (sau inexistenței) legăturii de cauzalitate între acțiunile enumerate și consecințele periculoase survenite sub forma legalizării

(spălării) efective a fondurilor, introducerea acestora în circuitul civil. Astfel, conform propunerii noastre, răspunderea penală, fiind o formă cea mai aspră de răspundere juridică, va necesita o creștere a pragului de cerințe în comparație cu răspunderea prevăzută de Legea nr. 75. Dacă contravențiile prevăzute de legea indicată sunt formulate ca componente formale, atunci componența infrațiunii pe care o propunem este formulată ca una materială.

Latura subiectivă al acestei infrațiuni este și o completare logică al art. 243 CP al RM și poate fi exprimată atât sub forma intenției indirecte, când persoana admite conștient posibilitatea survenirii unor consecințe prejudiciabile, cât și sub forma de imprudență, când persoană își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate (sineîncrederea) [7], sau nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă (neglijența). Astfel va fi eliminată situația „corpului străin” despre care vorbește V. Stati, când în cadrul art. 243 din Codul penal al Republicii Moldova, în dispoziție simultan se indică asupra scopului special al făptuitorului și asupra formei imprudente de vinovăție. În teoria dreptului penal este considerată o axiomă regula, conform căreia, prezența unui scop special în dispoziția unui articol din partea specială a Codului penal indică la faptul că săvârșirea acestei infrațiuni este posibilă numai cu intenție directă. [8, p. 76].

Analizând semnele subiective ale faptei propuse, concluzionăm că aceasta prezintă un grad prejudiciabil mai redus decât componența prevăzută de art. 243 din Codul penal al Republicii Moldova, întrucât, în egală măsură, o infrațiune săvârșită cu intenție directă prezintă un pericol social mai mare decât o faptă săvârșită cu intenție indirectă și, mai ales, cu o formă imprudentă de vinovăție. Aceasta se explică prin specificul elementului volitiv al intenției directe, care constă în **dorința** făptuitorului de a săvârși acțiuni prejudiciabile, în timp ce la intenție indirectă și imprudență o astfel de dorință este absentă. Cu alte cuvinte, la săvârșirea unei infrațiuni cu intenție directă, făptuitorul depune mai multe eforturi volitive pentru a comite fapta ilegală, ceea ce presupune o concentrare și o mobilizare psihică mai mare pentru încălcarea legii penale. În baza acestor considerente conchidem că sancțiunea articolului propus ar trebui să fie mai mică decât cea prevăzută la art. 243 din Codul penal al Republicii Moldova [9].

Subiectul componentei prevăzute de art. 243¹ este unul special și trebuie să facă parte din una din următoarele categorii:

- *entitățile raportoare*, adică persoanele fizice și juridice stipulate în p. (1) art. 4 al Legii № 308/2017 [10]. Din această categorie fac parte: a) băncile specificate în Legea nr. 202/2017 privind activitatea băncilor; b) unitățile de schimb valutar (altele decât băncile); c) societățile de registru, societățile de investiții, Depozitarul central unic, operatorii de piață, operatorii de sistem, asigurătorii (reasigurătorii), intermediarii în asigurări și/sau în reasigurări, persoane juridice, Biroul Național al Asigurătorilor de Autovehicule, fondurile nestatale de pensii, organizațiile de microfinanțare, asociațiile de economii și împrumut, asociațiile centrale ale asociațiilor de economii și împrumut; d) organizatorii jocurilor de noroc; e) agenții imobiliari; f) persoanele fizice și juridice care practică activități cu metale prețioase și pietre prețioase; g) avocații[11], notarii și alți liber-profesioniști, în perioada participării, în numele clientului, la orice tranzacție financiară și imobiliară sau în perioada acordării asistenței pentru planificarea ori efectuarea tranzacțiilor pentru client ce țin, în ambele cazuri, de vânzarea-cumpărarea imobilelor, donația bunurilor, gestionarea mijloacelor financiare, valorilor mobiliare și altor bunuri ale clientului, deschiderea și gestionarea conturilor bancare, crearea și gestionarea persoanelor juridice, gestionarea bunurilor aflate în administrare fiduciară, precum și de procurarea și vânzarea acestora; h) locatorii persoane juridice care practică activitate de întreprinzător și transmit, în condițiile contractului de leasing, locatarilor, la solicitarea acestora, pentru o anumită perioadă, dreptul de posesiune și/sau de folosință asupra unui bun ai cărui proprietari, cu sau fără transmiterea dreptului de proprietate asupra bunului la expirarea contractului; i) societățile de plată, societățile emitente de monedă electronică și furnizorii de servicii poștale care activează în conformitate cu Legea nr. 114/2012 cu privire la serviciile de plată și moneda electronică [12]; j) furnizorii de servicii poștale care activează în conformitate cu Legea comunicațiilor poștale nr. 36/2016 [13]; k) entitățile de audit, persoanele juridice și întreprinderile individuale care prestează servicii de contabilitate; l) alte persoane fizice și juridice care comercializează bunuri în sumă de cel puțin 200000 de lei sau echivalentul acesteia numai în cazul în care plățile efectuate în numerar, indiferent dacă tranzacția este efectuată printr-o operațiune sau prin mai multe operațiuni care par a avea legătură între ele.

- *persoane publice* – p. (2) art. 123 CP al RM definește acest concept ca

funcționar public, inclusiv funcționar public cu statut special (colaboratorul serviciului diplomatic, al serviciului vamal, al organelor apărării, securității naționale și ordinii publice, altă persoană care deține grade speciale sau militare); angajat al autorităților publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public; angajat din cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică; persoana autorizată sau investită de stat să presteze în numele acestuia servicii publice sau să îndeplinească activități de interes public;

- *persoane cu funcții de conducere de rang superior* – conform art. 3 al Legii № 308/2017 din această categorie fac parte responsabili sau angajați care dețin cunoștințe suficiente privind expunerea instituției la riscul de spălare a banilor și de finanțare a terorismului, care ocupă funcții suficient de înalte pentru a lua decizii cu efect asupra acestei expuneri și care nu sunt neapărat membri ai consiliului de administrație;

- *persoane cu funcție de răspundere a entităților raportoare* – este un concept mai îngust decât cel de persoană cu funcție de răspundere, prevăzut în art. 123 CP al RM. Conform art. 2 al Legii № 75/2020 sub această noțiune se înțelege persoană fizică din cadrul entității raportoare căreia i se acordă, permanent sau provizoriu, prin lege, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor administrative de dispoziție, organizatorice ori economice;

- *angajat al entității raportoare* – această categorie, în conformitate cu Legea № 75/2020 semnifică orice persoană fizică din cadrul entității raportoare, angajată pe bază de contract individual de muncă, care are obligații ce țin de respectarea prevederilor Legii nr. 308/2017.

Ca și în cazul componentei legalizării (spălării) banilor, subiect al încălcării obligațiilor în domeniul combaterii legalizării (spălării) fondurilor obținute pe cale penală poate fi nu doar persoana fizică, ci și persoana juridică. Această prevedere va fi în deplină concordanță cu cerințele paragrafului 2 al art. 7 din Directivă a-șasea a UE privind spălarea banilor (6AMLD), conform căreia statele membre trebuie să ia măsuri necesare pentru a se asigura că persoanele juridice pot fi trase la răspundere penală pentru spălarea banilor în cazurile de supraveghere defectuoasă sau control insuficient din partea lor [14]. Această abordare va extinde gama de sancțiuni aplicate persoanelor juridice vinovate de săvârșirea de fapte legate de legalizarea banilor. Persoanelor juridice, potrivit art. 63 din CP al RM, li se poate aplica nu doar amenda, ci și măsuri de

influență precum privarea de dreptul de a exercita anumite activități și lichidare. Totodată este necesar de luat în vedere că în conformitate cu al. 5 art. 21 din CP al RM răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea persoanei fizice pentru aceeași infrațiune.

În caz de legalizare a activelor digitale în Republica Moldova, va fi, de asemenea, necesară extinderea gamei de entități raportoare prin includerea unei astfel de categorii precum **furnizor de servicii de active virtuale** (*virtual asset service provider*), sub care, în conformitate cu recomandările FATF, trebuie de înțeles orice persoană fizică sau juridică, care desfășoară una sau mai multe dintre următoarele activități sau operațiuni: (i) schimb între active virtuale și bani fiat; (ii) schimbul uneia sau mai multor active virtuale pe active virtuale de alt fel; (iii) tranzacții virtuale de transfer de active (de ex. efectuarea unei tranzacții în numele unei alte persoane fizice sau juridice pentru a muta un activ virtual de la o adresă sau cont virtual pe altă adresă sau cont); (iv) păstrarea și/sau gestionarea activelor sau instrumentelor virtuale care oferă control asupra acestora; (v) furnizarea sau participarea la furnizare de servicii financiare legate de oferta și/sau vânzarea unui activ virtual de către emitent [15].

Astfel, prin introducerea în Codul Penal al Republicii Moldova al articolului privind încălcarea obligațiilor în domeniul prevenirii legalizării (spălării) banilor, se va putea trage la răspundere penală nu numai acei infractori care urmăresc scopul de a legaliza fondurile obținute pe cale ilicită, ci și a intermediarilor, a persoanelor care creează condiții favorabile pentru spălarea veniturilor obținute pe cale ilicită. Această normă juridică va avea un impact pozitiv asupra eficienței generale a contracarării al acestui tip de activitate infracțională în Republica Moldova, care subminează nu numai fundamentele economice ale societății noastre, dar și prestigiul statului moldovenesc pe arena internațională.

Dispozițiile Legii nr. 75/2020, care prevăd răspunderea pentru încălcarea normelor în domeniul contracarării spălării banilor, sunt de fapt contravenții necodificate și, bineînțeles, ar trebui să aibă prioritate față de măsurile legale de caracter penal. Cu alte cuvinte, conducându-ne de principiul economiei represiei și delimitării normelor care prevăd răspunderea contravențională și cea penală, în cazurile ce nasc dubii legate de calificare, este necesar să ne ghidăm de prezumția de aplicare a prevederilor Legii Republicii Moldova nr. 75/2020. Astfel legea penală va fi aplicată doar în cazul celor mai periculoase încălcări, iar represiunea penală în domeniul contracarării spălării de bani nu va deveni excesivă și prea frecventă.

Referințe:

1. STATI V.A. *Sintagma „trebuia să știe”: o grefă eșuată, respinsă de „organismul” art. 243 din Codul Penal al Republicii Moldova*. În: Modern Scientific Challenges and Trends. nr. 11 (33). Part 1. Warsaw, Poland: Wydawnictwo Naukowe "iScience" 2020.
2. LUPAȘCU D., MAREȘ M. *Infrațiunea de spălare a banilor în legislația românească și în cea a Republicii Moldova*. În: Juridice Moldova – 16.12.2019. [Accesat: 18.12.2021]. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/5529/infractiunea-de-spalare-a-banilor-in-legislatia-romaneasca-si-in-cea-a-republicii-moldova.html>
3. Conform datelor experților, în urma schemei care a primit denumirea neoficială „Landromat” în perioada anilor 2010-2014 prin intermediul hotărârilor judecătorești din Republica Moldova au fost legalizate circa 70 de miliarde de dolari, suma care depășește de multe ori PIB-ul țării noastre. Fluxurile financiare erau originare din Federația Rusă și se îndreptau spre țările din Europa de Vest. Vezi mai detaliat: TOFILAT S., NEGRUTA V. *The Russian Laundromat – a \$70 billion money-laundering scheme facilitated by Moldovan political elites*. Transparency International Moldova. Chișinău, June, 2019. [Accesat: 30.11.2021]. Disponibil: <https://watchdog.md/wp-content/uploads/2019/06/Russian-laundromat-Eng-1.pdf>; GAIBU S., KNOBEL A. *Moldova as a case study of new money laundering patterns. Lessons to learn and implications for the EU*. Policy paper. Expert-Group. Chișinău, November, 2018. [Accesat: 30.11.2021]. Disponibil: http://iep-berlin.de/wp-content/uploads/2018/12/Moldova_as_a_case_study_of_new_money_laundering_patterns.pdf
4. *The Global Laundromat: how did it work and who benefited?* În: The Guardian – 20.05.2017. [Accesat: 30.11.2021]. Disponibil: <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/20/the-global-laundromat-how-did-it-work-and-who-benefited>; *Deutsche Bank, Mirror Trades, and More Russian Threads*. În: The New Yorker – 29.03.2017. [Accesat: 30.11.2021]. Disponibil: <https://www.newyorker.com/business/currency/deutsche-bank-mirror-trades-and-more-russian-threads>; *Global banks handled laundered Russian cash worth hundreds of millions*. În: CNN Money – 24.03.2017. [Accesat: 30.11.2021]. Disponibil:

<https://money.cnn.com/2017/03/24/news/russia-money-laundering-global-banks/>; *Scots shell companies used to launder £4 billion out of Russia.*

În: The Herald – 27.03. 2017. [Accesat: 30.11.2021]. Disponibil:

<https://www.heraldscotland.com/news/15183346.scots-shell-companies-used-launder-4-billion-russia/>

5. *Legea Republicii Moldova № 75 om 21.05.2020 privind procedura de constatare a încălcărilor în domeniul prevenirii spălării banilor și finanțării terorismului și modul de aplicare a sancțiunilor.* Publicată: 12.06.2020 în Monitorul Oficial № 142-146 art. № 260.
6. Trebuie de menționat că în comunitatea științifică incriminarea spălării neintenționate a banilor are și oponenti. În special, se argumentează că este necesar de evitat stabilirea răspunderii penale pentru fapte comise din imprudență în domeniul afacerilor economice, în cazul delictelor patrimoniale, întrucât un astfel de pas poate prejudicia libertatea activității de întreprinzător. Potrivit autorilor acestei opinii, incriminarea actelor neintenționate în domeniul comerțului va provoca printre oameni de afaceri, angajați ai băncilor, agenți comerciali, etc., o teama de răspundere penală pentru posibile indiscreții, încălcări neintenționate care pot apărea zi de zi în mii de tranzacții cotidiene efectuate. См. ШЕБУНОВ А.А. Борьба с легализацией незаконно полученных доходов по уголовному праву ФРГ. În: Государство и право. 1998. № 6. С. 80-92. Credem că în ceea ce privește spălarea neintenționată a banilor, această abordare ar trebui recunoscută ca depășită și, prin urmare, eronată. Practica modernă de contracarare a legalizării veniturilor criminale a dezvoltat reguli de conduită destul de clare pentru participanții profesioniști de pe piață, a căror respectare îi va scuti de riscul de a fi urmăriți penal în mod injust.
7. Punctul 13 din Preambulul celei de-a șasea directive a UE privind spălarea banilor (6AMLD), în special, se prevede că statele membre ar trebui să incrimineze spălarea banilor săvârșită nu numai din cauza neglijenței grave (*serious negligence*), ci și din cauza imprudenței (*recklessly*). *Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law.*[Accesat: 09.12.2021]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_2018.284.01.0022.01.ENG. În versiunea oficială română a Directivei cuvântul *recklessly* la fel este tradus ca *din imprudență*, termenul, care în sensul legislației Republicii Moldova este o formă de vinovăție ce include în

sine sineîncrederea și neglijența. *Directiva (UE) 2018/1673 A Parlamentului European și a Consiliului din 23 octombrie 2018 privind combaterea prin măsuri de drept penal a spălării banilor*[Accesat: 09.12.2021].Disponibil:<https://eurlex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L1673&from=EN> Însă în dreptul anglo-saxon, în special în paragraful 2 al art. 2.02 din Codul Penal Model al SUA, imprudența și neglijența sunt categorii de același nivel care nu se absorbesc una pe alta și diferă prin prezența sau absența conștientizării riscului survenirii consecințelor. Dacă făptuitorul își dă seama de existența unui risc „semnificativ”, atunci vorbim de imprudență, dacă acest risc nu este conștientizat, atunci în faptele acestuia este prezentă neglijența. КОЗОЧКИН И.Д. *Уголовное право США: успехи и проблемы реформирования*. СПб: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2007. с. 119. Anume o astfel de abordare a fost utilizată în textul celei de-a șasea directive UE. Cele expuse ne permit să concluzionăm că conceptul de imprudență în sensul Directivei cel mai mult corespunde categoriei de „sineîncredere” din legislația națională a Republicii Moldova.

8. РАРОГ А. И. *Проблемы квалификации преступлений по субъективным признакам: монография*. — Москва: Проспект, 2015.
9. Următoarele exemple pot servi drept ghid pentru determinarea mărimii sancțiunii la articolul propus. Legislația Regatului Unit este una dintre cele mai dure în ceea ce privește combaterea spălării banilor. În conformitate cu art. 334(1)(b) din *Proceeds of Crime Act 2002*, pedeapsa maximă pentru cele trei infracțiuni majore care formează spălarea banilor este de până la 14 ani de închisoare și/sau amendă. Totodată, potrivit art. 3(2)(a) din Reglementările privind spălarea banilor (*Money Laundering Regulations*) din 2003, încălcările procedurilor de raportare și verificare a clienților care presupun vinovăția neintenționată, se pedepsesc cu pedeapsa maximală de doi ani de închisoare și/sau amendă. Vezi: PRELLER S.F. Comparing AML legislation of the UK, Switzerland and Germany. În: *Journal of Money Laundering Control*. Vol. 11 No. 3, Emerald Group Publishing Limited, Bingley, UK, 2008. - P. 235.
10. Codul penal al Germaniei, care la fel incriminează ambele forme de vinovăție în cazul infracțiunii spălarea banilor, stabilește în §261(4) StGB „în cazuri deosebit de grave” o pedeapsă maximă de până la 10 ani de închisoare pentru fapte intenționate și până la doi ani pentru cele săvârșite din

- „neglijență gravă”.» (§261(5) StGB). Vezi: ГОЛОВЕНКОВ П.В. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия: научно-практический комментарий и перевод текста закона. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва: Проспект, 2014. — С. 215.
11. *Legea Republicii Moldova № 202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor.* (în vigoare din 01.01.2018). Publicată: 15.12.2017 în Monitorul Oficial № 434-439, art. № 727.
 12. După cum vedem, Legea care stabilește obligațiile entităților raportoare, nu conține obligația avocatului de a raporta autorităților competente în cazul suspiciunii că plata serviciilor sale a fost efectuată de către client prin fonduri legalizate. Și acest fapt nu este o omisiune. *R. J. Wilson*, specialist american în domeniul protecției internaționale a drepturilor omului, remarcă în acest sens că în această situație are loc „o ciocnire a două drepturi fundamentale concurente”. Pe de o parte, există un interes privat sub forma dreptului la apărare, sau, într-un sens mai larg, dreptul la un proces echitabil, iar pe de altă parte, interesul public sub forma obligației autorităților pentru a-și proteja cetățenii de infrațiuni. (Cm. WILSON R.J. *Human Rights and Money Laundering: The Prospect of International Seizure of Defense Attorney Fees*. În: *Criminal Law Forum. Society for the Reform of Criminal Law*. Vol. 3 No. 1. Vancouver, British Columbia. Springer, 1991. – P. 85-103). Uniunea Europeană în acest sens a mers în direcția recunoașterii priorității drepturilor omului față de interesele publice. Acest principiu a fost reflectat și în definirea sferei atribuțiilor avocaților ca entități raportoare în sensul Legii Republicii Moldova nr. 308 „Cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului”.
 13. *Legea Republicii Moldova № 114 din 18.05.2012 cu privire la serviciile de plată și moneda electronică.* Publicată: 14.09.2012 în Monitorul Oficial № 193-197, art. № 661.
 14. *Legea comunicațiilor poștale a Republicii Moldova №. 36 din 17.03.2016.* Publicată: 29.04.2016 în Monitorul Oficial Nr. 114-122, art. №: 225.
 15. *DIRECTIVE (EU) 2018/1673 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law.* [Accesat: 09.12.2021]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_2018.284.01.0022.01.ENG
 16. *Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers.* Guidance for a risk-based approach. Financial Action Task Force (FATF). Paris, France. June 2019. – P.

13-14. [Accesat: 10.12.2021]. Disponibil: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/RBA-VA-VASPs.pdf>; *Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers*. Updated guidance for a risk-based approach. Financial Action Task Force (FATF). Paris, France. October 2021. – P. 22. [Accesat: 10.12.2021]. Disponibil: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/Updated-Guidance-VA-VASP.pdf>

CZU: 343.352(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.7366789

**LATURA OBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE ÎMBOGĂȚIRE ILICITĂ:
DEFICIENȚE DE APLICABILITATE**

VÎRLAN Petru,

doctorand, lector universitar, Departamentul Drept penal,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
Director adjunct, Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești
ORCID: 0000-0001-9416-1427

The topicality and importance of the objective side of the crime of illicit enrichment is regulated by the conditions required by the criminal law for the existence of the act of criminal behavior, which is a fundamental condition for the application of criminal liability. However, we will analyze the issue of the objective side of the crimes attached to art. 3302 "Illicit enrichment" of the Criminal Code. This is because they have replaced the means of fighting corruption in the public sector.

However, after this clarification, he deduces that: the objective side of the illicit enrichment present in art.3302 CP RM is transformed into the prejudicial act expressed in the action of possession of the goods if their value substantially exceeds the acquired means and was found, based on evidence that they could not be obtained illegally.

In general, in the process of formulating the content of the crime of illicit enrichment, the legislator had the opportunity to plead between two different approaches. He could define prohibited conduct as an omission or as an action.

Keywords:illicit enrichment; possession; illicitly obtained goods; substantial exceeding; acquired means; public figure; person with position of responsibility; dignitary.

O problemă critică care face obiectul unei dezbateri continue se referă la compatibilitatea îmbogățirii ilicite cu principiile drepturilor omului și la preocupările legate de percepția inversării sarcinii probei. Experiență în mai multe state care le-au depășit provocările legate de incriminarea îmbogățirii ilicite pot fi depășite și coordonate cu actele în vigoare.

Considerată într - un context mai larg, este întrebarea dacă interesul public justifică incriminarea îmbogățirii ilicite, o reducere care conține o formă de prezumție. În acest sens, mai multe practici, precum și au apărut jurisprudența care reconciliază astfel de prezumții cu respectul pentru protecția drepturilor omului. De exemplu, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului Drepturile omului clar clarifică faptul că prezumția de nevinovăție nu împiedică legiuitorilor de a crea borme de incriminare care să conțină o prezumție prin lege atâta timp cât principiile raționalității și proporționalității sunt respectate în mod corespunzător.

În afară de aspectele de fond ale studiului, au fost evidențiate cercetările efectuate pentru acest studiu că proiectarea și implementarea structurilor guvernamentale sunt esențiale pentru a se asigura că acestea este pe deplin respectat articolului 2 al Pactului internațional privind drepturile civile și politice (ICCPR).

Statutul și existența măsurilor legislative, administrative și judiciare pentru punerea în aplicare a acestor drepturi trebuie luată în considerare din punctul de vedere al eliminării corupției. O relevanță deosebită este dacă instituțiile implicate în investigarea, urmărirea penală și judecarea îmbogățirii ilicite sunt monitorizate corespunzător, responsabile, resursate și instruite astfel încât să fie în măsură să pună în aplicare obligațiile asumate în temeiul ICCPR și să urmărească traseele banilort corupți.

Orice legislație penală privind îmbogățirea ilicită ar trebui adaptată nevoilor speciale și preocupările țării, în special în ceea ce privește aspectele legislative, administrative și măsurile judiciare, inclusiv rolul și limitele procuraturii.

Criminalitatea duală rămâne un obstacol în cooperarea internațională care implică îmbogățirea ilicită. Aceasta este o provocare cu care se confruntă multe dintre țările care pun în judecată acest lucru, în special atunci când nu sunt făcute efecte, înainte de a solicita asistență, pentru a verifica dacă comportamentul care stă la baza cererii constituie o infrațiune incriminată în jurisdicția solicitată.

Latura obiectivă a infrațiunii prevăzute la alin.(1) art.330² CP RM este comisă de către o persoană cu funcție de răspundere sau de către o persoană publică, însă infrațiunea specificată la alin.(2) art.330² CP RM este săvârșită de către o persoană cu funcție de demnitate publică.

În contextul dat, deducem faptul că: latura obiectivă a îmbogățirii ilicite (art.330² CP RM) rezidă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de deținere a bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite și s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute pe cale legală.

Așa dar, în procesul de formulare a conținutului infrațiunii de îmbogățire ilicită, legiuitorul a avut posibilitatea de a acționa între două subiecte care diferă. Acesta putea defini conduita interzisă ca omisiune sau ca acțiune.

Astfel, latura obiectivă a infrațiunii de îmbogățire ilicită reprezintă aspectul exterior al comportamentului persoanei ce a comis o infrațiune. Ea

cuprinde fapta prejudiciabilă, ilegală care se săvârșește într-un anumit loc și într-o anumită perioadă de timp, prin intermediul unui anumit mijloc sau unei anumite metode. De asemenea, în conținutul acesteia sînt incluse urmările prejudiciabile care s-au produs ori s-ar fi putut produce ca rezultat al săvârșirii faptei.

Prin „deținere” se înțelege stăpânirea acestor bunuri în mod ascuns sau deschis în sfera de posesie a făptuitorului (pe contul bancar, în caseta de valori închiri- ată la o bancă, asupra făptuitorului, în locuință sau în altă încăpere aparținând acestuia, la locul de muncă al făptuitorului, pe terenul din preajma casei acestuia, în ascunzătoare etc.). Într-o manieră similară, de exemplu, în Hong Kong, în Ordonanța cu privire la prevenirea corupției[1] la lit.b) alin.(1) art.10, se menționează despre fapta celui „care deține controlul asupra unor resurse pecuniare sau a unor bunuri disproporționate față de veniturile sale”. O sintagmă similară este folosită la: lit.b) alin.(1) art.31 din Legea Regatului Lesotho cu privire la prevenirea corupției și a infrațiunilor economice;

Considerăm că beneficierea de bunurile obținute ilicit constituie scopul final al infrațiunii prevăzute la alin.(1) art.330² CP RM. În aceste condiții, este obligatorie existența unei perioade suficiente de timp care să permită deținerii să devină relevantă juridic. Pentru aceasta, făptuitorul trebuie să dorească să păstreze bunurile în sfera sa de stăpânire. O asemenea dorință lipsește atunci când, imediat după primirea de la o altă persoană a bunurilor care au fost obținute ilicit de către acea altă persoană, făptuitorul le distruge, le abandonează, le aruncă sau realizează alte asemenea acțiuni asupra bunurilor în cauză.

De asemenea, o astfel de intenție lipsește atunci când, imediat după primirea de la o altă persoană a bunurilor care au fost obținute ilicit de către acea altă persoană, făptuitorul le examinează, le testează, le măsoară sau realizează alte asemenea acțiuni asupra bunurilor în cauză, după care renunță la ele, deoarece nu-i convin ca formă, gabarite, model, mărime, culoare sau dacă nu le poate utiliza conform destinației din alte cauze.

Din dispoziția de la alin.(1) art.330² CP RM, aflăm că bunurile, care constituie obiectul material sau imaterial al infrațiunii, sunt deținute personal sau prin intermediul unui terț. În ipoteza în care bunurile sunt deținute de un terț, acesta va avea calitatea de complice la infrațiunea specificată la alin.(1) art.330² CP RM. Desigur, aceasta cu condiția că respectivul terț a contribuit cu intenție și în urma înțelegerii prealabile cu autorul infrațiunii la săvârșirea ei.

Cât privește experiența altor țări, de exemplu, în Hong Kong, în Ordonanța cu privire la prevenirea corupției, alin.(2) art.10 se referă la deținerea bunurilor prin intermediul unui terț: „În cazul în care o instanță constată, în urma unei proceduri desfășurate pentru săvârșirea unei astfel de infracțiuni prevăzute la litera b) alineatul (1), ținând cont de relația apropiată a acestuia cu învinuitul și de alte circumstanțe, că există motive să se creadă că o altă persoană deține resurse pecuniare ori proprietăți în custodie sau în alt mod în numele învinuitului sau că a dobândit astfel de resurse sau proprietăți ca dar de la învinuit, astfel de resurse sau proprietăți vor fi, în absența unor probe care să dovedească contrariul, prezumate a fi sub controlul învinuitului”.

Infrațiunea prevăzută la alin.(1) art.330² CP RM este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul deținerii bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite și s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute licit.

În toate jurisdicțiile revizuite, legea privind îmbogățirea ilicită abordează recuperarea bunurilor obținute în mod ilicit. Cu toate acestea, rămâne o lipsă de date statistice solide cu care să stabilească dacă astfel de legi au contribuit efectiv la recuperarea activelor. Dovezile disponibile sunt amestecate, iar motivele care stau la baza rezultatelor mixte sunt dificil de determinat. O posibilitate este ca condamnările pentru îmbogățirea ilicită să ducă sacționarea pentru aceiași faptă cu o altă compnență de infracțiune ce încalcă principiul nonbisinidem.

Cu referire sintagma „ depășește substanțial mijloacele dobândite,, este încălcat principiul previzibilității legii penale. Astfel accesibilitatea legii privește, în principal, aducerea la cunoștință publică a acesteia, care se realizează prin publicarea actelor normative.

Pentru ca o lege lato sensu să producă efecte juridice, trebuie să fie cunoscută de destinatarii săi; efectele legii se produc, prin urmare, după aducerea sa la cunoștința publică și după intrarea sa în vigoare. Astfel, Curtea de Justiție a Comunităților Europene a statuat în mod constant că, în general, principiul securității juridice interzice ca o măsură comunitară să producă efecte înainte de publicarea ei.

Reieșind din cele expuse, se prezintă ca absolut necesară efectuarea unei cercetări complexe a caracteristicilor definatorii ale infracțiunii îmbogățirea ilicită, a bazei doctrinare și normative în materie, contopirea acestora cu practica existentă și formularea recomandărilor relevante pentru optimizarea

nu doar a modelului incriminator prevăzut la art.330² CP RM, dar și practica de aplicare a acestuia.

În concluzie criminalizarea îmbogățirii ilicite a avut loc de a facilitat recuperarea activelor de către autoritățile naționale și examinează provocările conexe pe care le-au experimentat în această privință. De asemenea, studiul abordează chestiunile cheie identificate de aceste autorități, printre care se numără punerea în aplicare a unor instituții și instituții eficiente regimuri legislative pentru criminalizarea, identificarea și urmărirea penală a îmbogățirii ilicite cu ajutorul asistenței juridice reciproce.

Ca rezultat al studiului efectuat, am ajuns la următoarele concluzii:

1) Din dispoziția art.330² CP RM rezultă că, pentru a se dovedi comiterea îmbogățirii ilicite, inițial, trebuie să fie probată săvârșirea faptei de unde a survenit veniturile ilicite.

2) Dacă să ne aprofundăm în ideea că cel care comite infrațiunea de îmbogățire ilicită trebuie să răspundă și pentru infrațiunea principală, pe care a comis-o anterior. Însă, aceasta este laturalizată de principiul non bis in idem.

3) Nu este admisibil ca aceeași persoană să răspundă atât pentru fapta generatoare de venituri ilicite, cât și pentru una dintre infrațiunile prevăzute la art.330² CP RM. Răspunderea se aplică doar pentru fapta generatoare de venituri ilicite, nu și pentru una dintre infrațiunile specificate la art.330² CP RM. În caz contrar, ar fi încălcat principiul de neadmitere a sancționării duble a aceleiași fapte.

4) În încheierea analizei laturii obiective a infrațiunilor specificate la art.330² CP RM, menționăm faptul că, acestea sunt infrațiuni formale. Ele se consideră consumate din momentul deținerii bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite și s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute licit.

În scopul perfecționării art.330² CP RM, vin cu propunerea ca dispoziția acestuia să fie reformulată după cum urmează:

1) Subiectului infrațiunilor prevăzute de prezentul articol nu i se aplică răspunderea în baza unui alt articol pentru primirea bunurilor de la persoana care le-a obținut ilicit;

2) Deținerea de către o persoană cu funcție de demnitate publică, personal sau prin intermediul unor terți, a bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate sau mai mult mijloacele dobândite și s-a constatat, în baza probelor, că acestea au fost

obținute ilicit de către o altă persoană;

3) Deținerea de către o persoană publică, personal sau prin intermediul unor terți, a bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește cu 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate sau mai mult mijloacele dobândite și s-a constatat, în baza probelor, că acestea au fost obținute ilicit de către o altă persoană.

Referințe:

1. МИХАЙЛОВ, В. Статья 20 Конвенции ООН против коррупции об ответственности за незаконное обогащение и возможные направления отражения ее идеи в правовой системе Российской Федерации. В: Уголовное право, 2012, № 2
2. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p.925.
3. United Nations Convention against Corruption.
4. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.47-48.
5. Proiect de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. [Accesat 25.06.2015]
Disponibil: <http://www.justice.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=192>
6. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p.925.
7. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr.115-123.

CZU: 343.22:343.61:343(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.7358672

LATURA SUBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA ART.168 CP RM

GUIDEA Petru,

doctorand, Școala Doctorală „Științe Juridice”,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID:0000-0001-5261-407X

This article is dedicated to the analysis of the subjective side of the crime of forced labor through the prism of the signs that characterize it: guilt, purpose, reason. Among other things, it is argued that the crime of forced labor is usually committed with direct intent. Only in the case described in letter b) paragraph (3) art.168 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the perpetrator manifests intent towards the prejudicial act and imprudence towards the prejudicial consequences. The purpose of the crime is not a mandatory sign of the subjective side of the crime of forced labor. As a rule, the reason for the crime is not relevant to the classification of the crime of forced labor, with the exception of the hypothesis described in paragraph (2) letter e) art.168 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, which establishes the aggravation of responsibility for the commission of the crime for reasons of prejudice - case in which, the reason for the crime constitutes a mandatory sign of the subjective side of the examined crime.

Keywords: forced labor; guilt; the purpose of the crime; the reason for the crime; reasons of prejudice.

În literatura de specialitate latura subiectivă a infrațiunii este definită ca „totalitatea condițiilor cerute de lege cu privire la atitudinea psihică a făptuitorului sub raportul conștiinței și voinței sale față de materialitatea faptei săvârșite – acțiune, inacțiune, raport de cauzalitate, rezultat – pentru ca acea faptă să constituie infrațiune” [1, p.120]. La analiza laturii subiective a infrațiunii sunt avute în vedere următoarele semne: vinovăția, motivul, scopul, iar în cazul unor infrațiuni, inclusiv emoțiile trăite de făptuitor. Spre deosebire de vinovăție, proprie fiecărei infrațiuni, scopul și motivul prezintă relevanță la calificarea faptei numai atunci când evoluează în calitate de semne constitutive sau circumstanțial agravante; în celelalte cazuri, motivul și scopul pot prezenta importanță la individualizarea pedepsei [2, p.329].

În cele ce urmează, vom debuta cu analiza vinovăției ca semn constitutiv obligatoriu al infrațiunii stipulate la art.168 CP RM. Din start, consemnăm că Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) nu definește vinovăția, prin urmare, în planul definirii acestei noțiuni vom face apel la doctrină. În context, subscriem opiniei, potrivit căreia vinovăția reflectă „atitudinea psihică (conștientă și volitivă) a persoanei față de fapta prejudiciabilă săvârșită și urmările prejudiciabile ale acesteia, ce se manifestă

sub formă de intenție sau imprudență [2, p. 235]. Trebuie de precizat că, deși Codul penal al Republicii Moldova nu prevede noțiunea de vinovăție, reglementează tranșant formele acesteia.

În acest sens, art.6 alin. (2) CP RM prevede că „răspunderii penale și pedepsei penale este supusă numai persoana care a săvârșit cu intenție sau din imprudență o faptă prevăzută de legea penală”. Această prevedere își găsește dezvoltarea în art.17 CP RM – infrațiunea săvârșită cu intenție și, respectiv, în art.18 CP RM – infrațiunea săvârșită din imprudență. Din art.17 CP RM reiese că intenția infracțională poate fi directă (în ipoteza în care persoana care a comis infrațiunea își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile și a dorit survenirea acestora) sau indirectă (în cazul în care persoana care a comis infrațiunea își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile și a admis, în mod conștient, survenirea acestor urmări).

Din această perspectivă, infrațiunea prevăzută la art.168 CP RM se săvârșește, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă. Doar în cazul descris la lit.b) alin.(3) art.168 CP RM, are importanță atât atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta prejudiciabilă, cât și atitudinea psihică a făptuitorului în raport cu urmările prejudiciabile. În acest caz, făptuitorul manifestă intenție față de faptă și imprudență față de vătămarea corporală gravă a integrității corporale sau a sănătății ori față de decesul victimei.

Intenția directă presupune întrunirea a două elemente: elementul intelectual și elementul volitiv. Numai existența cumulativă a acestor două elemente conduce la stabilirea vinovăției ca o condiție a răspunderii penale. Referitor la factorul intelectual al intenției, în contextul art.168 CP RM, sfera conștientului presupune conștientizarea de către făptuitor a caracterului valorilor și relațiilor sociale împotriva cărora se îndreaptă comportamentul conceput, precum și înțelegerea caracterului prejudiciabil al faptei săvârșite. În acest sens, făptuitorul conștientizează că comportamentul manifestat îndreptat spre obținerea muncii de la o persoană împotriva voinței ei, prin constrângere sau înșelăciune, atentează asupra unor valori și, implicit, relații sociale ocrotite de legea penală. Factorul volitiv al intenției în ipoteza muncii forțate se manifestă în dorința făptuitorului de a comite fapta prevăzută la art.168 CP RM. În această ordine de idei, arătăm că infrațiunea de muncă forțată este o infrațiune cu componentă formală și se consumă din momentul în care victima

a fost lipsită de libertatea muncii, adică din momentul obținerii muncii de la o persoană împotriva voinței ei. Pe acest fundal, precizăm că în literatura de specialitate s-a demonstrat că vinovăția în cazul infrațiunilor formale se poate manifesta doar sub forma intenției directe [3, p. 158]. Cu privire la infrațiunile formale, prezintă relevanță următoarea opinie: „Cum poate făptuitorul să admită conștient că săvârșește o acțiune (inacțiune) prejudiciabilă? Odată ce el o săvârșește, rezultă în mod inevitabil că o și dorește. O altă concluzie ar intra în contradicție cu regulile logicii” [4, p. 218]. Avându-se în vedere că elementul volitiv al intenției în ipoteza infrațiunilor formale se referă la comiterea faptei, conchidem că, în ipoteza faptei examinate făptuitorul dorește săvârșirea faptei prejudiciabile.

Din perspectivă comparată, consemnăm că în doctrina română [5, p.135] s-a apreciat că infrațiunea de supunere la muncă forțată sau obligatorie¹² (prevăzută la art.212 Cod penal român) poate fi comisă cu intenție directă sau indirectă. În acest sens, făptuitorul are reprezentarea că prin fapta sa va avea loc supunerea la muncă forțată sau obligatorie și urmărește sau acceptă această urmare. Reiterăm în context că respectiva viziune nu poate fi extrapolată în planul descrierii laturii subiective a infrațiunii prevăzute la art.168 CP RM, din raționamentele invocate anterior. De altfel și în practica judiciară, în dese cazuri, cei abilitați cu aplicarea legii, în contextul aprecierii laturii subiective a infrațiunilor de muncă forțată au concretizat anume intenția directă, spre exemplu: „*Sub aspectul laturii subiective, Colegiul Penal a conchis că inculpatul T. G. a acționat cu intenție directă, dânsul înțelegând caracterul prejudiciabil al acesteia și a dorit în mod conștient realizarea acesteia*” [6]; „*Latura subiectivă a infrațiunii se caracterizează prin intenție directă*” [7]; „*Prin urmare, se constată prezența laturii subiective manifestată prin intenția directă a inculpatului*” [8].

În continuare se impun unele precizări particulare pe marginea circumstanței agravante specificate la lit.b) alin.(3) art.168 CP RM care stabilește răspunderea pentru munca forțată soldată cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății ori cu decesul victimei. În această variantă, latura subiectivă a infrațiunii se concretizează în intenție față de fapta prejudiciabilă și imprudență față de vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății ori față de decesul victimei, făptuitorul manifestă imprudență [9,

¹²Fapta de a supune o persoană, în alte cazuri decât cele prevăzute de dispozițiile legale, la prestarea unei munci împotriva voinței sale sau la o muncă obligatorie se pedepsește cu închisoarea de la unu la 3 ani.

p.509]. În context, arătăm că potrivit art.18 CP RM se consideră că infrațiunea a fost săvârșită din imprudență dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate ori nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă. În același timp, art.19 CP RM prevede că, dacă, drept rezultat al săvârșirii cu intenție a infrațiunii, se produc urmări mai grave care, conform legii, atrag înăsprirea pedepsei penale și care nu erau cuprinse de intenția făptuitorului, răspunderea penală pentru atare urmări survine numai dacă persoana a prevăzut urmările prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate sau dacă persoana nu a prevăzut posibilitatea survenirii acestor urmări, deși trebuia și putea să le prevadă. În consecință, infrațiunea se consideră intenționată.

Dacă acțiunile de vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății sau acțiunile care au dus la deces au fost săvârșite cu intenție, atunci calificarea urmează să se rețină conform art.168 alin. (1) sau, după caz, alin.(2) în concurs cu una din infrațiunile prevăzute la art.151 sau 145 CP RM. Dacă decesul victimei s-a produs ca urmare a vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății, cauzate însă din imprudență, cele comise alcătuiesc infrațiunea de lipsire de viață din imprudență (art.149 CP RM), iar calificarea se va face în concurs.

În absența intenției față de urmarea survenită concretizată în vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății ori față de decesul victimei, cele comise trebuie calificate potrivit lit.b) alin.(3) art.168 CP RM.

În continuare, ne vom concentra atenția spre analiza scopului infrațiunii de muncă forțată. Prin scopul infrațiunii se înțelege „finalitatea urmărită prin comiterea infrațiunii” [10, p.599]. Cu privire la modul de inserare a scopului infrațiunii în textul legii penale, în doctrină se enunță că acesta devine semn obligatoriu atunci când este prevăzut expres în dispoziția normei incriminatoare sau când este dedus din natura juridică a infrațiunii [11, p.273]. Sub aspectul art.168 CP RM, nu are importanță la calificare scopul infrațiunii, deși poate pot fi luat în considerare la individualizarea pedepsei. În calitate de scop al infrațiunii nominalizate poate evolua, de exemplu: scopul obținerii de avantaje.

În context, evidențiem că nu trebuie de pus semnul egalității între scopul traficului de ființe umane și a traficului de copii, pe de o parte, și scopul infrațiunii de muncă forțată, pe de altă parte. Or, legiuitorul nu stabilește un scop special pentru infrațiunea prevăzută la art.168 CP RM. În schimb, scopul de exploatare prin muncă sau servicii forțate constituie una dintre formele scopului acțiunii principale din cadrul traficului de ființe umane și traficului de copii. În contextul delimitării acestor fapte, în literatura de specialitate se arată just că nu poate exista o relație de concurență dintre art.165 sau 206 CP RM, pe de o parte, și art.168 CP RM, pe de altă parte. Sunt prea multe și de esență deosebirile dintre infrațiunea prevăzută la art.165 sau 206 CP RM și infrațiunea prevăzută la art.168 CP RM [9, p.508]. Din această cauză, nu este posibil ca infrațiunile prevăzute la art.165 sau 206 CP RM să absoarbă infrațiunea prevăzută la art.168 CP RM. Atunci când este realizat scopul infrațiunilor prevăzute la art.165 și 206 CP RM, exprimat în exploatarea prin muncă sau servicii forțate, una dintre aceste infrațiuni va constitui un concurs real cu infrațiunea prevăzută la art.168 CP RM [12, p. 234].

În altă ordine de idei, în afară de scopul infrațiunii, un alt semn al laturii subiective a infrațiunii prevăzute la art.168 CP RM este motivul infrațiunii. În context, reținem că prin „motiv al infrațiunii” se are în vedere „impulsul intern al actului de conduită” [11, p.178]. S. Brînza face o distincție între scop și motiv menționând că „...aceasta nu presupune o separație rigidă în planul realității psihice care însoțește declanșarea și realizarea acțiunii (inacțiunii) infracționale. Astfel, scopul poate fi imediat sau îndepărtat. El poate fi generat de un motiv sau, dimpotrivă, poate să declanșeze un motiv” [14, p.95].

De regulă, motivul nu comportă semnificație la calificarea infrațiunii de muncă forțată, cu excepția ipotezei descrise la lit.e) alin.(2) art.168 CP RM, care stabilește agravarea răspunderii pentru săvârșirea infrațiunii din motive de prejudecată. Doar în cazul stabilit la lit.e) alin.(2) art.168 CP RM, motivul infrațiunii devine semn obligatoriu al laturii subiective a infrațiunii.

Sensul noțiunii de „motive de prejudecate” îl găsim înscris la art.134²¹ CP RM: prin motive de prejudecată se înțeleg idei preconcepute ale făptuitorului bazate pe considerente de rasă, culoare, origine etnică, națională sau socială, cetățenie, sex, gen, limbă, religie sau convingeri religioase, opinii politice, dizabilitate, orientare sexuală, identitate de gen, stare de sănătate, vârstă, stare civilă, indiferent dacă fapta este comisă în privința persoanei care posedă astfel de caracteristici protejate, în privința bunurilor acesteia ori asociate cu aceasta

sau în privința persoanei care acordă suport persoanelor ce posedă astfel de caracteristici protejate ori se asociază cu acestea, această asociere fiind una reală sau percepută ca fiind reală.

Infrațiunile motivate de prejudecată sunt (i) fapte penale (infrațiuni de bază) care au ca specific (ii) un mobil care este parțial sau în totalitate determinat de o prejudecată, o idee preconcepută, de cele mai multe ori irațională dar susținută cultural, cu încărcătură negativă la adresa unei comunități. Din specificitatea acestui mobil rezultă alte elemente definitorii ale infrațiunilor motivate de prejudecată: (iii) caracteristicile protejate, (iv) specificul victimei, (v) obligația pozitivă a autorităților de a adopta o abordare pro-activă în identificarea, investigarea și sancționarea motivului bazat pe prejudecată [15, p.2].

Legiuitorul a optat pentru a reglementa săvârșirea infrațiunii din motive de prejudecată atât în calitate de circumstanță agravantă generală [specificată la art.77 alin. (1) lit. d) CP RM], cât și în calitate semn al laturii subiective cu caracter obligatoriu în cazul anumitor agravante, cum este și cazul infrațiunii prevăzute la art.168 CP RM. În acest sens, se atribuie o importanță sporită investigării eventualelor motive de prejudecată la săvârșirea oricărei infrațiuni. În context, precizăm că aceste remanieri au fost operate prin Legea nr.111 din 21.04.2022 pentru modificarea unor acte normative [16].

În Hotărârea CEDO pe cauza Secic c. Croației, CtEDO a stabilit că atunci când sunt investigate fapte violente, autoritățile statutului au obligația suplimentară de a lua toate măsurile rezonabile pentru a identifica orice motiv rasist și de a stabilit dacă ura etnică sau prejudecata au jucat sau nu un rol în aceste evenimente. Desigur că demonstrarea motivației rasiale va fi adesea extrem de dificilă în practică. Obligația statului de a investiga posibilele conotații rasiste ale unui act violent este o obligație de a depune eforturile rezonabile și nu este absolută; autoritățile trebuie să întreprindă acțiuni rezonabile în circumstanțele cauzei. Abordarea violenței și brutalității motivate rasial la egal cu cazurile care nu au tentă rasistă ar însemna ignorarea naturii specifice a acțiunilor care sunt distructive pentru drepturilor fundamentale [17].

Concomitent, potrivit alin.(2) al art.134²¹ CP RM, prezența în profilul victimei a anumitor caracteristici protejate nu va constitui în sine o bază suficientă pentru a concludă că s-a comis o infrațiune motivată de prejudecată.

De asemenea, în corespundere cu alin.(3) al art. 134²¹ CP RM, se consideră că infrațiunea s-a comis din motive de prejudecată indiferent de faptul dacă

făptuitorul s-a condus integral sau doar parțial de astfel de motive, fiind prezente și alte motive.

In fine, așa cum am arătat *supra*, motivul infrațiunii nu constituie un semn obligatoriu al laturii subiective în condițiile variantei tip a infrațiunii de muncă forțată (art.168 CP RM) și a variantelor agravante specificate la alin.(2) lit.a)-d) și alin.(3) art.168 CP RM. În aceste ipoteze, motivul infrațiunii de muncă forțată se exprimă, de regulă, în interesul material. Prin „interes material” se are în vedere „motivul generat de necesitatea făptuitorului de a-și spori activul patrimonial (de a obține sau de a reține un câștig material) sau de a-și micșora pasivul patrimonial (de a se elibera de cheltuieli materiale)[6, p.174]. Tocmai acest motiv este reținut frecvent și în practica judiciară: „*Latura subiectivă a infrațiunii se caracterizează prin intenție directă, motivul infrațiunii constând în interesul material. Astfel, inculpatul E.V. a perceput de la C.I., C.A., O.V., I.I. și O.P. mijloace bănești în sumă a câte 250 euro de la fiecare. Iar conform conținutului recipiselor anexate la dosar reiese că E.V. a primit aceste mijloace bănești pentru ofertele de muncă în Germania, dar nu ca mulțumire așa cum declară inculpatul E.V. în declarațiile sale*” [18]; „*Latura subiectivă a infrațiunii se caracterizează prin intenție directă, motivul infrațiunii constând în interesul material. Astfel inculpatul C.G. cu scopul obținerii muncii forțate de la alte persoane-a angajat pe D.N. și C.I. în calitate de cioban, pe C.I. în calitate de strungarla stâna ce-i aparținesc în apropierea satului fiindu-le promisă remunerarea lunară de 2000 lei prin înșelăciune a obținut de la ei munca împotriva voinței acestora refuzându-le în achitarea integrală a salariilor și i-a impus prin aplicarea violenței fizice și psihice să lucreze în continuare la stână*” [19].

Alte motive care impulsionează făptuitorul să comită infrațiunea de muncă forțată ar putea fi: dorința de a înjosi/defăima o persoană; invidia; răzbunarea; ura.

La calificarea muncii forțate, motivul infrațiunii are însemnătate numai în cazul specificat la alin.(2) lit.e) art.168 CP RM. În celelalte ipoteze descrise la art.168 CP RM, motivul infrațiunii comportă relevanță doar în contextul individualizării răspunderii penale și pedepsei penale.

Cert este că oricare ar fi impulsul ce a generat comiterea infrațiunii, acesta urmează a fi stabilit de către persoanele dotate cu competența aplicării legii penale. Or, potrivit art. 394 alin.(1) pct. 1) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova [20], în partea descriptivă a sentinței de condamnare trebuie să se indice, între altele, motivele infrațiunii. Deopotrivă, potrivit art.

216 Cod de procedură penală, în cursul urmăririi penale și judecării cauzei, organul de urmărire penală are obligația de a stabili cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infrațiunii.

Referințe:

1. DONGOROZ, V. Drept penal. București: Socec & Co., 1939. 772 p.
2. GRAMA, M.; BOTNARU, S.; ȘAVGA, A.; ș.a. Drept penal. Partea generală. Vol. I, Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 328 p.
3. ЕРМАКОВА, Л.Д. и др. Уголовное право Российской Федерации: Общая часть / Под ред. А.И. Рапога. Москва: Юрист, 2001. 511 с.
4. HADÎRCĂ, I. Răspunderea pentru infrațiunile săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. Chișinău: CEP USM, 2008. 281 p
5. PASCU, I., DOBRINOIU, V., HOTCA, M.A., ș.a. Noul Cod penal comentat, ediția a 2-a, revăzută și adăugită, vol. II: Partea Specială. București: Universul juridic, 2014. 1154 p.
6. Decizia Curții de Apel Chișinău din 26.06.2020. Dosarul nr.1a-1559/2019. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a945d227-940c-4e22-95a6-b6500a27b6d5
7. Decizia Curții de Apel Chișinău din 23.06.2020. Dosarul nr.1a-107/2021. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/3e1b4cea-6055-47f1-902a-84b62f71af79
8. Decizia Curții de Apel Chișinău din 08.09.2021. Dosarul nr.1a-1325/21. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5c6c4c9b-2bea-42b7-9ee3-e4b6a07f744a
9. BRÎNZA, S., STATI, V. Tratat de drept penal. Partea specială, vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.
10. MĂRCULESCU-MICHINICI, M.-I., DUNEA, M. Drept penal. Partea generală. București: Hamangiu, 2017.– 968 p.
11. COPEȚCHI S., HADÎRCA, I. Calificarea infrațiunilor: note de curs. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 352 p.
12. TĂNASE, A. Delimitarea traficului de ființe umane de unele infrațiuni adiacente. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2011 nr. 3(43), p. 221-236.

13. LEFTERACHE, L.V. Drept penal. Partea generală. Curs universitar. București: Hamangiu, 2016. – 544 p.
14. BRÎNZA, S. Rolul scopului în procesul de stabilire a gradului prejudiciabil al faptei. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2007, nr. 3, p. 94-98.
15. Opinia cu privire la proiectul de lege nr. 301 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (versiunea din iulie 2017, după comasarea cu proiectul nr. 277) a Centrului de Resurse Juridice din Moldova din 05.09.2017. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil: <https://crjm.org/wp-content/uploads/2017/09/2017-09-05-Opinie-CRJM-Proiect-301-infr-de-prejudicata.pdf>
16. Legea nr.111 din 21.04.2022 pentru modificarea unor acte normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 164-169.
17. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Secic c. Croația. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80711>
18. Decizia Curții de Apel Chișinău din 08.09.2021. Dosarul nr.1a-1325/21. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5c6c4c9b-2bea-42b7-9ee3-e4b6a07f744a
19. Decizia Curții de Apel Chișinău din 02.02.2022. Dosarul nr.1a-328/2022. [Accesat: 26.03.2022] Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/71b4f8db-1537-4104-ba54-6f22546e058e
20. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 104-110 din 07.06.2003.

CZU: 347.63:369.7(498):341.217(4)

DOI: 10.5281/zenodo.7358882

**PROGRAMUL DE VIZITĂ MINOR ȘI PLATA PENSIEI DE ÎNTREȚINERE,
ASPECTE CARE POT ATRAGE RĂSPUNDEREA PĂRINȚILOR ÎN DREPTUL
ROMÂN ȘI DREPTUL UE**

MARIN Marilena,

doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept și Științe
Administrative, Universitatea Ovidius din Constanța,
Avocat, Baroul Constanța

The current paper is intended as an analysis in respect of two legal issues, particular to family law, namely, the visitation schedule/hours of the minor child along with the payment of the maintenance allowance, from the standpoint of the liability under the circumstances of non-compliance with legal provisions, court decisions or the convention that has been established by the parents of the minor child. The points brought forward are assessed mainly in terms of the Romanian law, yet there are references to European and international law. The form of liability incurred as an outcome of non-compliance with the law might be deemed as of civil and/or criminal nature, as appropriate according to the corresponding case.

The operational method that has been taken into consideration as regards the analysis encompasses observation, document analysis and case studies, thus allowing the collection of theoretical information to be linked afterwards with the argument of judicial matters.

Keywords: child, child support, liability, visitation schedule/hours

Introducere

Programul de vizită minor și plata pensiei de întreținere reprezintă două situații de natură civilă care pot atrage inclusiv răspunderea penală. În considerarea respectului pentru drepturile copilului, legiuitorul a reglementat fiecare dintre aceste situații, în sensul că a stabilit cadrul legal aplicabil relațiilor dintre părinți cu privire la copiii lor și a stabilit sancțiunile aplicabile în situațiile în care dispozițiile legale nu sunt îndeplinite întocmai ori sunt total nesocotite de către unul dintre părinți, provocând astfel prejudicii copilului minor. În acest context dreptul român și dreptul UE reglementează tragerea la răspundere a părintelui care se face vinovat.

În cuprinsul prezentei lucrări am pornit de la prezentarea raporturilor juridice specifice dreptului familiei sau care sunt asimilate acestor raporturi (în această situații sunt relațiile de concubinaj din care pot apărea copii). În cadrul acestor relații, odată cu separarea părinților, copilului minor trebuie să i se respecte o serie de drepturi, printre care dreptul de a păstra legăturile firești cu ambii părinți și dreptul de a beneficia de suport material din partea părinților săi. Rațiunea pentru care am plecat de la această abordare a avut în vedere

faptul că cele două situații menționate anterior furnizează cele mai multe litigii în materia dreptului familiei.

De asemenea, am prezentat și tipul de infrațiuni reglementate de legea română în raport cu cele două cazuri expuse anterior și m-am oprit la faptele concrete care pot atrage răspunderea penală a părintelui, în cazul nerespectării convenției părților (atunci când există o asemenea înțelegere amiabilă) ori a hotărârilor judecătorești (în caz de conflict).

Având în vedere faptul că judecătorul român aplică pricinilor pe care le soluționează, alături de legislația națională, și legislația europeană ori actele normative internaționale recunoscute și ratificate de către statul român, am apreciat oportună și prezentarea rolului unora dintre aceste acte normative în jurisprudența românească.

1. Raporturile juridice de dreptul familiei sau cele asimilate relațiilor de familie

Legislația română și lucrările care formează doctrina de specialitate, privesc în mod diferențiat relația dintre soți și relația dintre concubini întrucât există anumite particularități care trebuie avute în vedere. Una dintre aceste particularități o reprezintă relația părinților cu copiii lor, nefiind obligatoriu ca părinții să se afla într-o relație de căsătorie sau de concubinaj pentru ca legiuitorul să le recunoască ori să nege drepturile copiilor respectivi.

Relația dintre părinți și copiii lor, indiferent dacă acești copii sunt rezultați din căsătorie, din afara căsătoriei ori din adopție, se raportează la nevoile copilului, fără a se face vreo diferență dacă acești copii sunt minori ori majori școlarizați, până la vârsta de 25 de ani, dacă frecventează cursuri în învățământul public sau privat (important este ca acele cursuri să fie urmate la program de studii cu frecvență, care să nu îi permită, în principiu, să se întrețină singur).

Cât privește separarea în fapt a soților și/sau divorțul ori separarea părinților (care se află în relație de concubinaj), această stare de fapt nu trebuie să afecteze relațiile copilului cu părinții săi. În caz contrar, legea consideră că se poate aduce atingere drepturilor fundamentale ale copilului și sancționează părintele care vatamă copilul minor. Legiuitorul pune pe primul plan interesul superior al copilului, drepturile sale constituționale, fără să fie interesat de nemulțumirile ori tensiunile în care se află părinții acestuia.

În cazul căsătoriei, consecințele divorțului părinților asupra copiilor minori sunt următoarele:

- a. exercitarea în comun de către ambii părinți a autorității părintești, ca regulă, potrivit dispozițiilor art. 397 din actualul cod civil român (sau exercitarea exclusivă, ca excepție). Practica judiciară română promovează situația-regulă și în cazuri foarte rare judecorul dispune situația-excepție;
- b. stabilirea locuinței copilului minor, potrivit dispozițiilor art. 400 al. 3 Cod civ. ori schimbarea locuinței copilului, potrivit art. 497 Cod civ.
- c. obligația de plată a contribuției lunare de întreținere pentru copilul minor, cu mențiunea că ambii părinți trebuie să contribuie la cheluielile privind întreținerea, creșterea și educarea copilului respectiv. Regula este că, dacă minorul locuiește cu unul dintre părinți, contribuția acestuia poate fi prestată și în natură, în mai mare măsură. Celălalt părinte va presta preponderent întreținerea în bani;
- d. stabilirea unui program de vizită minor în favoarea părintelui cu care nu locuiește copilul. O situație aparte poate apărea în situația în care unul dintre părinți sau copilul nu are domiciliul în țară ceea ce impune uneori un regim juridic diferit în privința obligațiilor rezultate din programul de vizită și din obligația plății unei contribuții lunare în favoarea copilului. O altă situație poate apărea și în cazul în care bunicii solicită program de vizită minor, distinct de programul de vizită stabilit în favoarea unui părinte.

Cu privire la *stabilirea programului de vizitare minor*, ca drept al părintelui care nu locuiește cu copilul său, acesta este un drept pe care părintele care nu locuiește împreună cu copilul său trebuie să îl solicite în fața autorității: instanță de judecată ori notar public, după caz, în funcție de tipul relațiilor de familie și în raport de autoritatea în fața căreia se cere desfacerea căsătoriei). Programul de vizită minor este calificată atât ca drept al copilului, în contextul păstrării relațiilor firești ale copilului cu părinții săi, cât și un drept al părintelui de a ține legătura cu copilul său și de a-i urmări creșterea, educarea și evoluția școlară.

Spre deosebire de *plata contribuției lunare/pensie de întreținere* de către părintele care nu locuiește cu copilul său și care contribuție este datorată în raport de posibilitățile celui obligat și nevoile celui care o primește, aceasta este calificată de legiuitor ca un drept al copilului, iar instanța hotărăște asupra acestui aspect prin hotărârea judecătorească pronunțată la divorț. Un rol important îl are dreptul la informație [1] și comunicarea obligațiilor pe care

unul dintre părinți le are față de copilul său.

2. Programul de vizită minor în legislația română

Locuința copilului după divorț este reglementată de Codul civil în cuprinsul art. 400. *Legiuitorul român a avut în vedere interesul superior al copilului, iar în lipsa înțelegerii dintre părinți sau dacă aceasta este contrară interesului superior al copilului, instanța de tutelă stabilește, odată cu pronunțarea divorțului, locuința copilului minor la părintele cu care locuiește în mod statornic. Dacă până la divorț copilul a locuit cu ambii părinți, instanța îi stabilește locuința la unul dintre ei, ținând seama de interesul său superior.*

În mod excepțional, și numai dacă este în interesul superior al copilului, legiuitorul român dă posibilitatea instanței să *poată stabili locuința acestuia la bunici sau la alte rude ori persoane, cu consimțământul acestora, ori la o instituție de ocrotire.* În sarcina acestor categorii de persoane intră *supravegherea copilului și îndeplinesc toate actele obișnuite privind sănătatea, educația și învățătura copilului.*

În acest caz, poate fi atrasă răspunderea penală când părintele declară un anumit domiciliu, în fața autorității/instanței, la momentul stabilirii locuinței copilului, după care își schimbă domiciliul fără a anunța celălalt părinte, limitându-i acestuia din urmă posibilitatea de a păstra legăturile cu minorul (vorbim aici despre încălcarea hotărârii judecătorești sau a convenției părților).

O altă reglementare care se regăsește în codul civil se referă la drepturile părintelui separat de copil (art. 401). În acest caz, textul de lege dispune astfel: *în cazurile prevăzute la art. 400, părintele sau, după caz, părinții separați de copilul lor au dreptul de a avea legături personale cu acesta. În caz de neînțelegere între părinți, instanța de tutelă decide cu privire la modalitățile de exercitare a acestui drept.*

Potrivit Convenției Europene a Drepturilor Omului, dreptul la respectarea vieții private și de familie, art. 8, *orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.* Convenția dispune și că *nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora.*

Un alt act normativ care își găsește aplicabilitatea în studiul nostru este

Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului. În cuprinsul art. 16, legiuitorul român dăspune astfel: *Copilul care a fost separat de ambii părinți sau de unul dintre aceștia printr-o măsură dispusă în condițiile legii are dreptul de a menține relații personale și contacte directe cu ambii părinți, cu excepția situației în care acest lucru contravine interesului superior al copilului. Instanța judecătorească, luând în considerare, cu prioritate, interesul superior al copilului, poate limita exercitarea acestui drept, dacă există motive temeinice de natură a periclita dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială a copilului.*

În practica judiciară s-a decis că drepturile părintești se exercită de către părintele căruia i s-a încredințat copilul, iar celălalt păstrează dreptul de a avea legături personale cu copilul și de a veghea la creșterea, învățătura și pregătirea profesională a acestuia, respectiv, interesul superior al copilului.

3. Plata pensiei de întreținere în legislația română

Cu privire la pensia de întreținere și plata acesteia, codul civil român reglementează care sunt subiectele obligației de întreținere. Astfel, legiuitorul român arată că *obligația de întreținere există între soț și soție, rudele în linie dreaptă, între frați și surori, precum și între celelalte persoane anume prevăzute de lege*, inclusiv în cazul adopției (art. 516).

O situație suplimentară este reglementată și în referire la art. 521 Cod civil, referitor la pluralitatea de debitori, în cazul în care obligația de plată a pensiei de întreținere este datorată de mai multe persoane. În cazul copilului cu locuința la alte persoane decât părinții, avem pluralitate de debitori (ambii părinți).

Cu privire la creditorii întreținerii, această situație este reglementată atât de Codul civil român (art. 524), cât și de acte normative la nivel european, respectiv, Regulamentul Bruxelles II, Convenția de la Haga (1958) și Convenția Națiunilor Unite din anul 1956. Toate acestea arată o preocupare neechivocă a legiuitorului național și internațional în sensul reglementării plății pensiei de întreținere.

O altă problemă reglementată de legiuitorul român este situația în care *care părinții n-ar putea presta întreținerea fără a-și primejdui propria lor existență*. În acest context, *instanța de tutelă poate încuviința ca întreținerea să se asigure prin valorificarea bunurilor pe care acesta le are, cu excepția celor de strictă necesitate* (art. 525 Cod civ.).

Cât privește cuantumul obligației de întreținere, acesta este stabilit în cotă

procentuală, în raport de numărul copiilor rezultați din căsătorie, din afara căsătoriei ori din adopție. O particularitate o reprezintă reglementarea pe care legiuitorul a stabilit-o cu privire la pensia datorată pentru un copil, respectiv, de *până la o pătrime din venitul său lunar net*. Pentru doi, trei sau mai mulți copii, legiuitorul român nu mai lasă la aprecierea autorității care stabilește pensia limita sumei, ci stabilește el însuși fracția strictă de o treime pentru 2 copii și o jumătate pentru 3 sau mai mulți copii (nu se mai face mențiunea ”până la...”) – art. 529 Cod civ.

Și cu privire la aceste aspecte persoana care se face vinovată de nerespectarea legii poate fi atrasă răspundere penală în temeiul infrațiunii de abandon de familie, când părintele nu îndeplinește obligația pe care și-a asumat-o sau pe care a stabilit-o instanța în sarcina sa, timp de 3 luni, consecutive și, obligatoriu, cu rea-credință (condiții cumulative). Nu are importanță dacă obligația este stabilită în cotă procentuală ori în sumă fixă.

4. Fapte care pot atrage răspunderea penală a părintelui, în cazul nerespectării convenției părților ori a hotărârilor judecătorești

Cu privire la situațiile în care poate fi atrasă răspunderea penală a părintelui, în situații de conflict [2], în cazul nerespectării convenției părților ori a hotărârilor judecătorești, legislația română reglementează, în cuprinsul codului penal o serie de situații, cum ar fi: art. 287 Cod pen., referitor la nerespectarea hotărârilor judecătorești (pentru programul de vizită minor), art. 378 Cod pen. privind abandonul de familie (obligația de întreținere), care sancționează *neplata, cu rea-credință, timp de 3 luni, a pensiei de întreținere stabilite pe cale judecătorească, se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă, dar fapta nu se pedepsește dacă, înainte de terminarea urmăririi penale, inculpatul își îndeplinește obligațiile*, art. 379 Cod penal, care reglementează nerespectarea măsurilor privind încredințarea minorului.

Aceste situații de fapt, care se concretizează în atingerea adusă unor dispoziții legale care protejează minorii, sunt considerate ca fapte care încalcă drepturi ale copilului, iar poziția statului este fermă și încearcă să suplinească vătămarea suferită de copil. Se întâmplă uneori să fie vorba inclusiv despre violență domestică [3] [4]. Legiuitorul nu are în vedere protejarea părintelui, atât timp cât acesta nu respectă relațiile de rudenie și obligațiile care reies din aceste relații. Dimpotrivă, legiuitorul urmărește interesul superior al copilului și îl protejează pe acesta prin mijloace de drept penal, fiind vorba despre valori și interese sociale foarte importante.

Practia judiciară națională este bogată în această privință, judecătorul român confruntându-se destul de frecvent cu probleme de tipul celor menționate anterior. Mai ales, în situația în care unul dintre părinți, de regulă, cel care este debitorul obligației de întreținere, nu locuiește pe teritoriul României. Această situație de fapt îngreunează punerea în executare a hotărârilor, ceea ce dă eficiență normelor juridice cu caracter de extranietate, care se aplică în aceste cazuri.

Nu este imposibil de pus în executare o hotărâre, ci este necesară aplicarea unei proceduri specifice, care presupune apelarea la convențiile de colaborare dintre state. Dacă este vorba despre state care statut de stat membru al Uniunii Europene, punerea în executare a hotărârilor prin care unul dintre părinți este obligat să presteze întreținere în favoarea copilului său, procedura de judecată este mai facilă [5].

Problema care poate apărea vizează situația în care, de exemplu, plata pensiei de întreținere trebuie să se facă pentru un copil care are domiciliul pe teritoriul altui stat decât cel în care locuiește părintele-debitor. Sunt situații practice în care creditorului obligației de întreținere, copilului, i se solicită recunoașterea hotărârii prin care i s-a recunoscut acest drept, pe teritoriul statului de domiciliu al părintelui debitor. Această recunoaștere pe care o poate face pe calea procedurii de exequatur, iar demersurile pe care creditorul trebuie să le facă necesită timp și presupune, uneori cooperare internațională [6].

De asemenea, sunt situații în care, până la recunoașterea hotărârii de către statul de domiciliu al debitorului obligației de întreținere, creditorului nu i se permite plata retroactivă a întreținerii, ceea ce presupune că suma datorată pe o anumită perioadă poate fi pierdută de către copilul-creditor.

Aceste aspecte, cât și altele, care sunt legate de legislația aplicabilă fiecărui stat în parte fac necesară și utilă apariția unei reglementări care să protejeze interesul superior al copilului.

Concluzii

Raporturile juridice dintre persoane, în special în relațiile de familie sau în cele asimilate familiei presupun o legătură specială pe care legiuitorul a înțeles să o protejeze în mod deosebit.

Prin tema aleasă am adus o modestă contribuție la prezentarea și analizarea unor aspecte de teorie și de practică judiciară întâlnite în dreptul românesc cu privire la *programul de vizitare a minorului și plata pensiei de*

întreținere. Așa cum am arătat, legislației române i se alătură unele acte normative internaționale aplicabile la nivel european și nu numai, ca efect al aderării României la unele convenții internaționale.

Separarea părinților ori divorțul acestora produce consecințe față de copii, mai ales față de copiii minori, consecințe care pot presupune implicații civile și penale. În acest context, păstrarea relațiilor părinților cu copiii lor trebuie înțeleasă atât din perspectiva interesului superior al copilului, dar și din punctul de vedere al interesului manifestat de către părintele care nu locuiește cu copilul său, mai ales atunci când relația personală părinte-copilul său se află sub protecția unei valori sociale ocrotite prin legea penală.

Reținem că programul de vizitare a minorului trebuie solicitat de către părintele cu care copilul minor nu locuiește, nefiind acordat din oficiu de către instanța de judecată și nici nu este obligatoriu a fi cerut de către părintele la care copilul minor va avea locuința (dimpotrivă).

De asemenea, dreptul românesc prevede stabilirea contribuției lunare ori a pensiei de întreținere în favoarea copilului minor ori a copilului major școlarizat, până la vârsta de 25 de ani, care nu obține venituri pentru a se întreține. Această contribuție revine în sarcina părintelui potrivit nevoilor copilului și în raport de posibilitățile părintelui. Termenul de "părinte" este formulat generic, în sensul că obligația de întreținere revine, practic, ambilor părinți, doar că fiecare dintre părinți își aduce contribuția în bani și/sau în natură, acordând copilului suportul necesar în vederea creșterii, educării, formării și întreținerii acestuia.

Cele ce preced ne conduc la concluzia că, din punctul de vedere al legislației române, aceasta acoperă problematica în materia stabilirii programului de vizită și a stabilirii pensiei de întreținere în favoarea minorului. De asemenea, se poate spune că practica judiciară română poate contribui cu succes la jurisprudența europeană, ca urmare a soluțiilor pronunțate în cauzele cu care au fost sesizate, cu atât mai mult cu cât judecătorul român s-a confruntat și cu elemente de extranietate în situația părinților și/sau a copiilor care, deși sunt cetățeni români, sunt stabiliți pe teritoriul altor state.

Referințe:

1. NIȚĂ, A.J., Consacrarea constituțională și legală a dreptului la informație. Impactul stărilor excepționale asupra dreptului la informație, *Revista de Drept Constituțional* nr. 2/2019, *Universul Juridic*, București, p. 20-34
2. PARIS, S., SÎRBU, R., CADAR, E., TOMESCU, A., ERIMIA, C.L., Conflict – a

- necessary evil, European Journal of Social Sciences Education and Research, (EJSER), Jan-Apr. 2016, Vol. 6
3. MITRA, M., Aspecte juridico-penale privind violența domestică, Revista Simpozionului Național cu tema „Copii și violența – metode de prevenție”, București, 2008, p. 15
 4. MITRA, M., Noua dimensiune a violenței în familie. Manifestări și prevenire (“The New Dimension of Violence. Manifestations and Prevention”), Analele Universității „Ovidius”, Seria Științe Economice, decembrie 2014, p. 89
 5. BOTINĂ, M., MARIN, M., The Dissolution of a Marriage on the Territory of an EU State, Between a Romanian Citizen and The Citizen of That State. Territorial Competence, „Proceedings of the 2nd International Conference on Law and Social Order”, Constanta, March 2-3, 2012, Contemporary Readings in Law and Social Justice, vol. I, Addleton Academic Publishers, New York, p. 48-52
 6. (MITRA) RADU, M., MITITELU, C., Specific Provisions on the Procedure for Judicial Cooperation in Criminal Matters, “Ovidius” University Annals, Economic Sciences Series Volume XIII, Issue1, mai 2013, p.1599

CZU: 343.545:343(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.7352459

LATURA OBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE PROXENETISM

CALMAȚUI Eduard,

doctorand, Școala Doctorală „Științe Juridice”,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0003-4926-0084

The present study is dedicated to analyzing the objective side of the crime of pimping, provided by art. 220 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. In the study, it is shown that, in paragraph (1) art. 220 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, four alternative normative ways of committing pimping are specified. When classifying the crime as pimping, it does not matter which of the factual methods the perpetrator resorted to. It is equally irrelevant whether the subject of the crime used all these methods or only one of these methods. It is also noted that the crime provided for in paragraph (1) art. 220 of the Criminal Code of the Republic of Moldova is a formal one.

Keywords: pimping; criminal liability; objective side; moment of consumption; prostitution.

Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art.220 Cod penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) [1], sub denumirea marginală de proxenetism, constă în fapta prejudiciabilă care se poate exprima în următoarele modalități normative cu caracter alternativ: îndemnul la prostituție; determinarea la prostituție; înlesnirea practicării prostituției; tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției.

Nu are importanță la calificarea infracțiunii la care dintre modalitățile faptice a recurs făptuitorul. Este deopotrivă irelevant la calificarea faptei dacă subiectul infracțiunii a apelat la toate aceste modalități sau doar la una dintre aceste modalități. Însă, aceste aspecte pot fi luate în considerare la individualizarea pedepsei.

Din start, arătăm că la 25 mai 2018, la Curtea Constituțională a Republicii Moldova a fost depusă Sesizarea nr.62g privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art.220 CP RM. Printre altele, autorul sesizării a invocat că textul „îndemnul sau determinarea la prostituție ori înlesnirea practicării prostituției” din alin.(1) art.220 CP RM este imprevizibil, pentru că legea nu-l definește. Curtea Constituțională a Republicii Moldova a declarat inadmisibilă sesizarea privind excepția de neconstituționalitate a textului „îndemnul sau determinarea la prostituție ori înlesnirea practicării prostituției” din alin.(1) art.220 CP RM. Astfel, în pct.31-36 al Deciziei de inadmisibilitate a sesizării nr. 62g/2018 privind excepția de

neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 220 din Codul penal [2], Curtea a reținut, printre altele, că: *„Legea trebuie să definească în mod clar infracțiunile și pedepsele aplicabile. Această cerință este îndeplinită atunci când justițiabilul are posibilitatea de a cunoaște, din chiar textul normei juridice pertinente, iar la nevoie cu ajutorul interpretării acesteia de către instanțe sau cu ajutorul unor juriști profesioniști, care sunt acțiunile și omisiunile ce-i pot angaja răspunderea penală și care este pedeapsa la care poate fi supus, în cazul unei încălcări a normei”*. Cu referire la prevederile contestate, Curtea a observat, inter alia, că *„îndemnul sau determinarea la prostituție ori înlesnirea practicării prostituției reprezintă modalități de comitere a infracțiunii de proxenetism. Acestea au un caracter alternativ. Totodată, se comite infracțiunea de proxenetism și în ipoteza în care făptuitorul obține foloase de pe urma practicării prostituției de către alte persoane”*. Făcând trimitere la Decizia sa, nr.36 din 19 aprilie 2018 [3], Curtea a menționat că: *„Există repere obiective care ajută interpretul la stabilirea sensului exact al textului contestat. Având în vedere prevederile art.220 CP RM, instanțele judecătorești pot stabili caracteristicile esențiale ale actului interzis doar în baza textului care îl specifică, adică prin aplicarea simplă a regulilor de interpretare lingvistică. Mai mult, așa cum afirmă în mod constant Curtea Europeană, rolul decizional conferit instanțelor urmărește tocmai înlăturarea dubiilor care persistă cu ocazia interpretării normelor (Del Rio Prada v. Spania [MC], 21 octombrie 2013, § 93)”*.

Așadar, potrivit Curții Constituționale a Republicii Moldova, nu este necesar ca legiuitorul să definească noțiunile de „îndemn la prostituție”; „determinare la prostituție”; „înlesnire a practicării prostituției”; „tragere de foloase de pe urma practicării prostituției”. Lipsa unei definiții legale a unei noțiuni denotă intenția legiuitorului de a conferi acesteia înțelesul ce rezultă din sensul uzual (obișnuit) al termenilor, fapt confirmat și de către Curtea Constituțională a României¹³. De altfel, în pct.29 al Deciziei Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.67 din 15.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 27g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi

¹³A se vedea: pct.14 din Decizia Curții Constituționale a României nr. 689 din 7 noiembrie 2017 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.207 alin. (1) și alin. (3) din Codul penal, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 99 din 1 februarie 2018; pct.18 din Decizia Curții Constituționale a României nr.449 din 28 iunie 2018 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 299 alin. (2) din Codul penal, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 719 din 21 august 2018.

din articolul 171 din Codul penal (alte urmări grave ale infrațiunii de viol) se arată că doctrina juridică poate constitui „un reper obiectiv în funcție de care să poată fi apreciat conținutul unei norme penale și care poate contribui la aplicarea previzibilă a acesteia” [4].

În cele ce urmează, vom efectua analiza fiecăreia din cele patru astfel de modalități.

Ab initio vom examina modalitatea de îndemn la prostituție. În acest fâgaș, arătăm că, *ad litteram*, „a îndemna” semnifică „a convinge pe cineva să facă ceva, a chema la o acțiune” [5]. Întrucât respectiva exegeză apare a fi insuficientă pentru explicarea modalității normative de îndemn la prostituție specificate la art.220 CP RM, este cazul să apelăm și la interpretarea doctrinară a respectivei noțiuni. Astfel, în efortul de tâlmăcire a acestei modalități faptice, în doctrina autohtonă s-au etalat mai multe definiții: „Prin îndemn la prostituție” se are în vedere stimularea interesului unei alte persoane pentru ca aceasta să practice prostituția (de exemplu, prin promisiunea unei vieți ușoare, fără muncă, cu distracții etc.)” [6, p.1178]; „Îndemnul reprezintă acțiunea prin care are loc incitarea, trezirea interesului unei persoane pentru ca aceasta să practice prostituția, încurajarea acesteia întru învingerea ezitărilor care o împiedică să practice prostituția (de exemplu, promisiunea unei vieți mai ușoare, fără muncă, cu distracții etc.)” [7, p. 17].

Sintetizând aspectele convergente ale opiniilor doctrinare referitoare la noțiunea de îndemn la prostituție, precum și avându-se în vedere modalitatea de configurare a faptei prejudiciabile înscrise la art.220 CP RM, ajungem la concluzia că îndemnul la prostituție în sensul art.220 CP RM, constă în acțiunea ce întrunește următoarele condiții:

1) se realizează prin diverse acțiuni specifice de trezire a interesului unei persoane de a practica prostituția, cum ar fi: măgulire, sfătuire, promisiuni.

2) vizează o persoană concretă sau mai multe persoane concrete. Cu privire la aceasta, în doctrină [6, p.1178] se arată justificat că nu reprezintă îndemn la prostituție propagarea prostituției prin intermediul publicațiilor periodice, mijloacelor audio-vizuale sau prin orice alt mod, având ca destinatar un cerc nedeterminat de persoane. Sub acest aspect, îndemnul la prostituție, ca modalitate normativă a infrațiunii specificate la art.220 CP RM, trebuie deosebit de difuzarea informației publice și/sau săvârșirea unor fapte îndreptate spre propagarea prostituției, faptă prevăzută la alin.(2) art.90¹ Cod contravențional [8].

3) În sensul art.220 CP RM, îndemnul la prostituție nu este condiționat de începerea activității de practicare a prostituției. De asemenea, nu are importanță dacă persoana asupra căreia se realizează incitarea a mai practicat sau nu anterior prostituția.

Infra, prezentăm două extrase din două spețe din practica judiciară, în care instanța de judecată a stabilit că făptuitorul a realizat acțiunea de îndemn la prostituție:

„Ca urmare a convorbirilor pe care le-a avut cu cet.A.B., trezindu-i interesul pentru practicarea prostituției prin convingerea că, va fi bine plătită și va practica prostituția în condiții bune, a îndemnat-o pe aceasta să presteze servicii sexuale pe teritoriul Turciei” [9];

„În perioada 04.06.2020 – 30.06.2020, persoana în privința căreia cauza penală a fost disjunsă într-o procedură separată, prin intermediul mesagerii, a îndemnat-o pe C.D. la practicarea prostituției, comunicându-i că o poate angaja la muncă în orașele Berlin și Frankfurt din Republica Federală Germania, în vederea prestării serviciilor sexuale, unde va putea obține 50 % din banii oferiți de fiecare client, având o viață mai bună” [10].

Continuăm analiza modalităților normative ale faptei prejudiciabile cu determinarea la prostituție. Pentru a percepe semnificația noțiunii „determinare”, este util să apelăm la *Dicționarul explicativ al limbii române*, în acord cu care prin „determinare” se înțelege: acțiunea de a determina și rezultatul ei; condiționare, cauzare”. Respectiv, prin „a determina” se are în vedere: a condiționa în mod necesar; a servi drept cauză pentru apariția sau dezvoltarea unui fapt, a unui fenomen; a cauza, a pricinui, a produce; a face (pe cineva) să ia o hotărâre; a decide, a convinge [5].

Concomitent, în legătură cu această noțiune, în doctrina juridică regăsim următoarele exegeze: „Prin determinare la prostituție se înțelege întreprinderea unor eforturi de natură a influența o persoană să practice prostituția. Nu interesează dacă ideea de practicare a prostituției a fost sugerată victimei de către făptuitor sau de către altă persoană, ori dacă această idee a apărut mai înainte în conștiința victimei. Ceea ce interesează este că făptuitorul, prin activitatea sa, să fi făcut ca victima să ia hotărârea de a practica prostituția” [6, p.1178]; „Prin determinare în sensul art.220 CP RM se înțelege o incitare, o trezire a interesului unei persoane pentru ca aceasta să practice prostituția (de exemplu, prin promisiunea unei vieți ușoare, fără muncă, cu distracții etc.). Este vorba deci de încurajarea sau convingerea unei persoane ca

să practice prostituția. Aceasta presupune adoptarea de către persoana determinată a hotărârii de a practica prostituția și trecerea la executarea unor acte de practicare a prostituției” [11, p.137]; „Determinarea la prostituție presupune activitatea prin care persoana este influențată să ia hotărârea de a practica prostituția [7, p.17].

În lumina celor arătate *supra*, conchidem că „determinarea” în sensul art.220 CP RM presupune realizarea unor acțiuni care servesc drept cauză pentru luarea deciziei de către o persoană de a practica prostituția. În lipsa unei distingeri prevăzute în lege, considerăm că determinarea la prostituție se poate traduce fie în influențarea unei persoane de a începe practicarea prostituției, fie de a continua această practică (ipoteza în care persoana vizată a decis să renunțe la prostituție).

În context, remarcăm că este dificil să trasăm o linie clară de delimitare între „îndemn la prostituție” și „determinare la prostituție”. În acest făgaș, ancorăm întrebarea dacă în sensul art.220 CP RM noțiunile „a îndemna” și „a determina” sunt echipolente? Întrebarea nu este întâmplătoare; mai ales că, în doctrina de specialitate, unii autori descriu noțiunile de îndemn și de determinare la prostituție, consemnându-le în același context, fără a li se stabili identitatea corelativă: „Îndemnul și determinarea la prostituție reprezintă întotdeauna activități concrete de selectare a persoanelor ce urmează a fi folosite în calitate de prostituate. Cel mai des, acestea se exprimă în convingere, îndemn, incitare cu scopul de a forma la potențiala victimă a unei hotărâri ferme de a practica prostituția și a unei atitudini pozitive față de aceasta; cuprinde și propaganda relațiilor sexuale libere cu scopul de a obține comportamentul dorit de conformare [12, p. 507]. În Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii, nr.37 din 22.11.2004 [13], de asemenea, nu este trasată o linie de demarcație între metodele prin care se efectuează îndemnul și cele prin care se realizează determinarea în cazul proxenetismului, fiind arătate metode comune pentru ambele acțiuni: convingerea, măgulirea, promisiunea de diverse avantaje, scutirea de datorii ș.a.

Așa cum demonstrează practica judiciară, în cele mai frecvente cazuri, instanțele de judecată, raportează acțiunile făptuitorului de convingere a victimei de a practica prostituția la modalitatea normativă de îndemn la prostituție [14] [15] [16]. În alte cazuri, îndemnul și determinarea la prostituție nu sunt stabilite cu exactitate de către organul ce aplică legea, fiind dizolvate în

contextul descrierii aceluiași acțiuni. La concret, prezintă interes următorul extras dintr-o speță din practica judiciară: „Aproximativ în luna februarie 2017, în scopul de a trage foloase financiare și de a înlesni prestarea serviciilor de prostituție de către A.B., a îndemnat-o și determinat-o pe aceasta să presteze servicii sexuale contra plată, înțelegându-se prealabil cu clienții despre locul, costul și timpul serviciilor sexuale pentru care urmau să achite bani în sumă de 800 lei pentru fiecare oră” [17].

Sușinem că atât timp cât voința autorității legiuitoare consistă în evidențierea distinctă a acțiunilor prejudiciabile, ele trebuie interpretate ca atare. În contextul examinat, conjuncția „sau”, care delimitează noțiunile de „îndemn” și „determinare” în cadrul normei prevăzute la alin.(1) art.220 CP RM, are funcție disjunctivă și nu explicativă. Concluzia, se desprinde inclusiv din regulile ce vizează elaborarea actelor normative. Așadar, în lit. g) și lit. h) alin.(1) art.54 din Legea cu privire la actele normative, textul legii se elaborează cu evitarea tautologiilor juridice și cu utilizarea, pe cât este posibil, a noțiunilor monosemantice, în conformitate cu terminologia juridică [18, p. 77].

Prin urmare, îndemnul la prostituție presupune acțiuni de stimulare, impulsione a interesului unei alte persoane de a practica prostituția, de exemplu prin: descrierea „oportunităților” pe care le poate oferi practicarea prostituției, ilustrarea unor exemple de câștiguri ușoare etc. Argumentele utilizate în cazul îndemnului, nu sunt la fel de ample și convingătoare, precum cele pe care le utilizează făptuitorul în cazul determinării – ipoteză în care victima ia decizia în sensul pretins de acesta. Cu privire la distincția dintre aceste noțiuni în doctrina română s-a arătat că „determinarea presupune luarea hotărârii de practicare a prostituției, în timp ce îndemnarea (îndemnul – n.a.) are semnificația prezentării avantajelor existente în cazul săvârșirii acesteia [19, p.369].

În orice caz, chiar dacă la calificarea faptei nu are însemnătate la care acțiune prejudiciabilă a recurs făptuitorul, nu este corect a le considera echipolente. Recunoaștem, totodată, că este foarte fragilă linia care delimitează acțiunile de „îndemn” și de „determinare” în cazul art.220 CP RM, delimitare – susceptibilă de a ridica o dificultate *ad probationem* [18, p.77].

De lege lata, înțelegem că gradul prejudiciabil al determinării la prostituție (care presupune luarea deciziei de către victimă de a practica prostituția) apare a fi mai ridicat în comparație cu gradul prejudiciabil al îndemnării la prostituție. Această particularitate necesită a fi luată în considerare de

instanțele de judecată la individualizarea pedepsei.

În altă ordine de idei, apreciem că, în funcție de *modus operandis*, determinarea la prostituție se poate realiza prin aplicarea violenței (fizice sau psihice), după cum poate și să realizeze prin oferirea unor recompense, scutire de datorii, formularea unor promisiuni etc. În ipoteza realizării determinării la prostituție pe calea aplicării violenței ori amenințării cu aplicarea ei fapta nu trebuie confundată cu infrațiunile prevăzute la art.165 ori 206 CP RM. Or, în ipoteza art.220 CP RM, victima trebuie să aibă posibilitatea de a lua decizia de a se prostitua, fără a fi pusă într-o situație fără alternativă. *Per a contrario*, dacă victima nu a decis liber în privința practicării prostituției, fapta trebuie calificată potrivit art.165 ori 206 CP RM. Pe această cale, subscriem opiniei potrivit căreia „constrângerea la prostituție presupune o astfel de influențare asupra victimei, în urma căreia aceasta își pierde posibilitatea de a-și dirija acțiunile; determinarea la prostituție constă în influențarea asupra victimei care nu are ca efect pierderea de către aceasta a posibilității de a-și dirija acțiunile” [20, p. 228]. Bunăoară, în cazul în care determinarea la prostituție se face prin aplicarea violenței, intensitatea acesteia nu o poate depăși pe cea a vătămării medii a integrității corporale sau a sănătății. În astfel de cazuri, se exclude calificarea suplimentară conform art.152 CP RM sau art.78 Cod contravențional [6, p.1179].

Specificăm că, în corespundere cu art.220 CP RM, numărul metodelor de determinare aplicate și caracterul lor, nu influențează asupra calificării faptei, însă pot fi luate în considerare la individualizarea pedepsei. O abordare diferită este caracteristică Codului penal al României [21]. *In concreto*, în virtutea alin.(2) art.213 CP al României, se agravează răspunderea în cazul în care determinarea la începerea sau continuarea practicării prostituției s-a realizat prin constrângere.

Finalizând examinarea determinării la prostituție, considerăm necesarmente apelarea la instituția participației penale; or potrivit art.42 CP RM „se consideră instigator persoana care, prin orice metode, determină o altă persoană să săvârșească o infracțiune”. De altfel, Curtea constituțională a României [22] a precizat, printre altele, în legătură cu modalitatea de determinare ce caracterizează latura obiectivă a infracțiunii de proxenetism (art.213 CP al României) că acțiunea de determinare reprezintă, în fapt, o

instigare, în sensul art. 47 din noul Cod penal al României¹⁴, cu diferența majoră față de vechea reglementare că fapta determinată, și anume prostituția – care era incriminată în art. 328 din Codul penal din 1969 – nu mai reprezintă infrațiune potrivit noii legislații. În context, este cazul de specificat că instigarea și determinarea la prostituție nu sunt noțiuni echipolente. Determinarea la prostituție a fost precizată ca modalitate faptică de comitere a proxenetismului, avându-se în vedere că instigarea la prostituție nu poate fi reținută, prostituția nefiind o infrațiune.

În alt context, vom analiza cea de-a treia modalitate normativă a faptei prejudiciabile prevăzută la art.220 CP RM și anume – înlesnirea practicării prostituției. Prin „înlesnire”, în corespundere cu Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române se are în vedere: „Acțiunea de a *înlesni*și rezultatul ei”, adică „a face ca ceva să fie ușor de realizat, de obținut” [5]. Concomitent, în literatura juridică găsim mai multe definiții ale noțiunii de înlesnirea practicării prostituției: „Ajutorul acordat unei persoane să practice prostituția (de exemplu, prin punerea la dispoziție a locuinței, prin finanțarea organizării unui local unde se va practica prostituția etc.) [6, p. 1179]; „Activitatea orientată spre facilitarea sau crearea de condiții pentru practicarea sau continuarea practicării prostituției de către o altă persoană decât făptuitorul” [7, p. 17]; „Înlesnirea practicării prostituției presupune acțiuni de natură complicitară, exprimate în comiterea de acțiuni active care vizează găsirea spațiilor corespunzătoare; menținerea acestora în stare funcțională; crearea condițiilor necesare în aceste spații; găsirea clientelei; furnizarea serviciilor de transport; acordarea asistenței medicale persoanelor implicate în prostituție; efectuarea de examinări medicale sistematice etc.” [12, p.507]; „Înlesnirea practicării prostituției se poate realiza prin orice acțiune prin care se face mai ușor de practicat sau de continuat practicarea prostituției. Ea poate consta în punerea la dispoziție a unui spațiu locativ, în finanțarea organizării unei case în care se practică prostituția, în crearea de condiții favorabile practicării prostituției, în promisiunea de a nu denunța faptul practicării prostituției etc. [11, p.138].

În Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.37 din 22.11.2004 nu găsim o definiție explicită a acțiunii de înlesnire a practicării prostituției. Totuși, din conținutul acesteia reiese că, înlesnirea practicării prostituției poate fi realizată prin următoarele metode: căutarea sau acordarea de încăperi în acest scop, găsirea și

¹⁴ Instigator este persoana care, cu intenție, determină o altă persoană să săvârșească o faptă prevăzută de legea penală.

chemarea clienților, organizarea întâlnirilor ș.a.

Remarcăm că prevederea „înlesnirea practicării prostituției” din conținutul art.213 Cod penal al României (proxenetismul) a făcut obiectul Sesizării la Curtea Constituțională a României. În motivarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art.213 Cod penal român, autorul Sesizării a susținut, printre altele, că incriminarea proxenetismului sub aspectul înlesnirii încalcă principiul previzibilității normei juridice. Fiindcă norma penală nu precizează care sunt actele specifice înlesnirii și nu stabilește modul prin care se poate constata neîndeplinirea sau îndeplinirea exigențelor impuse de legiuitor, astfel încât responsabilitatea penală a unei persoane poate fi angajată în mod arbitrar, ca urmare a unei posibile aplicări greșite a legii.

Din punctul de vedere al Curții Constituționale a României [23]: *„Reglementarea variantei alternative a elementului material al proxenetismului constând în „înlesnirea practicării prostituției” este în acord cu cele stabilite atât în jurisprudența instanței europene, cât și în jurisprudența instanței de control constituțional, revenind organelor judiciare sarcina de a stabili ce fapte întrunesc elementele constitutive ale acestei infrațiuni, formularea generală a normei incriminatoare urmărind să acopere o paletă cât mai largă de acțiuni ce înlesnesc în mod efectiv practicarea prostituției. De altfel, potrivit doctrinei, „înlesnirea practicării prostituției” se poate realiza prin orice acțiune prin care se face mai ușor de practicat sau de continuat practicarea prostituției. Înlesnirea poate consta în punerea la dispoziție a unui spațiu locativ, în finanțarea organizării unei case în care se practică prostituția, în crearea de condiții favorabile practicării prostituției, în promisiunea de a nu denunța faptul practicării prostituției etc. Înlesnirea practicării prostituției constă în ajutorul dat unei persoane să practice prostituția și se poate realiza sub orice formă și prin orice mijloace. Înlesnirea apare, deci, ca o formă specială a complicității la prostituție, pe care, însă, legiuitorul a incriminat-o ca modalitate a proxenetismului, așadar, ca infrațiune de sine stătătoare (paragraful 23)”*.

Practica judiciară arată că, în dese cazuri, înlesnirea practicării prostituției se realizează prin oferirea unor localuri, încăperi persoanelor care practică prostituția. Astfel, s-a concretizat respectiva modalitate faptică în următorul caz: *„[...] A.B. acționând împreună și de comun acord cu C.D. și o persoană în privința căreia cauza penală a fost disjunsă, întru realizarea intenției infracționale comune, în vederea înlesnirii practicării prostituției de către alte persoane, au închiriat în prealabil mai multe spații locative situate în mun. Chișinău [...] pentru prestarea ulterioară pe adresele indicate a serviciilor sexuale...”* [24].

Un alt exemplu de înlesnire a practicării prostituției, desprins din practica judiciară, se referă la ajutorul oferit întru deplasarea victimei într-o altă țară – unde va desfășura activitatea respectivă. Elocventă în acest sens, este următoarea speță: *„În vederea realizării intenției infracționale, A.B., obținând consimțământul cet. C.D. de a practica prostituția, a înlesnit practicarea prostituției de către aceasta, prin organizarea deplasărilor în Republica Turcia în perioada 03.01.2018-11.01.2018; 07.04.2018-12.04.2018; 17.09.2018-23.09.2018, unde aceasta a prestat servicii sexuale contra plată* [25].

În cele din urmă, vom supune analizei ultima modalitate normativă a faptei prejudiciabile prevăzute la art.220 CP RM – tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției. Norma examinată nu specifică în ce se concretizează tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției. Însă, în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.37 din 22.11.2004 se arată că tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției de către alte persoane poate consta în primirea unor recompense de la prostituate sau de la clienții lor pentru acordarea acestor servicii.

Suplimentar, în literatura de specialitate, cu privire la această noțiune se regăsesc următoarele exegeze: „Prin tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției se înțelege obținerea de foloase patrimoniale sau nepatrimoniale de orice fel (bunuri, drepturi patrimoniale, avantaje patrimoniale sau nepatrimoniale) din practicarea prostituției de către o persoană, alta decât făptuitorul [6, p. 1179]; „Tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției presupune obținerea de profituri, avantaje materiale de orice fel de pe urma practicării prostituției de către o altă persoană. Foloasele la care se referă dispoziția incriminatoare prevăzută la art.220 CP RM pot fi obținute în orice mod și sub orice titlu” [7, p. 17-18]; „Tragerea foloaselor în urma practicării prostituției de către o altă persoană presupune transmiterea banilor sau a altor remunerări cu caracter patrimonial pentru serviciile sexuale prestate nu persoanei care nemijlocit a prestat astfel de servicii, dar persoanei care controlează activitatea acesteia” [12, p. 507-508].

Este ilustrativ următorul extras din practica judiciară, în care instanța judecată a stabilit tocmai respectiva modalitate faptică: *„A.B.care acționa împreună și de comun acord cu C.D. și X.Y. întru realizarea intențiilor infracționale de tragere a foloaselor de pe urma practicării prostituției de către alte persoane, încasau de la beneficiarii de servicii sexuale sumele de bani transferate de către ultimii în portmoneul virtual creat de către X.Y. pe numele lui*

C.D.pe site-ul www.pavoneer.comn, pentru achitarea serviciilor sexuale on-line prestate de către mai multe persoane[...]și alte persoane nestabilite, din care 50% le revenea lor, dar 50% erau achitate ultimelor” [24].

Nu este însă exclus ca făptuitorul să realizeze mai multe dintre acțiunile incriminate la art.220 CP RM. Atunci când se acționează cu o singură intenție, se va identifica o singură infrațiune, iar atunci când intențiile sunt diferite, activitatea infracțională urmează a fi calificată după regulile concursului de infrațiuni. În acest caz proxenetismul îmbracă forma unei unități legale de infrațiune, și anume, infrațiune unică cu acțiuni alternative. De asemenea, infrațiunea de proxenetism poate îmbrăca și forma unei unități legale prelungite de infrațiune (infrațiune unică prelungită), caz în care fapta se va consuma din momentul realizării ultimei acțiuni infracționale.

Chiar dacă făptuitorul realizează mai multe dintre acțiunile descrise la art.220 CP RM, acționând cu o singură intenție, organul abilitat cu aplicarea legii, trebuie să determine cu exactitate conținutul fiecărei modalități de exprimare a faptei prejudiciabile. În mod regretabil, nu de fiecare dată se ține cont de acest lucru în practica judiciară în procesul calificării faptelor de proxenetism. Studiul practicii judiciare demonstrează că unele persoane abilitate cu aplicarea legii penale rețin la calificare în mod automat toate modalitățile normative de exprimare a faptei prejudiciabile înscrise la art.220 CP RM. Ilustrativă este următoarea soluție de încadrare a instanței de judecată: „[...]aplicarea prevederilor art.90 Cod penal în privința lui A.B., este inoportună, în situația în care, acesta a îndemnat, a determinat la prostituție și înlesnit practicarea prostituției ori a tras foloase de pe urma practicării prostituției de către o altă persoană [...]” [26]. O asemenea apreciere demonstrează că instanța de judecată nu a determinat cu exactitate conținutul faptei prejudiciabile prezente în cazul dedus judecății, ci numai a preluat automat textul normei de incriminare și l-a transpus în actul aplicativ emis.

In fine, consemnăm că infrațiunea prevăzută la art.220 CP RM este una formală. În modalitatea de îndemn la prostituție, proxenetismul se consideră consumat din momentul îndemnulului la prostituție, indiferent dacă persoana îndemnată a luat ulterior hotărârea de a practica prostituția sau nu. În modalitatea de determinare la prostituție, proxenetismul se consideră consumat din momentul luării de către victimă a hotărârii de a practica prostituția, indiferent dacă această hotărâre a fost realizată sau nu. În modalitatea de înlesnire a practicării prostituției, proxenetismul se consideră

consumat dacă, prin ajutorul acordat de făptuitor, a fost facilitată practicarea sau continuarea practicării prostituției. În fine, în modalitatea de tragere de foloase de pe urma practicării prostituției de către o altă persoană, proxenetismul se consideră consumat din momentul obținerii de către făptuitor, chiar și o singură dată, a foloaselor patrimoniale de pe urma practicării prostituției de către o altă persoană.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985/2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova (republicat) 2009, nr. 72-74.
2. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 49 din 31.05.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 62g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 220 din Codul penal (proxenetismul). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2018, nr. 285-294.
3. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 36 din 19.04.2018 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 173g/2017 și nr. 37g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 220 din Codul penal și a articolului 89 din Codul contravențional (proxenetismul și practicarea prostituției). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2018, nr. 195-209.
4. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.67 din 15.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 27g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 171 din Codul penal (alte urmări grave ale infrațiunii de viol). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2020, nr.212-220.
5. BURNEI, A., CIOBANU, E., CONTRAȘ, E. ș.a. Dicționarul explicativ al limbii române. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984. 1049 p.
6. BRÎNZA, S., STATI, V. Tratat de drept penal. Partea specială, vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.
7. COJOCARU, R., CAZACICOV, A. Latura obiectivă a infrațiunii de proxenetism – conținut și caracterizare. În: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel mare” a MAI al Republicii Moldova, Chișinău 2016, ediția a XVI-a, nr.1, p.16-21.
8. Codul Contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova (republicat) 2017, nr.78-84.
9. Decizia Curții de Apel Chișinău din 14.07.2020. Dosarul nr.1a-634/20.

- [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/4f648f1d-f27c-4513-bba2-91ccb1ca4ddc
10. Sentința Judecătorei Chișinău sediul Buiucani din 13.05.2022. Dosarul nr.1-1058/2021. [Accesat: 15.05.2022] Disponibil:
https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/566327c3-5d2e-496a-96b5-10e25205e77e
 11. PAȘCU, I., DOBRINOIU, V., HOTCA, M.A., ș.a. Noul Cod penal comentat, ediția a 2-a, revăzută și adăugită, vol. II: Partea Specială. București: Universul juridic, 2014. 1154 p.
 12. ГЫРЛА, Л., ТАБАРЧА, Ю. Уголовное право Республики Молдова: Часть особенная. Том I. Кишинэу: Cartdidact, 2010. 712 с. ISBN 978- 9975-4158-1-1.
 13. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii, nr.37 din 22.11.2004. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție, 2005, nr. 8. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=230
 14. Sentința jud. Chișinău, sediul Buiucani din 25 februarie 2020. Dosarul nr. 1-112/2019. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/2cc94dd2-0b18-4b1a-908c-77f35edd462d
 15. Decizia Curții de Apel Chișinău din 31 ianuarie 2019. Dosarul nr. 1a-1779/18. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/c9f500d5-7e33-e911-80d6-0050568b7027
 16. Decizia Curții de Apel Chișinău din 06 noiembrie 2019. Dosarul nr. 1r-194/19. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/9a7475e6-8eb1-49b4-9f49-fefcfb16d51d
 17. Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Centru din 09 noiembrie 2020. Dosarul nr. 1-445/2019. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/251a3f72-e2d4-4418-9727-1390c10bb8a2
 18. CALMAȚUI, E. Sensul noțiunii „determinare” din dispoziția art. 220 CP RM. În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională

- „Integrare prin cercetare și inovare”, Vol. I, Chișinău, 7-8 noiembrie 2020, p.75-79.
19. TOADER, T., MICHINICI, I.-M., RĂDUCANU, R. et al Noul Cod penal. Comentarii pe articole. București: Hamangiu, 2014. 690 p.
 20. TĂNASE, A. Delimitarea traficului de ființe umane de unele infrațiuni adiacente. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2011, nr. 3(43), pp. 221- 236.
 21. Codul penal al României nr. 286/2009. În: Monitorul Oficial al României 2009, nr. 510.
 22. Decizia Curții Constituționale a României nr. 874 din 15 decembrie 2015. În: Monitorul Oficial al României 2016, nr. 170.
 23. Decizia Curții Constituționale a României nr.527 din 11 iulie 2017 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 80 alin. (2) și art. 213 alin. (1) din Codul penal. În: Monitorul Oficial al României 2017, nr. 814.
 24. Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Centru din 11 aprilie 2018. Dosarul nr. 1-350/16. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/4031f772-0f3f-e811-80d4-0050568b021b
 25. Sentința Judecătorei Chișinău sediul Buiucani din 25 februarie 2020. Dosarul nr.1-112/2019. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/2cc94dd2-0b18-4b1a-908c-77f35edd462d
 26. Decizia Curții de Apel Chișinău din 29 octombrie 2019. Dosarul nr. 1a-1276/19. [Accesat: 10.03.2022] Disponibil:
https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/b880d2dd-d31e-4554-8433-ec86987a737c

SECȚIUNEA III
CRIMINOLOGIE

CZU: 343.9:311.3(478)

DOI: 10.5281/zenodo.7352590

ELEMENTE DE STATISTICĂ CRIMINOLOGICĂ

CIOBANU Igor,

doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept penal,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-2569-5991

COTRUȚĂ Artur,

magistru în drept penal, avocat
ORCID ID: 0000-0003-4082-0356

The authors aim in the paper to detect and highlight the socio-economic factors that were the basis for the commission of crimes by detainees in penitentiaries in the Republic of Moldova. It was found that most the convicted people are illiterate, and with unfinished primary and secondary education about 60% the unemployed is another imposing in the category of social status about 77% for recidivism are convicted in prisons about 58,1% of people.

Keywords: prison, prisoners, illiterate, unemployed, relapse, crime.

Scopul acestui articol este de a prezenta cifrele disponibile, pentru a depista cauzele socio-economice care pot fi considerate motivul comiterii infracțiunilor de către deținuții din penitenciarele Republicii Moldova. Conform rezultatelor RPL realizat în 2014 publicate de către Biroul Național de Statistică, numărul total al populației în stat este de 2 998 235 [3]. Datele publicate în ianuarie 2021 de către Administrația Națională a Penitenciarelor, indică numărul total de deținuți de 5444. Pentru a stabili coeficientul în procente a deținuților din numărul total al populației Republicii Moldova, vom calcula conform formulei: numărul deținuților se va împarte la numărul total al populației și se va înmulți la o sută. Prin urmare utilizând formula $5444 : 2\,998\,235 \times 100 = 0,181 \%$ cota parte procentuală a deținuților.

Statut Social	Total	Femei	Bărbați	Minori
Muncitori	960	128	832	0
Funcționari publici	18	1	17	0
Militari	35	0	35	0
Funcționari publici cu statut special	42	0	42	0
Elevi	67	0	32	35
Șomeri	4196	163	4023	10
Pensionari	119	43	76	0
Patroni, lucrători pe cont propriu.	8	0	8	0

Fig.1

În situația pentru a depista coeficientul procentual al unui grup se va împarte cifra categoriei necesare la numărul total de deținuți apoi se va înmulți la o sută. În consecință obținem din totalul de 5444 de deținuți: femei -6,1 %; bărbați-93,% ; minori-0,82 % .

Studii	Total	Femei	Bărbați	Minori
Analfabeți	88	6	82	0
Studii primare	115	14	101	0
Studii medii incomplete	3074	156	2893	25
Studii medii	1482	100	1362	20
Studii medii speciale	469	23	446	0
Studii superioare incomplete	52	7	45	0
Studii superioare	164	29	135	0

Fig.2.

În încercarea de a depista motivele săvârșirii faptelor care a adus la detenția persoanelor din penitenciare, la o scară largă vom utiliza formula de mai sus și diagrame. Statutul social este extrem de important în viața și activitatea persoanelor, contribuind la ansamblul condițiilor sociale și spirituale specifice vieții individului și familiei acestuia.

Prin urmare obținem următoarele date a statutului social a deținuților în cifre utilizând formula scrisă mai sus: muncitori-17,6 %; funcționari publici- 0,3%, militari- 0,6%; funcționari publici cu statut special- 0,7%; elevi-1,2%; șomeri-77%; pensionari-2,1%; patroni, lucrători pe cont propriu-0,1%.

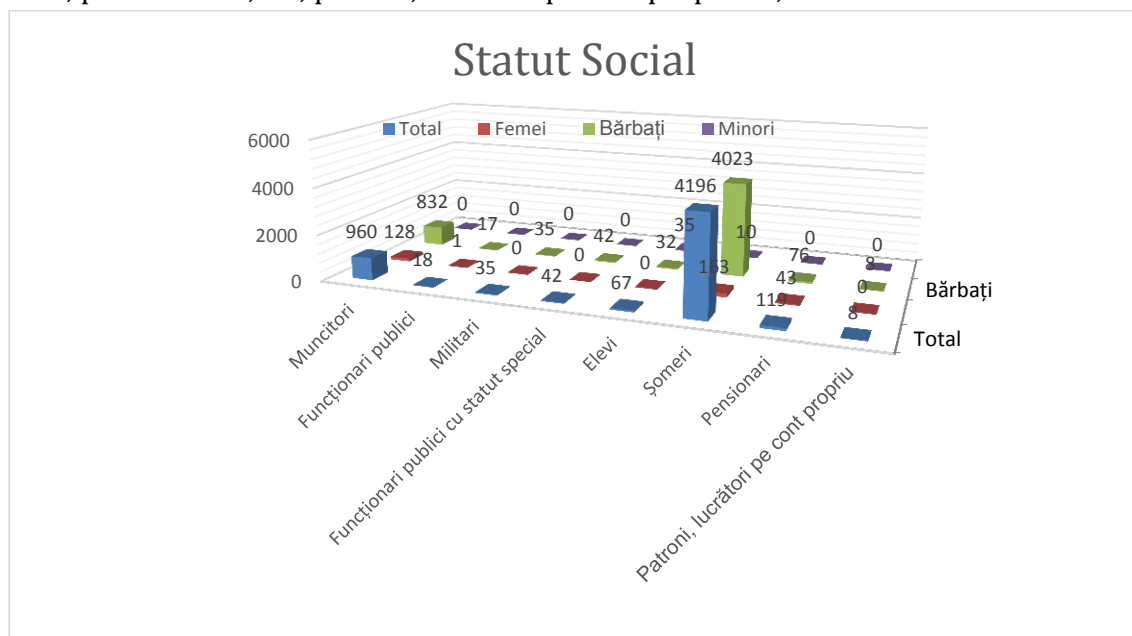

Fig.3.

Analizând tabelul fig.2, diagrama fig. 3, și coeficientul procentual din fiecare categorie a deținuților conform statutului social, observăm că majoritatea deținuților până în momentul comiterii infracțiunii erau șomeri în număr de 4196 (77,07 %) din totalul de 5444 de deținuți.

	Total	Femei	Bărbați	Minori
Numărul total al persoanelor condamnate	5444	335	5064	45
1 condamnat(ă)	2274	203	2048	23
De 2 ori condamnat (ă)	1551	66	1476	9
De 3 ori condamnat (ă)	1619	66	1540	13

Fig.4.

Datele cu studiile deținute de către persoanele din penitenciare, ne oferă o imagine clară, despre nivelul și pregătirea profesională a acestora. În consecință avem următoarele cifre: analfabeți- 1,6 %; studii primare- 2,1%; studii medii incomplete- 56,4%; studii medii-27,2%; studii medii speciale- 8,6%; studii superioare incomplete-0,9%; studii superioare- 3%.

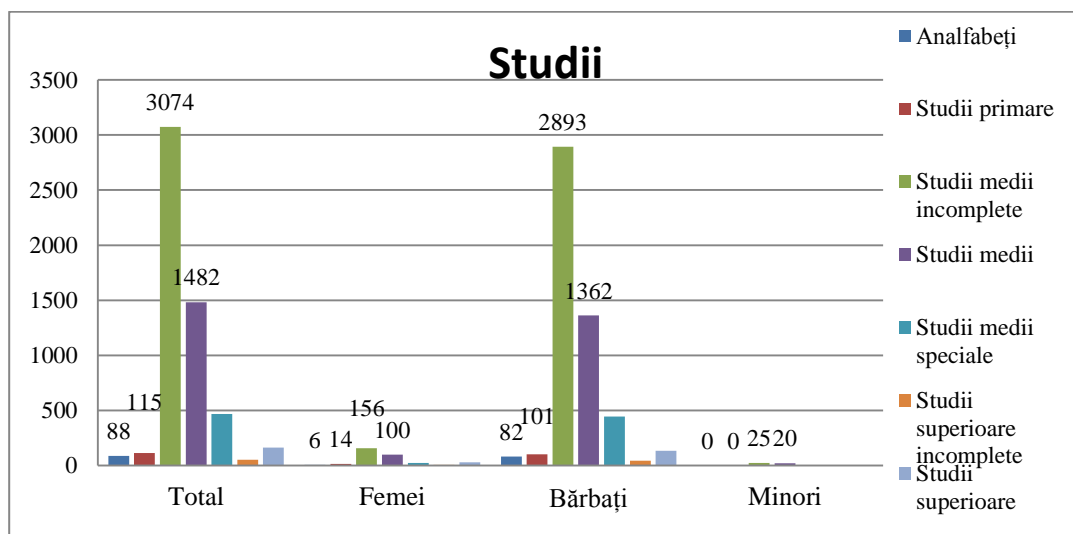

Fig.5.

Examinând tabelul fig. 4, diagrama fig. 5 și coeficientul procentual al fiecărei categorii, observăm că majoritatea deținuților au studii medii incomplete 3074 (56 %), dacă adunăm deținuții din categoriile analfabeți, studii primare și studii medii incomplete obținem 3277 (60%) de deținuți. Persoanele cu studii medii complete și cele cu studii medii speciale constituie 1951 (35,8%). Deținuții cu studii superioare și studii superioare incomplete sunt în număr de 216 (3,9%) persoane. Deținuții de sex masculin predomină în penitenciare 5064 (93%).

Numărul deținuților femei 335 (6,1%) indică evident că femeile săvârșesc mai rar infracțiuni.[1] Unele femei deținuți au comis infracțiuni din poziția de victimă anterioară violența în familie anterioară comiterii infracțiunii. Structura deținuților conform statutului social ne permit să evidențiem unele trăsături, șomerii sunt o altă categorie ce se impune în raport cu alte grupe de deținuți 4196 (77%), nefiind încadrați în câmpul muncii ne indică concludent despre pricinile favorizante ale criminalității, muncitorii a doua grupă ce se impune constituie 960 (17,6%) de persoane, a treia grupă pensionarii constituie 119 (2,1%). Aceste trei grupe însumate indică numărul de 5275 (96,2%) din numărul total de deținuți de 5444 au comis infracțiuni și sunt condamnate, din cauza lipsei unui venit sau posedarea unor venituri sterile, care nu sunt îndeajuns pentru un trai decent. Persoanele condamnate pentru prima dată sunt în număr de 2274 (41,7%); a doua condamnare 1551 (28,4%); a treia condamnare 1619 (29,7%). Numărul persoanelor condamnate pentru a doua și a treia condamnare însumate sunt 3170 (58,1%). Deținuții condamnați pentru a doua și a treia oară cu siguranță nu sunt toți parte a organizațiilor criminale organizate, indiscutabil fiind recidiviști, aceștia sunt inițiați în obiceiurile și tradițiile subculturilor din închisori, totuși acestea și-au pierdut din influența și simpatia din rândul populației. Condițiile socio-economice din stat sunt factorii care pun în mișcare procesele criminale, în rândurile populației, care supraviețuiește la limita existenței.

Referințe:

1. CIOBANU, I. Criminologie, Chișinău 2007, editura Cartdidact, tipografia Reclama. 141 p. [Accesat: 27.02.2022] Disponibil: <http://drept.usm.md/public/files/Criminologie-Vol1-122d46.pdf>
2. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5583&parent=0> [Accesat: 27.02.2022].
3. https://date.gov.md/ro/system/files/resources/202101/Statistica%20ANP_new%20%281%29.pdf [Accesat: 27.02.2022].

VIOLENȚA PSIHOLICĂ ÎN DREPTUL PENAL

BUGA Larisa,

doctor în drept, conferențiar universitar,
Decanul Facultății de Criminologie și Științe Juridice,
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată
ORCID: 0000-0001-9548-4009

In this article, the authors address issues related to psychological violence from a legal-criminal point of view. The notion of psychic violence is analyzed in the whole notion of violence. At the same time, the authors examine some risk factors of the phenomenon of mental violence. Attention is drawn to the profile of the psychologist and to some of the fathers. Victims of psychological violence are an issue of interest addressed at the end of this study.

Keywords: violence, psychological violence, criminal law, abuse,

Conceptul violenței psihice în ansamblul noțiunii de violență. Diferite aspecte ale problemei date au devenit obiect de discuție la nivel național și internațional pentru experți autohtoni și străini, savanți, autoritățile de stat, care au arătat necesitatea și actualitatea cercetărilor multilaterale asupra fenomenului violenței psihice.

Prima dificultate a subiectului tratat constă în definirea diferitor elemente ale acestuia, și anume a ideii de violență, pe de o parte, din cauza nivelului înalt de abstractizare ce-l comportă conceptul respectiv, iar pe de altă parte, fiindcă el se sprijină pe scheme bine înrădăcinate în conștiința socială și care se aplică zi de zi unui spectru foarte larg de acțiuni individuale sau fenomene sociale eterogene (delincvență, huliganism, terorism, criminalitate transnațională, conflicte interetnice, etc.).

Violența pătrunde în toate sferele vieții sociale. Astfel, suntem obișnuiți să auzim despre violență în artă, în limbaj, în sport. Prin urmare, cuvântul violență a ajuns să desemneze aproape orice ciocnire, orice tensiune, orice raport de forțe, orice inegalitate, orice ierarhie, menționează sociologul Chesnais [1, p. 8].

Literatura de specialitate conține un mare număr de definiții ale violenței. Vom încerca să prezentăm atât formulări elaborate de sociologi, psihologi, cât și de juriști. Profesorul V.Bujor analizează pericolul social al criminalității pentru societatea moldovenească, făcând referire la actele de violență și necesitatea contracarării acestora. În acest context, este definită violența ca fiind influența unui subiect de raport social (personalitate, grup social, clasă, stat) asupra altui subiect; un act de aplicare a forței, redus la constrângere, reprimare directă sau nimicire a obiectului de violență [2, p. 10-14]. V.Bujor concluzionează asupra

faptului că comportamentul violent prezintă prin sine o afirmare a propriei persoane pe contul altui subiect al raportului social. Prin analiza unor indicatori statistici referitor la factorii care generează comportamentul violent, autorul citat insistă asupra diferențierii pericolului social al criminalității la general și al criminalității de violență în special, precum și asupra necesității de prevenire și combatere a acestora de la general la particular.

Tot aici, criminologul **V. Bujor opinează asupra faptului că noțiunea de violență operată în dreptul penalși cea din criminologie diferă [3, p. 94].**

Organizația Mondială a Sănătății a propus o definiție a noțiunii de violență, care ia în considerație toate situațiile posibile ce ar putea fi caracterizate ca fiind acte de violență. Violența este, în opinia acestei organizații internaționale, rezultatul “utilizării intenționate sau amenințării deliberate cu forța fizică sau cu puterea contra propriei persoane, contra unei alte persoane sau contra unui grup sau comunitate, care produce sau riscă să producă un traumatism, un deces, un prejudiciu moral, o traumă sau o carență” [4, p. 3].

Dacă e să ne referim la doctrina penală, consemnăm că L.A. Kolpakova afirmă: “Violență criminală este fapta infracțională intenționată, exprimată în influențarea asupra organismului unei alte persoane sau asupra psihicului acesteia ori în expunerea unei alte persoane unor condiții periculoase pentru viață sau sănătate, împotriva voinței acesteia, care fie este îndreptată spre cauzarea de prejudicii vieții, sănătății sau integrității corporale, de suferințe fizice sau psihice, de restrângere a libertății, fie servește ca mijloc de constrângere în vederea comiterii nedorite de către această persoană a unor acțiuni sau inacțiuni” [5, p. 110]. O părere similară este exprimată de F.M.Djavadov: “Violența reprezintă influențarea socialmente periculoasă, ilegală și intenționată asupra organismului unei persoane, realizată împotriva voinței acesteia și îndreptată spre cauzarea de prejudicii vieții sau sănătății R.D.Șarapov opinează: “Noțiunea de violență nu poate include prejudiciile fizice cauzate din imprudență, care s-au produs ca rezultat al aplicării violenței”. După R.A. Bazarov, “violența reprezintă aplicarea intenționată a forței fizice asupra unei alte persoane, care este îndreptată spre lezarea inviolabilității corporale a persoanei sau spre cauzarea de prejudicii sănătății sau vieții acesteia”. Nu în ultimul rând, L.V. Serdiuk susține: “Violența este o noțiune socio-juridică. Prin urmare, definirea ei nu este posibilă fără a se face referire la caracteristicile sociale și juridice ale violenței. Aceste caracteristici presupun aceea că influențarea violentă asupra unei persoane sau a unui grup de persoane este întotdeauna realizată împotriva legii, contrar voinței victimei sau în pofida voinței acesteia, cu intenție, provocându-se sau putându-se provoca prejudicii sănătății persoanelor sau daune intereselor publice. Cauzarea fără vinovăție sau din imprudență de prejudicii individului sau societății își pierde

caracterul de violență, chiar dacă vor fi prezente toate celelalte caracteristici sociale și juridice ale violenței” [4, p. 3].

În domeniul psihiatric violența este considerată o acțiune umană ce presupune intensificarea brutalității, realizate cu ajutorul forței, aceasta fiind orientată împotriva unei persoane, situații, instituții, comunități sau împotriva oricărui alt obiect, acțiune în urma căreia obiectul poate fi distrus [6, p. 531]. Sociologii S.Rădulescu și D.Banciu afirmă că violența reprezintă acele acte antisociale care lezează viața, demnitatea, integritatea corporală și sănătatea persoanei, iar mijloacele de înfăptuire sunt constrângerea, abuzul, panica etc. [7, p. 189]

În doctrina juridică națională reprezentată de criminologul și profesorul Bujor V., violența este calificată ca influența exercitată asupra unui subiect al raportului social; un act de aplicare a forței, manifestat prin constrângere, reprimare sau chiar prin nimicirea acestui subiect. Atare influență are drept scop realizarea intereselor și satisfacerea propriilor necesități contrar voinței și dorinței cuiva, în detrimentul intereselor altui subiect.[8, p. 10].

În continuare, subiectul care v-a necesita o atenție mai specială, este noțiunea de *violență psihică*. Primul lucru care v-a fi menționat, este faptul că un aport considerabil în delimitarea fenomenului violenței psihice l-a adus adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova, în anul 2007, a unei legi organice prin care statul recunoaște fenomenul în calitate de problemă socială gravă prin care își asumă un angajament de a interveni în soluționarea actelor de violență în familie, oferind în acest scop mecanisme concrete, stabilind autorități și instituții abilitate cu funcții de prevenire și combatere a fenomenului dat. Astfel, Legea Republicii Moldova nr. 45 din 01.03.2007 *Cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie* în art. 2 stabilește că prin *violență psihică* se înțelege impunerea voinței sau a controlului personal, provocarea stărilor de tensiune și de suferință psihică prin ofense, luare în derâdere, înjurare, insultare, poreclire, șantajare, distrugere demonstrativă a obiectelor, prin amenințări verbale, prin afișare ostentativă a armelor sau prin lovire a animalelor domestice; neglijare; implicare în viața personală; acte de gelozie; impunerea izolării prin detenție, inclusiv în locuința familială; izolare de familie, de comunitate, de prieteni; interzicerea realizării profesionale, interzicerea frecventării instituției de învățământ; deposedare de acte de identitate; privare intenționată de acces la informație; alte acțiuni cu efect similar[9]. Exact aceeași interpretare o găsim la lit.c) pct.5 al Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului, nr.270 din 08.04.2014 [10].

Autorul Munteanu R. afirmă că violența psihică este o acțiune care este exteriorizată prin crearea unei dependențe față de o terță persoană, șantajul, hărțuirea, denunțarea calomnioasă etc. [11, p. 82] Alt autor, V.Gherasimenco, adaugă că violențele psihice se pot manifesta prin insulte, certuri, amenințări sau șantaje. Acestea au un aspect imoral și afectează psihicul celui lezat. [12, p. 55].

Criminologul autohton V.Bujor afirmă că violența psihică nu poate fi interpretată în mod extensiv, aceasta fiind redusă la amenințarea cu aplicarea violenței fizice. Criticile nefondate, insultele, nu constituie și nu pot constitui forme de manifestare a violenței. [13, p. 13].

Într-un alt studiu de-al său, Bujor V. conchide că manifestările violente ale individului din punct de vedere psihic sunt alimentate de un șir de factori:

- factorii biologici (manifestările interne ale bolii sau ale unui sindrom – ofensă, provocare, consum de alcool, frustrare etc.);
- factorii economici (șomajul, industrializarea, nivelul de trai, crizele economice);
- factorii socioculturali (familia, nivelul de instruire școlară, timpul liber, starea socială, mass-media, influența nocivă a anturajului etc.) [14, p. 30].

După cum afirmă E. Balica, prin violența psihică se înțeleg toate acțiunile care aduc atingere sau care încearcă să aducă atingere integrității psihice sau mentale ale unei alte persoane; violența verbală – se exprimă prin intermediul debitului verbal, violenței percepute în voce, ton, criză, altfel spus, ține de modul de comunicare [15, p. 32].

Autorul român Al.Boroi înțelege prin violență psihică un tip de comportament care este, în general, calificat drept un atac la persoană și la demnitatea ființei umane și poate îmbrăca una din următoarele forme: replici sarcastice, luare în derodere, observații răutăcioase sau umilitoare, amenințări, izolare, dispreț, brutalitate, insulte în public [16, p. 18].

Autorul N.Corcea prezintă ideea că violența psihică constă în expunerea repetată a victimei la situații al căror impact emoțional depășește capacitatea sa de integrare psihologică. Aceasta se poate manifesta și izolat prin injurii, amenințări, intimidări, umiliri verbale și nonverbale; terorizări; restrângeri ale libertății de acțiune; denigrări; acuzații nedrepte; discriminări; ridiculizări și alte atitudini ostile sau de respingere față de copil; uciderea animalelor domestice preferate, privarea de satisfacerea nevoilor personale esențiale (mâncare, somn etc.) [17, p. 54].

Autorii F.Gilles și A.Neculau [18, p. 49-50] ne comunică faptul că violența psihică este identificată ca fiind cea mai frecventă formă de violență domestică, dar și cea mai puțin observabilă și mai puțin mărturisită. Este un tip de violență agravat astăzi de societatea însăși, dar ea a existat și în trecut, fiind un tabu.

Autorii A.Cicala și D.Nicolaescu făcînd o reflecție asupra pericolozității

fenomenului violenței psihice, constată că violența psihică este catalizatorul recurgerii femeilor la avort legal, dar, cu părere de rău, și la un avort criminal. Agresiunile și violența sistematice din punct de vedere psihic induc femeia într-o stare de tulburare psihică, menită să acționeze, fără conștientizarea acțiunilor ce le întreprinde [19, p. 75]. Într-aceleși spectru de idei, autorul autohton O.Gagauz, spune că comportamentul persoanelor care provin din familii violente, pe viitor, va determina violență asupra partenerului de viață, manifestată în special sub formă de violență psihică. Este regretabil faptul că în urma acestor acțiuni amorale și pasibile de răspundere penală, femeia însărcinată recurge la cea mai ușoară cale, care din punctul său de vedere este și cea mai corectă, la un avort ilegal [20, p. 21].

Referitor la ideea expusă mai sus, este relevantă și concluzia formulată de constituționalistul autohton, doctorul în drept, T.Cîrnaț care afirmă că violența aplicată de către criminal poate fi nu doar fizică și psihică. Despăgubirea poate fi plătită și în cazurile aplicării violenței psihice intenționate care a cauzat moartea victimei sau vătămarea gravă a sănătății [21, p. 14]. În acest temei, Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45-XVI din 01.03.2007 face referire la *prejudiciu moral* care este ocauzare a suferințelor fizice și/sau psihice, care conduce la umilire, frică, înjosire, incapacitate de apărare împotriva violenței, la sentimente de frustrare și la alte consecințe cu caracter similar.

După cum conchide autoarea Koreneva L., în ceea ce privește conceptul de violență psihică, determinarea conținutului acesteia continuă încă să fie problematică [22, p. 130]. Deoarece componența de infrațiune a violenței în familie este una materială, adică pentru încadrarea juridică corectă este necesar să fie probate consecințele prejudiciabile, iar în cazul violenței psihice consecințe sunt la nivel psihologic sau emoțional, care pot fi identificate doar printr-o expertiză psihologică. În practica judiciară, pentru identificarea consecințelor violenței psihice se mai practică evaluarea psihologică a stării victimei violenței în familie de către un specialist-psiholog, în urma căreia se întocmește un raport de evaluare psihologică, care la rândul său servește ca mijloc de probă în vederea confirmării afecțiunilor psihologice. Însă după parerea mea violența psihologică reprezintă insulte grave, santajuri, amenintare folosite de către agresor împotriva victimei care dorește de o controla victima într-o situație și duce la o instabilitate emoțională negativă a victimei care poate provoca suferințe psihologice și stări de tensiune.

În urma celor expuse mai sus, subliniem că amploarea fenomenului violenței psihice reprezintă una dintre cele mai grave probleme sociale cu care se confruntă societatea contemporană. Anual, mii de persoane devin victime ale acestui flagel care poate duce în final la consecințe mult mai grave atât pentru

victime, cât și pentru făptuitori. Și aceasta deoarece:

- violența psihică are la rădăcina sa abuzul, adică actul prin care se produc tulburări psihologice emoționale sau expuneri la situații periculoase, sau percepute a fi periculoase de către o persoană dintr-o categorie subordonată;

- violența psihică în varianta sa ordinară este determinată de putere și manifestarea acesteia prin exploatare, constrângere, manipulare, folosirea poziției de superioritate în folosul propriu, iar în varianta sa atipică, lipsa de putere și conștientizarea acesteia determină violența, devenind chiar agresivitate distructivă.

Factori de risc ai fenomenului violenței psihice. Problematika riscului prezintă interes, deoarece riscul are tangență cu succesul. Succesul poate fi tratat diferit, dar nimeni nu neagă faptul că pentru a-l atinge este nevoie de a merge la risc.

Din perspectiva riscurilor provocate, victimele violenței psihice sunt traumatizate atât fizic, cât și emoțional, nu numai în timpul actului de violență, dar și în perioada ce urmează. Sindromul post traumatic include reacții fiziologice, emoționale și comportamentale drept rezultat al agresiunii trăite și al pericolozității recidivei, manifestându-se în două faze [23, p. 83]:

a) faza acută nemijlocită, în perioada căreia victima se află în stare de criză, activitatea ei normală fiind dereglată. Această fază generează un șir de comportamente specifice:

- Reacția nemijlocită. Imediat după acest eveniment victima manifestă un comportament isteric și fobic. Nu este un comportament obligatoriu. Dimpotrivă, victimele vorbesc despre o gamă foarte largă de reacții emoționale din perioada post traumatică. Reacția fizică și emoțională poate fi atât de intensă, încât victima poate fi marcată de șoc, depresie și teamă exagerată care dezorganizează conduita. Se evidențiază două tipuri principale de reacții: exprimate și controlate: 1) stilul expresiv - în timpul interviului femeia manifestă fobii, furie, anxietate; și 2) stilul de control - reacțiile sunt dirijate și controlate. Se comportă de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, emoțiile reale sunt camuflate.

- Reacția fiziologică. În urma actului de violență fizică sau sexuală femeile descriu o multitudine de reacții fiziologice. De regulă, spun că le doare atât corpul sau unele părți ale corpului: îndeosebi mâinile, picioarele, capul, pieptul etc. Se înregistrează: dereglarea somnului; insomnia; coșmaruri; dereglări ale instinctului alimentar; lipsa apetitului sau creșterea exagerată a apetitului; dureri de burtă, stări de vomă, pierderea sau diminuarea simțului gustativ.

- Reacția emoțională. Victima violenței psihice se simte vinovată, înjosită, rușinată, este marcată de fobie, stres, depresie și anxietate. Acestea sunt trăiri emoționale ce stau la baza sindromului nominalizat anterior. Multe victime susțin

că și-au văzut moartea cu ochii. Trăirile emoționale variază de la remușcări, degradare, vinovăție, rușine, disconfort, până la furie, dorința de a se răzbuna, ură față de bărbați. Varietatea trăirilor emoționale determină modificarea frecvență a dispoziției. Unele victime ale violenței psihice conștientizează că emoțiile lor nu corespund situației în care se află. Ele consideră că au devenit foarte iritate, impulsive în primele zile sau săptămâni după incident. Crește neîncrederea în propria persoană, anxietatea, suspiciunea.

- Reacția cognitivă. Încearcă să se debaraseze de gândurile negative, dureroase, dar conștientizează că ele nu le dau pace. Se gândesc cum ar fi putut evita violența, ce ar fi trebuit să facă sau să nu facă pentru a nu o provoca. Se simt vinovate. Mult mai greu le vine victimelor care încearcă să-și controleze, să-și camufleze reacțiile și sentimentele. În exterior acestea par a fi foarte calme, de parcă nu li s-ar fi întâmplat nimic - interiorul însă este perturbat de emoții negative. Durata acestei faze are caracter individual, de la caz la caz ea poate dura de la câteva zile la câteva săptămâni.

b) faza reorganizării - are o durată mai mare, în care victima conștientizează importanța și urmările actului violent, a schimbărilor care au survenit în viața ei[24, p. 99]. Violența psihică duce la schimbarea ritmului și activității nu numai în perioada acută nemijlocită, dar și în perioada imediat următoare care are o durată mult mai mare – luni sau ani întregi. Sunt mai multe circumstanțe care asigură ieșirea din criză: stilul personal al victimei, particularitățile ei psihologice, oamenii care o înconjoară, susținerea și ajutorul lor, cât și atitudinea acestora față de ea după incident. Pe parcursul procesului de reorganizare victimele violenței psihice trebuie să depășească următoarele momente:

- Schimbări în stilul de viață. De obicei, în urma actului de violență trăit survin schimbări în multe aspecte ale vieții. Totuși, unele persoane victimizate continuă să îndeplinească obligațiile cotidiene, merg la lucru, la studii, dar se simt incapabile de a se încadra în activitate. O altă categorie de persoane aplică alt stil de viață – preferă să-și petreacă timpul acasă, practic nu ies nicăieri, nu lucrează. Cel mai adesea victima caută ajutor la familia de origine, de la care este sigură că va primi susținere și în cadrul căreia se simte în siguranță (acest lucru se întâmplă bineînțeles în cazurile ideale în care victima are relații bune cu familia de origine). În alte cazuri femeile victime simt nevoia de a se mișca, de a pleca undeva, de a schimba locul de trai. O explicație posibilă ar fi că dorința este generată de nevoia de a fi în siguranță, de frica de soț - de aceea își schimbă adresa, numărul de telefon.

- Visele și coșmarurile reprezintă simptomul principal care continuă să se manifeste în perioada respectivă. Victimele violenței psihice descriu două tipuri de visuri: a) coșmaruri care actualizează actul de violență în urma căruia a avut de

suferit, visează agresorul de care încearcă să se apere dar nu reușește; b) vise care reflectă faza terminală a actului de violență apar mai târziu. Cîntinutul visului nu se schimbă, dar se schimbă subiectul (femeia intră în rolul agresorului sau a celui care ripostează - este cea care săvârșește actul de violență).

- Fobiile. Un mecanism de autoapărare îl constituie cultivarea fobiilor specifice situației în cauză. Femeia se teme să rămână singură, să aibă relații sexuale, să se întâlnească cu agresorul. Se cere a se constata dacă fobiile sunt generate de realitate sau de fantezii.

- Reacția complexă la violența psihică. Există victime care pot vorbi despre greutățile pe care le întâmpină în aceste perioade. Ele au nevoie de consultații mai îndelungate și mai intensive. Acestea pot dezvolta și alte sindroame: depresia de lungă durată, abuzul de alcool sau utilizarea altor substanțe psihoactive, comportamentul suicidal sau psihopat, regresia, refuzul de a trăi o viață normală, dorința de a declanșa conflicte familiale. Studiul acestor date facilitează activitatea ulterioară a asistentului social.

- Reacția slabă la violența psihică. Acest tip de reacție apare la victimele care nu vorbesc cu nimeni despre cele întâmplăte, nu-și exteriorizează emoțiile. Ca rezultat, victima devine închisă în sine. Pentru a clarifica problema, consultantul trebuie să-i adreseze o serie de întrebări adecvate situației. Cel mai potrivit lucru în acest caz este de a-i insufla curaj și optimism. Trebuie să înțelegem motivele care determină victima violenței să păstreze tăcerea.

Efectele violenței psihice asupra victimelor au fost identificate în formulă generală. Evident, ele capătă o conotație strict individuală care diferă de la caz la caz. Specialistului îi revine misiunea de a constata în mod individualizat impactul violenței asupra victimei și de a realiza intervenția pornind de la specificul profilat, iar planul de intervenție va fi realizat de echipa multidisciplinară.

Profilul psihologic al unor tipuri de agresori. La momentul actual, criminologii studiază personalitatea infractorului din perspectiva relevării rolului ei în etiologia actului infracțional și utilizării posibilităților de influențare asupra acestuia pentru a nu admite repetarea acțiunilor infracționale. Din punct de vedere al criminologiei, anume personalitatea infractorului poartă în sine cauzele săvârșirii infracțiunii, este veriga principală a întregului mecanism al comportamentului criminal, iar acele particularități ale ei, care generează un astfel de comportament, trebuie să formeze obiectul nemijlocit al profilaxiei.

După cum menționează autorul moldovean Gh.Gladchi [25, p.16], criminologia încearcă să dea răspuns la următoarele întrebări: ce prezintă personalitatea infractorului; există ea oare; care sînt particularitățile ei și de ce, spre deosebire de alții, adoptă modelul comportamentului criminal; care este rolul ei la comiterea infracțiunii; cum trebuie de influențat asupra ei ca să nu

admitem mai multe manifestări infracționale.

În continuare vom prelungi cu faptul că criminologia operează cu conceptul de personalitate a infractorului ca variantă a personalității umane. Literatura de specialitate tratează două viziuni asupra conceptului de personalitate umană [26, p.207]. Criminologii ruși definesc personalitatea infractorului pornind de la conceptul filozofic de personalitate umană. Conform acestei opinii, conceptul de personalitate umană fixează numai trăsăturile ei sociale. Așadar, personalitatea umană este imaginea socială a individului, adică rezultatul procesului dezvoltării sociale, formării și activității sale în societate.

Кузнецова Н.Ф. [27, p.44] afirmă că personalitatea umană este sistemul trăsăturilor, proprietăților și calităților sociale și psihice ale subiectului relațiilor sociale și este constituită din trei componente sau subsisteme:

- statutul social al personalității (apartenența persoanei la un anumit grup social, grup social-demografic: sexul, vârsta, studiile, starea civilă, etnia etc.);
- rolul și funcțiile sociale ale personalității;
- caracteristica moral-psihologică, care reflectă atitudinea personalității față de valorile sociale și funcțiile sociale exercitate. Cele mai stabile atitudini ale persoanei creează sistemul de valori sau interese și motivația comportamentului acesteia.

În literatură criminologică română personalitatea umană este examinată într-o accepțiune largă ca unitatea bio-psiho-socială. Astfel, afirmându-se că integrarea în societate a ființei umane depinde într-o măsură importantă de componenta biologică a individului și este operată de sistemul nervos central. Prin natura lor, preponderent biologică, se caracterizează astfel de componente ale personalității ca: aptitudinile, temperamentul și caracterul. Așadar, personalitatea umană este și o consecință a eredității.

Personalitatea infractorului este un produs al procesului de socializare în care are loc însușirea și asimilarea de către individ a valorilor, normelor, dispozițiilor, modelelor de conduită caracteristice societății respective, comunității sau grupului social [28, p. 109]. Socializarea poate fi pozitivă sau negativă. Procesul de formare a personalității este un proces interacționist și nu se desfășoară sub influența unilaterală a factorilor sociali. Așadar, personalitatea este o consecință a interacțiunii dialectice dintre ansamblul caracteristicilor organizării interne a individului (factorii endogeni) și ansamblul factorilor mediului social (factorii exogeni).

Relațiile sociale formează decisiv personalitatea individuală [29, p. 72] creând atât imaginea ei socială generală, cât și proprietățile și trăsăturile ei moral-psihologice (viziunile, convingerile, orientările valorice, aspirațiile, proprietățile intelective și volitive). Ansamblul respectiv de proprietăți și trăsături caracterizează personalitatea infractorului și determină comportamentul

infrațional al acesteia, inclusive în cazurile de violență în familie.

Ceea ce asigură perpetuarea violenței psihice de la o generație la alta, menținerea acestui fenomen, este toleranța socială crescută față de acesta. Atât timp cât se transmite transgenerațional, violența domestică este văzută ca un lucru normal, inerent oricărei familii. Și de ce am schimba aceasta normalitate cu care ne-am obișnuit? De ce am considera violența psihică un fapt care ar trebui incriminat? În aceste întrebări, pe care și le adresează o parte bună din cetățeni se manifestă ”complicitatea” între agresor și restul societății, pentru că primul rămâne nepedepsit datorită toleranței și acceptanței manifestate de cei de-ai doilea.

În continuare, propunem următoarea tipologie a persoanelor violente:

a) tipul 1 – persoane violente/antisociale; acest grup cuprinde indivizii cei mai violenți din punct de vedere fizic, sunt manipulatori și narcisiști, predispuși la consumul de alcool și drog;

b) tipul 2 – personalități de limită; acest grup cuprinde indivizi cu atașament deficitar, impulsivi, nesociabili, capricioși, hipersensibili, oscilează rapid între indiferență și furie;

c) tipul 3 – instabili emoțional; acest grup cuprinde 25% dintre persoanele violente și este alcătuit din indivizi al căror comportament este agresiv din punct de vedere emoțional.

Autorii din Republica Moldova, S.Brînza și V.Stati înaintează următoarea tipologie:

- *agresorul cu risc scăzut* – este descris ca un individ pentru care ofensa prezintă reprezintă primul incident violent (confirmat de victimă); nu a abuzat emoțional în antecedent, nu a avut un comportament haotic sau disfuncțional, nu a comis ofense pe perioada de separație);

- *agresorul cu risc mediu* – este descris ca persoana la care se regăsesc mai mult de doi factori de risc, de exemplu: abuz asupra copiilor, separări multiple, sau partener care a abandonat familia, relații întâmplătoare multiple, plângeri ale victimei, amenzi sau arestări pe motiv de violență psihică, alte infrațiuni în antecedent, fără prieteni;

- *agresorul cu risc înalt* – poate fi orice agresor care prezintă unul din următorii factori de risc: ofense comise în perioada separării, probleme medicale, arestări pe motive de violență psihică, probe admise pe perioada arestării, tentative de suicid sau omor, abuz de substanțe în antecedent sau stări de intoxicație atunci când a fost comisă agresiunea, negarea oricărei agresiuni sau infrațiuni, refuzul de a-și elibera partenerul.

La momentul actual, portretul psihologic al agresorului întrunește în sine următoarele caracteristici:

- Violență în familia de proveniență;

- Nivel jos al dezvoltării moral-spirituale;
- Tulburări la nivel organic, moștenire genetică nefastă;
- Tulburări ale comportamentului social-determinate;
- Climat educațional nefavorabil în familia de proveniență;
- Imagine greșită a dreptății;
- Autoapreciere inadecvată;
- Carență afectivă în copilărie;
- Patologii psihice de limită;
- Comportament dictatorial;
- Probleme cu afirmarea la serviciu;
- Comportament manipulativ;
- Abuz de alcool, dependență de droguri.

La fel, deosebim următoarele metode pe care la folosesc agresorii în contextul violenței domestice, și anume:

Metode de violență **fizică**: a împinge, a îmbrânci, a trage de păr, a bate, a lovi cu pumnii sau cu picioarele, a arde, a strangula, a împușca, a înțepa, a mutila genital, a omorî. Gravitatea agresiunilor fizice variază de la zgârieturi până la vătămări grave ale țesuturilor, ale danturii sau ale membrelor, provocând uneori handicapuri permanente sau chiar moartea. Violența fizică este nucleul dur al violenței, în care sunt incluse faptele cele mai grave: omorurile voluntare sau tentativele de omor, violurile, vătămarile corporale. Cu privire la acest tip de violență Chesnais subliniază că "violența în sensul strict, singura violență măsurabilă și incontestabilă, este violența fizică. Este un prejudiciu direct, corporal, contra persoanelor. Ea are un triplu caracter: brutal, exterior și dureros. Ceea ce definește este utilizarea materială a forței". Urmele, în cazul violenței fizice, se văd, cer spitalizare, analize, expertize. Violența fizică are o istorie mai lungă în câmpul conștiinței și cunoașterii umane, un "prestigiu" social mai mare.

La rândul ei, violența fizică cuprinde:

- violența fizică *activă*, prin care se provoacă celuilalt membru de familie o serie de vătămări (lovirea cu pumnul sau piciorul, sugrumarea, îmbrâncirea, utilizarea armei). În cadrul acestui tip se înscriu mai multe forme: - violența fizică activă *directă* (aplicarea de lovituri cu folosirea armei sau doar a forței fizice); - violența fizică activă *indirectă* (provocarea unor daune fizice prin atragerea unei terțe persoane);
- violență fizică *pasivă*, care impune victimei izolarea, inclusiv refuzul de a-și vizita copiii. Aceasta, la rândul ei, include: - violența fizică pasivă *directă* (acte fizice în scopul blocării realizărilor scopurilor altuia); - violența fizică pasivă *indirectă* (neîndeplinirea unor însărcinări, prin care se blochează realizarea

scopurilor altuia).

Metode de violență sexuală: orice activitate sexuală forțată, incluzând ironii, glume cu aluzie sexuală, priviri fixe sau concupiscente, comentarii cinice, apeluri telefonice ofensatoare, propuneri de relații indecente, impunerea de a viziona materiale pornografice sau de a participa în industria pornografică, atingeri neplăcute, raport sexual prin constrângere, viol, incest, sarcini nedorite, acte de gelozie neîntemeiată, învinuire și insinuare cu referință la raporturi sexuale în afara cuplului. Violența sexuală reprezintă impunerea relațiilor sexuale contrar voinței partenerului.

Metode de violență psihologică (verbală): replici sarcastice, observații răutăcioase sau umilitoare, amenințări, izolare, dispreț, brutalitate, insulte în public. Acest tip de comportament este calificat drept un atac la persoană și la demnitatea ființei umane. Violența psihologică se caracterizează prin două forme:

- Violență psihologică **activă**, reprezentând agresiuni verbale periodice și susținute la adresa victimei, inclusiv poreclirea acesteia. Aceasta, la rândul ei, se subîmparte în: violența verbală activă *directă* (insinuare sau învinuirea neîndreptățită); violența verbală activă *indirectă* (bârfa și minciună în adresa altuia);

- Violență psihologică **pasivă**, care constă în întreruperea sau insuficiența relațiilor sociale și sexuale, oprirea accesului la bani sau la alte mijloace economice. Ea cuprinde: - violența verbală pasivă *directă* (neglijarea, refuzul de a vorbi, de a răspunde la întrebări); - violența verbală pasivă *indirectă* (refuzul de a da explicații sau de a-l apăra pe omul neîndreptățit în cazul când se posedă asemenea competențe). Violența psihică este identificată ca fiind cea mai frecventă formă de violență domestică, dar și cea mai puțin observabilă și mai puțin mărturisită. Este un tip de violență agravat astăzi de societatea însăși, dar ea a existat și în trecut, fiind un tabu.

Metode de violență economică: controlul inechitabil asupra bunurilor materiale, resurselor comune, fie că se referă la controlul bugetului pentru menaj, fie că la împiedicarea partenerei de a se angaja la un serviciu sau de a-și continua studiile. De obicei, sunt negate drepturile femeii asupra bunurilor comune. Violența economică este aceea care afectează bunurile materiale (distrugerii, degradări de bunuri). Chesnais susține că ea nu poate fi cu adevărat calificată drept violență, deoarece “violența este esențialmente un prejudiciu adus autonomiei fizice a unei personae”.

Metode de violență morală: comportament ce subminează sau diminuează tradițiile culturale ori religioase, ridiculizându-le, penalizându-le în scopul de a forța persoana să adere la un alt sistem de valori. Violența morală, sau simbolică, este o construcție intelectuală ce trimite la conceptul de autoritate, la modul în care se exercită raporturile de dominație. Din punctul de vedere al lui Chesnais,

pentru care violența adevărată este doar violența fizică, a vorbi despre violența morală este "un abuz de limbaj propriu unor intelectuali occidentali, prea confortabil instalați în viață pentru a cunoaște lumea obscură a mizeriei și a crimei".

Teoriile psihologice și psihiatrice ne furnizează o varietate de explicații ale comportamentului violent, printre care cele referitoare la personalitate - trăsături de personalitate, profil psihologic, apartenența la și rolul familiei disfuncționale, natura instinctuală umană, expunerea la violență - ca experiență personală directă sau indirectă, inclusiv mass media, abuzul de substanțe - droguri, alcool, comportamentul colectiv și individual, valori regionale și naționale. Este dificil a diferenția între aportul adus de diferitele discipline interesate de comportamentul violent și explicațiile care se dau acestuia, întrucât aceste discipline diferite au în câmpul lor de preocupări și investigații, într-un fel sau altul, comportamentul violent și problematica sa complexă [30, p. 63].

Sociologia și psihobiologia arată că investigațiile asupra indivizilor cîndamnați pentru violență au anumite trăsături de personalitate, anumite atribute definitorii care îi fac să se diferențieze semnificativ de alți indivizi, considerați normali și adaptați în cadrul societății în care trăiesc. Conceptualizările medicale - terminologia psihiatriei clinice și psihopatologiei, ca și cele psihologice, acordă prioritate unor concepte precum tulburări de personalitate, boala mentală, disfuncțiile biologice. În ultima vreme, stressul post-traumatic a căpătat importanța sa specifică în psihiatria clinică, impunându-se pentru valența sa explicativă, mai ales când este studiată victima și consecințele expunerii directe la acte de violență de contact. Actele violente diferă în motivație - motivele trecerii la act, în felul în care ele se exprimă, astfel încât trăsăturile de personalitate nu determină în mod singular comportamentul violent al individului. Evident că nu doar o trăsătură de personalitate este răspunzătoare de comportamentul violent exprimat fizic sau psihic de către personalitatea umană, după cum explicarea comportamentului violent și a agresivității nu se poate face numai prin determinisme genetice [31, p. 100].

Deși nimeni nu se naște violent, genele se pare că predispun anumiți indivizi la criminalitate, iar criminalitatea și agresivitatea se manifestă atunci când predispozițiile individuale interacționează cu circumstanțele sociale favorabile. Controverse există însă, mai ales din partea cercetătorilor care sunt înclinați să favorizeze explicațiile de natură socio-culturală. Sociologia, biologia și psihologia sunt disciplinele științifice cele mai direct interesate de fenomenul devianței. Ele furnizează explicații care nu se exclud, ci doar se completează, răspunzînd la aceeași întrebare: cum putem defini devianța și violența.

Victimele violenței psihice. Abordînd aspectele caracteristice ale victimei

violenței psihice, v-om începe cu delimitarea generală a termenului de *victimă*. Etimologia cuvântului “victimă” în limbile europene nu este încă clarificată definitiv de către lingviști. Se presupune că în Europa acest termen pentru prima dată purta un caracter ritual. Termenul francez „victime”, precum și cel englez „victim” au provenit de la latinescul „victima”, ceea ce inițial semnifica o ființă vie, sacrificată lui Dumnezeu. Alte limbi ale popoarelor europene conțineau echivalente proprii ale latinescului „victima”. Menționăm că Dicționarul explicativ al limbii române conține și următoarea semnificație a cuvântului victimă: (în antichitate) Animal sau om care era sacrificat unui zeu [32].

În literatura de specialitate sunt un șir de definiții ale noțiunii de victimă care scot în evidență victimele accidentelor rutiere, ale răzbunării, ale infrațiunilor, victimele eventuale, latente, potențiale etc. Există, de asemenea, noțiunile de victimă religioasă, politică, ideologică, economică, victimă a înșelăciunii, șantajului etc. și aceasta e departe de a fi lista completă a definițiilor concrete, particulare ale noțiunii de victimă.

Din punct de vedere juridic, noțiunea de victimă ne este prevăzută în art. 58 CPP al RM care prevede că „se consideră victimă orice persoană fizică sau juridică căreia, prin infrațiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale”. Art. 59 CPP al RM stabilește că partea vătămată „este considerată persoana fizică sau juridică căreia i s-a cauzat prin infrațiune un prejudiciu moral, fizic sau material, recunoscută în această calitate, cîncorm legii, cu acordul victimei”. Recunoașterea ca parte vătămată se efectuează prin ordonanța organului de urmărire penală imediat după stabilirea temeiurilor de atribuire a unei asemenea calități procesuale (alin. (2) art. 59 CPP al RM).

Savantul rus Polubinski V.I. afirmă just că victima infrațiunii (sens victimologic) este o noțiune mai largă decât conceptul de parte vătămată. Victimă a infrațiunii poate fi orice om care a suportat o daună morală, fizică ori materială ca rezultat al acțiunii ilegale, indiferent de faptul dacă a fost sau nu a fost recunoscut în ordinea stabilită de lege ca parte vătămată a acestei infrațiuni. Cu alte cuvinte, victima este o noțiune victimologică, iar persoana vătămată – o noțiune procesualpenală (sau procesual-civilă, în funcție de cîncsecințele juridice ale daunei) [33, p. 50].

Unii autori propun definiții victimologice de victimă a infrațiunii mai limitate chiar decât noțiunea legală de parte vătămată. Astfel, Viola Ia. Rîbalskaia consideră că victimă este persoana fizică, căreia i s-a pricinuit, în urma atentatului criminal, o daună fizică, morală sau materială recunoscută prin sentința de condamnare rămasă definitivă [34, p. 36-41].

Criminologul german Guntber Kaiser consideră, în general, că din punct de vedere științific este puțin productiv a defini o noțiune specială de victimă a

infrațiunii, deoarece și infrațiunile economice, și criminalitatea funcționarilor publici („gulerășelor albe”) se caracterizează printr-o „victimitate foarte trecătoare”[35, p. 351]. Gladchi Gh. susține că „termenul de victimitate are aceeași semnificație științifică ca și termenul de vulnerabilitate victimală [36, p. 48-51].

Victimă a infrațiunii analizate poate fi oricare membru al familiei făptuitorului. După cum reiese din art.133¹ CP RM, noțiunea de *membru de familie* presupune două accepțiuni diferite, în funcție de lipsa sau prezența cînlocuirii făptuitorului și victimei: a) în condiția conlocuirii: persoanele aflate în relații de căsătorie, de concubinaj, persoanele divorțate, persoanele aflate în relații de tutelă și curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală, soții rudelor; b) în condiția locuirii separate: persoanele aflate în relații de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuți în afara căsătoriei, cei aflați sub curatelă.

Particularitățile victimei violenței psihice, legate de vârstă, starea civilă, gradul de rudenie, faptul locuirii comune sau separate etc., pît fi luate în considerație la individualizarea pedepsei pentru infrațiunea analizată.

Se poate observa că noțiunea de membru de familie, utilizată în CP RM, este definită în spiritul practicii de interpretare a noțiunii “viață de familie” de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Curtea a preferat întîtdeauna o interpretare flexibilă a noțiunii de viață de familie. Sfera de aplicare a acestei noțiuni are relevanță în materia violenței psihice, pentru că interpretarea extensivă pe care o dă Curtea Europeană a Drepturilor Omului lărgeste sfera persoanelor care pît fi considerate victime sau făptuitori în cauzele de violență psihică.

Curtea ia în considerare evoluția moralei publice, structura familiei moderne, implicațiile unui divorț sau noile descoperiri medicale. Pe cale de consecință, o familie constituită în urma căsătoriei este întotdeauna protejată de art.8 al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În același timp, căsătoria nu este o condiție strict necesară pentru ca acest articol să devină aplicabil. De exemplu, în decizia CEDO din 18.12.1986 în cauza Johnston contra Irlandei, s-a stabilit că și cuplurile necăsătorite care locuiesc împreună cu copiii se bucură de viață de familie în sensul art.8 al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, cu condiția ca relația să fie una stabilă și să nu se deosebească de familia tradițională bazată pe căsătorie [7, p. 88]. În plus, conviețuirea nu este o condiție *sine qua non*, iar membrii de familie care nu locuiesc împreună, ca urmare a unui divorț, a unei separații în fapt sau a unui alt aranjament, se pot totuși bucura de protecția oferită de art.8 al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În astfel de cauze, Curtea analizează în detaliu toate circumstanțele cauzei pentru a stabili dacă situația de fapt se regăsește în sfera de

aplicare a art.8 al Convenției. Totuși, în ce privește relația dintre părinte și copilul său, jurisprudența este constantă, iar CEDO se bazează pe prezumția că art.8 al Convenției se aplică automat unei astfel de relații, indiferent de natura ei [37, p. 17].

În context, deși nu punem la îndoială necesitatea respectării de către Republica Moldova a prevederilor Convenției, considerăm neinspirată și nocivă includerea concubinilor în categoria membrilor de familie în sensul art.133¹ CP RM. Ne susținem poziția prin argumentul apărării familiei legitime rezultate din căsătorie. Căsătoria implică asumarea de responsabilități reciproce între soți, față de copii și societate. Concubinajul, dimpotrivă, implică eludarea asumării de obligații. Recunoașterea unor efecte identice sub aspect juridic înseamnă subminarea căsătoriei prin recunoașterea concubinajului ca alternativă legitimă. În principiu, o asemenea decizie nu este exclusă, dar reclamă o dezbatere mai largă, ce nu poate avea loc în contextul Codului penal, sub presiunea timpului. Nu putem trece cu vederea faptul că, în varianta sa în vigoare, textul art.133¹ CP RM implică recunoașterea în calitate de membri de familie inclusiv a celor care alcătuiesc cuplurile homosexuale. Or, făcând referire la dispoziția art.133¹ CP RM, și aceștia ar putea invoca o Conviețuire concubinală asemănătoare celei dintre soți, inclusiv relații asemănătoare celor dintre părinți și copii, în raport de copilul unuia dintre parteneri sau față de copiii crescuți fără a fi adoptați.

Luând în considerație această stare de lucruri, recomandăm legiuitorului excluderea sintagmei “de concubinaj”, din dispoziția art.133¹ CP RM. În alt registru, la momentul săvârșirii infracțiunii făptuitorul trebuie să știe sau să admită că este membru al familiei victimei și să urmărească săvârșirea infracțiunii de violență psihică nu asupra oricui, ci asupra persoanei având și ea o asemenea calitate specială. Dacă făptuitorul consideră, în mod întemeiat, că victima nu are calitatea de membru de familie, nu-i poate fi aplicată răspunderea în baza art.201¹ CP RM. Aceasta nu înseamnă însă că făptuitorul nu va răspunde pentru una din faptele prevăzute la art.145, 150, 151, 152, 155 sau altele din Codul penal ori la art.78 al Codului contravențional [38], a căror prezență nu poate fi pusă la îndoială.

Calitatea de membru de familie trebuie să existe în momentul săvârșirii faptei. Dacă această calitate a încetat (de exemplu, calitatea de soț (soție) a încetat ca urmare a desfacerii căsătoriei prin divorț), fapta nu va putea fi calificată pîntr-un art.201¹ CP RM (în condiția locuirii separate). De asemenea, nu va putea fi aplicată această prevedere, dacă făptuitorul și victima erau legați printr-o relație nulă sub aspect juridic (de exemplu, o relație de căsătorie nulă datorită bigamiei).

Nu este exclusă, în contextul analizat, eroarea de fapt. Astfel, dacă făptuitorul consideră eronat că victima are calitatea de membru de familie (deși în realitate victima nu are această calitate), urmărind aplicarea violenței tocmai asupra persoanei având o asemenea calitate specială, cele săvârșite urmează a fi calificate

ca tentativă la infracțiunea prevăzută la art.201¹ CP RM. Aceasta întrucât acțiunea sau inacțiunea intenționată a făptuitorului este îndreptată nemijlocit spre săvârșirea infracțiunii de violență psihică, și, doar din cauze independente de voința făptuitorului, această infracțiune nu-și produce efectul.

În concluzie considerăm oportun propunerea unui șir de măsuri de intervenție pentru asistența victimelor violenței psihice:

1. Crearea unui mod de abordare filozofic coerent, avînd ca element central securitatea victimei. Reflecțiile de natură filosofică a proiectului se referă mai întîi la faptul cauzalității violenței. Opiniile privitor la această chestiune diferă mult, divizîndu-se în cîteva tipuri: a) violența își are originea într-un anumit tip de problemă psihologică a agresorului; sau în b) modul în care bărbatul și femeia se comportă ca un cuplu; sau în c) modul în care agresorul înțelege termenul de "a fi într-o relație de cuplu".

2. Un alt element-cheie al proiectului îl constituie elaborarea unor politici și protocoale pentru "cea mai bună practică" care să fie folosite de agențiile de intervenție care fac parte din procesul de reacție integrată.

3. Cel de-al treilea element component al proiectului este dezvoltarea unei rețele de comunicare între furnizorii de servicii. În temeiul acestui element DAIP a devenit pivotul comunicării între agențiile ce acordă asistență victimelor agresiunii și catalizatorul activităților de rezolvare a problemelor. Unii specialiști din cadrul sistemului judecătoresc din Duluth au afirmat, în acest sens, că existența unui grup independent care să se ocupe de unele probleme (legate de soluționarea cazurilor de violență în instanțele de judecată sau în cadrul agențiilor) aduce unele avantaje. Poate fi dificil uneori, din punct de vedere politic, ca un funcționar al unei agenții sau din cadrul sistemului judecătoresc să rezolve o anumită problemă împreună cu o altă agenție. Existența DAIP le oferă funcționarilor posibilitatea de a ridica unele probleme sensibile pe care nu le-ar fi comod să le abordeze în mod direct.

4. Următorul element important al proiectului îl constituie formarea unui sistem de monitorizare și urmărire, al cărui obiectiv principal este promovarea siguranței femeilor prin folosirea comună de către funcționarii publici a informațiilor într-o manieră care va face ca agresorii individuali să răspundă de actele comise, această responsabilitate răsfrîngîndu-se asupra diferitelor agenții din cadrul sistemului judiciar penal care se ocupă de violența domestică. Descriind funcțiile sistemului de urmărire din cadrul proiectului, putem menționa că prin intermediul acestuia se ține evidența victimei și a agresorului din momentul contactării ofițerului de poliție, urmînd apoi traseul: adăpost social, închisoare, sistem judecătoresc, cursuri de reabilitare, departamentul pentru eliberări condiționate etc.

5. Cel de-al cincilea element-cheie al proiectului se referă la asigurarea unei infrastructuri de sprijin pentru femeile agresate. O infrastructură de sprijin este o rețea de servicii comunitare, concepută pentru ajutorarea femeilor agresate în soluționarea problemelor cu care acestea se confruntă. Principalele servicii necesare unei activități coordonate între agenții de rezolvare a problemelor cauzate de violența domestică sînt: găzduirea în situații de urgență, consilierea juridică cu caracter confidențial a victimei, grupuri de sprijin și educaționale și asistența financiară care să permită femeilor să trăiască separate de agresorii lor. Cât privește, cel din urmă aspect - resursele financiare - consilierii pot oferi victimelor asistență în negocierea sistemului financiar și le pot oferi informații legate de ocuparea unui loc de muncă. De obicei, femeile care sunt victime ale violenței domestice se confruntă și cu șomajul, avînd venituri personale mai reduse. De aceea, realizarea independenței economice este vitală pentru femeile care depind financiar de partenerii abuzivi.

6. Un alt obiectiv fundamental al proiectelor de intervenție comunitară îl constituie sancționarea agresorilor și crearea oportunităților de reabilitare pentru aceștia. Modelul Duluth, în acest sens, a adoptat ideea că bărbații agresivi trebuie arestați și judecați, oferindu-li-se posibilitatea de a opta pentru ispășirea condamnării sau pentru eliberarea condiționată, de condițiile stricte de renunțare la violență și participare obligatorie la programul de intervenție pentru agresori. În cadrul acestui sistem, un agresor condamnat de un tribunal știe că departamentul pentru eliberări condiționate va monitoriza participarea sa la program și va ține legătura cu soția sa, procurorii, centrul pentru sănătate mintală și alte agenții implicate în acțiunile de intervenție comunitară coordonată.

7. Cel de-al șaptelea element-cheie al proiectelor de intervenție comunitară se referă la remedierea prejudiciilor aduse copiilor de violența îndreptată asupra femeilor. Măsurile care se adoptă în această direcție au ca temelie ideea că siguranța femeilor este intim legată de siguranța copiilor. Experiența centrului din Duluth arată, în același timp, că copiii nu pot fi protejați de consecințele violenței dacă nu se ține cont de dinamica puterii și controlului în familiile din care fac parte. Ignorarea acestei dinamici face ca prejudiciile aduse copiilor să se manifeste în continuare.

8. Ultima componentă esențială a unui proiect de intervenție comunitară trebuie să fie evaluarea reacției comunitare coordonate din punctul de vedere al securității victimei. Evaluarea în cadrul unor asemenea proiecte este apreciată ca fiind de ajutor la stabilirea priorităților, alocarea resurselor, facilitarea modificării structurilor și activităților programelor, semnalarea necesității redistribuirii personalului și resurselor. Rezultatele evaluării pot fi folosite pentru promovarea unor schimbări reale și oferirea unor informații pentru luarea unor decizii. Este

important ca evaluatorii să se întâlnească cu personalul proiectului și să analizeze cu atenție rezultatele evaluării și implicațiile acesteia. În domeniul violenței domestice, evaluatorul trebuie ales cu grijă, pentru a se putea realiza o armonizare a așteptărilor personalului proiectului cu cele ale persoanei care apreciază rezultatele activității, fapt care ne convinge de necesitatea angajării unui evaluator extern. În cadrul modelului Duluth relația care s-a stabilit între evaluatori și colaboratorii proiectului a fost una productivă, deși există întotdeauna și o anumită tensiune, care până la urmă a avut un caracter pozitiv, deoarece evaluatorii au putut cere personalului să examineze critic activitatea lor, să evite concluziile pripite privind cauzele și efectele violenței și să fie beneficiari informați ai rezultatelor cercetării. Pe de altă parte, colaboratorii proiectului pot oferi informații despre violența domestică și pot determina cercetătorii să înțeleagă mai bine realitatea acestei erori cu care se confruntă femeile în viața de zi cu zi, ulterior evaluatorii folosind datele pentru adoptarea unor măsuri la nivel național, pentru determinarea reorientării atitudinii societății față de acest fenomen.

Referințe:

1. CHESNAIS, C. Histoire de la violence en Occident de 1800 a nos jours. Paris: Robert Laffont, 1981.
2. TIGHINEANU, A., BUJOR, V. Caracteristica juridico-penală a infracțiunilor săvârșite cu aplicarea violenței. În: Jurnalul juridic național, 2015, Nr.3 (13).
3. BUJOR, V. ș.a. Elemente de criminologie. Chișinău: Academia MAI al RM „Ștefan cel Mare”,1997.
4. BRÎNZĂ, S., STATI, V. Articolul 201¹ “violența în familie” din Codul penal suferă de grave curențe tehnico-legislative. Partea I. În: Revista Națională de Drept”, 2013, nr.7.
5. КОЛПАКОВА, Л.А., Насилие в семье: виктимологический аспект, дифференциация ответственности и вопросы законодательной техники: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук, Казань, 2007.
6. GROS, C., Dicționar enciclopedic de psihiatrie. București: S.n., 1992.
7. RĂDULESCU, S., BANCIU, D. Sociologia crimei și criminalității. București: S.n., 1996.
8. BUJOR, V., MIRON, I., Violența sexuală: aspecte juridico-penale și criminologice. Chișinău: Centrul Ed. al Univ. Criminologice, 2001.
9. Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45-XVI din 01.03.2007. Monitorul Oficial nr.55-56/178 din 18.03.2008.
10. Hotărîre cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea,

- asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului nr. 270 din 08.04.2014. Monitorul Oficial nr.92-98/297 din 18.04.2014.
11. MUNTEANU, R. Tipologia violenței. În: Revista Națională de Drept, 2007, nr.11,.
 12. GHERASIMENCO, V. Formele de manifestare a violenței în familie. În: Revista Națională de Drept, 2006, nr.7.
 13. BUJOR, V. Noțiunea violenței in Dreptul penal și în criminologie. În: Legea și Viața, 1995.
 14. BUJOR, V. Cu privire la esența violenței. În: Probleme actuale privind infracționalitatea: Anuar științific, ediția I. - Chișinău: Academia de Poliție, 2000.
 15. BALICA, E. Criminalitatea violentă. Tendințe și factori de risc. Bucureșit: Editura OscarPrint, 2008.
 16. BOROI, A., GORUNESCU, M., POPESCU, M. Dicționar de drept penal. București: ALL BECK, 2004.
 17. CORCEA, N. Violenta asupra copilului în familie: aspecte juridico-penale. În: Revista Națională de Drept, 2015, nr.4.
 18. GILLES, F., Neculau A.. Violența. Aspecte psihosociale. Iași: Polirom, 2003.
 19. CICALA, A., NICOLASECU, D. Violența domestică – cauză generatoare majoră a infracțiunii de provocare ilegală a avortului. În: Revista Națională de Drept, 2018, nr.1-3.
 20. GAGAUZ, O. Sarcina în vârsta adolescenței. Chișinău, 2015.
 21. CÎRNAȚ, T. Studiul de fezabilitate privind aderarea Republicii Moldova la Convenția Europeană cu privire la despăgubirea victimelor acțiunilor violente. În: Revista Națională de Drept, 2004, nr.8.
 22. КОПЕНЕВА, Л. Распространенность насилия против женщин в Санкт-Петербурге и России. В: Материалы международной научнопрактической конференции “Феменистская теория и практика. Санкт-Петербург, 1996.
 23. STĂNOIU, R.M., Metode și tehnici de cercetare în criminologie, București, Edit. Academiei, 2015.
 24. OANCEA, I., Probleme de criminologie. București: ALL Educațional SA, 2008.
 25. GLADCHI, Gh. Concernul și structura personalității infractorului. În: Revista Națională de Drept, 2002, nr.3.
 26. BUCIUȘCAN, L., Determinarea profilului de personalitate al infractorului. În: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, Chișinău 2008.
 27. КУЗНЕЦОВА, Н.Ф. Детерминация преступности. Москва, 1985.

28. ALLPORT, G. Structura și dezvoltarea personalității, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981.
29. TOMȘA, L., ANTONIU, G., HENTEA, T. Cunoașterea cauzelor care determină și a condițiilor care favorizează manifestările infracționale. În: Revista română de drept, 1970.
30. Криминология / Под ред. Долговой А. И. Москва: ИНФРА-М-НОРМА, 2009.
31. RĂDULESCU, S., PITICARIU, M. Devianță comportamentală și boală psihică. București: Ed. Academiei., 2009.
32. Dicționar explicativ al limbii române. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. București: Editura Univers Enciclopedic, 1998.
33. ПОЛУБИНСКИЙ, В.И. Правовые основы учения о жертве преступления. Учебное пособие. Горький, 1979.
34. РЫБАЛЬСКАЯ, В.Я. Уголовно-правовое, уголовно-процессуальное и виктимологическое понятие потерпевшего. În: Правоведение, № 3, 1976.
35. ШНАЙДЕР, Г.Й. Криминология. Москва: Изд. группа «Прогресс», «УНИВЕРС», 1994.
36. GLADCHI, Gh. Victimologia criminologică: o nouă orientare științifică. În: Revista Națională de Drept, 2001, nr. 11.
37. BANTUȘ, A., BÎCU, A. Violența în societatea de tranziție. Chișinău 2003.
38. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24.10.2008. Monitorul Oficial nr.3-6/15 din 16.01.2009.

CZU: 343.848:341.211/.214

DOI: 10.5281/zenodo.7352739

REINTEGRAREA SOCIALĂ POST-DETENȚIE. ALGORITMUL INTERVENȚIEI POST PENITENCIARE. COLABORAREA CU ACTORII COMUNITARI

GOREA Diana,

consilier principal de probațiune,
Inspectoratul Național de Probațiune, Biroul de Probațiune Chișinău
ORCID 0000-0003-4921-255X

The reintegration into society of persons released from places of detention is a process in which the whole of society must be involved, because judgment and stigmatization hinder the reintegration process. The purpose of the probation service is to teach and help the offender to live in the community without committing crimes, which is essentially different from penitentiaries where the offender has no contact with the community.

Keywords: probation, process, reintegration, community

**Moto: „Nimeni nu este inutil pe această lume dacă alină povara
ce atârnă pe umerii semenilor săi.” (Charles Dickens)**

Introducere

Strategia Națională definește procesul de reintegrare socială ca fiind „o succesiune de etape” în asistența post detenție ce are ca finalitate reintegrarea socială a acestora.

Populația penitenciară a manifestat în ultima decadă o dinamică deosebită din punct de vedere al naturii infrațiunilor comise, statutului social ocupat anterior privării de libertate, nivelului de studii, vârstei. În acest context, identificarea elementelor care stau la baza motivației comportamentului infracțional reprezintă una din variabilele asupra cărora se impune intervenția din perspectivă multidisciplinară. [1, p.10].

Activitatea recuperativă incumbă crearea și dezvoltarea unui cadru de suport comunitar pentru facilitarea reintegrării sociale, prin stabilirea de parteneriate între sectorul public și privat. Colaborarea unităților penitenciare cu instituțiile, autoritățile publice centrale și locale, organizațiile neguvernamentale cu atribuții în domeniul facilitării reintegrării sociale a persoanelor private de libertate se înscrie în liniile directoare ale cadrului internațional și european, acesta furnizând norme, valori și principii cu caracter universal și cu aplicabilitate privind tratamentul beneficiarilor [2, p. 13].

Beneficiile colaborării cu reprezentanții societății civile directe sau indirecte, imediate ori îndepărtate, economice sau spirituale, se constituie de fapt într-o punte de legătură între demersurile sistemului penitenciar de a susține pesoanele condamnate în efortul lor de revenire la normalitate, pe de o parte, și disponibilitatea comunității de a-i prelua, revaloriza, reintegra pe cei excluși din

cauza comportamentului lor antisocial, pe de altă parte [3, p. 270].

Realizarea procesului de resocializare în instituțiile penitenciare este condiționat de personalul implicat în acest proces, de particularitățile personalității deținutului și utilizarea celor mai potrivite programe de educație socială și metode de tratament. Această sarcină devine mai dificilă, atunci când persoana deținută este la o vârstă destul de fragedă, când este în plină dezvoltare fizică, emoțională și morală. O astfel de categorie cum sunt copiii între vârsta de 14-18 ani, dar și tinerii până la 21 ani, necesită o abordare mult mai complexă, ce va include o multitudine de intervenții și implicarea unei echipe multidisciplinare.

Activitatea recuperativă derulată cu persoanele din detenție reclamă crearea și dezvoltarea unui cadru de suport comunitar pentru facilitarea reintegrării sociale, prin stabilirea de parteneriate și colaborarea unităților penitenciare cu instituțiile, autoritățile publice centrale și locale, organizațiile neguvernamentale cu atribuții în domeniul facilitării reintegrării sociale a persoanelor private de libertate. Prin menținerea legăturii persoanelor private de libertate cu mediul de suport și, în sens larg, cu comunitatea, se urmărește, pe de o parte, diminuarea efectelor negative ale detenției, iar, pe de altă parte, implicarea comunității în procesul de reintegrare socială. [1, p.81].

Legătura strânsă între penitenciar și reprezentanții societății civile devine deosebit de importantă pe linia recuperării sociale a individului și poate atenua scopul pe care fiecare deținut îl resimte la punerea lui în libertate, el fiind nevoit să facă față atât unui angrenaj socio-economic nepregătit să-l integreze, cât și prejudecăților la care este supus în societate, toate acestea contribuind la eventuala lui orientare către lumea interlopă și, implicit, către o nouă cale infracțională. De aceea este foarte important ca, pe lângă eforturile de adaptare a individului la mediu, să se urmărească și o adaptare a mediului, astfel încât să-l poată integra pe cel care dorește acest lucru cu sinceritate [3, p. 246-247].

Dincolo de etapa executorie, misiunea specialiștilor din unitatea de detenție transcende zidurile penitenciarului, ținând responsabilizarea și conștientizarea de către comunitate a importanței reintegrării sociale a deținuților și a celor care au executat pedepse privative de libertate, precum și facilitarea asistenței post-detenție, prin reglementarea, asigurarea și accesarea unor servicii sau centre specializate, care să susțină eforturile de reintegrare socială ale foștilor deținuți, cu accent pe exploatarea resurselor din comunitățile de pe plan local. Pe baza acestor considerente, reconfigurarea colaborării interinstituționale vizează asigurarea unui continuum de servicii sociale, intervenții de asistență și consiliere individualizate, sistematice, adaptate nevoilor persoanelor private de libertate sau persoanelor care au executat pedepse privative de libertate, activități ce răspund atât nevoilor specifice etapei de pregătire pentru liberare, cât și etapei post-detenție.

Reintegrarea post-detenție

În procesul de reinscriție profesională a foștilor deținuți intervin o serie de bariere care prin construirea de politici sociale adecvate pot fi adresate. Perioada penitenciară contribuie la scăderea capitalului uman al deținuților. Fie că e vorba de lipsa de capital uman inițială, de întreruperea studiilor sau/și pierderea deprinderilor și abilităților pe perioada detenției, persoanele private de libertate nestimulate în perioada penitenciară pentru autodezvoltare (cursuri, programe de calificare, ateliere practice) își reduc șansele de a se integra cu succes pe piața muncii. [1, p.20].

Deoarece mulți infractori eliberați nu au legături puternice cu familia sau cu comunitatea, se vor întoarce, cel mai probabil, la vechile obiceiuri. Mulți vor comite din nou infrațiuni pentru a se susține financiar, deoarece accesul la servicii sociale, la o casă, un loc de muncă este aproape imposibil. Comunitatea joacă un rol esențial în procesul de reintegrare, iar membrii societății trebuie să găsească un echilibru între frica și neîncrederea cauzată de reînțoarcerea prizonierilor și să le ofere suport social și servicii pentru aceștia [4].

O bună parte din persoanele private de libertate sunt persoane cu nivel scăzut de educație sau fără calificare profesională, acestea fiind și cele mai discriminate pe piața muncii. Perioada penitenciară abordată constructiv poate contribui prin cursuri de calificare la formarea de competențe solicitate pe piața muncii, crescând în acest mod șansele de integrare profesională. [1, p.20].

Respectiv pe mulți dintre ei libertatea îi găsește nepregătiți sufletește, pesimiști în ceea ce privește reinscriția socială, convinși că vor fi etichetați tot restul existenței, cu sentimentul că vor fi depășiiți de viață în ciuda eforturilor pe care le vor face [3, p. 245].

Problemele care apar odată cu liberarea din mediul penitenciar vin să se amplifice pe fundalul unor relații proaste cu familia, comunitatea, lipsei actelor de identitate și a unui loc de muncă care să le permită un trai decent etc. Respingerea societății, reticența unor funcționari, etichetarea și marginalizarea de către comunitate/societate forțează persoanele liberate din locurile de detenție să revină în cercul vicios al criminalității [5, p. 4-7].

Astfel că programele de menținere a legăturii persoanei private de libertate cu familia sau rețeaua de suport social pot contribui la menținerea capitalului social pentru perioada de după liberare. De asemenea serviciile specializate de suport post-detenție pot substitui lipsa capitalului social și crește șansele reinscriției socio-profesionale. [1, p.20].

Acceptarea socială și toleranța față de persoanele care provin din grupuri marginale, respectiv persoanele care au fost private de libertate la un moment dat, poate fi realizată doar în contextul în care există o bună cunoaștere a

fundamentelor care stau la baza opiniilor și atitudinilor pe care actorii sociali le obiectivează. [1, p.30].

Existența unei condamnări penale acționează ca fiind cel important factor al marginalizării sociale, importanța acordată acestui aspect de către angajatori fiind mult mai ridicată comparativ cu alte caracteristici atunci când se raportează la contexte de angajare. Deficitul de imagine la nivel social al persoanelor cu antecedente penale constituie un avantaj în viziunea angajatorilor, atunci când au în vedere costurile asociate muncii prestate și posibilele beneficii de imagine pe care compania le-ar putea dobândi ca urmare a angajării acestora [1, p.36].

Toleranța sau acceptarea unei persoane care a fost privată de libertate în proximitatea fizică de la locul de muncă este invers proporțională cu gravitatea faptelor care au stat la baza condamnării persoanelor private de libertate. Astfel, puși în situația de a angaja persoane cu antecedente penale, angajatorii ar accepta să aibă în organizație persoane care au fost condamnate pentru abateri mai puțin grave și manifestă un nivel scăzut de toleranță față de persoane care au săvârșit infracțiuni care pun în pericol siguranța, viața și integritatea persoanelor [1, p.36].

Reprezentările sociale ale persoanelor marginale ca urmare a condamnărilor penale au aproape totdeauna conotații negative, cu excepția situațiilor în care persoanelor marginale le pot fi atribuite argumente de natură medicală sau când este analizat efortul acestora de a se reintegra social, situații în care predomină mai degrabă o atitudine neutră față de aceste persoane.

Eforturile persoanelor marginale de a se reintegra pe piața muncii impun cu necesitate o acțiune conjugată a mai multor categorii de actori sociali care acționează la nivel social. [1, p.36]

Insertia socială a foștilor deținuți prin activarea acestora în piața muncii este un proces complex care necesită voință, eforturi și toleranță din partea tuturor actorilor direct implicați, însă acest proces poate fi facilitat prin sprijinirea angajatorilor de către Stat [1, p.37] .

Respectiv, disponibilitatea de a angaja forță de muncă marginală poate fi stimulată dacă, ar fi oferite o serie de facilități angajatorilor, sub forma diminuării impozitelor, a scutirilor de taxe etc., fapt care atrage atenția asupra dimensiunii pecuniare a procesului de integrare și mai puțin asupra dezideratului de integrare socială a acestor persoane.

Raportat la acțiunile instituțiilor de profil întreprinse cu scopul de a mediatiza relația dintre forța de muncă marginală și angajatori sub forma „bursei locurilor de muncă” se impune cu necesitate creșterea nivelului de notorietate a acestor evenimente, fapt care ar atrage de la sine și o participare mai ridicată a angajatorilor și, implicit, ar crește șansele de inserție pe piața muncii a persoanelor care au fost private de libertate. [1, p.37]

Scopul serviciului de probațiune este de a învăța/ajuta infractorul să trăiască în comunitate fără a comite infrațiuni, lucru ce diferă esențial de penitenciare unde infractorul nu are contact cu comunitatea. În ultimii ani probațiunea în Europa a dezvoltat noi categorii de sancțiuni și programe: de exemplu, programe pentru persoanele dependente de droguri, pentru conducătorii auto ce conduc în stare de ebrietate, monitorizarea/supravegherea electronică etc. Acest lucru demonstrează că probațiunea are posibilitatea de a adopta cercetări și tehnologii moderne și că are o abordare dinamică asupra conceptului de sancționare. [6, p. 4-7] .

Din analiza de mai sus, reiese că reintegrarea în societate a persoanelor eliberate din locurile de detenție este un proces care necesită timp, susținere, motivație, capacitate, oportunități și perseverență din partea tuturor celor implicați, atât al agenților care intervin în schimbare, cât și al persoanei care este transformată, deasemenea în acest proces trebuie să fie implicată întreaga societate deoarece judecata și stigmatizarea pun piedici în procesul de reintegrare.

Rolul sistemului de probațiune este de a participa la înfăptuirea actului de justiție prin acordarea suportului organelor judiciare în individualizarea pedepselor, supravegherea modului de executare a pedepselor neprivative de libertate, reintegrarea socială a persoanelor care au încălcat legea, în scopul reducerii recidivei și creșterii gradului de siguranță socială.

Referințe:

1. LAZĂR, T.-A., BACIU, E.-L. Ghid de bune practici privind incluziunea socială și pe piața muncii a persoanelor private de libertate.
2. Guvernul României (2015) Strategia Națională de Reintegrare Socială a Persoanelor Private de Libertate 2015 – 2019, aprobată prin HG 389/2015, publicată în Monitorul Oficial nr. 532 din 16 iulie 2015.
3. NEAMȚU, G., STAN, D. Asistența socială, Polirom, Iași, 2005.
4. SPOIALĂ, A. Probațiunea și reintegrarea socială a infractorilor, Cartea Universitară, Bistrița, 2007.
5. MILICENCO, S. Integrarea socioprofesională a persoanelor care și-au ispășit pedeapsa, în: Asistența socială și justiția juvenilă, modalități de integrare și cooperare. Culegere de articole elaborate în baza comunicărilor la Conferința științifică din 22 aprilie, Chișinău, 2005.
6. ZAHARIA, V., HANS-GUNNAR, S., POPA, V. Manualul consilierului de probațiune. Chișinău.

CZU: 343.54:342.9(478)

DOI: 10.5281/zenodo.7358717

FACTORII DE INFLUENȚĂ ÎN CAZUL CONTRAVENȚIEI DE PROSTITUȚIE ȘI A INFRAȚIUNII DE PROXENETISM

HAMÂC Diana,

doctorandă, Școala Doctorală „Științe Juridice”,
Universitatea de Stat din Moldova,
Consultant al direcției juridice, Comisia Electorală Centrală
ORCID: 0000-0001-9496-1707

The purpose of this paper is to analyze the factors influencing the practice of the offense called prostitution and the crime of pimping by studying the legislation of Republic of Moldova, doctrinal opinions and others. Prostitution is like a scourge in today's society, or factors such as poverty, violence, lack of both intellectual and social culture lead to the very existence of this still current phenomenon.

Keywords: prostitution, pimping, influence, values, studies, social class.

Ce reprezintă prostituția pentru societatea zilelor noastre? Oare nu este un defect al unei societăți valide? Or, este produsul aroganței, atât a celor ce conduc și a societății per general? Acestea rămân a fi niște întrebări pretențioase, care merită a fi incluse în geneza subiectelor de importanță deosebită pentru societate. Educația oferită tuturor persoanelor la fiecare etapă a vieților acestora și susținerea în momente complicate ar duce la o ameliorare considerabilă a acestui fenomen per total. De altfel, însăși proxeneții persoanele ce au drept activitate zilnică proxenetismul, necesită o ghidare în a se regăsi pe sine în alte activități, unele corecte, oneste și care nu ar include în sine folosirea unor biete persoane, adesea neajutate în obținerea propriilor avantaje.

Astfel, consider definitoriu elementul de cunoaștere al factorilor ce influențează persoanele în a deveni prostituate și proxeneți.

Republica Moldova se află printre țările care prezintă un nivel de toleranță aproape zero față de prostituție și prostituate în mod special. Iar studiile în domeniu arată faptul că la întrebarea dacă prostituția ca activitate a unor persoane pentru a-și ameliora nivelul de trai poate fi justificată, pai atunci oricum populația prezintă un nivel sporit de intoleranță. Comparativ cu alte țări precum ar fi Olanda, Germania, Belgia, sau Austria unde la aceeași întrebare răspunsul este cu totul altul, dat fiind faptul că toleranța și înțelegerea în aceste state este la un cu totul alt nivel, societatea acestora este mai matură, responsabilă și autocritică, pentru că este de importanța și responsabilitatea fiecăruia activitatea cu care își asigură viața. Și în acest caz nu discutăm despre nivelul de toleranță drept un indicator al binelui și al răului, ci mai degrabă un indicator al compasiunii și mărinimiei.

Menționez că comprehensiunea persoanelor ce recurg la practicarea prostituției, și anume a factorilor și motivelor ce stau la bazele acestor activități pentru acestea sunt extrem de importante. Mai mult, toleranța prin susținere a acestor persoane ar constitui un factor pilon în posibilitatea de a le ajuta pe acestea de a scăpa din mrejele acestei activități. Înțelegerea motivului practicării acestei activități și a activității proxeneților constituie un element cheie în

Republica Moldova, se află într-un stadiu de progres, sau cel puțin așa declară atât sursele mass-media, cetățenii de rând cât și persoanele ce se află în poziții de conducere, dar în pas cu progresul și se regăsește astfel de fenomene ca prostituția, consumul de droguri, patima jocurilor de noroc. Fenomenele precum prostituția sau consumul de droguri reprezintă un pericol pentru sănătatea publică, acestea constituie un ansamblu al unor manifestări anormale care contravin normelor general acceptate de societate și care au o legătură organică cu criminalitatea, deoarece se determină reciproc și trag după sine un grad sporit de degradare socială a persoanei și ulterior ca rezultat al întregii societăți.

Utilizarea persoanelor vii cu scop de a le obliga să presteze servicii și favoruri sexuale este cu strictețe condamnată la nivel internațional, prin diverse mijloace precum ar fi, Convenția pentru reprimarea traficului de ființe umane și a exploatării prostituției semenilor, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 317 (IV) din 2 decembrie 1949 [1]; Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979 [2]; Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 iunie 2016 [3], și altele.

După cum s-a expus și doctrinarul I. Oancea, prostituția manifestă ca fenomen social o multitudine de persoane, care practică raporturile sexuale cu diferite persoane în scopul obținerii foloaselor materiale, proxeneții, ce desfășoară activitatea de organizare și exploatare a persoanelor ce practică prostituția, clienții, care beneficiază de serviciile sexual prestate de prostituate, care practică raporturile sexuale în scopul procurării foloaselor materiale, precum și alți indivizi, care promovează activitatea persoanelor nominalizate.

Proxenetismul ca fenomen social reprezintă o parte componentă și inseparabilă/imuabilă de contravenția reprezentată de prostituție, care constă în activitatea de organizare și exploatare a acesteia. Prostituția ca fenomen juridic reprezintă activitatea sistematică, care poate avea statut de meserie sau ocupație ilegală, de practicare a raporturilor sexuale în schimbul achiziționării valorilor materiale, care se caracterizează printr-o apatie și absență la nivel emoțional. Totodată prostituatele nu au așa numitul „privilegiu” de a-și alege singure clientul, de a refuza prestarea raporturilor sexual unui bărbat care îi este antipatic sau pe care îl consider murdar și nepotrivit.

În același timp proxenetismul ca fenomen juridic reprezintă un ansamblu de acțiuni ilegale ale proxenetului îndreptate spre antrenarea persoanei la practicarea prostituției, organizarea practicării prostituției și tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției de către o altă persoană. Prostituția constituie un comportament social - deviant, deoarece reprezintă o abatere de la normele sociale și normative existente, și ca urmare este un obiect de studiu al criminologiei [4, p. 190].

Termenul „prostituție” este are origini latine și se traduce ca „expunere spre vânzare” [5, p. 385]. Prin prostituție se are în vedere prestarea sistemică de servicii/raporturi sexuale persoanelor cointeresate pentru recompense materiale. Prostituția, ca mijloc de obținere a a unui câștig rentabil, ține sub control un întreg spectru de criminalitate. Aceasta reprezintă temelia așa numitei industrii a sex-businessului cu proxeneții, deținătorii localurilor pentru activități imorale, traficantii de ființe umane etc. Prostituția este o ciupercă parazit care diminuează radical indicele moral social al grupurilor umane, aceasta influențează negative percepția atât a copiilor cât și a tineretului față de relații și sexualitate. Prostituția compromite bazele vieții sociale, distruge familia și, în cele din urmă, a individului însuși. Or, însăși necesitatea unui membru a familiei de a recurge la serviciile unei prostituate duce la destrămarea familiei., apar riscurile contaminării cu diverse boli venerice, dar și a dezechilibrului emoțional manifestat ulterior în cuplu. Un alt aspect poate fi și cel al intensificării nivelului criminalității femeilor, mortalității, bolilor incurabile, manifestărilor suicidale și, ceea ce este mai periculos pentru societate, dispare treptat genofondul națiunii- acest moment exemplificat ar cuprinde următoarele: persoanele își satisfac plăcerile sexual achitând o taxă fixă și urmare a raportului sexual, se îmbracă și își văd de grijile zilnice; acestea nu au responsabilitatea economisirii unor bani pentru familie, crearea unor condiții mai bune, autodezvoltarea pentru a fi un om mai bun- or persoana nu vede necesitatea de a-și căuta și găsi o jumătate pentru a împărți cu aceasta viața- satisfăcându-și nevoia carnal acesta nu mai vede rostul unui cămin.

După cum se manifestă realitatea trivială, persoanele ce practică prostituția, după ce își primesc sancțiunea contravențională prin achitarea unei amenzi în baza prevederilor Codului contravențional al Republicii Moldova, revin în proporție de 90% în străzi și continuă să practice prostituția sub tutela autoritară a proxenetului, fiind deseori recrutate de către traficantii de „carne vie”, ceea ce apropo este un factor ce reprezintă un indicator trist al faptului că la indice național nu sunt aplicate măsuri efective în lupta cu fenomenul prostituției.

Un aspect distinctiv al persoanelor ce practică prostituția este vârsta, care este cuprinsă între 15-35 de ani, acestea nu sunt angajate în câmpul muncii oficial- adică nu au un job obișnuit în viața de zi cu zi, de asemenea la capitolul

studii acestea sunt incomplete, or prostituatelor cu studii superioare se întâlnesc foarte rar, acestea fiind prostituatele care au fost impuse de o situație de viață excepțională pentru a active în acest domeniu (precum întreținerea unui copil grav bolnav, părinți ce suferă de boli incurabile). Printre cauzele principale, care au stat la baza practicării prostituției sunt: nivelul șubred al stabilității financiare, necesitățile de uz general, exemplul persoanelor din anturajul prostituatei, curiozitatea, mania de a corespunde unui anumit grup de prieteni. De regulă, persoanele ce devin prostituate au un debut sexual la o vârstă extreme de fragedă. Relațiile cu părinți nu sunt exemplare, fiind mai aproape de prototipul ostil, creând impresia că se află într-un permanent război, în care încearcă să demonstreze ceva la fiecare moment și mișcare. Totodată acestea au și vicii precum fumatul sau consumul de țigări și droguri la fel de la o vârstă fragedă, chiar înainte de împlinirea majoratului. Cu părere de rău, există o linie de legătură între prostituate, droguri și proxeneți, ori cei din urmă adesea le conduc spre drumul dependenței de droguri pe prostituate, acestea găsim un refugiu în aceste substanțe care le ajută să se detașeze în mod fals de la problemele ce le întâmpină zilnic și de la durerea atât fizică cât și emoțională pe care acestea sunt impuse să o simtă zilnic datorită raporturilor sexual întreținute fără sentimente cu scop de a se întreține material.

Femeile care practică sau au practicat prostituția în majoritatea cazurilor provin din familii social-vulnerabile, care nu au fost în situația de a avea norocul de a primi o educație măcar de nivel mediu, și astfel au percepții de viață ce nu corespund cel puțin minimului reprezentativ al normelor morale și regulilor de coabitare în socium. Traumele din copilărie, precum violul, lipsa unei diplome ce ar asigura și o profesie și ca rezultat șomajul ce survine din lipsa elementului expus, inexistența unui cămin ca suflet și a unei locuințe, reprezintă câteva dintre aspectele distinctive ale existenței unei prostituate, care conduc la practicarea de către acestea a prostituției. În același timp, proxeneții, care sunt creierul și principalii beneficiari ai prostituției ca activitate din punct de vedere material, sau cum li se mai spune patronii de afaceri cu sex, sunt eroii principali ai sex businessului. Aceștia încearcă să normalizeze în cercurile de femei cu venituri slabe și educație mizeră prostituția, având ca scop recunoașterea acesteia ca o profesie respectabilă, onorabilă și extreme de necesară. Ei vorbesc, prin gura ziariștilor, a unor oameni politici sau a unor mișcări feministe, despre drepturile femeilor la auto-determinare sexuală, despre eliberarea femeilor pe plan social, economic, sexual sau politic. Proxeneții sunt de diferite condiții, de la cei disperăți de sărăcie, lacomi de profit, la persoane „onorabile”. Se lansează în afaceri de comercializare a sexului persoane inadapte social, instabile psiho-afectiv, imature psiho-social, cinici, sadici, dar și persoane cerebrale, pragmatice,

interesate de acest mod relativ ușor de a obține venituri. Deseori rolul proxenetului este exercitat de femei, care în literatura de specialitate sunt denumite „madam” sau „matroane”. Această funcție este, de obicei îndeplinită de o fostă prostituată, relativ tânără, sau de o femeie caracterizată prin spirit de inițiativă și simț deosebit de dezvoltat al afacerilor [6, p. 153].

În concluzie doresc să readuc în atenție faptul că potrivit art. 220 din Codul Penal al Republicii Moldova, proxenetismul presupune îndemnul sau determinarea la prostituție sau înlesnirea practicării prostituției de către o altă persoană, dacă fapta nu întrunește elementele traficului de ființe umane. Proxenetismul reprezintă una din cele mai josnice modalități de a obține beneficii materiale pe seama unei alte persoane, însă cât de bizar nu ar părea factorii ce îl pot influența pe proxenet pentru a desfășura aceste activități pot fi practic identice cu cele ale prostituatelor, fiind chiar cunoscute cazuri când persoane ce au activat în trecut ca prostituate au pus pe picioare adevărate rețele și businessuri care le aduc un profit permanent, astfel constituindu-se o rețea vicioasă, așa numitului sex-business.

Referințe:

1. Convenția pentru reprimarea traficului de ființe umane și a exploatării prostituției semenilor, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 317 (IV) din 2 decembrie 1949.
2. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979.
3. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, proclamată de către Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene la 7 decembrie 2000 (înlocuită prin Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 iunie 2016).
4. POP, O. Aspecte generale privind drogurile și consumul acestora. În: *Legea și viața*, nr. 4, 2007.
5. BÎRGĂU, M. *Criminologie (Curs universitar)*. Ed. a 2-a rev. și compl. Chișinău, 2010.
6. OANCEA, Iu. *Prostituția și proxenetismul (aspecte juridice, criminologice, istorice) / Teză de doctorat*. Chișinău, 2012.

CZU: 343.23:343.988

DOI: 10.5281/zenodo.7363044

INFRAȚIUNEA CA ACT DE VICTIMIZARE RECIPROCĂ: ABORDĂRI JURIDICO-PENALE ȘI CRIMINOLOGICE

SAMOILENCO Victoria,

doctorandă, Școala Doctorală „Științe Juridice”,
Universitatea de Stat din Moldova
ofițer superior al Secției Reintegrare Socială, Penitenciarul nr.3 Leova
ORCID: 0000-0002-5998-2622

The crime is a fundamental category of criminal law as a science but also a legal institution of criminal law as a branch of law. The crime also presents opportunities for legal and doctrinal definition, both of which are extremely important, but from a doctrinal point of view, the approaches are very varied. The victimological perspective on crime is especially important because it allows the identification of the necessary measures to prevent victimization and crimes. The purpose of this research is to show that victimization is one of the most important aspects of crime and can be identified with it. At the same time, we will demonstrate that the victim can be perceived as an individual entity but also as a collective entity. From this perspective, a person can be victimized, but also a state, a social group, etc. Both categories of victims have specific victimological characteristics. These must be studied and used to prevent victimization.

Keywords: victimization, crime, victim, aggressor, victim entity.

Noțiunea de infrațiune reprezintă una din categoriile-cheie ale dreptului penal ca disciplină științifică. În același timp, ea reprezintă alături de noțiunile „răspundere penală” și „pedepsă penală” una din instituțiile fundamentale ale dreptului penal ca ramură a dreptului public. Este bine știut faptul că în teoria dreptului penal și în diferite legislații, infrațiunea este privită din 2 puncte de vedere: ca fenomen social și ca fenomen juridic.” [1, p. 121] În măsura în care fenomenele juridice sunt și ele niște manifestări ale socialului, nu ar fi greșit să considerăm că in lato sensu, infrațiunea poate fi definită ca fenomen social, iar in stricto sensu ca fenomen juridic. Există autori care consideră infrațiunea „un fenomen material, uman, social, moral, politic și juridic” [2, p. 147], fapt care este în mare parte adevărat și se explică prin faptul că ea are loc printr-un consum de energie într-un timp și un spațiu fizic, implică o relație socială conflictuală dintre oameni, este imputabilă datorită unei voințe politice care se concretizează într-o politică penală concretă a statului și se materializează prin intermediul normelor juridice de drept penal, ține de conștiința socială în materie de convingeri privitoare la comportare, etc.

Această vastă complexitate a infrațiunii ca și fenomen juridic și social însă, este pe departe de a fi epuizată prin enunțarea celor 6 laturi: materială, umană, socială, morală, politică și juridică. În cursul dezvoltării științei, mai ales a

științelor juridice, a apărut necesitate de a atribui noțiunii de infrațiune noi înțelesuri. Unul dintre acestea este sensul de „victimizare”. Doctrina victimologică evită să utilizeze termenul de infrațiune în definirea noțiunii de victimizare, considerând în sensul cele mai general al cuvântului că victimizarea este „un proces de transformare a persoanei în victimă.” [3, p. 336] O asemenea abordare ar atribui fenomenului victimizare inclusiv și autovictimizarea, fapt care, este rezonabil dacă vorbim în termenii unei victimologii psihologice (psihologia victimei), nu și în cazul unei victimologii criminologice.

În termenii unei victimologii criminologice am defini victimizarea ca pe o transformare a persoanei în victimă, dar nu oricum, ci anume în urma unui act infracțional. În această accepțiune, actul infracțional și noțiunea de victimizare ar fi identice. Ar fi vorba despre 2 laturi: pe de o parte fapta penală, cu caracter vătămător, pe de altă parte transformarea persoanei în victimă în urma acestei fapte, însă doar o singură monedă. Și pentru această accepțiune există anumite imputări, una din ele ar fi că nu în toate infracțiunile avem persoane care devin victime, spre exemplu infrațiunea de evaziune fiscală. Putem soluționa această „dispută științifică” prin atribuirea caracterului de victimă nu doar persoanei fizice, dar și unei colectivități, așa cum este statul, sau chiar unitățile sale administrative. Dacă analizăm acest punct de vedere, observăm că colectivitățile, indiferent de mărimea lor, au această capacitate de a prezenta anumite trăsături victimologice. Spre exemplu, dacă analizăm din perspectiva statului ca și colectivitate, am spune că există state cu vulnerabilitate victimală mai scăzută și state cu vulnerabilitate victimală mai înaltă. Este plauzibil. Ușor de explicat și prin recurgerea la exemple recente, altfel nu am înțelege de ce trupele ruse au intervenit anume în Ucraina și nu în SUA. În acest context, vom spune că statele înalt dezvoltate din punct de vedere economic, cu armată puternică și care nu se află în proximitatea Federației Ruse, stat expansionist și ofensiv, prezintă un risc victimal scăzut, în sensul de a fi atacate și ocupate de către aceasta. Dimpotrivă, statele vecine cu Federația Rusă, mai ales cele mici, cu armată mai slabă, dar mai ales unite de același trecut sovietic cu aceasta, prezintă un risc victimal chiar foarte înalt.

Riscul de victimizare poate fi apreciat ca fiind mai scăzut sau mai înalt și în cazul unor colectivități mai mici, spre exemplu, în cazul infracțiunii reglementate la art. 327 CP RM – abuzul de putere sau abuzul de serviciu [4], de îndată ce există discrepanțe între Unitățile Teritoriale Administrative (raioane) privind dimensiunile fenomenului corupțional. Rezultă că în unele raioane interesele publice vor fi lezate mai puternic, în altele mai slab, în urma acestei infracțiuni. Este necesar de menționat faptul că în cazul acestei infracțiuni, victima se poate concretiza atât în persoane fizice, cât și în persoane juridice, însă în ambele cazuri,

categoriv vorbim despre o victimizare care emană de la un act infracțional.

Totodată, în cazul victimei colective (state, raioane, orașe, etc.) putem considera că există formațiuni ce riscă să fie afectate mai mult, și formațiuni care riscă să fie afectate mai puțin de fenomenul criminalității la modul general (prin cumularea tuturor infracțiunilor dar și a efectelor acestora). În acest caz, vom aprecia vulnerabilitatea victimală, prin recurgerea la calculul ratei de victimizare dar și a ratei criminalității, și, în același timp, sunt relevante nu doar studiile cantitative dar și calitative, deoarece în decursul unui an, într-o Unitate Administrativ Teritorială pot avea loc un număr colosal de infracțiuni săvârșite din imprudență, sau de infracțiuni care se califică ca ușoare, iar în alta un număr colosal de infracțiuni grave săvârșite cu intenție. Pentru astfel de situații vom spune că într-un anumit raion populația prezintă vulnerabilitate în raport cu anumite infracțiuni, însă, în nici un caz numărul identic de infracțiuni nu va presupune o vulnerabilitate victimală identică dacă numărul infracțiunilor grave prevalează într-o anumită unitate. În același timp, problema poate fi abordată din punctul de vedere al infracțiunii și al tentativei de infracțiune, care implică aspecte precum vigilența organelor de drept și capacitatea indivizilor din comunitate de a se autoapăra în situații infracționale, ambele constituind un indicator al unei vulnerabilități victimale mai mici, deoarece populația este mai vulnerabilă și prezintă un risc victimal mai înalt în raioane unde organele de drept sunt mai puțin vigilente iar indivizii mai puțin capabili de a se autoapăra.

A aborda în cadrul victimologiei criminologice infrațiunea ca act de victimizare, implică volens-nolens extinderea sensului pe care îl are însăși conceptul de victimă. Infrațiunea prin însăși definițiile ei legale și doctrinare, își incumbă un efect ce se resfrânge atât asupra persoanei și atributelor ei (viață, sănătate, cinste, libertate, patrimoniu), cât și a colectivității și atributelor ei (ordine, securitate, unitate, etc.), de unde rezultă că victimizarea care se produce prin infracțiune vizează atât o victimă individuală cât și una colectivă. O astfel de percepție mai largă asupra victimei și victimizării are un rezon practic extrem de important și anume, identificarea strategiilor de prevenție și protecție victimologică. Se știe că pentru eradicarea crimei statul adoptă măsuri generale, speciale și individuale de prevenție criminologică, însă, acestea vizează transformări în acțiunile infractorilor. Pe de altă parte, eradicarea crimei nu poate avea loc printr-o acțiune unilaterală, din acest motiv, nu ne putem aștepta ca eradicarea crimei să aibă loc prin modificarea comportamentului criminal. Și comportamentul victimal este la fel de relevant la declanșarea mecanismului actului infracțional și la derularea în întregime a acestuia, din acest motiv, sunt necesare măsuri generale, speciale și individuale de prevenție victimologică.

Divizarea conceptului de victimă în victimă individuală și victimă colectivă,

reprezintă o oportunitate în identificarea unor măsuri generale de prevenție victimologică a crimei, atunci când abordăm victima colectiv, cât și a unor măsuri de prevenție speciale și individuale, când abordăm victima ca și individualitate, sau când vorbim despre categorii de individualități victimale (victima provocatoare, victima cooperantă, etc.). Dacă ne raportăm la statul Republica Moldova ca entitate victimologică colectivă, atunci ne dăm seama că vulnerabilitatea ei victimală este sporită, în deosebi în raport cu state precum Norvegia, Finlanda, etc., dar în același timp, vulnerabilitatea victimală a Republicii Moldova este scăzută în raport cu state ca Yemen, Afganistan, Somalia, etc. Sărăcia, șomajul, nivelul de cultură și educație al populației, problemele de sănătate mintală cu care se confruntă populația sunt elemente esențiale care modelează atât criminalitatea cât și elementul ei corelativ-victimitatea. Deseori, în cadrul statului un grup etnic sau religios prezintă trăsăturile unei entități victimale colective (ex. romii, evreii, musulmanii, etc.). Aceasta se explică prin faptul că „complexitatea și dificultatea soluționării unor probleme economice și sociale, asociate cu manifestările la nivel local care au efect asupra fenomenului victimizării, cunosc uneori accente particularizate pe diverse segmente ale populației.” [5, p. 9]

Acest mod de a percepe criminalitatea și victimitatea ne relevă că victimologia nu este în nici un mod o ramură a criminologiei, așa cum mulți acceptă de fapt, ci o oglindă a acesteia: o știință care își are aportul ei la eradicarea crimei prin identificarea mecanismelor de influențare pozitivă a comportamentului victimal, în măsura în care, criminologia își asumă aceeași influențare a comportamentului criminal. Prin urmare, criminologia și victimologia sunt discipline independente dar complementare, iar atunci când vorbim despre resocializare, nu ne limităm doar la resocializarea infractorului dar și a victimei, când vorbim de factori criminogeni, nu-i putem desconsidera pe cei victimogeni, etc. De fapt, din punct de vedere juridic, victimologic și criminologic, în actul infracțional nu fapta ori vina este elementul prin care identificăm victima și agresorul, deoarece vinoveți și problematici sunt ambii: responsabilitatea este elementul esențial, fiind în special un atribut de identificare a agresorului, la fel ca și pasibilitatea de răspundere penală, victima fiind de regulă impasibilă de o pedeapsă penală, dar, diferitele situații infracționale, în mod evident, conturează și excepții, altminteri nu s-ar discuta, în cadrul disciplinelor psihologice mai ales, despre problema victimei devenită agresor.

Infrațiunea abordată ca act de victimizare are anumite imputări inclusiv din cauza că la nivelul diferitor state, faptele penale sunt incriminate diferit, respectiv, un comportament ar constitui un act de victimizare într-o anumită regiune, și dimpotrivă, nu ar fi o victimizare într-o alta. Această incertitudine cu privire la faptele care constituie acte de victimizare, prin urmare infracțiuni, poate fi

soluționată dacă nu limităm infrațiunea la legislațiile penale ale diferitor state. Acestea nici pe departe nu sunt perfecte, în deosebi din cauza că realitățile sociale se schimbă de la o zi la alta, respectiv și metodele prin care se realizează latura obiectivă a diferitor infrațiuni au evoluat mult, astfel încât, legiuitorul nu reușește imediat să intervină cu modificări, deși anumite acțiuni, neprevăzute de legea penală sunt capabile de a produce daune în același grad prejudiciabil ca și faptele incluse în legea penală. Prin urmare, în abordările criminologice și victimologice, trebuie să concepem infrațiunea într-un sens mai larg, în primul rând ca pe orice atentare semnificativă la drepturile și libertățile fundamentale ale omului, ca pe orice faptă capabilă de a provoca daune și suferință, inclusiv prin efecte negative de viitor asupra stării psihice și de sănătate a persoanei și asupra ordinii publice și a stabilității sociale, când vine vorba despre o entitate victimală colectivă. Concepută astfel, infrațiunea se apropie mai mult de reglementările internaționale. Statele lumii, încearcă să identifice un consens și să impună anumite standarde minime de incriminare, cel puțin despre asta vorbește dreptul tratatelor.

Infrațiunea și victimizarea, ca două fețe ale uneia și aceleași monede, definite în lato sensu, așa cum am indicat mai sus, dar și extinderea conceptului de victimă prin acceptarea ideii că există totuși entități victimale colective, ne permite să emitem anumite judecăți de valoare cu privire la unele evenimente recente, care are rezonanță inclusiv și în țara noastră și anume, războiul din Ucraina. Invazia rusă este în mod cert o infrațiune, prin urmare și o victimizare a Ucrainei, deoarece prin aceasta s-a atentat la stabilitatea socială a unui stat independent, dar mai ales, s-au încălcat într-un mod flagrant și atrocitar drepturile omului. Repercursiunile evenimentului asupra statelor din vecinătate și nu numai, au dus la extinderea instabilității sociale și în afara Ucrainei, prin urmare, într-un nivel mai redus firește, au fost victimizate nu doar Ucraina, dar și Republica Moldova, care importă produse extrem de importante din Ucraina, lapte praf pentru nou-născuți, medicamente, etc., produse care importate din alte zone, la prețuri mult mai mari, au devenit mai puțin accesibile populației din țara noastră, deja epuizată de șomaj și sărăcie, dar mai ales de „canceruri sociale” și diverse flageluri criminale, dintre care corupția este cea mai îmbibată și extrem de puternic ancorată în realitatea socială.

Făcând abstracție de repercursiunile evenimentelor din țara vecină asupra țării noastre, vom vedea că reacția de apărare a Ucrainei, a determinat ca aceste atrocități să constituie un act de victimizare reciprocă, ori, și printre ruși există numeroase victime. În presă se vehiculează că unii soldați ruși nu au fost informați în prealabil despre locul și natura „operațiunilor militare” la care urmau să ia parte, astfel încât, au acționat confuz și au devenit ținte ușoare ale armatei

Ucrainene: unii soldați au murit în luptă, alții au fost luați prizonieri, statele lumii au impus sancțiuni împotriva Rusiei care i-au afectat economia, etc. Ne apropiem așadar, de un nou înțeles al conceptului de victimizare: orice act de victimizare este în primul rând un act de victimizare reciprocă, indiferent dacă vorbim despre entități victimale individuale sau entități victimale colective implicate în acest proces.

Nu doar reacția de autoapărare a victimelor, care adesea este una de natură agresivă, ne determină să considerăm că orice victimizare ar fi o acțiune reciprocă: victima poate fi acel element al cuplului penal care inițiază actul infracțional prin comportamentul ei provocator și vătămător în raport cu agresorul, generând un surplus de impulsivitate acestuia, determinant pentru declanșarea actului infracțional. Victimizarea agresorului de către victimă poate avea loc și prin manipulare: în relațiile de familie un membru poate fi manipulator, altul manipulat, iar ultimul devine nervos și frustrat când conștientizează acest fapt și se transformă în individ răzbunător, poate chiar să folosească ulterior acest tipar comportamental (răzbunarea) în relațiile cu alți oameni în mod arbitrar și nejustificat, generând un nou cerc vicios de victimizare. Infrațiunea ca și act de victimizare reciprocă ține adesea de niște relații toxice și patologice prealabile, relație în cadrul căreia atât victima cât și agresorul își fac rău reciproc, în acest caz, însăși noțiunile de victimă și agresor sunt mai mult convenționale și utilizate cu scopul de a identifica partea care se face responsabilă de conflict prin faptul că a săvârșit acțiunea cu cel mai înalt grad prejudiciabil.

Legislația penală a țării noastre însăși nu exclude ideea victimizării reciproce, de îndată ce stabilește la art. 76 al. (1) lit. „g” că „ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infrațiunea”[4] sunt de o așa natură încât ele permit atenuarea pedepsei subiectului infracțiunii. Uneori, această circumstanță atenuantă poate fi invocată ca legitimă autoapărare. O situație de acest gen a fost conturată și în cazul lui L.S. care a comis o infracțiune de omor, pentru care prima instanță a decis totuși în defavoarea inculpatului, deși acesta a fost atacat în prealabil de victimă, fiindu-i provocate vătămări corporale grave, confirmate prin expertiza medico-legală, a încercat cu străduință mare să evite conflictul fugind din calea agresorului devenit victimă, nu a acționat decât după ce a fost atacat și a primit el însuși leziuni puternice, a sunat la salvare în speranța că își va salva victima după ce a răbufnit și a realizat că ceea ce și-a propus să fie legitimă autoapărare s-a soldat în urma unei reacții impulsive cu omor. [6] Comportamentul agresorului pare chiar mult mai destoinic și mai onorabil decât al victimei în acest caz, însă pentru instanță acest fapt nu a fost relevant, deoarece prevalează litera legii: omorul a fost săvârșit cu deosebită cruzime iar autorul crimei nu și-a recunoscut pe deplin vina, astfel fiind condamnat la 15 ani privațiune de libertate (minimum din pedeapsa prevăzută

pentru componența cu agravantă a infracțiunii). Având în vedere realitățile sociale din Republica Moldova, acesta nu este un caz tipic de victimă transformată în agresor. Majoritatea situațiilor de acest gen se întâmplă în cazul victimelor violenței în familie, astfel, soții condamnați pentru omorul soțului abuziv reprezintă modelul clasic de victimă-agresor.

Victima și agresorul constituie în termeni victimologici un cuplu penal, relația lor fiind una de natură conflictuală și patologică, ei antagonizând foarte puternic unul cu altul și victimizându-se reciproc, fiecare considerând că este în drept să o facă. Spre exemplu, în unele cazuri de viol victima declanșează în mintea agresorului un gând distorsionat de tipul „putere și control” prin simplul fapt că a avut o atitudine prea arogantă în comunicarea cu acesta, care a devenit nervos și frustrat. Victima, anterior declanșării mecanismului actului infracțional se consideră „o mare divă”, este convinsă că are un statut, o valoare net superioară și este o impertinență să fie „abordată de un astfel de tip”, ori, o atitudine mai relaxată, un răspuns pe un ton mai puțin arogant nu ar genera frustrare în mintea agresorului și acesta nu ar dori să „își demonstreze puterea în raport cu aceasta”. În acest tipar infracțional, destul de des întâlnit, suntem îndreptățiți să spunem că atitudinea victimei a fost una care a dus la victimizarea agresorului, ori, în comunicarea cu oamenii suntem obligați să fim prevăzători, există persoane care au trăit diferite traume, care au diverse neîmpliniri și acest fapt determină ca și psihicul lor să fie unul fragil, având nevoie de o atitudine protectivă (ex. să fie refuzați politici) ori, tocmai o astfel de atitudine ar fi extrem de securizantă pentru victimă și ar determina ca actul infracțional să nu aibă loc.

În urma celor expuse, rezultă că infracțiunea reprezintă mai mult decât ceea ce legislația penală a diferitor state prevede. Infrațiunea este în primul rând un act de victimizare a persoanei privită în individualitatea sa, dar și a colectivității. Este un act de victimizare în măsura în care lezează semnificativ drepturile omului și stabilitatea socială la nivelul diferitor grupuri. În același timp, infracțiunea se prezintă adesea ca un act de victimizare reciprocă, delimitarea între victimă și agresor are loc numai în baza atribuirii, în virtutea legii firește, a responsabilității și a pedepsei. Pentru o mai bună înțelegere a noțiunii de victimă în procesul de victimizare infracțională este recomandat de a recurge la utilizarea termenilor entitate victimală individuală și entitate victimală colectivă, astfel putem identifica cu ușurință „cuplul penal” într-o gamă mai largă de infracțiuni, nu doar în infracțiunile unde persistă o relație intensă, psihologizată, bazată pe afecte și instincte puternice. Abordarea victimologică a infracțiunii este extrem de importantă în măsura în care favorizează indentificarea măsurilor de prevenție victimologică a crimei și identificarea caracteristicilor victimologice a diferitor categorii de victime, caracteristici care se pot preta diferitor măsuri de profilaxie

victimologică.

Referințe:

1. GRAMA, M. ș.a. Drept Penal. Partea generală, vol. I. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2012. 326 p.
2. BULAI, C., Manual de Drept penal. Partea generală. București: All, 1997. 647 p.
3. CIOBANU, I. Criminologie. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2013. 559 p.
4. Codul Penal al Republicii Moldova.
5. VASILE, V. ș.a., Studiu comparativ privind preocupările în domeniul cercetării calitative a fenomenului victimizării, cu deosebire în comunitățile de romi. București: Ed. Pro Universitaria, 2017, 144 p.
6. Portalul Național al Instanțelor de judecată. Judecătoria Cahul. Hotărârile Instanței, Dosarul nr. 1- 236/2016, Sentință în numele legii din data de 30.03.2017. [Accesat: 22.03.2022] Disponibil:
https://jch.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/4b822ea8-b058-e711-80d3-0050568b37b6

CZU: 343.82:343(478)(094.4)

DOI: 10.5281/zenodo.7363006

**SUPRACRIMINALIZAREA ȘI HIPERCRIMINALIZAREA PERSOANELOR
PRIVATE DE LIBERTATE PRIN EXPUNEREA LA PROCESE SUBCULTURALE ÎN
MEDIUL CARCERAL**

SAMOILENCO Victor,

doctorand, Școala Doctorală „Științe Juridice”,
Universitatea de Stat din Moldova,
ofițer principal al SLA, comisar de justiție, Penitenciarul nr.3 Leova
ORCID: 0000-0002-9277-5983

Criminal subculture is a negative phenomenon that perfectly characterizes prison life in our country. One of the negative effects is the resistance of convicts to the positive effect of resocialization and education actions. Another effect is recidivism in the detention environment. The aim of this research is to analyze the opportunity to introduce new terms in the criminological approach of subculture, namely the overcriminalization and hypercriminalization of detainees. These terms refer to 2 ways to re-offend in detention. Hypercriminalization is the most serious form of recidivism of detainees and refers to the criminal lifestyle adopted voluntarily by persons deprived of their liberty. Hypercriminalized people want to commit as many crimes as possible, disregarding prosocial norms and adoring the criminal group and the rules imposed in this group. The behavior of these people can be changed through long-term interventions and multidisciplinary assistance. Their resocialization would lead to a decrease in the crime rate and an increase in social stability.

Keywords: criminal subculture, subcultural processes, overcriminalization, hypercriminalization.

Este bine știut faptul că scopul pedepsei penale îl constituie „restabilirea echității sociale, corectarea și resocializarea condamnatului precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni” [1, Art.61, al.(2)]. În același timp este cunoscut faptul că „detenția unei persoane presupune că acesta este plasată într-un mediu în care acceptă un anumit mod de trai, gândire, apreciere, comportament, relații interpersonale care sunt în conformitate cu subcultura penitenciară” [2, p.117]. Nu în ultimul rând ne este cunoscut că „subcultura criminală reprezintă un fenomen social, în cadrul căruia relațiile dintre indivizi, valorile, activitatea, comportamentul, modul lor de viață și de gândire sunt bazate pe un sistem de norme neformale orientate împotriva normelor oficiale” [3, p. 449], și totodată că aceste norme, care sunt neformale, nescrise, neoficiale, nelegale se prezumă a fi capabile de a modela la condamnați inclusiv forme de conduită antisocială, și anume variantele cele mai prejudiciabile de comportament, care se pretează unor calificări de natură penală, constituind infracțiuni. Rezultă așadar că în primul rând contactul persoanelor private de libertate cu subcultura criminală este factorul care compromite scopul pedepsei penale anterior menționat și nu activitatea în sine a organului de drept abilitat cu asigurarea executării

pedepselor penale privative de libertate, deși acesta din urmă trebuie să își asume un rol mai vizibil în contracararea acestei subculturi.

Evident nu toate persoanele supuse unei pedepse penale pot fi prezumate ca promotoare a normelor de subcultură. În primul rând pentru că o bună parte din acestea conform sentinței au de executat pedepse penale neprivative de libertate și prin urmare, nu intră în contact și le rămâne necunoscută rutina penitenciarului, în al doilea rând pentru că la o bună parte din persoanele private de libertate ca rezultat al condamnării, deși le este atribuit un rol și un anumit statut în mediul carceral (aparținând astfel unei categorii informale), în corespundere cu normele subculturale evident, nu cedează tentațiilor și resping acest rol, deci, în mod efectiv nu și-l asumă, chiar dacă acest fapt se întâmplă mai frecvent cu acei condamnați care au fost diminuați în statutul lor (abijânfe) comparativ cu condamnații cărora le este conferit un statut în mediul de carceră mai înalt (blatnoi, mujâc, etc.). Condamnații conștientizează și reacționează în mod diferit la efectul subculturii criminale iar „apartenența la una dintre categoriile informale este în primul rând o funcție a atitudinii față de administrația penitenciarului” [4]. Unii condamnați colaborează cu administrația, unii mențin raporturi absolut neutre, iar alții sunt în conflict și opun rezistență la efectul pozitiv al acțiunilor de resocializare, inclusiv prin continuarea activității criminale în detenție și antrenarea altor persoane private de libertate în astfel de activități.

Scopul subculturii criminale este inclusiv cel de a favoriza săvârșirea infracțiunilor în mediul de detenție. Din punct de vedere juridico-penal, putem afirma că subcultura criminală este în strânsă legătură cu criminalitatea organizată, astfel încât, nu e neapărat ca în toate cazurile, toată latura obiectivă a infracțiunii să se desfășoare în detenție, întrucât mediul carceral poate servi ca loc în care are loc numai etapa de organizare și planificare a infracțiunii, aceasta consumându-se în afara penitenciarului, fiind executată de alți autori, inclusiv cu ajutorul altor complici. În acest mod, subcultura criminală devine conectată la realitatea extracarcerală și îi poate fi atribuit rolul de modelator al criminalității în general, nu doar al criminalității penitenciare. Ar fi eronat să concepem așadar, subcultura criminală ca pe un element ce are rezonanță numai în mediul deținuților. Pe de altă parte, cea mai puternică rezonanță totuși în acest mediu o are, de îndată ce infracțiunile care se săvârșesc sub vastul imperiu al normelor subculturale constituie în sine o variantă de recidivă deosebit de periculoasă, întrucât sunt săvârșite de persoane care refuză în mod categoric și deliberat normele prosociale, chiar sub auspiciul sancțiunii.

Clemmer, citat de cercetătorii sloveni Meško și Hacin, consideră că aderarea la subcultura criminală reprezintă „un eșec de adaptare la mediul de detenție”. [5,

p. 334] Menționăm că realitatea carcerală este conturată în penitenciarele lumii în mod diferit, la fel și subculturile din cadrul acestora. În unele țări subcultura penitenciară a condamnaților o domină pe cea a angajaților și are capacitatea de a-și impune normele într-o manieră destul de brutală, dimpotrivă în unele state aceasta este abia sesizabilă la fel cum este cazul închisorilor din Slovenia, care asigură o rată de resocializare la nivel cu penitenciarele din nordul Europei (Norvegia, Finlanda), cele mai performante din acest punct de vedere. Din această perspectivă, aderarea la subkultură nu ar reprezenta, pentru un deținut din Republica Moldova un eșec de adaptare, dimpotrivă, ar fi exact un semn de adaptare, indiferent de statutul informal care îi revine. Persoanele neadaptate din detenție, de regulă, nu au un semn de identificare socială, sunt în conflict cu masa de deținuți, se dețin separat, deoarece este necesar să le fie asigurată securitatea [6], și se opun cu vehemență subculturii, nefiind de acord cu diminuarea statutului lor și cu poziția degradantă care le revine, sau nu sunt de acord cu sistemul neformal și ilegal de „taxe” care sunt impuse de autoritățile interlope pentru a forma binecunoscutul „obșceac”, etc. Din acest punct de vedere, putem spune că termenul „adaptare la mediul de detenție” în cazul penitenciarelor din Republica Moldova, poate avea numai un sens depreciativ, deoarece reprezintă o adaptare la un mediu degradant și ostil pentru întreaga structură a personalității umane (sunt afectate cognițiile, voința, afectivitatea, convingerile, valorile, etc.).

Din cele expuse denotă că în Republica Moldova penitenciarele nu au acea capacitate de a cultiva la deținuți bune moravuri, impedimentul fiind subcultura criminală care integrează diferite elemente precum limbajul criminal, stratificarea socială a condamnaților, tradiții și obiceiuri criminale, etc., toate acestea, favorizând cultul violenței și al câștigurilor rapide și ușoare. Chiar și o persoană care a fost privată de libertate săvârșind infrațiunea sub imperiul unor circumstanțe excepționale, care în mod normal nu ar acționa și nu ar gândi ca un criminal, poate fi sedusă cu ușurință de subkultură, mai ales dacă i se sugerează că actul condamnării sale este o dovadă de injustiție, fiind montată împotriva colaboratorilor organelor de drept. Pentru a fi atrasă în subkultură i se oferă prestigiu, sentimentul de importanță, i se formează convingerea că se află pe o poziție de autoritate și în cele din urmă, poate fi atrasă în activitatea criminală. În acest mod are loc o supracriminalizare a infractorului chiar în mediul de detenție: un caz specific când pe lângă infrațiunea pentru care este condamnat, acesta mai săvârșește o infrațiune, deja nu contează dacă aceasta este sau nu descoperită de către organele de drept, cel puțin nu prin prisma corijării și resocializării, deoarece în ambele cazuri, denotă că echipa multidisciplinară care desfășoară acțiunile de resocializare a eșuat lamentabil, mai ales pe palierul motivării și convingerii condamnatului de a corecta comportamentul său antisocial.

Din rutina penitenciarului din păcate nu lipsesc astfel de situații când persoanele condamnate reușesc să săvârșească infrațiuni iar o bună parte a acestora să rămână necunoscute organelor de drept, și prin urmare, nepedepsite. Este de la sine înțeles că mediul carceral este în primul rând un mediu de consum, dacă ar fi altfel, în detenție nu ar fi fost implementat tratamentul farmacologic cu metadonă, pentru condamnații care își declară deschis dependența. Conform ultimului raport anual de bilanț al ANP, în 2021, per total, în instituțiile penitenciare au fost înregistrate 160 de cazuri când la efectuarea de percheziții s-au ridicat produse și substanțe narcotice, comparativ cu anul 2020, când s-au înregistrat 78 de cazuri [7, p. 8]. Totodată, în anul 2021 au fost inițiate 158 de cazuri penale și contravenționale în legătură cu circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor pe teritoriul instituțiilor penitenciare dar și în legătură cu transmiterea ilegală a unor obiecte interzise persoanelor deținute în penitenciare [7, p. 10], din care denotă că o bună parte a narcomanilor din detenție tănuiesc dependența și sunt consumatori ilegali. Acest fapt presupune că spectrul infrațiunilor reglementate de art. 217-217⁶ din CPRM sunt susceptibile de a avea un aport considerabil la supracriminalizarea persoanelor private de libertate.

Apare întrebarea „ce legătură ar avea această stare de lucruri cu procesele subculturale?”. În primul rând faptul că introducerea de substanțe interzise în penitenciar de către condamnați în mod obligatoriu trebuie să aibă loc cu acordul și prin modalitatea care o decid liderii acestei subculturi. Este de la sine înțeles, altfel consecințele pentru elita criminală ar fi devastatoare, deoarece ar crește numărul măsurilor de regim, în deosebi al perchezițiilor inopinate, s-ar ridica cartele sim, telefoane, altfel spus, obiecte care pot constitui dovada altor infrațiuni sau și mai simplu, obiecte indispensabile pentru înțierea, organizarea și coordonarea din penitenciar a altor infrațiuni care au loc în afara mediului carceral. Introducerea și consumul de substanțe interzise în penitenciar așadar, are loc sub egida elitelor criminale, în caz contrar, apare riscul contracarării infrațiunilor de către administrație. Mai mult de atât, liderii subculturii criminale pot organiza un consum ilegal public pentru întreaga elită criminală din penitenciar în contextul unor sărbători (ex. ziua de naștere a unui „smotreashii”, etc.) pentru a menține și întări coeziunea la nivelul grupului, iar acest fapt atinge semnificația unui adevărat ceremonial, care este un element esențial al subculturii, deoarece subcultura nu este alcătuită doar dintr-un sistem de norme informale, dar și din elemente de limbaj, varietăți pseudo-artistice, etc.

Orice mediu de consum este susceptibil de a deveni un mediu latent al actelor de violență în măsura în care drogurile afectează funcțiile psihice ale persoanei, stimulând agresivitatea, iar penitenciarul nu este o excepție în acest sens.

Consumul organizat de droguri în penitenciar este deseori o activitate concomitentă cu jocurile de hazard, jocuri în care există mize, necâștigători și învingători, prin urmare, încă o sursă de conflict care poate degenera în acte de violență. Așadar, dincolo de demența datorată consumului, din cauza căreia condamnații pot deveni brutali și deteriora bunurile unității de detenție, mai există și violența orientată spre persoane, care finalizează cu vătămări fizice de diferită gravitate, care se pretează la fel unor calificări în sfera penalului, aducând un aport semnificativ la supracriminalizarea persoanelor private de libertate. Conform ultimului raport de bilanț al ANP, în 2021 s-au înregistrat 1153 cazuri de leziuni corporale, fapt ce prezintă o creștere cu 11,18% mai mult față de anul 2020 [7, p. 8].

Societatea carcerală a ajuns extrem de stratificată din cauza violenței care a devenit principalul instrument de discriminare a grupurilor vulnerabile de deținuți. Se recurge mai frecvent la violența fizică, psihică și sexuală, iar normele subculturale prescriu chiar molestarea sexuală a pedofililor și violatorilor, sub pretextul că infrațiunile cu caracter sexual sunt rușinoase. În 2021, conform raportului de bilanț, a avut loc un singur caz de acțiune violentă cu caracter sexual în mediul deținuților [7, p.10]. Cifra 1 este însă statistica exprimată de autorități, adică doar ceea ce organele de drept au reușit să descopere, în realitate, diferite cazuri de hărțuire sexuală și non-sexuală rămân tănuite din cauza ideologiei criminale care nu-i tolerează sub nici o formă pe turnători [8, p.148], pe de o parte, iar pe de altă parte, a concepției eronate conform căreia „cu cât mai multe infrațiuni sunt înregistrate, cu atât mai scăzut este nivelul de apreciere a muncii” [9, p.449]. Dimpotrivă, infrațiunile contra patrimoniului sunt „cele mai demne pentru a trăi sentimentul de mândrie infracțională”. Adepții subculturii nu concep ideea că orice infracțiune în sine este o faptă reprobabilă și rușinoasă, dimpotrivă, asociază un anumit tip de criminalitate cu „bărbăția” și „demnitatea”, de unde rezultă că fundamentul subculturii criminale nu este constituit din valori autentice ci din pseudovalori, care sunt extrem de periculoase, constituind un rău social care trebuie nimicit.

Actele de violență și consumul de droguri în mediul deținuților țin de cele mai dese ori de o criminalitate ocazională și determină așadar fenomenul „supracriminalizării”, care este un marker al recidivei în detenție, însă și „hipercriminalizarea” persoanelor private de libertate reprezintă deasemenea o recidivă, doar că mult mai periculoasă și mult mai profundă. Hipercriminalizarea este o etapă de îndoctrinare completă a condamnatului și o ancorare definitivă a acestuia în subkultură. În cazul supracriminalizării condamnatul nu transformă activitatea infracțională într-un scop în sine, fiind vorba despre situații hazardate, de infrațiuni care au fost săvârșite sub imperiul unor cauze diverse, infrațiuni

legate de a satisface nevoia de consum sau de infracțiuni comise sub catalizatorul impulsivității. Dimpotrivă, hipercriminalizarea reprezintă o etapă de asumare a unui stil de viață infracțional, când condamnatul transformă activitatea criminală în scop în sine, fiind însoțită de disprețul declarat față de reprezentanții organelor de drept, față de lege și de o adorație extremă a legilor hoșești și a „hoșilor în lege”. Hipercriminalizarea este acel punct de amplitudine, în care condamnatul refuză cu vehemență acțiunile de resocializare, pune la îndoială beneficiul, utilitatea și forța lor educativă, e punctul în care acesta nu își dorește efectiv resocializarea, privind-o ca pe o subjugare și ca pe un rău, preferând „să exceleze în infracțiunile nobile” pe care le concepe ca și unică virtute spre care ar trebui să tindă.

Pornind de la ideea de hipercriminalizare, putem să concepem și esența virtuții în percepția condamnaților îndoctrinați în subcultură, și anume, „capacitatea de a câștiga bani mulți prin intermediul activității infracționale”. În special predomină idealul de „om al tuturor posibilităților”, care are statut criminal și autoritate, având resurse financiare nelimitate și bucurându-se de prestigiu în lumea interlopă. Indivizii hipercriminalizați când se eliberează sunt extrem de frustrați de „lipsa lor de autoritate și de importanță”, de faptul că „la libertate nu-i cunoaște nimeni”, astfel încât, continuă activitatea lor infracțională, abordând-o cu totală lipsă de precauție, în mod intenționat, pentru „a se asigura” că vor fi reîncarcerăți. Altfel spus, vorbim despre persoane care nu văd în libertate o oportunitate ci mai curând o „neșansă” care duce la pierderea statutului. Nevoia de a fi stimat, apreciat, de a avea un statut, sunt în sine calități umane și sunt prevăzute de Maslow ca trebuințe tipic umane, fiind incluse în piramida sa. Lipsa abilităților prosociale la unii indivizi le creează dificultăți în satisfacerea acestor trebuințe, astfel încât, aceștia caută alternative, și cel mai simplu și ușor de asimilat este modelul negativ: „sunt blamat și dezaprobat dar îmi caut adepți în persoane care au aceleași probleme ca mine și mă impun până în punctul în care capăt autoritate printre ei”. Acesta este motivul pentru care limitarea libertății nu are efect în excluderea recidivei. Condamnatul va recidiva atât timp cât prin pierderea libertății va câștiga altceva decât educație și valori autentice, și anume, recunoaștere, stimă din partea semenilor infractori ca și el. Aceasta și este pledoaria de bază când apare întrebarea „să stârpim sau nu subcultura criminală?”.

Revenind la supracriminalizarea și hipercriminalizarea persoanelor private de libertate, s-ar cuveni să ne întrebăm cum ar fi corect să le înțelegem din punct de vedere procesual: sunt ele 2 fețe ale uneia și aceleiași monede sau mai curând 2 etape în care una o succede pe alta? Practica spune că condamnatul săvârșește una-două infracțiuni până a transforma activitatea infracțională în scop și într-un stil de viață asumat. Acest fapt este și necesar pentru „a demonstra” în fața elitei

tupeul de criminal și abilitățile, prin urmare, varianta etapelor succesive pare mai obiectivă. Nu există situații când elita criminală acceptă în tagmă un condamnat fără o instruire și o testare prealabilă a aptitudinilor de criminal, mai ales dacă acesta este foarte tânăr sau este transferat din penitenciarul pentru minori. Mai exact, accesarea în elita criminală presupune o perioadă de ucenicie, când este testată inclusiv fidelitatea persoanei vizavi de principiile și tradițiile criminale, este analizat trecutul criminal pentru a exclude accesarea în elită a condamnaților ce au săvârșit infrațiuni rușinoase (traficantii, pedofilii, violatorii), dar și trecutul în sens general, contând relația și atitudinea față de mamă și față de femeile din familie în general, care trebuie să fie una tandră și ocrotitoare, nu și în cazul în care reputația acestora este una proastă iar comunitatea le percepe ca fiind „depravate”. Anumite practici și orientări sexuale constituie fapte reprobabile, incompatibile cu statutul de „om”, conform normelor subculturale, deci, este verificat și acest detaliu important al vieții personale, precum și multe altele, unele fiind tănuite de către „elitiștii” din detenție, constituind taine ce au dreptul să le cunoască doar cei inițiați și cu experiență în practicarea ritualurilor criminale. Supracriminalizarea și hipercriminalizarea persoanelor private de libertate prin expunere la procese subculturale reprezintă așadar două etape importante în procesul de devenire a ceea ce putem numi, în sens ironic firește, „nobile interlopă”.

De ce este important să aducem în cadrul criminologiei aceste 2 noțiuni, anume când abordăm procesele subculturale din detenție? Ei bine, există în primul rând un rezon practic ce se referă la schimbarea strategiei de resocializare a deținuților. Ea pornește de la identificarea unor riscuri și nevoi criminogene pentru fiecare deținut în parte, în baza cărora este perfectat un program individual de resocializare. La moment această strategie de lucru nu face distincție între deținuții noi sosiți aflați la prima încarcerare, deținuții supracriminalizați și cei hipercriminalizați în mediul de detenție, respectiv nu există un program de terapie psihosocială anume pentru adepții subculturii criminale care fac parte sau riscă să facă parte din elita criminală, program a cărui intervenții să fie axate strict pe convingerea și motivarea deținutului de a renunța la subkultură, respectiv, nu există nici instrumentariul prin care să fie identificați acești deținuți. Cu alte cuvinte, nu există tehnici prin care să se stabilească dacă în riscurile și nevoile criminogene ale deținuților pot fi incluse inclusiv riscul de a adera la subkultură sau nevoia de a fi desprins de la aceasta. Strategia de resocializare existentă la moment pune accentul numai pe experiența infrațională propriuzisă iar programele de terapie psihosocială sunt modelate după infrațiune, existând programe pentru narcomani, pentru condamnații care au săvârșit infrațiuni de sustragere, pentru condamnații care au săvârșit infrațiuni de violență, infrațiuni cu caracter sexual, și deja programe educative, inclusiv de

alfabetizare, instruire profesională și programe care acoperă riscuri și nevoi generale, specifice pentru toți deținuții, etc.

În urma celor expuse, concluzionăm faptul că supracriminalizarea și hipercriminalizarea persoanelor private de libertate în mediul carceral prin expunerea acestora la procese subculturale constituie 2 noțiuni absolut noi care pot fi valorificate în abordările criminologice ale subculturii criminale, și sunt extrem de necesare pentru a face distincție între deținuții care recidivează în mediul de detenție și nerecediviști, pentru tipologizarea diferitor recidiviști în mediul de detenție dar și pentru a identifica noi oportunități de desocializare a deținuților din subkultură în vederea resocializării lor ulterioare în cultura de bază. Deținuții supracriminalizați și cei hipercriminalizați prezintă 2 categorii de recidiviști care se atârnă în mod diferit față de subkultură, riscurile și nevoile lor criminogene sunt diferite, prin urmare și programele de intervenție axate pe schimbarea lor comportamentală vor fi diferite. În special deținuții hipercriminalizați prezintă un deosebit interes pentru practicieni cât și pentru teoreticieni, deoarece ei duc modul „cel mai infracțional de viață” și se conduc de norme antisociale, opunând rezistență la efectul pozitiv al acțiunilor de socializare și prezentând un pericol pentru stabilitatea, siguranța și respectarea regimului în penitenciar.

Referințe:

1. Codul Penal al Republicii Moldova.
2. MĂRGĂRINT, T. Viața în detenție. Antropologia cotidianului. În: Revista de Etnologie și Culturologie, vol.XXVII, Chișinău: 2020, p. 117-123.
3. ȘUBELIC, L. Subcultura criminală în spațiul ex-sovietic, În: Materialele conferinței științifico-practice internaționale „Criminalitatea transfrontalieră și transnațională: tendințe și forme actuale de manifestare, probleme de prevenire și combatere” (Chișinău, Moldova, 26 iunie). Chișinău: 2018, p. 449-455.
4. VAVOKHINE, Y. La sous-culture carcérale (post)soviétique face à l'utilisation par l'administration pénitentiaire des doctrines d'autogestion, OpenEdition Journals/Champ Pénal. [Accesat: 22.03.2022] Disponibil: <https://journals.openedition.org/champpenal/7>
5. MEŠKO, G., HACIN, R. Prisoners' and Prison Workers' Views on the Prison Subculture in Slovenia. În: Revija za kriminalistiko in kriminologijo. Ljubljana. 2018, p. 333-345.
6. Codul de Executare al Republicii Moldova.
7. Ministerul Justiției al RM. Administrația Națională a Penitenciarelor. Raport privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2021 – Chișinău, 2022. [Accesat: 22.03.2022] Disponibil:

- https://drive.google.com/file/d/1ltu2_qZ8BYQznVTuSEvjVPPf00j67MOr/view
8. RUSU, O. Generalități privind evoluția și conținutul subculturii criminale. În: *Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, compartimentul Științe socioumanistice, Chișinău: 2007, p. 147-150.*
 9. FAIGHER, A., CERNOMOREȚ, S. Unele reflecții privind criminalitatea penitenciară în Republica Moldova. În: *materialele Conferinței Științifice Naționale cu Participare Internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (Bălți, Moldova, 26-27 iunie, 2020). Ed. a 4-a, Bălți, 2020. p. 445-450.*

CZU: 343.222:343.133:343.988

DOI: 10.5281/zenodo.7363076

VINOVĂȚIA VICTIMEI: JUSTIFICARE *VERSUS* SANȚIONARE

ȘAVGA Alina,

doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept penal,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0001-5386-0862

The guilt of the victim plays an important role as a trigger for a criminal act. This role can appear through a provocative or an incentive action, or even through cooperative behaviour. The theorists and the practitioners have developed two different views on this topic, some are in favor of the idea that the actions of the victims are justifiable regardless of what type of behaviour they have exhibited, others request the punishment of the victims in case they exhibited an amoral or illegal behaviour. Both groups have convincing arguments, despite them being contradictory.

Key-words: victim's guilt, provocative behaviour, instigation, cooperation, victim's defense, victim's prosecution.

Vinovăția victimei este un subiect extrem de controversat în explicarea cauzalității comportamentale. În acest sens, doctrinarii și practicienii optează pentru două abordări diametral opuse: unii justifică victima, indiferent de varianta comportamentală aleasă, în timp ce alții solicită sancționarea aspră a acesteia în cazul comportamentului ilegal sau imoral. Ambele tabere au argumente suficient de convingătoare.

În abordarea prof. G. Antoniu, pentru a fixa conceptul numit vinovăție, prima remarcă ce se impune este aceea că vinovăția este un concept ce nu aparține limbajului dreptului, ci psihologiei, fiind preluat în drept și absorbit în limbajul juridic, unde i s-a imprimat un anume specific [1, p.18]. Astfel, problema vinovăției pare doar la prima vedere a fi epuizată și soluționată definitiv.

În planul dreptului, vinovăția reprezintă o formă a corelației între fapta ilicită și autor, de natură a pune în evidență resorturile psihice adânci, care explică manifestarea individuală în raport cu un anumit sistem de valori, ocrotite prin norma juridică [1, p.15-16]. Respectiv, vinovăția este analizată ca un element propriu persoanei care a comis o faptă prohibită de lege.

Dar există și cercetări care sunt preocupate de cealaltă latură a problemei – vinovăția victimei. Sub aspect teoretic, o asemenea analiză este deosebit de interesantă, deoarece, din punctul de vedere al doctrinei criminologice, vinovat de comiterea unei fapte antisociale se face nu doar autorul faptei, dar și victima [2, p.28].

De subliniat că este necesară o delimitare tranșantă a noțiunii de vinovăție în dreptul penal, pe de o parte, și, pe de altă parte, a conceptului respectiv utilizat în cercetările victimologice sau în lucrările criminologice, când prin cuvântul vinovăție se dă o apreciere acțiunilor și comportamentului victimei, dar nu celor

ale infractorului. În acest sens, vinovăția victimei nu corespunde conținutului și volumului vinovăției în drept. Cu certitudine putem afirma că vinovăția victimei, ca unul dintre pretextele comiterii faptei ilicite, nu poate să aparțină laturii subiective a componenței de infrațiune, ci își ocupă locul printre semnele laturii ei obiective, ca orice alte circumstanțe ce contribuie la săvârșirea actului. Or, aici este una din deosebirile principale între definiția juridică a vinovăției și cea din victimologia criminologică [3, p.115].

Vinovăția victimei apare ca una din verigile sistemului cauzal al infracțiunii, manifestată atât prin comportamentul ei provocator – circumstanță ce influențează asupra vinovăției și răspunderii subiectului infracțiunii, cât și prin comportamentul ușuratic, neatent, riscant sau neprevăzător al persoanelor vătămate [4, p.74-75].

Prof. Benjamin Mendelson consideră chiar că ar exista o „receptivitate victimală”, exprimată în predispoziția înnăscută de a deveni victimă, adoptând teoria antropologului Cesare Lombroso cu privire la comportamentul uman deviant. Din punct de vedere psihosocial, corelația dintre delincvent și victimă cuprinde patru aspecte: victima este cauza delictului, victima este pretextul infracțiunii, victima este rezultatul unui consens între ea și delincvent, victima este rezultatul unei coincidențe. În contradicție cu aceasta, autorul T. Bogdan afirmă că victimele nu sunt rezultatul unor cauze native, ci al unor particularități individuale, momentane sau morfofiziologice ale analizatorilor. [5].

În doctrină „vinovăția victimei” este definită drept o categorie social-psihologică, care are o însemnătate morală și servește ca bază pentru soluționarea problemei privind răspunderea socială atât a individului, cât și a grupului social, a colectivului sau a persoanei juridice. Astfel, vinovăția victimei reprezintă o noțiune etico-morală și juridico-criminologică, aflată în legătură strânsă cu întrebările răspunderii sociale privind comportamentul imoral sau ilicit [2, p.27].

Examinând problema privind răspunderea victimei pentru comportamentul său care a contribuit la comiterea infracțiunii, cercetătorii contemporani propun înlocuirea termenului „vinovăția victimei” prin noțiunea de comportament negativ al părții vătămate [6, p.15; 7; 8, p.108-109] sau prin cea de comportament provocator/neprovocator [9, p. 306].

În opinia autorilor, stabilirea rolului comportamentului negativ sau provocator al victimei ce interacționează cu infractorul în situația criminală oferă posibilitatea de a determina cât a fost de liberă voința subiectului infracțiunii și apoi de a soluționa corect problema despre vinovăția și limitele răspunderii acestuia pentru fapta comisă. [10, p. 45]. Așadar, la comiterea anumitor categorii de infracțiuni, apare o situație în care este vinovat nu doar infractorul, dar și

victima. Bineînțeles, acest „coautorat” în crearea condițiilor de săvârșire a infracțiunii nu poate fi asimilat noțiunii juridico-penale de „participație”.

Identificarea și evidențierea factorilor care influențează comportamentul uman (factori asupra cărora societatea trebuie să-și exprime reacția, inclusiv prin aplicarea unei sancțiuni penale corespunzător adaptate gravității faptei, personalității făptuitorului/împrejurărilor în care acesta a acționat, comportamentului victimei) reprezintă una din problemele-cheie ale instituției individualizării pedepsei. O analiză atentă a prevederilor din Capitolul VIII al Părții generale a Codului penal al Republicii Moldova – „Individualizarea pedepselor” ne permite să constatăm că legiuitorul a luat în considerare comportamentul victimei la individualizarea pedepsei făptuitorului, semnificație juridico-penală având conduita victimei la etapa preinfracțională, infracțională și postinfracțională. [11, p.38] Nu întâmplător, conform prevederilor lit.g) art.76 din Codul penal al RM [12], în procesul individualizării răspunderii și a pedepsei penale la categoria circumstanțelor atenuante se specifică *ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea*.

Legiuitorul în asemenea cazuri califică acțiunile victimei drept pretext pentru a săvârși infracțiunea de către făptuitor. Comportamentul victimei constituie o provocare, ce se poate exprima prin: violență fizică (lovituri, vătămări), violență psihică (amenințare), atingere gravă a demnității persoanei (insultă, calomnie) și alte acțiuni ilegale sau imorale. Aceste acte de provocare cauzează o stare de surescitare, de încordare nervoasă, în urma cărora făptuitorul pierde controlul asupra acțiunilor sale. La stabilirea pedepsei penale, instanța de judecată va considera această circumstanță drept una atenuantă, indiferent de prezența sau absența stării de afect. [13, p.187]

Astfel, se conturează o aparentă a conceptului legal de „vinovăție a victimei” care întrunește comportamentul deviant al victimei infracțiunii, determinat de atitudinea ei negativă față de interesele societății, la general, și ale cetățenilor, în mod individual.

În lipsa unei definiții legale exprese, totuși efectele comportamentului vinovat al victimei se regăsesc în sancționarea mai blândă a infractorului pentru infracțiunile săvârșite drept urmare a provocării/facilitării/instigării/cooperării din partea victimei (circumstanță atenuantă), precum și în calificarea diferențiată a faptelor (de ex., săvârșirea infracțiunilor de omor sau vătămare în stare de afect). Or, cercetarea „vinovăției victimei” reprezintă cheia de soluționare a problemei ce ține de cauzalitatea criminalității și de clarificarea mecanismului comportamentului infracțional individual, fiind importantă la individualizarea răspunderii și pedepsei penale a făptuitorului, precum și la elaborarea și realizarea măsurilor de prevenire victimologică [14, p.120-125].

Remarcăm faptul că atenuarea răspunderii și a pedepsei penale în cazul infrațiunilor săvârșite în stare de afect – art.146 CP al RM (omorul săvârșit în stare de afect) și art.156 CP al RM (vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății în stare de afect) – este justificată din perspectiva a trei factori importanți: a) fapta dată reprezintă un „răspuns” la comportamentul provocator – ilegal sau imoral – al victimei, fiind deci condiționată de „vina” victimei; b) făptuitorul se află într-o stare fiziologică aparte care-i îngustează aptitudinea de a percepe ceea ce este și ce nu este infracțional; [15, p.71] c) existența legăturii cauzale între comportamentul victimei și apariția respectivei stări emoționale specifice la făptuitor.

Ilegalitatea și imoralitatea acțiunilor victimei îi cauzează făptuitorului o stare emoțional-psihologică specifică ce are drept consecință apariția unei reacții ca cea de a lipsi de viață victima ori de a-i cauza vătămarea integrității corporale sau a sănătății, poziție susținută și de autorii V. K. Grișciuk și M. I. Melnik. [16, p.283].

Analiza practicii judiciare justifică necesitatea de a acorda o calificare juridico-penală nu doar comportamentului făptuitorului, ci și părții vătămate (victimei). Deși în teoria dreptului penal contemporan o asemenea abordare este lacunară, încă în anii 60-70 ai sec. XX cercetătorii P. Dagheli, I. Portnov, I. Filanovski menționau importanța luării în considerare a vinovăției victimei la calificarea infrațiunilor săvârșite împotriva sa și aplicarea de pedepse victimelor care erau culpabile. [17; 18; 19]. În special, prin crearea unei componente de infrațiune de sine stătătoare atunci când este prezentă vinovăția victimei și tragerea la răspundere penală a acesteia, opinie promovată de autorul P.Dagheli [17, p.10].

Continuitatea discuțiilor asupra problematicii menționate este susținută de Nineli Kuznețova, care propune completarea legislației penale cu o normă generală consacrată „vinovăției victimei”, care nu exclude vinovăția subiectului infracțiunii. Calificarea și pedepsirea acțiunilor ultimului trebuie să reflecte gradul real al vinovăției și al cauzării pagubei persoanei vătămate. [20, p.16].

În acest context, cercetătorul Lev Franc a încercat să examineze vinovăția victimei prin prisma mecanismului „inversării vinovăției”, când cuplul penal „infractor-victimă” își schimbă de mai multe ori rolurile pe parcursul săvârșirii infracțiunii. [21, p.137].

Proeminența aspectelor practice privind influența voinței victimei asupra pedepsei penale devine evidentă în studiile consacrate circumstanțelor atenuante și agravante care contribuie la individualizarea pedepsei. Aici însă analiza semnificației consimțământului victimei de a i se aduce atingere propriilor interese prin comiterea față de ea a faptelor prejudiciabile asupra tipului și mărimii pedepsei lipsește.

Investigarea problemelor de individualizare a pedepsei penale ce decurg din existența unui consimțământ valabil exprimat, provenit din partea titularului valorii sociale ocrotite de legea penală de a i se aduce atingere propriilor interese prin comiterea față de el a unor infracțiuni, dar mai cu seamă din cercetările prevederilor legale comparative pe orizontală, a permis identificarea unei alte funcții pe care poate să o îndeplinească consimțământul victimei în legea penală. Este vorba de cauza de reducere a pedepsei sau de circumstanța de individualizare a pedepsei, în sensul atenuării acesteia. În situațiile în care consimțământul victimei nu reprezintă o cauză justificativă, dar nici semn constitutiv al unei incriminări concrete, manifestarea de voință a victimei de a i se aduce atingere propriilor interese ocrotite de legea penală trebuie să fie luată în considerare la individualizarea pedepsei penale, în sensul atenuării ei. Ea se impune, mai cu seamă, din considerente legale, și anume: realizarea unuia dintre scopurile pedepsei penale, prevăzut la alin.(2) art.61 CP al RM – restabilirea echității sociale. În acest sens, restabilirea echității sociale reprezintă, în primul rând, restatornicirea autorității legii penale și reinstaurarea echității în raport cu victima, însă nu a celei echități care este înțeleasă de către victimă, dar echitatea în spiritul legii penale. Deși pedeapsa penală nu urmărește satisfacerea intereselor victimei, aceasta nici pe de parte nu înseamnă că personalitatea și comportamentul ei cu relevanță juridico-penală nu au semnificație asupra stabilirii pedepsei penale. [11, p.39].

În cadrul cercetărilor victimologice, unul din cele mai importante aspecte care țin de relația victimă–agresor se referă la faptul dacă victimele pot să împartă responsabilitatea într-o anumită măsură cu agresorul, în ceea ce privește comiterea actului agresiv. Dintr-o atare perspectivă, este explicabilă existența abordărilor diferențiate ale specialiștilor privind apărarea sau acuzarea comportamentului victimelor infracțiunilor.

Analiza dimensiunilor teoretice în doctrina juridică, în materie de vinovăție, a necesității de reevaluare a locului și a rolului vinovăției victimei în sistemul condițiilor subiective ale răspunderii juridice ne permite să concluzionăm că societatea își creează și ea o părere cu privire la victima unui fapt reprobabil, părere ce va fi împărtășită diferit de două tabere opuse: una acuzatoare, care va reproșa victimei că a facilitat, precipitat sau provocat actul agresional, și alta protectoare, ce va incrimina doar pe infractor, considerând că nu există scuză pentru actul agresional. De altfel, fenomenul a fost observat de către specialiștii victimologi, propunându-se și o clasificare după acest criteriu. [22, p.70].

Acuzarea victimei. Problematika vinovăției victimei intră în vizorul cercetărilor criminologice, în special, după cel de-al Doilea Război Mondial, deși

primele idei cu conținut acuzator aparțin legiurilor lumii antice. Vechile izvoare de drept conțineau norme care luau în calcul comportamentul „nedemn, imperfect, neideal” al victimei. Legile lui Hammurabi prevedeau, în anumite cazuri, circumstanțele ce atenuau vinovăția făptuitorului. Astfel, omorul rezultat dintr-o bătaie reciprocă, cu condiția că ucigașul n-a avut intenția să lipsească victima de viață, se pedepsea cu amendă neesențială (art.207). Bătaia reciprocă era privită ca un act care nu putea avea loc fără un comportament inocent al victimei. [3, p.112]

În anii 1940-1960 orientarea prioritară a cercetărilor occidentale (Hans von Hentig, H. Ellenberger, M. Wolfgang, S. Schafer, T. Adorno, M. Amir) s-a axat pe ideea implicării victimei în declanșarea mecanismului actului infracțional, subliniind rolul ei în provocarea făptuitorului. Această perioadă se caracterizează prin apariția unei abordări complexe, metodologice și interdisciplinare asupra cauzalității infracțiunilor, inclusiv personalitatea și comportamentul victimei.

Intenția apărătorilor făptuitorului de a deplasa parțial sarcina responsabilității pentru infracțiunea săvârșită pe seama victimei o putem identifica și în primele studii de victimologie interacționistă sau pozitivistă, în speță, în lucrarea prof. Benjamin Mendelson „O nouă ramură a științelor bio-psiho-sociale: victimologia” (1956). [23]

De fapt, termenul de „blamare a victimei” a fost utilizat pentru prima dată abia în anul 1971, de către William Ryan în lucrarea *Blaming the Victim*, unde acuzarea victimei devine o ideologie aplicabilă pentru justificarea rasismului și a inechității sociale în privința populației afro-americane din SUA. Lucrarea a fost o reacție la cea a lui Patrik Moynihan *The Negro Family: The Case for National Action*, apărută în anul 1965 și cunoscută în SUA cu titlul de *The Moynihan Report*. În viziunea lui William Ryan, teoriile lui Moynihan trebuie calificate drept tentative de a diminua rolul factorilor sociostructurali în existența sărăciei și deplasarea responsabilității pe seama celor săraci, pe comportamentul acestora și pe patternurile culturale. Criticii etichetează lucrarea lui Ryan drept „critică distructivă a mentalității, care acuză sărăcii de propria lor sărăcie, iar neputincoșii – de propria lor slăbiciune”. [24]

Tot în anul 1971, victimologul-pozitivist Menahem Amir publică studiul său asupra infracțiunilor de viol „Patternuri în violurile săvârșite cu aplicarea forței fizice” (*Patterns in Forcible Rape*), în care lansează conceptul de „viol provocat de victimă” (*victim-precipitated rape*). În viziunea autorului, „provocarea” poate fi identificată în situațiile în care victima, din punctul de vedere al făptuitorului, și-a exprimat acordul incert de a întreține relații intime sau a permis să fie plasată într-o ipostază periculoasă sau delicată. În special, cercetătorul propune să fie considerate drept acte de „provocare” consumul de alcool, acceptarea de a urca în automobilul unui bărbat necunoscut, acordul pentru oricare interacțiune cu

caracter sexual, precum și o insuficientă opunere de rezistență violatorului. În concluzie, Amir susține că, „într-un fel sau altul”, victima în toate cazurile este cauza infrațiunii. [24]

Procesul de acuzare a victimei parcurge mai mulți pași. În primul rând, acuzatorii victimei presupun că ar exista ceva în neregulă cu victimele, pentru că ele diferă în mod semnificativ de celelalte persoane care nu au fost victimizate: fie atitudinea lor, fie conduitele, fie ambele se disting în mare măsură de cei neafecțați. În al doilea rând, acuzatorii presupun că aceste diferențe sunt sursa stării și conduitei victimei, deoarece dacă ar fi fost ca și ceilalți, ele nu ar fi fost alese pentru atac. În al treilea rând, acuzatorii argumentează că, dacă victimele vor să evite suferințe viitoare, trebuie să își schimbe modul lor de a gândi și de a acționa, să renunțe la comportamentul licitativ, care favorizează procesul victimizării lor. [25]

Autoarea A. Repetkaia consideră că victimele vinovate se caracterizează negativ până la comiterea infrațiunii împotriva lor. Ele sunt persoane care se disting printr-un caracter nesociabil, egoist, sunt scandalagii, predispuse la consumul de alcool etc. În multiple spețe din practica judiciară unde a fost identificată vinovăția victimei, persoanele vătămate își dădeau seama de caracterul acțiunilor lor și de reacția posibilă a viitorilor infractori, dar erau sigure că vor evita consecințele negative. Toate acestea permit să afirmăm că vinovăția victimei apare, de obicei, sub forma atitudinii intenționate față de acțiunile sale cu caracter ilicit și imoral, precum și a imprudenței față de consecințe. [26, p.63-72]

Acuzarea victimei poate apărea în triplă ipostază [27, p.17]:

a) *O explicație individualistă pentru problemele sociale*, promovată de doctrina „responsabilității personale”. Teoria pleacă de la convingerea că indivizii umani au un anumit grad de control asupra evenimentelor din viața lor. Victimele sunt condamnate pentru că au comis erori grave care au dus la consecințe negative. Așa cum infractorii sunt condamnați pentru încălcarea legii, și victimele trebuie să răspundă pentru comportamentul lor greșit.

b) *Un proces psihologic*. Din punctul de vedere al psihologiei sociale, acuzarea victimei se bazează pe așa-numita „credință într-o lume (justă) echitabilă”, un loc în care indivizii obțin ceea ce merită și merită ceea ce obțin. După cum menționează prof. Melvin J.Lerner, fenomenul credinței într-o lume echitabilă constituie o denaturare cognitivă, în prezența căreia persoana crede că orice faptă săvârșită generează consecințe legitime și previzibile. Lucruri și întâmplări rele apar numai pentru persoanele rele, oamenii buni sunt recompensați pentru că ei respectă regulile. Deci, dacă cineva este vătămat de un infractor, victima trebuie să fi făcut ceva rău de a meritat o asemenea soartă. Or, este intolerabilă ideea că o

nenorocire și s-ar putea produce altei persoane absolut întâmplător.

Pentru a evita recunoașterea unei imagini eronate asupra existenței echitabile a lumii, indivizii reinterpretează evenimentele neechitabile, asociindu-le cu comportamentul sau calitățile victimei, totodată acuzând-o și umilind-o. Lipsa dorinței de a fi identificat ca victimă, de a fi asociat cu cei care suferă în realitate și idolatrizarea celor care dețin primatul și creează imaginea unui învingător, de asemenea, stau la baza aprecierii vinovăției victimei.[24]

Acuzatorii din această categorie condamnă victimele pentru a-și asigura liniștea interioară, căci imaginarea unei lumi în care acte brutale și fără sens pot fi produse de către oricine și în orice moment este deconcertantă și amenințătoare.

c) *Un mod de a vedea al infractorilor.* Infractorii recurg la acuzarea și denigrarea victimei pentru a-și justifica și legitima actul agresiv, dar și ca proces de desensibilizare care reduce sau chiar elimină în totalitate sentimentele și stările de vinovăție, rușine, remușcare, muștrări de conștiință, inhibiții morale. Actele agresive devin posibile când victima este văzută ca fiind fără valoare sau inferioară umanului, ca o țintă pentru ostilitate și agresiune, ca un proscris ce-și merită maltratarea sau ca un act de justiție bazată pe răzbunare și care trebuie apreciat, nu condamnat.

Apărarea victimei. Printre primele opinii expuse în favoarea apărării victimelor, în anul 1947, Theodor Ludwig Wiesengrund Adorno a descris fenomenul, numit ulterior *acuzarea victimei*, drept „una dintre cele mai nocive particularități de natură fascistă”. În continuitatea cercetărilor, Adorno și colegii săi din cadrul grupului de investigație *Berkeley (California)* au elaborat Scala-F (F – fascism), care includea printre alte trăsături caracteristice fascismului „manifestarea de ură pentru tot ce este discriminat sau vulnerabil”. [28, p.158; 29, p.143]

Apărătorii victimelor adoptă poziția că acuzatorii exagerează măsura în care facilitarea, precipitarea sau provocarea contribuie la comiterea infrațiunii. Totodată, apărătorii consideră că acuzatorii confundă excepția cu regula în ceea ce privește vinovăția victimelor în săvârșirea agresiunilor. „Vinovăția” unui procent relativ mic de victime este generalizată pentru toate victimele unei anumite categorii de infrațiuni. Acuzatorii victimelor sunt criticați pentru că cer în mod nerațional ca acestea să își schimbe modul de viață, fapt imposibil de cele mai multe ori din diferite motive de natură financiară, socială, culturală, de poziționare în spațiu etc. Astfel, celor mai mulți indivizi le lipsesc posibilitățile și resursele pentru a-și schimba mijloacele de călătorie, orele de lucru, școlile frecventate, vecinătățile în care trăiesc. De asemenea, e absurd să ceri renunțarea la libertățile personale îndrăgite „de dragul” infractorilor. În ultimul rând, apărătorii au obiecții legate de soliditatea conceptelor acuzării privind deosebirile categorice dintre victime și nonvictime.

Concluzia autorului Menachem Amir, expusă anterior, referitor la faptul că „într-un fel sau altul, victima întotdeauna este cauza infrațiunii”, a fost supusă unor critici drastice de pe poziția doctrinelor feministe. În acest sens, Pamela Lakes Wood în lucrarea *The Victim in a Forcible Rape Case* menționează că unica posibilitate de a evita acuzarea unei victime-femeie este să-și poarte existența într-o stare permanentă de frică că fiecare bărbat ar putea fi violator. [30 p.335]

Critici similare asupra concepției lui Amir despre infrațiunile de viol au fost aduse de autorii Kurt Weis și Sandra Borges, care deduc că „singurul ingredient necesar pentru violul provocat de victimă este imaginația violatorului” [31, p.71-115], fapt care nu poate fi imputat în culpă victimei.

După cum menționează criminologul și președintele Societății Internaționale de Victimologie Jan J.M. van Dijk, sinteza cercetărilor feministe permite combaterea stereotipului că victimele violenței domestice și a celei sexuale „provoacă” bărbații la săvârșirea violenței și că ele, practic, își merită victimizarea. Este o concepție retrogradă și depășită, aparținând mentalității patriarhale, care este sursa acestui tip de infrațiuni. [32]

În cadrul apărării victimei pot fi identificate două perspective: [33, p.20-21]

1. *Blamarea criminalului.* Acuzatorii infractorului neagă orice încercare a acestuia de a schimba povara responsabilității actului reprobabil de pe spatele lui pe umerii victimei. La fel ca acuzarea victimei, și apărarea victimei adoptă doctrina responsabilității personale pentru conduita delictuală, dar această responsabilitate revine exclusiv făptuitorului, nu și victimei.

2. *Acuzarea sistemului.* Teoria acuzării sistemului nu vizează atât contracararea acuzării victimei, cât acuzarea sistemului social în care trăiesc victima și agresorul. În acord cu principiile blamării sistemului, nici infractorul și nici victima nu sunt vinovați, ambii, în grade diferite, sunt „victime” ale culturii lor și mediului înconjurător. În funcție de acest punct de vedere, cauzalitatea criminalității se regăsește în instituțiile de bază pe care este constituit sistemul social.

Toți suntem victimizați de criminalitatea epocii noastre, consideră criminologul Igor Ciobanu. Nu greșim dacă spunem că chiar criminalul este victimă a criminogenezelor societății sale, aflată în continuă mișcare. [34, p.339]

Pe final, ținem să menționăm că vinovăția victimei este și un criteriu de elaborare a tipologiilor victimale, or majoritatea clasificărilor victimologice se axează pe gradul de implicare și de responsabilitate al victimelor în comiterea infrațiunii. Pornind de la aceste criterii, în anul 1956, Benjamin Mendelson [35, p.158], diferențiază următoarele categorii de victime:

- a) absolut nevinovată, completamente inocentă;
- b) având o vinovăție minoră (redușă);
- c) la fel de vinovată ca infractorul;

- d) mai vinovată decât infractorul;
- e) absolut vinovată, având responsabilitatea totală în comiterea infrațiunii;
- f) simulantă (imaginară) sau confabulator.

Această tipologie se realizează în baza unei scale graduale cu privire la răspunderea ce revine celor doi „parteneri” ai cuplului penal privind comiterea infrațiunii. La o extremitate se află nevinovăția, iar la cealaltă – responsabilitatea deplină.

După gradul de participare și de implicare a victimei în comiterea actelor infracționale, în anul 1967, Fattah propune o altă clasificare a comportamentului victimal: a) nonparticipant; b) latent; c) predispus; d) provocator; e) participant; g) fals. [25]

Similar criteriului utilizat de Fattah, în anul 1968, Lamborn stabilește șase categorii de victime, subliniind în special tipul de „întâlnire” victimă–infractor: a) inițiere; b) facilitare; c) provocare; d) săvârșire; e) instigare; f) cooperare. [36]

Criminologul Stephen Schafer, în anul 1977, face o clasificare mai consistentă sub aspect logico-științific, identificând șapte categorii de victime. [27, p.21-22] Printre cele relevante prezentului studiu sunt: 1) victime care anterior actului infracțional nu au avut nici o legătură cu făptuitorul, nu au nici o parte din vină în actul infracțional; 2) victime provocatoare, care anterior victimizării lor au comis ceva, conștient sau inconștient, față de infractor; 3) victime care precipită declanșarea acțiunii faptuitorului. Este cazul persoanelor care, prin conduita lor, influențează răufăcătorii în a comite infrațiuni, deși între ei nu a existat niciodată nici o legătură.

Drept urmare a analizei clasificărilor privind responsabilitatea și implicarea victimei în cadrul actului infracțional, putem evidenția următoarele aspecte: abaterea de la normele legale și morale din societate, specifică oricărei infrațiuni, caracterizează și multiplele forme de comportament al persoanelor din situația preinfracțională care devin în consecință victime. Ilegalitatea și imoralitatea în comportamentul victimelor sporește probabilitatea comiterii infrațiunii în privința lor. În cercetările criminologice, comportamentul negativ al victimei prezintă interes în măsura în care acesta se inserează în evenimentul infrațiunii și poartă în sine o încălcare criminogenă.

Când are loc cea mai activă provocare a infrațiunii din partea victimei, săvârșirea ei este posibilă doar atunci când personalității infractorului îi sunt caracteristice anumite orientări antisociale. Astfel, cu cât mai semnificativ este rolul comportamentului victimei în geneza infrațiunii, cu atât mai redusă este intensitatea orientării antisociale a personalității infractorului. O asemenea dependență (interacțiune) poate fi relevată mai clar în infrațiunile contra persoanei, fiindcă în mecanismul psihologic al comiterii lor devin importante

emoțiile infractorului care pot duce, în consecință, până la faza afectului.

Scopul principal al prezentului studiu a fost cercetarea multilaterală și complexă a conceptului de „*vinovăție a victimei*” ca circumstanță atenuantă la stabilirea și individualizarea pedepsei penale aplicată infractorului; reglementarea juridico-penală privind vinovăția victimei; precum și rolul vinovăției victimei la calificarea infracțiunilor.

În această perspectivă, comportamentul victimei constituie un element esențial al situațiilor precriminale, fiind pus în evidență faptul că alegerea unei victime nu este întotdeauna un joc al hazardului, relațiile preexistente între victimă și criminal, având un rol important în procesul comiterii infracțiunii [37, p.29] și în stabilirea legităților de victimizare.

Referințe:

1. ANTONIU, Gh. Vinovăția penală. București: Editura Academiei Române, 1995, 280p.
2. ФРАНК, Л.В. Об изучение личности и поведение потерпевшего (нужна ли Советская виктимология?). В: Вопросы уголовного права, уголовного процесса и криминологии. Душанбе, 1966, с.131-157.
3. GLADCHI, Gh. Victimologia și prevenirea infracțiunilor. Chișinău, 2004, 312p.
4. ПОЛУБИНСКИЙ, В.И. Правовые основы учения о жертве преступления. Учебное пособие. Горький, 1979, 84с.
5. BOGDAN, T. și colab. Comportamentul uman în procesul judiciar. București, 1983, 205p.
6. МИНСКАЯ, В.С. Ответственность потерпевшего за поведение, способствовавшее совершению преступлений. В: Советская юстиция. 1969, №14, с.15-16.
7. СИДОРЕНКО, Э.Л. Отрицательное поведение потерпевшего и уголовный закон. Санкт-Петербург: Издательство "Юридический центр Пресс", 2003, 310с.
8. СУМАЧЕВ, А.В. Потерпевший в уголовном праве (анализ основных проблем). Нижневартовск, 2005, 235с.
9. КОЗЛОВ, А.П., Севастьянов А.П. Единичные и множественные преступления. Санкт-Петербург: Издательство "Юридический центр Пресс", 2011, 915с.
10. МИНСКАЯ, В.С. Некоторые особенности личности потерпевшего и преступника в связи с проблемой ответственности и профилактики (по материалам уголовных дел о преступлениях спровоцированных отрицательным поведением потерпевшего). В: Виктимологические проблемы борьбы с преступностью. Иркутск, 1982, с.43-49.

11. IONUȘ, R.-G. Consimțământul victimei – circumstanță de atenuare a pedepsei penale. În: Revista Națională de Drept, nr.11, 2010, p.38-41.
12. Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2009, nr.72-74, art.195.
13. GRAMA, M., Botnaru, S., Șavga, A., Martin, D. Drept penal. Partea generală. Vol-II. Chișinău, 2016, 335p.
14. BUJOR, V. Aviz asupra tezei „Victimologie criminologică: probleme teoretice, metodologice și aplicative” prezentată de dl Gheorghe Gladchi în vederea obținerii titlului științific de doctor habilitat în drept. În: Revista de criminologie, drept penal și criminalistică, 2006, nr. 2, 126p.
15. BRÎNZA, S., ULIANOVSKI, X., STATI, V., ș.a. Drept penal. Partea specială.Vol.II. Chișinău: Cartier, 2005, 783p.
16. БОЙКО, А.М., БРИЧ, Л.П., ГРИЩУК, В.К. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2010, 1288p.
17. ДАГЕЛЬ, П. С. «Вина потерпевшего» в уголовном праве. В: Советская юстиция. 1967, nr.6, с.9-13.
18. ПОРТНОВ, И. Оценка поведения потерпевшего от преступления, совершенного в состоянии сильного душевного волнения. В: Советская юстиция, 1977, nr.20, с.13-14.
19. ФИЛАНОВСКИЙ, И.Г. Влияние поведения потерпевшего на ответственность субъекта преступления. В: Советская юстиция, 1972, nr.14, с.10-22.
20. КУЗНЕЦОВА, Н.Ф. Уголовное значение „вины потерпевшего”. В: Советская юстиция. 1967, nr.17, с.8-13.
21. ФРАНК, Л.В. Об изучении личности и поведения потерпевшего (нужна ли Советская виктимология?). В: Вопросы уголовного права, уголовного процесса и криминологии. Душанбе, 1966, с.131-157.
22. MITROFAN, N., ZDRENGHEA, V., BUTOI, T. Psihologie Judiciară. București: Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., 1997, 234 p.
23. Mendelsohn, B. Une Nouvelle Branche de la Science Bio-Psycho-Sociale: La Victimologie. In: Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique, 1956, p.10-31.
24. Обвинение_жертвы. [Accesat pe 26.03.2022] Disponibil: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
25. Victima-noțiuni. [Accesat pe 20.03.2022] Disponibil: <https://www.creeaza.com/tehnologie/criminalistica/VICTIMA-NOTIUNI384.php>
26. РЕПЕЦКАЯ, А.Л. Виктимологическое исследование телесных повреждений и „вина потерпевшего”. В: Виктимологические проблемы

- борьбы с преступностью. Иркутск, Иркутский гос.ун-т, 1988, с.72-78.
27. BULAT, I. Victimologie și psihologia victimei. Notei de curs. Chișinău, 2013, 40 p.
28. Adorno, TW (1947) Wagner, Nietzsche and Hitler in Kenyan Review. [Accesat pe 20.03.2022] Disponibil: https://ru.wikipedia.org/wiki/Обвинение_жертвы
29. HARDING, J.M,(1997) Adorno and «A writing of the ruins»: essays on modern aesthetics and Anglo-American literature and culture. [Accesat pe 20.03.2022] Disponibil: https://ru.wikipedia.org/wiki/Обвинение_жертвы
30. WOOD,P.L. The Victim in a Forcible Rape Case: A Feminist View. În: American Criminal Law Review, 1972, vol.11, nr.1. [Accesat pe 20.03.2022] Disponibil: https://ru.wikipedia.org/wiki/Обвинение_жертвы
31. WEISK., BORGES S. Victimology and rape - the case of the legitimate victim. În: Issues in criminology, 1973, vol. 8, nr.2, p.71-115.
32. Jan J.M. van Dijk. Introducing Victimology. În: The Ninth International Symposium of the World Society of Victimology. Free University of Amsterdam, 1997. [Accesat pe 20.03.2022] Disponibil: https://ru.wikipedia.org/wiki/Обвинение_жертвы
33. BUJOR, V., MANOLE-ȚĂRANU, D. Victimologie. Note de curs. Chișinău, 2002, 48 p.
34. CIOBANU, I. Criminologie. Chișinău, 2011, 560p.
35. BUTOI, T.B., NICOLAE, L.G., ș.a. Victimologie: curs universitar: perspective juridică, socio-psihologică și medico-legală asupra cuplului penal victimă-agresor. București: Pro Universitaria, 2019, 248p.
36. Clasificarea victimelor. [Accesat pe 20.03.2022] Disponibil: <https://www.creeaza.com/referate/psihologie-psihiatrie/CLASIFICAREA-VICTIMELOR314.php>
37. GLADCHI, Gh. Definiția victimologiei (opinii și controverse). În: Analele științifice ale Academiei de poliție „Ștefan cel Mare” al MAI RM, ediția IV-a. Chișinău, 2003, p.27-31.

CZU: 343.541:343.625:343.9

DOI: 10.5281/zenodo.7366773

ANALIZA CRIMINOLOGICĂ A FEMICIDULUI

ȚURCAN Arina,

doctorandă, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, avocată

ORCID: 0000-0003-0058-9655

DONȚU Ion,

candidat la funcția de procuror

ORCID: 0000-0003-4131-8093

Violence against women and domestic violence is a widespread phenomenon in the Republic of Moldova, which violates their rights and human dignity. National estimates from the Women's Well-Being and Safety Study show that almost three-quarters of Moldovan women (73%) who have ever had an intimate partner have been subjected to some form of violence. The most common form of violence from an intimate partner is psychological violence, which 71% of women said they were subjected to (well above the EU average of 43%). Femicide is the extreme, culminating form of violence against women and girls who live continuously in a violent environment. This form of violence is influenced by hatred, contempt, pleasure, a sense of honor, etc. and can take place in both the private and public spheres, with abusers often being intimate partners, family members or people who know the victim. According to the Global Homicide Report 2019, UNODC, 87,000 women and girls died in 2017. The share of women killed by their intimate partner or other family member in total femicide cases increased from 47% in 2012, at 58% in 2017 (from 48,000 to 50,000 victims). Home remains the most dangerous place for women, who continue to bear the heaviest burden of lethal victimization due to gender inequality and stereotypes. Although women and girls worldwide account for a much smaller share of homicide victims out of the total number of homicides (19% - women and girls, 81% - men and boys), they are more often killed by their intimate or family partner. (64% - women and 36% - men). In the Republic of Moldova, as a result of femicide acts, an average of 40 women and girls die annually, and the most frequent place of committing the crime of femicide is the victim's home (30.8%, followed by common housing (27.7%).

Cuvinte cheie: violență fizică, violență psihologică, femicid, prevenire

Femicidul este forma extremă, culminantă de manifestare a violenței față de femei și fete care în mod continuu trăiesc într-un mediu violent. Această formă de violență este influențată de ură, dispreț, plăcere, simțul onoarei, etc. și poate avea loc atât în sfera privată, cât și ce publică, agresorii fiind frecvent partenerii intimi, membrii familiei sau persoane care cunosc victima. [13, p.5]

Prin introducerea termenului *femicid*, s-a dorit a crește conștientizarea faptului că moartea violentă a femeilor și fetelor este o crimă care nu trebuie confundată cu termenul de *omucidere*.

Raportorul special al Organizației Națiunilor Unite (ONU) pe problemele violenței față de femei, a cauzelor și a consecințelor violenței a menționat că crimele de genul dat nu sunt incidente izolate, care apar brusc și pe neașteptate, dar sunt acte supreme de violență care apar ca rezultat a unei violențe continue.

Aceasta a identificat un set de categorii extinse ale femicidului, divizându-le în directe și indirecte, subliniind că formele femicidului depind de contextul sociocultural al fiecărui stat. . [8, p.5-5]

Categoriile directe includ: (i) omorul femeilor și fetelor în rezultatul violenței în familie de partenerul intim sau familial; (ii) omorul misogin în numele onoarei; (iii) omorul femeilor și fetelor în conflicte armate; (iv) omorul fetelor și femeilor din cauza zestrei; (v) omorul femeilor și fetelor din cauza identității de gen și a orientării sexuale; (vi) omorul infantil al fetelor sau selecția în bază de gen a copilului; (vii) omorul etnic sau indigen.

Categoriile indirecte cuprind: (i) decesul ca rezultat al avortului clandestin și nesigur; (ii) mortalitatea maternă; (iii) decesul ca rezultat al practicilor periculoase (de exemplu: mutilare genitală); (iv) decesul legat de traficul de ființe umane, trafic de droguri, crime organizate; (v) decesul ca rezultat al neglijării, foamei, relelor tratament.

Astfel, indicatorii care delimitează femicidul de omorul săvârșit în privința bărbaților sunt următorii:

- (i) în majoritatea cazurilor actele de femicid sunt săvârșite de actualii sau foștii parteneri de viață;
- (ii) actele de femicid sunt precedate de violența în familie continuă, amenințări sau intimidare, violența sexuală;
- (iii) actele de femicid se caracterizează prin raporturi inegale de putere și resurse ale femeilor în comparație cu cele ale partenerilor lor.

În literatura de specialitate există diferite abordări în analiza fenomenului de femicid. Principiul de bază al *abordării sociologice* a femicidului este că femeile și bărbații sunt uciși în circumstanțe sociale diferite și de diferiți făptași. *Abordarea feministă* atrage atenția la dominația patriarhală, în același timp cu investigarea uciderii femeilor, iar *cea a drepturilor omului* extinde femicidul dincolo de letal, până la forme extreme de violență împotriva femeilor. [13, p. 6]

Cazurile de femicid nu se produc ca rezultat a unui incident izolat și nici a unui singur factor de risc. De obicei, există mai multe indicii care semnalează riscul, dar acestea, sunt ignorate de victime, rude și prieteni apropiați victimei, membri ai comunității.

Unul din factorii de risc asociați femicidul în Republica Moldova este prezența violenței fizice, de lungă durată, asociată cu alte forme de violență, inclusiv amenințări de omor. Frecvent victimele violenței nu apelează după ajutor la organele de ordine publică, de drept sau de protecție socială, încercând să ascundă violența. [13, p. 39]

Violența împotriva femeilor și violența în familie este un fenomen larg răspândit în Republica Moldova, ce lezează drepturile și demnitatea umană a

acestora. Estimările naționale realizate prin Studiul ***Bunăstarea și siguranța femeilor***, atestă că aproape trei sferturi din femeile din Moldova (73%) care au avut vreodată un partener intim au fost supuse unei forme de violență. Cea mai răspândită formă de violență din partea unui partener intim este violența psihologică, la care au spus că au fost supuse 71% din femeile (cu mult peste media UE de 43%). Cu toate acestea, violența împotriva femeilor este puțin raportată către poliție și alte organizații și există o lipsă de încredere în instituțiile care ar trebui să ofere sprijin și servicii victimelor. Deși multe femei suferă vătămări corporale și consecințe psihologice ca urmare a celui mai grav incident de violență fizică și/sau sexuală pe care l-au avut, foarte puține au raportat aceste cazuri la poliție sau la alte instituții. Rușinea, frica de agresor, lipsa sprijinului financiar și neîncrederea în servicii sunt identificate drept bariere în calea raportării. În alte cazuri, femeile renunță să apeleze la organele de drept, deoarece anterior au raportat cazul, dar agresorul a primit pedepse prea blânde sau chiar nu a fost pedepsit pentru că nu s-a reușit a acumula probe. Aplicarea pedepselor prea blânde față de agresori descurajează victimile să apeleze la organele de drept și încurează comportamentul violent al agresorului. [17, p. 6-10]

În multe cazuri, victimile ezită să se adreseze la serviciile specializate sau la autorități din cauza că le este frică că vor fi stigmatizate, etichetate și învinovățite pentru că soțul este violent. Femeile care au un statut social mai înalt sau o stare materială mai bună, mai rar raportează cazuri de violență în familie. Violența în familie, inclusiv și femucidul, nu ține de starea materială sau socială. Miturile precum că violența în familie este doar în mediile defavorizate social, descurajează victimile să ceară ajutor.

În Republica Moldova, un risc mai mare pentru producerea femucidului se atestă în mediul rural. Creșterea riscului de femucid în mediul rural este explicată de specialiști prin faptul că normele sociale patriarhale care sunt mult mai predominante în zona rurală și care justifică violența față de femei, le împiedică să raporteze cazurile de violență în familie și să acceseze serviciile specializate/esențiale. Creșterea riscului de femucid în mediul rural este determinat și de faptul că femeile ce locuiesc în mediul rural sunt mai vulnerabile la acțiunile agresorilor și au acces limitat la serviciile specializate. În mediul rural există mai puține posibilități de angajare pentru femei, printre oportunitățile de angajare sunt în special cele legate de muncile agricole/sezoniere. Acest fapt le face pe femei să fie dependente financiar de agresori și constituie un obstacol în accesarea serviciilor esențiale/specializate. Pentru ca să poată beneficia de servicii juridice, medicale, asistență psihologică, victima trebuie cel puțin să ajungă în centrul raional, iar pentru aceasta are nevoie de bani pentru transport, de care ea nu întodeauna dispune, fapt ce o face dependentă de agresor și crește

riscul de femicid. [15, p. 13-14]

Un alt factor de risc sporit în cazurile de femicid este sărăcia și dependența financiară a victimei față de agresor. Potrivit Studiului național de analiză a cazurilor de femicid, în peste jumătate din cazuri, victima avea statutul de neangajată/șomeră. Aceste realități vin să valideze ipoteza indicată mai sus precum că sărăcia în rândul femeilor neangajate sau aflate la vârsta de pensionare, le face dependente de agresori și constituie un impediment în raportarea cazurilor și acesarea serviciilor specializate/esențiale, care pot degenera în femicid. [13, p. 25]

Consumul și abuzul de alcool de către agresor reprezintă un alt factor de risc al femicidului.

Studiul național de analiză a cazurilor de femicid, atestă că cazurile de femicid au loc, într-o măsură mai mare noaptea și cel mai frecvent se produc în locuința comună, uneori însă în locuința victimei sau în alte locuri. Sub aspectul relației victimă-agresor cercetările la nivel național atestă că cele mai multe cazuri de deces s-au produs din partea soțului și concubinului, urmate de cele din partea fiului, tatălui, ginerelui, nepotului. Metodele de săvârșire a infracțiunii sunt diverse. Cel mai frecvent sunt utilizate obiectele contondente, urmate de cuțite. În calitate de motiv pentru comiterea infracțiunii, cel mai frecvent, sunt conflictele verbale, gelozia, divorțul/despărțirea/separarea, dar și răzbunarea din partea agresorului. Majoritatea agresorilor își justifică acțiunile violente prin faptul că victima i-a provocat prin inițierea conflictelor verbale. Aceste constatări denotă prezența prejudecăților și stereotipurilor care sunt niște obstacole în fața tragerii la răspundere a agresorilor pentru acte de violență în familie. [13, p. 10, 18]

Factorii de risc sunt completați cu lipsa unor servicii sociale complexe și de lungă durată. Victimele violenței în familie, frecvent, sunt singure în lupta cu agresorii, iar sistemul de protecție juridică și socială, nu tot timpul intervine prompt și eficient. Respectiv, apare necesitatea de îmbunătățire a calității serviciilor. Atitudinea specialiștilor care lucrează cu victimele violenței în familie trebuie să fie una empatică, bazată pe crearea unei relații de încredere.

Cercetătoarea antropologă Marcela Lagarde susține că femicidul implică în mod direct ideea responsabilității statului pentru că presupune că statul nu a putut lua măsuri adecvate pentru a preveni violența care a culminat cu decesul persoanei. Din această cauză, femicidul este văzut drept crimă comisă de stat, prin nerespectarea obligațiilor de prevenire, urmăriri penale și investigare a unor astfel de crime. [18, p. 3]

Pentru a preveni/reducea cazurile de femicid, și în general de violență în privința femeilor, este necesară implicarea activă din partea tuturor reprezentanților statului investiți cu astfel de atribuții.

Cazurile de femucid ar putea fi prevenite prin realizarea activităților de informare a victimelor violenței în familie, dar și un suport de lungă durată acordat acestora în cazul în care acestea doresc să rupă cercul violenței. În acest sens se recomandă desfășurarea campaniilor de informare și elaborarea, diseminarea unui pachet standard de materiale informaționale pentru diferite grupuri sociale privind informarea victimelor violenței în familie despre drepturile lor modul de accesare a serviciilor de protecție și asistență.

Pentru realizarea cu succes a acțiunilor de prevenire a femucidului se impune întreprinderea măsurilor instituționale și administrative pentru a spori capacitatea angajaților poliției, asistenților sociali, medici de evaluare a riscului de femucid prin elaborarea recomandărilor/instrucțiunilor metodice și instruirea acestora.

Concluzii

Violența împotriva femeilor și violența în familie este un fenomen larg răspândit în Republica Moldova, ce lezează drepturile și demnitatea umană a acestora. Estimările naționale realizate prin Studiul ***Bunăstarea și siguranța femeilor***, atestă că aproape trei sferturi din femeile din Moldova (73%) care au avut vreodată un partener intim au fost supuse unei forme de violență. Cea mai răspândită formă de violență din partea unui partener intim este violența psihologică, la care au spus că au fost supuse 71% din femeile (cu mult peste media UE de 43%). Femucidul este forma extremă, culminantă de manifestare a violenței față de femei și fete care în mod continuu trăiesc într-un mediu violent. Această formă de violență este influențată de ură, dispreț, plăcere, simțul onoarei, etc. și poate avea loc atât în sfera privată, cât și cea publică, agresorii fiind frecvent partenerii intimi, membrii familiei sau persoane care cunosc victima.

În Republica Moldova în rezultatul actelor de femucid decedează anual în medie 40 femei și fete, iar locul cel mai frecvent de săvârșire a infracțiunii de femucid, îl constituie domiciliul victimei (30,8%, urmat de locuința comună (27,7%).

Femucidul se diferențiază de omorul săvârșit în privința bărbaților prin faptul că: (i) în majoritatea cazurilor actele de femucid sunt săvârșite de actualii sau foștii parteneri de viață; (ii) actele de femucid sunt precedate de violența în familie continuă, amenințări sau intimidare, violența sexuală; (iii) actele de femucid se caracterizează prin raporturi inegale de putere și resurse ale femeilor în comparație cu cele ale partenerilor lor.

Cazurile de femucid nu se produc ca rezultat a unui incident izolat și nici a unui singur factor de risc. Unul din factorii de risc asociați femucidului în Republica

Moldova este prezența violenței fizice, de lungă durată, asociată cu alte forme de violență, inclusiv amenințări de omor.

Un risc mai mare pentru producerea femicidului se atestă în mediul rural. Creșterea riscului de femicid în mediul rural este determinat de normele sociale patriarhale care sunt mult mai predominante în zona rurală și care justifică violența față de femei, le împiedică să raporteze cazurile de violență în familie și să acceseze serviciile specializate/esențiale. În mediul rural exista mai puține posibilități de angajare pentru femei, printre oportunitățile de angajare sunt în special cele legate de muncile agricole/sezoniere. Acest fapt le face pe femei să fie dependente financiar de agresori și constituie un obstacol în accesarea serviciilor esențiale/specializate.

Un alt factor de risc sporit în cazurile de femicid este sărăcia și dependența financiară a victimei față de agresor.

Pentru a preveni/reducea cazurilor de femicid, și în general de violență în privința femeilor, este necesară implicarea activă din partea tuturor reprezentanților statului investiții cu astfel de atribuții.

Referințe:

Acte internaționale:

1. Convenția Europeană privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie, adoptată la Istanbul la 11 mai 2011, în vigoare de la 01.08.2014.
2. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată la New York, la 18.12.1979. În: *Tratate internaționale*, vol. I, 1998,
3. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția nr. 217 A (III) din 10.12.1948. În: *Tratate internaționale*, vol. I, 1998,
4. Comitetul CEDAW. 2015. Recomandarea generală nr. 33 privind Accesul femeilor la justiție. alin. 26
5. Standardele CEDAW pentru soluționarea eficientă a cazurilor de violență în bază de gen Recomandarea Generală nr 19
6. Standardele CEDAW pentru consolidarea răspunsului de sănătate la violența în bază de gen Recomandarea Generală nr.24
7. Concluziile comune pentru "Eliminarea și prevenirea tuturor formelor de violență împotriva femeilor și fetelor " Secțiunea C 57 sesiune 2013
8. Rashida Manjoo, Report of the Special Rapporteur on violence against women, causes and consequences, A/HRC/20/16, p.4-5.
https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/A.HRC.20.16_En.pdf

Acte naționale:

9. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994.
10. Codul contravențional al Republicii Moldova. Cartea întâi. Partea specială. Capitolele VII; XVIII-XIX.
11. Legea nr. 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității // M.O. nr. 103 din 29.05.2012, art. 355.

Monografii, manuale ghiduri:

12. AALBERS, C., VÎLCU, N. Obligațiile pozitive ale statului în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în materie de violență în familie Manual Destinat practicienilor din sectorul Justiției pentru a asigura accesul la justiție a victimelor violenței în familie 2019
http://cdf.md/files/resources/145/Handbook_RO.pdf
13. CHEIANU-ANDREI, D. ȚRĂCAN-DONȚU, A. Studiul Național de analiză a cazurilor de femucid, Chișinău, 2021
[file:///C:/Users/Admin/Downloads/Studiul-national-de-analiza-a-cazurilor-de-femicid%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Studiul-national-de-analiza-a-cazurilor-de-femicid%20(2).pdf)
14. DUBAN, E. Manual de formare pentru judecători și procurori privind asigurarea accesului femeilor la justiție , Elaborat în cadrul proiectului Îmbunătățirea accesului femeilor la justiție în cele șase țări ale Parteneriatului Estic (Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Republica Moldova, Ucraina și Belarus)
15. ȚURCAN, A., VÎLCU, N. Evaluarea răspunsului sistemului de justiție penală la cazurile de violență în familie, Chișinău, 2021
[file:///C:/Users/Admin/Downloads/evaluare-raspuns-coordonat_ro%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/evaluare-raspuns-coordonat_ro%20(5).pdf)
16. Convenția privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. Raport explicativ, pag.36.
17. Studiul Bunăstarea și siguranța femeilor, OSCE, 2019
https://www.osce.org/files/f/documents/e/f/425867_0.pdf
18. Committee of Experts of the Follow-up Mechanism to the Belém do Pará Convention (MESECVI), Declaracion on
<https://www.oas.org/es/mesecvi/docs/declaracionfemicidio-en.pdf> femucid

CZU: 343.9:[336.744:004.738.5]

DOI: 10.5281/zenodo.7352677

ASPECTE CRIMINOGENE ALE SUBCULTURII CRIPTOVALUTARE

FLOREA Eugen,

doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra Drept Public,
Universitatea de Stat din Comrat
ORCID:0000-0001-7236-0695

The research is dedicated to the criminological aspects of cryptocurrency subculture. The author states that currently digital financial assets haven't reached mass adoption, that is why it is correct to call the community of this financial instrument users, developers and businessmen, a subculture. It's not correct to label crypto subculture as criminal one, although it has some elements, as, for example, adherence to anonymity, that have more criminogenic weight than others. It is also noted that this part of subculture is very diverse and consists from different groups or communities, such as miners, developers, traders etc., that have their own values and interests. Sometimes these subgroups even see each other as rivals and even have aggressive attitude towards strangers. The criminologist's mission is to closely monitor the process of this phenomena formation as well as interactions within the subculture, and to analyze possible roots for the future criminal behavior.

Key words: crime causation, cryptocurrency, subculture, private money, Bitcoin-maximalism, blockchain, crypto-community, tribalism

Pentru o analiză amplă a complexului cauzal al criminalității criptovalutare, este extrem de important să înțelegem legitățile și regulile mediului social în care ea se formează și există, adică acele valori și idealuri, care sunt împărtășite de membrii comunității respective, limbajul, modul de comportament și metodele de comunicare, caracteristicile indivizilor care se identifică cu această comunitate. Evident, vorbim de o anumită subkultură care alimentează nu doar acele viziuni și idealuri ce diferă de cele ale majorității predominante, ci și acțiunile specifice, care adesea contravin normelor sociale general acceptate, iar uneori chiar și celor legale. Totuși, ar fi o greșeală să numim subcultura comunității blockchain ca fiind una criminală. Desigur, există o serie de trăsături caracteristice acestui grup social care au o „pondere criminogenă” mai mare decât altele. Aceasta este, în primul rând, o neîncredere generală în stat și instituțiile sale, precum și dorința de libertate maximă, neîngrădită. Acești factori, împreună cu orientarea antisocială a individului și influența nefavorabilă a situației, pot da naștere comportamentului criminal. Cu toate acestea, luate separat, aceste circumstanțe, ca și alte condiții de infracțiune, nu au capacitate suficientă pentru a genera o infracțiune.

La momentul actual în lume există peste 50 de milioane de utilizatori de criptomonede [1]. Geografia celei mai active utilizări a activelor digitale este foarte diversă. Primele zece locuri conform parametrului *Crypto Adoption Index* sunt ocupate de astfel de țări precum: Ucraina, Rusia, Venezuela, China, Kenya, SUA, Africa de Sud, Nigeria, Columbia, Vietnam. După cum vedem,

comunitatea cripto este formată din reprezentanți ai diferitor rase, grupuri etnice, naționalități, afilieri sociale, religioase și culturale [2, p. 7]. Potrivit unor estimări preliminare, cu timpul numărul utilizatorilor de criptomonede ar putea atinge cifra de cinci miliarde [1]. Dacă ne bazăm pe aceste prognoze, atunci putem afirma că criptocultura se poate transforma dintr-o subcultură într-un mainstream, adică să devină normă pentru majoritatea populației lumii. O astfel de cale a mai fost parcursă destul de rapid, de exemplu, de astfel de fenomene sociale precum comunicarea prin rețelele sociale sau selfie-uri. Ceea ce ține de subiectul studiului nostru, este precoce, totuși, să vorbim despre acceptarea socială generală (adoapția în masă) a criptomonedelor. Lista scepticilor consecvenți vizavi de perspectivele activelor digitale reprezintă atât oameni de știință de renume mondial, cât și magnați financiari care se numără printre cei mai bogați oameni de pe lista Forbes. Astfel, laureatul premiului Nobel în economie, profesorul de la Universitatea Yale, *Robert J. Schiller*, consideră caracterul inovativ al ideii de bani privați sub forma Bitcoin-ului ca fiind unul destul de îndoielnic. Cercetătorul notează că încercările de a crea o alternativă banilor fiat au fost întreprinse cu mult mai devreme, dar toate s-au încheiat cu eșec. „Practic, nimeni din afara departamentelor de informatică nu poate explica cum funcționează criptomonedele”, scrie Schiller. „Acest secret creează o aură de exclusivitate, dă farmec banilor noi și îi umple pe adepți cu zel revoluționar.” Referindu-se la mitul despre originea Bitcoin-ului legat de numele lui *Satoshi Nakamoto*, Schiller a avertizat că o „poveste convingătoare” ca una în cauză ar putea să nu fie suficientă pentru a atrage masele de populație [3].

Un alt laureat al premiului Nobel, profesorul de la Universitatea Columbia, *Joseph Stiglitz*, are o atitudine mai dură față de criptomonede. În opinia sa, Bitcoin-ul ar trebui pus în afara legii, deoarece moneda creează probleme pentru autoritățile de reglementare în aspectul urmării tranzacțiilor financiare. „Cred că atunci când reglementările legale vor face imposibilă spălarea banilor și alte manipulări prin criptomonede, cererea de Bitcoin va dispărea. Cu alte cuvinte, eliminând încălcările existente, noi vom pune capăt Bitcoin-ului” [4]. Cofondatorul companiei Microsoft și unul dintre cei mai bogați oameni ai timpurilor noastre, *Bill Gates*, de asemenea, nu se consideră un admirator al Bitcoin-ului. Într-un interviu din 2018, Gates declara că „ar juca împotriva Bitcoin-ului, dacă ar exista o modalitate ușoară de a face acest lucru”. Totodată, geniul digital a recunoscut că „Bitcoin-ul se bazează pe o tehnologie foarte bună de distribuire a informațiilor și de verificare a tranzacțiilor (blockchain). Cu toate acestea, criptomoneda nu poate fi numită ca activ financiar pentru că Dumnezeu voastră nu produceți nimic. Prin urmare, nu trebuie să vă așteptați ca prețul acesteia să crească. O astfel de investiție este teoria unui prost mai mare în varianta sa pură” [5]. În 2021, Gates

și-a schimbat oarecum poziția față de Bitcoin, descriindu-o ca fiind „neutră” [5].

Unul dintre cei mai mari și mai faimoși investitori din lume, *Warren Buffet*, care este plasat în lista celor mai bogați oameni din lume imediat după Gates, a numit Bitcoin-ul „otrăvă de guzani la pătrat”. Buffett a explicat de ce nu ar investi niciodată în cripto prin trei argumente:

1. Bitcoin-ul nu are valoare intrinsecă. Trebuie de investit în companii subevaluate care se caracterizează prin fluxuri financiare stabile și care sunt capabile să-și crească bilanțul său economic. La rândul său, creșterea prețului Bitcoin-ului nu este profit sau dividend, ci prezintă în sine doar o expresie monetizată a așteptării din partea cumpărătorului a valorii viitoare a acestui activ.

2. Trebuie de investit doar în acele active, ale căror principiu de funcționare este clar. Mulți investitori cumpără valori mobiliare în baza informațiilor despre creșterea lor, aflate de la știri. Pentru o anumită perioadă aceste investiții pot chiar să aducă venituri, dar pe termen lung această schemă nu funcționează. Dacă prețul unui activ a crescut cu 20%, asta nu înseamnă deloc că acesta va crește încă cu 20%. Neînțelegând cum funcționează un activ sau altul și, în același timp, investind în acesta, în esență joci la ruletă.

3. Bitcoin-ul este o investiție foarte speculativă. Principiile investiționale ale lui Buffett implică investiții în companii care cresc lent, dar constant în timp. La rândul său, Bitcoin-ul este un activ caracterizat printr-un grad ridicat de risc. Orice investitor care se gândește să investească în criptomonede ar trebui să fie conștient de faptul că prețul acesteia poate să ajungă la zero [6].

Am prezentat doar câteva opinii sceptice de la cele mai notorii personalități ale economiei și finanțelor moderne. Acestea nu sunt doar opiniile oamenilor de succes financiar sau ale oamenilor de știință, ci cuvintele formatorilor de opinie, adică persoanelor care formează conștiința publică a unor mase semnificative de oameni [7]. În general, trebuie de spus că există mai mult decât suficient scepticism cu privire la criptomonede în rândul elitei de afaceri și al structurilor financiare guvernamentale, precum și în rândul investitorilor obișnuiți. Prin urmare, vorbim anume de o subcultură care diferă prin norme, obiceiuri, sistem de valori și stil de comportament de cultura dominantă [8, p. 333]. Sub cultura dominantă în acest caz, trebuie de înțeles nu doar elementul financiar al acesteia, ci și atitudinea față de instituțiile financiare tradiționale și statin genere. În același timp, cripto-subcultura ar trebui catalogată drept devianță socială, care este „un fenomen social exprimat în forme (tipuri) de activitate umană relativ masive, statistic stabile, care nu corespund normelor și așteptărilor stabilite oficial sau efectiv într-o societate (*cultură, grup*) respective.” [9, p. 28].

Comunitatea cripto este o masă extrem de eterogenă de adepți care unește diferite grupuri de oameni cu interese și viziuni diferite asupra anumitor aspecte

ale funcționării și dezvoltării ulterioare a eco-sistemului criptovalutar în ansamblu, sau, a oricăruia dintre elementele acestuia în particular. Conform opiniei exprimate în literatură, în dependență de funcțiile îndeplinite, se disting următoarele categorii de membri ai comunității cripto:

- *mineri*, adică persoane care se ocupă cu mineritul (mainingul) digital, adică cu producerea de criptomonedă. Principalul domeniu de interes al acestui grup este echipamentul pentru minerit, capacitatea acestuia, consumul de energie și rentabilitatea.

- *programatori-developeri* care elaborează software nou și modifică software-ul existent în conformitate cu cerințele timpului. Această categorie de persoane este motorul întregii industrii criptovalutare, datorită căreia domeniul dat a apărut și continuă să se dezvolte.

- *investitori*. Principalii consumatori de servicii oferite de eco-sistemul de active digitale. Acest grup este format dintr-un număr de sub-grupuri care diferă în ceea ce privește mărimea investițiilor (investitori mici, mijlocii, mari), dreptul de proprietate asupra fondurilor investite (investitori instituționali sau privați), nivelul de cunoaștere și percepere a pieței (profesioniști, cu experiență, sau investitori începători - așa-zii hârciogi)[10].

Fred Ehsam, co-fondatorul celui mai mare schimb de criptomonedă american, vorbește despre „tribalism puternic” în comunitate [11]. Potrivit profesorului de sociologie N.R. Malikova, tribalismul este o formă de structură socială „bazată pe ideea unei semnificații speciale, dominante a tribului, grupului etnic, și a rolului său prioritar în trecut și prezent”, [12, p. 418] adesea însoțită de ostilitate, intoleranță față de alte grupuri [13, p. 530]. În domeniul cripto, aceasta se manifestă prin „războaie” interne în rețelele de socializare și tot felul de forumuri specializate între susținătorii hard fork-urilor și versiunilor clasice de software, sau între concurenții direcți de pe piață. Așadar, cele mai faimoase exemple ale acestui tip de relații este dușmănia dintre susținătorii Bitcoin-ului și cei ai Bitcoin Cash, Ethereum-ului și Ethereum-ului Classic, Ripple și Stellar, EOS și Ethereum. Susținătorii părților în conflict încearcă să arate superioritatea tehnologiei lor față de tehnologiile rivalilor, observând neajunsurile și deficiențele tehnice în rezultatul muncii oponentilor. Uneori este folosit trolling-ul, ridiculizarea și chiar minciunile și informațiile greșite despre unii sau despre alții. Mai mult decât atât, dorința de a „enerva” adversarul poate depăși comunicarea toxică și poate lua forma unei concurențe neloiale. Deci, de exemplu, în timpul lansării rețelei EOS, au existat multe defecțiuni tehnice și mai multe stagnări ale proiectului. În acest timp, susținătorii Ethereum i-au batjocorit pe rețelele sociale pe „dezvoltatorii inapți”, iar când costul tranzacțiilor Ethereum a scăzut vertiginos, ca urmare a unui atac DDoS, echipa EOS a fost învinuită pentru acest

lucru în baza unei mulțimi de dovezi de implicare[14].

Însăși concurența este în sine un proces normal pentru o economie de piață, totuși, unele dintre manifestări ale sale în sfera criptovalutară pot ridica întrebări nu numai din punct de vedere a eticii comunicării, ci și din punct de vedere a dreptului penal. Piața crypto este una destul de tânără și astfel de manifestări nu ajută la dezvoltarea acesteia, ci, dimpotrivă, sunt compromițătoare pentru întregul eco-sistem.

În cadrul comunității crypto la fel există și un grup de *Bitcoin-maximaliști* care se contrapun restului comunității. Pentru prima dată termenul „*Bitcoin-maximalism*” a fost folosit în 2014 de către creatorul proiectului Ethereum, *Vitalik Buterin*, care înțelege sub acest concept ideile acelei părți a comunității Bitcoin care se ghidează de următoarele principii:

- mediul multor criptomonedes concurente este nedorit;
- este greșit de a lansa „o altă monedă”;
- este corect și inevitabil ca Bitcoin-ul să dețină o poziție de monopol pe scena cripto-monedelor[15].

Mai simplu spus, Bitcoin-maximaliștii nu doar sprijină prima criptomonedă, ci cred sincer că Bitcoin-ul este cea mai bună formă de bani inventată de omenire. Principalele argumente în sprijinul acestei poziții sunt următoarele:

1) Politica monetară competentă și bine înțeleasă a primei criptomonedes, constând într-un program fix pentru crearea de noi monede și un număr limitat și clar de toate BTC. Potrivit maximaliștilor, de aici rezultă că „în câțiva ani, Bitcoin-ul va deveni cel mai rar obiect pe care omul l-a produs vreodată” [16]. Prin urmare, BTC este cea mai bună modalitate de a stoca fonduri pe termen lung.

2) Bitcoin-ul este cea mai descentralizată criptomonedă existentă. Întruchiparea ideii de descentralizare reală îi motivează pe toți participanții la sistem să fie sinceri și această idee chiar funcționează.

3) Unii dintre adepții ideii Bitcoin-maximalismului compară echilibrul și verificările dintre cele trei grupuri de participanți la sistemul primei criptomonedes (dezvoltatori, mineri și utilizatori) cu relațiile descrise în Constituția SUA - între puterea executivă, legislativă și judiciară a statului. Funcțiile lor sunt diferite, dar „principiul separării puterilor joacă rol primordial pentru noi” [16].

În concluzie, e de menționat că integrarea subculturii criptovalutare în paradigma politică și economică a societății moderne nu va fi una ușoară. Pe lângă criminalii „obișnuiți”, care se vor ghida doar de interesele profitului banal, oportunitățile cărui au fost oferite de noi soluții tehnologice, acest mediu va da naștere și unor adversari ideologici ai ordinii mondiale actuale. Amploarea și natura acestei confruntări sunt încă greu de prezis astăzi. Evident, sarcina

criminologilor în acest sens ar trebui să fie capacitatea de a „ține pasul” cu procesele în desfășurare, analiza acestora și evaluarea riscurilor de natură criminogenă asociate acestui domeniu.

Referințe:

1. *Глава Coinbase: число пользователей криптовалют увеличится в 100 раз.* [Accesat: 10.04.2021]. Disponibil: <https://www.rbc.ru/crypto/news/5e61f3c69a7947251d139907>
2. *The 2020 Geography of Cryptocurrency Report. Analysis of Geographic Trends in Cryptocurrency Adoption, Usage, and Regulation.* În: Chainalysis, September 2020. [Accesat: 12.04.2021]. Disponibil: <https://go.chainalysis.com/rs/503-FAP-074/images/2020-Geography-of-Crypto.pdf>
3. SCHILLER R.J. *The Old Allure of New Money.* În: Project Syndicate – 21.05.2018. [Accesat: 11.04.2021]. Disponibil: <https://www.project-syndicate.org/commentary/cryptocurrencies-scientific-narrative-by-robert-j--shiller-2018-05?barrier=accesspaylog>
4. *Bitcoin 'Ought to Be Outlawed,' Nobel Prize Winner Stiglitz Says.* În: Bloomberg – 29.11.2017. [Accesat: 11.04.2021]. Disponibil: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-11-29/bitcoin-ought-to-be-outlawed-nobel-prize-winner-stiglitz-says-jal10hxd>
5. *Bill Gates: Bitcoin Is DOOMED.* În: Tom Heavey Youtube channel – 11.03.2021. [Accesat: 11.04.2021]. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=WvULyjt7oB4>
6. FRIEDMAN, Z. *Bitcoin Jumps to \$34,000, But Here's Why Warren Buffett Will Never Own It.* În: Forbes – 03.01.2021. [Accesat: 11.04.2021]. Disponibil: <https://www.forbes.com/sites/zackfriedman/2021/01/03/bitcoin-hit-34000-but-heres-why-warren-buffett-will-never-own-it/?sh=aa276cf42bba>
7. Este necesar de menționat că unii dintre cunoscuții sceptici în ceea ce privește activele digitale și-au schimbat cu timpul poziția. Așadar, în 2021, compania *Berkshire Hathaway*, deținută de *Buffett*, a investit 500 de milioane de dolari într-o neobancă braziliană prietenoasă pieții cripto valutare. Vezi: *Nubank raises US\$500 million from Berkshire Hathaway.* În: Nubank.com - 08.06.2021. [Accesat: 11.04.2021]. Disponibil: <https://building.nubank.com.br/investors-berkshire-hathaway/>
8. *Культурология: учебник / коллектив авторов; под науч. ред. Г.В. ДРАЧА. - 2-е изд. Москва: КНОРУС, 2014.*
9. ГИЛИНСКИЙ, Я. *Девiantiология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». 2-е*

- изд., испр. и доп. — СПб.: Изд. «Юридический центр ПРЕСС», 2007.
10. McBAIN, G. *Cryptocurrency Subcultures*. În:Medium – 21.04.2020. [Электронный ресурс]. [Accesat: 11.04.2021]. Disponibil: <https://medium.com/remotecryptocon/cryptocurrency-subcultures-e593ebae86>
 11. LIELACHER, A. *Crypto Tribalism and its Effect on the Future of the Decentralized Economy*. În:BTCMANAGER – 15.09.2018. [Accesat: 11.04.2021]. Disponibil: <https://btcmanager.com/crypto-tribalism-future-decentralized-economy/>
 12. МАЛИКОВА, Н.Р. *Этносоциальный контекст формирования национальной идентичности в эпоху глобализации*. În:Национальная идентичность России и демографический кризис. — Москва: Научный эксперт, 2008.
 13. ХЕЙВУД, Э. *Политология*. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2005.
 14. НИЦШЕ, С. *Кланы криптообщества и их влияние на цифровую экономику*. În:BitCrypto News – 24.09.2018. [Accesat: 11.04.2021]. Disponibil: <https://bitcryptonews.ru/analytics/klanyi-kriptosoobshhestva-i-ix-vliyanie-na-czifrovuyu-ekonomiku>
 15. BUTERIN, V. *On Bitcoin Maximalism, and Currency and Platform Network Effects*. În:Ethereum Foundation Blog – 20.11.2014. [Accesat: 14.04.2021]. Disponibil: <https://blog.ethereum.org/2014/11/20/bitcoin-maximalism-currency-platform-network-effects/>
 16. DOSSIS, L. *My path to Bitcoin maximalism*. În:Medium – 31.08.2019. [Accesat: 14.04.2021]. Disponibil: <https://medium.com/swlh/my-path-to-bitcoin-maximalism-40d43bb330c5>

CZU: 343.9:343.222:159.942

DOI: 10.5281/zenodo.7366744

ASPECTE CRIMINOLOGICE PRIVIND PROCESUL NEUROCOGNITIV ÎN MOMENTUL COMITERII FAPTEI PENALE

TĂNĂSESCU Gabriel

doctor în drept, lector universitar,
Facultatea de Drept, Universitatea din Craiova, România

In this paper I analyzed some aspects regarding the neurocognitive process that accompanies the moment of committing the criminal act. The brain processes that cause behavior are influenced by interoceptive processes, the emotional state of the person reacting to the actions of the social environment and sensory stimuli. Cognitive control, the process of choice as a decision-making process is influenced by the psycho-emotional factor (limbic system). The neural process that acts before the conscious activity of the Ego, anticipates, prepares, and influences Consciousness of conscious intention. The sensory event disturbs the Ego of the perpetrator and triggers the opportunity to complete the process of the act (to achieve the result of the criminal act), which gives him pleasure and advantages, or triggers the moral function and the intervention of the Superego (Moral Court) which rejects and represses the conscious intention of the achievement the criminal act (the Superego censors the Id's pleasures). The principle of alternative decisions is also analyzed, which is based on the idea that the criminal punishment is legitimate only if the perpetrator could have decided otherwise. From a psychoanalytic point of view, Winnicott's idea is also presented, which believes that true guilt resides in the intention, in the unconscious intention. Libet's experiment (1983) suggests that there is a build-up of electrical potential before action, of any movement (bioelectric brain processes that unconsciously create the Readiness Potential). Readiness potential precedes conscious will.

Keywords: cognitive control, guilt, interoception, the principle of alternative decisions, readiness potential

Introducere.

În sens criminologic procesul neurocognitiv descrie trecerea la act în momentul comiterii faptei penale. Procesele cerebrale generează conexiunea tuturor stărilor mentale, formând determinismul neuronal (Fifel, 2018). În teoria emoțiilor construite Lisa Feldman Barrett consideră că facultățile mentale exprimă anumite categorii pentru gândire (cogniții), pentru simțire (emoții) și pentru voință (acțiuni); un concept este prezentat ca o colecție de reprezentări ale cortexului orbitofrontal, care prin procese neuronale (processe bioelectrice ce au acces la o multitudine de informații) anticipează ceea ce se va întâmpla în sens senzorial, în interacțiunile cu mediul social exterior; conceptele creierului ajută procesul decizional și prezintă cele mai bune soluții alternative în momentul în care evenimentul declanșator obligă individul să aleagă o situație existențială (Barrett, 2017). Interocepția (reprezentarea și utilizarea senzațiilor interne) este esențială în reprezentarea modelului intern al creierului și rezultă din procesul de alostazie; toate animalele folosesc un model intern al lumii lor în serviciul alostaziei; creierul construiește permanent concepte și creează categorii pentru a identifica noile experiențe senzoriale, creierul face proiecții și analizează explicațiile cauzale; dacă există erori de predicție acestea se transformă în

experiențe, care vor ajuta în viitor procesul de decizie (Barrett, 2017). Interocepția are un rol important în reprezentarea mentală a semnalelor noastre interne, fiziologice, pentru sănătatea fizică și psihică a persoanei, pentru procesele cognitive și procesele emoționale; poate fi definită ca simțul stării interne a corpului (Wallman-Jones, Perakakis, Tsakiris, Schmidt, 2021). În momentul trecerii la act creierul experimentează o stare existențială deosebită, senzațiile și percepțiile descriu reprezentări care pătrund în amprenta neuronală a faptuitorului. Această experiență se trezește și începe să își dezvăluie prezența funcțională atunci când obiectul percepției (victima), care exercită influență asupra simțurilor (Kant, 1994), pătrunde în scena socială a autorului, proiectând o idee criminală. Potrivit lui Michael Inzlicht controlul cognitiv se referă la procesele mentale care permit comportamentului să varieze adaptativ, în funcție de obiectivele momentului realizării actului; controlul cognitiv este dependent de emoție, controlul cognitiv în sine trebuie înțeles ca un proces emoțional; emoția nu este un fenomen secundar al conflictului, emoția este esențială în momentul controlului angajării actului intențional (Inzlicht, Bartholow, Hirsh, 2015). Descartes în lucrarea sa „ Pasiunile sufletului” considera că sufletele slabe și josnice sunt cele care se lasă cuprinse de mânie, o mânie în care predomină ura și tristețea, și care își dezvăluie natura agresivă atunci când faptuitorul devine palid, copleșit de emoție; excesele de mânie tulbură judecata faptuitorului (factorul intelectual) și sunt dominate de orgoliul persoanei; singurul remediu împotriva acestor excese este generozitatea (Descartes, 1984). O forță negativă poate produce în corporalitatea ființei agitație și o dorință arzătoare de răzbunare; filosoful francez nu explică natura acestei forțe, însă afirmă că această energie tulbură funcționarea corpului; sângele, bila, ficatul, splina și inima sunt afectate de o căldură pătrunzătoare (Descartes, 1984). Barrett precizează în studiul său din 2017 că emoțiile (fiara noastră interioară) și cognițiile luptă sau cooperează pentru a controla comportamentul (Barrett, 2017). Bruce McEwen și Martin Picard susțin ideea că factorii de stres acut și cronic influențează diferite aspecte ale biologiei mitocondriale; expunerea cronică la stres poate duce la recalibrări moleculare și funcționale în rândul mitocondriilor (mitocondriile sunt organite multifuncționale care susțin viața și care pot influența momentul de intersecție dintre experiențele psihosociale și răspunsurile biologice la stres; ADN-ul mitocondrial este moștenit doar de la mamă) (Picard, McEwen, 2018).

Vinovăția și principiul deciziilor alternative

În 2016 Tatjana Hörnle publică un studiu care analizează principiul vinovăției și principiul deciziilor alternative în dreptul penal. Studiul își propune să conteste opinia conform căreia pedeapsa penală este legitimă, doar dacă faptuitorul ar fi putut decide altfel. Hörnle susține teza conform căreia vinovăția

penală ar trebui conceptualizată ca vinovăție pentru fapte greșite, adică pentru alegeri intenționate greșite, indiferent de situația existențială, chiar dacă deciziile alternative nu sunt posibile în orice moment dat. Ființele umane sunt libere și independente (fac excepție persoanele care acționează și comit fapta fără discernământ), sunt capabile să ia decizii și să realizeze acțiuni autonome; vinovăția ar trebui să se bazeze pe descrieri exacte compatibile cu datele empirice; luarea deciziilor depinde de structurile fiziologice (creierul și structuri neurologice); cercetările științifice (electroencefalograma și imagistica cerebrală) au arătat că există activități neuronale înainte ca făptuitorul să-și exprime intenția de a comite fapta (decizia producerii actului) (Hörnle, 2016). Potrivit lui Hörnle nu există nicio entitate (Spirit) care să influențeze cauzal procesele neurologice care produc mișcări corporale.

Principiul deciziilor alternative se bazează pe ideea că pedeapsa penală este legitimă doar dacă făptuitorul ar fi putut decide altfel, în sensul că momentul alegerii existențiale a faptei penale este un moment de valorizare conștientă a eului criminal, care iese din ascunderea ideatică și își construiește destinul infracțional; vinovăția în condamnările penale este considerată vinovăție pentru fapte greșite; principiul deciziilor alternative nu este compatibil cu cel mai plauzibil model de luare a deciziilor umane (Hörnle, 2016). Curtea Constituțională Federală a Germaniei consideră că omul este o ființă spirituală și morală, care are capacitatea de a se autodetermina și de a se dezvolta în libertate (Hörnle, 2016). Ca ființă morală făptuitorul își alege singur destinul existențial, are libertatea de a renunța la regulile societății și poate decide altfel, și în același timp este pregătit să îndure consecințele faptei antisociale și sancțiunile legii penale.

În filosofia existențialistă Sartre susține că omul este condamnat la libertate, existența precede esența, pentru că omul nu are nicio valoare istorială până când apare momentul existențial al deliberării, al alegerii de sine; după ce s-a ales ca ființă liberă, într-o lume fără sens și fără predestinare, omul își conștientizează prezența și se angajează în exprimarea proiectului lumii sale alese (Sartre, 2004). Dreptul penal se întemeiază pe principiul vinovației (Hörnle, 2016). Acest principiu presupune faptul că făptuitorul ca ființă umană liberă a comis fapta penală fără nicio constrângere, conștient de decizia trecerii la act, pregătit să suporte consecințele actului infracțional, având responsabilitatea deciziilor; individul care a cauzat infrațiunea nu depinde în realizarea faptei penale de determinări subiective, biopsihologice, sociale, spirituale, ci acțiunile produse se întemeiază doar pe capacitatea mentală neurocognitivă a făptuitorului (factorul intelectual și factorul volitiv), care poate decide în favoarea binelui sau a răului în virtutea libertății de voință (Hörnle, 2016). Turhan Canli consideră că procesul neurocognitiv se bazează pe creier, pentru că acesta are un statut privilegiat față de

celelalte organe; creierul generează comportamentul, identitatea și sentimentul de sine (Canli, 2015). Curtea Federală Germană de Justiție a subliniat importanța principiului vinovăției, considerând că infractorul trebuie sancționat pentru că a avut posibilitatea să aleagă respectarea legii penale, dar a ales în favoarea faptei ilicite, deși ar fi putut să acționeze într-o modalitate cerută de lege (Hörnle, 2016). Principiul posibilităților alternative presupune că vinovăția morală pentru conduita umană este legitimă doar dacă persoana învinuită ar fi putut acționa altfel. Potrivit acestui principiu, creat de Harry Frankfurt în 1969, făptuitorul este responsabil din punct de vedere moral pentru o acțiune numai dacă, în condițiile situației existențiale date, ar fi putut decide altfel (Hörnle, 2016). Hörnle consideră că vinovăția morală se bazează pe această cerință necesară (infractorul a avut posibilitatea și libertatea de a alege), iar răspunderea penală se întemeiază pe alegerea făptuitorului, distincția dintre alegerea greșită și vinovăție fiind considerată trăsătură esențială; vinovăția nu este doar fapta comisă cu intenție, ci este o acțiune morală conștient aleasă în detrimentul alternativei pozitive - respectarea legii penale (Hörnle, 2016). Sistemul limbic are cuvântul final în activitățile nondeliberative; luarea deciziilor umane reprezintă procese care au loc în sistemele neuronale; deciziile făptuitorului sunt determinate de condițiile sistemului neurologic din momentul comiterii faptei (Hörnle, 2016). Daniel Amen consideră că sistemul limbic reprezintă partea cortexului cerebral cea mai veche, care îndeplinește funcții esențiale pentru supraviețuire și pentru manifestarea comportamentului uman; sistemul limbic profund poate afecta motivația ființei umane și are un rol important în formarea memoriei, reglarea ritmurilor biologice și receptivitatea emoțională (Amen, 2015).

Aspecte psihanalitice

În 1958 Winnicott publică lucrarea Psihanaliza și sentimentul de vinovăție în care precizează că Burke a scris cu 200 de ani înainte de prelegerea sa că vinovăția rezidă în intenție. Sentimentul de vinovăție apare în viața individului în mediul familial, în interacțiunile sociale; este gândit ca ceva care rezultă din învățătura religioasă sau morală (Winnicott, 1958, p.15). Funcția morală și sentimentul de vinovăție se dezvoltă în ființa umană, și vor pătrunde în nucleul personalității ajutând individul în procesul de decizie. Winnicott consideră că nu există nicio legătură între capacitatea intelectuală a unei persoane și responsabilitatea sa morală; există și persoane inteligente care acționează fără funcție morală (au un simț al vinovăției defect). Atunci când analizează și viziunea lui Freud asupra semnificației vinovăției Winnicott consideră că „adevărata vinovăție rezidă în intenție, în intenția inconștientă” (Winnicott, 1958, p. 16). „Crima reală nu este cauza sentimentului de vinovăție; mai degrabă este rezultatul vinovăției – vinovăție care aparține intenției criminale. Doar vinovăția legală se

referă la o infracțiune; vinovăția morală se referă la realitatea interioară” (Winnicott, 1958, p. 16). Psihanaliza lui Freud descrie vinovăția ca pe o stare interioară conflictuală, o stare de anxietate deschisă din cauza dezacordului pulsionilor de dragoste și ură (coincid în aceeași stare existențială), care se ciocnesc și provoacă trăiri contradictorii; Eul acționează și modifică intenționat prezența sa în mediul social pentru a produce sentimentul de plăcere Se-ului, dar prin intervenția Eului-Ideal (Instanța Morală sau Supraeul) cenzurează și respinge uneori pulsionile Se-ului, pentru ca ceea ce se întâmplă în mediul social și ceea ce poate oferi o activitate socială să poată fi folosit în avantajul general al individului, tot pentru satisfacerea plăcerilor Se-ului (Winnicott, 1958). Potrivit lui Freud Supraeul apare în ființă (odată cu dizolvarea Complexului lui Oedip) în calitate de conștiință morală și sentiment inconștient de vinovăție (Freud, p.315); Supraeul are caracter coercitiv și se manifestă ca imperativ categoric; Supraeul ca Eu-Ideal apare în ființă ca „expresie durabilă a influenței exercitate de părinți”, ca esență superioară ce reprezintă raporturile noastre cu părinții (Freud, p.316); „Idealul Eului satisface toate condițiile pe care trebuie să le întrunească esența superioară a omului; tensiunea dintre exigențele conștiinței morale și realizările Eului dă naștere sentimentului de vinovăție” (Freud, p.317). Realizările culturale individuale din mediul social reprezintă manifestarea și efortul intelectual al Eului, chiar dacă efortul uneori este neplăcut (greu de realizat); această manifestare provoacă uneori suferință Se-ului, dar dacă este apreciată în societate va satisface Eul-Ideal; Supraeul își va savura prestigiul și se va identifica cu ceilalți membri ai colectivității pe baza aceluiași Ideal al Eului; experiențele profunde ale Eului se pot transmite ereditar, dacă „se repetă cu suficientă intensitate la un număr de indivizi aparținând unor generații succesive”, transformându-se astfel în experiențe ale Se-ului” (Freud, p.319), experiențe ale ființării corporale, care pot fi depozitate prin amprenta neuronală și descoperite în zona inconștientului colectiv. De aceea există situații când Supraeul este inaccesibil Eului, Instanța morală rămâne absentă într-o stare de ascundere, legată în mod inconștient de pulsionile Se-ului și stăpânită de umbrele pregândirii (Jung, 2014).

Voința și procesul criminogen

Exprimarea voinței dobândește profunzime în comportament, prin trecerea timpului, sub aspectul implicării instinctului și intuiției pentru evitarea unui risc atitudinal, ceea ce va determina ulterior exprimarea unei experiențe comportamentale inedite, care va conduce și va controla viața persoanei. Voința este legată de structura personalității, iar prin metodele folosite de fiecare persoană se vor distinge, în cadrul structurii atitudinale, moduri distincte de organizare a activității, care devin independente de ceea ce se obținuse pe cale artificială (prin învățare, prin repetare atitudinală). Factorii care contribuie la

organizarea voinței sunt rezultatul unor emoții (stări inedite, care supun rațiunea sau simțurile unei dependențe fizico-psihece), tendința atitudinală constând în obținerea rezultatului urmărit (descătușarea, satisfacția), respectiv de a transforma mediul înconjurător. Creierul creează tehnici de conducere a atitudinilor, uneori cu o detașare bolnăvicioasă (dorința de a crea conflictul), pentru păstrarea formei actului premeditat, sau a unor „șabloane” comportamentale (modus operandi – ca proces în plină desfășurare, repetat în mod involuntar). Intensitatea conștiinței intenționale poate să fie modificată în fața unui eveniment imprevizibil, când persoana este supusă unui șoc emoțional (cedarea în fața invitației de a consuma droguri). Când acțiunile persoanei se întrerup prin intervenția unui factor care reprezintă o provocare, capacitatea persoanei de a-și reduce reacțiile atitudinale, sau de a evita episoadele de agresivitate, poate reprezenta momentul de subdiviziune a voinței, sau punctul cardinal de la care pleacă reformarea atitudinală. Voința susține favorabil sau nefavorabil, pozitiv sau negativ, comportamentul uman, un astfel de sistem organizând actele într-un anumit mod, care prin repetare va deveni specific unui individ, prin păstrarea direcției unor acțiuni (ceea ce definește individul). Prin modul de exprimare a voinței în realitatea faptică se pot desprinde două sau mai multe stări, însă, ceea ce nu este supus modificărilor va fi elementul, caracteristica esențială, a comportamentului individual. Voința emană forța de a optimiza valorile comportamentale egale, proporționale cu o anumită motivație, conferindu-i o unicitate psihică, în cadrul unor etape, perioade sau evenimente în care alte persoane manifestă puncte de vedere diferite. Validarea voinței individuale se dobândește prin confruntarea cu realitatea, prin interacțiunea dintre acțiunile individuale și eficacitatea acțiunilor colective, ca tipare care consacră o anumită achiziție psihică temporală. Îndeplinind cerințele sociale, voința – ca proces psihic, este protejată de metoda ordonării acțiunilor, prin care societatea urmărește o dezvoltare, dacă nu uniformă, cel puțin armonioasă, a reacțiilor individuale la cerințele generale.

Experimentul lui Libet și Potențialul de Pregătire

Potrivit lui Kant principiile intelectului pur sunt axiome ale intuiției, anticipații ale percepției, analogii ale experienței și postulate ale gândirii empirice (Kant, 1994). Karim Fifel publică în 2018 o lucrare în care analizează experimentul lui Libet din 1983. Experimentul lui Libet (1983) sugerează că există o acumulare a potențialului electric înainte de mișcare, o planificare a comportamentului de către zona inconștientă a creierului (unde se aprinde activitatea neuronală), înainte de generarea unui act mobil voluntar (Fifel, 2018). Această acumulare a potențialului electric (procese bioelectrice ale creierului) descoperită prin electroencefalogramă (EEG) este numită Potențial de Pregătire care începe cu aproximativ 550

milisecunde înainte de mișcare. Apariția acestui fenomen (Potențialul de Pregătire care precede voința conștientă) a fost interpretat de Libet ca o reflecție a calculului neuronal care se pregătește inconștient pentru acțiunea voluntară. „Voința conștientă care apare la aproximativ 200 milisecunde ar putea fie să permită fie să blocheze procesul volițional să se finalizeze, rezultând respectiv execuția sau reținerea actului motor” (Fifel, 2018). În psihanaliză întâlnim procesul Supraeului de cenzurare-inhibare a satisfacerii pulsionilor agresive, care poate împiedica în ultimul moment decizia imperativă a dorințelor Se-ului (sediul pulsionilor incontroleabile).

Potrivit lui Fiffel dopamina ca neurotransmițător poate fi considerată un potențial sistem neuromodulator care mediează codificarea intervalelor de timp precum și procesele cognitive legate de acțiune prin modele similare de activitate (Fifel, 2018). Construirea anterioară a Potențialului de Pregătire precede apariția intenției de acționa; acest lucru arată pregătirea neuronală cauzală și preconștientă a acțiunii; înainte de orice acțiune există o creștere a activității neuronale; Potențialul de Pregătire este legat cauzal de rezultatul comportamental (nevoia impulsivă de a acționa) (Fifel, 2018). Potențialul de pregătire care precede apariția intenției conștiente de a acționa va influența decizia făptuitorului în momentul comiterii faptei. Această pregătire neuronală și preconștientă a acțiunii este influențată de sistemul limbic (zonă din creier implicată în răspunsurile noastre comportamentale și emoționale) și de rolul dopaminei ca neurotransmițător. Analizând experimentul lui Libet, Fiffel consideră că odată ce activitatea de rampă atinge un prag în cortexul frontal comanda motrică este inevitabil executată; două studii făcute în 2016 (Alexander et al., 2016; Shultze-Kraft et al. 2016) arată că oamenii pot anula inițierea unei mișcări chiar și după debutul potențialului de pregătire până la un punct, fără întoarcere, cu aproximativ 200 milisecunde înainte de începerea mișcării (Fifel, 2018). Potrivit lui Edward Neafsey experimentul Libet analizează momentul relativ al unei metastări, conștiința intenției conștiente și inițierea mișcării; inițierea cerebrală, chiar și a unui act voluntar spontan, poate și de obicei începe inconștient; Potențialul de Pregătire crește odată cu angajarea intenționată și se reduce atunci când apare indiferența mentală a făptuitorului (Neafsey, 2021). Neafsey analizează și teza lui Fodor – dorința mea este responsabilă pentru atingerea mea, și se întreabă dacă este conștiința o cauză reală a acțiunii umane sau un fenomen secundar care însoțește activitatea fizică a creierului. Conștiința are la dispoziție întregul determinism cerebral, procese bioelectrice ale creierului care apar pregătite să acționeze conștient și să se transforme în acte voliționale (Neafsey, 2021). Conștiința intenției conștiente poate apărea la ceva timp după activarea procesului neuronal (intenția inconștientă a proceselor bioelectrice; începutul pregătirii inconștiente a potențialului de pregătire).

Fără activarea Conștiinței intenției conștiente procesele bioelectrice sunt în așteptare (funcționează în mod inconștient, preventiv, anticipativ); prezente dar inactive nu trezesc factorul intelectual, analitic al gândirii; nevoia fiziologică de a se exprima, de a se prezenta în lumina conștiinței va declanșa cerința impulsivă a gândului de a se transforma în rezultat comportamental.

În 2020 Paul Sanford critică rezultatele experimentului lui Libet din 1983 și consideră că rapoartele de intenție din experimentul Libet sunt invalide; rapoartele de intenție au precedat rapoartele de mișcare numai atunci când participanții au avut o experiență anterioară în a face rapoarte de mișcare; persoanele care nu au avut o astfel de experiență au raportat intenția în același timp cu mișcarea (Sandford, 2020).

Complexitatea creierului

Potrivit lui Daniel Siegel complexitatea creierului descrie faptul că „numărul posibil de tipare de descărcare a impulsurilor excitatorii-inhibitorii, potențialul creierului pentru diverse stări de activare a fost calculat ca fiind de ordinul 10 la puterea un milion”; potențialul creierului ne dă un număr potențial infinit de alternative pentru felul în care mintea noastră va folosi acele tipare de activitate pentru a se crea pe ea însăși (Siegel, p.71)

În acest sens complexitatea creierului făptuitorului are posibilitatea de a inhiba procesul criminogen, de a opri acțiunea infracțională și conflictul moral, de a găsi soluții pentru a cenzura impulsivitatea acțiunii criminale (ce forță împiedică totuși raționamentul moral și puterea de decizie corectă a creierului, care conduce ființa spre sinucidere socială și rezultate reprobabile).

Schimbarea comportamentului prin optogenetică

Profesorul Turhan Canli de la Stony Brook University consideră că neurogenetica trebuie să analizeze noile proceduri și instrumente privind editarea genomului, deoarece aceste instrumente pot fi considerate potențiale aplicații la funcțiile de bază ale creierului (tehnologia va fi folosită pentru a corecta deficiturile genetice legate de bolile neurodegenerative sau alte deficite comportamentale) (Canli, 2015). Deoarece sunt invazive, aplicațiile umane ale terapiei genice îndreptate către creier sunt limitate la pacienți în stadii foarte avansate de boli neurodegenerative fără alte opțiuni de vindecare (Canli, 2015). Trebuie discutate considerațiile etice care sunt în opoziție cu rațiunile terapeutice; studiile de optogenetică demonstrează modul în care amintirile pot fi activate, implantate sau inhibitate (prin reactivarea unor neuroni a fost posibilă activarea unei memorii anterioare care restabilea urme de memorie și comportamentul însoțitor-accompanying behavior; inhibarea neuronilor poate afecta formarea acesteia) (Canli, 2015).

Eliminarea amintirilor dureroase

Potrivit lui Canli Consiliul Președintelui pentru Bioetică (The President's Council on Bioethics) a considerat că procedura eliminării amintirilor dureroase ar compromite identitatea ființei umane; amintirile nu sunt transcrieri ale evenimentelor trăite, ci ele reprezintă o sinteză a percepției eului interior (sunt reconstrucții ale procesului cognitiv); eliminarea sau reducerea amintirilor ar putea avea implicații juridice legate de răspunderea penală (făptuitorul amnezic nu ar putea răspunde penal) și responsabilitatea morală (Canli, 2015).

Infrațiunea un proces de alegere influențat de emoții

Jean-Louis Van Gelder consideră că infraționalitatea este o alegere deliberată pe care oamenii o fac dintr-o serie de opțiuni comportamentale; oamenii fac alegeri pe care le percep a fi în interesul lor (Van Gelder, 2013). Infrațiunea este un proces de alegere; atunci când apare oportunitatea de acțiune făptuitorul trebuie să aleagă situația care îi va aduce avantaje; alegerea rațională nu funcționează în cazul deciziilor impulsive (impuls al momentului) care influențează comportamentul infrațional (Van Gelder, 2013). Hoții acționează uneori fără un plan prestabilit, fără o activitate de deliberare, dorința impulsivă de a obține bani nu este întotdeauna premeditată, ci este influențată de starea emoțională și nevoia eliberării tensiunilor interioare; sentimentele operează după o logică diferită de estimările procesului cognitiv; reacțiile afective pot avea loc independent de procesul neurocognitiv (Van Gelder, 2013). Infracții își exprimă comportamentul infrațional (autocontrol scăzut) pentru a se elibera de starea de spirit negativă cauzată de eșecul existențial al activităților legitime (apare starea de frustrare); emoțiile sunt răspunsuri adaptative la mediul social și pot influența calitatea deciziilor raționale, profunzimea procesării informaționale, predicția consecințelor (Van Gelder, 2013).

Aspecte filosofico-religioase

Pentru Jung conținuturile inconștientului personal se dezvăluie în intimitatea ființei umane, se deschid prin prezența unor complexe afective ale vieții psihice (sunt conținuturi care își datorează existența experienței personale, sunt conștientizabile); conținuturile inconștientului colectiv își găsesc originea în forme preexistente (arhetipurile) care nu se formează pe parcursul vieții individului, ci sunt conținuturi moștenite, de natură colectivă, nonpersonală, sunt înnascute; activitatea umană este influențată de factorul instinctiv (unde sunt depozitate conținuturi inconștiente înnăscute), arhetipurile pot fi considerate copiile inconștiente ale instinctelor, „ele reprezintă modelele fundamentale ale comportamentului instinctiv”(Jung, 2014). Coeterni cu nașterea lumii (prin prezența conținutului inconștient colectiv) primii oameni, abandonați în lume, au transmis complexul de vinovăție (păcatul originar). Sentimentul de

prezențialitate (prezența profundă, esențială, a sensului vieții) a adus cu sine și toate experiențele emoționale (științific ele se ascund în amprenta neuronală) ale ființei umane, care, desacralizată de propria cădere, trebuie să găsească resursele interioare pentru a se revitaliza, pentru a renaște într-o lume respingătoare, necunoscută. Complexul de vinovăție pe care îl moștenim ne poate schimba atitudinea față de viață, ne poate influența comportamentul. Anumite persoane sunt copleșite de stări emoționale profunde, inexplicabile; studiile criminologice privind maltratarea în copilărie consideră că interacțiunea genă-mediu poate activa trăsături de comportament antisocial, personalitatea tulburată va avea o viață socială deteriorată, plină de riscuri și fără puterea de a găsi valoare în activitățile sociale. Persoanele vulnerabile sunt incapabile de reziliență (Boris Cyrulnic consideră că nu putem să explorăm lumea dacă nu simțim atașament, dacă nu scoatem din ascundere raționamentul atașamentului) și vor descoperi în conținuturile psihice inconștiente stări emoționale impulsive (lipsite de autocontrol) care exprimă intenția propriu-zisă de viață a individului (Freud, 2014). Există situații când făptuitorul ucide toți membrii familiei (realizează filicidul, omorul conjugal, omorul în mediul familial) (Balica, 2006) pentru că nu suportă vinovăția faptei sale. Complexul de vinovăție este atât de puternic, încât făptuitorul nu ar avea capacitatea necesară să explice fapta sa vreunei persoane apropiate. Prin pierderea percepției interne creierul își poate pierde coordonarea și echilibrul; zonele inferioare limbice, trunchiul cerebral și zonele somatice pot prelua controlul deciziilor Eului, în timp ce cortexul prefrontal are conexiunile întrerupte (este lipsit de empatie) eul decizional poate fi blocat de stările interioare impulsive (Siegel, 2021). Uciderea impulsivă devine eliberatoare prin comiterea crimelor cardinale și a actului suicidar.

Concluzii

Voința făptuitorului este condiționată de existența mediului social prielnic, care favorizează comiterea infrațiunii (infractorul nu trebuie privit ca un robot care decide la un moment dat că trebuie să comită fapta); voința făptuitorului depinde de starea sa emoțională și interacționează cu condițiile mediului social unde se realizează fapta; de fapt acțiunea infrațională este răspuns la o excitație acțională din afara spațiului său intim, este o reacție la ceea ce se petrece în afara lumii sale interioare, private, care stimulează pulsiunea agresivă.

Infrațiunea nu se produce fără sens, motivația ei nu apare din neant în conștiința făptuitorului (facticitate). Ea este condiționată de indicațiile categoriilor mentale care percep realitatea, existând întotdeauna un raport de cauzalitate (există și situații când infractorul nu este vinovat pentru că lipsește discernământul sau responsabilitatea sa este diminuată de o disfuncționalitate a cortexului orbitofrontal).

Foarte mulți infractori mărturisesc în interviuri că starea emoțională care precede trecerea la act, precum și starea impulsivă din momentul comiterii faptei este deosebită, total diferită de starea afectivă pe care o experimentează în perioada de detenție. Înainte de comiterea faptei penale autorul se consideră devalorizat, personalitatea sa antisocială poate fi descrisă doar de egocentrism, instabilitate emoțională și impulsivitate (o persoană fără empatie, așa cum descrie Jean Pinatel nucleul personalității criminale); raționamentul moral care ar trebui să îl protejeze pe făptuitor și să anticipeze consecințele faptei ilicite precum și rezultatele distrugătoare ale pulsioniilor agresive, nu funcționează în această perioadă; făptuitorul este cuprins de o stare emoțională inexplicabilă, care dispare, se eliberează de tensiune doar după momentul comiterii faptei. În detenție făptuitorul își orientează gândurile spre proiectul existențial pe care dorește să îl realizeze după executarea pedepsei, atunci când descoperă momentul libertății sale sociale și al responsabilității morale. O gândire îndreptată spre viitor trebuie să fie pozitivă, iar deținutul este bine să fie ajutat prin terapie și programe educaționale să găsească preocupări pentru a identifica proiecte care se potrivesc aptitudinilor sale. Există un risc mare de recidivă în momentul în care persoana care a executat pedeapsa se află în libertate și nu este pregătită mental pentru începerea activităților sociale. Anticiparea riscului de a comite o infrațiune (de a pătrunde în zona ilicitului penal) este strâns legată de raționamentul moral. Raționamentul moral identifică drumul corect și ajută individul să anticipeze eșecul existențial. Potrivit lui Albert Bandura raționalitatea dictează moralitatea; oamenii cântăresc anticipativ în raționamentul lor consecințele alegerilor sociale; experiența consecințelor (tranzacțiile din viața de zi cu zi) va afecta raționamentul moral ulterior; există multe procese psihosociale prin care autosancțiunile pot fi activate selectiv și dezactivate de comportamentul transgresiv (Bandura, 1991). Cu cât emoțiile sunt mai intense, cu atât este mai mare probabilitatea ca ele să controleze acțiunile ființei; reacția pe care făptuitorul o are în fața evenimentului declanșator este construită de istoria personală a acestuia, include experiența pe care a avut-o în situații similare (Bradberry, Greaves, 2019).

Ființa umană este influențată de zona inconștientă a pregândirii (aici se contopesc emoțiile, instinctele, energiile pulsionale, vibrațiile proceselor electrice neuronale); ființa morală poate influența comportamentul rațional; orice act voluntar (factorul volitiv) este cauzat de o conștiință care gândește (factorul intelectual); orice rezultat (faptă penală) este generat de actul volitiv conștient al făptuitorului; „rezultatul nu mai este conceput ca un produs mecanic, pur causal, al acțiunii ci ca o consecință a unui act voit și conștient al făptuitorului” (Antoniou, 1995, p. 20). Acest rezultat este condiționat de starea emoțională a făptuitorului

din momentul comiterii faptei; starea emoțională poate fi explicată de ființa morală, de zona inconștientă a pregândirii care pregătește și generează conștiinței impulsuri de acțiune (pulsioni agresive) sau comportamente de reținere (desistare, inhibiție). Încălcarea regulilor poate fi influențată de succesul actelor infracționale repetitive (obișnuință, automatism); moralitatea este construită de experiențe morale, imaginea ideală a părinților responsabilizează individul atunci când are îndoieli legate de activitățile sociale. Atunci când apar accidente care sparg nucleul ființei morale (fisuri ale Supraeului) acestea pot fi reprimite, împinse în zona întunecată a inconștientului, sau pot fi reevaluate, reconsiderate și păstrate într-o zonă preconștientă, care poate fi utilă experiențelor infracționale viitoare. Aceste accidente repetitive vor reconstitui ființa morală fisurată de urmele actelor ilicite și vor ajuta făptuitorul (în timpul travaliului gândirii criminale) să descopere alternative la alegerea unor acțiuni prosociale.

Bibliografie

1. ALEXANDER, P. , SCHLEGEL, A. , SINNOTT-ARMSTRONG, ROSKIES, A. L. , WHEATLEY, T. , TSE, P. U. Readiness potentials driven by non-motoric processes. În: *Consciousness and Cognition*, Volume 39, January 2016, pp. 38-47, <https://doi.org/10.1016/j.concog.2015.11.011>
2. AMEN, D. G. *Change Your Brain, Change Your Life*. M.D. Three Rivers Press New York, 2015, p. 74.
3. ANTONIU, G. *Vinovăția penală*. București, Editura Academiei Române, 1995, p. 20.
4. BALICA, E. Delictele de omor în mediul familial românesc. În: *Revista Română de Sociologie*, Serie nouă, Anul XVII, 2006, Nr. 1-2, pp. 27-38.
5. BANDURA, A. Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities. În: *Personality and Social Psychology Review*, 1999, Vol. 3, No. 3, pp.193-209.
6. BARRETT, L. F. The theory of constructed emotion: an active inference account of interoception and categorization. În: *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, Oxford, 2017, Volume 12, Issue 1, pp.1-23, <https://doi.org/10.1093/scan/nsw154>
7. BRADBERRY, T. GREAVES, J. *Inteligența emoțională 2.0*, București: Litera, 2019, p. 19.
8. CANLI, T. Neurogenethics: An emerging discipline at the intersection of ethics, neuroscience, and genomics. În: *Applied & Translational Genomics*, 5 (2015), 18-22, <http://dx.doi.org/10.1016/j.atg.2015.05.002>
9. DESCARTES, R. *Pasiunile sufletului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 114.
10. FIFEL, K. Readiness Potential and Neuronal Determinism: New Insights on

- Libet Experiment. În: *The Journal of Neuroscience*, January 24, 2018, 38(4): 784-786, DOI:10.1523/JNEUROSCI.3136-17.2017
11. FRANKFURT, H.G., *Alternate Possibilities and Moral Responsibility*. În: *The Journal of Philosophy*, Vol. 66, No. 23 (Dec. 4, 1969), pp. 829-839, <http://www.jstor.org/stable/2023833>.
 12. FREUD, S. *Psihologia inconștientului*, București, Editura Trei, 2017, p. 319.
 13. HÖRNLE, T. *Guilt and Choice in Criminal Law Theory – A Critical Assessment*. În: *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 4 No 1 (2016), DOI: <https://doi.org/10.15845/bjclcj.v4i1.1023>.
 14. INZLICHT, M., Bartholow, B.D., Hirsh, J.B. *Emotional foundations of cognitive control*. În: *Trends in Cognitive Sciences*, March 2015, 19(3): 126-132, doi:10.1016/j.tics.2015.01.004.
 15. JUNG, C.G. *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, București, Editura Trei, 2014, p. 55.
 16. JUNG, C.G. *Cartea Roșie*, București, Editura Trei, 2011, p. 253.
 17. KANT, I. *Critica rațiunii pure*, București, Editura IRI, 1994, p. 95.
 18. NEAFSEY, E.J. *Conscious intention and human action: Review of the rise and fall of the readiness potential and Libet's clock*. În: *Consciousness and Cognition*, Volume 94, September 2021, 103171, <https://doi.org/10.1016/j.concog.2021.103171>
 19. PICARD, M., MCEWEN, B. *Psychological Stress and Mitochondria: A Systematic Review*. În: *Psychosomatic Medicine: 2/3 2018*, Volume 80, Issue 2, p. 141-153, doi: 10.1097/PSY.0000000000000545
 20. SANFORD, P., LAWSON A. L., KING, A. N., MAJOR, M., *Libet's intention reports are invalid: A replication of Dominik et al. (2017)*. În: *Consciousness and Cognition*, Volume 77, January 2020, 102836, <https://doi.org/10.1016/j.concog.2019.102836>
 21. SARTRE, J.P. *Ființa și neantul*, Pitești, Editura Paralela 45, 2004, p. 97.
 22. SCHULTZE-KRAFT, M., BIRMAN, D., RUSCONI, M., ALLEFELD, C., GÖRGEN, K., DAHNE, S., BLANKERTZ, B., HAYNES, J-D. *The point of no return in vetoing self-initiated movements*. În: *PNAS*, December 14, 2015, 113 (4) 1080-1085, <https://doi.org/10.1073/pnas.1513569112>
 23. SIEGEL, D.J. *Mindsight: noua știință a transformării personale*, București, Editura Herald, 2021, p. 71
 24. VAN GELDER, J.-L. *Beyond Rational Choice: the Hot/Cool Perspective of Criminal Decision Making*. În: *Psychology, Crime & Law*, 2013, Vol. 19, No. 9, 745-763, <https://doi.org/10.1080/1068316X.2012.660153>.
 25. WINNICOTT, D.W. *Psycho-Analysis and the Sense of Guilt 1958*. În: *The Maturational Processes and the Facilitating Environment*, Routledge, First

Published 1984, pages 14.

26. WALLMAN-JONES, A., PERAKAKIS, P., TSAKIRIS, M., SCHMIDT, M. Physical activity and interoceptive processing: Theoretical considerations for future research. În: *International Journal of Psychophysiology*, Volume 166, August 2021, Pages 38-49, <https://doi.org/10.1016/j.ijpsycho.2021.05.002>

SECȚIUNEA IV

DREPT PROCESUAL PENAL

CZU: 343.63/.69:343.6(478)(094.5)

DOI: 10.5281/zenodo.7352645

RAPORTUL DE EXPERTIZĂ GRAFOSCOPICĂ: PARTICULARITĂȚI DE REDACTARE ȘI APRECIERE

COSTEA Mihai,

doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Asociația Pentru Apararea Prezumției de Nevinovație, Adevarului Judiciar,
Reintegrarea în Muncă și Societate a foștilor deținuți și a persoanelor cu nevoi
speciale (România), Președinte
ORCID: 0000-0002-6972-503X

The author of the present work analyses the notion and the structure of the forensic expertise report, the particularities of the graphological expertise report, in particular, taking into account the present penal-processual legislation of the Republic of Moldova and the judicial practice regarding the judicial expertise of the handwriting and signature. He brings arguments in favour of a legislation suggestion of improving and optimisation of the graphological expertise report and its evaluation by the criminal investigation authority and the judge.

Keywords: graphological expertise, expertise report evaluation.

Privit la general, raportul de expertiză judiciară prezintă o comunicare în scris cu privire la mersul și rezultatele cercetării obiectelor expertizate și a răspunsurilor în formă de concluzii la întrebările puse în fața expertului. Acest document prezintă o varietate de probă în procesele judiciare, care nu deține prioritate față de alte dovezi adunate pe cauza dată. Totodată, în comparație cu alte probe, raportul de expertiză posedă anumite trăsături, determinate de esența și specificul lui, și anume:

- acesta se redactează la finele unor cercetări bazate pe folosirea cunoștințelor specializate;
- cuprinde cunoștințe deductive și nu informative, precum, spre exemplu, depozițiile unor persoane
- participanți ai procesului judiciar.

Deci, raportul are însemnătate probantă doar prin prisma deducțiilor, concluziilor la care a ajuns expertul ca urmare a cercetărilor efectuate. În depozițiile unor martori și altor subiecți ai procesului sunt fixate doar faptele percepute nemijlocit de către aceștea. Raționamentele lor cu privire la evenimentele percepute nu au importanță probantă.

Prin urmare, doar expertul judiciar poate fi subiect și totodată sursă de cunoștințe deductive cu valoare probantă în cauzele judiciare.

În ce privește raportul de expertiză a scrisului și semnăturii, acesta, la fel ca și oricare alt raport de expertiză judiciară, prezintă un document procesual științifico-aplicativ. Indicile specific care asigură autenticitatea acestuia este veridicitatea concluziei bazată pe anumite date științifice specializate. De aici și

noțiunea de expertiză judiciară, definită uneori controversat, în literatura de specialitate – ca ”cercetare științifică” [1, p.5]. Această afirmație, credem, este adevărată doar în sensul că, pentru soluționarea întrebării, expertul folosește date științifice specializate, aplică metode de cercetare similare cazurilor rezolvării unor chestiuni de natură pur științifică. Însă, este la fel adevărat că, efectuarea expertizei se deosebește de cercetarea științifică, aceasta din urmă fiind axată pe dezvăluirea unor legități, tendințe de dezvoltare a unui oarecare fenomen, de elaborare a unor metodici de soluționare a problemelor expertale. Cercetarea de expertiză nu-și pune în sarcină atare obiective. Prof. R.Belkin scrie, în legătură cu aceasta: ”Procesul de cercetare a probelor de către ei (experți – M.C.), cu toate că poate fi desfășurat cu ajutorul unor mijloace tehnico-științifice, nu prezintă în sine explorare științifică și nu poartă caracter științifico-investigativ [2, p.158]. Același gând îl observăm și la cercetătorul A. Șleahov (a.1972): ”Cunoașterea expertală... la fel ca și cea a anchetatorului, judecătorului, precum și a oricărei percepții teoretice se realizează după aceleași principii, după natura sa gnoseologică ea fiind științifică, cu toate că se deosebește de ultima prin forma sa procesuală, într-o anumită măsură și prin metodele și mijloacele folosite și, ceea ce este esențial, - sarcina acesteia nu urmărește descoperirea legităților generale și a tendințelor” [3, p.20].

Prin urmare, expertul doar folosește în anumite cazuri legitățile scoase deja în evidență de știință, metodicile elaborate pe baza acestora. Însă, dacă legitățile necesare încă nu sunt cunoscute, dacă metodicile și protocoalele de soluționare a problemelor formulate încă nu sunt elaborate, a completa acesat gol în procesul de efectuare a expertizelor concrete, nu este cu puțință, altfel spus, expertul nu este în drept să formuleze concluzii în astfel de cazuri.

O părere de opoziție în acest sens expune prof. A.Dulov. El consideră că, dacă specialistului i se înaintează întrebări care anterior nu puteau fi soluționate, inclusiv și din lipsa unei metodici aprobate de organisme competente privind examinarea acestei probleme, ”acest lucru nu-l eliberează pe expert, de altfel, ca și pe oricare alt cercetător științific, de obligația de a face tot posibilul pentru elaborarea metodicii respective de investigație, realizând în acest sens, experimente și alte lucrări necesare”... ”experții judiciari sovietici... transformă aproape fiecare expertiză într-un proces științific creativ” [4, p.68].

O astfel de abordare este greu de acceptat, întrucât oricare metodici (algoritmi de cercetare) pot fi create de către expert nu în rezultatul unor observări și studii izolate (de o singură dată) într-un caz concret, dar în procesul de generalizare a rezultatelor multiplelor experimente, observații, într-un mod sistematic și planificat. Este indiscutabil faptul că practica expertală are o mare importanță pentru dezvoltarea științei expertizei judiciare. Întrebarea este dacă rezultatele cercetării (experimentului) efectuate în cadrul realizării unei expertize concrete,

(când această problemă nu a mai fost anterior supusă investigărilor), să fie puse la baza formulării de concluzii în același caz de expertiză? În opinia noastră – lucru periculos de admis, întrucât generalizarea științifică nu este încă făcută, iar rezultatul obținut în cadrul experimentului de expertiză se poate dovedi a fi întâmplător, ne având caracter de legitate.

Legislația procesual penală contemporană conține norme speciale consacrate cuprinsului raportului de expertiză (alin (4) art.168 CPP al României; alin (2) art.151 CPP al R.Moldova). Însă mai deplin conținutul raportului, în opinia noastră este expus în art.37 a secțiunii a 5-a a Legii R.Moldova nr.68/2016 [5], ce cuprinde aspecte generale (forma scrisă, dactilografiată, în limba română), precum și cerințe față de toate părțile raportului.

Regulilor generale de alcătuire a rapoartelor de expertiză, inclusiv și a celor grafoscopice este consacrată multă literatură [6]. Este unanim acceptată structura tripartită a raportului expertului grafoscopist: partea introductivă, partea descriptivă și concluziile. O astfel de compartimentare oferă actului în cauză caracter logic, armonios, reflectând corect legătura dintre etapele distincte ale activității de expertiză și fixarea lor documentală. Toate părțile raportului conțin puncte de sprijin pentru ca organul de urmărire penală și instanța de judecată să stabilească în cadrul aprecierii acestuia însușirile probatorice necesare: admisibilitatea, relevanța, concludența, utilitatea și veridicitatea [7, art.101], toate acestea aflându-se într-o anumită relație reciprocă ceea ce determină și analiza lor ierarhico-structurală.

Proprietatea admisibilității este una fundamentală, deoarece în lipsa ei, dispăre necesitatea în relevarea celorlalte. Dacă fapta stabilită prin mijlocirea expertizei nu are tangență cu cauza și obiectul litigiului, problema importanței probante a raportului de expertiză de îndată decade.

Proprietatea relevanței se stabilește după ce s-a soluționat pozitiv întrebarea despre admisibilitatea raportului de expertiză. Ea oglindește legătura dintre conținutul raportului și circumstanțele care necesită a fi probate în cauza dată. După ce s-a rezolvat pozitiv întrebarea despre admisibilitate și relevanță, se poate trece la aprecierea concludenței care, într-un fel sau altul determină soluția, influențând luarea deciziei finale. Aceste trei proprietăți sunt cele de bază, fără de care nu există proba ca atare, întrucât problema utilității probei poate fi invocată doar dacă avem această probă.

Prin veridicitate trebuie să se înțeleagă justetea, probitatea cunoștințelor, autenticitatea cărora nu suscită îndoieli. Veridicitatea raportului de expertiză include, în primul rând, corectitudinea și temeinicia științifică, adică caracterul lui convingător. Prof. D.Voinea scrie, pe bună dreptate, că: „Temeinicia științifică a unui raport de expertiză este rezultanta unei serii de condiții de fond ale

metodologiei de lucru adoptate de expert în efectuarea lucrării ce i se solicită” [8]. Este evident că stabilirea veridicității (corectitudinii) raportului se referă la concluziile lui. Cât privește temeinicia și argumentarea raportului, acestea se regăsesc în diversele părți ale acestuia, ce cuprind tezele respective de sprijin. De aceea, având în vedere că pentru o scurtă analiză a temeiniciei ca componentă a veridicității, este necesar a examina toată structura raportului, în cele ce urmează ne vom opri doar la punctele de sprijin ale acestor părți, inclusiv și la concluziile din partea a treia a raportului de expertiză. Aceasta ne va permite să înțelegem mai profund și interdependența, valoarea acestor proprietăți a raportului.

În cadrul studierii părții introductive, semnificative sunt tezele ce se referă la subiectul și obiectul cercetărilor, sarcinile expertizei, obiectele de comparație și alte materiale ale cauzei prezentate expertului. Dincolo de aceasta, pentru ordonator, în opinia noastră, trebuie să fie importante și aspectele incluse în art.36 din Legea RM nr.68 din 14.04.2016 care statuează că, raportul de expertiză *este valabil* dacă sunt respectate cumulativ anumite condiții: ”a) laboratorul în care a fost efectuată expertiza judiciară este autorizat și actul de autorizare este valabil; b) cercetările au fost efectuate pentru specialitatea de expertiză judiciară pentru care laboratorul este autorizat; c) expertiza a fost efectuată prin metode și proceduri aprobate; d) expertiza a fost efectuată cu aparataj standardizat; e) expertiza a fost efectuată de un expert judiciar inclus în Registrul de stat al experților judiciari sau de către o persoană recunoscută în calitate de expert judiciar în procesul respectiv de către ordonatorul expertizei” [9].

De observat însă că, în următorul articol (art.37) a acestei Legi, intitulat *Forma și conținutul raportului de expertiză* nu se solicită astfel de date, indicate mai sus, ceea ce trezește nedumeriri, întrucât lipsa lor nu oferă posibilitate ordonatorului de a evalua în acest sens, valabilitatea raportului respectiv din punctul de vedere al aspectelor indicate. De aceea, propunem modificarea prin suplimentare a punctului a) și punctului g) al alin.(2), art.37 al Legii nr.68/2016, după care, punctele respective a acestui aliniat vor avea următorul conținut: *În partea introductivă a raportului de expertiză se indică: a) denumirea și adresa juridică a instituției publice de expertiză judiciară sau a biroului de expertiză judiciară și dacă acesta este autorizat; ... g) datele expertului sau ale experților participanți la efectuarea expertizei (numele, prenumele, numărul licenței, specializarea în care este calificat, gradul de calificare, precum și, dacă este cazul, gradul științific, specialitatea deținută și vechimea în muncă în calitate de expert judiciar în specialitatea respectivă și dacă acesta este inclus în Registrul de stat al experților judiciari)...*

Din cele menționate mai sus, observăm că partea introductivă cuprinde date despre expert ce îl caracterizează ca specialist, după care organul de urmărire penală și instanța de judecată își pot crea o imagine despre competența expertului

– aspect ce facilitează stabilirea veridicității raportului. Aici însă trebuie notat că, în instituțiile publice de expertiză judiciară, conducătorul acesteia încredințează, de regulă, efectuarea expertizei doar angajatului, atestat în efectuarea genului respectiv de expertiză și care deține o anumită experiență în această specialitate.

Mai mult, în conformitate cu art.40 al Legii R.Moldova nr.68/2016, calitatea de expert judiciar poate obține persoana care întrunește anumite condiții: "a) este cetățean al Republicii Moldova; b) cunoaște limba română; c) are capacitatea de exercițiu deplină; d) are diplomă de studii superioare de licență sau echivalentul acesteia în specialitatea pentru care solicită calificarea de expert judiciar; pentru obținerea calității de expert judiciar în domeniul expertizelor judiciare criminalistice – diplomă de studii superioare de licență sau un act echivalent acesteia și certificatul de calificare în specializarea respectivă; f) a efectuat un stagiu profesional în specialitatea de expertiză pentru care solicită calificarea de expert judiciar; g) este apt din punct de vedere medical pentru exercitarea atribuțiilor de expert judiciar în specializarea pentru care solicită calificarea de expert judiciar; h) nu are antecedente penale; i) are reputație ireproșabilă; j) a susținut examenul de calificare” [10].

Prin urmare, datele despre studii, specialitatea, gradul științific, vechimea în muncă a expertului ș.a., care urmează a fi expuse în raport și comunicate ofițerului de urmărire penală și instanței de judecată, prezintă suport pentru aprecierea indirectă a competenței acestuia. O importanță deosebită în acest caz o deține vechimea în muncă a expertului-grafoscopist, întrucât activitatea lui este una din cele mai complexe în rândul multiplelor preocupări expertale din clasa celor criminalistice și, factorul subiectiv în astfel de situații (se are în vedere acumularea de experiență în munca cu un anumit gen de obiecte) deține însemnătate decisivă la soluționarea întrebărilor formulate în fața expertului.

Informațiile aduse în raportul de expertiză grafoscopică despre *obiectul expertizei*, ordonatorul le apreciază de pe pozițiile dacă acestea se referă la obiectele de cercetare de către persoanele ce dețin o anumită specialitate expertală și, de regulă, sunt evidente. Caz aparte prezintă doar expertiza judiciară grafoscopică a documentului prezentat nu în original, dar în copie. Referitor la posibilitățile acestui gen de examinare grafoscopică trebuie subliniat doar că, prezentarea la expertiză în calitate de obiect scriptural un document în copie totdeauna va suscita organului de urmărire penală și instanței de judecată atenție sporită.

Date cu privire la *sarcina expertului* sunt cuprinse în întrebările din partea introductivă a raportului. Familiarizându-se cu ele, ordonatorul stabilește: esența și volumul sarcinii ce se conțin în ele; concordanța acestei sarcini cu cea indicată în actul de dispunere a expertizei; concordanța sarcinii cu datele despre competența

expertului; corespunderea sarcinei pusă în fața expertului celei real îndeplinite.

Este știut că, de cele mai multe ori, întrebările din ordonanță (încheiere) puse în fața expertului se reproduc textual în partea introductivă a raportului, cu rezerva că, în cazul unor inexactități în formularea lor de către ordonator, expertul poate modifica cu acordul ordonatorului redacția întrebării, păstrând neschimbată esența și volumul sarcinei. Acest lucru poate fi observat din următorul exemplu: *Într-o cauză penală, în care s-a dispus o examinare grafoscopică a unei recipise de restituire a datoriei de 8000 euro, în ordonanța sa, anchetatorul a formulat următoarele întrebări: 1). "Recipisa în original din cauza civilă nr.2-1837/2013, a fost întocmită de către C.A., locuitor r. Strășeni, satul Cojușna sau de altă persoană?; 2). "Dacă toate cuvintele și datele, inclusiv semnătura din recipisa sus indicată, au fost întocmite de către C.A, locuitor r. Strășeni, satul Cojușna sau de altă persoană?*

Observăm că întrebarea a doua, de fapt, are același sens și conținut cuprins în prima întrebare, de aceea expertul a cumulat aceste două întrebări în una, formulând o singură întrebare: dacă textul manuscris și semnătura de pe recipisa în litigiu din 30.09.2010 de 8000 de euro sunt executate de către C.A.? [11].

Oricum, în astfel de situații ordonatorul confruntă reciproc formularistica întrebărilor din ordonanță (încheiere) și din partea introductivă a raportului pentru a stabili dacă nu s-a modificat esența sarcinei sau volumul ei. Nu rareori însă, experții reformulează întrebările din actul de dispunere fără a le reproduce textual în raport ceea ce, în opinia noastră, este incorect [12].

În astfel de cazuri organul de urmărire penală sau instanța sunt lipsite de posibilitatea de a verifica după cuprinsul raportului dacă s-a modificat sau nu esența întrebării.

Aici însă, sunt necesare și alte precizări. Refacerea esenței sarcinei expertului în direcția îngustării volumului trebuie apreciată ca inadmisibilă. Totodată, modificarea sarcinei de expertiză în direcția extinderii esenței și volumului, credem posibilă în contextul realizării dreptului expertului la inițiativă, prevăzut de p. c), alin (1) al art.51 al Legii RM nr.68/2016, dar și de p.4 alin (5) al art.88 CPP RM care prevede că, expertul poate "să prezinte concluzii nu numai referitor la întrebările puse, ci și la alte circumstanțe ce țin de competența sa și care au fost constatate în urma investigațiilor efectuate" [13]. Și experții occidentali fac referire la acest drept, însă pun la îndoială exercitarea acestuia în cauzele civile [14, p.227]. Pe bună dreptate, în cazul în care obiectul expertizei este omul, sănătatea lui psihică sau fizică, această inițiativă a expertului, privită prin prisma asigurării drepturilor omului, ar fi o imixtiune nejustificată în sfera privată. Savanții procesualiști menționează că protecția drepturilor acuzatului ține atât de reprezentarea acestuia, cât și de efectuarea acțiunilor procesuale care pot aduce atingere drepturilor sale [15, p146].

În acest context trebuie notat că, nu rareori expertul își formulează din propria inițiativă o nouă întrebare pentru a-și ușura soluționarea problemei înaintată de ordonator. Spre exemplu, în cadrul efectuării unei expertize grafoscopice concrete, dispusă cu scopul de a determina autenticitatea unei semnături, expertul se confruntă cu anumite dificultăți în rezolvarea întrebării respective legate de caracterul simplist al semnăturii, inscripții scurte, gradul de informativitate foarte redus al acestora.

În astfel de cazuri expertul, din inițiativă proprie își pune o nouă întrebare cu privire la titularul inscripțiilor însoțitoare ale acestei semnături, dacă asemenea inscripții există. *Într-o cauză penală, prin ordonanța ofițerului de urmărire penală se cerea stabilirea dacă semnătura pe două certificate de salarizare emană de la titularul ei C.A. Expertul, în argumentarea concluziei categorice pozitive, din inițiativă proprie a examinat în plan comparativ și înscripțiile însoțitoare ale acestora (data, luna, anul semnării de către titular a certificatelor în cauză), dat fiind materialul grafic sărac cuprins în aceste semnături [16].*

În situația expusă, credem că datele faptice obținute din inițiativa expertului constituie mijloc de obținere a răspunsului la întrebarea principală și, în virtutea acestui fapt, trebuie considerate pertinente. Oricum, aprecierea acestor date de către ordonator trebuie făcută în contextul aprecierii personalității expertului, dacă rezolvarea problemei din inițiativa proprie ține de competența lui. Determinarea executorului unei semnături este ieșită din competența unui expert ce deține licență în expertiza tehnico-criminalistică a documentelor. Și invers, un specialist grafoscopist nu poate să formuleze concluzii care țin de domeniul cercetării tehnico-criminalistice a documentelor.

*Într-o cauză civilă, se cerea a se stabili dacă semnătura de pe un contract de fidejusiune este executată de titularul ei G.I.? Expertul formulează concluzia că semnătura prezintă o imagine -imitație de semnătură aplicată cu mijloace tehnice de copiere-multiplicare (scanarea prealabilă a semnăturii autentice a cet.G.I., procesarea ei la calculator și întipărirea ulterioară pe documentul litigios cu aparatul tip imprimanta Inkjet-color). Din concluzie observăm că, semnătura contestată este nu altceva decât un fals tehnic de semnătură, adică a fost rezolvată o întrebare ce ține de expertiza tehnico-criminalistică a documentelor. În fapt, expertul și-a depășit competența întrucât licența lui ține doar de domeniul grafoscopic [17]. În situația dată expertul urma să ceară, în opinia noastră, conform p.f) al art.51 *Drepturile expertului judiciar* al Legii RM nr.68/2016, dispunerea unei expertize complexe, pentru a fi implicat în rezolvarea acestei probleme un specialist în ramura expertizei tehnico-criminalistice a documentelor, întrucât se pune la îndoială valabilitatea raportului. Pe de altă parte, acesta este un drept și nu o obligație. În linii mari, aici se întrevede o problemă mai largă.*

Ce se are în vedere? Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice elaborată în cadrul CNEJ (cod: MT – 4.01), în p.7 prevede ca, înainte de examinarea propriu-zisă a semnăturii/scrisului expertul este obligat să realizeze o serie de verificări, inclusiv și cu privire la modalitatea de realizare a scrisului/semnăturii – dacă este executat în original sau prin intermediul copiatorului sau prin alte genuri de reproducere a documentelor etc. [18]. Deci, în fapt, cercetarea grafoscopică propriu-zisă este precedată de o examinare tehnico-criminalistică a obiectului litigios care necesită cunoștințe, abilități din alt domeniu – tehnico-criminalistic al documentelor. Soluția acestei probleme, credem, ar fi următoarea: urmează a recunoaște necesitatea oferirii experților respectivi a unei singure licențe pentru două specialități împreunate, cu un eventual titlu generalizat *”Cercetarea criminalistică a documentelor”*. Comisia de calificare și evaluare a MJ RM, în opinia noastră, va trebui să includă în problematica examenelor de calificare întrebări ce țin concomitent de ambele specialități – grafoscopie și examinarea tehnică a documentelor.

În altă ordine de idei, revenind la problema aprecierii raportului de către ordonator, trebuie spus că sarcina pusă în fața expertului cuprinsă în întrebările din actul de dispunere a expertizei, organul de urmărire penală/judecătorul o va corela cu concluziile expertului pentru a se convinge că răspunsurile acestuia corespund întrebărilor formulate. Dacă întrebarea pusă expertului grafoscopist presupune o sarcină identificatoare ce necesită o cercetare comparativă, în partea introductivă a raportului obligatoriu trebuie descrise materialele respective – modelele de scris și semnătură. Anchetatorul/judecătorul în aspect apreciativ elucidează dacă expertul a avut la îndemână suficiente materiale pentru efectuarea expertizei și dacă mostrele respective au fost folosite pe deplin de către expert. În cazul, în care în partea introductivă a raportului există date care denotă că expertul în cursul investigațiilor sale a dispus doar de o singură varietate de modele, în loc de toate trei necesare (libere, experimentale și convențional libere), atunci pot apărea îndoieli rezonabile în suficiența lor pentru justa soluționare a întrebării, ceea ce se va reflecta negativ și asupra concluziei.

Desigur, aici trebuie analizată activitatea expertului în acest sens, dacă el a considerat satisfăcătoare cantitatea și calitatea scriptelor de comparație, dacă a inițiat demersuri către ordonator cu privire la obținerea de mostre suplimentare și dacă aceste inițiative au fost îndeplinite etc. Oricum, trebuie spus că, faptul prezenței unor indicii precum că la dispoziția expertului au fost prea puține mostre de comparație sau doar un singur gen de astfel de piese, nu poate fi interpretat univoc, în sensul de bănuială privind veridicitatea concluziilor expertului.

În acest context și în altă ordine de idei, trebuie subliniat că veridicitatea raportului de expertiză, adică corectitudinea și fundamentarea lui riguroasă este

asigurată și de temeinicia științifică a domeniului respectiv de expertiză judiciară. Aici însă, credem că, organul de urmărire penală și judecătorul, în cadrul aprecierii unui raport de expertiză grafoscopică, nu trebuie să mai simtă nevoia de a medita asupra fundamentării științifice a metodicii efectuării expertizei, aprobată de organismele metodico-științifice ale CNEJ de pe lângă MJ RM. În acest caz, doar justetea aplicării unei anumite metodici într-o situație aparte poate fi obiect de examinare a ordonatorului în activitatea de apreciere a raportului de expertiză grafoscopică. De aici și cerințele Legii RM nr.68/2016 față de partea descriptivă a raportului, în care expertul este obligat să indice metoda folosită și posibilitățile ei, sursa unde aceasta este publicată și alte informații prevăzute de legea în cauză. Principiile de bază pe care se sprijină în activitatea sa expertul sunt obiectivitatea și plenitudinea cercetărilor, care îl obligă să aplice acele mijloace și metode, acreditate de organisme competente care vor permite să rezolve sarcina de expertiză.

În partea finală a raportului de expertiză sunt expuse concluziile expertului, care cuprind răspunsurile la întrebările formulate de către ordonatorul expertizei și trebuie să fie concrete, clare, logice, plauzibile [19, p.317]. Deci, răspunsurile la întrebările organului de urmărire penală (instanței) se formulează exact, fără a permite interpretări echivoce. Raportul de expertiză este semnat de expertul care l-a întocmit, aplicându-se ștampila acestuia pe fiecare pagină și pe toate anexele acestuia.

În concluzie, trebuie menționat că imaginea definitivă a valorii probante a raportului de expertiză grafoscopică se cristalizează cu luarea în considerare nu numai a rezultatelor activității apreciative a ordonatorului dar și prin prisma comparării cu alte probe acumulate la dosar.

Referințe:

1. Ghid de expertize judiciare. Coord. M. Gheorghită. Chișinău: "Angela Levința", 2005. 103 p.
2. БЕЛКИН, Р.С. Сущность экспериментального метода исследования в советском уголовном процессе и криминалистике. Москва: Юрид. Лит-ра, 1961. 250 с.
3. ШЛЯХОВ, А.Р. Структура экспертного исследования и гносеологическая характеристика выводов эксперта-криминалиста. В: Труды ВНИИСЭ, Вып.4. Москва, 1973, с. 20-32.
4. ДУЛОВ, А.В. Права и обязанности участников судебной экспертизы. Минск, 1962, 137 с.
5. Legea Republicii Moldova Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr.68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 157-162/316.
6. BELIBOV, L., FLOREA, L., GROSU, V. Metodele de verificare și apreciere a raportului de expertiză judiciară de către ordonator. În: Legea și viața,

- octombrie, 2019, p. 55-60.
7. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat prin Legea Republicii Moldova, nr.122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.104-110.
 8. VOINEA, D. Principalele criterii de apreciere și valorificare a expertizelor criminalistice în procesul penal. În: Revista Română de criminalistică. Nr.5, 2013, p.1425-1427.
 9. Legea Republicii Moldova Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr.68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 157-162/316.
 10. Legea Republicii Moldova Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr.68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 157-162/316.
 11. Raportul de expertiză al CNEJ al MJ RM nr.1653/103 din 21.07.2015 pe cauza penală nr.20143300608.
 12. Raportul de expertiză repetată nr.9431 din 02.10.2015 al CTCEJ al IGP MAI RM pe cauza civilă 2-331/15.
 13. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat prin Legea Republicii Moldova, nr.122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.104-110.
 14. MARTIN, J-C. et al. Investigation de scene de crime. 3^e edition revue et augmentee. Lausanne: PPUR, 2010. 237 p.
 15. DOLEA, I. Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat. Chișinău: Cartea Juridică, 2009. 416 p.
 16. Raportul de expertiză grafoscopică al CEXIN, nr.032 din 27.01.2014 pe cauza penală nr.2011515143 a SUP IP Ciocana.
 17. Raportul de expertiză CEXIN, nr.105 din 19.02.2014 pe cauza civilă nr.2-3032/13 a Judecătorei Botanica, mun. Chișinău.
 18. CATARAGA O. et al. Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice. Cod MT 4.01, adoptată la 10.04.2017 de CȘM al CNEJ de pe lângă MJ al RM.
 19. OSOIANU, T. et al. Tactica acțiunilor de urmărire penală. Chișinău: Cartea Militară, 2020. 339 p.

ПРАВО НА ЗАЩИТУ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

УРАЗБАХОВА Жанна,

Адвокат Алматинской городской коллегии адвокатов,
Республика Казахстан

Any person has the right to ask the assistance of a lawyer based on his own choice in order to represent his rights and to protect him during all stages of the criminal procedure. Essentially, it is the duty of the Governments to ensure guarantees for everyone to be informed by the competent authorities about his right to be assisted by a lawyer of his choice when he is arrested, detained or placed in prison or jail. For obstructing the legal activities of lawyers and other persons empowered to protect the rights, freedoms and legal interests of a person and citizen, as well as the provision of legal assistance to individuals and legal entities, criminal liability is provided. However, in the Republic of Kazakhstan this legal norm is absolutely inactive.

Keywords: right to defense, legal assistance, lawyer, enforcement of rights, obstruction of lawyer's activities

В соответствии с основными положениями о роли адвокатов (принятых восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступлений и обращению с правонарушителями, 27 августа — 7 сентября 1990 года, в Гаване, Куба): [1]

- Любой человек вправе обратиться за помощью адвоката по своему выбору для подтверждения своих прав и защиты на всех стадиях уголовной процедуры.

- Обязанностью Правительств является обеспечение возможности каждому быть информированным компетентными властями о его праве получить помощь адвоката, по его выбору при его аресте, задержании или помещении в тюрьму или обвинении в уголовном преступлении.

- Любое вышеуказанное лицо, которое не имеет адвоката, в случаях если интересы правосудия требуют этого, должно быть обеспечено помощью адвоката, имеющего соответствующую компетенцию и опыт ведения подобных дел, чтобы обеспечить ему эффективную юридическую помощь без оплаты с его стороны, если у него нет необходимых средств.

- Правительства должны обеспечить, чтобы человек, подвергнутый задержанию, аресту или помещению в тюрьму с предъявлением или без предъявления обвинения в совершении уголовного преступления, получил быстрый допуск к адвокату, в любом случае не позднее, чем через 48 часов с момента задержания или ареста.

- Задержанному, арестованному или помещенному в тюрьму лицу должны быть обеспечены необходимые условия, время и средства для встречи или коммуникаций и консультаций с адвокатом без задержки, препятствий и цензуры, с полной их конфиденциальностью. Такие

консультации могут быть в поле зрения, но за пределами слышимости уполномоченных должностных лиц.

В соответствии с ч.3 ст.13 Конституции Республики Казахстан: *„Каждый имеет право на получение квалифицированной юридической помощи. В случаях, предусмотренных законом, юридическая помощь оказывается бесплатно.”* [2]

В соответствии с ч.5 ст. 26 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан (далее-УПК РК) [3]: *„Свидетель, имеющий право на защиту, подозреваемый, обвиняемый не должны принуждаться к даче показаний, представлению органам уголовного преследования каких-либо материалов, оказанию им какого бы то ни было содействия.”*

Статья 27 УПК РК предусматривает обеспечение права на квалифицированную юридическую помощь:[3] *„Каждый имеет право на получение в ходе уголовного процесса квалифицированной юридической помощи в порядке, предусмотренном УПК РК.”* Однако, в Республике Казахстан грубо нарушаются права не только наших подзащитных, но и наших – адвокатов. Как адвокаты Казахстана могут беспрепятственно защищать своих подзащитных клиентов, если сами регулярно сталкиваются с нарушением своих прав и международных пактов, ратифицированных Казахстаном?! Для обеспечения деятельности и эффективного исполнения профессиональных обязанностей адвоката, государство в лице уполномоченных органов обязано обеспечивать и гарантировать адвокатскую неприкосновенность.

Основные положения о роли адвокатов были приняты VIII Конгрессом ООН по предупреждению преступлений, проходившим в августе 1990 г. в Нью-Йорке США. В Преамбуле этого важнейшего для регулирования вопросов адвокатуры документа перечисляются основные международно-правовые акты, положения, которых в той или иной мере охватывают вопросы защиты гражданами своих прав, свобод и законных интересов, в том числе посредством своевременного получения профессиональной квалифицированной юридической помощи. Ключевое слово «своевременного»!

Также в соответствии с действующим у нас Законом об адвокатской деятельности и юридической помощи Республики Казахстан, [4] мне бы хотелось поговорить о проблемах нашего профильного Закона.

В нем так красиво и гармонично изложены права адвокатов, которые на практике к сожалению в большинстве случаев оказываются нерабочими. Несомненно, моей любимой статьей является статья 35 Закона, в ней по полочкам, черным по белому описан список наших прав. Хочу обратить особое внимание на следующие пункты:

- Права адвоката не подлежат ограничениям, кроме случаев, прямо предусмотренных законами Республики Казахстан. Вмешательство либо воспрепятствование законной адвокатской деятельности влечет ответственность, предусмотренную законами Республики Казахстан.

- Отождествление адвоката с лицом, которому он оказывает юридическую помощь, запрещается.

- Запрещается: допрашивать адвоката в качестве свидетеля об обстоятельствах, ставших ему известными при осуществлении им своих профессиональных обязанностей; истребовать или требовать от адвоката, его помощника, его стажера, лица, находящегося в трудовых отношениях с адвокатом, юридической консультацией, адвокатской конторой, руководителей и работников президиума коллегии адвокатов, а также от лица, в отношении которого прекращено или приостановлено право на занятие адвокатской деятельностью, или пытаться другим способом получить без согласия адвоката и его клиента сведения, материалы, связанные с оказанием юридической помощи, за исключением случаев, установленных законами Республики Казахстан.

- Государственные органы, должностные лица не вправе отказывать адвокату в предоставлении свиданий наедине с его подзащитным в условиях, обеспечивающих конфиденциальность таких свиданий, а также ограничивать их количество и продолжительность.

- Адвокатское делопроизводство, иные связанные с ним материалы и документы, а также имущество адвоката, в том числе средства мобильной связи, аудиоаппаратура, компьютерная техника, не подлежат досмотру, осмотру, выемке, изъятию и проверке, кроме случаев, предусмотренных законами Республики Казахстан.

- Адвокату гарантируется право на обеспечение безопасности при осуществлении адвокатской деятельности в порядке, установленном законом.

Какие красивые слова, и как они ничтожны на фоне реальности, где на эти права и Законы плюют правоохранительные и надзорные органы и не считаются с ними:

- Где отбирают телефоны и ноутбуки при посещении правоохранительных органов.
- Где адвокатов не допускают к обыску применяя физическую силу.
- Где адвокатов регулярно пытаются допросить в рамках дел, где они являются защитниками.
- Где за адвокатами осуществляется слежка, прямо запрещенная законом.

- Где судья не позволяет задавать вопросы участникам процесса, и за каждый вопрос объявляет замечание адвокату. Грозятся вывести с конвоем или привлечь к ответственности вплоть до вынесения частного постановления о лишении лицензии.
- Где прокурор, рассматривая твои жалобы, спрашивает в лицо, не боимся ли мы преследований или неожиданного отказа тормозов на автомобиле.
- Где за любую публикацию в социальной сети, где мы ищем хоть какую-то защиту и поддержку от нас требуют немедленного принесения извинений, вплоть до требования удалить негодный пост, в случае отказа это грозит лишением лицензии. Прецеденты уже были.

Каждый день, выполняя свои профессиональные обязанности, мы ходим как на поле боя, не представляя, что нас ждет сегодня. Ежедневные попытки досмотра женских сумок размером 20X20, папок с документами по делам наших клиентов, или же изъятие мобильных телефонов стали обыденными, но я не хочу привыкать к этой обыденности, тем более мириться с ней. За последние пять лет за свою принципиальную позицию я регулярно подвергаюсь преследованию со стороны судей и правоохранительных органов. Дважды при оказании квалифицированной юридической помощи я подвергалась физическому нападению. Трижды меня пытались лишить лицензии. Были случаи вызова на допрос моих коллег, вплоть до возбуждения на них уголовных дел. Адвокатура в Республике Казахстан призвана содействовать в реализации гарантированного государством и закрепленного Конституцией Республики Казахстан права человека на судебную защиту своих прав, свобод и получение квалифицированной юридической помощи, а также содействовать мирному урегулированию спора. Но надо признать реальную проблему, в Казахстане институт адвокатуры не защищен государством.

Это наглядно видно по отношению органов прокуратуры к стороне защиты. Мне все чаще кажется, что основной функцией прокуратуры является не надзор за законностью следствия, а почтово-курьерские услуги. Кроме пересылки наших же жалоб тем же сотрудникам, на чьи действия мы жалуемся, прокуроры особо не стараются реагировать на нарушение законности.

Досмотр делопроизводства адвокатов и изъятие мобильных телефонов адвокатов отдельный пласт проблем.

Во всем мире в развитых странах Европы и США нет практики изъятия мобильных телефонов ни участников процесса, ни тем более адвокатов, так как это само по себе противоречит конституции и является незаконным

вмешательством и давлением на сторону защиты. Более того, я опасюсь сдавать мобильный телефон по еще одной немаловажной причине. Никто не гарантирует информационную безопасность содержимого наших устройств. Я не могу доверить свой телефон постовым, из-за боязни, что мне могут установить те же подслушивающие устройства, в связи с осуществлением мной моей профессиональной деятельности. По уголовному законодательству Республики Казахстан согласно ст.435 УК РК за **«Воспрепятствование законной деятельности адвокатов и иных лиц по защите прав, свобод и законных интересов человека и гражданина, а также оказанию юридической помощи физическим и юридическим лицам»** предусмотрена **уголовная ответственность**.^[5] Однако, это статья абсолютно бездействующая, правоохранители соблюдают коллегиальную солидарность и не дают ход делу в отношении коллег. Резюмируя все вышесказанное, хочу сказать, что невозможно полноценно осуществлять правовую защиту наших клиентов если мы сами постоянно находимся на острие ножа, рискуя быть подвергнутым уголовному или иному преследованию. Пора взглянуть проблеме в глаза, и начать отстаивать права адвокатов в законном правовом поле, требовать соблюдения принятых Законов, Конституции, международных пактов, ратифицированных Казахстаном. Для тех же, кто делает вид, что проблемы нет, или предпочитает закрывать на них глаза, хочу процитировать **Джона Дона**: *„Нет человека, который был бы как Остров, сам по себе: каждый человек есть часть Материка, часть Суши; и если Волной снесет в море береговой Утес, меньше станет Европа, и также, если смочит край Мыса или разрушит Замок твой или Друга твоего; смерть каждого Человека умаляет и меня, ибо я един со всем Человечеством, а потому не спрашивай никогда, по ком звонит Колокол: он звонит по Тебе.”*

Если мы сегодня не сможем защитить права адвокатов Казахстана, не окажется ли завтра, что некому будет защищать права казахстанцев?!

Ссылки:

1. Основные положения о роли юристов (ООН), приняты восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступлений и обращению с правонарушителями, 27 августа — 7 сентября 1990 года, в Гаване, Куба.
2. Конституция Республики Казахстан от 30.08.1995
https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_

3. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан, введен в действие Законом Республики Казахстан от 04.07.2014, nr.231-V ЗРК.
https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852#sub_id=0
4. Закон об адвокатской деятельности и юридической помощи от 05.07.2018 г. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1800000176>
5. Уголовный кодекс Республики Казахстан, введен в действие Законом Республики Казахстан от 03.07.2014, nr.226-V ЗРК.
https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252

ОПРАВДАТЕЛЬНЫЕ ПРИГОВОРЫ – МИФЫ И РЕАЛЬНОСТЬ

ЕРБУЛЕКОВА Айгуль Идрисовна

Адвокат Республики Казахстан, Член Правления МС(С)А,
Председатель Научно-консультативного совета
Акмолинской областной коллегии адвокатов

In the Republic of Kazakhstan acquittal sentences have become a reality, even though the judicial practice concludes that the growth in their number is inconsequential. This is due to the positive dynamic brought by the changes that occurred in the criminal law system of the Republic of Kazakhstan, that is now capable to exonerate the person accused of committing a crime. The implementation of reforms into the judicial system and the modification of the criminal legislation are both necessary for the acquittal sentences to not become exceptions but the norm that is traditionally applied to criminal cases.

Key-Words: justice, criminal proceedings, criminal offense, acquittal sentence, punishment, private claim;

Уголовно-процессуальным Кодексом Республики Казахстан (ст.394) оправдательным приговором суд признает и провозглашает невиновность подсудимого в совершении уголовного правонарушения по обвинению, по которому он был привлечен к уголовной ответственности и предан суду. Оправдательный приговор постановляется, по 3 основаниям, если:

- 1) отсутствует событие уголовного правонарушения;
- 2) в деянии подсудимого нет состава уголовного правонарушения;
- 3) не доказано участие подсудимого в совершении уголовного правонарушения. [1]

Оправдание по любому из перечисленных оснований означает признание судом невиновности подсудимого и влечет за собой его полную реабилитацию. Если при постановлении оправдательного приговора лицо, совершившее уголовное правонарушение, остается неустановленным, суд в резолютивной части приговора указывает о направлении дела прокурору для решения вопроса о необходимости преследования иного лица.

Доля оправдательных приговоров в судебной практике Казахстана до определенного периода не превышала 0,2%. К примеру, по информации Верховного суда в 2017 году [2] на всех стадиях процесса, от выявления подозрения до вынесения приговора, реабилитировано/оправдано менее чем 0,2% дел, то есть лишь одно лицо из 500. Апелляционной инстанцией вынесены оправдательные приговоры в отношении 17 лиц. Кассационной инстанцией прекращено производство ввиду отсутствия состава уголовного правонарушения по 36 делам в отношении 37 лиц, из которых только один – по делу частного обвинения. Указанная статистика показывает, что

незаконно и необоснованно подвергнутые к уголовному преследованию люди длительное время находятся в статусе осужденного и подсудимых. Верховный суд вынужден был признать, что до сих пор не изжит до конца обвинительный уклон правосудия по принципу "есть уголовное дело – значит виновен". Действительно, судам необходимо преодолеть обвинительный уклон.

До принятия нового ныне действующего УПК, показатель оправдательных приговоров был низким. В открытых источниках информации практически не было. Динамика последних 5-ти лет показывает практически низкое количество оправданных лиц, но отмечается рост за последние 3 года. Стоит отметить, по оправдательным приговорам Верховным судом, как таковым полный мониторинг не велся, в открытых источниках по статистическим данным была предусмотрена графа по количеству оправданных лиц.

Аналогичным способом статистика велась и Генеральной Прокуратурой.[3] По данным же Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан в 2014 году рассмотрено 43 792 уголовных дела, при этом оправдано 478 лиц (в разбивке по категориям преступлений: небольшой тяжести - 8491/385, средней тяжести - 23212/62, тяжкие - 10687/17, особо тяжкие 1400/4). В 2015 году рассмотрено 48 865 дел, оправдано 743 человека (небольшой тяжести - 5441/250), средней тяжести -15 111/84), тяжкие - 10 636/23, особо тяжкие - 1392/7). В 2016 году рассмотрено 48 943 дела, оправдано 886 человек (небольшой тяжести - 5227/246, средней тяжести - 14 210/68), тяжкие -11 289/32, особо тяжкие - 1348/12). В 2017 году рассмотрено 55 180 дел, оправдано 865 человек (небольшой тяжести - 5111/236, средней тяжести - 19 318/112, тяжкие - 11 424/38, особо тяжкие - 1513/3). В 2018 году рассмотрено 48 393 дел, оправдано 875 человек (небольшой тяжести - 4981/341, средней тяжести - 16 656/117, тяжкие - 10 170/104, особо тяжкие - 1487/19). В 2019 году рассмотрено 37 509 дел, оправдано 877 человек (небольшой тяжести - 4178/371, средней тяжести - 9574/116, тяжкие - 10 870/138, особо тяжкие-1305/18). В 2020 году за полгода рассмотрено 17 290 дел, оправдано всего лишь 268 человек (небольшой тяжести - 1871/107, средней тяжести - 4109/52, тяжкие - 6422/24, особо тяжкие - 561/1).

В настоящее время одним из положительных направлений открытости Верховного суда РК в части реализации поставленных задач по ситуации по оправдательным приговорам, это создание и публикация с 2020 г. в открытом доступе на своем сайте, сборника «Правосудие Казахстана – реалии тренды и перспективы». [4] В данном сборнике публикуется

информация по работе судебной системы в Республике, в том числе по оправдательным приговорам в различные периоды, на основе мониторинга. В его основе лежит принцип сделать работу судебной системы прозрачной и открытой. Чтобы каждый, кто ознакомиться с этим продуктом, сможет глубже узнать о работе судебной системы в Казахстане, какие проекты реализуются, и какая ведется работа. На настоящее время сборник состоит из 8 разделов, где имеются конкретные данные, в том числе и о судопроизводстве.

По данным Верховного суда РК в 2015 году было оправдано 149 человек, в 2016 — 62, в 2017 — 70, в 2018 — 270, в 2019 — 318, в 2020 г-329 за первое полугодие 2021 — 113. Рост количества оправдательных приговоров повлиял на практику досудебного расследования: больше дел стало прекращаться до суда. В процентном соотношении количество оправданных лиц составил в 2018 году — 0,7 %, в 2019 году — 1,1 %, за 6 месяцев 2020 года — 1,4 %.

Тем не менее, суды предпочитают прекращать дела по не реабилитирующим основаниям, к примеру, в связи с деятельным раскаянием, примирение с потерпевшим, истечение срока давности и так далее, где соответственно оправдательный приговор не выносится.

Львиная доля оправдательных приговоров суды выносят по делам частного обвинения.

Частное обвинение — когда уголовное преследование возбуждается по жалобе потерпевшего или его близких, а не по инициативе следователя или прокурора от имени государства. Публичное обвинение — уголовное преследование возбуждает следователь или прокурор, согласие/инициатива потерпевшего не требуется.

За последние три года процент оправдательных приговоров не превысил 1,8 % среди общего числа окончанных судами дел. В данные статистики включены не только оправдательные приговоры по делам публичного обвинения, но и по делам частного обвинения.

Специалисты в области правовых реформ отмечают несколько причин, почему суды редко выносят оправдательные приговоры:

1) устаревшая система отчетности в полиции и прокуратуре. Оправдания расцениваются как плохая работа этих органов;

2) отсутствие эффективной системы сдержек и противовесов в уголовном процессе. Каждый следующий этап должен быть в состоянии исправить ошибки предыдущего, а суд должен быть окончательным «заслоном» по защите прав человека;

3) традиционно репрессивный характер уголовного процесса. Правило «Пусть лучше десять виновных будут на свободе, чем хоть один невиновный будет наказан» (это высказывание зачастую цитируют судьи) специалисты считают, действует с точностью до наоборот (*высказывание американского юриста и политического деятеля Блэкстона Уильяма: "It is better that ten guilty persons escape than one innocent suffer" — прим. ред.*); [5]

4) судебный процесс не полностью соответствует стандартам справедливого судебного разбирательства, согласно требованиям статьи 14 Международного пакта о гражданских и политических правах (*все лица равны перед судами и трибуналами. Каждый имеет право при рассмотрении любого уголовного обвинения, предъявляемого ему, или при определении его прав и обязанностей в каком-либо гражданском процессе, на справедливое и публичное разбирательство дела компетентным, независимым и беспристрастным судом, созданным на основании закона*);

5) фильтрация дел при передаче в полиции следствию.

Обвинения предъявляют преимущественно по очевидным делам, когда нет сомнений в виновности и качестве доказательной базы. Все остальные дела либо не расследуют, либо по ним не предъявляется обвинение;

6) система отчетности, особенно негативные показатели, связанные с оправданиями и реабилитациями, заставляет сотрудников на ранних этапах максимально откладывать привлечение лица к ответственности, а на втором добиваться не реабилитирующего исхода любой ценой;

7) влияние прокуратуры на суды. По отзывам судей, органы прокуратуры фактически координируют противодействие коррупции в судебной системе. Поэтому для судей важно избегать конфликтов с правоохранительными органами. Внутри юридического сообщества есть убежденность, что при необходимости силовые структуры могут сфабриковать дела против неугодных судей.

Судьи же считают, что число оправдательных приговоров в Казахстане растет из-за некомпетентности правоохранительных органов.

В рамках выполнения задач Президента страны, в частности по улучшению отбора судебных кадров, повышения качества судебных решений и обеспечения единой судебной практики, Верховным судом было разработано 17 законопроектов. Из них 9 законов уже приняты, они направлены, в том числе на ужесточение отбора судебных кадров, что должно положительно повлиять на изменение ситуации с вынесением оправдательных приговоров. Также, на изменение ситуации с вынесением оправдательных приговоров повлияет обеспечение равноправия стороны обвинения и защиты, предоставить защитнику те же права и возможности,

чтобы не ограничивать его в возможности собирания доказательств, приобщения их к материалам уголовного дела, работа, которая в этом направлении также проводится.

Необходимо отметить, что ныне действующий УПК принят в 2015 году. В старой редакции УПК РК было понятие «возвращение уголовного дела на дополнительное расследование», с принятием УПК в 2015 году данная норма была исключена. Но было введено новое для Казахстана понятие «направление дела прокурору».

Статьей 323 УПК РК регламентировано направление дела судом прокурору, а именно при установлении существенных нарушений уголовно-процессуального законодательства, препятствующих назначению главного судебного разбирательства, а также их установление в главном судебном разбирательстве по делам ускоренного досудебного производства или с заключенным процессуальным соглашением, суд возвращает дело прокурору для их устранения. Существенными нарушениями уголовно-процессуального закона (ст.436) признаются нарушения принципов и иных общих положений настоящего Кодекса, допущенные в ходе досудебного производства или при судебном рассмотрении дела, а также иные нарушения закона, которые путем лишения или стеснения гарантированных законом прав участвующих в деле лиц, несоблюдения процедуры судопроизводства или иным путем помешали всесторонне, полно и объективно исследовать обстоятельства дела, повлияли или могли повлиять на постановление правосудного приговора или иного решения суда. К нарушениям, препятствующим проведению главного судебного разбирательства относится ознакомление подозреваемого по окончании досудебного расследования со всеми материалами уголовного дела, невручение обвиняемому обвинительного акта и т.д.

Таким образом, законом регламентировано, в каких случаях дело подлежит направлению прокурору. Но на практике, зачастую, сталкиваемся с ситуациями, когда суды направляют дела прокурору для устранения допущенных нарушений следствием в части представленных ими доказательств, сомнения по которым толкуются лишь в пользу привлекаемого лица. То есть органу досудебного расследования, фактически предоставляют возможность исправить допущенную ошибку и добыть иное доказательство для обвинительного приговора. Так, в качестве примера хочу привести уголовное дело, которое длилось более 3.5 лет, прежде чем суд поставил точку и вынес оправдательный приговор. [6] На стадии главного судебного разбирательства суд признав недопустимым представленные органом досудебного расследования доказательства, направило дело

прокурору, который в последующем направил его следователю для устранения допущенных следствием нарушений. Фактически следователю предоставлена была возможность добыть новые доказательства вины указанных лиц, что им и было сделано. Но и эти доказательства в последующем защита обвиняемых/подсудимых смогла опровергнуть и им удалось добиться оправдательного приговора, который вступил в законную силу. Но таким образом норма по направлению дела прокурору в данном случае сработала в нарушении права стороны на объективное и законное рассмотрение дела. Так как дойдя до стадии «перехода к прениям» и признания представленных следствием доказательств недопустимыми, суду необходимо было принять решение, но вместо этого фактически дело направили для того, чтобы были добыты дополнительные доказательства, либо для прекращения уголовного преследования на стадии досудебного расследования. Титанический труд адвокатов, самих подсудимых, десятки экспертиз и иных доказательств, опровергающих обвинение и они смогли добиться оправдательного приговора.

Считаю, что подобная практика по направлению уголовного дела прокурору позволяет судам в отдельных случаях не выносить и избегать к вынесению оправдательного приговора, что негативно влияет на ситуацию с оправдательным приговором.

Оправданье – процесс, который должен быть частью работы системы уголовного судопроизводства.

На протяжении длительного времени адвокаты Казахстана заявляют, о том, что в Казахстане суды выносят мало оправдательных приговоров и Верховный суд данный факт подтверждает.

Главная задача судов — разобраться в деле, установить истину и вынести справедливое решение. При недостаточности доказательств вины — выносится оправдательный приговор. Суды объясняют небольшое количество оправдательных приговоров тем, что много дел прекращается следователями и дознавателями на стадии следствия/досудебного расследования и не доходят до суда. А небольшой процент количества оправдательных приговоров — означает, что в суды с обвинительным актом поступают действительно раскрытые дела. Небольшое количество оправдательных приговоров показывает на слаженную работу судебной и правоохранительной систем. Тогда как в соответствии с Уголовно-процессуальным кодексом суд должен быть независимым, сторона обвинения и защиты — равноправны.

В настоящее время, показатель незначительного роста оправдательных приговоров на текущий момент, судьи в Казахстане связывают с преодолением обвинительного уклона в судах.

В ситуации с оправдательными приговорами, статистика в этом плане показывает, что за последние несколько лет – она действительно незначительно, но выросла. Увеличение оправдательных приговоров — это, прежде всего обеспечение судом законности. Наравне с кардинальной кадровой реформой, необходимо изменение судебского мышления.

Оправдательных приговоров не может быть меньше или больше, их должно быть столько, сколько необходимо. Безусловно, качество судебного процесса, зависит от профессионализма, квалификации и независимости суда. При соблюдении стандартов справедливого судебного процесса, каждый подсудимый должен иметь одинаковый шанс на оправдательный приговор.

Подводя итог, можно заявить о том, что система уголовного правосудия в Республике Казахстан вначале долгого пути, становления быть способной оправдать человека, обвиненному в совершении правонарушения.

Для Республики Казахстан оправдательные приговоры стали реальностью.

Ссылки:

1. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан, введен в действие Законом Республики Казахстан от 04.07.2014, nr.231-V ЗРК.
https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852#sub_id=0
2. Информация с сайта Верховного Суда Республики Казахстан.
<https://sud.gov.kz/rus/content/pravosudie-kazahstana-realii-trendy-perspektivy>
3. Статистические сведения Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан.
https://baigenews.kz/amp/news/statistiku_opravdatelnykh_prigovorov_o_publicovali_v_genprokurature_rk/
4. <https://sud.gov.kz/rus/content/pravosudie-kazahstana-realii-trendy-perspektivy>
5. <https://masa.media/ru/site/kazakhstanskije-sudy-pochti-ne-vynosyat-opravdatelnykh-prigovorov-pochemu>
6. <https://sud.gov.kz/rus/tag/sudebnyy-kabinet-2>

CZU: 343.14:343.13(478)(094.5)

DOI: 10.5281/zenodo.7358780

ESENȚA ȘI CONȚINUTUL PROBATORIULUI PENAL

LUPAȘCO Lilia,

doctorandă, Școala Doctorală „Științe Juridice”,

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0000-0002-0060-7908

Criminal evidence plays an important role in criminal proceedings. The legality and validity of the sentence, as well as other judgments on the case, depend on the quality and quantity of the evidence administered. Thus, the evidence is presented as an indispensable element of criminal proceedings, often referred to as the “engine of the process”. In the conduct of criminal proceedings, the invocation and proposing of evidence, their admission and administration constitute a bundle of procedural documents which is called evidence. The criminal procedural evidence forms the object of regulation of the probative law.

Keywords: criminal evidence, criminal procedure, judgment, adversarial principle, prosecution, prosecutor, equality of arms.

Introducere. Odată cu ratificarea Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale de către Republica Moldova, la 24.07.1997 [1], arealul drepturilor și libertăților fundamentale ale justițiabilului în materie de procedură penală a cunoscut o dezvoltare inedită, mai ales prin prisma garanțiilor principiului la un proces echitabil. Acest moment a fost determinat de necesitatea adaptării cadrului național la cele mai înalte standarde europene și de completare a procesului penal cu garanțiile prevăzute în art. 6 din Convenție.

Probatoriul a fost obiectul numeroaselor cercetări în doctrina juridică. În cele ce urmează vom încerca o abordare științifică a problemelor generale ce țin de esența și conținutul instituției probatoriului penal.

Scopul articolului. Scopul articolului constă în examinarea esenței și conținutului probatoriului penal.

Metode și materiale aplicate. Articolul elaborat are la bază un ansamblu de metode științifice (generale și speciale) de cunoaștere: dialectică, logico-teoretică, istorică, gramaticală, comparativă, sistemică, sociologică, statistică, modelarea normativă etc.

Cercetarea științifică se fundamentează pe studierea legislației Republicii Moldova, pe analiza lucrărilor științifice ale autorilor autohtoni și a celor de peste hotare, pe interpretarea practicii judiciare. În ipoteza argumentării științifice a concluziilor teoretice, au fost utilizate prevederile mai multor instituții ale dreptului procesual penal.

Rezultate obținute și discuții:

Definiția și esența probatoriului. Probatoriul penal are o semnificație

deosebită și o importanță inestimabilă pe tărâmul justiției penale. Rolul însemnat al probelor în administrarea justiției penale i-a determinat pe unii autori să afirme că întregul proces penal este dominat de problema probelor [9, p.5-6]. Pentru a lua o hotărâre care va influența viața unor persoane, magistratul trebuie să cunoască pe deplin realitatea tuturor împrejurărilor cauzei și să fie convins că soluția pe care o adoptă este singura corectă. Or, această decizie - de a trimite sau nu în judecată, ori de a condamna sau achita o persoană - este fundamental determinată de activitatea în cadrul probatoriului.

Importanța probatoriului într-un proces penal rezidă și din faptul că de calitatea și cantitatea probatoriului administrat depinde legalitatea și temeinicia sentinței, precum și a altor hotărâri dispuse pe marginea cauzei. Astfel că probatoriul se prezintă ca un indispensabil element al activității procesual penale, fiind adesea denumit „motor al procesului”.

Deși nu există o definiție unică a conceptului de probatoriu, se poate spune că esența probatoriului, ca și scopul acestuia, constă în stabilirea adevărului în cauza penală [4, p.4]. În mediul academic, probatoriul procesual penal formează obiectul de studiu al dreptului probator. Studiarea dreptului probator cuprinde în sine totalitatea normelor procesual penale, care sunt menite să reglementeze scopul, obiectul, limitele probatoriului, precum și mijloacele de probă [2, p.31].

În doctrina de specialitate, probatoriul penal cunoaște mai multe definiții. Conform autorilor T.Vilkova și S.Nasonov, probatoriul este o activitate reglementată prin legea procesuală în vederea stabilirii și consemnării tuturor împrejurărilor pe caz, în baza cărora se va soluționa problema răspunderii penale [3, p.93]. În opinia expusă de A.Belkin, probatoriul este un proces (o activitate) de stabilire, cunoaștere și fundamentare a adevărului în cadrul procedurilor judiciare. Esența probatoriului constă în colectarea, cercetarea, utilizarea și aprecierea probelor. Din punctul de vedere al activității, probatoriul este un proces cognitiv și de certificare (încredințare). Potrivit autoarei T.K.Reabinina [2, p.53], probatoriul este procesul de stabilire a tuturor faptelor, circumstanțelor cu ajutorul probelor, care au importanță pentru soluționarea cauzei penale. Același autor descrie că probatoriu constă în activitatea prejudiciară și judiciară prin care se folosesc procedee probatorii pentru obținerea mijloacelor de probă, din care rezultă probele.

Doctrina contemporană relevă că, *probatoriul* constă în totalitatea actelor procesuale și procedurale prevăzute de lege prin care autoritățile judiciare, cu contribuția părților, stabilesc elementele de fapt, necesare pentru cunoașterea faptelor și împrejurărilor factice care formează obiectul unei cauze penale [6, p.283]. Probatoriul constă în invocarea de probe și propunerea de probe, admiterea și administrarea lor [7, p.15].

Colectivul de autori ai manualului Drept procesual penal au releifat că noțiunea de *probatoriu* provine din latinescul *probatorius* și are două sensuri: fie cel de culegere a probelor, fie cel de totalitate a probelor adunate și prezentate într-un litigiu [8, p.194]. În opinia autorilor Ig.Dolea și T.Vîzdoagă, această activitate a probatoriului este una complexă care necesită o doză mare de perseverență din partea organelor abilitate a o realiza. De aceea, pentru efectuarea sarcinii probării, organele de resort trebuie să respecte atât prevederile naționale, cât și cele internaționale recunoscute de statul nostru în materia drepturilor omului.

Separat, profesorul Ig. Dolea descrie că probatoriul este un proces de stabilire a adevărului; probatoriul este procesul de invocare de către părți a unor dovezi în susținerea poziției lor; probatoriul, ca și întreg procesul penal, reprezintă un sistem de raporturi juridice ai căror subiecți participă ca deținători de anumite drepturi și obligații [5, p.82].

În lumina articolului 99 din Codul de procedură penală, ce prezintă noțiunea legală a conceptului analizat „*probatoriul constă în invocarea de probe și propunerea de probe, admiterea și administrarea lor în scopul constatării circumstanțelor care au importanță pentru cauză*”.

Analizând cu atenție toate definițiile preluate din teoria dreptului procesual penal, ajungem la concluzia că conceptul de probatoriu este utilizat în procedura penală cu două înțelesuri: a) *primo* – este utilizat pentru a garanta aflarea adevărului judiciar într-o cauză penală concretă și b) *secundo* – este utilizat să asigure respectarea drepturilor participanților la proces. Anume ultimul sens al probatoriului are ca punct de pornire principiul egalității armelor. De respectarea acestui principiu (al egalității armelor) depinde înțelegerea noțiunii, scopului și esenței probatoriului penal.

Totodată, mai deducem că întreaga procedură a probatoriului penal este segmentată în diferite acțiuni, precum: descoperirea, colectarea (strângerea), propunerea, administrarea și aprecierea probelor. În activitatea practică, toate aceste acțiuni sunt efectuate de către organul de urmărire penală, apărător, inculpat, partea vătămată etc. Totuși, fiecare subiect are unele atribuții proprii. Spre exemplu, organul de urmărire penală colectează probe până la transmiterea dosarului în judecată, instanța de judecată este limitată în activitatea sa de a administra probe, inculpatul și apărătorul acestuia pot să solicite concursul instanței de judecată în colectarea și administrarea unor probe etc.

Conceptul, tipurile, mijloacele, ordinea procedurală de obținere și asigurare a probelor, cerințele față de probe, posibilitatea de a recunoaște probele ca inadmisibile – toate acestea sunt reglementate amănunțit în legea procesual-penală (articolele 93-101 CPP), care în totalitatea lor contribuie la realizarea

scopului probatoriului penal și a menirii întregului proces penal.

Obiectul probatoriului. Probatoriul în procesul penal are ca scop constatarea și fixarea unor împrejurări stabilite prin lege. Adică, obiectul său este predeterminat și limitat prin lege. Fac parte din probatoriu doar împrejurările care sunt relevante pentru constatarea infracțiunii și care permit soluționarea corectă a cauzei penale. Aceste împrejurări, ce urmează a fi stabilite în fiecare cauză concretă, se numesc obiect al probatoriului [10, p.32].

Prin **obiectul probatoriului** se înțelege ansamblul faptelor și împrejurărilor ce trebuie dovedite într-o cauză penală pentru a fi legal și temeinic soluționată [6, p.284]. Într-o altă definiție, obiectul probatoriului constă din ansamblul de împrejurări și fapte de o importanță juridică care urmează a fi stabilite în scopul rezolvării cauzei penale [2, p.67].

Art. 96 alin.(1) CPP Cod de procedură penală al RM, prezintă o listă obligatorie a împrejurărilor care formează obiectul probatoriului. Conform normei citate, în cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale trebuie să se dovedească: 1) faptele referitoare la existența elementelor infracțiunii, precum și cauzele care înlătură caracterul penal al faptei; 2) circumstanțele prevăzute de lege care atenuează sau agravează răspunderea penală a făptuitorului; 3) datele personale care caracterizează inculpatul și victima; 4) caracterul și mărimea daunei cauzate prin infracțiune; 5) existența bunurilor destinate sau utilizate pentru săvârșirea infracțiunii sau dobândite prin infracțiune, indiferent de faptul cui ele au fost transmise; 6) toate circumstanțele relevante la stabilirea pedepsei.

Cu toate acestea, lista împrejurărilor obligatorii care formează obiectul probatoriu, nu este exhaustivă. Or, Codul de procedură penală determină obiectul probatoriului penal și în funcție de categoria cauzei penale.

Astfel, conform art. 475 alin. (1) CPP, în cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale privind minorii, afară de circumstanțele prevăzute în art. 96 CPP, urmează a se stabili: vârsta minorului; condițiile în care trăiește și este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a lui; particularitățile caracterului, interesele și necesitățile minorului; influența adulților asupra minorului; cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.

Exemple elocvente constituie și caracteristicile obiectului probatoriului în cauzele privind aplicarea măsurilor obligatorii cu caracter medical, ce sunt indicate în articolele 489 alin. (2) și 498 CPP; sau cauzele examinate în baza recunoașterii vinovăției - obiectul probatoriului fiind stabilit în articolele 505-506 CPP.

Concomitent cu circumstanțele care urmează să fie dovedite în procesul penal, trebuie să fie descoperite cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii, astfel încât doar așa se poate de atins unul din scopurile procesului

penal – de prevenirea săvârșirii a noilor infrațiuni atât din partea persoanei condamnate cât și din partea societății în ansamblu.

Limitele obiectului probatorului, adică ceea ce are de probat organul de urmărire penală, este stabilit încă de la început, prin ordonanța de învinuire înaintată persoanei. Cu toate acestea, reieșind din faptul că învinuirea adusă unei persoane poate fi modificată pe tot parcursul procesului penal, de aici variază și conținutul obiectului de probațiune, acesta putând fi adaptat în raport cu limitele învinuirii, prin restrângere sau extindere.

Sarcina probatorului. Prin *sarcina probatorului* se înțelege obligația procesuală pe care o are partea în proces de a invoca și prezenta probe. Deși aparent obligația funcționează în procesul penal ca o facultate acordată părților, sarcina propriu-zisă de a căuta și constata probele revine organului de urmărire penală. Or, sarcina de a dovedi existența infrațiunii și a vinovăției constituie o obligație pentru organele judiciare, învinuitul sau inculpatul nefiind ținut a-și dovedi nevinovăția (prezumția de nevinovăție) [11, p.19].

Această concluzie a autorului derivă din obligațiile și sarcinile atribuite de legiuitor organului de urmărire penală și procurorului atât în cadrul urmăririi penale cât și la faza de judecare a cauzei în instanța de judecată.

Art. art. 52, 53, 55 și 57 din Codul de procedură penală prevăd expres atribuțiile acestora și obligațiile evidențiate în procesul de colectare a probelor. Codul de procedură penală conferă organului de urmărire penală rolul unic și inamovibil de a porni procesul de urmărire penală și, călăuzindu-se de dispozițiile procesual penale, de a efectua acțiuni de urmărire penală în vederea descoperirii infrațiunii și fixării probelor care confirmă sau infirmă săvârșirea ei.

Instanța de judecată, în calitatea sa de arbitru, are obligația să respecte prezumția de nevinovăție și să pronunțe o sentință de condamnare numai în situația în care vinovăția este stabilită dincolo de orice îndoială rezonabilă. Existența unor probe dincolo de orice îndoială rezonabilă constituie o componentă esențială a dreptului la un proces echitabil și instituie în *sarcina acuzării* obligația de a proba toate elementele vinovăției de o manieră aptă să înlătore orice dubiu.

Mai mult, Curtea Europeană menționează că acest standard al probei poate fi înțeles pe deplin doar prin raportare la principiul *in dubio pro reo*, care, la rândul său, constituie o garanție a prezumției de nevinovăție. Astfel, potrivit articolelor 8 și 389 alin. (2) din Codul de procedură penală, concluziile privind vinovăția persoanei la comiterea unei infrațiuni nu se pot baza pe presupuneri, iar toate dubiile existente în probele învinuirii care nu pot fi înlăturate trebuie interpretate în favoarea inculpatului.

Menționăm că, sentința de condamnare trebuie să se bazeze pe probe exacte, când toate versiunile au fost verificate, iar divergențele apărute au fost înlăturate și

apreciate în modul corespunzător. Vinovăția persoanei în săvârșirea faptei se consideră dovedită numai în cazul când instanța de judecată, călăuzindu-se de principiul prezumției nevinovăției, cercetând nemijlocit toate probele prezentate, iar îndoielile, care nu pot fi înlăturate, fiind interpretate în favoarea inculpatului și în limita unei proceduri legale, a dat răspunsuri la toate chestiunile prevăzute în art. 385 Cod de procedură penală.

Rolul apărării

Limitele probatoriului. Prin *limitele probatoriului* se înțeleg totalitatea de probe necesare și destule, prin intermediul cărora se asigură realizarea cu succes a scopului probatoriului. Limitele probatoriului diferă de la caz la caz, de persoana care o instrumentează, dar și de etapa procesului penal. Este important de a se determina, în mod corect, limitele probatoriului, la desfășurarea urmăririi penale, în vederea soluționării juste a cauzei penale.

Limitele probatoriului sunt limitele activității de probare într-o cauză penală concretă, care sunt determinate, în primul rând, de obiectul probării. Aceasta înseamnă că procurorul, ofițerul de urmărire penală, instanța de judecată, nu trebuie să dovedească la nesfârșit împrejurările pe care le-au stabilit deja, întrucât procesul de probare nu poate dura la nesfârșit [12, p.83]. Cu toate acestea, careva limite normative ale obiectului probatoriului nu au fost reglementate, deoarece limitele probatoriului se află în legătură cu împrejurările concrete ale fiecărui caz, iar regula generală este că activitatea de probare se face până la aflarea adevărului pe caz.

Probele nu au o valoare dinainte stabilită, iar aprecierea fiecărei probe se face de către organul de urmărire penală și instanța de judecată prin coroborare, fiind suprapuse în ansamblul lor.

Ultimul traseu pe care îl parcurge o probă administrată de organul de urmărire penală este, bineînțeles, aprecierea acesteia. În conformitate cu prevederile art.27 alin. (1) CPP, judecătorul și persoana care efectuează urmărirea penală apreciază probele în conformitate cu propria lor convingere, formată în urma cercetării tuturor probelor administrate, iar potrivit alin. (2) al aceluiași articol nicio probă nu are putere probantă dinainte stabilită.

Elementele probatoriului sunt corelate între ele, iar în cursul colectării și verificării probelor, într-o anumită măsură, se realizează și aprecierea acestora. În faza judecării cauzei, implicarea organului judiciar în colectarea și administrarea probelor este condiționată de solicitarea părților.

Sarcina verificării probelor se include atât în obligațiile organului de urmărire penală, cât și instanței judecătorești. În acest sens, instanța este obligată să verifice totalitatea probelor propuse de părți, în vederea constatării admisibilității, relevanței, concludenței și utilității lor. Aprecierea probelor se efectuează în baza

intimei convingeri a reprezentantului organului de urmărire penală (până la transmiterea dosarului în judecată) și a judecătorului (în faza judiciară).

O întrebare frecventă care ia naștere în practica judecătorească, ține de aprecierea pertinentei probelor în ședința preliminară. În acest context, vom analiza Decizia Curții Constituționale a RM de inadmisibilitate a sesizării nr.197g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 347 alin. (3) din Codul de procedură penală [13]. La caz, în ședința preliminară, apărătorul persoanei inculpate a solicitat excluderea probelor acuzării ca fiind nepertinente și inadmisibile, deoarece actele procesuale prezentate de către procuror în calitate de probe în procesul penal au fost efectuate înainte de începerea procesului penal și nu au fost administrate în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală. Mai apoi, apărătorul a ridicat excepția de neconstituționalitate a cuvântului „pertinentei” de la alin. (3) al art.347 CPP. În motivarea excepției de neconstituționalitate, s-a invocat că cuvântul „pertinentei” de la alin. (3) al art.347 CPP, interpretat în sensul în care îi impune instanței de judecată să decidă și asupra pertinentei probelor administrate cu încălcarea prevederilor Codului de procedura penală, contravine articolelor 20, 21 și 26 din Constituție. Astfel, potrivit autorului excepției, doar examinarea pertinentei probelor în cadrul ședinței preliminare, fără a se verifica dacă acestea sunt admisibile, obligă instanța de judecată să pronunțe o hotărâre în baza unor informații care nu pot servi ca probe.

Curtea Constituțională a menționat că relevanța reprezintă calitatea unei probe de a avea legătură cu cauza care se judecă. O probă nepertinentă nu poate fi administrată, prin definiție, de instanța de judecată. Soluționarea chestiunii cu privire la relevanța probelor în cadrul ședinței preliminare presupune faptul că instanța trebuie să decidă, după ce a ascultat opiniile părților, dacă probele propuse în liste au legătură cu cauza penală și să dispună care din acestea trebuie prezentate la judecarea cauzei (art.347 alin. (2) și (3) CPP). Astfel, în cadrul ședinței preliminare, instanța de judecată nu poate să se pronunțe cu privire la admisibilitatea anumitor probe, pentru că acest exercițiu implică examinarea în fond a probei contestate, fapt care excede competențelor sale relative la procedura ședinței preliminare în cadrul căreia se verifică doar relevanța probelor.

Totodată, Curtea Constituțională a motivat că legislația procesual-penală stabilește garanții suficiente, oferindu-le părților posibilitatea de a contesta probele la alte etape ale procedurii penale. Potrivit art. 364 alin. (4) CPP, părțile pot prezenta și cere administrarea probelor și în cursul cercetării judecătorești, iar în conformitate cu articolele 372 și 373 din Cod, părțile pot solicita examinarea corpurilor delictive, a documentelor și a proceselor-verbale ale acțiunilor procesuale. O altă garanție este reglementată de art. 394 alin. (1) pct. 2) din Cod, care obligă

instanța de judecată să indice probele pe care își bazează concluziile și motivele pentru care a respins alte probe în partea descriptivă a sentinței de condamnare. Prin urmare, Curtea Constituțională a decis că sesizarea privind excepția de neconstituționalitate este inadmisibilă și nu poate fi acceptată pentru examinare în fond.

Conținutul probatoriului. Art. 99 CPP determină conținutul probatoriului, care constă din invocarea de probe, propunerea, admiterea și administrarea lor. Probele administrate se verifică și se apreciază de către organul de urmărire penală sau de instanță. În același context, în art. 100 CPP este prevăzut că administrarea probelor constă în folosirea mijloacelor de probă, care presupune strângerea și verificarea probelor iar art.101 CPP stabilește că fiecare probă urmează să fie apreciată din punctul de vedere al pertinentei, concludenței, utilității și veridicității ei, iar toate probele în ansamblu – din punctul de vedere al coroborării lor.

Reprezentantul organului de urmărire penală sau judecătorul apreciază probele conform propriei convingeri, formate în urma examinării lor în ansamblu, sub toate aspectele și în mod obiectiv, călăuzindu-se de lege. Nicio probă nu are o valoare dinainte stabilită pentru organul de urmărire penală sau instanța de judecată. Instanța de judecată este obligată să pună la baza hotărârii sale numai acele probe la a căror cercetare au avut acces toate părțile în egală măsură și să motiveze în hotărâre admisibilitatea sau inadmisibilitatea tuturor probelor administrate.

Hotărârea de condamnare nu se poate întemeia, în măsură determinantă, pe declarațiile martorului protejat sau pe probele obținute în urma efectuării măsurilor speciale de investigații. Normele procesuale care reglementează instituția probatoriului, precum și alte instituții care aduc atingere drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, cuprind mai multe dispoziții prin care oferă organului care a administrat proba posibilitatea să o aprecieze după intima sa convingere, călăuzindu-se de lege. Astfel, prevederi similare se regăsesc în dispoziția art. 132⁹ (aprecierea de către procuror a rezultatelor interceptărilor de comunicări), art. 136 (aprecierea acțiunilor investigatorului sub acoperire și rezultatelor acestei măsuri), articolele 142, 148 (aprecierea raportului de expertiză) CPP etc.

În literatura de specialitate [14, p.231] s-a format opinia potrivit căreia, pentru a limita libertatea absolută a instanței de judecată în aprecierea probelor, urmează a fi instituite „standarde de apreciere a probelor”, care să creeze judecătorului convingerea că acesta nu depășește limitele rezonabile și că acuzația a fost dovedită.

Limitări ale principiului liberei aprecieri a probelor au fost aduse și de Curtea

Europeană a Drepturilor Omului, care a statuat că, în principiu, toate mijloacele de probă aduse împotriva acuzatului trebuie să fie administrate în prezența sa și în ședință publică, în vederea unei dezbateri contradictorii. Curtea a admis că pot fi făcute excepții de la această regulă, însă nu trebuie să se încalce dreptul de apărare al acuzatului, care presupune că acuzatul trebuie să aibă posibilitatea reală și adecvată de a contesta declarațiile martorului și de a-i pune întrebări, fie la momentul în care martorul dă declarația, fie la un moment ulterior.

Fiecărui acuzat îi este oferită posibilitatea adecvată și convenabilă să conteste și să confrunte un martor al acuzării fie că acesta își face declarația preliminară sau la altă etapă a procedurii penale. Prin urmare, doar circumstanțele excepționale nominalizate mai sus pot justifica partea acuzării de a se baza pe probe ce provin de la un martor pe care acuzatul nu a avut posibilitatea să-l interogheze, iar instanța de judecată de a-și pune la baza deciziei, prin cumul, o asemenea probă administrată și prezentată în instanța de judecată.

Un exemplu elocvent, problematic și de principiu sub acest aspect constituie chestiunea privind darea citirii declarațiilor martorilor absenți în ședința de judecată și motivarea soluției adoptate de instanță bazată pe aceste declarații.

Din perspectiva noastră, această chestiune vizează 2 etape: admiterea demersului de dare citire a declarațiilor martorului absent în ședința de judecată și aprecierea acestei probe în sentința finală. Important este ca fiecare etapă să fie petrecută în limitele legale, și anume.

Conform art. 314 alin. (1) și (2) Cod de procedură penală, instanța de judecată este obligată, în cursul judecării cauzei, să cerceteze nemijlocit, sub toate aspectele, probele prezentate de părți sau administrate la cererea acestora, inclusiv să audieze inculpații, părțile vătămate, martorii, să cerceteze corpurile delictive, să dea citire rapoartelor de expertiză judiciară, proceselor-verbale și altor documente, precum și să examineze alte probe prevăzute de prezentul cod.

Instanța de judecată, la judecarea cauzei, creează părții acuzării și părții apărării condițiile necesare pentru cercetarea multilaterală și în deplină măsură a circumstanțelor cauzei.

Potrivit art. 389 alin. (2) și (3) CPP, sentința de condamnare nu poate fi bazată pe presupuneri sau, în mod exclusiv ori în principal, pe declarațiile martorilor depuse în timpul urmăririi penale și citite în instanța de judecată în absența lor.

Declarațiile martorilor depuse în timpul urmăririi penale pot fi puse la baza sentinței de condamnare numai în ansamblu cu alte probe suficiente de învinuire și cu condiția că, la urmărirea penală, a avut loc confruntarea cu bănuitul, învinuitul sau că martorul a fost audiat în condițiile art. 109 și 110, în cazul în care inculpatul nu a participat la confruntare cu acest martor în cadrul ședinței de judecată.

În conformitate cu art. 371 alin. (1) CPP, citirea în ședința de judecată a

declarațiilor martorului depuse în cursul urmăririi penale, precum și reproducerea înregistrărilor audio și video ale acestora, pot avea loc, la cererea părților, în cazurile:

1) când există contradicții esențiale între declarațiile depuse în ședința de judecată și cele depuse în cursul urmăririi penale;

2) când martorul lipsește în ședință și absența lui este justificată fie prin imposibilitatea absolută de a se prezenta în instanță, fie prin motive de imposibilitate de a asigura securitatea lui, cu condiția că audierea martorului a fost efectuată cu confruntarea dintre acest martor și bănuț, învinuit sau martorul a fost audiat în conformitate cu art. 109 și 110.

Apriori, instanța decide admiterea cererii de dare citire a declarațiilor martorilor absenți în ședința de judecată ținând cont de prevederile art. 371 alin. (1) pct. (2) CPP. La această etapă, instanța de judecată este obligată să verifice justificarea absenței martorului și toate acțiunile întreprinse de acuzatorul de stat întru asigurarea prezenței lui în ședința de judecată, existența audierii martorului cu confruntarea dintre acest martor și bănuț/învinuit sau audierea martorului în condițiile art. 109 și 110 Cod de procedură penală. Dacă circumstanțele cauzei se încadrează în limitele prevăzute de art. 371 alin. (1) pct. 2 Cod de procedură penală, instanța de judecată poate admite cererea acuzatorului de stat și poate purcede la citirea în ședința de judecată a declarațiilor martorului depuse în cursul urmăririi penale, ceea ce este o situație clasică.

Divergențe sub acest aspect și practică neuniformă prezintă situațiile în care martorii absenți în ședința de judecată nu au fost audiați la faza de urmărire penală cu confruntarea dintre acest martor și bănuț/învinuit sau în condițiile art. 109 și 110 Cod de procedură penală.

În asemenea situații demersurile acuzatorilor de stat sunt întemeiate pe practica CtEDO în cauzele Al-Khawaja și Tahery c. Regatului Unit și Văraru c. României, unde s-a stabilit criteriile de apreciere a cererilor formulate în temeiul art. 6 par. 3 lit. d) din Convenție în ceea ce privește absența martorilor în proces. Astfel, s-au reținut că este necesar ca acest tip de cerere să fie supusă unei examinări ținând seama de 3 criterii: imposibilitatea apărării de a interoga martorii era justificată de un motiv serios; depozițiile martorilor absenți nu trebuie să constituie, în principiu, unica probă a apărării sau să fie decisivă; au existat garanții procesuale suficiente pentru a contrabalansa inconvenientele cauzate de admiterea depozițiilor în litigiu.

Astfel, la parvenirea unui asemenea demers, instanța de judecată este pusă în situația de a trata fiecare cauză în parte prin prisma acestor 3 criterii enunțate de CtEDO. Un astfel de proces nu poate exclude în totalitate subiectivismul și intima convingere a judecătorului vis-à-vis de întrunirea criteriilor impuse, fapt care

generează practica neuniformă, de admitere sau respingere a demersurilor acuzatorilor de stat privind citirea declarărilor martorilor absenți în ședința de judecată, în cazul în care nu sunt întrunite prevederile art. 371 alin. (1) pct. 2 CPP.

Oricare nu ar fi soluția adoptată de instanța trebuie să fie atentă la tratarea celui de al doilea criteriu: verificarea dacă depozițiile martorilor absenți constituie una probă sau este decisivă.

La etapa etapă este inoportun ca instanța de judecată să se expună dacă proba contestată este una decisivă sau nu, or, o astfel de apreciere poate fi dată doar printr-o sentință, atât timp cât legea procesual penală prevede că nici o probă nu are o valoare dinainte stabilită pentru organul de urmărire penală sau instanța de judecată.

Mai mult, clarificarea aspectului dacă există motive întemeiate pentru a admite depoziția unui martor absent este o chestiune preliminară care trebuie să fie examinată înainte de a examina dacă mărturia în cauză constituie o probă unică sau decisivă. Prin urmare, dacă un martor nu se prezintă în persoană pentru depoziție, autoritatea judiciară are obligația de a cerceta dacă această absență este justificată [Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit (MC), pct. 120; Gabrielyan împotriva Armeniei, pct. 78, 81-84]].

Urmare a admiterii demersului acuzatorului de stat de dare citirii declarărilor martorilor absenți, se trece la a doua etapă: de aprecierii a acestei probe în sentința motivată adoptată de instanță în camera de consiliu – fază procesuală în care fiecare probă urmează să fie apreciată din punct de vedere al pertinentei, concludenței, utilității și veridicității ei, iar toate probele în ansamblu – din punct de vedere al coroborării lor.

Anume la această fază terminală a procesului penal, instanța apreciază probele administrate în cadrul examinării cauzei penale și motivează soluția adoptată prin prisma probelor prezentate și cercetate în ședință.

Participarea subiecților procesuali în probatoriu. Problema participării subiecților procesuali în probatoriu a constituit de mai mult timp obiectul polemicilor în doctrina juridică.

În cea mai mare măsură, accentul în probatoriul penal se pune pe libertatea acuzatului de a nu prezenta probe în favoarea sa, pornind de la regula *in dubio pro reo*.

Evoluția procesului penal a determinat modificarea rolului instanței în probatoriul penal. De la un subiect activ în probatoriu conform Codului de procedură penală al RSSM din 1961, s-a ajuns ca în prezent, instanța de judecată să dețină statut de arbitru într-un proces contradictorial.

În doctrina contemporană s-a încercat a se da o apreciere statutului instanței în probatoriu. S-a arătat că funcția instanței în raport cu părțile trebuie să poarte

un caracter subsidiar, formând condițiile ca părțile să-și realizeze drepturile și obligațiile. În același context, s-a încercat a se argumenta perspectiva implicării instanței în probatoriu din oficiu în scopul verificării probelor administrate de către părți, aceasta fiind chiar o obligație a instanței [3, p.114], considerându-se că instanța dispune de o obligație specifică de a proba un fapt sau altul, deoarece instanța este în drept să administreze probe noi doar pentru verificarea probelor prezentate de părți.

Considerăm că instanța de judecată nu are dreptul de a se implica în proces, nici chiar pentru acumularea probelor prin acțiuni procesuale. Cu alte cuvinte, dubiul în ceea ce privește vinovăția persoanei va fi funcțional atâta timp cât acuzarea prin mijloace procesuale legale nu îl va înlătura. Alta este situația părții apărării care nu dispune de mijloace procesuale egale cu a părții acuzării și, în acest aspect, instanța poate efectua acțiuni procesuale din oficiu cu scopul verificării probei propuse de către apărare.

Apărătorul poartă o obligație specifică în probatoriu, care nu poate fi identică sau similară cu cea a procurorului. Este evident că apărătorul participă în probatoriul penal fără a purta sarcina probei. În doctrină nu există o poziție unitară referitor la definiția noțiunii de asistență juridică, aceasta fiind un element al dreptului la un proces echitabil [5, p.90].

Problematica pusă în discuție astăzi de către teoreticieni este faptul că principiul egalității armelor în proces, prezintă un decalaj evident în favoarea poziției părții acuzării, în special la faza de urmărire penală. Spre deosebire de un avocat în interesele bănuțitului sau învinutului, organul de urmărire penală are toate pârghiile legale de a dobândi orice probă necesară în limitele prevăzute de Codul de procedură penală; asta în timp ce poziția avocatului la această etapă procesuală este una pasivă, nefiind în drept să colecteze careva probe esențiale: audierea martorilor, colectarea interceptărilor telefonice, urmărirea vizuală a persoanelor ș.a.

În acest sens, Codul de procedură penală a lăsat deschisă calea avocatului doar în sensul posibilității de înaintare a propunerilor organului de urmărire penală de a efectuat anumite acțiuni procesuale care ar permite obținerea probelor în favoarea persoanei învinuite, dar cu părere de rău practica demonstrează că deseori aceste cereri/demersuri sunt respinse fără careva motive întemeiate, asta în pofida faptului că organul de urmărire penală are obligația de a administra totalitatea probelor într-un proces penal, care învinovățesc și dezvinovățesc persoana.

Luând în considerație că probele prezentate de către avocat în interesele persoanei învinuite (înregistrări video, sau audio, planșe fotografice) nu pot fi exprimată în acte procesuale (de procedură), aceste probe și apreciere a lor poartă

caracter de opinie subiectivă și recomandare pentru instanța de judecată. Cu toate acestea, prezentarea actelor cu caracter oficial de către partea apărării, nu diminuează în nici un mod rolul și influența avocatului la faza de administrare și cercetare a probelor.

Cu toate acestea, subiectul principal de apreciere a probelor în rezultatul unui proces judiciar în cadrul instanței de judecată este judecătorul. Anume acesta este abilitat prin lege de a aprecia fiecare probă din punct de vedere al pertinentei, concludenței, utilității și veridicității ei, iar toate probele în ansamblu – din punct de vedere al coroborării lor. Tot el este obligat să aprecieze probele conform propriei convingeri, formate în urma examinării lor în ansamblu, sub toate aspectele și în mod obiectiv, călăuzindu-se de lege, urmând să emită actul final – sentința motivată.

Iar pentru a ajunge la această finalitate, practica judiciară ne demonstrează că organul judiciar trebuie să manifeste profesionalism și efort intelectual constant absolut la fiecare etapă de judecare a cauzei penale.

Rolul principiilor generale ale procesului penal în formarea probatoriului. Activitatea procesuală a organelor de urmărire penală, a instanței de judecată, precum și a subiecților care exercită funcția apărării pe caz, este determinată în mare măsură, pe întreagă perioadă a procesului penal, începând cu momentul înregistrării sesizării despre săvârșirea unei infrațiuni, până la punerea în executare a sentinței judecătorești, de principiile fundamentale ale procesului penal [15, p.247].

Potrivit prevederilor art. 24 CPP, părțile participante la judecarea cauzei au drepturi egale, fiind învestite de legea procesual penală cu posibilități egale pentru susținerea pozițiilor lor. Instanța de judecată pune la baza sentinței numai acele probe, la cercetarea cărora părțile au avut acces în egală măsură. Părțile în procesul penal își aleg de sine stătător poziția, modul și mijloacele de susținere a ei, fiind independente de instanță, de alte organe ori persoane.

Principiul egalității armelor formează o garanție care este asigurată nu doar în faza judecării cauzei penale, unde procesul se desfășoară în întreaga sa amploare, fiind catalizat de principiul contradictorialității, dar și în faza de urmărire penală, unde de calitatea și cantitatea masei probante va depinde luarea deciziei de a expedia sau nu cauza în judecată.

Balanța garanțiilor procesuale dintre partea apărării și partea acuzării la etapa prejudiciară este fundamentală. Or, de calitatea și volumul probatoriului acumulat ca fiind suficiente depinde admisibilitatea forței probante la etapa judecării, unde încălcarea principiului egalității armelor ar periclita semnificativ calitatea actului de justiție și mai cu seamă sarcinile acuzării, întrucât aceasta are obligația de a administra probatoriul atât în favoarea, cât și în dezinteresul bănuitului/învinuitului.

Important pentru aprecierea respectării principiului egalității armelor este modul în care instanța înțelege să mențină echilibrul necesar desfășurării unui proces echitabil, în special în privința comunicării între părți a tuturor pieselor dosarului care vor servi la adoptarea deciziei [5, p.99].

Caracterul preponderent al formei scrise este o altă particularitate esențială a urmăririi penale. Or, partea apărării nu poate solicita administrarea unei probe pertinente stabilirii circumstanțelor cauzei penale, decât prin apelarea la instituțiile reglementate de art. 244-247 CPP (cereri și demersuri), solicitarea în formă simplă verbală neavând efecte juridice. Totodată, nu trebuie neglijat nici faptul că relevanță juridică în fața instanței de judecată au numai actele cuprinse în dosar sub formă scrisă, de aceea părțile în proces nu pot acționa verbal în fața organelor de urmărire penală, ci numai în scris, prin formularea de cereri sau demersuri.

Persoana are posibilitatea de a solicita administrarea probelor atât în faza de urmărire penală, cât și la judecarea cauzei. În situațiile în care organul de urmărire penală respinge cererea persoanei de administrare a probelor în faza de urmărire penală, dreptul la apărare nu va fi suprimat, deoarece persoana are posibilitatea să înainteze aceleași probe în instanța de fond.

Ca exemplu, aducem decizia Curții Constituționale prin care s-a declarat inadmisibilă sesizarea nr.155g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a prevederii din art.95 alin. (2) CPP (admisibilitatea probelor) [6]. Astfel, la 23 iunie 2017, apărătorul A.P. a solicitat organului de urmărire penală completarea probatoriului în cauza penală cu noi probe. Prin ordonanța procurorului, cererea a fost respinsă. Apărătorul a depus o plângere la judecătorul de instrucție împotriva acțiunilor procurorului, formulată în temeiul art. 313 CPP. În cadrul ședinței de judecată s-a solicitat ridicarea excepției de neconstituționalitate a textului „o decide organul de urmărire penală” din art.95 alin. (2) CPP. Prin încheierea din aceeași dată, Judecătoria Chișinău, sediul Centru, a dispus ridicarea excepției de neconstituționalitate și transmiterea sesizării în adresa Curții Constituționale pentru soluționare.

Norma din art. 95 alin. (2) CPP prevede că, *chestiunea admisibilității datelor în calitate de probe o decide organul de urmărire penală, din oficiu sau la cererea părților, ori, după caz, instanța de judecată.* Autorul excepției de neconstituționalitate a invocat, în esență, că dispozițiile art. 95 alin. (2) CPP, care acordă organului de urmărire penală dreptul de a decide admisibilitatea datelor în calitate de probe, contravine principiului egalității armelor și, prin urmare, nu poate fi realizat în mod efectiv dreptul la apărare.

Curtea Constituțională a constatat că subiecții îndrituiți cu atribuția de a decide admisibilitatea probelor sunt: 1) organul de urmărire penală; 2) instanța de

judecată. De aici derivă și următoarea constatare: părțile pot cere admisibilitatea unor probe atât la etapa urmăririi penale, cât și în cursul judecății. Respectiv, la etapa urmăririi penale admisibilitatea unei probe va fi decisă de organul de urmărire penală, iar la judecarea cauzei – de către instanța de judecată. De altfel, Curtea a remarcat că legiuitorul a instituit criterii clare pentru deciderea admisibilității probelor. În concret, potrivit art.95 alin. (1) CPP, sunt admisibile probele pertinente, concludente și utile, administrate în conformitate cu Codul de procedură penală.

Curtea Constituțională a declarat inadmisibilă sesizarea privind excepția de neconstituționalitate a textului „o decide organul de urmărire penală” din art. 95 alin. (2) CPP. Curtea de explicat că, “în ipoteza în care unele probe au fost respinse de către organul de urmărire penală la etapa urmăririi penale, în sensul că s-au declarat ca fiind inadmisibile, persoana are posibilitatea de a solicita administrarea acestor probe și la etapa judecării cauzei, ceea ce presupune că dreptul la apărare nu este suprimat”.

Concluzii. În concluzie, punctăm faptul că probatoriul penal reprezintă acea activitate complexă efectuată de organul de urmărire penală și de instanța de judecată în scopul stabilirii tuturor circumstanțelor care au importanță pentru justa soluționare a cauzei penale.

La formarea probatoriului penal urmează a fi antrenați organul de urmărire penală, instanța de judecată, justițiabilul, cât și apărătorul acestuia, în vederea asigurării dreptului la un proces echitabil, în care respectarea principiului egalității armelor constituie regula de bază în procesul de administrare și apreciere a fiecărei probe în parte.

Referințe:

1. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298 din 24.07.1997 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.54.
2. РЯБИНИНА, Т.К. Деятельность суда по назначению и подготовке уголовного дела к судебному заседанию в механизме реализации судебной власти: Монография. Москва: Юрлитинформ, 2021, 285 р.
3. ВИЛКОВА, Т.Ю., НАСОНОВ, С.А. Принцип участия граждан в осуществлении правосудия в уголовном судопроизводстве: монография. Москва: Юрайт, 2021, 392 р.
4. БЕЛКИН, А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. Монография. Москва: Норма, 2005, 243 р.
5. DOLEA, Ig. Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării

- elementului privat. Chișinău: Cartea Juridică, 2009, 324 p.
6. THEODORU, Gr. Tratat de drept procesual penal. Ediția a 3-a. București: Hamangiu, 2013, 426 p.
 7. PĂTULEA, V. ș.a., Administrarea probelor și respectarea dreptului la apărare. În: Dreptul (România), 2002, nr.6, p.12-19.
 8. DOLEA, Ig., ROMAN, D., SEDLEȚCHI, Iu., VÎZDOAGĂ, T., ROTARU, A., CERBU, A., URSU, S. Drept procesual penal. Partea Generală. Vol. I. Ediția a II-a. Chișinău, 2005, 756 p.
 9. SAVA, A. Aprecierea probelor în procesul penal. Iași: Junimea, 2002, 266 p.
 10. ПОПОВ, А.П., ПОПОВА, И.А., ЗИНЧЕНКО, И.А. Проблемы современного уголовно-процессуального доказательственного права. Монография. Пятигорск: КМБ, 2019, 254 p.
 11. RUSU, L. Conținutul și particularitățile probatoriului în cadrul procesului penal contradictorial. În: Revista științifico-practică “Legea și Viața”, 2019, nr.10 (334), p.19.
 12. САВЕЛЬЕВА, Н.В. Проблемы доказательств и доказывания в уголовном процессе: учеб. пособие. Краснодар: КубГАУ, 2019, 266 p.
 13. Decizia Curții Constituționale a R.M. de inadmisibilitate a sesizării nr.197g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 347 alin.(3) din Codul de procedură penală, d_9_2020_197g_2019_rou.pdf (constcourt.md) (vizitat 12.03.2022)
 14. VOLONCIU, N., UZLĂU, S. Noul Cod de procedură penală comentat. București: Hamangiu, 2014, 423 p.
 15. ȘLICARI, I. Instituția probatoriului penal privit prin prisma principiului egalității armelor. În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale), 2019, nr.3 (123), p.240-251.
 16. Decizia Curții Constituționale a R.M. prin care s-a declarat inadmisibilă sesizarea nr.155g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a prevederii din art.95 alin.(2) CPP (admisibilitatea probelor), ro-d12015122017ro324bf.pdf (constcourt.md) (accesat 13.02.2022)

CZU: 343.158:343.13

DOI: 10.5281/zenodo.7358815

REVIZUIREA IN PROCESUL PENAL – CALE EXTRAORDINARA DE ATAC

MARIAN Alexandru,

profesor universitar, doctor, Facultatea de Dept și Științe Administrative,
Universitatea „Ovidius” din Constanța

Review is an extraordinary remedy regulated by the Romanian Code of Criminal Procedure. The cases in which a request for revision of a final criminal decision may be filed are limiting provided by law, which has a double reason, namely, firstly, the regulation is favorable to the principle of stability of final decisions and, secondly, it is limited to which may include requests for revision.

Keywords: review, extraordinary appeal, criminal trial, court decision.

Revizuirea, cale extraordinară de atac, de fapt și de retractare

Pentru a fi oferit un caracter de stabilități activităților de înfăptuire a justitei s-a ajuns la decizia că hotărârile judecătorești au caracter executoriu și dețin autoritatea de lucru judecat. Aceasta autoritate este caracterizată drept principiu nuanțat prin adăugarea “non bis în idem”, principiu conform căruia nu se mai permite provocarea unei judecăți noi referitoare la aceeași persoană sau faptă, nici măcar sub o încadrare distinctă dacă acestea au fost în trecut obiectul pentru care a fost luată o hotărâre irevocabilă.

Realizarea justiției a dovedit că în cele mai multe cazuri rezolvate, hotărârile penale care au rămas definitive și irevocabile au exprimat adevărul. De asemenea, s-a demonstrat că în anumite cazuri chiar aceste hotărâri definitive au fost netemeinice sau nelegale [1].

În cazul ultimului exemplu s-a discutat asupra raportului dintre principiul legalității și descoperii adevărului, pe o parte, și principiul autorității de muncă judecată pe de altă parte, acestea impunând instanțelor judecătorești și să rezolve într-un mod corect problemele care sunt puse sub judecată, ținându-se cont de normele de drept și de concordanța faptelor înfăptuite cu realitatea [2]. În cele din urmă, s-a decis că în cazuri excepționale, cauzele rezolvate în urma unei hotărâri penale rămase irevocabilă și definitivă pot fi reexamineate în urma unei proceduri care să aibă caracter extraordinar deoarece modurile prin care hotărârile definitive pot fi contestate sunt căile de atac extraordinare.

Limitele puse în planul proceselor în evitarea folosirii căilor de atac extraordinare mult prea des au trebuit să fie justificate într-un mod obiectiv deoarece acestea nu pot fi considerate obstacole artificiale care să ducă la continuarea și păstrarea hotărârilor definitive, netemeinice sau nelegale contra intereselor unei justiții considerate calitativă.

Exagerările autorităților de judecată în păstrarea hotărârilor judecătorești

sunt la fel de periculoase precum convingerile reformărilor lor cu o prea multă înțelegere și generozitate.

Cea mai importantă problemă în ceea ce privește procesul de reglementare a căilor de atac extraordinare într-un mod corect reprezintă identificarea ipotezelor mediane care să implice și să împace dorințele venite din partea ambelor părți [3].

Independența căilor de atac extraordinare și caracterul lor juridic caracteristic poate fi înregistrat printr-o analiză comparativă, mult mai detaliată decât cea menționată în paragraful de mai sus, în legătură cu căile de atac ordinare.

Începând cu comparația dintre căile extraordinare și căile ordinare de atac, putem ajunge la concluzia că oricare dintre căile extraordinare de atac sunt o somitate de reîncepere a unui proces penal care a fost epuizat total în faza de judecată (câteodată chiar și în proces de executare) și putem constata că prin mijlocul acestei căi procesul nu poate trece într-un alt stadiu, ci este reluat, repetându-se un proces care, în mod normal, ar fi fost considerat deja atins și înfăptuit [4].

În actualul nostru sistem procesual, valabil din ultimele decenii, au fost prezentate 4 moduri de atac extraordinare:

- Contestația în proces de anulare
- Revizuirea
- Recurs în interesul legii
- Recurs în anulare

Toate aceste căi de atac vin în interesul legii și au caracteristici specifice de aplicare, fiind aplicabile în înlăturarea efectelor cauzate de erorile cele mai evidente și grave care pot apărea în urma soluționării cauzelor.

În acest moment mai sunt doar 3 căi de atac prin abrogarea în mod expres a recursului în procesul de anulare, conform articolului 5 din Legea cu numărul 576 din 2004.

Prima grupă de erori pot apărea în urma imposibilității părților de a se putea apăra în fața instanței, fie deoarece instanță este vinovată (spre exemplu, procesul de citare pentru termenul de judecată nu a fost îndeplinită în totalitate din punct de vedere legal), fie există nu alt motiv (spre exemplu, una dintre părți nu a fost prezentă la judecată și nu a putut anunța absența).

Schimbarea hotărârii definitive formulată în aceste condiții se va realiza prin intermediul unei contestații în care se cere anularea judecatei.

Alte greșeli care pot apărea în soluționările definitive pot fi din necunoaștință altei instanțe a anumitor împrejurări care ar fi putut duce la o altă formă de rezolvare dacă acestea erau cunoscute.

Astfel de erori poartă denumirea de “erori judiciare” și pot fi soluționate prin revizuire, adică printr-o procedură caracteristică eliminării efectelor care pot

apărea în urma unor asemenea erori.

Dacă o hotărâre este în stadiul de revizuire și rămâne definitivă, aceasta poate fi atacată printr-o cerere de revizuire în urma unor noi împrejurări sau printr-o contestație referitoare la viciile procedurale.

Toate căile extraordinare de atac susțin o etapă diferită de judecată, aflată în exteriorul ciclului ordinar și care are drept efect reincluderea cauzei în ciclul ordinar [5].

Reglementarea și importanța revizuirii în procesul penal

Deoarece revizuirea are drept scop eliminarea erorilor judecătorești și anularea efectelor acestora prin anularea hotărârilor judecătorești definitive care prezintă erori, este necesar ca aceasta să aibă o atingere a obiectului judecat. Marele interese sociale solicită totuși, ca justiția să se împartă doar dacă adevărul este respectat și în acest fel se poate trece peste solicitările exagerate ale puterii judecătorești.

Pentru a fi păstrat un echilibru între cele două nevoi și solicitări venite din partea societății - anularea erorilor judecătorești și respectarea hotărârilor judecătorești - se cere ca toate garanțiile să fie luate pentru ca revizuirea să nu ajungă o cale de atac ordinară și obișnuită.

Revizuirea fiind luată drept o soluție cu scopul de a repara în special erorile de judecată, legislațiile care se ocupă de procesele penale au pus sub revizuire anumite condiții atât din considerații substanțiale (prin anticiparea cazurilor care pot ajunge la revizuire), cât și din considerații formale (prin propunerea unor proceduri specifice).

Atât în legislația romană, cât și în cea din alte țări reglementarea posibilității de revizuire a prevăzut modalități diferite în ceea ce privește căile de realizare a acestui lucru.

Prima problemă care a fost expusă atât în practică, cât și în doctrină, a fost admiterea revizuirii oricăror cauze penale sau doar cele care au drept obiect o infracțiune gravă [6].

În urma revizuirii doctrine și a reglementărilor legale care prevăd obiectul revizuirii se pot distinge următoarele sisteme:

A) în ceea ce privește cazurile de revizuire

Deoarece vorbim de o cale de atac extraordinară, folosită cu scopul de a corecta erorile de judecată, legea penală procesuala trebuie să menționeze care sunt cazurile pentru care se cere revizuirea, mai exact “situațiile care îndreptățesc presupunerea serioasă că s-a comis o eroare judiciară” [7].

Astfel, legea trebuie să prezinte în cazurile de revizuire toate situațiile care dovedesc asemenea presupuneri. Totuși, unele legi menționează, fără un motiv logic, mai puține cazuri în care s-au făcut revizurii decât ar fi fost necesar pentru

corectarea erorilor judiciare.

Dacă progresul domeniului juridic într-o anumită țară este mai mare, legislația trebuie să țină pasul către o posibilitate de eliminare completă a erorilor de judecată.

Din perspectiva prevederilor care se referă la cazurile revizuite se pot înfăptui două sisteme:

I. Sistemul restrâns al revizuirii, în interiorul căruia numărul de cazuri revizuite și domeniile cuprinse sunt foarte reduse, în care rămân fără reglementări doar anumite cazuri care pot cauza erori judiciare. Spre exemplu, în Franța s-a admis, prin decretul din mai 1793, unic caz de a putea fi revizuit prin neconcordanța hotărârilor, fără a fi analizate și erorile de judecată care pot apărea în urma cazurilor de infrațiune sau din necunoștință faptelor sau împrejurărilor aflate după ce cazul a fost soluționat. Totodată, codul de procedura penală din România din anul 1864 nu acorda posibilitate a de fi îndreptată o eroare judecătorească care a rezultat din lipsă de cunoaștere de către instanță judecătorească a anumitor acțiuni sau fapte aflate ulterior.

II. Sistemul lărgit al revizuirii, în interiorul căruia numărul de cazuri revizuite și domeniile cuprinse este foarte mare, în care sunt adăugate aproape toate cazurile care pot determina o eroare judiciară. Sistemul acesta este adoptat în ziua de azi în aproape toate legile de procedura penală.

B) În ceea ce privește infrațiunile care sunt puse sub revizuire

În funcție de nivelul infrațiunii solicitată a fi revizuită, în anumite legislații au fost incluse două sisteme:

I. Sistemul diferențiat de revizuire, care aprobă revizuire doar în situația infrațiunilor foarte grave. Sistemul acesta este utilizat și în ziua de azi în anumite țări capitaliste în care încă este aplicată împărțirea tripartite (contravenție, delict sau crimă) sau bipartite (contravenție sau delict) a contravențiilor care se bazează pe diferențierea în ceea ce privește “gravitatea” acestora. În anumite țări revizuirea este aprobată doar în cazul crimelor, deci în care contravențiile sau delicturile nu sunt luate în considerare.

II. Sistemul nediferențiat al revizurii, care aprobă revizuirea în cazul tuturor infrațiunilor, indiferent de cât de grave sunt. Sistemul acesta este utilizat de toate țările socialiste care au eliminat diferențierea dintre delicturi și crime și au eliminat, de asemenea, și contravențiile din categoria ilicitului penal. Cei care îmbrățișează acest sistem bazat pe diferențiere se bazează pe argumentul că nu este potrivită și folositoare încălcarea puterii judecătorești atunci când este vorba de infrațiuni nu foarte grave. Totodată, se consideră că în situația contravențiilor nu se face abuz de revizuire deoarece părțile nu au un interes prea mare. Dacă vorbim despre progresul juridic, acest sistem dovedește un progres și face parte din legislațiile

mai noi. Codul de procedura penală din România din anul 1864 aprobă revizuirea doar în cazuri de crime însă, în urma codului de procedura penală din 1936, a fost aprobată revizuirea și în cazul contravențiilor și, în cele din urmă, în urma decretului cu nr. 184 din 1954, să fie aprobate revizuirile și în cazul infracțiunilor, indiferent de cât de grave sunt sau nu.

C) În ceea ce privește limitele pe care revizuirea le are

În privința organizării revizuirii putem diferenția două sisteme, în funcție de interesele și poziționarea vinovatului:

I. Sistemul de revizuire limitată, care aprobă revizuirea favorabilă vinovatului, nu în defavoarea lui

II. Sistemul de revizuire nelimitată, care aprobă revizuirea atât în favoarea, cât și în defavoarea vinovatului.

D) În ceea ce privește extinderea revizuirii

Dacă vorbim despre cât de întinsă poate fi revizuita, putem diferenția, tot în concordanță cu interesele vinovatului, două sisteme:

I. Sistemul total de revizuire, care aprobă revizuirea doar în cazurile în care condamnatul este nevinovat sau dacă cel achitat se dovedește vinovat. În urma acestui sistem nu se mai poate solicita revizuirea deoarece este considerat că vinovăția inculpatului ar ajunge mai mică sau mai mare; prin urmare, în urma acestui sistem, revizuirea are rolul de a aduce o soluție total opusă față de cea pronunțată în urma hotărârii care se dorește a fi atacată prin revizuire.

II. Sistemul total sau parțial de revizuire, care aprobă revizuirea dacă inculpatul se dovedește nevinovat sau dacă achitatul se dovedește vinovat, dar și în cazurile în care gradul de culpabilitate se dovedește mai mic sau mai mare

Sistemul total sau parțial este valid în tot mai multe țări și urmărește o creștere ascendentă spre dezvoltare.

E) În ceea ce privește procedura de revizuire

Dacă vorbim despre procedura de revizuire, sistemul aprobat în legislațiile penale este cel de judecare a solicitării de revizuire prin trecerea prin două faze de proces: judecata în fond și judecata în principiu.

Dublul statut asupra solicitării de revizuire, una dintre ele asupra fiabilității în principiu (*judicium rescindens*) iar altă asupra conținutului (*judicium rescissorium*) a fost inițiate în urma griii că o astfel de cerere, care are ca scop anularea hotărârilor definitive, să ajungă a fi rezolvată în condiții cât mai bune.

Tot în privința procedurii de revizuire pot fi distinse două sisteme:

I. Sistemul de procedură mijlocită, în care judecătorul verifica pentru prima dată justetea cererii pentru revizuire, urmată de eventuale cercetări ulterioare [8].

II. Sistemul de procedură nemijlocită, în care solicitarea de revizuire este solicitată instanței de judecată în mod direct, fără a mai trece printr-o verificare

făcută de procuror.

Evoluția legislativă a revizuirii

Ca regulă generală, activitatea care se desfășoară în ciclul ordinar al procesului penal, în cazul în care a fost temeinică și legală trebuie să aibă ca rezultat prin nuanțarea hotărârii penale definitive, în cadrul căreia faptele analizate arată adevărul iar legile civile și penale au fost aplicate în mod corect. În practică sunt demonstrate și cazurile în care sunt luate hotărârile definitive, care au caracter de autoritate de lucru judecat și au rezolvat cauza penală care a produs erori de drept și de fapt.

Tot cauzele care arată neajunsurile în activitățile primei instanțe și cele de apel pot apărea și în activitățile instanței care se ocupă de recurs, ceea ce poate duce la împiedicarea alungării erorilor cauzate de această instanță.

Totodată, putem întâlni și hotărâri penale cu erori de fapt și de drept grave dacă nu au fost utilizate căile ordinare de atac. Legiuitorul, atunci când a format căile de atac extraordinare pentru a fi folosite ca mijloc în rezolvarea proceselor penale, a luat în considerare și o asemenea rațiune.

Crearea unor asemenea mijloace de proces pot atinge autoritățile de lucru și, în consecință, și stabilităților pe care hotărârile judecătorești le au, cu scopul de a oferi încredere în justiție și oferirea garanției că pedepsele sunt executate de către condamnați. Tocmai din acest motiv organul de justiție s-a implicat în reglementarea căilor de atac extraordinare care produc atingerea autorităților de lucru judecate [9].

Reexaminarea este o procedură întâlnită încă din dreptul roman după numele de “restituio în integrum”, dar care a obținut caracteristica unei căi de atac extraordinare în dreptul modern. Această procedură a fost întâlnită în “Pravila domnitorului Ioan S. Sturză” (1826), în “Codicele penal și de procedura penală Barbu Știrbei” (1850) sau în “Regulamentul Organic al Munteniei” (1832).

Istoria demonstrează încercarea că cele două principii să fie conciliate: “res judicata pro veritate habetur”, adică determinarea adevărului.

Cu mari influențe din dreptul roman, dreptul francez vechi ignoră nu doar procesul de revizuire, însă îl și aplică întrucât acest proces era posibil pentru orice eroare care cauza o eroare într-o hotărâre criminală, fără a exista vreo limită în privința aceasta.

În urma ordonanței din anul 1667 revizuirea nu mai devenea permisă în materii penale însă, prin ordonanța din 1670, aceasta a redevenit admisă. În perioada Revoluției s-a ajuns la o altă extremitate, calea de atac fiind absolut interzisă în urma decretului din 8 octombrie 1789 și legii din 17 august 1792. Revizuirea a fost în cele din urmă înlăturată în urma influenței instituțiilor juridice engleze care nu luau în considerare revizuirea și de credință extraordinară în

meritele juriului în ceea ce privește domeniul criminal.

S-a constatat rapid că s-a ajuns mult prea departe și, prin decretul din 15 mai, cu ajutorul influenței opiniei publice, revizuirea a redevenit admisă însă doar în cazul unor hotărâri contrare, cazuri în care erorile de judecată erau mult mai vizibile. Codul 3 din Brumar a acordat ocazia jurisprudenței franceze, prin reintroducerea dispozițiilor referitoare la revizuire, să admită că tăcerea menționată în Codul Brumar nu reprezintă o abrogare a poruncilor anterioare.

Codul care se referă la instrucțiunile criminale din anul 1808, ca urmare a experiențelor obținute până atunci, nu doar admite revizuirea în privința faptelor criminale ci o și extinde și în alte cazuri de natură corecțională în urma legii din 29 iunie 1867.

În urma legii din 8 iunie 1895 aplicabilitatea revizuirii a fost extensă și în privința cazurilor cu un caracter mult mai general comparativ cu celelalte cazuri (în privința probelor și faptelor noi care pot dovedi inculpabilitatea condamnatului) și a fost stabilit principiul reparării morale și materiale produse de eroarea judiciară pentru prima oară, prin acordarea dreptului victimei că vina pentru care s-a stabilit condamnarea să fie despăgubită de către stat.

În Italia revizuirea este cunoscută și ea de foarte mult timp în legislația penală. În Codul de procedura penală din anul 1913 era admisă revizuirea în 3 situații:

- Hotărârile erau contrare
- Probe sau fapte noi au fost descoperite
- Au existat activități de infrațiune precum coruperea judecătorilor sau declararea falsă în acte

În cazul vechiului drept din România nu există opțiunea de revizuire deoarece “domnul putea ierta de osânda” pe ce condamnat pe motiv nedrept însă nu putea oferi “scrisori de revizuire” judecătorului [10]. În ultima vreme, totuși, revizuirea a devenit admisă cum este prezentată și de I. Tanoviceanu, “cu multă ușurință”.

Ion S. Sturză prevedea în anul 1826 ca “cel osândit are Slobodă voie din pravilă să ceară să se facă de iznoava cercetare când va avea îndestule dovezi spre dezvinovățirea să” [11].

În studiul realizat pentru a vorbi despre revizuire, E. C. Decusara demonstrează că în Codica Criminală din anul 1926 era prevăzut, în art. 56, revizuirea în dezavantajul achitatului, potrivit căreia acel care prin judecata s-a făcut a fi nevinovat, poate pentru fapta de care a fost învinovățit, să se îndatorească ca să se dezvinovățească de-al doilea, când din vremea judecății dintâi nu va fi trecut paragrafia anilor”. Aceasta revizuire a fost aprobată și de Regulamentul organic din anul 1832 al Muntenia.

Codul de procedura penală din anul 1864 aprobă doar trei cazuri în care poate fi aprobată revizuirea, la fel ca în codul de instrucțiune criminală din 1808 din

Franța:

- Hotărâri contrare
- Dacă victima este încă în viață
- Declarații false

Codul acesta a rămas același în cazul revizuirii până când a fost înlocuit în anul 1936 cu codul de procedura penală, chiar dacă legislațiile din alte țări au făcut progrese semnificative.

Dacă modelul francez și alte legislații străine au cunoscut progrese în ceea ce privește instituția revizuirii, codul de procedură penală din România a rămas neschimbat. Totuși, instituțiile judecătorești au extins într-o oarecare măsură revizuirea “printr-o interpretare creatoare și în materie corecțională” [12].

În Noul Cod de Procedură Penală Român intrat în vigoare la data de 1 februarie 2014, au fost reglementate cazurile în care poate interveni revizuirea unei hotărâri judecătorești penale rămase definitive.

Aceste cazuri le regăsim în cadrul art. 453 din acest Cod de Procedură Penală.

Cazurile de revizuire

(1) Revizuirea hotărârilor judecătorești definitive, cu privire la latura penală, poate fi cerută când:

a) s-au descoperit fapte sau împrejurări ce nu au fost cunoscute la soluționarea cauzei și care dovedesc netemeinicia hotărârii pronunțate în cauză;

b) hotărârea a cărei revizuire se cere s-a întemeiat pe declarația unui martor, opinia unui expert sau pe situațiile învederate de un interpret, care a săvârșit infraacțiunea de mărturie mincinoasă în cauza a cărei revizuire se cere, influențând astfel soluția pronunțată;

c) un înscris care a servit ca temelie al hotărârii a cărei revizuire se cere a fost declarat fals în cursul judecății sau după pronunțarea hotărârii, împrejurare care a influențat soluția pronunțată în cauză;

d) un membru al completului de judecată, procurorul ori persoana care a efectuat acte de urmărire penală a comis o infraacțiune în legătură cu cauza a cărei revizuire se cere, împrejurare care a influențat soluția pronunțată în cauză;

e) când două sau mai multe hotărâri judecătorești definitive nu se pot concilia;

f) hotărârea s-a întemeiat pe o prevedere legală ce a fost declarată neconstituțională după ce hotărârea a devenit definitivă, în situația în care consecințele încălcării dispoziției constituționale continuă să se producă și nu pot fi remediate decât prin revizuirea hotărârii pronunțate.

(2) Revizuirea hotărârilor judecătorești penale definitive, exclusiv cu privire la latura civilă, poate fi cerută numai în fața instanței civile, potrivit Codului de procedură civilă.

(3) Cazurile prevăzute la alin. (1) lit. a) și f) pot fi invocate ca motive de revizuire

numai în favoarea persoanei condamnate sau a celei față de care s-a dispus renunțarea la aplicarea pedepsei ori amânarea aplicării pedepsei.

(4) Cazul prevăzut la alin. (1) lit. a) constituie motiv de revizuire dacă pe baza faptelor sau împrejurărilor noi se poate dovedi netemeinicia hotărârii de condamnare, de renunțare la aplicarea pedepsei, de amânare a aplicării pedepsei ori de încetare a procesului penal, iar cazurile prevăzute la alin. (1) lit. b)-d) și f) constituie motive de revizuire dacă au dus la pronunțarea unei hotărâri nelegale sau netemeinice.

(5) În cazul prevăzut la alin. (1) lit. e), toate hotărârile care nu se pot concilia sunt supuse revizuirii.

Referințe:

1. NEAGU, I. Tratat de procedură penală, Editura Pro, București, 2000, p. 572.
2. VOLONCIU, N. Drept procesual penal, Vol.I., Tipografia Universității, București, 1987, p. 423.
3. THEODORU, Gr. Tratat de drept procesual penal, Editura Hamangiu, 2007, București. p. 15.
4. LEFTERACHE, V. Drept penal parte generală. Curs pentru studenții anului II, Editura Hamangiu, București, 2018, p. 51.
5. CIOCLEI, V., ROTARU, C., TRANDAFIR, A. Drept penal. Partea specială. Caiet de seminar, Editura C. H. Beck, București, 2018, p. 25.
6. DAMASCHIN, N. Tratat de procedură penală, parte generală, Editura Universul Juridic, București, 2014, p. 15.
7. CRIȘU, A., Drept procesual penal. Parte generală, Editura Hamangiu, București, 2016, p. 85.
8. ANTONIU, G., BULAI, C. Dictionar de drept penal si de procedură penală, Editura Hamangiu, Bucuresti, 2011, p. 74.
9. THEODORU, G. Tratat de drept procesual penal, Editura Hamangiu, București, 2007, p. 837.
10. DECUSARĂ, E. C. Revizuirea în penal, Editura Curierul judiciar, București, 1922, p. 9.
11. COSMA, D. Teoria generală a actului juridic, Editura Stiintifica, Bucuresti, 1969, p. 23.
12. MIHĂESCU, D., RĂMUREANU, V. Căile extraordinare de atac în procesul penal. Editura Științifică, București, 1970, p. 253.

CZU: 343.123:343.156

DOI: 10.5281/zenodo.7362573

**REALIZAREA CONTROLULUI JUDICIAR AL URMĂRIII PENALE PRIN
INTERMEDIUL RECURSULUI ASUPRA HOTĂRĂRIILOR PENTRU CARE NU ESTE
PREVĂZUTĂ CALEA DE ATAC AL APELULUI**

OSOIANU Tudor,

doctor în drept, profesor universitar,
Academia „S, tefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova
ORCID: 0000-0003-1506-4501

OSTAVCIUC Dinu,

doctor în drept, conferent, iar universitar,
Academia „S, tefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, rector
ORCID: 0000-0001-5317-3296

The decisions of the investigating judge regarding the refusal to initiate criminal proceedings, the removal of the person from the criminal investigation, the termination of the criminal investigation, the termination of the criminal case and the resumption of the criminal investigation, adopted according to the provisions of art. 313 CPP. Also in accordance with the provisions of art. 305 para. (8) CPC may be subject to judicial review of criminal proceedings by the appellate court and decisions on the authorization of prosecutions and special investigative measures. The decisions of the court of appeal pronounced in accordance with the provisions of art. 439 CPC are irrevocable.

Keywords: the decision of the investigating judge liable to be challenged on appeal and the appeal procedure.

Hotărârile susceptibile a fi contestate cu recurs. În conformitate cu prevederile art. 437 CPP, pe langa alte hotarari penale indicate de art. 437 alin. (1) pct. 1), 3) CPP sunt pasibile de a fi atacate cu recurs și:

- încheierile privind refuzul în pornirea urmării penale, scoaterea persoanei de sub urmărirea penală, încetarea urmării penale, [1] clasarea cauzei penale și reluarea urmării penale, adoptate conform prevederilor art. 313 CPP.
- alte hotărâri penale pentru care legea prevede această cale de atac. [2] (de exemplu - încheierea judecatorului de instrucție referitor la autorizarea percheziției [3]; încheierea judecatorului de instrucție referitor la refuzul de a autoriza cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor ce asigura supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat).

Aceste categorii de încheieri sunt specificate în art.art. 305 alin. (8), 313 alin.(6) CPP art. 437 alin. (1) pct. 3/1), pct. 4) CPP și, respectiv recursul urmeaza a examinat în conformitate cu prevederile Titl. II Cap. IV secț. a 2-a §. 2 din Partea speciala a CPP.

Curtea Constituțională a statuat că în principiu sunt pasibile a fi contestate nu numai propriu zise încheierile privind refuzul în pornirea urmării penale,

scoaterea persoanei de sub urmărirea penală, încetarea urmăririi penale, clasarea cauzei penale și reluarea urmăririi penale, adoptate conform prevederilor art. 313 CPP, dar și acele încheieri care ar conduce prin efectele sale la aceste soluții ale organului de urmărire penală.

Curtea Constituțională „*observă că, în funcție de temeiul anulării ordonanței de punere sub învinuire, acest fapt generează, prin natura și esența sa, efectele scoaterii de sub urmărire penală [în ipoteza aplicării articolului 284 în coroborare cu articolul 275 pct. 1)-3) din Codul de procedură penală] sau, după caz, ale încetării urmăririi penale [în ipoteza aplicării articolului 285 în coroborare cu articolul 275 pct. 4)-9) din Codul de procedură penală].*” [1]

Insanțele de recurs resping de regulă recursurile privind încheierile, care nu sunt indicate în art. 313 alin. (6) CPP, precum și în art. 437 alin. (1) pct. 3/1), 4) CPP.

Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 14.06.2021, a respins ca inadmisibil recursul avocatului V. C., cu menținerea încheierii contestate fără modificări, deoarece în fața judecătorului de instrucție a pretins nulitatea procesului verbal de percheziție. „*În contextul normelor art. 313 alin. (1), (6), 437 alin. (1) pct.3/1) și 449 alin. (1) pct.1) lit. c) CPP, s-a ajuns la concluzia inadmisibilității recursului, încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana din 29.03.2021 fiind irevocabilă și nu se supune căii de atac în ordine de recurs, or ea nu se referă la cazurile expres indicate în art. 437 alin. (1) pct. 3/1) CPP.*” [4]

Prin Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 11.10.2017, recursul condamnatului a fost respins ca inadmisibil, „*deoarece încheierea privind respingerea plângerii împotriva ordonanței procurorului de refuz în deschiderea procedurii de revizuire, nu se atribuie la încheierile care prin prisma art. 313 alin. (6) CPP, pot fi contestate cu recurs.*” [5]

Totuși instanțele de recurs uneori admit și recursurile asupra încheierilor judecătorului de instrucție, care nu se referă la *refuzul în pornirea urmăririi penale, scoaterea persoanei de sub urmărirea penală, încetarea urmăririi penale, clasarea cauzei penale și reluarea urmăririi penale.* [6]

Invocând Decizia Curții Constituționale nr. 32 din 25.03.2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 153g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 313 alin. (6) și 453 alin. (1) din Codul de procedură penală (contestarea cu recurs și cu recurs în anulare a încheierilor judecătorului de instrucție) Curtea de Apel admite cererea de recurs asupra încheierii judecătorului de instrucție nespecificată în art. 313 alin. (6) CPP. [7]

Titularii dreptului la recurs asupra încheierilor judecătorului de instrucție sunt titularii dreptului de a contesta acțiunile, inacțiunile și actele ilegale ale organului de urmărire penală și ale organelor care exercită activitate specială de investigații - bănuitul, învinuitul, apărătorul, victima, partea vătămată, de alți

participanți la proces sau de alte persoane care pretind că drepturile și interesele lor legitime au fost încălcate.

Alți participanți în proces ar fi în opinia noastră partea civilă și partea civilmente responsabilă, reprezentantul, reprezentantul legal, succesorul procedural, reprezentantul succesorului procedural.

La categoria altor **persoane ale căror interese legitime au fost încălcate**, putem referi în sensul art. 313 alin. (1) CPP, acele persoanele fizice sau juridice, care nu sunt parte la proces, și nici participanți a procesului, dar care au suferit în urma acțiunii, inacțiunii sau actului procedural o lezare prin care le-a fost nesocotit un drept fundamental.

Prin Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 27.11.2018, a fost respins ca inadmisibil recursul, deoarece instanța de recurs a constatat că recurentul M. A. a declarat recurs împotriva încheierii Judecătorei Chișinău, sediul Centru din 30.07.2018 în interesele ÎI „XXXX XXXX” fără a anexa la materialele cauzei și fără a prezenta instanței de recurs acte ce atestă împuternicirile ultimului de a reprezenta interesele persoanei juridice. [8]

Termenul de recurs împotriva hotărârilor pentru care legea nu prevede calea de atac a apelului este de 15 zile de la data pronunțării hotărârii sau de la data comunicării hotărârii respective.

Prevederile art. 402-407 CPP privind calcularea termenului, repunerea în termen, declararea peste termen și retragerea recursului asupra hotărârilor instanței de apel se aplică în mod corespunzător și în cazul recursului asupra hotărârilor pentru care nu este prevăzută calea de atac a apelului.

Potrivit prevederilor pct. 16 din HP CSJ nr. 22 din 12 decembrie 2005 „*Soluția de respingere a apelului (respectiv recursului) ca depeș peste termen sau inadmisibil nu implică o verificare a hotărârii atacate, întrucât instanța de apel (recurs) nu poate proceda la o verificare de fapt și de drept a acesteia decât în cadrul unui recurs exercitat în mod legal.*” [9]

Temeiurile pentru declararea recursului împotriva hotărârilor judecătorești pentru care nu e prevăzută calea de atac apelul, în conformitate cu prevederile art. 444 CPP, sunt:

1) nu au fost respectate dispozițiile privind competența după materie sau după calitatea persoanei;

2) instanța nu a fost compusă potrivit legii ori au fost încălcate prevederile referitoare la schimbarea completului de judecată sau incompatibilitatea judecătorului;

[.....]

4) judecata a avut loc fără participarea procurorului, învinutului, precum și apărătorului, interpretului și traducătorului, când participarea lor era obligatorie potrivit legii;

5) cauza a fost judecată în primă instanță fără citarea legală a unei părți sau care, legal citată, a fost în imposibilitate de a se prezenta și de a înștiința instanța despre această imposibilitate;

6) hotărârea atacată nu cuprinde motivele pe care se întemeiază soluția ori motivarea soluției contrazice dispozitivul hotărârii sau acesta este expus neclar, sau dispozitivul hotărârii redactate nu corespunde cu dispozitivul pronunțat după deliberare; [10]

[.....]

14) Curtea Constituțională a recunoscut neconstituțională prevederea legii aplicate în cauza respectivă;

15) instanța de judecată internațională, prin hotărâre pe un alt caz, a constatat o încălcare la nivel național a drepturilor și libertăților omului, care poate fi reparată și în această cauză.

Recursul *se declară în scris*, prin intermediul unei cereri, care conform art. 445 CPP trebuie să cuprindă:

1) denumirea instanței la care se depune recursul;

2) numele și prenumele recurentului, calitatea procesuală sau indicarea persoanei interesele căreia le reprezintă și adresa lui;

3) denumirea instanței care a pronunțat încheierea, data pronunțării încheierii, numele și prenumele persoanei în privința căreia se atacă hotărârea judecătorească, fapta constatată, dispozitivul încheierii și indicarea persoanei care a declarat recurs;

4) conținutul și motivele recursului cu argumentarea ilegalității hotărârii atacate și solicitările recurentului, cu indicarea temeiurilor invocate în recurs și formularea propunerilor asupra hotărârii solicitate;

5) data declarării recursului și semnătura recurentului.

Cererea de recurs se depune la instanța a cărei hotărâre se atacă cu atâtea copii câți participanți la proces sunt. Persoana care se află în stare de arest poate depune cererea de recurs la administrația locului de deținere, fără a anexa copii.

După expirarea termenului stabilit pentru declararea recursului, instanța de judecată care a pronunțat hotărârea trimite, în termen de 5 zile, cauza penală împreună cu recursul în instanța de recurs.

Renunțarea la recurs și retragerea recursului se efectuează în condițiile prevăzute de lege pentru apel, care se aplică în mod corespunzător.

Actele procedurale preparatorii ale instanței de recurs. După parvenirea recursului, se îndeplinesc următoarele acte procedurale preparatorii:

- se desemnează un judecător pentru a pregăti cauza spre judecare. „Desemnarea judecătorului pentru pregătirea cauzei se realizează, în mod aleatoriu, după reguli similare judecării cauzei în primă instanță sau în apel.” [11, p. 1143];

- cauza se numește spre judecare cu înmînarea copiilor de pe recurs părților interesate.

Înainte de examinarea propriu zisă a recursului, nu este exclusă sesizarea CSJ și soluționarea cererilor de strămutare. [12]

Colegiul Penal al Curții Supreme de Justiție constată că motivele invocate în cererea de strămutare care vizează imparțialitatea judecătorilor Curții de Apel Bălți sunt neîntemeiate și declarative. [13]

Procedura judecării recursului. Judecarea recursului se face cu citarea procurorului, avocatului și celorlalte părți. Participarea procurorului și a avocatului în ședința instanței de recurs este obligatorie. Neprezentarea învinuitului, părții vătămate, părții civile și părții civilmente responsabile legal citate, precum și a reprezentanților lor nu împiedică examinarea recursului, însă dacă este necesar, instanța de recurs poate recunoaște prezența lor obligatorie, informîndu-i despre aceasta.

Președintele ședinței anunță cauza în care a fost declarat recurs, apoi anunță numele și prenumele judecătorilor completului de judecată, ale procurorului, avocaților, precum și ale interpretului, traducătorului, dacă aceștia participă, și verifică dacă nu au fost formulate cereri de recuzare.

Primul cuvînt i se oferă recurentului, apoi celorlalți participanți la ședință. Dacă între recursurile declarate se află și recursul procurorului, primul cuvînt îl are acesta.

Părțile au dreptul la replică cu privire la chestiunile apărute în procesul dezbaterilor. Judecînd recursul, instanța verifică legalitatea și temeinicia hotărîrii atacate pe baza materialului din dosarul cauzei și a oricăror documente noi prezentate în instanța de recurs și este obligată să se pronunțe asupra tuturor motivelor invocate în recurs.

Hotărârile instanței de recurs. În conformitate cu prevederile ar. 439 CPP, judecînd recursul, instanța adoptă una din următoarele decizii:

- respinge recursul, menținînd hotărârea atacată, dacă:
- recursul este nefondat;
- recursul este depus peste termen;
- recursul este inadmisibil. [14]
- admite recursul, casînd hotărârea, parțial sau integral, rejudecă cauza cu adoptarea unei noi hotărâri.
- dispune rejudecarea cauzei de către instanța de fond dacă este necesară administrarea de probe suplimentare.

CSJ nu tolerează practica instanțelor de recurs ordinar privind dispunerea rejudecării plângerii de către judecătorul de instrucție. [15]

În Recomandarea CSJ nr. 71, „se specifică faptul că în caz de casare a încheierii judecătorului de instrucție și dispunerea rejudecării cauzei în instanța de fond, se pune în pericol termenul judecării plângerii și, în general, cel de desfășurare a urmăririi penale, care duce în consecință la încălcarea drepturilor participanților la un proces echitabil, examinat în termene restrânse.” [15]

„Instanța de recurs, potrivit art. 448 alin. (2) CPP, este obligată să se pronunțe asupra tuturor motivelor invocate în recurs (numai dintre cele prevăzute de art. 444 CPP).” [16, p. 418]

Adoptarea deciziei și întocmirea acesteia se efectuează în conformitate cu prevederile art. art 417 și art. 418 CPP, care se aplică în mod corespunzător.

Instanța de recurs, fiind investită cu atribuții privind controlul legalității încheierilor judecătorului de instrucție, deasemenea nu este în drept să se expună asupra circumstanțelor de fapt și de drept care constituie obiect de examinare a cauzei penale în fond. [17]

CC observă că în Codul de procedură penală nu există nicio normă care să interzică Curții Supreme de Justiție să examineze recursul în anulare împotriva deciziilor irevocabile ale Curților de Apel pronunțate în urma examinării cererilor de recurs referitoare la încheierile judecătorului de instrucție ce vizează etapa urmăririi penale, care conțin vicii fundamentale și care nu pot fi remediate la etapa judecării cauzei în fond.” [18]

Concluzii și recomandări.

I. Specificarea în contextul art. 437 alin. (1) pct. 3/1), și a art. 313 alin. (6) CPP a încheierilor judecătorului de instrucție privind *clasarea cauzei penale* este imprecisă și nereușită din punctul de vedere al tehnicii legislative. Art. 286 CPP definește *clasarea procesului penal* ca soluție care poate fi dată de procuror în cadrul urmăririi penale. În consecință optăm pentru coraborarea dispozițiilor art. 437 alin. (1) pct. 3/1) și a art. 313 alin. (6) CPP cu cele din art. 286 CPP.

II. Temeiurile indicate în art. 444 alin. (1) pct. 3), 7) -13) CPP, exced sferei de control judiciar al urmăririi penale în al doilea grad de jurisdicție, deoarece conținutul lor denotă că se referă la sentințele pronunțate de judecătorii privind infrațiunile ușoare pentru săvârșirea cărora legea prevede în exclusivitate pedeapsa nonprivativă de libertate, precum și la sentințele pronunțate de Curtea Supremă de Justiție.

Deci putem constata că temeiurile de recurs prevăzute în art. 444 alin. (1) pct. 3), 7) -13) CPP prin definiție nu se pot referi la încheierile pronunțate de judecătorul de instrucție prevăzute în art. 437 alin. (1) pct. 3/1) și pct. 4) CPP, dar

sunt incidente recursului asupra sentințelor indicate în art. 437 alin. (1) pct. 1) și pct. 3) CPP.

III. Atunci când este admis recursul procurorului asupra Încheierii judecătorului de instrucție privind refuzul de a autoriza măsurile speciale de investigații, fiind casată încheierea respectivă, Colegiul penal al CA emite în afară de Decizie și mandat judecătoresc de autorizare a măsurii speciale de investigație solicitată de procuror. Deși emiterea mandatului nu rezultă expres din prevederile art. 439 CPP, instanțele de recurs se ghidează în aceste cazuri de prevederile art.art. 6 pct. 25/1 și 12 alin. (2) CPP.

Referințe:

1. Decizia Curții Constituționale nr. 32 din 25.03.2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 153g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 313 alin. (6) și 453 alin. (1) CPP (contestarea cu recurs și cu recurs în anulare a încheierilor judecătorului de instrucție) (pct. 35)
2. Decizia Curții Constituționale nr.67 din 12.10.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 84g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi CPP (pct. 32).
3. Hot. CtEDO Lisovaia c. Moldovei din 16.01.2018, §. 26. [accesat: 19.11.2021] disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180287>
4. Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 13.10.2021, dos.nr. 1re-149/2021, [accesat: 19.11.2021] disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19622
5. Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 12. 02. 2019. dos. nr.4-1re-44/2019, [accesat: 19.11.2021] disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=1733
6. Decizia Curții Constituționale nr. 18 din 09.02.2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 186g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 313 alin. (1), (2) și (5) din Codul de procedură penală (pct. 7-11).
7. DCA Chișinău din 04.08. 2021, dos. nr. 10r-467/21.
8. Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 20.10.2020, dos. nr.4-1re-200/2020, [accesat: 10.10.2021] disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=2110
9. Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 16.06.2021, dos. nr.1re-103/2021, [accesat 08.10.2021] disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18677
10. Decizia Colegiului Penal al Curții de Apel Bălți din 02. 05.2018, dos. nr.10r-89/18, [accesat.21.09.2021] disponibilă:

https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a611e0ef-0152-e811-80d7-0050568b4d5b

11. DOLEA, I., Codul de procedură penală al Republicii Moldova (Comentariu aplicativ), Ed.a II-a, Ch., 2020. 1407 p.
12. Încheierea Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 23.08.2021, dos. nr. 1cs - 196/2021, [accesat: 22.10.2021] disponibilă:
http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19246
13. Încheierea Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 06.09.2021, dos. nr. 1cs-207/2021. CP CSJ deasemenea constată că din materialele deduse judecării rezultă că părțile nu au înaintat cereri de recuzare a completului de judecată [accesat: 22.10.2021]
disponibilă:http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19310
14. DCP CSJ din 16.03.2022, dos. nr. 1re-29/2022, [accesat: 16.03.2022]
disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20422 DCP CSJ din 16.03.2022, dos. nr. 1re-13/22, [accesat: 16.03.2022] disponibilă:
http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20421
15. Recomandarea CSJ nr. 71 cu privire la judecarea recursului împotriva încheierilor adoptate în ordinea prevăzută de art. 313 CPP.
16. POALELUNGI, M., DOLEA, I., VÎZDOAGĂ, T., [et al.] Manualul Judecătorului pentru cauze penale. Ch. 2013. 1192 p.
17. Decizia Colegiului Penal CSJ din 27.01.2021, dos. nr. 1re-20/2021, [accesat 12.10.2021] disponibilă:
http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17786
18. Decizia Curții Constituționale nr. 32 din 25.03.2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 153g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 313 alin. (6) și 453 alin. (1) CPP (contestarea cu recurs și cu recurs în anulare a încheierilor judecătorului de instrucție) (pct. 46)

CZU: 343.272:343.131.7:347.23

DOI: 10.5281/zenodo.7362774

**CONFISCAREA ȘI SECHESTRUL ÎN PROCESUL PENAL:
PREZUMȚII LEGALE PRIVIND DREPTUL DE PROPRIETATE,
GARANȚII ȘI JURISPRUDENȚĂ**

PÂNTEA Andrei,

doctor în drept, conferențiar universitar, avocat,
Facultatea de Drept, Universitatea de Studii Europene din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-4865-421X

PÂNTEA Serghei,

magistru în drept, ofițer de urmărire penală
ORCID ID: 0000-0001-8655-3770

Property rights issues in criminal proceedings are important due to controversies regarding evidence standards and practical application. There are presumptions and safeguards that aim at protecting the right to property based on both national and international regulatory frameworks, as well as jurisprudence. It is true that criminals have to be deprived of illicit property and proceeds of crime, and that seizure and confiscation of property are necessary and effective means to counter criminal activity, especially serious crime and organized crime, corruption or related crimes. However, it is the evidence that has a central role in refuting presumptions and proving the guilt. In a democratic state, while ensuring justice, there is no place for double standards, selective justice, abusive interventions in property rights, so that fair trial is a priority.

Keywords: criminal proceedings, property, safeguards, seizure, confiscation, prosecutor, law enforcement

Dreptul de proprietate este fundamental și preocupă societatea umană dintotdeauna, prin urmare și-a găsit expresia în acte normative naționale, dar și internaționale, în diferite formule.

Importanța subiectului demersului științific, sechestrul și confiscarea în procesul penal, derivă întâi de toate din actualitatea practică a aplicării de către organele de drept a măsurilor asiguratorii pentru repararea prejudiciului, pentru eventuala confiscare specială sau confiscare extinsă a bunurilor și pentru garantarea executării amenzii, inclusiv în raport cu bunurile, valorile presupus a fi infracționale, de proveniență dubioasă, nejustificată. Aceasta se evidențiază în special la investigarea infracțiunilor în materie de spălare a banilor (art. 243 din Codul penal) sau de îmbogățire ilicită (art. 330² din Codul penal), deși aceste două componente sunt doar o parte din infracțiunile ale căror element sunt veniturile, avantajele sau beneficiile substanțiale.

Cu toate că standardul „rezonabilității” se centrează pe pornirea urmăririi penale, legalitatea și temeinicia hotărârii, considerăm că aplicarea măsurii sechestrului în procesul penal trebuie să urmărească aceleași standarde minime de rezonabilitate, ca și pentru existența sau lipsa bănuielii rezonabile la adoptarea

unei hotărâri conform art. 6 pct.4³⁾ și 274 din Codul de procedură penală.

În context, venim cu unele raționamente pentru a contribui la asigurarea legalității și securității raporturilor juridice, a unui mediu adecvat, în care instituția măsurilor asiguratorii, în speță sechestrul, dar și instituția confiscării sunt aplicate în mod potrivit.

Astfel, limitările dreptului de proprietate în procesul penal se fundamentează în principal pe prevederile art. 106, 106¹, 132¹, 133 din Codul penal și art. 6 pct. 4⁴⁾, 158-162, 202-210, 229¹-229⁵ din Codul de procedură penală.

Din dispoziția art. 158 din Codul de procedură penală rezultă că, obiectele sunt recunoscute corpuri delictive în cazul în care există temeuri de a presupune că au servit la săvârșirea infracțiunii, au păstrat asupra lor urmele sau au constituit obiectivul acțiunilor criminale, precum și bani sau alte valori ori obiecte, documente care pot servi ca mijloace pentru descoperirea și constatarea circumstanțelor infracțiunii, identificarea persoanelor vinovate, sau pentru respingerea învinuirii ori atenuarea răspunderii penale.

Legislația indică la art. 202 alin. (1) din Codul de procedură penală că organul de urmărire penală, din oficiu, sau instanța de judecată, la cererea părților, poate lua în cursul procesului penal măsuri asiguratorii pentru repararea prejudiciului cauzat de infracțiune, pentru eventuala confiscare specială sau confiscare extinsă a bunurilor, precum și pentru garantarea executării pedepsei amenzii, iar alin. (2) prevede că, măsurile asiguratorii constau în sechestrarea bunurilor mobile și imobile în conformitate cu art. 203-210 din Codul de procedură penală.

Astfel, în acord cu dispozițiile art. 204 alin. (3) Cod de procedură penală, pentru a asigura o eventuală confiscare specială sau confiscare extinsă a bunurilor, pot fi puse sub sechestrul bunurile prevăzute la art. 106 alin. (2) și art. 106¹ din Codul penal. La art. 205 alin. (1) din Codul de procedură penală este prevăzut că, punerea sub sechestrul a bunurilor poate fi aplicată de către organul de urmărire penală sau de către instanță numai în cazurile în care există o bănuială rezonabilă că bunurile urmărite vor fi tănuite, deteriorate sau cheltuite. Dacă un asemenea risc nu mai există, menținerea bunurilor sub sechestrul va fi considerată o măsură disproporționată [1, § 26].

Potrivit art. 132¹ din Codul penal, prin bunuri în sensul art. 106, 243 și 279, se înțeleg mijloacele financiare, orice categorie de valori (active) corporale sau incorporale, mobile sau imobile, tangibile sau intangibile, precum și actele sau alte instrumente juridice sub orice formă, inclusiv în format electronic ori digital, care atestă un titlu ori un drept, inclusiv orice cotă (interes) cu privire la aceste valori (active). Pentru a elucida conținutul valorilor culturale, în acord cu art. 133 din Codul penal, legea face trimitere la Convenția Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură din 14 noiembrie 1970 *privind măsurile îndreptate spre*

interzicerea și prevenirea introducerii, scoaterii și transmiterii ilicite a dreptului de proprietate asupra valorilor culturale.

Totodată, conform art. 6 pct. 4^a) din Codul de procedură penală, prin bun infracțional se înțelege bunul care poate fi pus sub sechestru în condițiile Codului de procedură penală, precum și acel bun care poate fi supus confiscării speciale sau confiscării extinse. Prin urmare, în lipsa unei mențiuni exprese în art. 132¹ din Codul penal, nu se va putea afirma că art. 106¹ din Codul penal este lipsit de conținut. Cu toate acestea, este important ca prevederile legislative să fie ajustate corespunzător, implicit art. 132¹ din Codul penal, dar și art. 106¹ din Codul penal.

În conformitate cu art. 106 din Codul penal, confiscarea specială constă în trecerea, forțată și gratuită, în proprietatea statului a bunurilor (inclusiv valorile valutare): utilizate sau destinate pentru săvârșirea unei infracțiuni; rezultate din infracțiuni, precum și orice venituri din valorificarea acestor bunuri; date pentru a determina săvârșirea unei infracțiuni sau pentru a-l răsplăti pe infractor; deținute contrar dispozițiilor legale; convertite sau transformate, parțial sau integral, din bunurile rezultate din infracțiuni și din veniturile de la aceste bunuri; care constituie obiectul infracțiunilor de spălare a banilor sau de finanțare a terorismului. În cazul în care bunurile menționate nu mai există, nu pot fi găsite sau nu pot fi recuperate, se confiscă contravaloarea acestora. Potrivit alin. (4) din același articol, confiscarea specială se poate aplica chiar dacă făptuitorului nu i se stabilește o pedeapsă penală.

Codul penal indică la art. 106¹ că, pot fi supuse confiscării și alte bunuri, dacă valoarea bunurilor dobândite de persoana condamnată timp de 5 ani înainte și după săvârșirea infracțiunii, până la data adoptării sentinței, depășește substanțial veniturile dobândite licit de aceasta și se constată în baza probelor că bunurile respective provin din activități infracționale de natura celor prevăzute de lege, circumstanțe care urmează a fi apreciate în cadrul urmăririi penale și la soluționarea cauzei în instanța de judecată.

Constituția Republicii Moldova garantează la art. 46 alin. (3) că averea dobândită licit nu poate fi confiscată și instituie totodată prezumția caracterului licit al dobândirii proprietății. Curtea Constituțională a Republicii Moldova (în continuare – CCRM) prin Hotărârea nr. 21/2011 *privind interpretarea articolului 46 alin. (3) din Constituție* din 20.10.2011 a recunoscut că, există o legătură indisolubilă a prezumției caracterului licit al proprietății cu garanțiile unui proces echitabil, în special prezumția nevinovăției, dreptul de a nu contribui la propria incriminare, principiul egalității armelor, dreptul la o procedură contradictorie în cazul unei eventuale incriminări și/sau inițierii unui proces în scopul lipsirii persoanei de proprietate [2, §25]. Totodată, a reținut că securitatea juridică a dreptului de proprietate asupra bunurilor ce alcătuiesc averea unei persoane este

indisolubil legată de prezumția dobândirii licite a averii. În absența unei astfel de prezumții, deținătorul unui bun ar fi supus unei insecurități continue, întrucât ori de câte ori s-ar invoca dobândirea ilicită a respectivului bun, sarcina probei nu ar reveni celui care face afirmația, ci deținătorului bunului. De aceea, înlăturarea acestei prezumții are semnificația suprimării unei garanții constituționale a dreptului de proprietate [§40, HCC nr. 21/2011]. În perspectivă comparată, Curtea Constituțională a României (în continuare – CCR) a statuat că, „...prezumția dobândirii licite a averii reprezintă o aplicație a prezumției de nevinovăție...” [3]. CCR s-a expus mai devreme în privința inițiativei care viza dreptul de proprietate privată [4] iar Curtea Constituțională a Republicii Moldova a recunoscut *mutatis mutandis* că, principiul constituțional al prezumției dobândirii licite a averii de la alin. (3) al art. 46 din Constituție instituie o protecție generală ce se aplică tuturor persoanelor [2, §67].

La 11 noiembrie 2021, un grup de deputați din Parlamentul Republicii Moldova au înregistrat sesizarea prin care au solicitat avizarea proiectului de lege pentru modificarea art. 46 alin. (3) din Constituție prin completarea propoziției a doua cu textul „*cu excepția averii persoanelor care exercită funcții publice*”.

Având în procedură sesizarea menționată, în temeiul cererii unui judecător constituțional din 22 februarie 2022, CCRM la 10 martie 2022 a adoptat Hotărârea nr. 7 privind revizuirea Hotărârii Curții Constituționale nr. 21 din 20 octombrie 2011 privind interpretarea articolului 46 alin. (3) din Constituție și a Hotărârii Curții Constituționale nr. 6 din 16 aprilie 2015 privind controlul constituționalității unor prevederi din Codul penal și din Codul de procedură penală [5]. Astfel, în baza unei hotărâri a Curții Europene pentru Drepturile Omului (în continuare – CtEDO, Curtea Europeană, Curtea de la Strasbourg), instanță a cărei misiune este asigurarea supremației drepturilor și libertățile fundamentale ale omului, CCRM a revizuit jurisprudența anterioară și a dat o altă interpretare standardelor naționale valabile la acel moment.

Ulterior, la 15 martie 2022, CCRM s-a expus prin aviz pe marginea sesizării grupului de deputați constatând în principal că textul articolului 46 alin. (3) din Constituție nu reprezintă un impediment pentru aplicarea unor standarde de probă diferite, în funcție de tipul procedurilor, penale sau non-penale, pentru implementarea obiectivului urmărit de autorii proiectului de modificare a Constituției și că proiectul de lege nu corespunde limitelor materiale de revizuire stabilite de articolul 142 alin. (2) din Constituție, respectiv nu poate fi înaintat Parlamentului spre examinare. CCRM a recunoscut că sunt necesare mecanisme juridice clare, bună-credință și o înaltă pregătire profesională a agenților publici, pentru evitarea oricărui arbitrar [6, §36-37]. În comparație, într-un proiect similar CCR a recunoscut încălcarea limitelor revizuirii

constituției conform art. 152 alin. (2) din Constituția României pe motiv că are ca efect suprimarea garanției constituționale a dreptului de proprietate [4], spre deosebire de CCRM care a avizat astfel inițiativa mai degrabă pe temei de „discriminare” dintre funcționari și cetățeni decât că ar reprezenta o veritabilă suprimare de drepturi.

Trebuie observat că art. 21 din Constituția Republicii Moldova consfințește la nivel de principiu constituțional prezumția nevinovăției. Prin urmare, orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale. În acord cu prevederile art. 54 din Constituția Republicii Moldova, restrângerea prezumției nevinovăției nu se admite. Notăm că, legiuitorul constituant folosește termenul „delict”, spre deosebire de noțiunile „infrațiune” sau „contravenție”, cunoscute și în alte prevederi de rang constituțional, aceasta având repercusiuni importante în perspectiva unor procese judiciare de natură penală, sau chiar și non-penală. Conform art. 142 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova, nici o revizuire nu poate fi făcută, dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor, libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora. De menționat aici că textul art. 142 alin. (2) și (3) din Constituția Republicii Moldova și textul articolului 152 alin. (2) și (3) din Constituția României este identic, și în mod logic ar trebui să urmeze aceleași standarde minime.

Prezumția de nevinovăție este garantată totodată de instrumente relevante precum art. 11 din Declarația Universală a Drepturilor Omului (în continuare – DUDO), alin. (2)-(3) art. 6 din Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (în continuare – CEDO, Convenția Europeană), art. 48 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (în continuare - CDFUE).

Un rol aparte revine art. 1 din Protocolul adițional la Convenția Europeană care este dedicat și protejează *dreptul de proprietate*, de altfel singurul din Convenție și protocoale, care în mod expres apără proprietate atât persoanei fizice, cât și juridice:

„Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.

Dispozițiile precedente nu aduc atingere dreptului statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare reglementării folosirii bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuții, sau a amenzilor.”

Corespondentul articolului 1 din Protocolul adițional se conține la art. 17 din DUDO, fie art. 17 din CDFUE, care cuprinde și proprietatea intelectuală. Totodată,

așa cum persoanele juridice sunt, ca și indivizii persoane fizice, destinatarii drepturilor definite de CEDO, aceștia dispun de dreptul de a sesiza Curtea Europeană [7, p. 38], iar prezumțiile li se aplică corespunzător. Prin urmare, dreptul la proprietate protejează de asemenea companiile și toate celelalte entități juridice private împotriva imixtiunilor statului în bunurile lor, care pot fi afectate de intruziune atât din punctul de vedere al laturii sale substanțiale, cât și procedurale.

Literatura de specialitate indică că, principiul prezumției nevinovăției este întregit de regula *in dubio pro reo*. Așa cum la alin. (3) art. 8 din Codul de procedură penală, teza a doua, se indică că toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate, în condițiile Codului de procedură penală, se interpretează în favoarea bănuțului, învinuitului, inculpatului, în măsura în care în pofida probelor administrate pentru susținerea vinovăției se mențin dubiile, atunci aceasta echivalează probei nevinovăției.

Același lucru a fost reafirmat în Hotărârea nr. 6/2015 a CCRM, ocazie cu care a apreciat că „*potrivit principiilor de drept procesual penal, nimeni nu este obligat să-și dovedească nevinovăția, sarcina probațiunii revenind acuzării, iar situația de dubiu este interpretată în favoarea celui acuzat (in dubio pro reo).*” Așadar, potrivit CCRM, „*proveniența infracțională a bunurilor urmează a fi constatată de instanța de judecată în baza probelor prezentate*” [8, §71]. În sinteză, instanța constituțională a recunoscut conforme prevederile contestate, și a apreciat că nu reprezintă ingerință în dreptul de proprietate privată și nu afectează principiul prezumției nevinovăției, ca parte componentă a dreptului la un proces echitabil, în măsura în care prezumția dobândirii licite a bunurilor este răsturnată prin probe de organele statului [8, §74] iar prin urmare, nu prin lipsa probelor în dezvinovățire (n.a.).

Așadar, probatoriului administrat de partea acuzării îi revine rolul central în combaterea prezumției și demonstrarea vinovăției, în toate cazurile.

În cauza *Geerings c. Olandei*, Curtea Europeană a apreciat *mutatis mutandis* că, dacă nu se poate considera dincolo de orice îndoială rezonabilă că persoana vizată a comis într-adevăr infrațiunea și nu se poate dovedi că a obținut foloase, ilicite sau nu, măsura nu se poate baza decât pe o prezumție de vinovăție, care cu greu poate fi considerată compatibilă cu art. 6 §2 [9, §47]. Tot în *Geerings CtEDO* a recunoscut că, pentru măsurile de confiscare care urmau condamnării, concluziile întemeiate pe extrapolări bazate pe un amestec de fapte și constatări incluse într-un raport al poliției, fără a se dovedi că persoana în cauză deținea bunuri cărora nu le-a putut explica sursa într-o manieră satisfăcătoare, și care ar putea echivala cu o prezumție de vinovăție, nu puteau fi acceptate ca și compatibile cu art. 6 §2 din Convenție [9, §44-46], cu atât mai mult pentru bunuri despre care nu se știa că ar fi

fost vreodată în posesia persoanei.

În continuare, așa cum fiecare caz trebuie analizat din punctul de vedere al particularităților sale, referitor la întinderea dreptului de proprietate atât în latura procedurală, cât și substanțială, Curtea Europeană în jurisprudența sa anterioară a reliefat că garanțiile ar putea, de exemplu, să constituie un impediment pentru impunerea unor amenzi (*penalități, sancțiuni*) excesiv disproporționate, confiscări sau exproprieri în procesele penale, confirmat în *Moon c. Franței*, *Bowler International Unit c. Franței*, *AGOSI c. Regatului Unit*, *OOO Torgovyi Dom “Politeks” c. Federației Ruse*, altele, sau în ceea ce privește procedura penală, să prezinte suficiente garanții împotriva sechestrelor aplicate de către autoritățile de urmărire penală și o oportunitate rezonabilă pentru a contesta astfel de măsuri, cum ar fi în *Forminster Enterprises Limited c. Cehiei*, sau recent în *Shorazova c. Maltei* [10].

Opinăm că justificarea privării sau intruziunii în dreptul de proprietate nu trebuie să îmbrace caracter declarativ, iar CtEDO indică că aceasta nu trebuie apreciată în raport cu calificarea utilizată în dreptul intern, ci în raport cu consecințele reale. De aceea, considerăm că este complicat să disociezi pe de o parte caracterul „punitiv” de cel „preventiv” și/sau „compensatoriu” al măsurilor.

În *Grayson și Barnham c. Regatului Unit* Curtea Europeană constată că, în cazul în care procesul este echitabil în întregime sa, inclusiv administrarea probelor, nu va exista o violare a art. 1 din protocolul adițional sau a art. 6 din Convenția Europeană, pentru confiscare în condițiile unei prezumții legale și a unei proporții a probabilităților [11, §45]. Trebuie de specificat însă că, în acest caz, judecătorul avea de asemenea dreptul de a nu aplica prezumția dacă aprecia că aplicarea ar genera un risc grav de injustiție [11, §27,45].

În *OAQ Neftyanaya Kompaniya YUKOS c. Federației Ruse nr. 1*, paragrafele §554, 574, Curtea a observat că „[...] în pofida marjei de apreciere a statului în acest domeniu [...] a existat o încălcare a articolului 1 din Protocolul nr. 1 din cauza modificării interpretării regulilor privind termenii” - [*adică, limitarea în timp, prescripția, n.a.*]. Aceasta se explică prin faptul că odată cu trecerea timpului poate fi afectat dreptul acuzaților dacă instanțele ar trebui să decidă asupra unui probatoriu care ar putea fi incomplet [12, p. 191]. Totodată, în cauza *Arzamazova*, Curtea Europeană a stabilit *mutatis mutandis* că, în cazul în care o chestiune de interes general este în joc, le revine autorităților publice obligația de a acționa la timp, într-un mod adecvat și cu maximă coerență [13, §48].

În ansamblu, chiar și după adoptarea HCC nr. 7/2022 în dosarul nr. 28/2022, în condițiile avizului adoptat de Curtea Constituțională a Republicii Moldova încă la 25.04.2006 la sesizarea Guvernului Republicii Moldova [14], raționamentul aplicării limitărilor dreptului de proprietate nu rezultă din prezumția inversă,

adică dintr-un presupus caracter ilicit al dobândirii proprietății care ar origina într-o afirmație, ci din probele administrate cu privire la ilegalitate și riscuri, deoarece așa cum afirmă CCRM în avizul său din 2006, confiscarea se poate dispune doar prin hotărâre judecătorească, în condițiile legii, și doar după dovedirea caracterului ilicit al bunurilor titularului inculpat.

Aceasta deoarece, în procedurile penale, sau în procedurile non-penale subsecvente, în primul rând având în vedere principiile generale și cadrul convențional internațional, prezumția de nevinovăție, prin care își regăsește protecție proprietatea, își va continua existența atât ca principiu autonom ce se referă la fondul cauzei, cât și prin preeminența drepturilor fundamentale în raport cu neconcordanțele naționale, anume art. 4 alin. (2) și 142 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova, art. 1 alin. (1) și art. 3 din Codul penal, art. 2, 6 pct. 44), sau art. 7 alin. (2) și altele din Codul de procedură penală. Pentru ilustrare așadar, nu se va putea afirma că dacă suspectul nu invocă alibi prin mijloace materiale de probă în privința învinuirii înaintate de partea acuzării, atunci este implicit vinovat, în lipsă de probe, pe baza prezumției, cu atât mai puțin în condițiile în care, datorită trecerii timpului, probatoriul ar putea fi incomplet. În al doilea rând, așa cum s-a observat mai devreme în literatura de specialitate, valorificarea dreptului procesual la tăcere are importanță, iar tăcerea nu poate fi luată ca dovadă tacită a recunoașterii vinovăției, și nici dovadă a înlăturării dubiilor [15, p. 53].

Curtea Europeană a observat de asemenea că drepturile nu pot fi limitate în măsura în care ar afecta însăși esența acestora [16, §230]. Așa cum, convenția garantează nu drepturi teoretice sau iluzorii, ci practice și efective [17, §33], ce poate fi mai efectiv pentru justițiabil decât un proces echitabil, care *inter alia* poate implica proprietatea sa.

Prin HCC nr. 7/2022, CCRM a făcut demers pentru schimbarea paradigmei juridice în raportul „prezumția de nevinovăție – dreptul de proprietate”, prin următoarele afirmații:

- premisa confiscării care poate avea loc doar în cadrul unui proces penal și premisa că măsura confiscării este reglementată constituțional doar în cazul săvârșirii unor infracțiuni sau contravenții nu se sprijină pe textul articolului 46 alin. (3) din Constituție și sunt infirmate de reglementările internaționale relevante și de exemplele oferite în hotărârea Gogitidze a Curții Europene;

- premisa existenței unui singur standard de probă în cazul procedurilor în care funcționarilor publici li se impută dobândirea ilicită a averii nu decurge din textul articolului 46 alin. (3) din Constituție și este infirmată de considerentul Curții Europene din § 107 al hotărârii Gogitidze, care menționează, cu titlu de exemplu, probarea „dincolo de orice dubiu rezonabil” și probarea potrivit balanței probabilităților, aplicabile în procedurile penale sau în procedurile civile;

- premisa „legăturii indisolubile” dintre prezumția caracterului licit al proprietății și prezumția nevinovăției nu-și are baza în textul articolului 46 alin. (3) din Constituție și contravine considerentului exprimat de Curtea Europeană în § 126 al hotărârii Gogitidze.

Paradoxal sau nu, cu trimitere la Decizia-cadru 2005/112/JAI a Consiliului Uniunii Europene din 24 februarie 2005 privind confiscarea produselor, a instrumentelor și a bunurilor având legătură cu infracțiunea, instanța de contencios constituțional a României a evidențiat că reglementarea prezumțiilor în discuție nu împiedică legiuitorul primar sau delegat să adopte reglementări care să permită deplina respectare a legislației Uniunii în domeniul luptei împotriva criminalității. Aceasta deoarece prezumția caracterului licit se atribuie la prezumții relative, și nu la prezumțiilor absolute. De menționat totodată că, Decizia-cadru 2005/112/JAI, urmărește *expressis verbis* avantajele de care dispune *persoana condamnată* (s.n.a.) în cursul unor proceduri penale, și nu instituirea unor proceduri hibride, paralele sau subsecvente procesului principal.

În condițiile celor expuse totuși apreciem abilitarea organelor de urmărire penală cu instrumente pentru a combate eficient infracțiunile, a preveni, a compensa sau restabili părțile prejudiciate la statutul anterior îmbogățirii injuste, un rol important revenind raționamentele din cauza Gogitidze și alții c. Georgiei, care se aplică de organele de drept naționale în practică înainte de adoptarea hotărârii CCRM nr. 7/2022, precum și importanța diferitor standarde de probă, caracterul viu al jurisprudenței CCRM în atingerea scopului procesului penal.

Într-adevăr, așa cum a fost stabilit în cauza Gogitidze, reiterat în jurisprudența sa ulterioară inclusiv recent în *Balsamo c. San Marino*, Curtea de la Strasbourg a considerat legitim ca autoritățile interne relevante să pună sechestru pe baza unei preponderențe de probe, și care sugerează că veniturile legale ale intimaților nu ar fi putut fi suficiente pentru a dobândi bunul. Curtea Europeană a evidențiat că o preponderență de probe, balanță de probabilități sau o probabilitate înaltă a originii ilicite a bunurilor, ar fi standard alternativ acceptabil celui de „dincolo de orice îndoială rezonabilă”. Cu toate acestea, aceste standarde au fost aplicate în proceduri civile *in rem*, instanța de judecată națională a constatat că bunurile aveau origini ilicite [18, § 88-94] și le-au oferit reclamantilor o oportunitate rezonabilă de a-și expune argumentele în cadrul unei proceduri contradictorii, iar în Gogitidze, una dintre persoane era acuzată direct de săvârșirea actelor de corupție într-un set de proceduri separate.

Nu trebuie ignorat însă că, în baza standardelor, prezumțiilor și garanțiilor enunțate în principal tot de Curtea de la Strasbourg, trebuie să fie asigurat un echilibru just dintre interesul general și protecția dreptului de proprietate. În acest sens, în paragrafele §107-108 din cauza *Rummi c. Estoniei*, Curtea a

stabilit standardul evaluării, investigării și determinării judiciare individuale ale elementelor proprietății care trebuie confiscate, ocazie cu care a constatat violarea art. 1 al Protocolului adițional. Așadar, Curtea Europeană a observat printre altele că „[...]ordinul de confiscare inițial al instanței de fond nu conținea o listă a elementelor care trebuiau confiscate. Deși această deficiență a fost remediată de aceeași instanță, rămâne faptul că instanța de fond nu a motivat confiscarea. Curtea de Apel s-a referit la materialul din dosarul cauzei, dar nu a furnizat nicio analiză a dovezilor din partea sa. Aceste deficiențe, însoțite de deficiențele procedurale abordate deja în temeiul articolului 6§1[...] sunt suficiente pentru a permite Curții să concluzioneze că echilibrul echitabil care ar trebui găsit între protecția dreptului de proprietate și cerințele de interes general au fost afectate [...]”.

Prin urmare, este adevărat că infractorii trebuie privați de bunurile ilicite și avantajele rezultate din infrațiuni, iar sechestrarea și confiscarea bunurilor sunt mijloace necesare și eficiente de combatere a activității infracționale, cu precădere în cazul infracțiunilor serioase, în domeniul criminalității organizate, corupției, sau crimelor conexe acestora. Cu toate acestea, în procesele penale, probatoriului administrat îi revine rolul central în demonstrarea vinovăției făptuitorului, ori asigurarea drepturilor și intereselor fundamentale, inclusiv a prezumției de nevinovăție, delimitează, în ansamblul particularităților și circumstanțelor, un proces echitabil de un arbitrariu.

Așadar, asigurarea standardelor minime că bunurile, valorile asupra cărora urmează a se decide sechestrul sau confiscarea, este importantă și necesită analizate minuțios la adoptarea unor hotărâri în raport cu proprietatea privată, deoarece aceasta nu este doar un indicator sau fundament pentru prosperitatea și economia unui stat, dar așa cum se afirmă în una dintre cercetările Institutului Cato, proprietatea privată este însăși fundamentul libertății [19, p. 173].

Referințe:

1. Decizia CCRM de inadmisibilitate nr. 115/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din Codul de procedură penală (scoaterea bunurilor de sub sechestrul în procesul penal) [accesat 10.02.2022] Disponibil: constcourt.md
2. Hotărârea CCRM nr. 21/2011 privind interpretarea articolului 46 alin. (3) din Constituție. [accesat 20.01.2022] Disponibil: constcourt.md
3. Decizia CCR nr.356/2014 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.118² alin. 2 lit.a) din Codul penal din 1969 [accesat 15.01.2022] Disponibil: legislatie.just.ro
4. Decizia CCR nr. 779/2011 asupra proiectului de lege privind revizuirea

- Constituției României. [accesat 05.01.2022] Disponibil: legislatie.just.ro
5. Hotărârea CCRM nr. 7/2022 privind revizuirea HCC nr. 21/2011 și a Hotărârii CCRM nr. 6/2015, [accesat 17.03.2022] Disponibil: constcourt.md
 6. Avizul CCRM nr. 1/2022 în dosarul nr. 249c/2021. [accesat 20.03.2022] Disponibil: constcourt.md
 7. CHARRIER, J.L., CHIRIAC A. Codul Convenției europene a drepturilor omului, Paris: LexisNexis, 2005, 225 p.
 8. Hotărârea CCRM nr. 6/2015 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul penal și Codul de procedură penală. [accesat 10.12.2021] Disponibil: constcourt.md
 9. Hotărârea CtEDO Geerings c. Olandei nr. 30810/03. [accesat 10.03.2022] Disponibil: hudoc.echr.coe.int
 10. Hotărârea CtEDO Shorazova c. Maltei, nr. 51853/19. [accesat 10.03.2022] Disponibil: hudoc.echr.coe.int
 11. Hotărârea CtEDO Grayson și Barnham c. Regatului Unit nr. 19955/05, 15085/06. [accesat 10.10.2021] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int>
 12. PÂNTEA, A., PÂNTEA, S. Probleme actuale ale prescripției tragerii la răspundere în procesul penal. În: Conferința Internațională ed. 4 "Promotion of Social and Economic Values in the Context of European Integration", (Chișinău, Moldova 03-04 decembrie), Vol. 1, 2021, p. 189-194.
 13. Hotărârea CtEDO Arzamazova c. Republicii Moldova nr. 38639/14. [accesat 10.12.2021] Disponibil: agent.gov.md
 14. Avizul CCRM nr. 1 din 25.04.2006 asupra proiectului de lege pentru excluderea propoziției „Caracterul licit al dobândirii se prezumă” din alineatul (3) articolul 46 din Constituția Republicii Moldova, în: MO nr. 70-72/8 din 05.05.2006.
 15. DOLEA, I., PÂNTEA, A. Dreptul la tăcere (parte componentă), Manualul judecătorului pentru cauze penale, Chișinău: Tipografia Centrală, Ed.I, 2013, 1192 p.
 16. Hotărârea CtEDO Stanev c. Bulgariei, nr. 36760/06. [accesat 10.12.2021] Disponibil: hudoc.echr.coe.int
 17. Hotărârea CtEDO Artico c. Italiei, nr. 6694/74 din. [accesat 10.12.2021] Disponibil: hudoc.echr.coe.int
 18. Hotărârea CtEDO Balsamo c. San Marino, nr. 20319/17 și 21414/17. [accesat 20.03.2022] Disponibil: laweuro.com
 19. PILON, R. CATO Handbook for policy makers, 8th edition, Washington D.C., 2017, 780 p.

CZU: 343.123:343.163

DOI: 10.5281/zenodo.7366965

PARTICULARITĂȚILE CONTROLULUI REALIZAT DE CĂTRE PROCURORUL IERARHIC SUPERIOR LA URMĂRIREA PENALĂ

ROMAN Dumitru,

doctor în drept, conferențiar universitar,
Departamentul Drept procedural, Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0001-5322-8066

The control of the higher hierarchical prosecutor in the criminal investigation has the following features: 1) The control of the higher hierarchical prosecutor in the prosecution is carried out ex officio, upon complaint, request or as a result of appeals lodged by the prosecution officer or, as the case may be, by the prosecutor; 2) Compliance with the legal provisions regarding the hierarchy of prosecutors provided in art. 53¹ par. (1) of the Code of Criminal Procedure; 3) Merging the higher hierarchical prosecutor's duty to amend, cancel acts of subordinate prosecutors with that of giving written instructions; 4) Examination of complaints, without any limits, regarding the actions, failures to act and acts of the subordinate prosecutors.

Keywords: higher hierarchical prosecutor, inferior prosecutor, complaint, actions, acts, failures to act, written instructions, cancellation, criminal investigation.

1. Generalități

La începutul anilor 2000 în proiectul Codului de procedură penală s-a propus realizarea controlului procurorului ierarhic superior la urmărirea penală prin următoarele activități și atribuții: 1) „anularea ordonanțelor ilegale și neîntemeiate ale procurorilor subalterni; 2) examinarea plângerilor împotriva acțiunilor de urmărire penală efectuate de către procuror; 3) aprobarea acordului de recunoaștere a vinovăției.”[1, p.41,220,320] Ulterior, după adoptarea Codului de procedură penală în 2003 au fost menționate câteva acțiuni de control ierarhic superior precum anularea oricărei ordonanțe de către Procurorul General și aprobarea acordului de recunoaștere a vinovăției de către procurorul ierarhic superior, fiind prevăzută examinarea plângerilor la urmărirea penală numai de către judecătorul de instrucție.[2, p.87,455,678]

Prin Legea nr.264-XVI din 28.07.2006 Codul de procedură penală a fost completat cu art.296¹ și 296², fiind introdus și reglementat detaliat controlul procurorului ierarhic superior la terminarea urmăririi penale cu întocmirea rechizitoriului.[3,p.485] Tot în această perioadă în cadrul urmăririi penale sunt exercitate următoarele atribuții cu titlul de control ierarhic: 1) solicitarea de la procurorii ierarhic inferiori, pentru control dosarele penale, documentele, actele procedurale, materiale și alte date cu privire la infracțiunile săvârșite și referitor la

persoanele identificate în cauzele penale asupra cărora exercită controlul; 2) anularea actelor ilegale și neîntemeiate ale procurorilor ierarhic inferiori; 3) soluționarea abținerilor și recuzărilor procurorilor ierarhic inferiori; 4) confirmarea ordonanțelor de scoatere de sub urmărire penală sau de încetare a urmăririi penale pe motive de nereabilitare; 5) confirmarea rechizitoriilor întocmite de procurorii ierarhic inferiori; 6) restituirea dosarelor penale procurorilor ierarhic inferiori, cu indicațiile lor de rigoare scrise; 7) aprobarea acordurilor de recunoaștere a vinovăției și confirmarea ordonanțelor de suspendare condiționată a urmăririi penale.[3, p.132]

Tot prin Legea nr.264-XVI legislatorul a reglementat procesual ierarhia procurorilor, după cum urmează:

- procurorii teritorialii, specializați și adjuncții lor;
- procurorul mun.Chișinău, cel al UTA Găgăuzia și adjuncții lor;
- Procurorul General și adjuncții lui. [4]

Procuratura Generală a specificat că procurorul mun.Chișinău și cel al UTA Găgăuzia sunt ierarhic superiori tuturor procurorilor ce activează în sectorul teritorial administrativ respectiv: mun. Chișinău și UTA Găgăuzia. [4, p.2]

Prin Legea nr.66 din 05.04.2012[5] au fost excluse atribuțiile procurorului ierarhic superior de a confirma ordonanțele, rechizitoriile și alte acte emise de procurorii subalterni. Tot prin această lege este detaliat controlul procurorului ierarhic superior printr-o serie de completări și modificări operate în art.52 C.proc.pen., precum și prin introducerea art.299¹ și 299² C.proc.pen. privind procedura de examinare a plângerilor împotriva acțiunilor, inacțiunilor și actelor procurorului. Deci prin legea *supra* s-a renunțat practica confirmării(aprobării) și, respectiv, neconfirmării actelor emise de către procurorii ierarhic inferiori, ca formă de control exercitată de către procurorul superior la urmărirea penală. Această formă de control s-a dovedit a fi ineficientă și într-o *Opinie emisă de Procuratura Generală* [6]s-a propus excluderea confirmării, aprobării actelor emise de către procurorii ierarhic inferiori.

2.Particularitățile controlului procurorului ierarhic superior efectuat în cadrul urmăririi penale

Din analiza cadrului normativ existent deducem următoarele particularități:

1. Realizarea controlului procurorului ierarhic superior la urmărirea penală se face din oficiu, la plângere, demers sau în rezultatul contestațiilor depuse de către ofițerul de urmărire penală sau, după caz, de către procuror;

2. Respectarea dispozițiilor legii privind ierarhia procurorilor, prevăzută de art.53¹ alin.(1) C.proc.pen.;

3. Îmbinarea atribuțiilor procurorului ierarhic superior de modificare, anulare a actelor procurorilor subalterni cu cea de dare a indicațiilor scrise;

4. Examinarea plângerilor, fără careva limite, în privința acțiunilor, inacțiunilor și actelor procurorilor ierarhic inferiori.

2.1 Realizarea controlului procurorului ierarhic superior la urmărirea penală se face din oficiu, la plângere, demers sau în rezultatul contestațiilor depuse de către ofițerul de urmărire penală, sau după caz, de către procuror

Concluzia realizării din **oficiu** a controlului procurorului ierarhic superior se desprinde din fraza prevăzută de lege „*cere de la procurorii ierarhic inferiori, pentru control, dosare penale, documente, acte procedurale, materiale și alte date cu privire la infrațiunile săvârșite și la persoanele identificate*”, art.53¹ alin(2) lit. a) C.proc.pen. Controlul procurorului superior, efectuat din oficiu, este facultativ și auxiliar. Totodată această formă de control poate fi planificată pe diferite activități, instituții de drept, categorii de cauze penale etc.

Datorită **plângerilor** înaintate împotriva acțiunilor, inacțiunilor și actelor procurorului care conduce sau exercită urmărirea penală, controlul procurorului ierarhic superior devine dinamic, principal și obligatoriu.

În procesul urmăririi penale procurorii ierarhic inferiori, după caz, se pot adresa cu un **demers** procurorului superior (procurorului șef) pentru adoptarea unor soluții procesuale precum: reluarea urmăririi penale după încetare, clasare, scoatere de sub urmărire penală; [7, p.114¹] anularea unor ordonanțe emise în faza urmăririi penale. În cazul când procurorii inferiori constată necesitatea anulării unor acte emise anterior sesizează procurorul ierarhic superior prin demers cu propunerea de a fi revăzute ordonanțele sau rechizitoriile adoptate anterior. În acest caz procurorul superior va examina propunerea făcută și materialele anexate pentru adoptarea unor soluții legale.

Reieșind din dispozițiile legii procesuale (art.51 alin.(3) și (3¹); art.57 alin.(4¹) și (4²) C.proc.pen.) controlul procurorului ierarhic superior poate avea loc când există **contestația** procurorului inferior referitor la indicația unui procuror superior sau cea a ofițerului de urmărire penală privind indicația procurorului care conduce urmărirea penală. Potrivit art.13 alin.(4) din *Legea cu privire la Procuratură*, [8] procurorul are dreptul să refuze executarea unei indicații care este vădit ilegală și are obligația să o conteste la procurorul ierarhic superior procurorului care a emis-o. Această formă de control are la bază două tipuri de **indicați scrise**, care sunt folosite la urmărirea penală: indicații date ofițerului de urmărire penală de către procuror; indicații date procurorului de către procurorul ierarhic superior.

2.2 Respectarea dispozițiilor legii privind ierarhia procurorilor, prevăzută de art.53¹ alin.(1) C.proc.pen.

Până la adoptarea *Legea nr.3 cu privire la Procuratură din 25.02.2016* s-a expus opinia „Este necesară reducerea numărului procurorilor ierarhic-superiori

și instituirea unui singur nivel de control ierarhic-superior”[9, p.29], astfel prin art.53¹ alin.(1) C.proc.pen. s-au instituit 10 nivele de ierarhie a procurorilor, iar Procurorul General este procuror superior pentru toți procurorii. Dar controlul procurorului superior evident că nu trebuie să treacă două și mai multe nivele. Doctrina specifică faptul că dispozițiile legii privind ierarhia procurorilor „trebuie respectată în cazul adresării plângerii.” [10, p.110] În opinia noastră, ierarhia procurorilor reglementată expres de art.53¹ alin.(1) C.proc.pen., trebuie respectată în toate cazurile și tipurile de control. Totodată susținem practica realizării numai a unui singur nivel de control efectuat de procurorul superior, după care intervine, după caz, controlul judiciar.

Un alt subiect discutat este aplicarea neuniformă [11] a art.53¹ alin.(1) C.proc.pen. referitor la adjunctul Procurorului General, care în urma examinării plângerilor, anulează ordonanțele procurorilor din procuratura teritorială, fără respectarea ierarhiei stabilite prin lege. În acest sens, fiind menționate două poziții diferite: 1) „*procurorul ierarhic superior pentru procurorii din procuratura teritorială este procurorul-șef al procuraturii teritoriale sau adjunctul acestuia, conform competențelor stabilite; pentru toți procurorii din cadrul sistemului Procuraturii - Procurorul General, art. 53¹ alin. (1) lit. a) și k) CPP al RM sunt **norme imperative**”; 2) „*Procurorul General, iar în cazul din speță - adjunctul Procurorului General, în toate cazurile **este procuror ierarhic superior** în raport cu ceilalți procurori.*” [11, p.2-4]*

Recurentul (Procuraturii Generale a Republicii Moldova) a susținut a II-a poziție, criticând prima „*au oferit o interpretare defectuoasă, izolată și scoasă din context prevederilor lit. a), k) alin. (1) art. 53¹ din Codul de procedură penală, în raport cu întreg conținutul acestui articol, neglijând principiile de interpretare sistemică și logică ale normelor de drept, or, analiza dispozițiilor art. 6 pct. 37¹) și art. 53¹ din Codul de procedură penală relevă reglementări clare privind principiul subordonării ierarhice procesuale a procurorilor, precum și privind competențele funcționale ale adjunctului Procurorului General în calitate de procuror ierarhic superior față de procurorii din procuraturile teritoriale.*” Curtea Supremă de Justiție a respins ca inadmisibil, recursul în interesul legii declarat de către Procurorul General al Republicii Moldova.[11, p.5.12]

Susținem prima poziție, indicată *supra* și recomandăm o soluție de compromis, unde adjunctul Procurorului General, în urma realizării unui control, indiferent de ierarhia procurorului a cărui act procedural este verificat, să înainteze Procurorului General propunerea de anulare, sau, după caz, de modificare.

2.3 Îmbinarea atribuțiilor procurorului ierarhic superior de modificare, anulare a actelor procurorilor subalterni cu cea de dare a indicațiilor scrise

În procesul controlului procurorul superior dispune de competențe largi de a interveni asupra actelor ilegale și neîntemeiate ale procurorilor inferiori. Astfel, potrivit art.53¹ alin.(2) lit.d) procurorul ierarhic superior anulează, total ori parțial, modifică sau completează, prin ordonanță motivată, în condițiile prezentului cod, actele procurorilor ierarhic inferiori și ale ofițerilor de urmărire penală. Dar totodată acesta poate folosi ca acte de reacționare la încălcările legii și indicațiile scrise, care sunt obligatorii.

Anularea unui act de către procurorul ierarhic superior, evident trebuie să fie motivat, de exemplu: a) anularea ordonanței de clasare (... *analiză superficială a probelor și nu s-au desfășurat investigațiile deplin. Nu s-a stabilit cu certitudine organizarea de facto a licitațiilor, care au purtat caracter fictiv; nu s-a atras atenție asupra depozițiilor pseudo directorului SRL „XXX” G.C. și depozițiile administratorului S.A. „CCC” V.M.; nu s-au realizat confruntări etc.*)[12]; b) anularea ordonanței de suspendare a urmăririi penale (... *emisă prematur, fără a fi efectuate toate acțiunile de urmărire penală posibile în lipsa învinuitului până la suspendarea urmăririi penale, cerință stipulată expres în art. 287¹ alin.(4) C.proc.pen.*)[13]; c) anularea ordonanței privind refuzul de pornire a urmăririi penale (... *refuzul victimei traficului de ființe umane de a depune declarații și a se prezenta la citarea organului de urmărire penală nu constituie un temei de refuz de a începe urmărirea penală conform art.275 C.proc.pen.*).[14] În unele cazuri motivarea anulării unui act este formală (de exemplu procurorul I.C., în cazul traficului de ființe umane comis de către cet. Ț. A. la 08.02.2006, a emis ordonanță de scoatere de sub urmărire penală „... în legătură cu expirarea termenului de 3 luni, în calitate de bănuită, prevăzut de art. 63.alin.(2)pct.3) C.proc.pen., însă până în prezent **nu au fost acumulate probe suficiente ce ar determina punerea sub învinuire**” Tot în aceeași zi procurorul superior N.S. a dispus anularea ordonanței de scoatere de sub urmărire penală, motivând „... n-a existat în fapt cauza care a determinat adoptarea acestei decizii. Astfel, în cadrul urmăririi penale **au fost acumulate date suficiente ce dovedesc vinovăția lui Ț. A.**” [15] În alt caz Curtea Supremă de Justiție menționează caracterul legal al ordonanței procurorului superior „*La acest capitol, Colegiul penal lărgit reține că, din materialele cauzei se atestă că, procurorul raionului Ștefan Vodă, P. T., anulând ordonanța procurorului ierarhic inferior, T. Ș., conform ordonanței din 19.04.2013, a utilizat în motivarea soluției sintagma: „deoarece nu existau circumstanțe pe care se baza această hotărâre”, formulă ce este în corespundere cu prevederile art. 274 alin. (7) Cod de procedură penală.*” [16, p.24], dar motivarea trebuie argumentată și prin circumstanțe concrete ale cauzei.

Indicațiile scrise ale procurorului superior pot fi divizate în două categorii: 1) cele în care se indică anumite omisiuni și necesitatea efectuării unor procedee probatorii, aplicarea unor măsuri procesuale etc (de exemplu în indicația

nr.11/5440 din 25.07.06 procurorul șef al secției nr.1 din cadrul Direcției control al urmării penale R.P., adresată procurorului raionului Drochia I.V., se menționează „neridicarea sumei de 2700 EURO în calitate de corp delict transmisă pentru falsificarea pașaportului românesc, contrar art.158 C.proc.pen.” [17]); 2) cele în care se dispune modificarea, completarea sau anularea unor acte. Dacă în prima categorie acestea se referă la anumite acțiuni ce urmează a fi efectuate pe viitor, atunci în a doua categorie indicațiile se referă la actele emise în trecut, care pot fi modificate sau anulate de procurorul ierarhic superior, dar acesta se limitează la emiterea unor indicații. În cazul din urmă, procurorul superior indică ilegalitățile și soluția ce urmează a fi luate de procuror, dacă acesta, la rândul său este procuror superior față de procurorul care a emis actul ilegal.

În *Opinia Procuraturii* s-a propus excluderea indicațiilor directe și înlocuirea lor cu **constatări ale încălcărilor și omisiunilor** admise cu indicarea necesității înlăturării lor, anularea actelor ilegale emise de procurorul ierarhic inferior.[6]

2.4 Examinarea plângerilor, fără careva limite, în privința acțiunilor, inacțiunilor și actelor procurorilor ierarhic inferiori

Potrivit art.299¹alin.(1) C.proc.pen., persoanele indicate la art. 298 alin. (1) pot depune plângere împotriva acțiunilor, inacțiunilor și actelor efectuate sau dispuse de procurorul care conduce urmărirea penală fie exercită nemijlocit urmărirea penală, ori împotriva acțiunilor, inacțiunilor și actelor care au fost efectuate sau dispuse în baza dispozițiilor date de procurorul respectiv.

Totodată susținem opinia expusă în doctrină „Nu sunt pasibile a fi atacate procurorului ierarhic superior ordonanțele prin care procurorul care conduce urmărirea penală s-a expus asupra plângerilor adresate în ordinea art. 298 C.proc.pen.” [10, p.110] În acest caz controlul procurorului ierarhic superior se consideră de nivelul doi, iar acest fapt este inadmisibil.

În practică, prin contestarea inacțiunilor se înțeleg plângerile privind refuzul procurorilor inferiori de scoatere de sub urmărire penală sau încetare a urmării penale (*respingerea plângerii cu privire la încetarea urmării penale* [18]).

Concluzii

Controlul procurorului ierarhic superior este o instituție procesuală necesară în primul rând fazei urmării penale și, respectiv, celorlalte faze ale procesului penal. Din aceste considerente propunem evidența unor date statistice privind indicatorii cantitativi și, după caz, calitativi privind controlul procurorului ierarhic superior în procesul penal. La momentul actual în Rapoartele pentru anii 2004-2021 [19] sunt stocate date referitoare doar la controlul procurorului asupra organelor de urmărire penală.

Referințe:

1. Codul de procedură penală, Proiect. Chișinău, 2000.

2. DOLEA, I., ROMAN, D., VÎZDOAGĂ, T. ș.a., Codul de procedură penală. Comentariu. Ed. a II-a. Cartier juridic, Chișinău 2005.
3. DOLEA, I., ROMAN, D., SEDLEȚCHI, Iu. ș.a., Drept procesual penal, Ed. a 3-a rev. și completată. Cartea Juridică, Chișinău 2009.
4. Ordinul nr.11/8285 din 08.11.2006 , Procuratura Generală (nepublicat).
5. În: Monitorul Oficial Nr. 155-159 art. 510 din 27.07.2012. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=6769&lang=ro
6. Viziunile Procuraturii asupra componentelor ce urmează să-și găsească reflecție în reforma procedurii penale în Republica Moldova, pct.9 Asigurarea independenței procesuale a procurorului în coraport cu principiul controlului ierarhic intern și cel judecătoresc în cadrul urmăririi penale.
Disponibil:<http://procuratura.md/file/VIZIUNI%20LA%20PROIECT%20REFORMA%20PROCEDURA%20PENALA.pdf>
7. BODEAN, V. Delimitarea atribuțiilor subiecților investiți cu dreptul de reluire a urmăririi penale. În: Revista Națională de Drept nr.7-9 (225-227),2019
Disponibil: http://dspace.usm.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/2494/1/12-116_12.pdf?sequence=1&isAllowed=y
8. Legea nr.3 cu privire la Procuratură din 25.02.2016. În: Monitorul Oficial Nr. 69-77 art. 113 din 25-03-2016. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130336&lang=ro#
9. GRIBINCEA, V., ȘTEFAN, L. Studiu privind optimizarea structurii procuraturii și a sarcinii de muncă a procurorilor din Republica Moldova. Centrul de Resurse Juridice din Moldova (CRJM). – Chișinău: S.n., 2014. Disponibil: <https://crjm.org/wp-content/uploads/2014/06/Studiu-PG.pdf>
10. OSOIANU, T., OSTAVCIUC, D. Controlul de către procuror al legalității urmăririi penale. În: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p_106-114_0.pdf
11. Dosarul nr. 4-1ril-4/2021, Decizia Curții Supreme de Justiție din 18 noiembrie 2021: Recursul în interesul legii formulat de către Procurorul General al Republicii Moldova, privind unificarea practicii judiciare referitoare la interpretarea și aplicarea corespunzătoare a prevederilor art. 53/1 din Codul de procedură penală de către subiectul procesual a competențelor profesionale, și anume, de realizarea atribuțiilor de control ierarhic superior. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_interes_lege.php?id=16
12. Materialele dosarului penal nr.2000031761.

13. Arhiva Judecătoriei Florești, dosarul penal nr.2007180064.
14. Arhiva Judecătoriei Fălești, dosarul penal nr.2007370195.
15. Arhiva Judecătoriei Dondușeni, dosarul penal nr.2003110366.
16. Decizia Curții Supreme de Justiție din 09. 02. 2021, dosar nr. 1ra-122/2021.
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18033.
17. Arhiva Judecătoriei Drochia, dosarul penal nr.2006120213.
18. Incheierea din 27 04. 2016, mun. Chișinău, Judecătoria Buiucani, dosarul nr. 10 – 236/2016. Disponibil: https://www.mold-street.com/bma_userfiles/file/Avia%20invest%20dosar.pdf
19. Rapoartele Procuraturii Republicii Moldova pentru anii 2004-2021.
Disponibil: <http://procuratura.md/md/d2004/>

COMITETUL ȘTIINȚIFIC:

HANGANU Aurelia, doctor habilitat, conferențiar universitar, Prorector pentru activitate științifică și relații internaționale, Universitatea de Stat din Moldova

BRÎNZĂ Serghei, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Decanul Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova

STOICA Adrian, doctor habilitat, profesor universitar, Decanul Facultății de Drept și Științe Administrative, Universitatea „Ovidius” din Constanța, România

КОЛОМОЕЦ Татьяна, доктор юридических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии правовых наук Украины, Заслуженный юрист Украины, декан юридического факультета Запорожского национального университета

КИВАЛОВ Сергей, доктор юридических наук, профессор, Президент Национального университета „Одесская юридическая академия”

ВДОВИЧЕН Виталий, доктор юридических наук, доцент, Декан Юридического Факультета Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича

АЛИЕВ Амир Ибрагим оглы, доктор юридических наук, профессор, Декан Юридического Факультета Бакинского Государственного Университета

BOTNARU Stela, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

STATI Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

GUREV Dorina, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

BOTNARENCO Mihaela, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

VIDAICU Mihaela, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

ȘAVGA Alina, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

MANEA Vladislav, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

COMITETUL ORGANIZATORIC:

BRÎNZA Serghei, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Decanul Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova – Președinte

IAVORSCHI Andrei, Director al Inspectoratului Național de Probațiune

BOTNARU Stela, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

ОРЛОВСКИЙ Олег, кандидат юридических наук, доцент, Зместитель Декана Юридического Факультета Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича

CAMEDOVA Шахла Тофик кызы, доктор юридических наук, профессор, Заведующая Кафедры Уголовного Права Юридического Факультета Бакинского Государственного Университета

RUS Mihaela, doctor habilitat, profesor universitar, Facultatea de Drept și Științe Administrative, Universitatea „Ovidius” din Constanța, România

STATI Vitalie, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

GROSU Vladimir, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

ȘAVGA Alina, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

VIDAICU Mihaela, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

DUMNEANU Ludmila, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

GUREV Dorina, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

BOTNARENCO Mihaela, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

СОРЕТЧИ Stanislav, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

MANEA Vladislav, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

RENIȚĂ Gheorghe, doctor în drept, lector universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

VÎRLAN Petru, lector universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

COLȚENIUC Anatolie, lector universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE.....4

Secțiunea I

DREPT PENAL. PARTEA GENERALĂ

GLADCHI Gheorghe

CONCEPTUL ȘI NATURA JURIDICĂ A PARTICIPAȚIEI PENALE.....9

GROIAN Elena

CONTROLUL ASUPRA COMPORTĂRII CELOR LIBERAȚI CONDIȚIONAT ÎNAINTE DE TERMEN..18

PRISACARI Vadim

CONCURSUL DE INFRAȚIUNI: CONCEPT, TRĂSĂTURI.....26

ZAFER Sadâc

ASPECTE TEORETICE ȘI JURISPRUDENȚIALE PRIVIND LEGITIMA APĂRARE.....38

BOTNARENCO Mihaela

UNELE PRECIZĂRI PRIVIND PROPORȚIONALITATEA APĂRĂRII CU GRAVITATEA
ATACULUI ÎN CAZ DE LEGITIMĂ APĂRARE.....49

GRAMA Mariana, TĂBÎRȚĂ Adrian

INDIVIDUALIZAREA JUDICIARĂ PRIN APLICAREA PEDEPSELOR COMPLEMENTARE.....56

CIOBANU Angela, TERPAN Iulia

PUNEREA ÎN EXECUTARE A HOTĂRĂRIILOR JUDECĂTOREȘTI CU APLICAREA PEDEPSEI
COMPLEMENTARE SUB FORMĂ DE PRIVARE A DREPTULUI DE A CONDUCE MIJLOACE DE
TRANSPORT SAU ANULARE A ACESTUI DREPT.....66

RENIȚĂ Gheorghe

REMEDIIILE COMPENSATORII ÎN CAZUL EXECUTĂRII PEDEPSEI DETENȚIEI PE VIAȚĂ ÎN
CONDIȚII PRECARE.....76

Secțiunea II

DREPT PENAL. PARTEA SPECIALĂ

ANECHITOAIE Constantin

APĂRAREA DREPTULUI DE PROPRIETATE INDUSTRIALĂ PRIN MIJLOACE DE DREPT
PENAL.....87

BALCAN Silvia

PROVOCAREA ILEGALĂ A AVORTULUI – O AGRESIUNE ASUPRA VIEȚII INTRAUTERINE.....95

BRAȘOVEANU Florica

CONSIDERAȚII PRIVIND REALIZAREA OBIECTIVULUI PROTECȚIEI MEDIULUI PRIN
CONTRIBUȚIA DREPTULUI PENAL.....105

BRÎNZĂ Serghei, STATI Vitalie

MOMENTUL DE CONSUMARE A INFRAȚIUNILOR CU MODALITĂȚI NORMATIVE
ALTERNATIVE.....114

CHIHAI Cristina RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU CREAREA SCHEMELOR PONZI.....	126
COPEȚCHI Stanislav NEDENUNȚAREA INFRAȚIUNII: CONCEPT, FORME, STUDIU COMPARAT.....	135
DUMNEANU-SPÎNU Ludmila LEGALITATEA PRIVIND COMPETENȚA AUTORITĂȚILOR DELEGATE DE LEGIUITOR DE A MODIFICA ȘI COMPLETA LISTELE DE DROGURI.....	146
GAINA Alexandru SUBIECTUL INFRAȚIUNII DE DIVULGARE A SECRETULUI DE STAT.....	152
MUSAYEV Erkin INTERNATIONAL ACTIONS IN THE FIELD OF CYBERCRIME IN MODERN TIMES AND THEIR EFFECTS ON AZERBAIJAN LAW SYSTEM. LEGISLATION AND PRACTICE OF INDIVIDUAL STATES IN COMBATING CYBERCRIME.....	162
PAPANAGA Cristina PLURALITATEA DE INFRAȚIUNI ÎN LEGEA PENALĂ A REPUBLICII MOLDOVA ȘI A ALTOR STATE: CONSIDERAȚII GENERALE.....	172
PAVLENCU Mariana REPERE EVOLUȚIONISTE ALE TRAFICULUI DE INFLUENȚĂ.....	184
SÎRBU Uliana APLICAREA TEHNOLOGIEI CONTRAR LEGII PENALE – FRAUDE BANCARE.....	203
SOROCEANU Igor RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU INFRAȚIUNEA DE ACTIVITATE A MERCENARILOR.....	209
STANCIU Mihai-Alexandru ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE REFERITOARE LA INFRAȚIUNEA DE TRECERE FRAUDULOASĂ A FRONTIEREI DE STAT.....	219
STRÎMBEANU Alexandru ANUMITE ASPECTE ALE OBIECTULUI MATERIAL (IMATERIAL) AL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 259 CP RM.....	231
КОЛОМОЕЦ Татьяна РЕЛЕВАНТНОСТЬ МЕР ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ НА НАРУШЕНИЯ «АНТИКОРРУПЦИОННЫХ СТАНДАРТОВ» ПУБЛИЧНЫМИ СЛУЖАЩИМИ: ОПЫТ УКРАИНЫ.....	243
КРЕМОВА Дарья ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРИСЯГИ ПУБЛИЧНЫМИ СЛУЖАЩИМИ: ОПЫТ УКРАИНЫ И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН.....	253
ГУЛИЕВ Васиф РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В БОРЬБЕ ПРОТИВ НАРКОМАНИИ И НЕЗАКОННОГО ОБОРОТА НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ.....	259
FLOREA Eugen DESPRE RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTU SPĂLAREA DE BANI SĂVÂRȘITĂ CU INTENȚIE INDIRECTĂ ȘI IMPRUDENTĂ.....	267

VÎRLAN Petru LATURA OBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE ÎMBOGĂȚIRE ILICITĂ: DEFICIENȚE DE APLICABILITATE.....	279
GUIDEA Petru LATURA SUBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA ART.168 CP RM.....	285
MARIN Marilena PROGRAMUL DE VIZITĂ MINOR ȘI PLATA PENSIEI DE ÎNTREȚINERE, ASPECTE CARE POT ATRAGE RĂSPUNDEREA PĂRINȚILOR ÎN DREPTUL ROMÂN ȘI DREPTUL UE.....	294
CALMAȚUI Eduard LATURA OBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE PROXENETISM.....	303
Secțiunea III CRIMINOLOGIE	
CIOBANU Igor, COTRUȚĂ Artur ELEMENTE DE STATISTICĂ CRIMINOLOGICĂ.....	318
BUGA Larisa VIOLENȚA PSIHOLOGICĂ ÎN DREPTUL PENAL.....	322
GOREA Diana REINTEGRAREA SOCIALĂ POST-DETENȚIE. ALGORITMUL INTERVENȚIEI POST PENITENCIARE. COLABORAREA CU ACTORII COMUNITARI.....	343
HAMÂC Diana FACTORII DE INFLUENȚĂ ÎN CAZUL CONTRAVENȚIEI DE PROSTITUȚIE ȘI A INFRAȚIUNII DE PROXENETISM.....	348
SAMOILENCO Victoria INFRAȚIUNEA CA ACT DE VICTIMIZARE RECIPROCĂ: ABORDĂRI JURIDICO-PENALE ȘI CRIMINOLOGICE.....	353
SAMOILENCO Victor SUPRACRIMINALIZAREA ȘI HIPERCRIMINALIZAREA PERSOANELOR PRIVATE DE LIBERTATE PRIN EXPUNEREA LA PROCESE SUBCULTURALE ÎN MEDIUL CARCERAL.....	361
ȘAVGA Alina VINOVĂȚIA VICTIMEI: JUSTIFICARE <i>VERSUS</i> SANȚIONARE.....	370
ȚURCAN Arina, DONȚU Ion ANALIZA CRIMINOLOGICĂ A FEMICIDULUI.....	383
FLOREA Eugen ASPECTE CRIMINOGENE ALE SUBCULTURII CRIPTOVALUTARE.....	390
TĂNĂȘESCU Gabriel ASPECTE CRIMINOLOGICE PRIVIND PROCESUL NEUROCOGNITIV ÎN MOMENTUL COMITERII FAPTEI PENALE.....	397

Secțiunea IV

DREPT PROCESUAL PENAL

COSTEA Mihai RAPORTUL DE EXPERTIZĂ GRAFOSCOPICĂ: PARTICULARITĂȚI DE REDACTARE ȘI APRECIERE.....	412
УРАЗБАХОВА Жанна ПРАВО НА ЗАЩИТУ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	422
ЕРБУЛЕКОВА Айгуль Идрисовна ОПРАВДАТЕЛЬНЫЕ ПРИГОВОРЫ – МИФЫ И РЕАЛЬНОСТЬ.....	428
LUPAȘCO Lilia ESENȚA ȘI CONȚINUTUL PROBATORIULUI PENAL.....	435
MARIAN Alexandru REVIZUIREA IN PROCESUL PENAL – CALE EXTRAORDINARA DE ATAC.....	451
OSOIANU Tudor, OSTAVCIUC Dinu REALIZAREA CONTROLULUI JUDICIAR AL URMĂRIII PENALE PRIN INTERMEDIUL RECURSULUI ASUPRA HOTĂRĂRIILOR PENTRU CARE NU ESTE PREVĂZUTĂ CALEA DE ATAC AL APELULUI.....	460
PÂNTEA Andrei, PÂNTEA Serghei CONFISCAREA ȘI SECHESTRUL ÎN PROCESUL PENAL: PREZUMȚII LEGALE PRIVIND DREPTUL DE PROPRIETATE, GARANȚII ȘI JURISPRUDENȚĂ.....	468
ROMAN Dumitru PARTICULARITĂȚILE CONTROLULUI REALIZAT DE CĂTRE PROCURORUL IERARHIC SUPERIOR LA URMĂRIREA PENALĂ.....	479

COMITETUL ȘTIINȚIFIC.....	487
COMITETUL ORGANIZATORIC.....	488

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ

**„INFRAȚIUNEA – RĂSPUNDEREA PENALĂ – PEDEAPSA.
DREPT ȘI CRIMINOLOGIE”**

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 2022 Formatul 70x100 ¹/₁₂.

Coli de tipar 40,9. Coli editoriale 36,8.

Comanda. Tirajul 130 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009